

Joanna Marlena Lipińska

**POSTĘPOWANIE W SPRAWACH DOTYCZĄCYCH
WYKONYWANIA KONTAKTÓW
Z DZIECKIEM**

**Rozprawa doktorska przygotowana
na seminarium doktorskim
w Katedrze Postępowania Cywilnego II
pod kierunkiem
dr. hab. Józefa Jagiely, prof. UŁ
w dyscyplinie nauki prawne**

Łódź 2023 r.

Spis treści

Wykaz skrótów	6
Wstęp	9
Rozdział I	16
Kontakty z dzieckiem – zagadnienia materialnoprawne.....	16
1. Zagadnienia wprowadzające	16
2. Zakres podmiotowy kontaktów z dzieckiem	18
2.1. Uwagi ogólne	18
2.2. Dziecko	21
2.3. Rodzice	25
2.4. Rodzeństwo	35
2.5. Dziadkowie	39
2.6. Powinowaci w linii prostej	45
2.7. Inne osoby, jeżeli sprawowały przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem.....	48
3. Ustalenie sposobu utrzymywania kontaktu z dzieckiem	52
4. Formy kontaktów	56
Ograniczenie utrzymywania kontaktów z dzieckiem	65
4.1. Zagadnienia ogólne	65
4.2. Zakaz spotykania się z dzieckiem	68
4.3. Zakaz zabierania dziecka poza miejsce stałego pobytu dziecka	69
4.4. Zezwolenie na spotkanie się z dzieckiem w obecności drugiego z rodziców albo opiekuna, kuratora sądowego lub innej osoby wskazanej przez sąd	69
4.5. Ograniczenie kontaktów do określonych sposobów porozumiewania się na odległość ...	75
4.6. Zakaz porozumiewania się na odległość	76
5. Zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem	77
6. Rozstrzygnięcia dodatkowe - zobowiązanie rodziców do określonego postępowania	84
7. Zmiana rozstrzygnięcia o kontaktach z dzieckiem.....	90
Rozdział II.....	95
Uwagi prawoporównawcze.....	95
1. Wykonywanie kontaktów z dzieckiem w prawie niemieckim	95
2. Wykonywanie kontaktów z dzieckiem w prawie hiszpańskim	98

3. Wykonywanie kontaktów z dzieckiem w prawie włoskim	100
4. Wykonywanie kontaktów z dzieckiem w prawie francuskim	102
Rozdział III	104
Uregulowanie kontaktów z dzieckiem	104
1. Uwagi wprowadzające.....	104
2. Postępowanie nieprocesowe (samodzielne) o uregulowanie kontaktów z dzieckiem.....	105
3. Kumulacja roszczeń o ustalenie kontaktów z dzieckiem z roszczeniem dotyczącym władzy rodzicielskiej	125
4. Kumulacja roszczeń o kontakty z dzieckiem z roszczeniami w sprawach małżeńskich.....	130
5. Kumulacja roszczeń o kontakty z dzieckiem z roszczeniami ze stosunków między rodzicami a dziećmi	144
6. Uгода zawarta przed sądem lub mediatorem.....	155
Rozdział IV.....	161
Sąd w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem.....	161
1. Uwagi ogólne	161
2. Jurysdykcja krajowa	161
2.1. Uwagi ogólne	161
2.3. Jurysdykcja krajowa fakultatywna	164
2.4. Jurysdykcja konieczna.....	171
2.5. Skutki braku jurysdykcji krajowej.....	173
3. Właściwość sądu	174
3.1. Uwagi ogólne	174
3.2. Właściwość rzeczowa.....	175
3.3. Właściwość miejscowa ustawowa.....	177
3.3.1. Uwagi ogólne	177
3.3.2. Właściwość ogólna.....	178
3.3.3. Właściwość wyłączna.....	179
3.3.4. Wyjątek od zasady właściwości miejscowej	182
3.4. Właściwość funkcjonalna.....	185
3.5. Właściwość miejscowa delegacyjna.....	186
3.6. Właściwość umowna	192
4. Badanie właściwości sądu i skutki niewłaściwości.....	192
5. Skład sądu.....	195
Rozdział V	197
Uczestnicy postępowania w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.....	197

1. Atrybuty uczestnika postępowania.....	197
2. Legitymacja procesowa uczestników postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi.....	202
3. Legitymacja procesowa prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Rzecznika Praw Dziecka w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi.	207
Rozdział VI.....	214
Wszczęcie i wniosek wszczynający postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem.....	214
1. Wszczęcie postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem...	214
2. Warunki formalne wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej	216
2.1. Uwagi wstępne	216
2.2. Warunki ogólne wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej	217
2.3. Warunki formalne wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej właściwe dla pozwu	229
2.4. Obowiązek fiskalny	233
2.5. Skutki braków formalnych i fiskalnych.....	235
3. Warunki formalne wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej za naruszanie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem	236
3.1. Uwagi wstępne	236
3.2. Wymagania szczególne wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, stanowiącego wniosek wszczynający postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem.....	238
3.3. Obowiązek fiskalny	240
3.4. Wymagania szczególne wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, stanowiącego kontynuację postępowania wszczętego przez złożenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej	241
3.5. Obowiązek fiskalny	243
3.6. Skutki braków formalnych i fiskalnych.....	247
Rozdział VII	248
Przebieg postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem	248
1. Zagadnienia ogólne	248
2. Wysłuchanie uczestników i dziecka	252
2.1. Wysłuchanie uczestników	252
2.2. Wysłuchanie dziecka	255
3. Dowody w postępowaniu w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi	264
3.1. Dowód z dokumentu.....	264

3.2. Dowód z zeznań świadków	272
3.3. Dowód z opinii biegłych	277
3.4. Inne dokumenty, w szczególności zawierające zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku	279
Rozdział VIII	286
Rozstrzygnięcia w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem	286
1. Postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej.....	286
2. Oddalenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej	300
3. Postanowienie o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej	301
4. Oddalenie wniosku o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej.....	314
5. Postanowienie o zwrocie wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem.....	316
6. Umorzenie postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem ..	321
Rozdział IX.....	329
Środki zaskarżenia w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem ...	329
1. Zażalenie w postępowaniu w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi	329
2. Środki zaskarżenia, które nie przysługują w postępowaniu w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi	363
1. Apelacja.....	363
2. Skarga kasacyjna	364
3. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia.....	365
4. Skarga o wznowienie postępowania.....	366
Zakończenie	369
Bibliografia	373
Orzecznictwo.....	387

Wykaz skrótów

1. akty prawne

CPC	Codice di Procedura Civile R.D., 28 ottobre 1940
FamFG	Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit
h.k.k.	del Código Penal
k.p.c.	ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (T.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1805)
k.r.o.	ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (T.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 1359)
Konwencja Praw Człowieka albo EKPC	Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284)
konwencja europejska	Europejska konwencja z dnia 20 maja 1980 r. o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem (Dz.U. z 1996 r., Nr 31, poz. 134)
konwencja haska 1	Konwencja haska z dnia 5 października 1961 r. o właściwości organów i prawie właściwym w zakresie ochrony małoletnich (Dz.U. z 1995 r., Nr 106, poz. 519)
konwencja haska 2	Konwencja haska z dnia 1 czerwca 1970 r. o uznawaniu rozwodów i separacji (Dz.U. z 2001 r., Nr 53, poz. 561)
KurSąd.	ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 167)
LEC	de la Ley de Enjuiciamiento Civil
NiepłU	ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o leczeniu niepłodności (T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 442)
ObywPolU	ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim (T.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 465)
OZSS	ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów (T.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 708)
RegSądP	Regulamin urzędowania sądów powszechnych (T.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 2514)
rozporządzenie 2019/1111	rozporządzeniu Rady (UE) 2019/1111 z dnia 25 czerwca 2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (wersja przekształcona) (Dz.U.UE.L.2019.178.1, nr CELEX: 32019 R1111)
u.k.s.c.	ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (T.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1125)
u.r.p.d.	ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (T.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 141)

u.r.p.o.	ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (T.j. Dz. U. z 2020 r. , poz. 627)
umowa z Białorusią	umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białorusi o pomocy prawnej i stosunkach w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych z dnia 26 października 1994 r. (Dz.U. z 1995 r., Nr 128, poz. 619)
umowa z byłą Jugosławią	umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Federacyjną Ludową Republiką Jugosławii o obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych z dnia 6 lutego 1960 r. (Dz.U. z 1963 r., Nr 27, poz. 162)
umowa z Kubą	umowa między Rzeczpospolitą Polską Ludową a Republiką Kuby o pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych z dnia 18 listopada 1982 r. (Dz.U. z 1984 r., Nr 47, poz. 247)
umowa z Rosją	umowa między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych z dnia 16 września 1996 r. (Dz.U. z 2002 r., Nr 83, poz. 750)
WKK	włoski kodeks karny
ZmKPC2019	ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2019 r., poz. 1469)

2. organy, instytucje i organizacje

ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
MS	Minister Sprawiedliwości
NAS	Naczelnny Sąd Administracyjny
RP	Rzeczpospolita Polska
RPD	Rzecznik Praw Dziecka
RPO	Rzecznik Praw Obywatelskich
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
SO	Sąd Okręgowy
SR	Sąd Rejonowy
TK	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
UE	Unia Europejska
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny

3. czasopisma i publikatory

Biul. SN	Biuletyn Sądu Najwyższego
Dz.U.	Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego

OSNAPiUS	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSNCK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej i Karnej
OSNCP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna i Pracy
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Pracy
OSNPG	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych w okresie 1957-1989
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Seria A.

4. inne skróty

art.	artykuł (-y)
el.	elektroniczny (-a,-e)
godz.	godzina
lit.	litera
m.in.	między innymi
m.st.	miasto stołeczne
n.	następny (-a,-e)
niepubl.	niepublikowany (-a,-e)
np.	na przykład
nr	numer
pkt	punkt
por.	porównaj
poz.	pozycja
r.	rok
red.	redakcja
s.	strona
t.	tom
t.j.	tekst jednolity
tj.	to jest
tzw.	tak zwany
ust.	ustęp
w zw.	w związku
z.	zeszyt
zd.	zdanie
ze zm.	ze zmianami
zob.	zobacz

Wstęp

Problematyka wykonywania kontaktów z dzieckiem, należy do jednej z najwrażliwszych sfer życia, które niosą za sobą znaczne ryzyko naruszenia dobra dziecka. Modelowo, rodzice dziecka nawet pomimo rozpadu rodziny powinni dobrowolnie wykonywać kontakty z dzieckiem, które zostały orzeczone w wyroku sądowym lub ugodzie zawartej przed sądem lub mediatorem¹. Dla dobra dziecka powinni utrzymywać między sobą takie relacje, które nie będą w żaden sposób negatywnie wpływać na dziecko. Jednak jak pokazuje praktyka, taki stan rzeczy nie zawsze ma miejsce. W sytuacjach, gdy dochodzi do rozpadu rodziny okazuje się, że to dzieci są najbardziej poszkodowane i ich dobro jest najbardziej naruszane. Niejednokrotnie bezbronne dziecko zostaje uwikłane w konflikt między rodzicami a nadto rodzice „używają” dziecka jako „karty przetargowej” do zaspokojenia własnych interesów². Natomiast jednym z największych problemów z jakimi muszą mierzyć się rodzice dziecka po rozpadzie rodziny to niemożność wykonywania kontaktów z dzieckiem. Uniemożliwianie rodzicom pozostającym w rozłączeniu właściwego wykonywania przysługującej im władzy rodzicielskiej poprzez utrudnianie im przez drugiego rodzica kontaktów z małoletnim dzieckiem stało się problemem społecznym, zaś przeciwdziałanie temu - problemem prawnym. Kontakty z dzieckiem stanowią obszar często dramatycznych i długoletnich konfliktów, które mogą mieć bardzo negatywny wpływ na stan emocjonalny dziecka³.

W związku z tym, pojawiły się głosy o potrzebie stworzenia instrumentu prawnego w celu poprawy skuteczności wykonywania kontaktów z dzieckiem. Konieczność stworzenia procedur umożliwiających skuteczne wykonywanie kontaktów z dzieckiem z biegiem lat, m.in. ze względu na zauważalny wzrost liczby rozwodów, narastała. W Polsce wykonywanie kontaktów z dzieckiem podlegało różnym regułom zanim ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie obowiązujących regulacji.

¹ O. Marcewicz, *Postępowanie w sprawach dotyczących wykonania kontaktów z dzieckiem – zagadnienia wybrane* [w:] *Aequitas Sequitur Legem. Księga jubileuszowa z okazji 75. urodzin profesora Andrzeja Zielińskiego*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, G. Jędrejek, Warszawa 2014, s. 344.

² Szczerej na temat manipulowania dzieckiem przez rodziców zob. A. Czerederecka, *Manipulowanie dzieckiem przez rodziców rywalizujących o udział w opiece*, Dziecko krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka 2008, vol. 7, s. 1-17.

³ M. Dunajska, *Rozważania o wykonywaniu postanowienia o ustaleniu kontaktów z dzieckiem w świetle uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 2008 r. (III CZP 75/08)*, Rodzina i Prawo 2011, Nr 19, s. 34.

Początkowo wykonywanie kontaktów z dzieckiem realizowano w oparciu o przepisy o egzekucji świadczeń niepieniężnych, tj. art. 1050 k.p.c. i 1051 k.p.c. Podstawą egzekucji z art. 1050 k.p.c. był tytuł wykonawczy, z którego wynikał obowiązek dokonania przez dłużnika określonej czynności prawnej, zależnej wyłącznie od jego woli, a art. 1051 k.p.c. – obowiązek zaniechania określonych czynności. Sankcją jaką przewidywał ustawodawca za niewykonywanie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem było nałożenie na osobę naruszającą obowiązki wynikające z kontaktów z dzieckiem grzywny. Trzy pierwsze grzywny orzeczone w ramach danego postępowania mogły być wymierzone maksymalnie do kwoty tysiąca złotych. Grzywna płatna była na rzecz Skarbu Państwa. Jednak, jeśli dłużnik nie wykonał egzekwowanej czynności, sąd na wniosek wierzyciela ponownie wymierzał grzywnę, która mogła zostać zamieniona na areszt w razie nieuiszczenia kwoty wynikającej z orzeczonej grzywny. Ten etap mógł być ponawiany aż do wyczerpania sumy grzywien, tj. kwoty stu tysięcy złotych i maksymalnego wymiaru aresztu, czyli sześciu miesięcy. Podkreślenia wymaga, że grzywna orzeczona na mocy art. 1050 k.p.c. lub 1051 k.p.c. z tytułu niewykonywania kontaktów z dzieckiem nie podlegała egzekucji. Jeśli dłużnik dobrowolnie nie uiszczył grzywny w ciągu tygodnia od dnia uprawomocnienia postanowienia o jej wymierzeniu, wówczas podlegała zamianie na areszt⁴.

Na kształt postępowania dotyczącego wykonywania kontaktów z dzieckiem duży wpływ wywarła uchwała Sądu Najwyższego z 28 sierpnia 2008 r.⁵. Sąd Najwyższy wskazał w niej, że postanowienie regulujące kontakty rodziców z dzieckiem, nakazujące wydawanie dziecka przez rodzica, któremu powierzono wykonywanie władzy rodzicielskiej oraz zobowiązujące drugiego rodzica do odprowadzania dziecka, podlega wykonaniu w postępowaniu unormowanym w art. 598¹ i n. k.p.c.⁶. W związku z tym, Sąd Najwyższy uznał, że w celu wykonania postanowienia w przedmiocie kontaktu z dzieckiem poza jego miejscem stałego pobytu, niezbędne jest wszczęcie postępowania o odebranie dziecka na czas kontaktów. Przedstawiciele doktryny, m.in. M. Dunajska⁷ i R. Zegadło⁸ mimo aprobaty dla stanowiska Sądu Najwyższego podkreślili, że tryb przymusowego odebrania dziecka powinien być

⁴ M. Dunajska, *Rozważania...*, s. 43-44; R. Zegadło, *Glosa do uchwały SN z dnia 28 sierpnia 2008 r. (III CZP 75/08)*, *Rodzina i Prawo* 2009, Nr 11, s. 85.

⁵ Uchwała SN z dnia 28.08.2008 r., III CZP 75/08, Legalis nr 104460 (dostęp: 01.03.2023 r.).

⁶ *Ibidem*.

⁷ M. Dunajska, *Rozważania...*, s. 33-46.

⁸ R. Zegadło, *Glosa...*, s. 85-90.

stosowany z rozważą, gdyż jego zbyt szybkie i częste wdrażanie może w sposób oczywisty zagrozić dobru dziecka⁹.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 2008 r. okazała się rewolucyjna i skłoniła ustawodawcę do podjęcia prac legislacyjnych w zakresie stworzenia skutecznej procedury umożliwiającej wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Projekt szczegółowej i kompleksowej regulacji w tym zakresie przygotowała Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego. W połowie 2009 r. projekt został przekazany do Ministerstwa Sprawiedliwości, a jego pierwsze czytanie w Sejmie odbyło się w maju 2010 r. Efektem prac sejmowych było uchwalenie ustawy z dnia 26 maja 2011 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego¹⁰, która weszła w życie w dniu 13 sierpnia 2011 r.¹¹. Na mocy tej nowelizacji wprowadzono do Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r.¹² art. 598¹⁵-598²², regulujące postępowanie dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem.

Przedmiotem pracy jest wszechstronne rozważenie procedury dotyczącej wykonywania kontaktów z dzieckiem, która została wprowadzona do polskiego ustawodawstwa ustawą z dnia 26 maja 2011 r. W piśmiennictwie słusznie podnosi się, że regulacja ma charakter kompleksowy w tym znaczeniu, że w sposób wyczerpujący i elastyczny określa sposób postępowania sądu opiekuńczego, jeżeli obowiązki wynikające z orzeczenia sądowego albo ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem nie są wykonywane albo są wykonywane niewłaściwie¹³. Inspiracją do stworzenia obecnie funkcjonującego modelu procedury dotyczącej wykonywania kontaktów z dzieckiem jest francuski model *astreinte*, który dosłownie można tłumaczyć jako „sumę przymusową”¹⁴. Zamysłem polskiego ustawodawcy wprowadzającego przepisy art. 598¹⁵-598²² k.p.c. było wzmocnienie uprawnienia do wykonywania kontaktów z dzieckiem poprzez zastosowanie

⁹ M. Dunajska, *Rozważania ...*, s. 37.

¹⁰ Dz. U. z 2011 r., Nr 144, poz. 854.

¹¹ R. Zegadło, *Wykonywanie orzeczeń o kontaktach*, Rodzina i Prawo 2012, Nr 23, s. 25.

¹² T.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 1805 (dalej: k.p.c.).

¹³ J. Jagieła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz. Art. 425-729*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, s. 935.

¹⁴ R. Zegadło, *Wykonywanie ...*, s. 25; M. Krakowiak, *Suma przymusowa według francuskiego modelu astreinte w polskim kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, pod red. T. Erecińskiego, J. Gudowskiego, M. Tomalaka, Warszawa 2017, s. 663.

dolegliwości o charakterze finansowym¹⁵. Co istotne, postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem utraciło charakter egzekucyjny, natomiast uzyskało opiekuńczy¹⁶.

Praca podzielona jest na dziewięć samodzielnych rozdziałów.

Rozważania otwiera rozdział poświęcony zagadnieniom materialnoprawnym w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. W tym rozdziale omówiono art. 113-113⁶ k.r.o., które szczegółowo regulują zagadnienie kontaktów z dzieckiem. Nacisk położono na kwestię podmiotów uprawnionych i obowiązanych do kontaktu z dzieckiem, następnie omówiono formy kontaktów z dzieckiem oraz reguły ustalania kontaktów z dzieckiem, kończąc na kwestiach ograniczenia a nawet zakazania utrzymywania kontaktów z dzieckiem.

Drugi rozdział poświęcony jest zagadnieniom prawnoporównawczym obcych rozwiązań systemowych w zakresie wykonywania kontaktów z dzieckiem. Przedstawiono instrumenty prawne jakie mogą zostać wdrożone w razie niewykonywania lub utrudniania wykonywania kontaktów z dzieckiem w obcych porządkach prawnych takich jak: Niemcy, Hiszpania, Włochy i Francja.

Każde postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem musi być poprzedzone postępowaniem o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, a zatem ustalenie kontaktów z dzieckiem determinuje wszczęcie i przebieg postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. W związku z tym, zasadnicze rozważania pracy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem, poprzedzono uwagami dotyczącymi uregulowania kontaktów z dzieckiem. W tym rozdziale omówiono samodzielne postępowanie o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, które prowadzone jest w trybie nieprocesowym, a także postępowania, w których dochodzi do kumulacji roszczeń o uregulowanie kontaktów z dzieckiem z innymi roszczeniami, takimi jak: sprawy dotyczące władzy rodzicielskiej oraz małżeńskie. Omówiono również możliwość uregulowania kontaktów z dzieckiem poprzez zawarcie ugody sądowej lub przed mediatorem. Przedstawiając każdy tryb uregulowania kontaktów z dzieckiem zaznaczono, że już na tym etapie istnieje możliwość wniesienia

¹⁵ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2022, s. 1343.

¹⁶ Por. R. Zegadło, *Wykonywanie ...*, s. 25; J. Jagiela [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 934. Szerzej na temat charakteru postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem zob. J. Studzińska, *Charakter postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem* [w:] *Procedury w sprawach małżeńskich i rodzinnych. Teoria i praktyka*, pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztuchmiera, Olsztyn 2016, s. 131 i n.; J. Studzińska, *Charakter prawny postanowienia o wykonywaniu kontaktów z dzieckiem* [w:] *Aequitas sequitur legem. Księga jubileuszowa z okazji 75 urodzin Profesora Andrzeja Zielińskiego*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, G. Jędrejka, Warszawa 2014, s. 501.

wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, co ma konsekwencje związane z wszczęciem i przebiegiem postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.

Rozdziały od czwartego do dziewiątego dotyczą *strice* procedury wykonywania kontaktów z dzieckiem i stanowią szczegółową analizę przepisów art. 598¹⁵-598²² k.p.c. oraz innych przepisów proceduralnych ściśle związanych z procedurą wykonywania kontaktów z dzieckiem.

Rozdział czwarty poświęcony jest uwagom dotyczącym jurysdykcji krajowej, właściwości sądu oraz składu sądu w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Przeanalizowano wszystkie możliwe rodzaje jurysdykcji oraz właściwości sądu jakie mogą mieć zastosowanie w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.

W kolejnym rozdziale omówiono zagadnienie uczestników postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Wskazano, że w tym zakresie przepisy proceduralne są ściśle powiązane z przepisami art. 113 k.r.o. i 113⁶ k.r.o. stanowiącymi o kręgu osób legitymowanych do uczestniczenia w postępowaniu o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Zwrócono uwagę, iż krąg osób legitymowanych do uczestniczenia w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie jest jednolity i sztywny, bowiem są to sprawy tzw. wielokierunkowe, gdyż rozdział ról w tym postępowaniu nie jest z góry ustalony. Osoby legitymowane do wzięcia udziału w omawianym postępowaniu mogą występować zarówno w roli wnioskodawcy jak i uczestnika postępowania. Ostatnia część piątego rozdziału poświęcona jest zagadnieniu legitymacji procesowej prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Rzecznika Praw Dziecka w kontekście spraw o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.

Rozdział szósty poświęcony jest zagadnieniu wszczęcia postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Wyjaśniono w nim, w jaki sposób można wszcząć to postępowanie oraz jaki wniosek należy traktować jako wszczynający postępowanie. Zaznaczono, że wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniędzy może mieć dwojakie znaczenie. W zależności od trybu, w którym zostanie wydane postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej będzie traktowane jako kontynuacja pierwszego etapu postępowania o wykonywanie kontaktów albo jako wniosek wszczynający postępowanie. Ponadto omówiono szczegółowo warunki formalne i fiskalne zarówno wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jak i wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej (w ujęciu wniosku stanowiącego kontynuację pierwszego etapu postępowania

o wykonywanie kontaktów z dzieckiem). Na zakończenie wskazano skutki braków formalnych i fiskalnych obu wniosków.

W rozdziale siódmym zatytułowanym „Przebieg postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem” omówiono etapy postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Wskazano możliwe warianty dalszej procedury po wydaniu przez sąd opiekuńczy postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty. Wskazano kiedy postępowanie zakończy się na tym etapie, a kiedy będzie toczyć się dalej. W drugiej części tego rozdziału omówiono kwestię wysłuchania uczestników postępowania i dziecka. Wskazano wpływ wysłuchania uczestników na postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, a mianowicie, kiedy powinno zostać przeprowadzone wysłuchanie uczestników oraz w jakich okolicznościach można od wysłuchania uczestnika odstąpić. Dużą uwagę zwrócono na wysłuchanie dziecka, które jak się wydaje, po wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 czerwca 2022 r., SK 3/20¹⁷ zyska na znaczeniu. Trzecia część siódmego rozdziału poświęcona jest omówieniu środków dowodowych, które mogą być dopuszczone i przeprowadzone w toku postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, począwszy od dowodów z dokumentów, przez dowody z zeznań świadków oraz opinie biegłych, a kończąc na innych dokumentach w szczególności zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku.

W następnym rozdziale scharakteryzowano rodzaje postanowień, jakie sąd opiekuńczy może wydać w postępowaniu dotyczącym wykonywania kontaktów z dzieckiem. W szczególności wnikliwie przedstawiono postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, postanowienie o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, postanowienie o zwrocie uzasadnionych wydatków związanych z przygotowywaniem kontaktu, do którego nie doszło a także postanowienie o umorzeniu postępowania. Omawiając każde postanowienie zwrócono uwagę na przesłanki konieczne do jego wydania. W tym rozdziale stosunkowo wiele uwagi poświęcono na rozbieżność jaka istnieje między stanowiskiem doktryny a utrwaloną praktyką orzeczniczą w zakresie formułowania treści postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty i postanowienia o nakazaniu zapłaty. Problem dotyczy braku określania przez sądy w postanowieniach o zagrożeniu nakazaniem

¹⁷ Wyrok TK z dnia 22.06.2022 r., SK 3/20, OTK-A 2022, poz. 46.

zapłaty i nakazaniu zapłaty, jakie konkretnie obowiązki podlegają zagrożeniu a następnie, za które nakazana jest zapłata określonej sumy pieniężnej.

Dziewiąty, a zarazem ostatni rozdział pracy poświęcony jest środkom zaskarżenia w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem. Rozdział podzielony jest na dwie główne części. Pierwsza część dotyczy omówienia zagadnienia zażalenia, natomiast druga – środków zaskarżenia, które w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem są niedopuszczalne. Zdecydowanie najwięcej uwagi poświęcono jednemu środkowi zaskarżenia, tj. zażaleniu. Omówiono szczegółowo warunki formalne i fiskalne, a także podjęto rozważania w dwóch najbardziej spornych kwestiach dotyczących zażalenia w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Pierwszym z nich jest odpowiedzenie na pytanie, czy od rozstrzygnięć negatywnych w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem przysługuje środek zaskarżenia, a jeśli tak to jaki. Drugim zagadnieniem budzącym wątpliwości jest odpowiedzenie na pytanie, który sąd właściwy jest do rozpoznania zażalenia, tj. czy sąd wyższej instancji, czy inny skład sądu pierwszej instancji.

Rozdział I

Kontakty z dzieckiem – zagadnienia materialnoprawne

1. Zagadnienia wprowadzające

Polski ustawodawca na mocy ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw¹ dokonał istotnych zmian w zakresie instytucji kontaktów z dziećmi. Zmienił bowiem, dotychczas lakonicznie brzmiący art. 113 k.r.o. a nadto wprowadził kolejne przepisy, tj. art. 113¹-113⁶ k.r.o. Obecnie cały oddział 3, rozdziału II ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy, zatytułowany „kontakty z dziećmi” poświęcony jest tytułowemu zagadnieniu. Przepisy 113-113⁶ k.r.o. szczegółowo regulują zagadnienie kontaktów z dzieckiem. Począwszy od wskazania podmiotów uprawnionych do wykonywania kontaktów z dzieckiem, reguł ustalania kontaktów, poprzez określenie ustawowych form kontaktów a kończąc na kwestiach ograniczenia a nawet zakazania utrzymywania kontaktów z dzieckiem.

Doktryna² pozytywnie wypowiedziała się na temat dokonanej nowelizacji. Wynika to między innymi z faktu, że treść znowelizowanych przepisów dotyczących kwestii kontaktów z dziećmi uwzględnia zastrzeżenia, które podnoszone były w literaturze i orzecznictwie względem treści art. 113 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym do dnia 13 czerwca 2009 r., tj. wejścia w życie nowelizacji z 6 listopada 2008 r. Ponadto polskie przepisy prawne zostały dostosowane do norm europejskich.

¹ T.j. Dz. U. z 2008 r., Nr 220, poz. 1431, ustawa weszła w życie z dniem 13.06.2009 r.

² I. Kunicki, *Opinia na temat rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (druk nr 1166) w zakresie dotyczącym nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego (Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji)*, s. 1-16, <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1166> (dostęp: 19.01.2022 r.); W. Stojanowska, *Opinia dotycząca rządowego projektu ustawy – o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji)*, s. 1-21, <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1166> (dostęp: 19.01.2022 r.); H. Haak, *Opinia na temat rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji)*, s. 1-16, <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1166> (dostęp: 19.01.2022 r.); E. Rudnicka-Danielska, *Opinia Dotycząca rządowego projektu ustawy – o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji)*, s. 1-5, <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1166> (dostęp: 19.01.2022 r.); M. Kosek, *Opinia dotycząca rządowego projektu ustawy – o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji)*, s. 1-14, <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1166> (dostęp: 19.01.2022 r.).

Jedną z najistotniejszych konsekwencji omawianej nowelizacji ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy była zmiana terminologii polegająca na wprowadzeniu pojęcia „kontakty” w miejsce „osobistej styczności”. Obowiązujący do 13 czerwca 2009 r. art. 113 § 1 k.r.o. stanowił, że jeżeli wymaga tego dobro dziecka, sąd opiekuńczy zakaże rodzicom pozbawionym władzy rodzicielskiej osobistej styczności z dzieckiem. Natomiast, od wejścia w życie nowelizacji z 2008 r., § 1 art. 113 k.r.o. stanowi, że niezależnie od władzy rodzicielskiej rodzice oraz ich dziecko mają prawo i obowiązek utrzymywania ze sobą kontaktów. W piśmiennictwie³ zauważono, że obecne brzmienie pojęcia kontaktów ma szerszy zakres, niż uprzednio stosowany zwrot osobista styczność. Wynika to z faktu, że osobista styczność aktualnie stanowi jedynie część szeroko rozumianych kontaktów. Dlatego pojęcie kontaktów nie może być zastępowane sformułowaniem „osobista styczność” ani żadnym innym pojęciem. Zdaniem J. Zajączkowskiej-Burtow⁴ za nieprawidłowe należy uznać posługiwanie się w doktrynie i judykaturze takimi sformułowaniami, jak: „widzenie”, „styczność”, „osobista styczność”, „kontakty separacyjne”, w sytuacji gdy mowa jest o instytucji kontaktów z dzieckiem.

Drugą z najistotniejszych zmian nowelizacji jest to, że kontakty w obecnym brzmieniu przepisu są jednocześnie prawem i obowiązkiem. Nadto, nie są tylko prawem i obowiązkiem rodziców, ale również prawem i obowiązkiem dziecka. Dlatego aktualnie należy kontakty rozpatrywać w dwóch aspektach - interesów rodziców oraz interesu dziecka⁵. Polski ustawodawca na mocy nowelizacji z 2008 r. ujął kontakty nie jak dotychczas jako prawo i obowiązek rodziców, ale również jako prawo i obowiązek dziecka. Dużą innowacją jest ujęcie kontaktów po stronie dziecka nie tylko jako prawo, lecz również obowiązek⁶. W piśmiennictwie zakwalifikowanie kontaktów po stronie dziecka jako obowiązek jest zarówno aprobowane jak i krytykowane. W pozytywnym aspekcie podkreśla się, że ujęcie kontaktów po stronie dziecka jako obowiązku ma szczególne znaczenie wobec nastoletnich

³ T. Sokołowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, Warszawa 2013, s. 796; J. Zajączkowska-Burtow⁴ [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, Warszawa 2021, s. 1133 i n.

⁴ J. Zajączkowska-Burtow⁴ [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1133 i n.

⁵ T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 797.

⁶ Niemiecki prawodawca ujął kontakty w aspekcie dziecka tylko jako obowiązek. Por. J. Zatorska [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 6 listopada 2008 r. – o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw*, pod red. J. Zatorskiej, Lex/el., uw. do art. 113 (dostęp: 19.01.2022 r.); W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja prawa rodzinnego na podstawie ustaw z 6 listopada 2008 r. i 10 czerwca 2010 r. Analiza. Wykładnia. Komentarz*, pod red. W. Stojanowskiej, Warszawa 2011, s. 265.

dzieci, które w przeciwnym razie mogłoby w sposób nieuzasadniony bojkotować kontakty z rodzicem uprawnionym do kontaktu⁷. Podnosi się, że tak skonstruowany obowiązek po stronie dziecka umacnia pozycję rodziców uprawnionych do kontaktu a jednocześnie czyni trudności rodzicowi, z którym dziecko na stałe zamieszkuje w uniemożliwianiu kontaktów z dzieckiem a także zachęca do poszukiwania skutecznych form kontaktów. Niezależnie od istnienia po stronie dziecka obowiązku do kontaktów z rodzicem, trzeba uwzględniać stanowisko dziecka w zakresie braku woli kontaktowania i przyczyn odmowy kontaktowania się z rodzicem⁸. Krytycznie na temat ujęcia kontaktów jako obowiązku po stronie dziecka opowiada się W. Stojanowska⁹. Podnosi, że rodzi to niebezpieczeństwo wykorzystywania regulacji zawartej w art. 113 § 1 k.r.o. poprzez zmuszanie dziecka do kontaktów pod pozorem twierdzenia, że kontakt jest dla jego dobra, gdy tymczasem będzie to czynione jedynie dla dobra rodzica pragnącego kontaktu z dzieckiem.

Ostatnią z najważniejszych zmian jakie uczynił polski prawodawca na mocy nowelizacji z 6 listopada 2008 r. jest wyraźna, wynikająca wprost z art. 113 § 1 k.r.o. niezależność władzy rodzicielskiej od kontaktów z dzieckiem. Oznacza to, że prawo do kontaktów przysługuje rodzicowi nawet wtedy, gdy jest on pozbawiony władzy rodzicielskiej. Oczywiście może zaistnieć sytuacja, gdy rodzic zostanie pozbawiony możliwości utrzymywania kontaktów z dzieckiem, ale to orzeka sąd na podstawie art. 113³ k.r.o. Natomiast posiadanie lub pozbawienie rodzica władzy rodzicielskiej nie wpływa na jego prawo i obowiązek do kontaktów z dzieckiem¹⁰.

2. Zakres podmiotowy kontaktów z dzieckiem

2.1. Uwagi ogólne

Zakres podmiotowy kontaktów z dzieckiem uregulowany został w art. 113 § 1 oraz 113⁶ k.r.o. Zgodnie z pierwszym przepisem, rodzice oraz ich dziecko mają prawo i obowiązek utrzymywania ze sobą kontaktów. W świetle tej regulacji podmiotem uprawnionym i obowiązany do kontaktu są rodzice i dziecko. Natomiast w art. 113⁶ k.r.o. ustawodawca

⁷ T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 797.

⁸ T. Justyński, *Prawo do kontaktów z dzieckiem w prawie polskim i obcym*, Warszawa 2011, s. 134-135.

⁹ W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 265-266.

¹⁰ Por. W. Danielewicz-Prokorym, *Władza rodzicielska a kontakty z małoletnim dzieckiem. Instytucja pieczy naprzemiennej na mocy ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 2015, poz. 1062)*, *Miscellanea Historico-Iuridica* 2016, Tom XV, z. 1, s. 373.

wymienia krąg podmiotów, wobec których odpowiednio stosuje się przepisy dotyczące kontaktów rodziców z dzieckiem. Wśród nich wyróżnia się następujące podmioty: rodzeństwo, dziadków, powinowatych w linii prostej a także inne osoby, jeżeli sprawowały przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem. Katalog podmiotów określony w art. 113⁶ k.r.o. można podzielić na trzy grypy osób, które zostały uszeregowane w określonej hierarchii. Pierwszą grupę stanowią osoby inne niż rodzice związane z dzieckiem węzłem pokrewieństwa. W drugiej grupie są osoby związane z dzieckiem węzłem powinowactwa, a trzeciej – stosunkiem faktycznym¹¹.

Podmioty uprawnione do kontaktów z dzieckiem, zgodnie z podstawowym podziałem, dzieli się na dwa kręgi. Pierwszy, ścisły, obejmujący rodziców i dzieci, a ich uprawnienie uznawane jest za podstawowe i najintensywniejsze. Drugi krąg - dalszy, uwzględniający słabsze prawo do kontaktów z dzieckiem innych osób niż wymienionych w art. 113 k.r.o.¹².

Obecna regulacja dotycząca podmiotów uprawnionych do kontaktów z dzieckiem stanowi odzwierciedlenie uregulowań zawartych w Konwencji w sprawie kontaktów z dziećmi sporządzonej w Strasburgu z dnia 15 maja 2003 r.¹³. Artykuł 5 niniejszej Konwencji przewiduje, że stosownie do dobra dziecka mogą być ustanowione kontakty między dzieckiem a osobami innymi niż jego rodzice, mającymi rodzinne związki z dzieckiem. Zaznaczyć należy, iż rodzinne związki nie opierają się jedynie na więzach krwi, ale oznaczają bliskie związki, takie jak między dzieckiem a jego dziadkami lub rodzeństwem, wynikające z mocy prawa lub z relacji, która *de facto* ma charakter rodzinny (art. 2 lit. d Konwencji w sprawie kontaktów z dziećmi). Na potrzebę uregulowania kontaktów w szerszym zakresie niż jedynie między rodzicami a dziećmi zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w uchwale z 14 czerwca 1988 r. W motywach uchwały podniesiono, że w warunkach społecznych naszego kraju duże znaczenie przywiązuje się do rodzin wielopokoleniowych, a wynika

¹¹ J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1189.

¹² T. Justyński, *Prawo ...*, s. 50.

¹³ Ustawa z dnia 23.04.2009 r. o ratyfikacji Konwencji w sprawie kontaktów z dziećmi, sporządzona w Strasburgu w dniu 15 maja 2003 r. (Dz.U. z 2009 r., Nr 68, poz. 576). I. Ignaczewski [w:] *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, pod red. J. Ignaczewskiego, Warszawa 2012, s. 238; P. Mostowik uważa, że regulacja art. 113⁶ k.r.o. nie stanowi odwzorowania ustawodawstwa międzynarodowego. Ponadto Konwencja w sprawie kontaktów z dzieckiem nie musi mieć wpływu na postrzeganie charakteru prawa i obowiązku dziecka do kontaktów z osobami innymi niż rodzice. Regulacja art. 5 Konwencji stanowiąca o możliwości kontaktu dziecka z innymi osobami niż jego rodzice, może, ale nie musi, być przez umawiające się państwa rozszerzona też na inne osoby. P. Mostowik [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego. Tom V. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzające KRO*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2017, s. 1359; P. Mostowik [w:] *Komentarz Prawa Prywatnego. Tom V. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzające KRO*, pod red. K. Osajdy, Legalis, uw. do art. 113⁶ (dostęp: 24.10.2021 r.).

to zarówno z tradycji rodzinnych, jak i ze względu na szczególną rolę dziadków w faktycznym wykonaniu pieczy nad małoletnimi wnukami. Rodzice dla pełnego rozwoju osobowości dziecka, powinni umożliwić dziecku kontaktowanie się z jego krewnymi (dziadkami). W ocenie Sądu Najwyższego, kontakty dzieci z krewnymi mogą wpływać na lepsze wychowanie i rozwój duchowy dziecka oraz sprzyjają kontynuowaniu więzów wielopokoleniowej rodziny¹⁴.

W literaturze¹⁵ przedmiotu krytycznie przyjmuje się brak wprowadzenia w art. 113⁶ k.r.o. osłabienia prawa do kontaktów przysługujących innym osobom niż rodzice dziecka. P. Mostowik uważa, że ujęcie w jednym oddziale prawa do kontaktów z dzieckiem zarówno rodziców jak i innych osób, stwarza iluzję przede wszystkim u osób posiadających mniejszą wiedzę prawniczą, iż wszystkie podmioty ujęte w art. 113 i art. 113⁶ k.r.o. powinny być traktowane podobnie, gdyż wszystkim osobom przyznano jednolicie nazwane prawo i obowiązek do „kontaktów z dzieckiem”¹⁶. Jednakże nie bez przyczyny ustawodawca nie uregulował kontaktów rodziców łącznie z prawem i obowiązkiem innych osób w jednym przepisie, lecz w dwóch odrębnych¹⁷. Nie bez znaczenia jest również okoliczność, że art. 113⁶ k.r.o. regulujący zakres podmiotowy osób uprawnionych do kontaktu z dzieckiem innych niż rodzice został usytuowany jako ostatni przepis rozdziału II, Oddziału 3 zatytułowanego kontakty z dzieckiem. Zastosowana przez ustawodawcę hierarchia przesądza o zdecydowanej wyższej pozycji rodziców nad innymi osobami w kontekście kontaktów z dzieckiem. Dodatkowym argumentem przemawiającym za słusznością powyższej tezy jest również okoliczność, iż do kręgu osób innych niż rodzice wymienionych w art. 113⁶ k.r.o., przepisy art. 113-113⁵ k.r.o. stosuje się nie wprost, lecz odpowiednio. Odesłanie przez ustawodawcę do odpowiedniego stosowania danego przepisu, oznacza przyznanie sędziemu szerokiego marginesu decyzyjnego, w zakresie jakie postanowienia lub w jak zmodyfikowanej postaci należy je uzupełniająco zastosować względem osób wymienionych w art. 113⁶ k.r.o.¹⁸.

Nie budzi żadnej wątpliwości prawo i obowiązek rodziców do kontaktów z dzieckiem. Natomiast w piśmiennictwie pojawiają się zastrzeżenia odnośnie uregulowania kręgu

¹⁴ Uchwała SN z dnia 14.06.1988 r., III CZP 42/88, OSNC 1989, Nr 10, poz. 156.

¹⁵ P. Mostowik [w:] *Kodeks ..., Tom V*, pod red. K. Osajdy, Legalis, uw. do art. 113⁶ (dostęp: 24.10.2021 r.); P. Mostowik [w:] *Kodeks ..., Tom V*, pod red. K. Osajdy, s. 1359; T. Justyński, *Prawo ..., s. 49-50*.

¹⁶ *Ibidem*; P. Mostowik [w:] *Kodeks ..., Tom V*, pod red. K. Osajdy, s. 1360. P. Mostowik, *Kontakty dziecka z rodzicami, krewnymi i bliskimi a władza rodzicielska*, Przegląd Sądowy 2013, Nr 3, s. 29.

¹⁷ J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks ..., pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1188*, T. Justyński, *Prawo..., s. 88*.

¹⁸ Z. Radwański, *Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2005, s. 51.

podmiotów innych niż rodzice. Argumentuje się to faktem, że art. 113⁶ k.r.o. jest sformułowany w sposób ogólny i abstrakcyjny, a tym samym przyznający prawo do kontaktów po stronie wszystkich abstrakcyjnie opisanych osób¹⁹. Wydaje się, że to zastrzeżenie nie powinno być oceniane negatywnie. Przyznanie roszczenia o uregulowanie kontaktów z dzieckiem szerszemu kręgu podmiotów, określonego w sposób ogólny i abstrakcyjny, uznać należy za korzystne rozwiązanie. Ma to istotne znaczenie praktyczne, bowiem ustawodawca nie ma możliwości przewidzieć w sposób kazuistyczny każdej sytuacji rodzinnej dziecka. Szerszy zakres podmiotowy może mieć również znaczenie w zmieniającym się społeczeństwie. Obecnie zauważyć można tendencję zwiększenia się liczby par żyjących w nieformalnych związkach, a nawet prowadzenia wspólnych gospodarstw domowych przez pary jednopłciowe. W takich sytuacjach osoba wychowująca dziecko nie ma wobec niego statusu osoby spokrewnionej czy spowinowacanej, a więc jest wobec dziecka formalnie „osobą obcą”. Natomiast rozszerzenie zakresu podmiotowego również wobec osób, które sprawowały pieczę nad dzieckiem, przyznaje takim osobom uprawnienie do występowania z wnioskiem o ustalenie kontaktów z dzieckiem. Pozytywnie za uregulowaniem szerokiego kręgu podmiotów opowiada się M. Zima, która podnosi, że ma to istotne znaczenie dla osób homoseksualnych będących partnerami rodziców, którzy wspólnie z rodzicami wychowywali i sprawowali pieczę nad ich dziećmi. Zdaniem autorki dyspozycja art. 113⁶ k.r.o. słusznie daje możliwość występowania gejom i lesbijkom z wnioskami o ustalenie kontaktów z biologicznymi dziećmi ich partnerów, jeśli wcześniej sprawowali oni przez dłuższy czas pieczę nad tymi dziećmi²⁰.

2.2. Dziecko

Rozważania dotyczące podmiotów, których dotyczy instytucja kontaktów z dzieckiem, rozpocząć należy od wyjaśnienia pojęcia dziecka.

Ustawa Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie zawiera legalnej definicji pojęcia „dziecko”²¹. Ustawodawca używając pojęcia dziecko, posługuje się nim natomiast w dwojakim znaczeniu.

¹⁹ P. Mostowik [w:] *Kodeks ..., Tom V*, pod red. K. Osajdy, Legalis, uw. do art. 113⁶ (dostęp: 22.10.2021 r.); P. Mostowik [w:] *Kodeks ..., Tom V*, pod red. K. Osajdy, s. 1359.

²⁰ M. Zima, *Prawo osób homoseksualnych do życia rodzinnego – prawo do wychowywania własnych dzieci* [w:] *Tęczowe rodziny w Polsce. Prawo a rodziny lesbijskie i gejowskie. Raport 2009*, pod red. M. Zima, Warszawa 2010, s. 49.

²¹ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty z dzieckiem. Prawa i obowiązki*, Warszawa 2020, s. 69.

Po pierwsze, w znaczeniu krewnego pierwszego stopnia w linii prostej niezależnie od wieku²². W drugim znaczeniu, dzieckiem jest osoba małoletnia, czyli poniżej osiemnastego roku życia. Ustawodawca w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym posługuje się naprzemiennie pojęciem dziecka we wskazanych wyżej dwóch znaczeniach. Rozumienie, w którym znaczeniu zastosowano pojęcie dziecka, będzie więc zależało od kontekstu i instytucji, którą dany przepis reguluje. Przykładowo, przepisy art. 61⁹ k.r.o., 87 k.r.o. oraz 91 k.r.o. odnoszą się do pierwszego znaczenia. Oznacza to, że ustawodawca używając pojęcia dziecka we wskazanych wyżej przepisach, ma na myśli krewnego pierwszego stopnia w linii prostej zarówno małoletniego jak i pełnoletniego²³. Natomiast przykładem zastosowania pojęcia dziecka w rozumieniu tylko osoby małoletniej jest art. 92 k.r.o., 93 k.r.o. i 96 k.r.o.

Ustawodawca pojęciem dziecko posługuje się również w art. 113 § 1 k.r.o. stanowiącym, że niezależnie od władzy rodzicielskiej rodzice i dziecko mają prawo i obowiązek utrzymywać ze sobą kontakty. Nie zostało jednak wprost określone w jakim znaczeniu należy rozumieć pojęcie dziecka, a więc czy jako krewnego pierwszego stopnia niezależnie od wieku, czy osobę małoletnią.

W literaturze rozważania odnośnie zakresu znaczenia pojęcia dziecka w kontekście art. 113 k.r.o. rozpoczyna się od porównania instytucji kontaktów z dzieckiem do władzy rodzicielskiej²⁴. Podkreśla się, że ustawodawca w zakresie władzy rodzicielskiej określił górną granicę wieku dziecka. Oznacza to, że zastosowane w art. 92 k.r.o. pojęcie dziecka przy władzy rodzicielskiej dotyczy dziecka w rozumieniu małoletniego. Dostrzega się jednak, że instytucja władzy rodzicielskiej jest niezależna od kontaktów. Dlatego nie można wniosków wyprowadzonych z analizy art. 92 k.r.o. odnosić wprost do interpretacji art. 113 k.r.o. Ponieważ ustawodawca milczy w art. 113 k.r.o. w kontekście czasu trwania kontaktów z dzieckiem, można przypuszczać, że czas ten jest nieograniczony. W konsekwencji tak dokonanej analizy, można byłoby wydedukować, że w art. 113 § 1 k.r.o. posłużono się pojęciem dziecka w znaczeniu każdego krewnego pierwszego stopnia w linii prostej²⁵. Dodatkowym argumentem mogącym przesądzać o powyższej tezie, jest fakt, że prawo do

²² I. Kunicki, *Opinia ...*, (Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji), s. 7 (dostęp: 12.01.2022 r.).

²³ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 69; S. Łakoma, *Instytucja rodzin zastępczych w prawie administracyjnym*, Łódź 2014, s. 23.

²⁴ J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1133.

²⁵ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 70-71.

kontaktów nie powinno być ograniczone w czasie. Wręcz oczywistym wydaje się, że dziecko nawet po osiągnięciu pełnoletności powinno utrzymywać kontakt z rodzicami.

Mimo wskazanych argumentów, nie można zgodzić się z powyżej przedstawioną interpretacją przepisu art. 113 § 1 k.r.o. Oczywiście prawo do kontaktów dziecka z rodzicami i na odwrót, przysługuje przez całe życie²⁶. Natomiast traktować je należy w kategoriach postulatów. Brak odwiedzin rodziców może ewentualnie powodować inne prawne konsekwencje, takie jak możliwość odwołania przez rodziców darowizny na rzecz dziecka (art. 898 § k.c.) czy stanowić podstawę wydziedziczenia (art. 1008 pkt. 3 k.c.). Ważne dla interpretacji zastosowanego w art. 113 § 1 k.r.o. pojęcia dziecka jest zastanowienie się do kiedy można egzekwować kontakty. O ile istnieje możliwość egzekwowania kontaktów wobec dziecka małoletniego, to już po uzyskaniu przez nie pełnoletności, nie ma takiej sposobności. Dlatego w doktrynie przyjmuje się, że w art. 113 § 1 k.r.o. zastosowano pojęcie dziecka jedynie w rozumieniu małoletniego²⁷.

Potwierdzenie tej tezy ma swoje odzwierciedlenie w orzecznictwie. Sąd Najwyższy²⁸ rozważył przedstawione zagadnienie prawne, które brzmiało: "Czy w świetle przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego rodzicom dorosłego dziecka, które jest ubezwłasnowolnione całkowicie z powodu niepełnosprawności umysłowej i dla którego ustanowiono opiekuna nie będącego rodzicem, przysługuje roszczenie o uregulowanie kontaktów z tym dzieckiem?". Sąd Najwyższy odpowiedział na to pytanie negatywnie, uznając że przepisy regulujące kontakty z dzieckiem art. 113-113⁶ k.r.o. odnoszą się jedynie do małoletnich dzieci. W związku z tym w ocenie Sądu Najwyższego nie ma podstaw do odnoszenia art. 113-113⁶ k.r.o. do sytuacji osób dorosłych, nawet pozostających pod pieczę opiekuna z powodu ubezwłasnowolnienia całkowitego ze względu na niepełnosprawność umysłową. W uzasadnieniu uchwały podniesiono, że pomimo braku zdolności do czynności prawnych osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie, której sytuację prawną częściowo można zrównać z sytuacją prawną małoletniego dziecka, nie można jej

²⁶ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 94.

²⁷ J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s.1133; J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 94-95; Justyński T., *W sprawie tzw. opieki naprzemiennej*, Rodzina i Prawo 2011, Nr 19, s. 5-11; J. Gajda [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. H. Pietrzykowskiego, Warszawa 2021, s. 880; H. Haak [w:] *Pokrewieństwo i powinowactwo (pochodzenie dziecka, stosunki między rodzicami a dziećmi, przysposobienie). Komentarz do art. 61(7)-127 KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC*, pod red. H. Haaka, Warszawa 2019, s. 487; J. Strzebinczyk [w:] *System Prawa Prywatnego, t. 12, Prawo rodzinne i opiekuńcze*, pod red. T. Smoczyńskiego, Warszawa 2011, s. 374.

²⁸ Uchwała SN z dnia 17.05.2018 r., III CZP 11/18, OSNC 2019, Nr 3, poz. 27.

jednak utożsamiać i w pewnych aspektach różnią się od siebie. W opiece nad ubezwłasnowolnionym dorosłym brak jest elementu wychowania, a zasadniczym celem opieki, która trwa do uchylecia ubezwłasnowolnienia, a często do końca życia, jest reprezentowanie jego sfery osobistych uprawnień i interesów²⁹. Dodatkowo opiekun ubezwłasnowolnionego musi uwzględniać, na ile to możliwe jego wolę. Natomiast opiekun małoletniego dziecka działa jak rodzic, sprawując nad dzieckiem władzę rodzicielską. Sąd Najwyższy w uchwale podniósł, że ewentualną podstawą do regulowania kontaktu rodzica z dorosłym, który jest ubezwłasnowolniony całkowicie jest art. 156 k.r.o. w zw. z art. 175 k.r.o. w zw. z 593 k.p.c. Z art. 593 k.p.c. wynika, że w ważniejszych sprawach ubezwłasnowolnionego, a takimi są kontakty, z wnioskiem może wystąpić jedynie opiekun ubezwłasnowolnionego, natomiast nie może inny podmiot ani orzec o nich sąd z urzędu. Dlatego opiekun może złożyć wniosek o pozbawienie lub ograniczenie kontaktów z rodziną, jeżeli są do tego podstawy. Natomiast, jeżeli sąd opiekuńczy dostrzeże potrzebę wszczęcia postępowania w przedmiocie kontaktów z osobą pełnoletnią ubezwłasnowolnioną, które może być wszczęte tylko na wniosek określonej osoby, a wniosek nie zostanie złożony, powinien

²⁹ D. Wybrańczyk w głosie do uchwały SN z dnia 17.05.2018 r., III CZP 11/18 podniósł, że w jego ocenie nie można zgodzić się z poglądem SN, iż sytuacja dorosłej osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie różni się od sytuacji małoletniego. Autor zauważa, iż w literaturze przyjmuje się przeciwny pogląd i podnosi, że sytuacja prawna osoby małoletniej, która nie posiada zdolności do czynności prawnych jest taka sama jak osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie. Żadna z nich nie może samodzielnie dokonywać ważnych czynności prawnych i działają za nie przedstawiciele ustawowi, a rozróżnianie pozycji prawnej tych podmiotów jest sprzeczne z prawem. Ponadto autor glosy przyznał, że istnieje luka prawna, która z uwagi na wzrastającą liczbę ubezwłasnowolnionych całkowicie powinna zostać wypełniona stosowną regulacją. Przyjmuje, że odpowiednim wobec osób ubezwłasnowolnionych całkowicie byłoby regulowanie kontaktów z rodzicami i innymi osobami bliskimi na zasadzie odpowiedniego stosowania art. 113 k.r.o. D. Wybrańczyk, *Kształtowanie kontaktów rodziców z ubezwłasnowolnionym dorosłym dzieckiem - glosa – III CZP 11/18*, Monitor Prawniczy 2018, Nr 24, s. 1130.

o tym zawiadomić prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich albo właściwą organizację pozarządową, aby wystąpiła z wnioskiem o wszczęcie stosownego postępowania³⁰.

2.3. Rodzice

Kluczowym do udzielenia odpowiedzi na pytanie kto, jako rodzic będzie uprawnionym do kontaktu z dzieckiem jest zdefiniowanie pojęcia „rodzice”. Jest to jednak dość trudne z uwagi na fakt, że ustawodawca w ustawie Kodeks rodzinny i opiekuńczy również nie definiuje tego pojęcia. Natomiast odrębnie uregulowana została definicja pojęcia matki oraz ojca.

W potocznym rozumieniu rodzicami są osoby, z których związku urodziło się dziecko³¹. Natomiast w piśmiennictwie prawniczym wyróżniamy rodziców biologicznych, prawnych, socjologicznych, a nawet i genetycznych³². O ile dawniej oczywistym było, że ta sama osoba jest rodzicem genetycznym, biologicznym i prawnym dziecka, to z biegiem czasu ta kwestia nie jest już tak oczywista. Rozwój techniki i medycyny pozwolił parą nieskutecznie starającym się o dziecko na jego posiadanie przy zastosowaniu sztucznych metod prokreacji. Z tendencji panujących w społeczeństwie widać, że skala problemu jest coraz większa i nadal wzrasta. Podkreślić należy, że Światowa Organizacja Zdrowia (*World Health Organization*, w skrócie *WHO*) zakwalifikowała niezamierzoną bezdzietność do chorób społecznych. Szacuje się, że około 10-25% par na świecie dotkniętych jest tą chorobą³³. Spośród wszystkich metod leczenia niepłodności najskuteczniejsza jest metoda *in vitro*,

³⁰ T. Justyński w głosie do uchwały SN z dnia 17.05.2018 r., III CZP 11/18 zaaprobował stanowisko Sądu Najwyższego, w zakresie niedopuszczalności uregulowania kontaktów z dorosłym dzieckiem na podstawie art. 113-113⁶ k.r.o., ponieważ te przepisy dotyczą wyłącznie małoletnich i przestają być właściwe, gdy stają się one pełnoletnie. Jednakże nie zgodził się z tezą Sądu Najwyższego, w przedmiocie ewentualnej podstawy prawnej uregulowania kontaktów rodzica z ubezwłasnowolnionym całkowicie dorosłym. Autor przedstawił dwie możliwości. Po pierwsze uznał, że istnieje możliwość na podstawie art. 165 k.r.o. i art. 168 k.r.o. wydania zarządzeń związanych z nieprawidłowym wykonywaniem opieki przez opiekuna zabraniającego kontaktów, które są w interesie podopiecznego. Wskazał, że przepisy art. 165 i 168 k.r.o. stanowią odpowiednik art. 109 k.r.o. przy wykonywaniu władzy rodzicielskiej. Jako drugą podstawę prawną T. Justyński wskazuje art. 23 k.c. Zaznacza przy tym, że prawo do kontaktów a właściwiej prawo do osobistych relacji z kimkolwiek, a więc relacji drugim człowiekiem, niezależnie od wieku, może stanowić chronione prawem dobro osobiste. T. Justyński, *Kontakty z dorosłym ubezwłasnowolnionym dzieckiem. Glosa do uchwały SN z dnia 17 maja 2018 r., III CZP 11/18*, OSP 2019, Nr 7-8, s. 62-70.

³¹ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 72-73.

³² T. Justyński, *Prawo ...*, s. 50; J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 76-77.

³³ J. Gawinek, B. Noworska, *Zapłodnienie in vitro jedną z metod leczenia niepłodności w Polsce*, Problemy pielęgniarstwa 2014, Nr 1, vol. 22, s. 100.

a za opracowanie jej dr Robert Edwards w 2010 roku został uhonorowany Nagrodą Nobla³⁴. Pierwszy udokumentowany, pozytywnie przeprowadzony zabieg za pomocą sztucznej metody prokreacji tj. inseminacji miał miejsce w Londynie w 1799 roku. Natomiast pierwszym dzieckiem urodzonym dzięki metodzie in vitro była Luise Brown, która urodziła się w dniu 25 lipca 1978 r. w Anglii. W Polsce pierwsze dziecko urodzone dzięki zastosowaniu metody in vitro urodziło się w 1987 roku, a niniejszy sukces jest wynikiem pracy profesorów M. Szumotowicza i S. Wołczyńskiego³⁵. Wobec tak zmieniających się okoliczności, ustawodawcy na całym świecie musieli dostosować prawo do obecnych realiów, a przede wszystkim ogromnego postępu medycyny. Z powyżej wskazanych przyczyn powstała potrzeba określania rodziców biologicznych, genetycznych, socjologicznych i prawnych.

W Polsce o zakwalifikowaniu danej osoby jako rodzica będzie decydował fakt możliwości uznania jej jako matki albo ojca zgodnie z przepisami rozdziału I tytułu II Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

Przy w pełni naturalnym poczęciu dziecka, w którym rodzicielstwo prawne pokrywa się z biologicznym i genetycznym nie ma problemów z interpretacją, kto w charakterze rodzica jest uprawnionym do złożenia wniosku o ustalenie kontaktów z dzieckiem. Zgodnie z art. 61⁹ k.r.o. matką dziecka jest kobieta, która je urodziła. Jest to nawiązanie do rzymskiej paremii *mater semper certa est*. Przy stwierdzeniu ojcostwa, pierwszorzędne miejsce zajmują domniemania prawne określone w art. 62 k.r.o. Wedle § 1 tego przepisu, jeżeli dziecko urodziło się w czasie trwania małżeństwa albo przed upływem trzystu dni od jego ustania lub unieważnienia, domniemywa się, że pochodzi ono od męża matki. Domniemania tego nie stosuje się, jeżeli dziecko urodziło się po upływie trzystu dni od orzeczenia separacji. Zgodnie z treścią art. 62 § 2 k.r.o. jeżeli dziecko urodziło się przed upływem trzystu dni od ustania lub unieważnienia małżeństwa, lecz po zawarciu przez matkę drugiego małżeństwa, domniemywa się, że pochodzi ono od drugiego męża. Ustawodawca zastrzega, że niniejszego domniemania nie stosuje się przypadku, gdy dziecko urodziło się w następstwie procedury medycznie wspomaganej prokreacji, na którą wyraził zgodę pierwszy mąż matki. Natomiast jeżeli nie zachodzi domniemanie, że ojcem dziecka jest mąż jego matki, albo gdy domniemanie takie

³⁴ M. Radwan, *Zapłodnienie pozaustrojowe* [w:] *Niepłodność i rozród wspomagany*, pod red. J. Radwana, S. Wołczyńskiego, Termedia Wydawnictwa Medyczne, Poznań 2011, s. 179.

³⁵ J. Gawinek, B. Noworska, *op. cit.*, s. 100.

zostało obalone, ustalenie ojcostwa może nastąpić albo przez uznanie ojcostwa albo na mocy orzeczenia sądu (art. 72 § 2 k.r.o.).

Komplikacje natomiast pojawiają się, w przypadku gdy do poczęcia dziecka wykorzystywane są sztuczne metody wspomaganej prokreacji, której celem jest umożliwienie poczęcia dziecku osobom dotkniętym niepłodnością, jak również w celu uniknięcia przeniesienia na dziecko choroby genetycznej lub zakaźnej³⁶.

W polskim ustawodawstwie zagadnienie sztucznych metod wspomaganej prokreacji reguluje ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o leczeniu niepłodności³⁷. Ustawa obejmuje swoim zakresem metody medycznie wspomaganej prokreacji wewnątrznaczyniowej oraz pozaustrojowej³⁸. Pierwszą z metod popularnie określa się mianem inseminacji, natomiast drugą – metodą *in vitro*, a jej skrót oznaczany jest następująco: IVF (*In Vitro Fertilization*)³⁹. Obie metody sztucznej prokreacji w zależności od pochodzenia użytych do zapłodnienia gamet występują w odmianie homologicznej i heterologicznej. Z odmianą homologiczną mamy do czynienia, gdy do zapłodnienia służą gamety kobiety i mężczyzny mających pełnić względem planowanego dziecka funkcje rodziców. Natomiast w drugiej odmianie, czyli heterologicznej, wykorzystuje się gamety osób trzecich tzw. dawców lub inaczej określanych, dawców innych niż partnerskich⁴⁰.

Mniej inwazyjna z medycznego punktu jest inseminacja. Jeśli zostanie wykonana w odmianie homologicznej, to rodzice dziecka są biologicznie, genetycznie i prawnie ci sami. Macierzyństwo i ojcostwo jest naturalne, w związku z powyższym nie ma problemów z ustaleniem kto jest matką i ojcem dziecka.

Bardziej skomplikowana sytuacja prawna powstaje przy zastosowaniu inseminacji heterologicznej, polegającej na wykorzystaniu do zabiegu nasienia anonimowego dawcy. W tym przypadku macierzyństwo jest naturalne, jak przy inseminacji homologicznej, natomiast problematyczne pozostaje ojcostwo. Wynika to z faktu, że istnieje dwóch mężczyzn, którzy mogą potencjalnie ubiegać się o bycie ojcem. Jednym z nich jest partner

³⁶ M. Gałązka, J. Haberko [w:] *System prawa medycznego*, t. 2, *Szczególne świadczenia zdrowotne*, pod red. L. Bosek., A. Wnukiewicz-Kozłowskiej, Warszawa 2018, s. 136-137.

³⁷ T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 442 (dalej NiepłU).

³⁸ M. Gałązka, J. Haberko [w:] *System ...*, t. 2, pod red. L. Bosek., A. Wnukiewicz-Kozłowskiej, s. 134-135.

³⁹ A. Krasnowolski, A. Dragan, D. Korzeniowska-Linkowska, A. Sawicka, S. Woronowicz, *Biuro analiz i dokumentacji. Zespół Analiz i Opracowań Tematycznych. Przepisy prawne dotyczące zapłodnienia pozaustrojowego obowiązujące w wybranych krajach. Opracowanie tematyczne OT-634*, Warszawa 2015, s. 3, file:///C:/Users/48696/Downloads/ot-634_do_internetu.pdf (dostęp:10.01.2022 r.).

⁴⁰ M. Gałązka, J. Haberko [w:] *System ...*, t. 2, pod red. L. Bosek., A. Wnukiewicz – Kozłowskiej, s. 135-136.

bądź mąż kobiety, która urodziła dziecko, a drugim dawca nasienia⁴¹. Problem rozwiązany został przez ustawodawcę poprzez wprowadzenie z dniem 1 listopada 2015 r. do ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy art. 75¹ k.r.o.⁴². Przepis ten przede wszystkim zabezpiecza dobro dziecka, które zostanie poczęte przy zastosowaniu sztucznych metod prokreacji a dawcą męskiego nasienia będzie dawca inny niż partner matki. Powyższy przepis przewiduje konieczność złożenia przed kierownikiem stanu cywilnego oświadczenia o uznaniu ojcostwa dziecka mającego być poczęte w wyniku zastosowania procedury medycznie wspomaganej prokreacji. Istotnym jest, że uznanie ojcostwa musi nastąpić przed rozpoczęciem procedury medycznej sztucznej prokreacji⁴³. Jest to warunek konieczny do rozpoczęcia procedury, w której wykorzystane zostanie nasienie anonimowego dawcy. Warto zwrócić uwagę na dwie zasadnicze kwestie. Po pierwsze, skuteczność uznania ojcostwa jest ograniczona terminem. Bowiem oświadczenie jest skuteczne, jeżeli dziecko urodziło się w następstwie zastosowania sztucznej metody prokreacji w ciągu 2 lat od dnia złożenia oświadczenia przez mężczyznę. Po drugie, uznanie ojcostwa wywołuje skutki nie z dniem złożenia oświadczenia, ale z dniem urodzenia się dziecka poczętego w wyniku zastosowania procedury medycznie wspomaganej prokreacji⁴⁴. Oznacza to, że anonimowy dawca nasienia (ojciec genetyczny) nie będzie uznany za rodzica, a w konsekwencji nie będzie mu przysługiwało prawo do kontaktów z dzieckiem. Na marginesie zaznaczyć należy, że wydaje się niemożliwym, aby mógł on ubiegać się o prawo do kontaktu z dzieckiem na podstawie art. 113⁶ k.r.o. z uwagi na niespełnienie wymaganych przez ustawę przesłanek⁴⁵.

Bardziej skomplikowaną medycznie procedurą sztucznego zapłodnienia jest metoda *in vitro*, polegająca na pozamacicznym zapłodnieniu a następnie wprowadzeniu zarodka do organizmu matki. Materiał biologiczny użyty do zapłodnienia może pochodzić od matki i ojca. Przy zastosowaniu takiej metody w typie homologicznym, macierzyństwo jak i ojcostwo jest naturalne, bowiem zachodzi zgodność pokrewieństwa oraz zgodność genetyczna dziecka z rodzicami⁴⁶.

⁴¹ Por. J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty* ..., s. 76.

⁴² Art. 75¹ dodany przez art. 91 pkt 3 ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. (Dz.U. z 2015 r., poz. 1087) zmieniającej ustawę z dnia 1 listopada 2015 r.

⁴³ J. Haberko, *Ustawa o leczeniu niepłodności. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 410-411; A. Wojcieszak, *Zabieg medycznie wspomaganej prokreacji a ustalenie ojcostwa*, *Medyczna Wokanda* 2016, Nr 8, s. 210.

⁴⁴ A. Kawałko, H. Witczak [w:] *Kodeks* ..., pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 802.

⁴⁵ Szerzej na temat kręgu podmiotów uprawnionych do kontaktu z dzieckiem na podstawie art. 113⁶ k.r.o. zob. rozdział pierwszy, podpunkt 2.7.

⁴⁶ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty* ..., s. 76.

Metoda *in vitro* może być również przeprowadzona w odmianie heterologicznej. W związku z tym, macierzyństwo będzie nadal naturalne. Natomiast z uwagi na fakt, że nasienie pochodzi od anonimowego dawcy, można wyróżnić niejako potencjalnych dwóch ojców. Pierwszym z nich jest partner lub mąż kobiety, która urodziła dziecko, a drugim dawca nasienia. Zatem genetycznym i biologicznym ojcem będzie dawca nasienia. Jednakże to nie oznacza, że będzie on ojcem w rozumieniu przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz w konsekwencji tego, że będzie uprawnionym do wystąpienia z wnioskiem o ustalenie kontaktów z dzieckiem. Jak zostało przedstawione wyżej, ojcem na podstawie art. 75¹ k.r.o. będzie mężczyzna, który uznał dziecko (partner lub mąż matki), a nie anonimowy dawca nasienia.

Choć ustawa o leczeniu niepłodności tego nie zezwala, metoda *in vitro* daje możliwość pobrania nie tylko nasienia dawcy płci męskiej, ale również pobrania gamety płci żeńskiej. Oznacza to, że do zapłodnienia kobiety metodą *in vitro* można transferować embrion poczęty z obydwu gamet pochodzących od dawców. Taki typ sztucznego zapłodnienia nazywany jest macierzyństwem zastępczym, a matka która urodzi dziecko potocznie nazywana jest sugoratką lub matką zastępczą⁴⁷. Przez macierzyństwo zastępcze należy rozumieć „wynajęcie” łona kobiety, czyli surogatki, która donosi ciążę, a po urodzeniu dziecka odda dziecko innej kobiecie, tj. najczęściej matce genetycznej⁴⁸. Użycie do zapłodnienia komórki jajowej pochodzącej od innej kobiety, niż ta, która urodzi dziecko, stwarza biologiczne podstawy dla macierzyństwa dwóch kobiet – zarówno dawczyni, jak i biorczyni gamety – matki zastępczej⁴⁹. W związku z tym, rodzi się pytanie, czy za matkę zgodnie z przepisami prawa uznać należy dawczynię (matkę genetyczną), czy biorczynię (matkę biologiczną), potocznie nazywaną surogatką. Odpowiedź jest jednoznaczna na gruncie obowiązujących

⁴⁷ J. Haberko, *Kilka uwag na temat zgody na zabieg medyczny, wyrażonej przez małżonka w trybie art. 68 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2010, z. 1, s. 45; M. Działyński, *Macierzyństwo zastępcze*, Studia Prawnicze 1993, z.1, s. 87 i n.; M. Safjan, *Prawo wobec ingerencji w naturę ludzkiej prokreacji*, Warszawa 1990, s. 135 i n.; M. Wałachowska, *Macierzyństwo zastępcze w systemie common law*, Państwo i Prawo 2003, Nr 8, s. 97 i n.

⁴⁸ B. Walerjan, *Nowe dylematy medycyny – zjawisko macierzyństwa zastępczego w perspektywie społeczno-etycznej*, „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” 2009, Nr 2, vol. 12, s. 35; M. Safjan, *Prawne problemy zastępczego macierzyństwa*, [w:] *Prawne problemy ludzkiej prokreacji*, pod red. W. Lang, Toruń 2002, s. 292; M. Mikłuszka, *Zagraniczne procedury tzw. macierzyństwa zastępczego (surrogacy motherhood) w świetle zasady handlu ludźmi - zagadnienia węzłowe*, Warszawa 2017, s. 1 i n., Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/TWS-Mikluszka-M.-Zagraniczne-procedury-tzw.-macierzy%C5%84stwa-zast%C4%99pczego-surrogacy-motherhood-w-%C5%9Bwietle-zasady-handlu-lud%C5%BAmi-%E2%80%93-zagadnienia-w%C4%99z%C5%82owe.pdf> (dostęp: 13.01.2022 r.).

⁴⁹ M. Gałązka, J. Haberko [w:] *System ...*, t. 2, pod red. L. Bosek., A. Wnukiewicz-Kozłowski, s. 136.

przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Zgodnie z art. 61⁹ k.r.o. matką dziecka jest kobieta, która je urodziła, a fakt zastosowania sztucznej metody prokreacji z użyciem żeńskiej gamety od dawczyni, nie wpływa na zmianę ustalenia macierzyństwa. Zatem ustawodawca przyjmuje, że w sytuacji, w której doszłoby do poczęcia i urodzenia dziecka, genetycznie pochodzącego od innej kobiety niż biorczyni komórek rozrodczych lub zarodków, za matkę będzie uważana nie genetyczna dawczyni, lecz kobieta, która dziecko urodziła. Podkreśla się w piśmiennictwie⁵⁰, że nie ustala się pochodzenia dziecka od matki genetycznej, gdy dziecko zostało urodzone przez surogatkę (matkę zastępczą). Jak słusznie podkreśla M. Gałązka i J. Haberko, konsekwencją przyjęcia powyższego rozwiązania jest to, że system prawny nie chroni macierzyństwa genetycznego, a matce genetycznej nie przyznaje praw związanych z pokrewieństwem. Pamiętać jednak należy, iż pary decydujące się na macierzyństwo zastępcze w opisanej powyżej formie, robią to w celu uzyskania prawa do dziecka po jego urodzeniu i chcą je wychowywać⁵¹. Natomiast, brak zezwolenia przez polskiego ustawodawcę na surogację, nie likwiduje istniejącego problemu, a procedury związane z surogacją na dużą skalę są powszechne, przykładowo na Ukrainie⁵², w Tajlandii⁵³ oraz Rosji⁵⁴.

W tym miejscu należy też poczynić kilka uwag o wpływie instytucji przysposobienia na kontakty z dzieckiem. Przysposobienie istotnie bowiem zmienia zakres podmiotowy osób uprawnionych i obowiązanych do kontaktu z dzieckiem⁵⁵.

W Polsce najpopularniejszym przysposobieniem jest przysposobienie pełne (*adoptio plena*⁵⁶), które zostało uregulowane w art. 121 k.r.o. Wskutek przysposobienia pełnego dziecko wchodzi do rodziny przysposabiającego i jest traktowane jak dziecko urodzone w tej

⁵⁰ M. Soniewicka, *Sprawozdanie z debaty Polskiego Towarzystwa Bioetycznego „Jak uregulować kwestię macierzyństwa zastępczego?”*, „Diametros” 2009, Nr 22, https://www.ptb.org.pl/pdf/soniewicka_macierzynstwo_1.pdf (dostęp: 11.01.2022 r.); M. Gałązka, J. Haberko, [w:] *System ...*, t. 2, pod red. L. Bosek., A. Wnukiewicz-Kozłowskiej, s. 170.

⁵¹ W pracy pominięte zostaną rozważania dotyczące aspektu moralnego i etycznego macierzyństwa zastępczego, ze względu na obszerność zagadnienia i brak związania z tematem opracowania.

⁵² Reportaż pt. „Matki do wynajęcia”. *Surogatki na Ukrainie*, TVP VOD, <https://vod.tvp.pl/video/matki-do-wynajecia-surogatki-na-ukrainie>, 56075326 (dostęp: 11.01.2022 r.).

⁵³ Artykuł pt. „Tajlandia i macice tajlandzkich kobiet już nigdy nie będą na wynajem”, TVN 24 bis, <https://tvn24.pl/swiat/tajlandia-zakazuje-cudzoziemcom-korzystania-z-surogatek-ra517123-3294571> (dostęp: 11.01.2022 r.).

⁵⁴ A. Krasnowolski, A. Dragan, D. Korzeniowska-Linkowska, A. Sawicka, S. Woronowicz, *op. cit.*, s. 3, (dostęp: 11.01.2022 r.).

⁵⁵ Szerzej na temat sytuacji dziecka przysposobionego zob. R. Łukasiewicz, *Dobro dziecka a interesy innych podmiotów w polskiej regulacji prawnej przysposobienia*, Warszawa 2019, s. 21 i n.

⁵⁶ K. Kumaniecki, *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa 1986, s. 15 i 375.

rodzinie. Ponadto dziecko nabywa prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa w stosunku do krewnych przysposabiającego. Jednym z praw i obowiązkiem jakie powstaje po orzeczeniu przysposobienia są z pewnością kontakty z dzieckiem. Dlatego uprawnionymi do kontaktu z dzieckiem jako rodzice na podstawie art. 113 k.r.o. są rodzice adopcyjni dziecka (przysposabiający)⁵⁷.

Sytuacja w przedmiocie prawa i obowiązku do kontaktów z dzieckiem komplikuje się natomiast w odniesieniu do rodziców biologicznych dziecka. Wątpliwości budzi kwestia, czy rodzicom biologicznym przysługuje prawo do kontaktów z dzieckiem, wobec którego orzeczono przysposobienie pełne, odwołując się do stosunku pokrewieństwa. W doktrynie dominuje stanowisko, że w takim przypadku kontakty z dzieckiem na podstawie art. 113 k.r.o. nie przysługują rodzicom biologicznym dziecka⁵⁸. Zwolennicy tej koncepcji uważają, że wynika to z samej istoty i charakteru przysposobienia pełnego. Mianowicie, celem instytucji przysposobienia, jak podniesiono wyżej, jest traktowanie dziecka przysposobionego tak, jakby urodziło się w rodzinie przysposabiających. Zapewniać ma to proces asymilacji dziecka, który zdaniem autorów koncepcji, będzie przebiegał prawidłowo, jeśli dziecko nie będzie miało kontaktu z rodzicami biologicznymi. Dzięki temu dziecko będzie miało zapewnioną pewnego rodzaju stabilizację, będzie bowiem wiedzieć czym jest dzieckiem, kto sprawuje nad nim opiekę i kogo może traktować za swoich rodziców. Pozostawienie kontaktów z biologicznymi rodzicami może zaburzać poczucie stabilizacji oraz wpłynąć negatywnie na proces asymilacji, skutkujący brakiem zawiązania ścisłych emocjonalnych więzi z rodzicami przysposabiającymi. Tym samym nie zostanie w pełni zrealizowany główny cel przysposobienia pełnego, jakim jest zawiązanie ścisłych więzi dziecka z przysposabiającymi i traktowania dziecka tak, jakby urodziło się w rodzinie adoptujących rodziców.

Koniecznym jest również zwrócenie uwagi na fakt, że zgodnie z art. 121 § 3 k.r.o. wraz z przysposobieniem pełnym dziecka, ustają prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa względem jego krewnych jak również prawa i obowiązki krewnych względem dziecka.

⁵⁷ G. Jędrejek [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, pod red. G. Jędrejka, Lex/el. uw. do art. 121 (dostęp: 12.01.2022 r.).

⁵⁸ I. Ignaczewski [w:] *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, pod red. J. Ignaczewskiego, Warszawa 2012, s. 221; R. Zegadło [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. J. Wiercińskiego, Warszawa 2014, s. 859; E. Holewińska-Łapińska [w:] *System ...*, t. 12, pod red. T. Smoczyńskiego, s. 653-656; T. Justyński, *Prawo...*, s. 61; B. Walaszek, *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym oraz polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym. Dokonanie i skutki*, Warszawa 1966, s. 273; M. Prucnal-Wójcik [w:] *Kodeks...*, Tom V, pod red. K. Osajdy, s. 1432-1433.

Zgodnie z tą koncepcją, ustaje również prawo i obowiązek kontaktów z dzieckiem wynikający z pokrewieństwa. W piśmiennictwie podnosi się, że gdyby zamysłem ustawodawcy byłoby utrzymywanie kontaktów rodziców naturalnych z dzieckiem, które zostało przez inne osoby przysposobione w sposób pełny, przepisy o przysposobieniu pełnym wprost przyznawałyby taką możliwość. Natomiast brak takiej regulacji, należy poczytywać za brak możliwości ustalenia kontaktów biologicznych rodziców z dzieckiem, które zostało przysposobione w formie pełnej⁵⁹.

Szczególną odmianą przysposobienia pełnego jest przysposobienie całkowite (*adoptio plenissima*⁶⁰), czasem określane mianem blankietowego lub anonimowego. Instytucję przysposobienia całkowitego reguluje art. 119¹ k.r.o. Jego cechą charakterystyczną jest nierozwiązywalność stosunku przysposobienia oraz całkowita tajemnica przejawiająca się między innymi w nieudostępnieniu przysposabiającym informacji o danych rodziców biologicznych dziecka oraz rodzicom biologicznym danych o przysposabiających.

W przypadku adopcji całkowitej prawo i obowiązek kontaktów z dzieckiem nie nasuwa żadnych wątpliwości interpretacyjnych. Tak, jak przy przysposobieniu pełnym, uprawnienie rodziców adopcyjnych powołujących się na art. 113 k.r.o. jest oczywiste. Celem adopcji całkowitej jest powstanie takiego skutku, jakby przysposobione dziecko było dzieckiem naturalnym przyspasabiających⁶¹. W związku z tym przysposabiający stają się formalnie rodzicami dziecka i uzyskując władzę rodzicielską automatycznie nabywają uprawnienie do kontaktów z dzieckiem, które jest niezbędne do sprawowania bezpośredniej pieczy nad dzieckiem. Kontakty z dzieckiem w takiej sytuacji regulowane są na podstawie art. 113 k.r.o.⁶².

Natomiast stwarzająca trudności interpretacyjne kwestia uprawnienia do kontaktów z dzieckiem rodziców biologicznych powołujących się na stosunek pokrewieństwa przy przysposobieniu pełnym, w przypadku przysposobienia całkowitego jest jasna i klarowna. Wynika to z faktu, że w przeciwieństwie do przysposobienia pełnego, ustawodawca uregulował wprost skutki przysposobienia całkowitego w zakresie kontaktów z dzieckiem. Zgodnie z art. 119¹ § 1 zd. drugie k.r.o. rodzicom, którzy wyrazili zgodę na przysposobienie swojego dziecka w przyszłości bez wskazania osoby przyspasabiającej, władza rodzicielska

⁵⁹ B. Walaszek, *op. cit.*, s. 273.

⁶⁰ K. Kumaniecki, *Słownik ...*, s. 15 i 375.

⁶¹ T. Sokołowski, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Poznań 2013, s. 202.

⁶² M. Grudzińska, *Kontakty z dzieckiem. Sądowe ustalenie. Orzecznictwo. Wzory*, Warszawa 2000, s. 31-32.

i prawo do kontaktów z dzieckiem nie przysługuje. Oznacza to, że rodzice biologiczni dziecka wraz z wyrażeniem zgody blankietowej na adopcję dziecka, zrzekają się nie tylko władzy rodzicielskiej, ale również prawa do kontaktów z dzieckiem. Ponadto wydaje się, że ze względu na charakter oraz cel instytucji przysposobienia całkowitego, niemożliwym jest ustalenie kontaktów rodziców biologicznych z dzieckiem również na podstawie art. 113⁶³ k.r.o. poprzez odwoływanie się do przesłanki sprawowania przez dłuższy czas pieczy nad dzieckiem.

Przysposobienie niepełne (*adoptio minus plena*⁶³) stanowi ostatnią z trzech form przysposobienia jaką wyróżnia polski ustawodawca. Orzekane jest przez sąd opiekuńczy na żądanie przysposabiającego (wyrażone we wniosku o przysposobienie albo najpóźniej na rozprawie poprzedzającej wydanie orzeczenia o przysposobieniu), a także po wyrażeniu zgody przez rodziców dziecka lub jego opiekuna oraz małoletniego, jeżeli ukończył 13 lat. Natomiast brak zgody jednej z wymaganych przez ustawodawcę osób powoduje, że orzeczenie o przysposobieniu niepełnym jest niedopuszczalne. Dla sądu opiekuńczego uzgodnione stanowisko zainteresowanych osób jest wiążące, jednak przed wydaniem orzeczenia o przysposobieniu sąd powinien pouczyć te osoby o skutkach przysposobienia niepełnego oraz o możliwości przekształcenia przysposobienia niepełnego na pełne⁶⁴.

Skutki przysposobienia niepełnego są najistotniejsze, aby udzielić odpowiedzi na pytanie, kto na podstawie art. 113 § 1 k.r.o. będzie uprawnionym i obowiązany do kontaktu z dzieckiem. Artykuł 124 § 1 k.r.o. stanowi, że skutki przysposobienia niepełnego polegają wyłącznie na powstaniu stosunku między przysposabiającym a przysposobionym, a dodatkowo rozciągają się na zstępnych przysposobionego. Oznacza to, że przysposobiony staje się wyłącznie dzieckiem przysposabiającego. Innymi słowy, przysposabiający na skutek orzeczenia o przysposobieniu niepełnym jest rodzicem przysposobionego. W konsekwencji, w razie konieczności ustanowienia kontaktów, przysposabiający jako rodzic będzie mieć możliwość złożenia wniosku o ustalenie kontaktów z dzieckiem (przysposobionym). W doktrynie, w tym zakresie stanowisko jest jednolite⁶⁵.

⁶³ K. Kumaniecki, *Słownik ...*, s. 15, 310, 375.

⁶⁴ Por. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej SN z dnia 09.06.1975 r., III CZP 46/75, OSNCP 1976, Nr 9, poz. 184.

⁶⁵ E. Holewińska-Łapińska [w:] *System ...*, t. 12, pod red. T. Smoczyńskiego, s. 653-656; M. Prucnal-Wójcik [w:] *Kodeks ... Tom V*, pod red. K. Osajdy, 1441-1442.

Pozostaje jednak pytanie czy rodzice biologiczni dziecka mają legitymację czynną do zainicjowania postępowania w przedmiocie ustalenia kontaktów z dzieckiem. Wydaje się, że odpowiedź na to pytanie jest twierdząca, choć można w literaturze spotkać odmienne stanowisko⁶⁶. Za przyznaniem rodzicom biologicznym dziecka uprawnień do kontaktów przemawiają przede wszystkim dwa słuszne argumenty. Po pierwsze, na skutek przysposobienia niepełnego nie ustają skutki prawne pokrewieństwa przysposobionego z jego rodziną biologiczną, więc prawo rodziców do kontaktów pozostaje. Sąd może jedynie je ograniczyć lub ich zakazać, jeżeli zachodzą do tego podstawy⁶⁷. J. Ignatowicz zwraca uwagę na drugi aspekt, który przesądza za słusnością tezy, iż przysposobienie niepełne nie powoduje ustania uprawnienia rodziców biologicznych do kontaktu z dzieckiem. Autor podkreśla, że prawo i obowiązek do kontaktów z dzieckiem jest niezależne od władzy rodzicielskiej i nie wchodzi w jej zakres. Uważa nadto, że skoro przysposobienie niepełne pozwala godzić adopcję z istniejącą więzią uczuciową między rodzicami a dzieckiem, to wykładnia, zgodnie z którą rodzicom biologicznym zabroniono by kontaktu z dzieckiem, byłaby niezgodna z zasadniczą myślą ustawodawcy⁶⁸.

Zagadnienie kontaktów z dzieckiem wyłania się również w przypadku przysposobienia całkowitego, pełnego i niepełnego. Rodzi się pytanie, czy w okresie przedadopcyjnym przysposabiający mają prawo i obowiązek do kontaktu z dzieckiem na podstawie art. 113 k.r.o. Zgodnie bowiem z art. 120¹ § 1 k.r.o. przed orzeczeniem przysposobienia sąd opiekuńczy może określić sposób i okres osobistej styczności przysposabiającego

⁶⁶ H. Dolecki [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 856. Por. A. Stelmachowski wskazywał, że w przypadku przysposobienia niepełnego rodzice biologiczni tracą prawo do styczności z dzieckiem. Autor swój pogląd argumentował wygaśnięciem władzy rodzicielskiej rodziców biologicznych wraz z orzeczeniem przez sąd opiekuńczy przysposobienia niepełnego. Konsekwencją wygaśnięcia władzy rodzicielskiej było wygaśnięcie wszystkich innych uprawnień rodziców opartych na władzy rodzicielskiej, w tym również styczności do kontaktów. Nadmienić jednak należy, iż stanowisko zostało wyrażone w oparciu o obowiązujący ówczesnie art. 60 ustawy z dnia 27 czerwca 1950 r. Kodeks rodzinny, którego odpowiednikiem jest obecny art. 109 k.r.o. Art. 60 Kodeks rodzinny z 1950 r. Kodeks rodzinny stanowił, że jeżeli rodzice nie sprawują należycie władzy rodzicielskiej, władza opiekuńcza wyda odpowiednie zarządzenie. Natomiast art. 109 k.r.o. jako przesłankę do wydania przez sąd opiekuńczy odpowiedniego zarządzenia wskazuje dobro dziecka. A. Stelmachowski [w:] *Kodeks rodzinny. Komentarz*, pod red. M. Grudzińskiego, J. Ignatowicza, Warszawa 1959, s. 601–602.

⁶⁷ R. Zegadło [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Wiercińskiego, s. 859; J. Ignaczewski [w:] *Władza ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 221; K. Bagan-Karluta [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habledas, s. 1326-1327; J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 1015; M. Prucnal-Wójcik [w:] *Kodeks ...*, Tom V, pod red. K. Osajdy, s. 1441-1444; B. Dobrzański, *Jakie zmiany wprowadził Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Palestra 1964, Nr 4 (76), s. 20.

⁶⁸ J. Ignatowicz [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego, cz. 1*, pod red. J. Piątowskiego, Warszawa 1985, s. 961.

z przysposabianym. Kandydaci na rodziców adopcyjnych przez okres trwania procedury związanej z przysposobieniem mają zatem prawo do styczności z dzieckiem. Prawa do styczności nie można jednak utożsamiać z pojęciem kontaktów z dzieckiem w rozumieniu art. 113 k.r.o.⁶⁹. Nie bez znaczenia ustawodawca w art. 120¹ k.r.o. posługuje się pojęciem „osobistej styczności”, a nie „kontakt”. Zakres podmiotowy styczności jest całkowicie odmienny od zakresu podmiotowego kontaktów z dzieckiem. Kandydaci na rodziców adopcyjnych w trakcie procedury adopcyjnej są dla dziecka osobami obcymi i przed orzeczeniem adopcji prawo i obowiązek do kontaktu w rozumieniu art. 113 k.r.o. jeszcze nie powstaje. Uprawnienie do kontaktu rodzice adopcyjni nabywają wraz z uprawomocnieniem się postanowienia orzekającego przysposobienie⁷⁰. Prawo i obowiązek do kontaktów z dzieckiem wynika zaś z samego faktu bycia dla dziecka rodzicem i najczęściej łączącej go z dzieckiem więzi biologicznej. Odmienny zakres podmiotowy wynikający ze zróżnicowanego źródła obu instytucji, tj. osobistej styczności oraz kontaktów, determinuje również inne ich cele. Osobista styczność, o której stanowi art. 120¹ k.r.o. jest instytucją okresową i celowościową. Oznacza to, że funkcjonuje tak długo, jak długo istnieje cel styczności, czyli nawiązanie więzi dziecka z kandydatem na rodzica nie zostanie osiągnięty. Natomiast prawo i obowiązek do kontaktu charakteryzuje się regularnością oraz ciągłością, a jego celem jest utrzymanie istniejącej już więzi między dzieckiem z rodzicem⁷¹. Mając na uwadze przytoczone argumenty zasadnym wydaje się stwierdzenie, że nie można utożsamiać czasu spędzonego z kandydatem na rodzica jako osobę bliską⁷². Dlatego też osobista styczność w rozumieniu art. 120¹ k.r.o. nie jest tożsama z pojęciem kontaktów, o którym stanowi art. 113 k.r.o.

2.4. Rodzeństwo

Pierwszym podmiotem, z kategorii osób innych niż rodzice, uprawnionym i zobowiązanym do kontaktów z dzieckiem, o którym stanowi art. 113⁶ k.r.o. jest rodzeństwo. Ustawodawca w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, podobnie jak w przypadku dziecka i rodziców nie definiuje wprost pojęcia „rodzeństwa”. Na podstawie interpretacji art. 61⁷ § 1

⁶⁹ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty* ..., s. 369; T. Sokołowski, *Prawo* ..., s. 200.

⁷⁰ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty* ..., s. 351; T. Sokołowski, *Prawo* ..., s. 200.

⁷¹ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty* ..., s. 357.

⁷² J. Zajączkowska, *Aspekty prawne kontaktów z dzieckiem*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2018, Nr 1, s. 281-282; J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty* ..., s. 357.

k.r.o., który zawiera definicję legalną pokrewieństwa, można jednak wywieść jego znaczenie. Pokrewieństwo charakteryzuje się istnieniem więzi krwi między osobami fizycznymi, oznaczającym wzajemny stosunek łączący osoby pochodzące od wspólnego przodka⁷³. Wyróżnia się pokrewieństwo w linii prostej (*linea recta*), tj. kiedy jedna osoba pochodzi od drugiej oraz pokrewieństwo w linii bocznej (*linea obliqua*), które występuje w sytuacji, gdy osoby fizyczne mają wspólnego przodka, ale nie pochodzą jedna od drugiej⁷⁴. W związku z tym, rodzeństwem są osoby spokrewnione w linii bocznej drugiego stopnia. Ponadto art. 61⁷ § 1 k.r.o. nie uzależnia istnienia pokrewieństwa od tego, czy osoby spokrewnione pochodziły od tych samych rodziców (matka i ojciec). W literaturze przedmiotu utrzymało się jednolite stanowisko aprobowane tezę, że wystarczającym dla uznania pokrewieństwa jest pochodzenie od jednego wspólnego rodzica⁷⁵. Natomiast brak jest wymogu, by osoby spokrewnione musiały pochodzić od tych samych rodziców⁷⁶. Pojęcie rodzeństwa obejmuje zatem tzw. rodzeństwo rodzone, czyli dzieci, które mają tę samą matkę i tego samego ojca, a także rodzeństwo potocznie nazywane przyrodnim, tj. dzieci mające tę samą matkę, ale różnych ojców albo dzieci mające tego samego ojca i różne matki. Dla zastosowania art. 113⁶ k.r.o. nie ma znaczenia, czy rodzeństwo zrodzone było w związku małżeńskim czy też pozamałżeńskim⁷⁷.

Rodzeństwem są też dzieci przysposobione przez tę samą osobę przysposabiającą, mimo że nie są spokrewnione a także dzieci przysposobione i dzieci „biologiczne” osoby przysposabiającej⁷⁸. Wydaje się, że status rodzeństwa otrzymują osoby przysposobione jedynie w przypadku orzeczenia przysposobienia pełnego oraz całkowitego i tylko te osoby uzyskują prawo do uregulowania kontaktów. Natomiast w wyniku przysposobienia niepełnego przysposobione dziecko nie staje się rodzeństwem dzieci „biologicznych” przysposabiającego, mimo że przysposabiający jest dla nich wszystkich rodzicem. Zgodzić się należy z poglądem przedstawionym przez E. Holewińską-Łapińską, że prowadzi

⁷³ H. Ciepla, *Nowelizacje Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z komentarzem*, Warszawa 2010, s. 23.

⁷⁴ A. Kawałko, H. Witczak [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 658.

⁷⁵ H. Ciepla, *Nowelizacje...*, s. 23, A. Kawałko, H. Witczak [w:] *Kodeks...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 659; J. Winarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości z upoważnienia ministra na zapytanie nr 10088 w sprawie doprecyzowania przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/76019DA2>, (dostęp: 21.10.2021 r.).

⁷⁶ Wyrok WSA w Lublinie z dnia 22.11.2012 r., II SA/Lu 757/12, Lex/el. nr 1241060 (dostęp: 21.10.2021 r.).

⁷⁷ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 100.

⁷⁸ E. Holewińska-Łapińska, *Kontakty z dziećmi innych osób niż rodzice (art. 113⁶ k.r.o.)*, Warszawa 2017, s. 37 https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/IWS-Holewi%C5%84ska-%C5%81api%C5%84ska-E_Kontakty-z-dzie%C4%87mi-innych-os%C3%B3b-ni%C5%BC-ich-rodzice.pdf (dostęp: 06.11.2021 r.).

to do pewnego paradoksu. Konsekwencją, że dzieci „biologiczne” przysposabiającego i „z przysposobienia” nie łączy wzajemnie prawny skutek pokrewieństwa, nie mogą być wobec nich wywodzone jakiegokolwiek inne skutki wynikające z pokrewieństwa, a w szczególności osoby takie mogą zawrzeć związek małżeński⁷⁹. Wobec tego wydaje się, że również prawo do kontaktu przysługujące rodzeństwu na podstawie art. 113⁶ k.r.o. nie ma zastosowania przy przysposobieniu niepełnym między przysposobionym a dzieckiem „biologicznym” przysposabiającego, gdyż formalnie nie są one dla siebie rodzeństwem. Aprobując należy jednak odnieść się do wyrażonego w literaturze poglądu, że przysposobienie niepełne nie wyklucza całkowicie uprawnienia przysposobionego i dziecka „biologicznego” przysposabiającego do ustanowienia wzajemnych kontaktów. Możliwym byłoby wówczas skorzystanie z dwóch podstaw prawnych. Pierwszą z nich jest art. 113⁶ k.r.o. przewidujący możliwość uregulowania kontaktów z dzieckiem osobie sprawującej przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem. Natomiast drugą ewentualną podstawą ustanowienia kontaktów jest odwołanie się do konstrukcji nadużycia władzy rodzicielskiej⁸⁰. Wydaje się jednak, że nie w każdym stanie faktycznym możliwe będzie udowodnienie spełnienia przesłanki sprawowania przez dłuższy czas pieczy nad dzieckiem. Bowiern przesłanka ta może być w praktyce spełniona, gdy między przysposobionym a dzieckiem „biologicznym” przysposabiającego jest znaczna różnica wieku, umożliwiającą sprawowanie pieczy nad młodszym dzieckiem - przysposobionym. Należy nadto zwrócić uwagę, że przysposobiony oraz dzieci „biologiczne” przysposabiającego niezależnie od tego, iż nie są rodzeństwem, to są względem siebie osobami bliskimi oraz członkami tej samej małej rodziny⁸¹. Dodatkowo niejednokrotnie może okazać się, że takie osoby traktowały się wzajemnie jak rodzeństwo i spędziły razem większość dzieciństwa. Zatem przy ewentualnej konieczności uregulowania między nimi kontaktów, zasadnym i słusznym wydaje się wykorzystanie konstrukcji nadużycia władzy rodzicielskiej, jeśli niemożliwym byłoby ustanowienie kontaktów odwołując się do przesłanki sprawowania przez dłuższy czas pieczy nad dzieckiem⁸².

⁷⁹ E. Holewińska-Lapińska [w:] *System...*, t. 12, pod red. T. Smoczyńskiego, s. 663.

⁸⁰ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 100.

⁸¹ E. Holewińska-Lapińska [w:] *System ...*, t. 12, pod red. T. Smoczyńskiego, s. 663; M. Prucnal-Wójcik [w:] *Kodeks ...*, Tom V, pod red. K. Osajdy, s. 1441-1444; K. Bagan-Karluta [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1327.

⁸² Por. T. Justyński, *Prawo ...*, s. 100.

Dla zachowania między rodzeństwem prawidłowych relacji istotne znaczenie ma zasada określona przez ustawodawcę w art. 58 § 1 zd. trzecie k.r.o. Zgodnie z nią, rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro dziecka wymaga innego rozwiązania. Zasada ta w sposób jasny, klarowny i stanowczy statuuje nierozzerwalność rodzeństwa. Osobisty kontakt rodzeństwa i możliwość wspólnego wychowywania się stanowi nadrzędną wartość, która podlega ochronie „własnych praw dziecka” oraz ich priorytetu przed prawami rodziców⁸³. Tylko wyjątkowo można odstąpić od zasady nierozzerwalności rodzeństwa. Przesłanką do zastosowania wyjątku wynikającego z art. 58 § 1 k.r.o. polegającego na odstąpieniu od wspólnego wychowywania się rodzeństwa, jest dobro dziecka, które ma charakter bezwzględny. W literaturze jako przykład uzasadniający możliwość rozdzielenia rodzeństwa wskazuje się względy zdrowotne, tj. ciężką chorobę charakteryzującą się koniecznością trwałej izolacji od rodzeństwa. Również własne stanowisko dziecka może uzasadniać możliwość odstąpienia od zasady wspólnego wychowywania się rodzeństwa. Wskazuje się, że dziecko swoją decyzję może motywować np. bliższym związkiem emocjonalnym i społecznym z jednym z rodziców, u którego chciałoby mieć każdorazowo miejsce zamieszkania, niezależnie od rozłączenia go od rodzeństwa⁸⁴.

Z danych statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że na mocy wyroku rozwodowego dość rzadko rozdzielano rodzeństwo, powierzając bezpośrednią pieczę nad częścią rodzeństwa matce, a pozostałymi dziećmi ojcu. Dla przykładu w 2018 r. na 33214 rozwodów w 262 przypadkach rozdzielono rodzeństwo⁸⁵, w 2019 r. na 37144 rozwodów w 247 przypadkach nie orzeczono, że rodzeństwo będzie mieszkać wspólnie⁸⁶, w 2020 r. na 29455 rozwodów w 243 przypadkach rozłączono rodzeństwo⁸⁷, a w 2021 r. na 35272 rozwodów w 291 rodzeństwo zostało rozłączone⁸⁸.

⁸³ T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 454; T. Sokołowski, *Prawo ...*, s. 237.

⁸⁴ T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 454.

⁸⁵ GUS, *Rocznik Demograficzny*, Warszawa 2019, s. 247, tabl. 50(74), file:///C:/Users/48696/Downloads/rocznik_demograficzny_2019.pdf, (dostęp: 22.10.202 r.)

⁸⁶ GUS, *Rocznik Demograficzny*, Warszawa 2020, s. 248, tabl. 50(74), file:///C:/Users/48696/Downloads/rocznik_demograficzny_2020%20(2).pdf, (dostęp: 22.10.2021 r.)

⁸⁷ GUS, *Rocznik Demograficzny 2021*, Warszawa 2021, s. 246, tabl. 50(74), <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2021,3,15.html?pdf=1>, (dostęp: 22.10.2021 r.).

⁸⁸ GUS, *Rocznik Demograficzny*, Warszawa 2022, s. 246, tabl. 50(74), file:///C:/Users/48696/Downloads/polski_rocznik_demograficzny_2022.pdf (dostęp: 12.06.2023 r.).

Potrzeba unormowania kontaktów między dziećmi może powstać także wtedy, gdy dzieci będące rodzeństwem wychowują się oddzielnie. Podstawę roszczenia o uregulowanie kontaktów między rodzeństwem stanowi bowiem art. 113⁶ k.r.o. Kontakt z dzieckiem może domagać się jego rodzeństwo małoletnie oraz pełnoletnie. Oczywistym jest jednak, że dzieci w okresie małoletności mają *de facto* bardzo ograniczone możliwości wystąpienia z roszczeniem o ustalenie kontaktów, nawet jeśli ich bardzo pragną⁸⁹. Wynika to z faktu, że osoby małoletnie nie mają zdolności do czynności prawnych, a w konsekwencji zdolności do czynności procesowych i tym samym nie mogą samodzielnie podejmować czynności procesowych przed sądem. Wniosek o uregulowanie kontaktów z rodzeństwem musiałby więc złożyć w ich imieniu przedstawiciel ustawowy lub kurator.

Odpowiednie stosowanie przepisów art. 113-113⁵ k.r.o. do uregulowania kontaktów między rodzeństwem należy postrzegać za przyznanie rodzeństwu prawa do ustalenia kontaktów z dzieckiem, jednak o zmniejszonym natężeniu niż przysługuje ono rodzicom dziecka⁹⁰. Będzie to miało odzwierciedlenie przede wszystkim w ilości oraz formie kontaktu między rodzeństwem. Ponadto na orzeczenie o kontaktach między rodzeństwem wpływ powinna mieć każdorazowo ocena sytuacji rodzeństwa. Oczywistym jest, że inna będzie sytuacja oraz relacja między rodzeństwem, które dotychczas wychowywało się wspólnie, a inna rodzeństwa, które część życia żyło w rozłączeniu.

2.5. Dziadkowie

W wielu kulturach podkreśla się szczególną rolę jaką pełnią dziadkowie w wychowaniu dzieci (wnuków). W prawidłowo funkcjonującej rodzinie kontakty dziadków z wnukami są naturalne i oczywiste. Niejednokrotnie ze względu na styl życia rodziców wynikający głównie z obowiązków zawodowych, to dziadkowie faktycznie wychowują wnuki, gdyż sprawują nad nimi codzienną lub częstą pieczę⁹¹. Problemy w zakresie kontaktów wnuków z dziadkami pojawiają się najczęściej po rozwodzie rodziców dziecka. Wówczas zdarza się, że w nowej sytuacji życiowej jaką jest rozstanie rodziców dziecka, dziadkowie mają utrudniony lub nawet uniemożliwiony kontakt z wnukami. W związku z tym, dzieci tracą kontakt i więź z najbliższymi krewnymi, co z pewnością negatywnie wpływa na ich rozwój

⁸⁹ E. Holewińska-Łapińska, *Kontakty* ..., s. 39 (dostęp: 22.10.2021 r.).

⁹⁰ J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks* ..., pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1193.

⁹¹ Por. M. Pieńkos, *Dziadkowie w wychowywaniu wnuków na podstawie opinii osób młodych i starszych*, Forum Pedagogiczne 2015, Nr 2, s. 279 i n.

emocjonalny. Dlatego, aby zapobiec takim sytuacjom, niezbędnym było unormowanie kwestii kontaktów dzieci (wnuków) z dziadkami⁹².

W niektórych ustawodawstwach pozycja dziadków jest na tyle istotna, że przyznano im samodzielne, bezwarunkowe uprawnienie do styczności z wnukami. Taki model kontaktów dziadków z wnukami funkcjonuje we Francji i Belgii. Natomiast polski prawodawca nie przyznał dziadkom odrębnego uprawnienia do kontaktów z wnukami. Dziadkowie zostali określani w art. 113⁶ k.r.o. jako jeden z kilku podmiotów uprawnionych do kontaktów z dzieckiem⁹³.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie zawiera definicji legalnej pojęcia dziadków. Natomiast jego znaczenie można wyprowadzić z definicji pokrewieństwa, uregulowanej w art. 61⁷ k.r.o. Krewnymi w linii prostej są osoby, z których jedna pochodzi od drugiej. W związku z tym, dziadkami są rodzice każdego z rodziców dziecka, o ile taki stan cywilny został ustalony w sposób przewidziany przez prawo⁹⁴.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie stanowi wprost o prawie dziadków do kontaktów z ich wnukiem, gdy orzeczono przysposobienie dziecka. Jednak los tego prawa jest związany ze skutkami przysposobienia. Rodzaj przysposobienia będzie zatem determinować zakres podmiotowy osób uprawnionych do kontaktu z dziećmi, w tym uprawnienie do kontaktów wnuków z dziadkami⁹⁵.

W świetle art. 121 § 2 k.r.o. przy adopcji pełnej, przysposobiony nabywa prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa w stosunku do krewnych przysposabiającego. Jednocześnie ustają prawa i obowiązki przysposobionego wynikające z pokrewieństwa względem jego krewnych, jak również prawa i obowiązki krewnych względem niego (art. 121 § 3 k.r.o.). Podkreśla się, że główną istotą adopcji pełnej jest zerwanie więzi przysposobionego z jego rodziną⁹⁶. Przy przysposobieniu całkowitym, które jest odmianą przysposobienia pełnego zachodzą jeszcze dalej idące konsekwencje. Jego istotą jest całkowite wyeliminowanie naturalnego pochodzenia dziecka⁹⁷. Dlatego przy adopcji całkowitej oraz pełnej, dziadkami będą rodzice osób przysposabiających tzw. dziadkowie adopcyjni. W związku z tym, to oni na podstawie art. 113⁶ k.r.o. jako dziadkowie będą

⁹² T. Justyński, *Prawo ...*, s. 87-88.

⁹³ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 84-88.

⁹⁴ E. Holewińska-Łapińska, *Kontakty ...*, s. 39 (dostęp: 04.11.2021 r.).

⁹⁵ Por. T. Justyński, *Prawo ...*, s. 95-97.

⁹⁶ B. Dobrzański, *op. cit.*, s. 20.

⁹⁷ K. Bagan-Karluta [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1331.

posiadać legitymację do złożenia wniosku o uregulowanie kontaktów z wnukami. Natomiast prawo do kontaktu z dzieckiem nie przysługuje dziadkom biologicznym przysposobionego⁹⁸.

Sytuacja uprawnionych do kontaktu dziadków z wnukami komplikuje się przy przysposobieniu pełnym pasierba. Jednakże przy każdym przysposobieniu pasierba, od zasady wyrażonej w art. 121 § 3 k.r.o., zgodnie z którą w przypadku przysposobienia pełnego ustają prawa i obowiązki między przysposobionym a jego naturalną rodziną, ustawodawca przewidział wyjątek. Zasady tej nie stosuje się bowiem względem małżonka, którego dziecko zostało przysposobione przez drugiego małżonka, ani względem krewnych tego małżonka, także w razie przysposobienia po ustaniu małżeństwa przez śmierć tego małżonka (art. 121¹ § 1 k.r.o.). Słusznie przyjmuje się, że przy przysposobieniu pasierba nie dochodzi do zerwania więzów rodzinnych z całą jego rodziną naturalną, lecz tylko z tą linią rodziny, której miejsce zajmuje przysposabiający⁹⁹. Przysposobienie pasierba z punktu widzenia społecznego pełni rolę rekonstrukcji i uzupełnienia dawnej rodziny dziecka, a nie całkowite przeniesienie go do nowej rodziny¹⁰⁰. Dlatego przy przysposobieniu pasierba, zawsze jeden z rodziców naturalnych dziecka wraz ze swoimi krewnymi zachowują wszystkie prawa i obowiązki wobec dziecka.

Odmienne kształtuje się sytuacja prawna biologicznych dziadków drugiego rodzica dziecka. Znaczenie ma również okoliczność, czy przysposobienie pełne pasierba nastąpiło po rozwodzie małżonków albo unieważnieniu małżeństwa (art. 121¹ § 1 k.r.o.), czy dotyczy dziecka owdowiałego rodzica (art. 121¹ § 2 k.r.o.).

Jeśli przysposobienie pełne pasierba nastąpiło po rozwodzie, ale za życia byłego małżonka (np. ojca dziecka), to więzi prawne z rodzicem naturalnym i jego rodziną ustają. Natomiast powstają więzi prawne z przysposabiającym (np. ojczymem) i jego krewnymi. Wobec tego legitymowanymi do kontaktu z dzieckiem jako dziadkowie będą rodzice osoby przysposabiającej, a nie biologiczni dziadkowie przysposobionego. Natomiast, jeśli przysposobienie pełne pasierba miało miejsce po śmierci jednego z rodziców, sąd opiekuńczy w orzeczeniu o przysposobieniu może orzec, że prawa i obowiązki przysposobionego dziecka wynikające z pokrewieństwa wobec krewnych zmarłego rodzica nie wygasają, jak również prawa i obowiązki tych krewnych wobec dziecka nie wygasają. Wskutek tego, dziecko

⁹⁸ Por. T. Justyński, *Prawo ...*, s. 96.

⁹⁹ H. Ciepla [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. K. Piaseckiego, Warszawa 2011, s. 889.

¹⁰⁰ A. Stelmachowski [w:] *Komentarz Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy*, pod red. B. Dobrzańskiego, J. Ignatowicza, Warszawa 1975, s. 726.

prawnie będzie związane z trzema rodzinami, a więc: dwiema rodzinami biologicznych rodziców oraz rodziną rodzica, który adoptował dziecko. W konsekwencji w niektórych stanach faktycznych, które ukształtowane zostały na skutek orzeczenia o przysposobieniu pasierba na podstawie art. 121¹ § 2 k.r.o., uprawnienie do żądania ustalenia kontaktów z dzieckiem jako dziadkowie, mogą mieć jednocześnie trzy pary dziadków, tj. rodzice zmarłego rodzica dziecka, rodzice żyjącego rodzica dziecka oraz rodzice przysposabiającego¹⁰¹. E. Holewińska-Łapińska¹⁰² uważa, że takie rozwiązanie ma na celu pełne "prawne" włączenie dziecka do zrekonstruowanej przez jego żyjącego rodzica rodziny, która powstała wskutek zawarcia przez tego rodzica związku małżeńskiego. Jednocześnie umożliwia zachowanie wartościowych więzi emocjonalnych, jakie istnieją między przysposabianym dzieckiem a krewnymi jego nieżyjącego rodzica. W efekcie nie ulega żadnym zmianom sytuacja dziecka względem jego żyjącego rodzica i jego krewnych oraz względem krewnych rodzica, który zmarł. Należy jednak zwrócić uwagę, że orzeczenie sądu opiekuńczego o trwaniu praw i obowiązków przysposobionego wynikających ze stosunku pokrewieństwa względem krewnych nieżyjącego rodzica jest wyjątkowe, a zasadą jest w takiej sytuacji ustanie więzi przysposobionego z rodziną zmarłego rodzica. Kryterium decydującym o zastosowaniu przez sąd opiekuńczy z art. 121¹ § 2 k.r.o. jest dobro przysposobionego dziecka. Z tego względu, na podstawie art. 510 § 2 k.p.c. zasadne jest, by sąd wezwał do udziału w sprawie o przysposobienie krewnych zmarłego rodzica przysposobianego¹⁰³.

Inaczej prezentuje się krąg podmiotów uprawnionych do kontaktu z wnukami, jeśli doszło do tzw. przysposobienia niepełnego dziecka. Zgodnie z art. 124 § 1 k.r.o. przysposobienie niepełne wywołuje tylko ograniczone skutki prawne. Więż powstaje wyłącznie między przysposabiającym i przysposobionym oraz między tymi osobami a zstępnymi przysposobionego. Natomiast pomiędzy przysposobionym a krewnymi przysposabiającego nie powstają wzajemne prawa i obowiązki. Zatem skutek przysposobienia niepełnego przysposobiony nie zostaje w pełni włączony do rodziny przysposabiającego¹⁰⁴.

¹⁰¹ T. Sokołowski, *Prawo ...*, s. 201-202; E. Holewińska-Łapińska, *Kontakty ...*, s. 39 (dostęp: 05.11.2021 r.).

¹⁰² E. Holewińska-Łapińska [w:] *System ...*, t. 12, pod red. T. Smoczyńskiego, s. 659-660; E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie po nowelizacji*, Monitor Prawniczy 1995, Nr 12, s. 361.

¹⁰³ E. Holewińska-Łapińska [w:] *System ...*, t. 12, pod red. T. Smoczyńskiego, s. 660, M. Prucnal-Wójcik [w:] *Kodeks...*, Tom V, pod red. K. Osajdy, s. 1433.

¹⁰⁴ T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 865-856; M. Prucnal-Wójcik [w:] *Kodeks ...*, Tom V, pod red. K. Osajdy, s. 1441.

W konsekwencji rodzice przysposabiającego nie stają się dla przysposobionego dziadkami i nie są legitymowanymi do złożenia wniosku o ustalenie kontaktów z przysposobionym. Wydaje się, że rodzice przysposabiającego uzyskaliby możliwość ubiegania się do kontaktu z dzieckiem (przysposobionym), ale jedynie z powołaniem się na przesłankę sprawowania przez dłuższy czas pieczy nad dzieckiem. Natomiast przy przysposobieniu niepełnym, przysposobione dziecko nadal jest członkiem swojej rodziny naturalnej i zachowuje łączące więzy pokrewieństwa¹⁰⁵. Zatem odnosząc się do adopcji niepełnej, uprawnionymi do kontaktu z wnukiem będą biologiczni dziadkowie. Nadmienić również należy, że prawo do kontaktów biologicznych dziadków z wnukiem występuje także przy przysposobieniu niepełnym pasierba¹⁰⁶.

Na marginesie należy zaznaczyć, że w poprzednio obowiązującym polskim systemie prawnym, mimo braku przyznania *expressis verbis* dziadkom uprawnienia do kontaktów z wnukami, przyjmowano możliwość ich uregulowania. W orzecznictwie¹⁰⁷ ugruntowany został bowiem pogląd, że podstawę prawną orzekania o kontaktach dziadków z wnukami stanowi art. 109 § 1 k.r.o., zgodnie z którym, jeżeli dobro dziecka jest zagrożone, sąd opiekuńczy wyda odpowiednie zarządzenia. Taki pogląd wywodzono z założenia, że styczność dziadków z wnukami jest oczywista i ma pozytywny wpływ na rozwój dziecka. Utrudnianie bądź w ogóle uniemożliwianie przez rodziców kontaktów dziadków z wnukami, traktowano zarazem jako niewłaściwe wykonywanie przez rodziców władzy rodzicielskiej. Dlatego, jeśli dobro dzieci było zagrożone, dziadkowie mogli na podstawie art. 109 § 1 k.r.o. wystąpić z żądaniem uregulowania osobistych kontaktów z wnukami¹⁰⁸.

Od 13 czerwca 2009 r., tj. z dniem wejścia w życie ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw¹⁰⁹, dziadkom nie przysługuje prawo do kontaktów z wnukami będące jedynie refleksem sankcji związanej z niewłaściwym wykonywaniem przez rodziców dziecka władzy rodzicielskiej, lecz jest

¹⁰⁵ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 96.

¹⁰⁶ E. Holewińska-Łapińska [w:] *System...*, t. 12, pod red. T. Smoczyńskiego, s. 597.

¹⁰⁷ Uchwała SN z dnia 14.06.1988 r., III CZP 42/88, OSNC 1989, Nr 10, poz. 156; postanowienie SN z dnia 10.05.2000 r., III CKN 845/00, Lex/el. nr 1222322 (dostęp: 20.10.2021 r.). Sąd Najwyższy uznał, że nietrafny jest pogląd, że dyspozycja art. 109 k.r.o. nie daje podstaw do wydawania postanowienia o uregulowaniu kontaktów dziadków z dzieckiem.

¹⁰⁸ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 94-95.

¹⁰⁹ Dz. U. z 2008 r., Nr 220, poz. 1431.

uprawnieniem przyznanym wprost¹¹⁰. Również Europejski Trybunał Praw Człowieka w swoich wyrokach wskazywał na prawo dziadków do kontaktów z wnukami. W wyroku z dnia 20 stycznia 2015 r. stwierdził, że krajowe organy władzy (Włochy) naruszyły prawo dziadków do poszanowania ich życia rodzinnego gwarantowanego przez art. 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹¹¹ na skutek uniemożliwienia dziadkom kontaktu z wnuczką¹¹².

Sąd orzekając o kontaktach wnuków z dziadkami, zawsze jednak musi kierować się dobrem dziecka. Słusznie wskazuje się, że w niektórych sytuacjach roszczenie dziadków może wywierać negatywny skutek na wykonywanie przez rodziców władzy rodzicielskiej oraz zaburzać proces wychowawczy dziecka. Pamiętać należy, iż uprawnieni do wykonywania kontaktów, a więc również dziadkowie, najczęściej powołują się na swoje prawo w sytuacji konfliktu z rodzicami dziecka. W konsekwencji prawo do kontaktów dziadków z wnukami powinno być interpretowane jako słabsze od prawa przysługującego rodzicom i winno być uzależnione od wielu okoliczności występujących w sprawie, przy zachowaniu naczelnej zasady, jaką jest dobro i interes dziecka¹¹³. Potwierdzenie niniejszego poglądu znajduje odzwierciedlenie również w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka¹¹⁴. Zgodnie z decyzją Trybunału z dnia 25 listopada 2014 r. relacje między dziadkami a wnukami stanowią „życie rodzinne” chronione na podstawie art. 8 EKPC. Jednakże w zwyczajnych okolicznościach relacje między dziadkami a wnukami mają inny charakter oraz natężenie niż relacje między rodzicami a dzieckiem. W związku z tym, relacje między dziadkami a wnukami wymagają mniejszego zakresu ochrony niż relacje między rodzicami a dzieckiem. W konsekwencji ingerencja w prawo dziadków do poszanowania ich

¹¹⁰ Por. J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 84; J. Haberko, *Dziadkowie – wnuki, osobista więź prawnorodzinna i relacja prawno spadkowa*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2012, z. 3, s. 156.

¹¹¹ Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 (dalej: Konwencja lub EKPC).

¹¹² Wyrok ETPC z dnia 20.01.2015 r. w sprawie Manuello i Nevi przeciwko Włochom, skarga nr 107/10, Lex/el. nr 1621707 (dostęp: 20.10.2021 r.). Wskazany wyrok dotyczył skargi dziadków, którzy nie mogli wykonywać kontaktów z wnuczką, ponieważ ich syn był podejrzany o molestowanie seksualne córki (wnuczki skarżących). Mimo, iż ojciec dziecka został uniewinniony od zarzucanych mu czynów, zakaz bezpośrednich kontaktów dziadków z wnuczką był nadal podtrzymany przez właściwe organy włoskie, bowiem w opinii organów opiekuńczych oraz psychologów dziewczynka kojarzyła dziadków z ojcem oraz swym domniemanym molestowaniem seksualnym. W konsekwencji dziadkowie nie mogli wykonywać prawa do kontaktów z wnuczką przez okres 12 lat.

¹¹³ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 49.

¹¹⁴ Decyzja ETPC z dnia 25.11.2014 r. w sprawie Krušić i inni przeciwko Chorwacji, skarga nr 10140/13, Legalis nr 1438651 (dostęp: 20.10.2021 r.); wyrok ETPC z dnia 03.04.2019 r. w sprawie Bogonowsky przeciwko Rosja, skarga 38201/16, Legalis nr 1880638 (dostęp: 20.10.2021 r.); wyrok ETPC z dnia 16.04.2015 r., w sprawie Mitovi przeciwko Byłej Jugosłowiańskiej Republice Macedonii, skarga nr 53565/13, Legalis nr 1242163 (dostęp: 20.10.2021 r.).

życia rodzinnego powstaje, gdy organ władzy publicznej ogranicza ich kontakt z dzieckiem poniżej zwyczajnego dostępu do wnuków, koniecznego dla utrzymania zwykłej więzi pomiędzy dziadkami a wnukami¹¹⁵.

2.6. Powinowaci w linii prostej

Ustawodawca do kręgu podmiotów uprawnionych i obowiązanych do kontaktu z dzieckiem na podstawie art. 113⁶ k.r.o. zaliczył powinowatych w linii prostej. Zgodnie ze stanowiskiem Naczelnego Sądu Administracyjnego, źródłem powinowactwa w znaczeniu prawnym jest stosunek rodzinny powstały w następstwie zawarcia małżeństwa. Chwilą zaś powstania powinowactwa jest moment zawarcia małżeństwa. Oznacza to przynależność do rodziny poprzez współmałżonka, ale brak jest powiązań z krewnymi małżonka więzami krwi. W konsekwencji błędny jest pogląd, że pasierba można także zaliczyć do krewnych¹¹⁶.

Dla dziecka, powinowatym w linii prostej w pierwszym stopniu będzie małżonek jego rodzica, potocznie nazywany ojczymem albo macochą. Małżonek rodzica dziecka, nie jest więc względem dziecka ani jego rodzicem naturalnym ani prawnym¹¹⁷. Wydaje się, że macocha i ojczym będą mieć najdonioślejsze znaczenie w kontekście regulacji kontaktów z dzieckiem spośród wszystkich uprawnionych powinowatych w linii prostej. Wynika to z szerokiego sprawowania pieczy nad dzieckiem i powstaniem osobistych więzi między dzieckiem a małżonkiem rodzica z uwagi na wspólne zamieszkiwanie. Oczywiście w czasie trwania małżeństwa i wspólnego zamieszkiwania, nie ma potrzeby ustalania kontaktów, natomiast konieczność ich uregulowania może powstać po ustaniu małżeństwa. W literaturze istnieje pogląd, że w pełni wystarczające byłoby ograniczenie kręgu powinowatych w linii prostej jedynie do pierwszego stopnia, a więc do ojczyna i macochy¹¹⁸. Jednakże wydaje się, że poza argumentami natury słusznościowej, nie ma podstaw prawnych do ograniczenia kręgu powinowatych do kontaktów z dzieckiem, gdyż art. 113⁶ k.r.o. dotyczy powinowatych w linii prostej wszystkich stopni¹¹⁹. Powinowatym w linii prostej drugiego stopnia dla dziecka jest małżonek swojego dziadka lub babci, niebędący jego wstępnym (np. druga żona swojego

¹¹⁵ Decyzja ETPC z dnia 25.11.2014 r. w sprawie Krušić i inni przeciwko Chorwacji, skarga nr 10140/13, Legalis nr 1438651 (dostęp: 20.10.2021 r.).

¹¹⁶ Wyrok NSA z dnia 04.04.2008 r., II GSK 474/07, Legalis nr 119914 (dostęp: 08.11.2021 r.).

¹¹⁷ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 102.

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 87.

dziadka), a trzeciego stopnia odpowiednio małżonek prababci lub pradziadka niebędący jego wstępnym (np. małżonek prababci niebędący jego pradziadkiem)¹²⁰.

W tym miejscu zaznaczyć należy, że dziecko jednego małżonka, niebędące wspólnym dzieckiem małżonków, nie jest powinowatym rodziców ojczyma albo macochy¹²¹. Ma to zasadnicze konsekwencje w zakresie możliwości uregulowania kontaktów z dzieckiem. W obecnym stanie prawnym rodzice ojczyma albo macochy nie mają legitymacji do złożenia wniosku o ustalenie kontaktów z dzieckiem powołując się na łączącą ich z dzieckiem więź powinowactwa. Podkreślenia wymaga, że ze społecznego punktu widzenia, kontakty z rodzicami ojczyma albo macochy mogą mieć dla dziecka charakter zbliżony do kontaktów z dziadkami. Dlatego ważnym winno być zagwarantowanie i umożliwienie kontaktów dziecka z rodzicami ojczyma albo macochy celem pielęgnowania ich relacji, która może mieć ważny wpływ na rozwój emocjonalny dziecka¹²². Dlatego też wydaje się, że rodzice ojczyma albo macochy nie zostali całkowicie pozbawiani prawa do uregulowania kontaktów z dzieckiem. Możliwość uzyskania uprawnienia do kontaktu z dzieckiem istnieje w przypadku, gdy sprawowano przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem. W literaturze przedmiotu jako ewentualną podstawę dochodzenia roszczenia o kontakty z dzieckiem przez rodzica ojczyma albo macochy wskazuje się wykorzystanie konstrukcji nadużycia władzy rodzicielskiej¹²³.

W kontekście określenia zakresu podmiotowego regulacji art. 113⁶ k.r.o. istotne znaczenie ma fakt trwałości powinowactwa po ustaniu małżeństwa na skutek śmierci, uznania za zmarłego¹²⁴ jednego z małżonków, orzeczenia rozvodu¹²⁵, orzeczenia separacji¹²⁶, o czym stanowi art. 61⁸ § 1 zd. drugie k.r.o. Wyjątkiem, kiedy następuje ustanie powinowactwa jest

¹²⁰ J. Harebko, T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 524-525; T. Sokołowski, *Prawo ...*, s. 187-188; T. Justyński, *Prawo...*, s. 102-103; J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty...*, s. 87.

¹²¹ J. Heberko, T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 524-525; T. Sokołowski, *Prawo ...*, s. 34; T. Justyński, *Prawo...*, s. 102-103. Odmienny pogląd wyraża J. Ignaczewski wskazując, że powinowatymi w linii prostej jest mąż babki, żona dziadka itd. J. Ignaczewski, *Pochodzenie dziecka i władza rodzicielska po nowelizacji. Art. 61⁹ -113⁶ KRO. Komentarz, stan prawny 13 czerwca 2009 r.*, Warszawa 2009, s. 272; J. Ignaczewski [w:] *Władza ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 239.

¹²² T. Justyński, *Prawo ...*, s. 102-103.

¹²³ T. Justyński, *Prawo...*, s. 103.

¹²⁴ A. Wojdyła, *Ustanie i unieważnienie małżeństwa a powinowactwo*, Nowe Prawo 1988, Nr 10–11, s. 87 i n.

¹²⁵ B. Trębska [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Wiercińskiego, s. 580-581.

¹²⁶ A. Sylwestrzak, *Skutki prawne separacji małżonków. Stan prawny na 1 czerwca 2007 r.*, Warszawa 2007, s. 75-78.

unieważnienie małżeństwa¹²⁷. Potwierdzeniem niniejszego stanowiska jest również orzeczenie Naczelnego Sądu Administracyjnego, w którym sąd jednoznacznie stwierdził, że powinowactwo ustaje – ze skutkiem *ex tunc* – w następstwie unieważnienia małżeństwa¹²⁸. W konsekwencji, jeśli małżeństwo ustało z jakiegokolwiek przyczyny, poza unieważnieniem małżeństwa, powinowaci w linii prostej zachowują legitymację do złożenia wniosku o uregulowanie kontaktów z dzieckiem powołując się na wiążącą ich z dzieckiem więź powinowactwa. Natomiast sytuacja komplikuje się jeżeli małżeństwo zostało unieważnione. Wtedy powinowactwo ustaje ze skutkiem *ex tunc*, czyli z mocą wsteczną a powinowactwo poczytywane jest tak jakby nigdy nie powstało. Przy ustaleniu kontaktów z dzieckiem nie ma więc możliwości odwoływania się do łączącej relacji powinowactwa. Wobec tego powstaje wątpliwość czy partnerowi rodzica dziecka, który w trakcie trwania małżeństwa był dla dziecka powinowatym w linii prostej, a małżeństwo ustało na skutek orzeczenia nieważności, może ubiegać się o kontakty z tym dzieckiem.

Problematyczność tego zagadnienia wynika z kilku powodów. Po pierwsze, wydaje że zamysłem ustawodawcy statuującym skutek nieważności małżeństwa w zakresie powinowactwa było ugruntowanie takiego stanu prawnego jaki istniał przed zawarciem małżeństwa i uznanie, że więź powinowactwa nigdy nie powstała. Ponadto musiały istnieć okoliczności powodujące nieważność, które nadto zostały przed sądem skutecznie wykazane. Wobec tego ponowne małżeństwo rodzica dziecka z tym samym partnerem jest mało prawdopodobne z uwagi braku możliwości wyeliminowania przeszkód do skutecznego zawarcia związku małżeńskiego. Zatem z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że również w przyszłości nie nastąpi skuteczne zawarcie więzów powinowactwa. Po trzecie, wskazać należy, iż wystąpienie z powództwem o unieważnienie małżeństwa jest ograniczone pod względem czasowym w zależności od przyczyny unieważnienia. Zgodnie z art. 15¹ § 3 k.r.o. nie można bowiem żądać unieważnienia małżeństwa po upływie sześciu miesięcy od ustania stanu wyłączającego świadome wyrażenie woli, od wykrycia błędu lub ustania obawy wywołanej groźbą - a w każdym wypadku po upływie lat trzech od zawarcia małżeństwa.

¹²⁷ B. Trębska nie trafnie wskazuje, że jedynym wyjątkiem powodującym ustanie powinowactwa jest unieważnienie małżeństwa. B. Trębska [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Wiercińskiego, s. 580-581.

¹²⁸ Wyrok NSA z dnia 16.09.2009 r., II FSK 438/08, Legalis nr 238157 (dostęp: 08.11.2021 r.).

Mając na uwadze powyższe trzy argumenty, rodzi się pytanie czy w ogóle zasadnym i potrzebnym dla dziecka jest utrzymywanie relacji z osobą, którą ustawodawca traktuje wobec niej jako osobę „obcą”. W moim przekonaniu, niezależnie od tego, iż między takimi osobami a dziećmi nie ma więzi powinowactwa ani pokrewieństwa to mogła wykształcić się między nimi silna więź emocjonalna. Dodatkowo niejednokrotnie osoby te sprawowały przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem, co uzasadnia złożenie wniosku o ustanowienie kontaktów z dzieckiem na podstawie art. 113⁶ k.r.o., wykazując spełnienie przesłanki sprawowania przez dłuższy czas pieczy nad dzieckiem¹²⁹.

Skoro małżeństwo ustało na skutek okoliczności powodujących jego unieważnienie bądź ustalenie nieistnienia małżeństwa, warunkiem koniecznym do ustanowienia wyjątkowych kontaktów, opierających się na przesłance sprawowania przez dłuższy czas pieczy nad dzieckiem, wydaje się być wnikliwe zbadanie, czy utrzymywanie relacji dziecka z osobą, która jednakże nie stała się dla dziecka powinowatym w linii prostej będzie korzystne i dobre. Ważne jest zbadanie czy utrzymywanie relacji z takimi osobami będzie dobrze wpływało na rozwój i psychikę dziecka oraz czy spowoduje dezorientację dziecka i załamanie wartości rodzinnych zwłaszcza gdy podstawą unieważnienia małżeństwa było powinowactwo, pokrewieństwo czy bigamia. W związku z powyższym do oceny sądu będzie należało zbadanie i ocenienie, która z konkurujących ze sobą wartości jest ważniejsza. Mianowicie czy istotniejsza jest wartość w postaci więzi emocjonalnej między dzieckiem a tą osobą oraz sprawowanie przez dłuższy czas pieczy nad dzieckiem i w konsekwencji ustalenie kontaktów czy priorytetem jest zachowanie podstawowych standardów społecznych i odmowa ustalenia kontaktów z dzieckiem.

2.7. Inne osoby, jeżeli sprawowały przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem

Czwartą, ostatnią grupę podmiotów, którą ustawodawca *expressis verbis* wymienił w art. 113⁶ k.r.o. stanowią inne osoby niż rodzeństwo, dziadkowie i powinowaci w linii prostej, jeżeli sprawowały przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem. Koniecznym jest zwrócenie uwagi, iż trzy grupy podmiotów opisane w art. 113⁶ k.r.o., tj. rodzeństwo, dziadkowie oraz powinowaci w linii prostej są związani z dzieckiem albo stosunkiem pokrewieństwa (rodzeństwo i dziadkowie) albo stosunkiem prawnych jakim jest

¹²⁹ Zob. szerzej rozdział pierwszy, podpunkt 2.7.

powinowactwo. Natomiast wobec osób, które przed dłuższy czas sprawowały pieczę nad dzieckiem ustawodawca nie wymaga, aby łączyła ich z dzieckiem więź pokrewieństwa lub powinowactwa. Podstawą uprawnienia i zobowiązania do kontaktu z dzieckiem jest więc faktyczna w postaci sprawowania przez dłuższy czas pieczy nad dzieckiem¹³⁰. Zatem to sprawowanie przez dłuższy czas pieczy nad dzieckiem stanowi warunek umożliwiający ubieganie się o uregulowanie kontaktów z dzieckiem¹³¹.

Krąg tych podmiotów uprawnionych do kontaktu z dzieckiem w literaturze wzbudza jednak najwięcej wątpliwości. Wynika to przede wszystkim z faktu, że zwrot „inne osoby, jeżeli przez dłuższy czas sprawowały pieczę nad dzieckiem” jest nieprecyzyjny, nieostry i przyznający bardzo szerokiemu, zbyt ogólnie określonemu kręgu podmiotów uprawnienie do kontaktów z dzieckiem. Na ten problem już w opinii do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw z 2006 r. zwróciła uwagę W. Stojanowska¹³². W jej ocenie kryterium długotrwałej pieczy nad dzieckiem jest niewystarczające do uzyskania legitymacji do ubiegania się o kontakt z dzieckiem. Autorka uważała, że najistotniejszym kryterium jakie winno być brane pod uwagę, wobec kręgu osób opisanych jako innych osób sprawujących przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem, to dobro dziecka. Dlatego postulowała o wprowadzenie obok kryterium długotrwałej pieczy nad dzieckiem również przesłanki dobra dziecka, analogicznie jak uczyniono to w art. 113³ k.r.o. Wówczas kryterium dobra dziecka wynikałoby wprost z art. 113⁶ k.r.o. niezależnie od obowiązującej w polskim prawie rodzinnym ogólnej zasady ochrony dobra dziecka. W związku z tym, zaproponowała wprowadzenie alternatywnego rozwiązania, polegającego na skreśleniu słowa „oraz innych osób” albo dodaniu zwrotu „o ile byłoby zgodne z dobrem dziecka”. Wskazała dodatkowo, że przyjmując drugie rozwiązanie, kryterium dobra dziecka odnosiłoby się nie tylko do innych osób sprawujących przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem, ale do wszystkich osób wymienionych w art. 113⁶ k.r.o.¹³³.

¹³⁰ J. Gajda [w:] *Kodeks...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 936; J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 88.

¹³¹ W. Stojanowska podkreśla, iż słusznie w trakcie prac legislacyjnych nad regulacją art. 113⁶ k.r.o. na ostatnim posiedzeniu Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach, projekt klauzuli w brzmieniu: „*które przez dłuższy czas sprawowały nad dzieckiem pieczę*” zastąpiono sformułowaniem: „*jeżeli przez dłuższy czas sprawowały nad dzieckiem pieczę*”. Zdaniem autorki zmiana słowa „*które*” na „*jeżeli*”, spowodowało, że sprawowanie przez dłuższy czas pieczy stało się warunkiem (przesłanką) do uzyskania przez takie podmioty prawa do utrzymywania kontaktów z dzieckiem. W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 292.

¹³² W. Stojanowska, *Opinia ...*, (*Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji*), s. 3-4, (dostęp: 28.10.2021 r.).

¹³³ *Ibidem*.

Kolejnym problemem przy interpretacji art. 113⁶ k.r.o. w odniesieniu do osób, które przez dłuższy czas sprawowały pieczę nad dzieckiem, stanowi nieprecyzyjne określenie terminu „długotrwałej pieczy”. W literaturze¹³⁴ powszechnie przyjęto koncepcję interpretacji pojęcia „długotrwałej pieczy” zaproponowanej przez J. Gajdę. Autor uważa, że pomocnym w ustaleniu, czy piecza sprawowana była przez dłuższy czas, może być porównanie wieku dziecka z czasem sprawowania opieki. Wskazuje, że jako dłuższy okres, w rozumieniu tego przepisu, należy przyjąć np. okres jednego roku, jeżeli dziecko ma np. kilkanaście miesięcy¹³⁵. Niezależnie od zaproponowanej wykładni pojęcia długotrwałości sprawowania pieczy, ocena spełnienia tej przesłanki będzie każdorazowo należeć do sądu orzekającego w przedmiocie kontaktów z dzieckiem.

W doktrynie wskazuje się bardzo szeroki krąg podmiotów uprawnionych do kontaktu z dzieckiem, na podstawie przesłanki sprawowania pieczy nad dzieckiem w dłuższym okresie czasu. Do katalogu osób uprawnionych zakwalifikować można dalszych krewnych dziecka. Dalszymi krewnymi w linii prostej będą zatem pradiadkowie¹³⁶, natomiast krewnymi w linii bocznej - ciotka, wujek, stryj. Podkreśla się, że w praktyce dotyczy to krewnych, którzy opiekowali się dzieckiem zamiast rodzica ze względu na długotrwałą chorobę rodzica, jego długotrwały pobyt zagraniczny albo pobyt w zamkniętej placówce leczniczej czy w zakładzie karnym. Do omawianego kręgu osób zalicza się również chrzestnych, których zwyczajowo poczytuje się za osoby zastępujące dziecku rodziców w razie niemożności sprawowania przez nich opieki nad dziećmi¹³⁷. Warto również nadmienić, że w ramach opisywanej grupy podmiotów, mogą być zakwalifikowane osoby niezwiązane z dzieckiem węzłem pokrewieństwa ani powinowactwa, o ile sprawowały przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem. Jako osoby spełniające te kryteria, w literaturze wskazuje się opiekunkę, która przez kilka pierwszych lat życia dziecka się nim zajmowała¹³⁸, byłego wieloletniego partnera życiowego rodzica¹³⁹ oraz sąsiadów¹⁴⁰.

¹³⁴ H. Haak [w:] *Pokrewieństwo ...*, pod red. H. Haaka, s. 523; J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 88; J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1195-1196.

¹³⁵ J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 937.

¹³⁶ T. Justyński wyraził pogląd za powinnością stosowania rozszerzonej wykładni pojęcia „dziadków”, obejmującej swoim zakresem znaczeniowym również pradiadków. Autor uważa, że taka interpretacja czyni zadość potrzebie kontaktów między pokoleniami, a nadto dawałoby pradiadkom samodzielne prawo do kontaktów z prawnukami. T. Justyński, *Prawo...*, s. 97-98.

¹³⁷ T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 820; T. Sokołowski, *Prawo...*, s. 188.

¹³⁸ M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, pod red. T. Smoczyńskiego, Warszawa 2014, s. 188.

¹³⁹ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 88.

W piśmiennictwie¹⁴¹ można spotkać się nazewnictwem poszczególnych podmiotów mieszczących się w tej kategorii osób przy użyciu terminu „rodzice socjologiczni”. Za rodziców socjologicznych uznaje się osoby, które nie są dla dziecka rodzicami biologicznymi, genetycznymi ani prawnymi, natomiast wychowują i sprawują nad nimi pieczę¹⁴². Pojęcie to obejmuje przede wszystkim macochę i ojczyna, a także konkubentów sprawujących faktyczną opiekę nad dzieckiem oraz rodziców zastępczych. Szerokie rozumienie pojęcia rodziców socjologicznych stosuje T. Justyński. Autor definiuje rodziców socjologicznych jako osoby sprawujące przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem¹⁴³. Konsekwencją przyjęcia tak rozumianego pojęcia rodzicielstwa socjologicznego jest zakwalifikowanie w ramach tej kategorii nie tylko macochy, ojczyna i konkubentów, ale również np. wujków, ciotki, kuzynostwo¹⁴⁴, braci i siostry dziadków¹⁴⁵.

Wydaje się, że definicja rodziców socjologicznych w ujęciu zaproponowanym przez T. Justyńskiego odwołująca się do sprawowania przez dane osoby dłuższy czas pieczy nad dzieckiem winna być rozszerzona o element więzi. Wydaje się, że aby móc używać pojęcia rodzica socjologicznego, dana osoba poza sprawowaniem w długim okresie pieczy nad dzieckiem musi nawiązać z dzieckiem więź charakterystyczną dla relacji łączących rodzica z dzieckiem. Można pokusić się o stwierdzenie, że dana osoba pomimo, iż pod względem biologicznym i prawnym nie jest dla dziecka rodzicem, to na skutek wytworzonej relacji i sprawowania przez dłuższy czas pieczy, niejako zastępuje dziecku rodzica. W związku z tym należałoby ograniczyć pojęcie rodziców socjologicznych do takich osób, które w praktyce zastępują dziecku rodziców, a więc do: macochy, ojczyna i konkubentów.

Wydaje się, że ustawodawca w art. 113⁶ k.r.o. stanowiącym o innych osobach sprawujących przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem, nie wymagał aby osoby mogące na tej podstawie dochodzić ustalenia kontaktów z dzieckiem, niejako zastępowałyby

¹⁴⁰ T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 820; T. Sokołowski, *Prawo ...*, s. 188.

¹⁴¹ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 73-75, 98, 100, 101, 103.

¹⁴² W. Górowski, *Zastępcze macierzyństwo a prawo karne – ocena obecnego stanu prawnego*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych, Rok XV: 2011 z. 1, s. 7, file:///C:/Users/48696/Downloads/Gorowski_W._Zastepcze_macierzynstwo_a_prawo_karne-ocena_obecnego_stanu_prawnego-CZPKiNP-2011-z.1.pdf (dostęp: 12.11.2021 r.); M. Soniewicka, *Dylematy...*, (dostęp: 12.11.2021 r.); J. Holcher, M. Soniewicka, *Analiza prawna umowy o zastępczym macierzyństwie*, Prawo i Medycyna 2009, Nr 3 (36 t. 11), s. 43-60.

¹⁴³ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 103.

¹⁴⁴ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 101.

¹⁴⁵ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 98.

im rodziców. Przypomnieć należy, że do tej kategorii podmiotów możemy zakwalifikować nianię i sąsiadów, którzy opiekowali się dzieckiem pod nieobecność rodziców, pomagając im opiekować się dzieckiem, lecz nie zastępując dziecku rodziców¹⁴⁶. Dlatego nazywanie wszystkich osób sprawujących przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem rodzicami socjologicznymi nie jest w pełni właściwe.

3. Ustalenie sposobu utrzymywania kontaktu z dzieckiem

Ustalenie sposobu utrzymywania kontaktu z dzieckiem ustawodawca uregulował w art. 113¹ k.r.o. Przepis 113¹ § 1 k.r.o. dotyczy zasad ustalania kontaktu z dzieckiem w sytuacji, gdy dziecko stale przebywa u jednego z rodziców. Oznacza to, że dziecko przebywa na stałe u rodzica, któremu sąd powierzył władzę rodzicielską, a drugiemu ograniczył w trybie art. 58 § 1a k.r.o. lub przebywa na stałe u tego rodzica, u którego zostało ustalone miejsce pobytu, w przypadku powierzenia władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom¹⁴⁷. Przepis art. 113¹ § 1 k.r.o. nie odnosi się do wszystkich przypadków rozłączenia dziecka z jednym z rodziców. Dotyczy on przykładowo sytuacji, gdy rodzice w ogóle nie zawarli małżeństwa i zamieszkują osobno albo małżonków, którzy żyją osobno i są we faktycznej separacji, ale formalnie nie uregulowali istniejącego stanu faktycznego. W przypadku natomiast formalnej separacji lub innej sformalizowanej formy rozbicia rodziny, wskutek rozwodu czy unieważnienia małżeństwa, do ustalenia kontaktów dzieci z rodzicami zastosowanie ma art. 58 § 1 zd. drugie w zw. z art. 21 i 64⁴ § 1 k.r.o.¹⁴⁸. Natomiast § 2 art. 113¹ k.r.o. reguluje zasady kontaktu dziecka z rodzicami, gdy dziecko nie przebywa na stałe u żadnego z rodziców, ponieważ jest pod opieką opiekuna lub zostało umieszczone w pieczy zastępczej.

Niezależnie od tego, czy dziecko jest pod pieczęją jednego z rodziców (art. 113¹ § 1 k.r.o.) czy pod opieką opiekuna bądź zostało umieszczone w rodzinie zastępczej (art. 113¹ § 2 k.r.o.), ustawodawca zagwarantował w obu sytuacjach takie same reguły ustalania kontaktów z dzieckiem. Z przepisu art. 113¹ k.r.o. wynikają trzy zasady regulowania sposobu utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Pierwszą z nich jest zasada prymatu woli rodziców

¹⁴⁶ Por. T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 676; J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 89.

¹⁴⁷ W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 275.

¹⁴⁸ J. Strzebinczyk, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016 r., s. 325.

przed rozstrzygnięciem przez sąd opiekuńczy. Drugą, zasada dobra dziecka, natomiast trzecią, zasada uwzględniania rozsądnych życzeń dziecka¹⁴⁹.

Jako regułę na plan pierwszy wysunięto możliwość współdecydowania o kontaktach z dzieckiem przez obojga rodziców o kontaktach z dzieckiem. W uzasadnieniu projektu ustawy - o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy - Kodeks postępowania cywilnego z 2011 r. słusznie podkreślono, że w praktyce społecznej wielu rodziców z powodzeniem i bez udziału sądu reguluje utrzymywanie kontaktów. Dlatego, co do zasady rodzice powinni wspólnie ustalać sposób utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Dopiero, gdy rodzice nie będą w stanie osiągnąć konsensusu, sprawę powinien rozstrzygać sąd opiekuńczy¹⁵⁰. Ponieważ przepis 113¹ § 1 k.r.o. stosuje się odpowiednio w przypadku innych osób uprawnionych do kontaktu z dzieckiem (art. 113⁶ k.r.o.), także porozumienie rodziców z tymi osobami ma pierwszeństwo przed regulacją sądową¹⁵¹. T. Sokołowski¹⁵² podnosi, że porozumienie rodziców powinno obejmować wszystkie dostępne w danej sytuacji rodzinnej postaci kontaktów z dzieckiem. Nie musi ono jednak być szczegółowe. Dopuszczalne jest bowiem posłużenie się ogólnymi sformułowaniami. Powinna być jednakże zgodność rodziców w zakresie miejsca, czasu trwania oraz form kontaktów.

W literaturze¹⁵³ podkreśla się, że art. 113¹ § 1 k.r.o. jest zgodny z treścią art. 48 ust. 1 Konstytucji RP, który uprawnia rodziców do wychowywania dziecka zgodnie z ich własnymi przekonaniami, ale jednocześnie nakazuje rodzicom uwzględnianie rozsądnych życzeń dziecka w sprawach, które jego dotyczą. W związku z powyższym rodzice przy ustalaniu kontaktów z dzieckiem zawsze muszą po pierwsze uwzględniać dobro dziecka, a po drugie jego rozsądne życzenia¹⁵⁴.

Przesłanka dobra dziecka jest podstawową i najistotniejszą dyrektywą, która pojawia się w całym Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym i niemal we wszystkich innych przepisach

¹⁴⁹ J. Ignaczewski [w:] *Władza ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 206-207.

¹⁵⁰ Uzasadnienie projektu ustawy – o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, Druk Sejmowy nr 4068 Sejm RP VI kadencji, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/8AFC30D02EA4F9A7C125787100256628/\\$file/4068.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/8AFC30D02EA4F9A7C125787100256628/$file/4068.pdf) (dostęp: 19.01.2022 r.).

¹⁵¹ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 149; A. Schulz [w:] *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Pytania. Testy. Pytania. Kazusy. Tablice*, pod red. M. Łączkowskiej, A. Schulza, A. Urbańskiej-Lukaszewicz, Warszawa 2015, s. 74.

¹⁵² T. Sokołowski, *Prawo ...*, s. 181; T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 807.

¹⁵³ T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 807; J. Zatorska [w:] *Kodeks...*, pod red. J. Zatorskiej, Lex/el., uw. do art. 113¹ (dostęp: 19.01.2022 r.).

¹⁵⁴ *Ibidem*.

prawych odnoszących się do sytuacji dziecka¹⁵⁵. W literaturze wyrażony jest słuszny pogląd, że dobro dziecka ma charakter klauzuli generalnej¹⁵⁶. Zauważyć jednak należy, iż polski ustawodawca nie uregulował legalnej definicji pojęcia dobra dziecka. Wręcz podkreśla się, że stworzenie legalnej definicji tego pojęcia jest niepotrzebne, a nawet mogłoby doprowadzić do obniżenia ochrony praw dziecka poprzez zbyt mało kompleksowe uregulowanie¹⁵⁷. Próbę wyjaśnienia znaczenia pojęcia „dobro dziecka” poczyniła J. Zatorska¹⁵⁸. Autorka rekonstruuje pojęcie dobra dziecka z Konwencji o Prawach Dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych¹⁵⁹. Nadmieniam, że dla pełnego i harmonijnego rozwoju osobowości, dziecko powinno wychowywać się w środowisku rodzinnym, w atmosferze szczęścia, miłości i zrozumienia oraz powinno być w pełni przygotowane do życia w społeczeństwie jako indywidualnie ukształtowana jednostka, wychowana w duchu pokoju, godności, tolerancji, wolności, równości i solidarności (Preambuła Konwencji). W literaturze¹⁶⁰ najczęściej przytacza się definicję dobra dziecka, której twórczynią jest W. Stojanowska¹⁶¹. Według niej, termin dobra dziecka w rozumieniu przepisów prawa rodzinnego oznacza kompleks wartości o charakterze materialnym i niematerialnym niezbędnym do zapewnienia prawidłowego rozwoju fizycznego i duchowego dziecka oraz do pracy odpowiednio do jego uzdolnień, ale te wartości są zdeterminowane przez wiele różnorodnych czynników, które zależą od normy prawnej oraz konkretnej sytuacji dziecka, zakładając zbieżność tak pojętego dobra dziecka z interesem społecznym¹⁶².

¹⁵⁵ M. Bielecki, *Dobro dziecka jako przesłanka korzystania z jego prawa do wolności religijnej*, Studia z Prawa Wyznaniowego 2004, tom 7, s. 233.

¹⁵⁶ Z. Radwański, *Pojęcie i funkcja dobra dziecka* w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym, Studia Cywilne 1981, Nr XXXI, s. 6.

¹⁵⁷ M. Andrzejczak-Świątek, *Ochrona praw dziecka w sytuacjach nadzwyczajnych*, Opracowanie Biura Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2016, s. 17 http://brpd.gov.pl/sites/default/files/ochrona_praw_dziecka_w_sytuacjach_-_ebook.pdf. (dostęp: 19.01.2022 r.).

¹⁵⁸ J. Zatorska [w:] *Kodeks...*, pod red. J. Zatorskiej, Lex/el., uw. do art. 113¹ (dostęp: 19.01.2022 r.). Szerzej na temat dobra dziecka zob. J. Bodio, *Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego*, Warszawa 2019, s. 23 i n.; R. Łukasiewicz, *Dobro dziecka a interesy innych podmiotów w polskiej regulacji prawnej przysposobienia*, Warszawa 2019, s. 64 i n.; K. Hanas, *Konstrukcja normatywna „dobra dziecka” i jej sądowe stosowanie*, Lublin 2021, s. 42 i n.; E. Kabaza, K. Krupa-Lipińska, *Dobro dziecka w ujęciu interdyscyplinarnym*, Toruń 2016, s. 7 i n.

¹⁵⁹ T. j. Dz. U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526.

¹⁶⁰ M. Bielecki, *op. cit.*, s. 233; M. Andrzejczak-Świątek, *op. cit.*, s. 17 (dostęp: 19.01.2022 r.); J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 72.

¹⁶¹ W. Stojanowska, *Rozwód a dobro dziecka*, Warszawa 1979, s. 27.

¹⁶² *Ibidem*.

Nakaz uwzględniania rozsądnych życzeń dziecka skorelowany jest z konstytucyjną zasadą określoną w art. 72 ust. 3 Konstytucji RP, zgodnie z którą osoby odpowiedzialne za dziecko powinny wysłuchać dziecka w zakresie spraw dotyczących jego praw. Powyższa dyspozycja wiąże się również z art. 95 § 4 k.r.o., nakładającym na rodziców obowiązek wysłuchania dziecka w ważnych sprawach dotyczących jego osoby i majątku, a także uwzględnia art. 87 k.r.o., na mocy którego rodzice i dzieci są obowiązani do wzajemnego szacunku i wspierania się¹⁶³. Ustawodawca ponadto dostosował przepisy proceduralne (art. 216¹ k.p.c. oraz 576 § 2 k.p.c.) do przepisów materialnych stanowiących o uwzględnieniu rozsądnych życzeń dziecka¹⁶⁴. Nadmienić należy, że przepisy proceduralne nakładają na sąd obowiązek wysłuchania dziecka poza salą posiedzeń sądowych, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala.

Ustawodawca słusznie zauważył potrzebę uwzględnienia rozsądnych życzeń dziecka. Oczywiście nie każde życzenie dziecka musi zostać uwzględnione. Opinia dziecka zostanie uwzględniona jeśli będzie rozsądnym życzeniem¹⁶⁵. O wyrażenie własnej woli prośzone jest nie każde dziecko, lecz przede wszystkim dziecko w wieku nastoletnim, którego wiek i stopień dojrzałości pozwoli na decydowanie o pewnych sprawach dotyczących jego osoby. Takimi sprawami z pewnością są kontakty z rodzicem, z którym na stałe nie mieszka. Nie może bowiem dochodzić do wymuszonych kontaktów rodzica z dzieckiem, jeśli dziecko nie wyraża na nie woli, nawet po psychologicznym przygotowaniu dziecka i rodziców do kontaktów¹⁶⁶. Wydaje się jednak, że sąd powinien sprawdzić, czy brak chęci dziecka do spotkań jest wynikiem wyłącznej decyzji dziecka, czy następstwem manipulacji lub nacisku ze strony rodzica, z którym na stałe zamieszkuje. W literaturze¹⁶⁷ podnosi się, że jeżeli dziecko odmawia kontaktów na skutek izolowania go przez jednego rodzica względem drugiego, to od pierwszego rodzica sąd powinien wyegzekwować zmianę postępowania.

Zgodnie z dyspozycją § 1 art. 113¹ k.r.o. jeśli rodzice wspólnie nie ustalą sposobu kontaktowania się z dzieckiem, uczyni to sąd opiekuńczy. Wydaje się, że zasady które powinni uwzględniać rodzice podejmując wspólną decyzję odnośnie kontaktów z dzieckiem będą odnosiły się również do sądu. W związku z tym, słusznym wydaje się, że sąd orzekając

¹⁶³ J. Zatorska [w:] *Kodeks...*, pod red. J. Zatorskiej, Lex/el., uw. do art. 113¹ (dostęp: 19.01.2022 r.).

¹⁶⁴ Por. J. Ignaczewski, *Komentarz do spraw o kontakty z dzieckiem*, Warszawa 2011, s. 26-27, 35.

¹⁶⁵ Por. G. Jędrejek [w:] *Kodeks...*, pod red. G. Jędrejka, Lex/el. uw. do art. 113¹ (dostęp: 20.01.2022 r.).

¹⁶⁶ H. Ciepla, *Nowelizacja...*, s. 71.

¹⁶⁷ A. Czerederecka, *Rozwód a rywalizacja o opiekę nad dziećmi*, Warszawa 2020, s. 53 i n.

w przedmiocie kontaktów z dzieckiem powinien uwzględniać dobro dziecka a także jego rozsądne życzenia. Za taką interpretacją przemawia obowiązujący art. 216¹ § 1 zd. pierwsze k.p.c. Z literalnego brzmienia przepisu wynika, że w sprawach dotyczących osoby małoletniego dziecka, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, sąd wysłuchuje dziecko. Dyspozycja ta nałożona jest wprost na sąd i nie ma podstaw, aby nie stosować jej względem ustalenia przez sąd kontaktów z dzieckiem. Za uwzględnieniem przez sąd rozsądnego życzenia dziecka w zakresie wykonywania kontaktów, opowiada się również J. Ignaczewski¹⁶⁸ oraz T. Justyński¹⁶⁹, wskazując że jest to dyrektywa skierowana zarówno do rodziców jak i sądu. Oczywistym jest również uwzględnienie przy orzekaniu w przedmiocie kontaktów z dzieckiem przez sąd dyrektywy dobra dziecka. W piśmiennictwie¹⁷⁰ wyrażony jest pogląd, że odmienna interpretacja byłaby jawnym absurdem.

Przedstawione wyżej zasady ustalania kontaktów z dzieckiem mają zastosowanie również w sytuacji gdy dziecko nie przebywa u żadnego z rodziców, a pieczę nad nim sprawuje opiekun lub dziecko zostało umieszczone w pieczy zastępczej. Przepis art. 113¹ § 2 k.r.o. stanowi wyraz zasady określonej w art. 113 k.r.o. wyrażającym niezależność władzy rodzicielskiej od kontaktów z dzieckiem. W związku z tym, nawet gdy dziecko jest pod opieką opiekuna lub zostało umieszczone w rodzinie zastępczej, rodzice mają prawo a nawet obowiązek kontaktować się z nim. W takiej sytuacji, podobnie jak, gdy dziecko znajdowało się pod pieczęą jednego z rodziców, w pierwszej kolejności podstawę ustalenia kontaktów powinno stanowić porozumienie zawarte jest między rodzicami a opiekunem dziecka. Natomiast dopiero w braku porozumienia, zasady kontaktów określi sąd¹⁷¹.

4. Formy kontaktów

Ustawodawca w art. 113 § 2 k.r.o. określił katalog form kontaktowania się dzieci z podmiotami uprawnionymi do kontaktu. Katalog ten ma jednak charakter otwarty, gdyż wskazane formy kontaktów stanowią przykładowe postacie wykonywania kontaktów¹⁷².

¹⁶⁸ J. Ignaczewski [w:] *Władza* ..., pod red. J. Ignaczewskiego, s. 226-227.

¹⁶⁹ T. Justyński, *Prawo* ..., s. 154.

¹⁷⁰ *Ibidem*.

¹⁷¹ T. Sokołowski [w:] *Kodeks* ..., pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 666.

¹⁷² J. Ignaczewski [w:] *Władza* ..., pod red. J. Ignaczewskiego, s. 227.

O otwartym katalogu świadczy użyty przez ustawodawcę w art. 113 § 2 k.r.o. zwrot „w szczególności”.

Ustawodawca wyróżnił cztery formy kontaktów, które można przyporządkować w dwóch grupach¹⁷³. Pierwszą z grup stanowią kontakty tzw. bezpośrednie a drugą grupę – kontakty pośrednie. Wśród form kontaktów bezpośrednich ustawodawca wyróżnia przebywanie z dzieckiem oraz bezpośrednie porozumiewanie się. Natomiast kontaktem pośrednim jest utrzymywanie korespondencji i porozumiewanie się na odległość. Różnica między kontaktami bezpośrednimi a pośrednimi polega na tym, iż w przypadku kontaktów bezpośrednich dochodzi do osobistej obecności dziecka z podmiotem uprawnionym do kontaktu. Natomiast tego atrybutu pozbawione są kontakty o charakterze pośrednim.

Pierwszą formą kontaktu o charakterze bezpośrednim, o której stanowi art. 113 § 2 k.r.o. jest przebywanie z dzieckiem. W jego ramach mieszczą się odwiedziny, spotkania a także zabieranie dziecka poza miejsce stałego pobytu¹⁷⁴. Cechą łączącą wymienione trzy formy kontaktów jest osobista obecność uprawnionego do kontaktu z dzieckiem. Natomiast różnica w postaciach przebywania z dzieckiem polega w szczególności na miejscu, w którym dojdzie do realizacji kontaktu. Rozróżnienie odwiedzin, spotkań i zabierania dziecka poza miejsce stałego przebywania jest istotne dla formułowania orzeczenia oraz egzekucji postanowień o wykonywaniu kontaktów¹⁷⁵.

Odwiedziny polegają na przyjeździe uprawnionego do wykonania kontaktu do dziecka. Realizacja kontaktu w takim przypadku odbywa się w miejscu stałego pobytu dziecka. W doktrynie odmiennie, ale odosobnione stanowisko prezentuje T. Sokołowski. Autor ten uważa, że odwiedziny dziecka z osobą uprawnioną do kontaktu powinny odbywać się przede wszystkim w mieszkaniu rodzica niewykonującego nad dzieckiem pieczy lub w mieszkaniu bliskich krewnych. Natomiast odwiedziny w miejscu stałego pobytu dziecka są dopuszczalne,

¹⁷³ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 33. Odmienny podział kontaktów prezentuje J. Zajączkowska-Burtowy, wyróżniając pięć form kontaktów przyporządkowanych w dwóch grupach (J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty...*, s. 112) oraz J. Strzebinczyk dzieląc kontakty na dwie podstawowe formy: przebywanie z dzieckiem oraz porozumiewanie się z nim. W ramach przebywania z dzieckiem wyróżnia się odwiedziny, spotkania, zabieranie dziecka poza miejsce jego stałego pobytu. Natomiast porozumiewanie się z dzieckiem może mieć charakter bezpośredni, tj. rozmowa w mieszkaniu czy w trakcie spaceru oraz pośredni, tj. w postaci korespondencji i wykorzystania innych środków porozumiewania się na odległość, także w postaci elektronicznej (J. Strzebinczyk, *Prawo ...*, s. 324).

¹⁷⁴ J. Grzebińska, *Obowiązek alimentacyjny oraz opieka nad małoletnim dzieckiem. Aspekty prawne i procedur przyznawania świadczeń*, Warszawa 2010, s. 103.

¹⁷⁵ J. Ignaczewski [w:] *Władza ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 229.

ale pod warunkiem, że między rodzicami dziecka nie dochodzi do eskalacji konfliktu¹⁷⁶. J. Ignaczewski słusznie podkreśla, że taka forma kontaktu jest szczególnie pożądana w okresie przejściowym, a więc sytuacji gdy relacje z dzieckiem zostały zachwiane i musi nastąpić odbudowanie więzi, zaufania, a często nawet przełamanie strachu. Ponadto odwiedziny są preferowane względem dzieci, które nie osiągnęły jeszcze wieku szkolnego¹⁷⁷.

Drugą postacią przebywania z dzieckiem są spotkania. Realizacja kontaktu osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem ma miejsce wówczas poza stałym miejscem przebywania dziecka. Spotkania mogą być w miejscowości, w której dziecko mieszka, albo poza nią lub nawet poza granicami kraju¹⁷⁸. W przypadku spotkań podnosi się uwagę na aspekt wieku dziecka. Mianowicie, dziecko musi być na tyle dojrzałe i samodzielne, aby mogło samo dotrzeć na wyznaczone z rodzicem miejsce spotkania¹⁷⁹. Jako przykłady spotkań wskazuje się wyjście do kina, na zakupy jak również czas spędzony z dzieckiem w postaci zawieszenia i odebrania z zajęć pozalekcyjnych.

Natomiast zabieranie dziecka poza miejsce stałego pobytu oznacza, że dziecko wyjeżdża poza to miejsce z rodzicem uprawnionym do kontaktu¹⁸⁰. Dotyczy to zarówno krótkotrwałego wyjazdu (jeden-dwa dni) jak również dłuższego (np. na cały miesiąc wakacji). Zabieranie dziecka poza miejsce stałego pobytu najczęściej nie polega na spędzaniu przez jednego z rodziców z dzieckiem wakacji poza miejscem zamieszkania dziecka (w innej miejscowości w Polsce lub za granicą), lecz przede wszystkim na zabieraniu dziecka np. co drugi tydzień na cały weekend do swojego domu¹⁸¹.

W literaturze przedmiotu największe wątpliwości interpretacyjne budzi druga postać kontaktu bezpośredniego, czyli bezpośrednie porozumiewanie się. Już w opinii na temat rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw¹⁸², H. Haak wyraził brak aprobaty wobec obecnie brzmiącej regulacji art. 113 § 2 k.r.o., w tym w szczególności w zakresie pojęcia bezpośredniego kontaktu. W związku z powyższym zaproponował następujące brzmienie art. 113 § 2 k.r.o.: „Kontakty z dzieckiem obejmują w szczególności przebywanie z dzieckiem (w miejscu jego

¹⁷⁶ T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 804.

¹⁷⁷ J. Ignaczewski [w:] *Władza ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 231.

¹⁷⁸ J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 880.

¹⁷⁹ J. Ignaczewski [w:] *Władza ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 229.

¹⁸⁰ J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, red. H. Pietrzykowskiego, s. 880.

¹⁸¹ Por. J. Ignaczewski [w:] *Władza ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 229; J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 115.

¹⁸² Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji (dostęp: 20.10.2021 r.).

stałego pobytu i poza nim) oraz osobiste porozumiewanie się z dzieckiem, także przy pomocy środków komunikacji elektronicznej”. W motywach uzasadnienia prezentowanego poglądu podniósł, że „utrzymywanie korespondencji” oraz korzystanie ze środków komunikacji elektronicznej, w istocie stanowią bezpośrednie porozumiewanie się¹⁸³. J. Ignaczewski natomiast wyraził pogląd, że niezrozumiałym jest wyróżnienie przez ustawodawcę takiej formy kontaktu, gdyż bezpośrednie porozumiewanie się jest nieodłącznym elementem przebywania z dzieckiem, pod każdą jego postacią. Wobec tego, bezpośrednie porozumiewanie mieści się w ramach pojęcia odwiedzin, spotkania a także zabierania dziecka poza miejsce stałego pobytu. Zdaniem autora wyszczególnienie tej postaci kontaktu związane jest z treścią art. 113² § 2 pkt 4 k.r.o., stanowiącego o możliwości ograniczenia przez sąd kontaktów do określonych sposobów porozumiewania się na odległość, a więc wyłączenia prawa do bezpośredniego kontaktowania się¹⁸⁴. Aprobując za powyższym stanowiskiem wypowiedziała się W. Stojanowska uznając, że bezpośrednie porozumiewanie się może dotyczyć rozmów rodzica z dzieckiem w bezpośredniej obecności¹⁸⁵.

Autorem odmiennego poglądu jest T. Justyński, którego zdaniem przy bezpośrednim porozumiewaniu się chodzi o komunikację przy użyciu telefonu, wideotelefonu, radia czy narzędzi informatycznych takich jak ICR (kamera internetowa)¹⁸⁶. Stanowisko to wywodzi z interpretacji pojęcia bezpośredniego porozumiewania się wypracowanego na podstawie art. 66 k.c., zgodnie z którym strony komunikują się za pomocą urządzeń technicznych, a proces komunikacji nie jest podzielony na wyraźne odstępstwa, dzięki czemu komunikat już w chwili wysłania przez jedną stronę dociera do odbiorcy¹⁸⁷. Wydaje się jednak, że zaproponowana interpretacja, zgodnie z którą bezpośrednie porozumowanie się należy rozumieć jako rozmowę przez telefon bądź kamerę internetową, jest niewłaściwa. Koniecznym jest podkreślenie, iż w art. 66 k.c. ustawodawca posługuje się zwrotem „środek bezpośredniego porozumiewania się na odległość”, natomiast w art. 113 § 2 k.r.o. sformułowaniem „bepośrednie porozumiewanie się”. Zatem, nie są to pojęcia tożsame, które można interpretować tak samo. Ponadto zauważyć należy, że w art. 113 § 2 k.r.o. brak jest dwóch części zwrotu, które zastosowano w art. 66 k.c., a mianowicie „środek” oraz

¹⁸³ H. Haak, *Opinia ...*, (Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji), s. 9, (dostęp: 20.10.2021 r.).

¹⁸⁴ J. Ignaczewski [w:] *Władza...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 232.

¹⁸⁵ W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 272.

¹⁸⁶ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 33-34.

¹⁸⁷ P. Machnikowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, Warszawa 2021, s. 186.

„na odległość”. Ma to istotne znaczenie, ponieważ ustawodawca w dalszej części art. 113 § 2 k.r.o. wymienia formę kontaktu w postaci „komunikacji przy zastosowaniu środków porozumiewania się na odległość”. Dlatego też, można uznać, że ustawodawca zwrot, który zastosował w art. 66 k.c., w art. 113 § 2 k.r.o. podzielił niejako na dwie części tworząc tym samym dwie odrębne postacie kontaktów. Zwrot „środek porozumiewania się na odległość”, a nie „bezpośrednie porozumiewanie się” są bliższe znaczeniu zwrotu zastosowanego w art. 66 k.c. Środek porozumiewania się na odległość należy utożsamiać z narzędziem technicznym, przy pomocy którego jest możliwy kontakt. Natomiast w omawianej formie kontaktu, ustawodawca pominął pojęcie środek, co w konsekwencji winno prowadzić do wniosku, że wyłączona jest możliwość komunikowania się za pośrednictwem narzędzi technicznych. Dodatkowo, gdyby przyjąć, że porozumiewanie się przy pomocy narzędzi technicznych w tym telefonu czy wideofonu jest formą kontaktu bezpośredniego, to zbędnym byłoby wyodrębnianie przez ustawodawcę kolejnej formy komunikacji pośredniej w postaci porozumiewania się za pośrednictwem środków komunikacji na odległość. Wydaje się, że znaczenie pojęcia bezpośredniego porozumiewania się, najlepiej opisał T. Sokołowski, opierając swoją koncepcję na kryterium styczności (dotyku). Autor uważa, że porozumiewanie się dokonywane jest w sposób bezpośredni, jeżeli rozmowa prowadzona jest z fizycznie obecną osobą, lecz nie jest konieczna bezpośrednia fizyczna styczność. Podkreśla, że podstawowym elementem jest bezpośrednia rozmowa z dzieckiem (a nie np. telefoniczna), dzięki czemu przekazowi treści emocjonalnych będzie towarzyszyło większe natężenie treści intelektualnych oraz poznawczych kształtujących umysłowość dziecka. Najlepszym przykładem takiej formy kontaktu uwzględniającej oba czynniki jest rozmowa w rozmównicach koszarowych i więziennych¹⁸⁸.

¹⁸⁸ T. Sokołowski, *Prawo ...*, s. 180; T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 804; Por. K. Jadach, M. Sadowska wskazują, że rodzaj zakładu karnego determinuje sposób kontaktu z dzieckiem. W zakładach otwartych i półotwartych istnieje ograniczona możliwość bezpośrednich widzeń z dziećmi, natomiast jeśli osadzony przybywa w zakładzie zamkniętym, to ta sposobność jest wyłączona. Autorki zwracają również uwagę na brak przystosowania sal, do których dochodzi do widzeń osadzonych rodziców z dziećmi, a także brak uzależnienia miejscowości, w której położony jest zakład karny, w którym zostanie osadzony rodzic od miejsca stałego zamieszkania dziecka. W związku z tym, rodzic może zostać osadzony w zakładzie karnym na terenie całej Polski niezależnie od tego gdzie jest miejsce zamieszkania dziecka, co może znacznie utrudniać ustawowe prawo i obowiązek do kontaktów. K. Jadach, M. Sadowska, *Psychologiczne i prawne aspekty kontaktów osadzonych ojców z dziećmi*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2019, Nr 53, s. 109-133.

Natomiast w ramach drugiej grupy kontaktów, tj. kontaktów pośrednich wyróżnić można utrzymywanie korespondencji oraz porozumiewania się na odległość. W literaturze¹⁸⁹ wskazuje się, że nie bez przyczyny formy kontaktów pośrednich są wymienione w drugiej kolejności, gdyż mają charakter subsydiarny wobec form kontaktów o charakterze bezpośrednim. E. Trybulska-Skoczelas podkreśla, że zasadą powinno być utrzymywanie kontaktów bezpośrednich, które mogą być uzupełnione o kontakty pośrednie¹⁹⁰. Jedynie w wyjątkowych sytuacjach, gdy kontakt bezpośredni jest niemożliwy do realizacji np. z uwagi na znaczną odległość miejsca zamieszkania rodzica uprawnionego do kontaktu i dziecka, istnieje możliwość orzeczenia o kontaktach pośrednich, które będą wówczas stanowiły rolę nadrzędną względem kontaktów bezpośrednich. Jednakże w piśmiennictwie podkreśla się, że nawet w takim przypadku pożądane jest ustalenie kontaktów bezpośrednich w okresie wakacji i ferii¹⁹¹.

Pierwszą z form kontaktów pośrednich jaką wyróżnia ustawodawca jest utrzymywanie korespondencji. Polega ona na wzajemnych kontaktach poprzez wyrażanie myśli za pośrednictwem listów. Niewątpliwie ze względu na odpowiednie budowanie więzi między rodzicem a dzieckiem, pożądany jest kontakt listowny o charakterze stałym a nie jedynie okazjonalnym np. z okazji urodzin dziecka. Oczywistym jest bowiem, że dzięki stałemu kontaktowi nawiązuje się między rodzicem na stałe niemieszkającym z dzieckiem a dzieckiem bliższa więź, przynosząca znacznie większe korzyści niż okazjonalna wymiana niewiele znaczących życzeń czy pozdrowień¹⁹².

Ustawodawca jako drugą formę kontaktu pośredniego wyróżnia komunikowanie się innymi środkami porozumiewania się na odległość, w tym środkami komunikacji elektronicznej. Środkiem porozumiewania się na odległość jest w szczególności kontakt przy pomocy telefonów komórkowych¹⁹³. Należy przez to rozumieć zarówno rozmowę telefoniczną jak również krótkie wiadomości tekstowe SMS. Natomiast w ramach innych środków porozumiewania się na odległość przy pomocy środków komunikacji elektronicznej

¹⁸⁹ J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks* ..., pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1148.

¹⁹⁰ E. Trybulska-Skoczelas [w:] *Kodeks*..., pod red. J. Wiercińskiego, s. 768.

¹⁹¹ *Ibidem*; J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks* ..., pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1148.

¹⁹² J. Gajda [w:] *Kodeks* ..., pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 880.

¹⁹³ J. Ignaczewski [w:] *Władza* ..., pod red. J. Ignaczewskiego, s. 233; J. Gajda [w:] *Kodeks* ..., pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 880; J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks* ..., pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1149.

wyróżnić można np. Messenger, Skype, WhatsApp, Gadu-Gadu, e-mail oraz wszelkiego rodzaju komunikatory internetowe (tzw. czaty)¹⁹⁴.

W obecnej sytuacji środki porozumiewania się na odległość ze względu na rozwój technologiczny i nieograniczoną ich dostępność, zyskują na znaczeniu. Wynika to również ze stylu życia społeczeństwa oraz współczesnych zjawisk jakimi są relokacja oraz tzw. eurosierodztwo¹⁹⁵. Wymienione problemy związane są z mobilnością osób, często w celach zarobkowych, które nasiliły się szczególnie po wejściu Polski do Unii Europejskiej i otwarciu zagranicznych rynków pracy dla obywateli z Polski¹⁹⁶. Obowiązujący art. 113 k.r.o. nakłada na rodziców nie tylko prawo, ale i obowiązek utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Natomiast, przy coraz częściej spotykanym zjawisku eurosierodztwa niemożliwym jest utrzymywanie z dzieckiem stałych bezpośrednich kontaktów¹⁹⁷. Dlatego tak istotne jest utrzymywanie więzi między dzieckiem a rodzicem na stałe niemieszkającym z dzieckiem chociaż przy wykorzystaniu form kontaktu pośredniego.

W piśmiennictwie¹⁹⁸ jako najlepszą formę kontaktu pośredniego wskazuje się kontakt przy zastosowaniu aplikacji Skype. Wynika to z faktu, że kontakt odbywa się przy pomocy wideokonferencji, dzięki czemu dziecko jednocześnie rozmawia z rodzicem i widzi go na ekranie komputera. Taka forma spotkania jest najbardziej zbliżona do tradycyjnego bezpośredniego spotkania. Sprzyja to utrzymaniu bardziej emocjonalnej więzi niż w przypadku np. rozmowy telefonicznej. Dlatego też zdaniem T. Sokołowskiego środek ten powinien być jak najczęściej orzekany przez sądy¹⁹⁹.

¹⁹⁴ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty* ..., s. 123.

¹⁹⁵ B. Dudek, *Pokolenie eurosierot „Społeczna katastrofa”*, dw.com, z 04.12.2013, <https://www.dw.com/pl/pokolenie-eurosierot-spo%C5%82eczna-katastrofa/a-17269121> (dostęp: 01.12.2021 r.); K. Kopacz, R. Czeladko, *Pokolenie eurosierot*, Rzeczpospolita z 22.01.2008 <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art16368221-pokolenie-eurosierot> (dostęp: 01.12.2021 r.)

¹⁹⁶ J. Słyk, *Wpływ emigracji zarobkowej rodziców na wykonywanie władzy rodzicielskiej w świetle orzecznictwa sądów rodzinnych*, Prawo w Działaniu Sprawy Cywilne 2015, Nr 21, s. 155.

¹⁹⁷ J. Słyk podnosi, że z uwagi na brak sankcji za niewywiązywanie się z kontaktów również w sytuacji wyjazdu rodzica lub rodziców za granicę w celach zarobkowych, istnieje możliwość na podstawie art. 113⁴ k.r.o. wydania przez sąd np. zarządzenia zobowiązującego rodzica do powrotu do kraju, jeśli byłoby to dobre dla dziecka. Takie zarządzenie miałyby na celu uświadomienie rodzicom potrzeb dziecka i ryzyka wynikającego z ich wyjazdu z kraju. Jednakże zmuszanie rodziców do kontaktu z dziećmi, bez ich woli nie jest celem tej instytucji. Dlatego w przypadku rodziców, którzy zaniedbują dziecko wskazane jest podjęcie przez sąd interwencji w zakresie władzy rodzicielskiej. J. Słyk, *Wpływ* ..., s. 159-160.

¹⁹⁸ T. Sokołowski, *Prawo* ..., s. 181; J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty* ..., s. 123; J. Ignaczewski [w:] *Władza* ..., pod red. J. Ignaczewskiego, s. 233,

¹⁹⁹ T. Sokołowski, *Prawo* ..., s. 181; T. Sokołowski [w:] *Kodeks* ..., pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 804-805.

Ponieważ do wykonywania kontaktów pośrednich niezbędne jest m.in. użycie sprzętu elektronicznego, podanie numeru telefonu czy opłacenie abonamentu za Internet, powstaje wątpliwość czy rodzic, z którym dziecko na stałe przebywa zobowiązany jest do zapewnienia i udostępnienia dziecku środków koniecznych do wykonania kontaktu pośredniego z drugim rodzicem lub innym podmiotem uprawnionym do kontaktu z dzieckiem. W piśmiennictwie wyrażono w tej kwestii dwa rozbieżne stanowiska. Zgodnie z pierwszym poglądem, rodzic sprawujący stałą pieczę nad dzieckiem nie ma obowiązku zapewnienia dziecku środków komunikacji elektronicznej czy założenia linii telefonicznej²⁰⁰. Odmienny pogląd reprezentuje J. Ignaczewski, który uważa, że z realizacją prawa do porozumiewania się na odległość łączyć się może zobowiązanie rodzica, pod którego stałą opieką przebywa dziecko do przekazywania listów dziecku, udostępnienia komputera, telefonu, podania adresu poczty elektronicznej oraz podania numeru telefonu²⁰¹. Słuszne wydaje się stanowisko drugie, które atrybuje również J. Zajączkowska-Burtowy podnosząc, że z prawem do kontaktów jednego z rodziców związany jest obowiązek drugiego rodzica do nieprzeszkadzania w jego realizacji. Zdaniem autorki, obowiązek taki wynika również z art. 95 k.r.o., który stanowi o właściwym sprawowaniu władzy rodzicielskiej²⁰². Przy takiej argumentacji zasadne wydaje się twierdzenie, że wraz z ustanowieniem dla jednego z rodziców kontaktów pośrednich powstaje niejako automatycznie i naturalnie zobowiązanie dla drugiego rodzica do zapewnienia wszelkich niezbędnych środków do porozumiewania się na odległość, w tym udostępnienia dziecku komputera, telefonu czy przekazywania dziecku listów.

Podkreślić należy, że katalog form kontaktów wymieniony przez ustawodawcę w art. 113 § 2 k.r.o. jest otwarty²⁰³. Nie ma więc przeszkód, by sąd orzekł o formie wykonania kontaktu, która nie została wprost wymieniona przez ustawodawcę. W doktrynie²⁰⁴ zwraca się jednak szczególną uwagę na jedną z form kontaktu, która nie została *expressis verbis* wymieniona przez ustawodawcę. Stanowi ją obowiązek informowania osoby uprawnionej o dziecku

²⁰⁰ E. Trybulska-Skoczela [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Wiercińskiego, s. 768.

²⁰¹ J. Ignaczewski [w:] *Władza ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 233.

²⁰² J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 120-121.

²⁰³ K. Gromek, *Prawo rodzinne dla sędziów i pełnomocników*, Warszawa 2019, s. 661; H. Ciepla [w:] *Nowelizacja kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z komentarzem*, Lex/el., uw. do art. 113 (dostęp: 11.10.2021 r.).

²⁰⁴ J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1150; J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 125-129; J. Ignaczewski [w:] *Władza ...*, red. J. Ignaczewskiego, s. 233; E. Trybulska-Skoczela [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Wiercińskiego, s. 768; W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 273; J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 880-881.

i dziecka o tej osobie. Jest to ściśle związane z treścią Konwencji w sprawie kontaktów z dziećmi sporządzonej w Strasburgu z dnia 15 maja 2003 r.²⁰⁵, na której wzorowane były polskie przepisy w zakresie kontaktów z dziećmi. Konwencja ta w art. 2 lit. a definiuje pojęcie „kontaktu”, który oznacza:

- I. pobyt dziecka przez określony czas albo jego spotkanie z osobą wymienioną w art. 4 lub 5, z którą dziecko stale nie mieszka;
- II. każdą formę komunikacji między dzieckiem i taką osobą;
- III. dostarczanie takiej osobie informacji o dziecku, albo dziecku o tej osobie.

Określenie wprost w Konwencji prawa do informacji osobie uprawnionej do kontaktu o dziecku oraz dziecku o tej osobie, daje podstawy do twierdzenia, że w szerokim ujęciu pojęcia kontakt w świetle Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego należy rozumieć również w/w prawo²⁰⁶. Za taką wykładnią pojęcia kontaktu z dzieckiem opowiada się znaczna część doktryny²⁰⁷. Analogiczne stanowisko przedstawiono również w uchwale siedmiu sędziów Sądu Najwyższego²⁰⁸. W piśmiennictwie prawo do informacji kwalifikuje się jako kontakt z grupy kontaktów pośrednich²⁰⁹. W ramach tego prawa mieści się prawo wglądu w świadectwo szkolne dziecka, uzyskanie informacji o postępach w nauce dziecka, problemach w szkole, aktualnym stanie zdrowia czy też obowiązek rodzica, przy którym dziecko na stałe przebywa, składania drugiemu rodzicowi okresowych sprawozdań dotyczących rozwoju dziecka²¹⁰. Podkreślić należy, że prawo do informacji nie pozostaje w kolizji z zakresem uprawnień drugiego rodzica do współdecydowania o istotnych sprawach dziecka, w razie ograniczenia jego władzy rodzicielskiej na podstawie art. 107 k.r.o. Z przyznanym prawem do informacji nie wiąże się też uprawnienie tego rodzica do współdecydowania o istotnych sprawach dziecka²¹¹.

²⁰⁵ Dz. U. z 2009 r., Nr 68, poz. 576.

²⁰⁶ J. Ignaczewski [w:] *Władza* ..., pod red. J. Ignaczewskiego, s. 233.

²⁰⁷ J. Zatorska [w:] *Kodeks* ..., pod red. J. Zatorskiej, Lex/el., uw. do art. 113 (dostęp: 12.10.2021 r.); E. Trybulska-Skoczelaś [w:] *Kodeks*..., pod red. J. Wiercińskiego, s. 769; J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks* ..., pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1150.

²⁰⁸ Uchwała SN z dnia 08.03.2006 r., III CZP 98/05, OSNC 2006, Nr 10, poz. 158.

²⁰⁹ J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks* ..., pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1150; J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty* ..., s. 126; E. Trybulska-Skoczelaś [w:] *Kodeks* ..., pod red. J. Wiercińskiego, s. 768.

²¹⁰ T. Justyński, *Prawo* ..., s. 31; J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty* ..., s. 127-128.

²¹¹ E. Trybulska-Skoczelaś [w:] *Kodeks* ..., pod red. J. Wiercińskiego, s. 769.

Ograniczenie utrzymywania kontaktów z dzieckiem

4.1. Zagadnienia ogólne

Istotnym zagadnieniem dotyczącym kontaktów z dzieckiem jest kwestia ograniczenia oraz zakazania przez sąd opiekuńczy kontaktów z dzieckiem w razie nienależytego wykonywania przez rodziców tych kontaktów. Zgodnie z art. 113² § 2 k.r.o., jeżeli wymaga tego dobro dziecka, sąd opiekuńczy ograniczy utrzymywanie kontaktów rodziców z dzieckiem. Ustawodawca przewiduje zatem obligatoryjny obowiązek orzeczenia ograniczenia kontaktów z dzieckiem, jeżeli wymaga tego dobro dziecka.

W literaturze²¹² wskazuje się, że jedyną przesłanką orzeczenia ograniczenia kontaktów z dzieckiem jest zagrożenie dobra dziecka. Jako zagrożenie dobra dziecka należy postrzegać takie zachowanie rodzica, które zagraża bezpieczeństwu dziecka, prawidłowemu rozwojowi dziecka oraz sprzyja kształtowaniu u dziecka niewłaściwych postaw, również wobec rodzica, który sprawuje nad dzieckiem stałą pieczę. Negatywne zachowanie rodzica może wynikać ze złego nastawiania dziecka przez uprawnionego do kontaktu rodzica z dzieckiem wobec rodzica sprawującego nad dzieckiem stałą pieczę, zbyt niskiego poczucia odpowiedzialności i dojrzałości rodzica niedbającego o zdrowie i bezpieczeństwo dziecka, jak również z choroby rodzica, której przebieg uniemożliwia bezpieczne wykonywanie kontaktu z dzieckiem²¹³.

Ingerencja sądu w wykonywanie kontaktów z dzieckiem poprzez ich ograniczenie może nastąpić w dwóch przypadkach. Po pierwsze, gdy dziecko przebywa na stałe pod pieczą u jednego z rodziców (art. 113¹ § 1 k.r.o.), po drugie, gdy dziecko zostało umieszczone w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej (art. 113¹ § 2 k.r.o.). Nieprawidłowy wydaje się pogląd, zgodnie z którym ograniczenie kontaktów z dzieckiem może nastąpić również w sytuacji, gdy dziecko przebywa u obojga rodziców²¹⁴. Brak aprobaty za taką koncepcją wyraża również W. Stojanowska²¹⁵. Autorka wskazuje, że niezależnie od tego, że Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie przewiduje przebywania dziecka u obojga rodziców, w praktyce niemożliwa byłaby realizacja ograniczenia wykonywania kontaktów wobec obojga rodziców. W szczególności przewidziany zakaz zabierania dziecka

²¹² A. Golec-Grzymek, *Uwagi do nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 6.11.2008*, Monitor Prawniczy 2009, Nr 19, s. 1053; J. Gajda [w:] *Kodeks...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 931.

²¹³ E. Trybulska-Skoczelaś [w:] *Kodeks...*, pod red. J. Wiercińskiego, s. 773.

²¹⁴ J. Gajda [w:] *Kodeks...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 931.

²¹⁵ W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 281.

poza miejsce stałego pobytu trudno pogodzić z przebywaniem dziecka u obojga rodziców, skoro dziecko u żadnego z nich stale nie przebywa²¹⁶.

Ustawodawca w art. 113² § 2 k.r.o. wskazał przykładowy katalog sposobów ograniczenia kontaktów z dzieckiem. Katalog ten zawiera pięć rodzajów ograniczenia kontaktów wśród których ustawodawca wyróżnia: zakazanie spotykania się z dzieckiem, zakazanie zabierania dziecka poza miejsce jego stałego pobytu, zezwolenie na spotkanie się z dzieckiem tylko w obecności drugiego z rodziców albo opiekuna, kuratora sądowego lub innej osoby wskazanej przez sąd, ograniczenie kontaktów do określonych sposobów porozumiewania się na odległość, zakazanie porozumiewania się na odległość. O otwartym charakterze katalogu sposobów ograniczenia kontaktów z dzieckiem świadczy zastosowany zwrot „w szczególności”. W związku z tym, sąd w zależności od konkretnego stanu faktycznego, potrzeb oraz dobra dziecka może dowolnie konstruować i modyfikować orzeczenie w przedmiocie ograniczenia kontaktów z dzieckiem²¹⁷. W literaturze jako pozaustawowe przykłady ograniczenia kontaktu wskazuje się: zakazanie przy kontakcie udziału osób trzecich np. aktualnego partnera/partnerki rodzica uprawnionego do kontaktu, zakazanie zabierania dziecka do określonych miejsc, zakaz indywidualnego umawiania spotkań rodzica z dzieckiem i jednoczesny nakaz wyłączności respektowania grafiku spotkań ustalonego sądownie²¹⁸, a w skrajnych sytuacjach sąd może ograniczyć kontakty jedynie do informowania rodzica o stanie zdrowia i postępach dziecka w nauce²¹⁹.

Wymienione sposoby ograniczania kontaktów, zarówno określone w katalogu zawartym w art. 113² § 2 k.r.o. jak i prezentowane w literaturze, można stosować pojedynczo albo kumulatywnie. Kumulacja niektórych sposobów ograniczenia kontaktu z dzieckiem jest jednak wyłączona, gdyż niemożliwa jest kumulacja jednego ograniczenia, które wyklucza drugie. Przykładowo nie można orzec zakazu porozumiewania się na odległość i ograniczyć kontaktów do określonych sposobów porozumiewania się na odległość²²⁰. Dodatkowo należy mieć na uwadze, że sąd orzekając ograniczenie kontaktów nie może orzec jednocześnie kilku

²¹⁶ *Ibidem*.

²¹⁷ Por. J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty* ..., s. 140; G. Jędrejek [w:] *Kodeks* ..., pod red. G. Jędrejka, Lex/el. uw. do art. 113² (dostęp: 20.01.2022 r.).

²¹⁸ K. Gromek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 865-866.

²¹⁹ E. Holewińska-Łapińska, *Orzeczenie zakazu kontaktów z dzieckiem*, Warszawa 2018 r., s. 9, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/10/TWS-Holewi%C5%84ska-%C5%81api%C5%84ska-E.Orzeczenie-zakazu-kontakt%C3%B3w-z-dzieckiem.pdf>, (dostęp: 27.12.2021 r.).

²²⁰ G. Jędrejek [w:] *Kodeks* ..., pod red. G. Jędrejka, Lex/el., uw. do art. 113² (dostęp: 18.12.2021 r.); G. Jędrejek [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. G. Jędrejka, Warszawa 2017, s. 810.

ograniczeń, które w rzeczywistości zamiast ograniczyć kontakty doprowadzą do ich całkowitego zakazania.

Nadto może być stosowana ingerencja sądu w orzeczeniu o ograniczenie kontaktów z dzieckiem²²¹. Oznacza to możliwość modyfikacji orzeczenia w przedmiocie ograniczenia kontaktów, gdy zmianie ulegną relacje dziecka z rodzicem uprawnionym do kontaktu. Przykładowo, jeśli sąd zakaze zabierania dziecka poza jego miejsce stałego przebywania, dopuszczając jednocześnie możliwość kontaktowania się z dzieckiem na odległość, a w przyszłości okaże się, że orzeczony rodzaj kontaktu zagraża dobru dziecka, wówczas sąd powinien go zakazać²²². Wydaje się, że zmiana orzeczenia w przedmiocie ograniczenia kontaktów może polegać także na zmniejszeniu dolegliwości ograniczenia kontaktu, jeśli poprawią się relacje między rodzicem a dzieckiem. Sąd będzie zatem miał możliwość, np. zwiększenia liczby spotkań z dzieckiem z jednego w tygodniu na dwa razy w tygodniu itp. Podstawę prawną zmiany orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem stanowi art. 113⁵ k.r.o.²²³.

Orzeczenie w przedmiocie ograniczenia kontaktów z dzieckiem powinno zawierać dokładne określenie na czym ma polegać owe ograniczenie. Wiąże to się z tym, że część ograniczeń zawiera w sobie automatycznie, w sposób dorozumiany inne rodzaje ograniczenia kontaktów, co zostanie omówione w dalszej części pracy. Dlatego też, aby uniknąć wątpliwości interpretacyjnych, a przede wszystkim praktycznych problemów, sąd powinien precyzyjnie określić zakres ograniczenia kontaktów z dzieckiem.

Zagadnieniem spornym odnoszącym się do ograniczenia utrzymywania kontaktów z dzieckiem jest czas, na jaki środek w postaci ograniczenia kontaktów może zostać orzeczony. Ściślej, czy istnieje możliwość w orzeczeniu w przedmiocie ograniczenia kontaktów z dzieckiem określania czasu trwania ograniczenia, czy jednak orzeczenie w przedmiocie ograniczenia kontaktów z dzieckiem powinno być wydane na czas nieoznaczony. W doktrynie funkcjonują dwie przeciwstawne koncepcje. Jednym z przedstawicieli pierwszej koncepcji jest T. Justyński, który podnosi, że istnieje możliwość czasowego ograniczenia kontaktów, gdyż istotą instytucji określonej w art. 113² k.r.o. jest

²²¹ W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 281; G. Jędrejek [w:] *Kodeks ...*, pod red. G. Jędrejka, Lex/el., uw. do art. 113² (dostęp: 18.12.2021 r.); G. Jędrejek [w:] *Kodeks ...*, pod red. G. Jędrejka, s. 810.

²²² J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 932.

²²³ Szerzej na temat zmiany orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem zob. rozdział pierwszy, podpunkt ósmy.

tylko czasowe ograniczenie kontaktów z dzieckiem, które jest zgodne z zasadą proporcjonalności ingerencji sądu²²⁴. Przeciwnikiem tej koncepcji jest W. Stojanowska. Autorka wyraża pogląd, zgodnie z którym nie można określić w orzeczeniu czasu, na jaki mają zostać ograniczone kontakty rodzica z dzieckiem. Nie można bowiem z góry przewidzieć jak długo będzie trwała przyczyna, która stanowiła podstawę orzeczenia ograniczenia kontaktów. W sytuacji orzeczenia ściśle określonego czasu trwania ograniczenia kontaktów z dzieckiem, może dojść do sytuacji, w której czas ograniczenia był zbyt krótki, gdyż jeszcze nie ustały przyczyny dla których orzeczono ograniczenie albo zbyt długi, ponieważ podstawy orzeczenia ograniczenia kontaktów z dzieckiem dawno ustały²²⁵. W mojej ocenie nie można wykluczyć możliwości orzeczenia ściśle określonego czasu trwania środka w postaci ograniczenia kontaktu z dzieckiem, jednak wydaje się, że w praktyce mogą to być nieliczne sytuacje, w których stosunkowo łatwo będzie można określić czas ograniczenia kontaktów z dzieckiem. Jednocześnie należy mieć na uwadze treść art. 113⁵ k.r.o. przewidującego możliwość zmiany orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. W związku z powyższym, w momencie ustania przyczyn, dla których orzeczono ograniczenie kontaktów z dzieckiem, istnieje możliwość na podstawie art. 113⁵ k.r.o. zmiany orzeczenia. Dlatego najbezpieczniejszym rozwiązaniem, wydaje się nie orzekanie czasu trwania ograniczenia kontaktów z dzieckiem, a w razie zmiany okoliczności, możliwość wszczęcia postępowania w przedmiocie zmiany bądź uchylenia orzeczenia dotyczącego ograniczenia kontaktów.

4.2. Zakaz spotykania się z dzieckiem

Najbardziej dotkliwą formą ograniczenia kontaktu z dzieckiem jest zakaz spotykania się z dzieckiem. Wynika to z istoty kontaktów, gdyż spotkania są najbardziej preferowaną formą kontaktów, z uwagi na możliwość osobistej styczności dziecka z osobą uprawnioną do kontaktu. Spotykanie się z dzieckiem na mocy art. 113 § 2 k.r.o. jest jedną z trzech form przebywania z dzieckiem. Pozostałymi formami przebywania z dzieckiem są odwiedziny oraz zabieranie dziecka poza miejsce stałego zamieszkania dziecka²²⁶. Zakaz spotykania się z dzieckiem jest formą zakazu, który pozostaje względem innych form ograniczenia kontaktu

²²⁴ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 180.

²²⁵ W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 282.

²²⁶ Formy przebywania z dzieckiem, zob. szerzej rozdział pierwszy, podpunkt czwarty.

objętych katalogiem art. 113² § 2 k.r.o. w stosunku „zawierania się”²²⁷. Zgodnie z jednolitym stanowiskiem doktryny, sąd orzekając zakaz spotykania się z dzieckiem, automatycznie zakazuje odwiedzin oraz możliwości zabierania dziecka poza jego miejsce stałego przebywania²²⁸. Natomiast powyższe ograniczenie nie pozbawia prawa i obowiązku do porozumiewania się z dzieckiem na odległość²²⁹.

4.3. Zakaz zabierania dziecka poza miejsce stałego pobytu dziecka

Jedną z form ograniczenia kontaktu z dzieckiem jest zakaz zabierania dziecka poza jego miejsce stałego pobytu. Wyjazd z rodzicem uprawnionym do kontaktu poza miejsce zamieszkania z dzieckiem może być krótkotrwały (jednodniowy lub dwudniowy) albo trwający dłużej, np. przez okres dwóch tygodni wakacji. Istotnym jest, że zakazu zabierania dziecka poza miejsce jego stałego pobytu nie można utożsamiać z zakazem spotykania się uregulowanym w art. 113² § 2 pkt 1 k.r.o. Rodzic, któremu sąd ograniczył prawo do kontaktów z dzieckiem poprzez zakazanie zabierania dziecka poza jego miejsce stałego pobytu, nie jest pozbawiony prawa i obowiązku do odwiedzin i spotkania się z dzieckiem²³⁰. Tym bardziej rodzic ma prawo do porozumiewania się z dzieckiem na odległość.

4.4. Zezwolenie na spotkanie się z dzieckiem w obecności drugiego z rodziców albo opiekuna, kuratora sądowego lub innej osoby wskazanej przez sąd

Kolejną formą ograniczenia kontaktu z dzieckiem, jest zezwolenie sądu na spotkanie się z dzieckiem, ale w obecności innej osoby. Ustawodawca wskazuje, że spotkania rodzica z dzieckiem mogą odbywać się w obecności drugiego rodzica albo opiekuna, kuratora sądowego lub innej osoby wskazanej przez sąd. Z literalnego brzmienia przepisu art. 113² § 2 pkt 3 k.r.o. wynika, że ustawodawca poprzez zastosowanie spójnika „albo” wyróżnił alternatywnie dwie grupy podmiotów, które mogą być obecne podczas wykonywania przez jednego z rodziców kontaktu z dzieckiem. Do pierwszej grupy zakwalifikowano tylko jeden podmiot, a mianowicie rodzica sprawującego nad dzieckiem stałą pieczę. Natomiast drugi krąg podmiotów obejmuje: opiekuna, kuratora sądowego lub inną osobę wskazaną przez sąd.

²²⁷ T. Justyński, *Prawo...*, s. 180.

²²⁸ *Ibidem*; W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 281; H. Haak [w:] *Pokrewieństwo ...*, pod red. H. Haaka, s. 508 i n.; J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 932.

²²⁹ G. Jędrejek [w:] *Kodeks ...*, pod red. G. Jędrejka, Lex/el., uw. do art. 113² (dostęp: 01.12.2021 r.).

²³⁰ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 180; H. Haak [w:] *Pokrewieństwo ...*, pod red. H. Haaka, s. 501-502.

Ustawodawca wprost wymienił trzy podmioty, tj. rodzica, opiekuna i kuratora sądowego, pozostawiając jednak otwarty katalog osób, które mogą być obecne podczas wykonywania przez drugiego rodzica kontaktu z dzieckiem. Otwarty katalog uprawnionych osób daje sądowi większą elastyczność w wyborze najodpowiedniejszego podmiotu, mającego być obecnym podczas spotkania rodzica z dzieckiem.

Zauważyć należy, iż ustawodawca wymieniając podmioty uprawnione do obecności podczas kontaktów drugiego rodzica z dzieckiem użył spójnika „albo”, który określa alternatywę o charakterze rozłącznym²³¹. W przedmiocie znaczenia pojęcia alternatywy rozłącznej w postaci spójnika „albo” stanowisko zajęła również judykatura. Sąd Najwyższy w uchwale składu Siedmiu Sędziów stwierdził, że użyty spójnik "lub" wyraża alternatywę łączną, czyli dopuszczającą możliwość współwystępowania sytuacji komunikowanych przez zdanie łączone tym spójnikiem. Odmienne wykładnia przepisu byłaby uprawniona wówczas, gdyby te dwa składniki zdania były połączone spójnikiem "albo" oznaczającym alternatywę rozłączną, czyli odnoszącą się do możliwości wykluczających się²³². Sąd Najwyższy w kolejnej uchwale potwierdził poprzednie stanowisko, podnosząc że spójnik „lub” oznacza alternatywę łączną (nierozłączną) i stanowi przeciwieństwo wyrazu „albo” właściwego dla alternatywy rozłącznej²³³.

Przenosząc powyższe rozważania na grunt art. 113² § 2 pkt 3 k.r.o. wydaje się, że sąd orzekając obecność rodzica sprawującego na co dzień pieczę nad dzieckiem podczas wykonywania przez drugiego rodzica kontaktu, nie może orzec go z równoczesną obecnością innych osób wymienionych w omawianym artykule, np. łącznie z kuratorem sądowym. Jednakże z praktyki orzeczniczej wynika, że sądy mimo zastosowanego przez ustawodawcę spójnika „albo” między zwrotem „tylko w obecności drugiego z rodziców” a zwrotem „opiekuna, kuratora lub innej osoby wskazanej przez sąd”, orzekają jednoczesną obecność rodzica sprawującego pieczę nad dzieckiem i kuratora sądowego podczas wykonywania kontaktu²³⁴. Odmienne sytuacja przedstawia się przy orzeczeniu przez sąd uprawnionych do obecności podczas kontaktu z dzieckiem spośród drugiej grupy uprawnionych. Wynika to z zastosowanego przez ustawodawcę spójnika „lub”, uprawniającego do obecności według

²³¹ A. Malinowski, *Logika dla prawników*, Warszawa 2020, s. 79; Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 2002, s. 86-87.

²³² Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 29.09.2006 r., II UZP 10/06, OSNP 2007, Nr 5-6, poz. 75.

²³³ Uchwała SN z dnia 09.09.2008 r., III CZP 31/08, OSNC 2009, Nr 3, poz. 36.

²³⁴ Uchwała SN z dnia 18.03.2011 r., III CZP 139/10, OSNC 2011, Nr 11, poz. 122; postanowienie SO w Sieradzu z dnia 28.12.2016 r., I Ca 482/16, Lex/el. nr 2192085 (dostęp: 30.11.2021 r.).

wyboru sądu albo jednej osoby wśród opiekuna, kuratora, innej osoby wyznaczonej przez sąd, albo jednoczesnej obecności dwóch z powyżej wymienionych podmiotów, przykładowo łącznie kuratora i innej osoby wyznaczonej przez sąd.

Wydaje się, że usytuowanie rodzica sprawującego na co dzień pieczę nad dzieckiem jako uprawnionego do obecności podczas spotkania drugiego rodzica z dzieckiem, spośród wszystkich wymienionych przez ustawodawcę podmiotów na pierwszym miejscu nie jest przypadkowe. Wybranie rodzica sprawującego pieczę nad dzieckiem do obecności podczas kontaktu uprawnionego z dzieckiem, jest z pewnością łatwe w realizacji, zapewnia dziecku poczucie bezpieczeństwa, stabilności a jednocześnie brak jest konieczności angażowania osób trzecich spoza najbliższego grona rodziny oraz nie ma potrzeby ponoszenia dodatkowych kosztów. Jednakże orzeczenie przez sąd, że jeden z rodziców ma być osobą obecną podczas wykonywania kontaktu z dzieckiem przez drugiego rodzica może doprowadzać również do niekorzystnych skutków. Celem orzeczenia ustalającego kontakty z dzieckiem jest bowiem dążenie do utrzymania lub odbudowania właściwych więzów emocjonalnych pomiędzy dzieckiem a osobą uprawnioną do tych kontaktów jako warunku prawidłowego rozwoju psychofizycznego dziecka²³⁵. Tymczasem, gdy przy wykonywaniu kontaktu obecny jest rodzic sprawujący na co dzień pieczę nad dzieckiem, rodzic uprawniony do kontaktu z dzieckiem może odczuwać dyskomfort, brak swobody oraz kontrolę ze strony obecnego rodzica podczas wykonywania kontaktu z dzieckiem. Z drugiej jednak strony, dziecko może odczuwać konflikt lojalności przede wszystkim wobec rodzica na co dzień wykonującego nad nim pieczę. Ogół tych problemów powoduje, że kontakt jest zaburzony a w efekcie rodzic wykonujący kontakty nie może nawiązać z dzieckiem głębokiej, emocjonalnej, rodzicielskiej więzi. Tym samym główny cel prawa i obowiązku do kontaktu nie zostaje prawidłowo realizowany. Obecność drugiego rodzica podczas wykonywania kontaktu rodzica z dzieckiem jest krytykowana również w literaturze²³⁶.

Analogiczna sytuacja może mieć miejsce, gdy osobą obecną podczas wykonywania kontaktu przez jednego rodzica ma być opiekun dziecka. Ujawnić się mogą te same niekorzystne skutki, które powstają podczas realizacji kontaktu w obecności rodzica sprawującego pieczę nad dzieckiem.

²³⁵ Uchwała SN z dnia 18.03.2011 r., III CZP 139/10, OSNC 2011, Nr 11, poz. 122.

²³⁶ T. Justyński, *Prawo...*, s. 181; W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 283.

Wydaje się, że najbardziej korzystnym rozwiązaniem jest orzeczenie, aby podczas spotkania rodzica wykonującego kontakt z dzieckiem obecny był kurator sądowy²³⁷. Wynika to głównie z faktu, że kurator sądowy jest osobą obiektywną, neutralną i niezwiązaną z żadnym z rodziców. Jak podniesiono wcześniej, z praktyki orzeczniczej wynika, że sądy orzekają jednoczesną obecność podczas kontaktu kuratorów sądowych łącznie z innymi osobami, którymi są nie tylko opiekunowie lecz również rodzice wykonujący na co dzień pieczę nad dzieckiem²³⁸.

W przypadku obecności kuratora sądowego podczas wykonywania kontaktów, dziecko nie będzie musiało zmagać się z konfliktem lojalności, który może powstać gdy obecnym będzie rodzic sprawujący pieczę nad dzieckiem. Z kolei rodzic wykonujący kontakt nie będzie czuć się kontrolowany przez drugiego rodzica. Jeżeli sąd ograniczył kontakty uznając, że ze względu na dobro dziecka będą wykonywane przy obecności innej osoby, kurator sądowy będzie miał wpływ na przebieg kontaktu i jego prawidłowe wykonywanie. Kurator sądowy jest bowiem zobowiązany do stawienia się w określonym miejscu, godzinie oraz do obecności podczas całego spotkania. Ponadto ma dbać o przebieg spotkania, a także aby trwało ono wymaganą ilość czasu jaką określił sąd w postanowieniu. Zgodnie z § 10 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych²³⁹ kurator, który był obecny przy kontaktach, sporządza z każdego spotkania pisemną notatkę, którą niezwłocznie przedkłada sądowi. Kurator sądowy jako osoba bezstronna, będzie zatem mógł najbardziej obiektywnie podsumować przebieg kontaktu rodzica z dzieckiem. Jego obecność może również sprawić, że zarówno dziecko jak i rodzic podejmą próbę porozumienia, a w konsekwencji ich relacja z dużym prawdopodobieństwem się ustabilizuje. Jedynym negatywnym skutkiem ustanowienia kuratora sądowego przy kontaktach jest obowiązek poniesienia dodatkowych kosztów stanowiących wynagrodzenie dla kuratora sądowego. Artykuł 91 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych²⁴⁰ stanowi, że kuratorowi społecznemu przysługuje ryczałt za obecność przy kontaktach rodziców z dziećmi, ustalonych

²³⁷ Odmienny pogląd wyraża W. Stojanowska podkreślając, że korzystnym rozwiązaniem jest przyznanie szerokiemu kręgu podmiotom uprawnienia do obecności przy wykonywaniu kontaktu, a to spowoduje odciążenie kuratorów sądowych. W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 283.

²³⁸ Uchwała SN z dnia 18.03.2011 r., III CZP 139/10, OSNC 2011, Nr 11, poz. 122; postanowienie SO w Sieradzu z dnia 28.12.2016 r., I Ca 482/16, Lex/el. nr 2192085 (dostęp: 30.11.2021 r.).

²³⁹ T.j. Dz.U. z 2014 r., poz. 989.

²⁴⁰ T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 167 (dalej: KurSąd.)

przez sąd opiekuńczy, który wynosi 10% kwoty bazowej, o której mowa w art. 90 ust. 2 KurSąd²⁴¹.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na instytucję nadzoru kuratora sądowego, którą należy odróżnić od omawianej wyżej obecności kuratora sądowego podczas wykonywania przez uprawnionego rodzica kontaktu z dzieckiem. Formę ograniczenia kontaktu poprzez nadzór kuratora określa art. 4 pkt 3 Konwencji w sprawie kontaktów z dziećmi²⁴². Stosownie do art. 10 pkt 1 Konwencji zalecono państwom członkowskim Rady Europy oraz innym sygnatariuszom Konwencji wprowadzenie co najmniej trzech kategorii i gwarancji zapewniających wykonywanie kontaktów z dziećmi, które będą dostępne w jego prawie krajowym obok wymienionych w art. 4 pkt 3 i 14 ust. 1 lit. b Konwencji. Rzeczpospolita Polska na mocy art. 113² § 2 pkt 3 k.r.o. wprowadziła jednak możliwość obecności kuratora sądowego podczas wykonywania kontaktu, a nie nadzór kuratora sądowego nad wykonywaniem kontaktów z dzieckiem. W związku z tym, polski ustawodawca nie zagwarantował wprost możliwości orzekania przez sądy możliwości nadzoru kuratora sądowego nad wykonywaniem kontaktów. Uznać należy to za duże zaniedbanie. W zamyśle twórców Konwencji instytucja nadzoru kuratora sądowego ma być wykorzystywana w razie głębokiego konfliktu między rodzicami, a nie w przypadku nieprawidłowych relacji między dzieckiem a uprawnionym do kontaktu rodzicem, spowodowanych zaniedbaniami opiekuńczym czy wychowawczym²⁴³. Wskazuje się, że odpowiedzialni rodzice nie powinni angażować dziecka w konflikt, lecz dążyć między sobą do porozumienia i przestrzegać ustalonych w prawomocnym orzeczeniu (ugodzie) kontaktów z dzieckiem²⁴⁴. Natomiast z praktyki²⁴⁵ wynika, że problem niewykonywania lub nieprawidłowego wykonywania kontaktów jest nagminnie skutkiem konfliktu istniejącego między rodzicami. Dlatego też

²⁴¹ Ustawa z 23.04.2009 r. o ratyfikacji Konwencji w sprawie kontaktów z dziećmi, sporządzonej w Strasburgu w dniu 15 maja 2003 r. (Dz. U. z 2003 r., Nr 68, poz. 576). Z uwagi na praktyczne wątpliwości interpretacyjne art. 91 KurSąd, wynikające z zastosowania przez ustawodawcę liczby mnogiej pojęcia „kontaktach”, SN wydał uchwałę zgodnie z którą „za obecność w czasie spotkania rodzica z dzieckiem w ramach kontaktów ustalonych przez sąd opiekuńczy kuratorowi lub kilku kuratorom biorącym udział w tym spotkaniu przysługuje jeden ryczałt w wysokości określonej w art. 91 ust. 1 pkt 3 i ust. 2 ustawy z dnia 27.07.2001 r. o kuratorach sądowych (T.j. Dz.U. z 2014 r., poz. 795 ze zm.). Uchwała SN z dnia 16.02.2017 r., III CZP 96/16, Lex/el. nr 2216170 (dostęp: 14.12.2021 r.).

²⁴² E. Trybulska-Skoczelaś [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Wiercińskiego, s.774.

²⁴³ *Ibidem*.

²⁴⁴ A. Czerederecka, *Manipulowanie dzieckiem przez rodziców rywalizujących o udział w opiece*, Instytut Ekspertyz Sądowych, Kraków, s. 1-20, file:///C:/Users/48696/Downloads/335-442-1-SM%20(1).pdf (dostęp: 13.01.2022 r.).

²⁴⁵ Analiza spraw prowadzonych przez Kancelarie Adwokacką, w której zatrudniona jest autorka.

wyduje się, że umożliwienie sądom stosowania możliwości nadzoru kuratora sądowego, mogłoby choć częściowo przyczynić się do większej skuteczności realizacji kontaktów.

W doktrynie²⁴⁶ na gruncie obecnie obowiązujących regulacji został jednak wyrażony pogląd o możliwości stosowania nadzoru kuratora sądowego, ale na mocy art. 113⁴ k.r.o., stanowiącego o fakultatywnym zobowiązaniu rodziców do określonego postępowania, w szczególności skierowania ich do placówek lub specjalistów zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń a nie na podstawie art. 113² § 2 k.r.o. Przyjmuje się, że skoro ustanowienie nadzoru kuratora sądowego jest konsekwencją sytuacji powstałej między rodzicami i to na rodziców sąd nakłada obowiązek określonego zachowania, wykładnia przepisu art. 113⁴ k.r.o. o możliwości ustanowienia nadzoru kuratora nad wykonywaniem kontaktów z dzieckiem wydaje się właściwa. W literaturze pojawił się jednak pogląd odmienny przedstawiony przez J. Zajączkowską-Burtowy której zdaniem nadzór kuratora sądowego nad wykonywaniem kontaktów z dzieckiem można stosować na podstawie art. 113² § 2 pkt 3 k.r.o. Autorka podnosi, że nadzór kuratora sądowego można traktować jako jedną z form ograniczenia kontaktów, a przesądza o tym otwarty katalog form ograniczenia kontaktu określony przez ustawodawcę w art. 113² § 2 pkt 1-5 k.r.o.²⁴⁷.

Choć pierwszy z poglądów jest trafny, drugi wydaje się być właściwszy oraz bardziej praktyczny. Zauważyć należy, że art. 113⁴ k.r.o. stanowi o zobowiązaniu rodziców do podjęcia pracy nad własnym postępowaniem, głównie poprzez uczęszczanie na terapię. Natomiast przy nadzorze kuratora, rodzice nie podejmują żadnych działań, nie muszą uczęszczać na terapię. Kurator sądowy jedynie nadzoruje przebieg wykonywania kontaktu. Przy terapii, porozumienie rodziców i wypracowanie kompromisowego rozwiązania będzie efektem podjętej terapii. Odmienne jest przy nadzorze kuratora. W tym przypadku efektem, prawidłowego wykonywania przez rodziców kontaktów, jest sama obecność kuratora, która zmobilizuje rodziców do stosownego zachowania. Wydaje się, że praktyczniejsza jest interpretacja, zgodnie z którą nadzór kuratora orzekany byłby na podstawie art. 113² § 2 pkt 3 k.r.o. Dodatkowo w praktyce trudne jest rozróżnienie czy kurator sądowy mający być obecny przy kontaktach nie wykonuje niejako przy okazji części funkcji nadzorczych.

²⁴⁶ E. Trybulska-Skoczelaś [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Wiercińskiego, s. 773; W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 283.

²⁴⁷ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 142-143.

W orzecznictwie można bowiem dostrzec praktykę ustanawiania kuratora do obecności przy kontaktach na podstawie art. 113² § 2 pkt 3 k.r.o., odnosząc się w treści uzasadnienia do istniejącego między rodzicami głębokiego konfliktu²⁴⁸. Dlatego wydaje się, że niekiedy sądy przy orzekaniu obecności kuratora sądowego powołując się w uzasadnieniu na istniejący między rodzicami konflikt, niejako interpretują art. 113² § 2 pkt 3 k.r.o. jakoby również dotyczył nadzoru kuratora sądowego nad skonfliktowanymi rodzicami oraz jakby łączyły dwie instytucje, tj. obecności oraz nadzoru kuratora, sprowadzając je do jednej instytucji – obecności kuratora sądowego przy kontaktach.

Inną wskazaną osobą przez sąd mogącą być obecną podczas wykonywania kontaktu przez uprawnionego rodzica jest: babcia, dziadek, ciotka itp. Wybór najwłaściwszej osoby pozostaje w gestii sądu orzekającego o ograniczeniu kontaktu rodzica niesprawującego na co dzień pieczy nad dzieckiem i będzie zależeć od okoliczności faktycznych w sprawie. Nadto wydaje się, że sąd winien brać pod uwagę relacje jakie panują między rodzicem wykonującym kontakty a inną osobą wybraną do obecności podczas kontaktu, tak aby nie powodować nasilenia konfliktów rodzinnych, a jednocześnie by zapewnić prawidłowe wykonywanie kontaktów.

4.5. Ograniczenie kontaktów do określonych sposobów porozumiewania się na odległość

Ustawodawca jako formę kontaktu pośredniego w art. 113 § 2 k.r.o. wyróżnił: utrzymywanie korespondencji oraz komunikowanie się innymi środkami porozumiewania się na odległość, w tym środkami komunikacji elektronicznej. Do podstawowych sposobów porozumiewania się na odległość można zakwalifikować kontakt telefoniczny oraz kontakt środkami komunikacji elektronicznej np. Messenger, Skype, Gadu-Gadu, e-mail, WhatsApp.

Ograniczenie kontaktów do określonych sposobów porozumiewania się na odległość, na podstawie art. 113² § 2 pkt 4 k.r.o. oznacza, że kontakty przysługują jedynie w zakresie oznaczonym przez sąd. W związku z tym, sąd może orzec, że kontakty będą polegać tylko na komunikacji za pośrednictwem np. telefonu, e-mail lub Skype. Zastosowanie przez ustawodawcę formy mnogiej w zwrocie „określonych sposobów” wskazuje, że sąd nie musi ograniczać się do jednej formy kontaktu porozumiewania się na odległość, ale może orzec łącznie o wykorzystaniu dwóch lub większej ilości środków komunikacji na odległość.

²⁴⁸ Postanowienie SO w Sieradzu z dnia 28.12.2016 r., I Ca 482/16, Lex/el. nr 2192085 (dostęp: 30.11.2021 r.).

Zaznaczyć również należy, iż orzeczenie w przedmiocie ograniczenia kontaktów do określonych sposobów porozumiewania się na odległość nie powinno określać jedynie środka komunikacji, ale również częstotliwość i czas korzystania z oznaczonego sposobu komunikacji. Jak się przyjmuje w literaturze, ograniczenie kontaktów do określonych sposobów porozumiewania się na odległość oznacza nie tylko, iż rodzic uprawniony do kontaktu nie może korzystać z innych niż ściśle określonych przez sąd sposobów porozumiewania się na odległość, lecz oznacza również zakaz przebywania z dzieckiem i bezpośredniego porozumiewania się²⁴⁹. Tak określona przez sąd forma kontaktu jest niezwykle dolegliwa i daje możliwości kontaktu z dzieckiem tylko ściśle określone przez sąd.

4.6. Zakaz porozumiewania się na odległość

Ostatnią z form ograniczenia kontaktu wyróżnionych przez ustawodawcę w art. 113² § 2 pkt 5 k.r.o. jest zakaz porozumiewania się na odległość. Powstaje pytanie jak należy interpretować zwrot „zakaz porozumiewania się na odległość”. Czy zakaz porozumiewania się obejmuje szerokie rozumienie pojęcia, czyli zakaz całkowitego porozumiewania się na odległość obejmujący zakaz korespondencji listownej, telefonicznej, oraz komunikacji elektronicznej, czy jedynie odnosi się do zakazu w konkretnej formie np. tylko zakazu telefonicznego. H. Haak²⁵⁰ prezentuje koncepcję, zgodnie z którą zakaz porozumiewania się na odległość może dotyczyć np. tylko porozumiewania się telefonicznego lub utrzymywania kontaktu przez korzystanie ze środków komunikacji elektronicznej. Autor prezentuje rozumowanie *a contralio*, poprzez wskazanie pozytywnie w jakiej formie porozumiewania się kontakt będzie dozwolony, przyjmując jednocześnie, że każdy inny kontakt porozumiewania się na odległość będzie zakazany. Nie można zgodzić się z taką interpretacją art. 113² § 2 pkt 5 k.r.o. Przyjęcie takiej wykładni powoduje, powielenie innej formy ograniczenia zakazu określonej w art. 113² § 2 pkt 4 k.r.o., czyli ograniczenia kontaktu do określonego sposobu porozumiewania się na odległość. Przy założeniu, że zakaz porozumiewania się na odległość może odnosić się do określonej formy, nie może być skonstruowany w sposób pozytywny, lecz negatywny. Oznacza to, że sąd wskazując jako podstawę ograniczenia kontaktu art. 113² § 2 pkt 5 k.r.o. może orzec np. zakaz porozumiewania się z dzieckiem na odległość za pośrednictwem telefonu. Wobec tego rodzic uprawniony do kontaktu z dzieckiem będzie

²⁴⁹ H. Haak [w:] *Pokrewieństwo ...*, pod red. H. Haaka, s. 503.

²⁵⁰ *Ibidem*.

mieć możliwość kontaktowania się z dzieckiem wszystkimi innymi sposobami komunikacji na odległość np. za pośrednictwem Skype czy Messenger, poza możliwością kontaktowania się przez telefon. Wydaje się, że ograniczenie zakazu kontaktowania się na odległość do konkretnej formy jest możliwe, natomiast musi to wprost wynikać z postanowienia sądu. W przeciwnym razie, zakaz porozumiewania się, wydaje się, że winien być interpretowany jako zakaz obejmujący każdą formę kontaktu porozumiewania się na odległość. Należy zaznaczyć, że zakaz porozumiewania się na odległość nie oznacza zakazu spotykania się²⁵¹. W literaturze można jednak spotkać stanowisko odmienne, zgodnie z którym jeżeli zostanie orzeczony zakaz porozumiewania się na odległość, to nie można przypuszczać, aby rodzic, którego ten zakaz dotyczy, mógł się spotykać z dzieckiem²⁵². Skutkiem przyjęcia koncepcji według, której zakaz porozumiewania się na odległość automatycznie powoduje zakaz spotkania się, prowadzi *de facto* do zakazania kontaktów, a nie tylko do ich ograniczenia. Sąd orzekając ograniczenie kontaktów nie może natomiast doprowadzić do całkowitego zakazu kontaktowania się z dzieckiem, gdyż inna jest podstawa prawna orzeczenia ograniczenia kontaktów oraz zakazu kontaktów z dzieckiem.

5. Zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem

Zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem jest najsurowszym środkiem ingerencji sądu w sferę kontaktów rodziców z dzieckiem. Jest to najsilniejszy środek jakim dysponuje sąd w celu ochrony dziecka. O zakazie utrzymywania kontaktów z dzieckiem stanowi art. 113³ k.r.o. Zgodnie z nim, jeżeli utrzymywanie kontaktów rodziców z dzieckiem poważnie zagraża dobru dziecka lub je narusza, sąd obligatoryjnie zakaże ich utrzymywania. Sąd może zakazać utrzymywania kontaktów z dzieckiem jednemu rodzicowi, gdy dziecko na stałe przebywa u drugiego rodzica. Ponadto, gdy dziecko pozostaje pod pieczę opiekuna lub umieszczone jest w pieczy zastępczej, istnieje możliwość zakazania utrzymywania kontaktów z dzieckiem zarówno jednemu rodzicowi jak i obojgu rodzicom²⁵³.

Zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem ma charakter generalny i w przeciwieństwie do orzeczenia ograniczającego kontakty z dzieckiem, obejmuje swym zakresem wszystkie

²⁵¹ Por. H. Haak [w:] *Pokrewieństwo...*, pod red. H. Haaka, s. 503-504.

²⁵² J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 932; W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 282.

²⁵³ J. Ignaczewski, [w:] *Władza ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 209; J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 933.

formy składające się na kontakty z dzieckiem²⁵⁴. Na skutek orzeczenia zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem dochodzi do wyeliminowania jakichkolwiek kontaktów z dzieckiem, nawet w formie przekazywania rodzicowi informacji o aktualnym stanie zdrowia dziecka bądź postępach dziecka w nauce²⁵⁵.

W literaturze²⁵⁶ słusznie podkreśla się, że orzeczenie zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem jest surowszym środkiem prowadzącym do odseparowania dziecka od rodzica niż pozbawienie rodzica władzy rodzicielskiej. Wynika to z faktu, że celem instytucji utrzymywania kontaktów z dzieckiem jest powstanie i pielęgnowanie więzi emocjonalnej między rodzicem uprawnionym do kontaktu a dzieckiem, natomiast nie jest to głównym celem instytucji władzy rodzicielskiej. Ponadto wskazuje się, że pozbawienie rodzica decyzyjności w zakresie istotnych spraw dziecka nie zrodzi u dziecka poczucia odrzucenia, które może powstać w konsekwencji całkowitego zakazania rodzicowi kontaktów z dzieckiem²⁵⁷. Dlatego orzeczenie zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem powinno być orzekane niezwykle rzadko i z dużą dozą ostrożności. W judykaturze podnosi się, że dobru dziecka nie służy zerwanie osobistej styczności rodziców z dzieckiem, nawet gdy rodzice nie wykonują władzy rodzicielskiej lub zachodzą podstawy do pozbawienia ich wykonywania tej władzy. Ze względu na charakter prawa do osobistej styczności (obecnie prawa i obowiązku do kontaktów)²⁵⁸ z dzieckiem odebranie rodzicom tego prawa może nastąpić wyjątkowo, gdy utrzymywanie osobistych kontaktów rodziców z dzieckiem zagraża jego życiu, zdrowiu, bezpieczeństwu bądź wpływa demoralizująco na dziecko²⁵⁹. Zakaz utrzymywania kontaktów zostanie orzeczony, gdy kontakty dziecka z rodzicem będą prowadzić ponadto do kształtowania u dziecka postaw społecznych oraz wrogości względem

²⁵⁴ Por. M. Goettel, *Ingerencja sądu opiekuńczego w sprawowanie władzy rodzicielskiej a prawo rodziców do osobistej styczności z dzieckiem*, Nowe Prawo 1983, Nr 9-10, s. 51; J. Ignaczewski [w:] *Rozwód i separacja*, pod red. J. Ignaczewskiego, Warszawa 2014, s. 112; J. Zatorska [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Zatorskiej, Lex/el., uw. do art. 113³ (dostęp: 27.12.2021 r.); T. Justyński, *Prawo ...*, s. 181; J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1181.

²⁵⁵ E. Holewińska-Łapińska, *Orzeczenie ...*, s. 9 (dostęp: 27.12.2021 r.).

²⁵⁶ W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 285; J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1183.

²⁵⁷ J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1183.

²⁵⁸ Do dnia 13.06.2009 r., tj. wejścia w życie ustawy z dnia 06.11.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2008 r., Nr 220, poz. 1431) art. 113 § 1 k.r.o. brzmiał: „Jeżeli wymaga tego dobro dziecka, sąd opiekuńczy zakaże rodzicom pozbawionym władzy rodzicielskiej osobistej styczności z dzieckiem”.

²⁵⁹ Postanowienie SN z dnia 07.11.2000 r., I CKN 1115/00, OSNC 2001, Nr 3, poz. 50. Postanowienie, mimo że zostało wydane na kanwie nieobowiązującego stanu prawnego od dnia 13.06.2009 r., gdy weszła w życie ustawa z dnia 06.11.2008 r., na mocy której dodano oddział zatytułowany „kontakty z dzieckiem, jest aktualne po wejściu w życie z dniem 13.06.2009 r. ustawy z dnia 6.11.2008 r.

drugiego rodzica²⁶⁰. W literaturze²⁶¹ wskazywano również, że zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem powinien być reakcją sądu na stan zagrożenia sfery duchowej lub fizycznej dziecka. Może on wynikać z nadmiernego karcenia, wpajania społecznych wzorców postępowania, demoralizowania dziecka, zaszczepiania nienawiści do drugiego z rodziców.

Ustawodawca wyróżnia dwie przesłanki zakazu utrzymywania kontaktów rodziców z dziećmi. Są nimi: poważne zagrożenie lub naruszenie dobra dziecka jakie wywołują lub mogą wywoływać kontakty. Spełnienie choć jednej z tych przesłanek stanowi podstawę do zakazania utrzymywania kontaktów. Wynika to z konstrukcji przepisu, w którym przy wymienieniu przesłanek skutkujących zakazaniem utrzymywania kontaktów z dzieckiem, ustawodawca użył spójnika „lub”. Spójnik ten, jak podkreślano we wcześniejszej części opracowania, jest równoznacznikiem funktora alternatywy łącznej²⁶². W związku z tym zakazanie utrzymywania kontaktów z dzieckiem może nastąpić, po pierwsze gdy poważnie zagraża dobru dziecka, po drugie narusza dobro dziecka albo po trzecie równocześnie poważnie zagraża i narusza dobro dziecka.

Ustawodawca stosuje przesłankę zagrożenia dziecka, wskazując że zagrożenie prowadzące do zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem musi mieć charakter poważny. Natomiast druga przesłanka - naruszenie dobra dziecka, pozbawiona jest gradacji stopnia naruszenia. W trakcie prac legislacyjnych pojawił się jednakże postulat, aby przesłanka naruszenia dobra dziecka została również opatrzona dookreśleniem „poważnie”. W konsekwencji autor postulatu zaproponował następujące brzmienie art. 113³ k.r.o.: „Jeżeli utrzymywanie kontaktów rodziców z dzieckiem poważnie zagraża dobru dziecka lub poważnie je narusza, sąd zakaże ich utrzymywania”²⁶³. Wydaje się, że słusznie postulat nie został zaaprobowany przed komisję kodyfikacyjną, a dookreślenie „poważnie” odnosi się jedynie do przesłanki zagrożenia. Przyjęcie przez ustawodawcę koncepcji, zgodnie z którą sąd obligatoryjnie zakazałby utrzymywania kontaktów z dzieckiem w przypadku poważnego naruszenia dobra dziecka, mogłoby wiązać się z licznymi wątpliwościami interpretacyjnymi a także mogłoby powodować wiele nadużyć rodziców wobec dzieci. Przyjmując takie rozwiązanie ustawodawca dawałby niejako przyzwolenie na naruszanie dobra dziecka o mniejszym stopniu dolegliwości niż poważne, co jest sprzeczne z rozumieniem pojęcia

²⁶⁰ Uchwała SN z dnia 08.03.2006 r., III CZP 98/05, OSNC 2006, Nr 10, poz. 158.

²⁶¹ M. Goettel, *op. cit.*, s. 51.

²⁶² Z. Ziemiński, *op. cit.*, s.86-87.

²⁶³ H. Haak, *Opinia ...*, (*Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji*), s. 9 (dostęp: 28.12.2021 r.).

dobra dziecka. Określenie przesłanki naruszenia dobra dziecka bez dodatkowego dookreślenia „poważnego”, skutkuje natomiast tym, że w każdym przypadku stwierdzenia przez sąd, że doszło do naruszenia dobra dziecka wskutek utrzymywania kontaktów z rodzicem, sąd ma obowiązek orzec zakaz utrzymywania kontaktów z jednym bądź obojgiem rodziców.

Do zastosowania art. 113³ k.r.o. nie jest wymagane naruszenie dobra dziecka. Ingerencja sądu opiekuńczego powinna pojawić się już na etapie zaistnienia poważnego zagrożenia dobra dziecka, na skutek utrzymywania kontaktów z rodzicem. Dlatego też, gdy dobro dziecka zostało już naruszone, ingerencja sądu opiekuńczego powinna polegać przede wszystkim na zapobieżeniu ujemnym skutkom postępowania rodziców na przyszłość. Natomiast, gdy dobro dziecka nie zostało jeszcze naruszone, ingerencja sądu opiekuńczego w prawo i obowiązek kontaktów dzieci z rodzicami powinna spełniać funkcję profilaktyczną w celu zapobieżenia na przyszłość naruszeniu dobra dziecka²⁶⁴.

W literaturze jako najczęstsze przyczyny orzekania zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem wyróżnia się: uzależnienie rodzica od alkoholu, narkotyków, funkcjonowanie w środowisku przestępczym, naruszenie nietykalności fizycznej i stosowanie wobec dziecka przemocy psychicznej²⁶⁵. Jak słusznie zauważa J. Zajączkowska-Burtowy, wydaje się, że istnieją okoliczności, które niemalże w każdym przypadku uniemożliwiają wykonywanie prawa i obowiązku kontaktów z dzieckiem. Zdarzeniem które powinno przesądzać o orzeczeniu zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem jest molestowanie seksualne małoletnich. Artykuł 113³ k.r.o. winien mieć również zastosowanie, gdy przestępstwo molestowania nie zostało wymierzone w dziecko rodzica dopuszczającego się czynu zabronionego²⁶⁶. Z podobnym zagadnieniem zmierzył się sąd w Wielkiej Brytanii²⁶⁷. Na kanwie przytoczonej sprawy sąd musiał ustalić czy przyznanie ojcu kontaktów z synem w formie nadzorowanej przez władze lokalne w obecności matki, który to ojciec został skazany za molestowanie swojego siostrzeńca, a następnie jeszcze innego chłopca, będzie dobre dla jego syna. Sąd ostatecznie po zapoznaniu się z aktami spraw o molestowanie oraz opiniami biegłych, odmówił ojcu ustalenia kontaktów z synem przez wzgląd na dokonane przez niego przestępstwa na tle seksualnym wobec małoletnich oraz brak skruchy i poprawy

²⁶⁴ A. Zieliński, *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*, Warszawa 1975, s. 190.

²⁶⁵ J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1181.

²⁶⁶ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty ...*, s. 154.

²⁶⁷ Sprawa Q v Q (No 3) [2016] EWFC 5, <https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed158695> (dostęp: 02.01.2022 r.).

zachowania. Wydaje się, że na gruncie polskich przepisów, w analogicznej sprawie, po prawomocnym skazaniu za popełnienie czynu zabronionego wypełniającego znamiona określone w art. 200 Kodeksu karnego²⁶⁸, słusznym byłoby również wydanie przez sąd orzeczenia, na mocy którego rodzic zostałaby pozbawiony prawa i obowiązku kontaktów z dzieckiem. W takim przypadku istnieje bowiem duże prawdopodobieństwo popełnienia ponownie czynu zabronionego w postaci molestowania seksualnego małoletnich, w tym również swojego dziecka. Należy jednak zwrócić uwagę, na coraz częściej pojawiający się w praktyce²⁶⁹ problem w sprawach o rozwód. Zdarza się bowiem niejednokrotnie, że jeden z rodziców oskarża drugiego, najczęściej tego który wnosi o uregulowanie kontaktów z dzieckiem o molestowanie seksualne dziecka. W takiej sytuacji, jest oczywistym, że sąd w celu zabezpieczenia dobra dziecka, na czas toczącego się postępowania karnego, powinien odpowiednio zabezpieczyć kontakty dziecka z oskarżonym rodzicem. Sądy na czas trwania postępowania karnego nie powinny jednak orzekać całkowitego zakazu, lecz ograniczyć utrzymywanie kontaktów z dzieckiem. Oczywiście nie można zlekceważyć jakiegokolwiek sygnału, a tym bardziej oskarżenia o molestowanie świadczącego o tym, że dobro dziecka jest zagrożone. W praktyce większość oskarżeń jest jednakże fałszywa i stanowi tylko pewną taktyką procesową, której celem jest szybkie odseparowanie jednego rodzica od dziecka²⁷⁰. Dlatego też sądy na podstawie samych tylko oskarżeń skierowanych przez jednego rodzica wobec drugiego, nie powinny całkowicie zakazywać kontaktów, ale co najwyżej w odpowiedni sposób je ograniczać. W literaturze można spotkać się z postulatem, iż gdy okaże się, że oskarżenie było bezpodstawne, należy przewidzieć odrobienie kontaktów, które

²⁶⁸ T.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 2345.

²⁶⁹ O problemie fałszywych oskarżeń o molestowanie dzieci podnoszonych przez jednego z rodzica podczas spraw o rozwód zwracają uwagę praktycy - adwokaci pisząc o tym m.in. na swoich blogach np. adwokat Aleksandra Rychlewska-Hotel, *Rozwód a fałszywe oskarżenie*, opublikowane w dniu 11.01.2021 r., <https://www.karh.pl/prawo-karne/rozwod-a-falszywe-oskarzenie/> (dostęp: 02.01.2022 r.); adwokat Marta Wnuk, *Rozwód a fałszywe oskarżenie*, opublikowane w dniu 28.04.2021 r., <https://mezczyznairozwod.pl/rozwod-a-falszywe-oskarzenie/> (dostęp: 02.01.2022 r.) oraz w artykułach prasowych m.in. adwokat J. Zajączkowska, *Nietrudno pozbawić ojca kontaktów z dzieckiem*, Rzeczpospolita, opublikowane w dniu 12.08.2017 r., <https://www.rp.pl/prawo-rodzinne/art2515321-nietrudno-pozbawic-ojca-kontaktow-z-dzieckiem> (dostęp: 02.01.2022 r.); P. Żak, P. Brysacz, *Rozwód z molestowaniem w tle*, Charaktery, opublikowane w dniu 27.07.2016 r., <https://charaktery.eu/artykul/rozwod-z-molestowaniem-w-tle> (dostęp: 02.01.2022 r.).

²⁷⁰ Por. J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1182; J. Zajączkowska, *Nietrudno pozbawić ojca kontaktów z dzieckiem*, Rzeczpospolita, opublikowane w dniu 12.08.2017 r., <https://www.rp.pl/prawo-rodzinne/art2515321-nietrudno-pozbawic-ojca-kontaktow-z-dzieckiem> (dostęp: 02.01.2022 r.).

nie zostały wykonywane przez ich ograniczenie z uwagi na zabezpieczenie kontaktów na czas trwania postępowania karnego²⁷¹.

Orzeczenie zakazu utrzymywania kontaktu z dzieckiem na mocy obowiązującego do dnia 13 czerwca 2009 r. art. 113 § 1 k.r.o. było możliwe tylko wobec rodzica pozbawionego władzy rodzicielskiej. Jednak od wejścia w życie z dniem 13 czerwca 2009 r. art. 113³ k.r.o., orzeczenie zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem nie jest uzależnione od uprzedniego pozbawienia rodzica władzy rodzicielskiej. Słusznie zauważa E. Holewińska-Łapińska, że orzeczenie pozbawienia władzy rodzicielskiej nie stanowi obecnie warunku *sine qua non* orzeczenia zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Nadto zgodzić należy się ze stanowiskiem prezentowanym przez autorkę, że instytucja władzy rodzicielskiej oraz prawo i obowiązek kontaktowania się z dzieckiem są ze sobą wzajemnie powiązane. Trudno bowiem wyobrazić sobie sytuację, gdy wobec rodzica posiadającego pełnię władzy rodzicielskiej orzeczony byłby zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem²⁷². Dlatego słuszną wydaje się aprobowana przez przedstawicieli doktryny²⁷³, koncepcja autorstwa W. Stojanowskiej²⁷⁴, zgodnie z którą sąd orzekając zakaz utrzymywania kontaktów rodzica z dzieckiem, winien automatycznie rozważyć zasadność wszczęcia z urzędu postępowania w przedmiocie pozbawienia władzy rodzicielskiej rodzica, któremu zakazano utrzymywania kontaktów. Skoro istniały przyczyny uzasadniające orzeczenie zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem, to najprawdopodobniej te same przyczyny będą stanowiły podstawę do orzeczenia pozbawienia władzy rodzicielskiej.

Podobnie jak przy ograniczeniu utrzymywania kontaktów z dzieckiem, również z zakazem utrzymywania kontaktów problematyczne jest zagadnienie dotyczące czasu trwania zakazu. W literaturze przedstawione zostały dwie koncepcje. Zgodnie z pierwszą, zakaz utrzymywania kontaktów może być orzeczony na czas oznaczony albo nieoznaczony. Natomiast zwolennicy drugiej koncepcji, podnoszą że niemożliwym jest określenie w orzeczeniu czasu trwania zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem²⁷⁵.

²⁷¹ J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1182.

²⁷² E. Holewińska-Łapińska, *Orzeczenie ...*, s. 14-15 (dostęp: 28.12.2021 r.).

²⁷³ J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1182 i n.; H. Haak [w:] *Pokrewieństwo...*, pod red. H. Haaka, s. 501; G. Jędrejek [w:] *Kodeks ...*, pod red. G. Jędrejka, Lex/el., uw. do art. 113³ (dostęp: 28.12.2021 r.); G. Jędrejek [w:] *Kodeks ...*, pod red. G. Jędrejka, s. 813-814; E. Holewińska-Łapińska, *Orzeczenie ...*, s. 15 (dostęp: 28.12.2021 r.).

²⁷⁴ W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 285.

²⁷⁵ Por. J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 01934; W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 282.

Przedstawicielem pierwszego stanowiska jest m.in. T. Justyński, który uzależnia możliwość oznaczenia w orzeczeniu czasu trwania zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem od istnienia jedynie przejściowej przeszkody, która w praktyce może jednak wystąpić wyjątkowo. Dodatkowo podnosi, że definitywny zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem, trzeba rozumieć jedynie jako zakaz czasowo nieoznaczony²⁷⁶. W drugim przypadku, czyli przy czasowo nieoznaczonym zakazie utrzymywania kontaktów z dzieckiem, istnieje możliwość zmiany przez sąd orzeczenia w przedmiocie zakazania utrzymywania kontaktów z dzieckiem na podstawie art. 113⁵ k.r.o.²⁷⁷. W przypadku drugiej koncepcji, zgodnie z którą niemożliwym jest określenie w orzeczeniu czasu trwania zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem, argumenty potwierdzające słuszność tego stanowiska są tożsame z tymi, które zostały przedstawione przy omówieniu ograniczenia utrzymywania kontaktów z dzieckiem. J. Gajda słusznie wskazuje, że orzeczenie przez sąd ściśle określonego czasu trwania zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem, może skutkować powstaniem wielu komplikacji. Jeżeli zatem po upływie czasu, na który został orzeczony zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem okazałoby się, że nie ustały powody dla których zakaz został orzeczony, konieczne byłoby ponowne wszczęcie i przeprowadzenie postępowania w przedmiocie zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem oraz wydanie stosownego orzeczenia. Oczywiście możliwa byłaby sytuacja odwrotna, gdyby przesłanki orzeczenia zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem ustały, a zakaz ze względu na określony w orzeczeniu czas trwałby nadal. Wydaje się, że w takim przypadku, sąd dla dobra dziecka zobowiązany byłby zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem uchylić przed upływem czasu określonego w orzeczeniu²⁷⁸. Mając na uwadze przedstawione wyżej argumenty, wydaje się, że analogicznie jak przy ograniczeniu utrzymywania kontaktów z dzieckiem, nie jest wykluczone z góry określenie przez sąd w orzeczeniu czasu trwania zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem, ale w praktyce będą to sytuacje wyjątkowe. Dlatego, w moim przekonaniu, co do zasady czas trwania zakazu nie powinien być wskazywany przez sąd w orzeczeniu z uwagi na trudność w jego określeniu i ewentualne późniejsze komplikacje

²⁷⁶ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 180.

²⁷⁷ J. Ignaczewski [w:] *Władza ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 236; T. Justyński, *Prawo ...*, s. 180. Por. Odmienny pogląd przedstawia J. Zatorska, twierdząc za J. Ignaczewskim, że „w sytuacji gdy zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem został orzeczony na czas nieoznaczony, nie jest możliwe złożenie wniosku w trybie art. 113⁵ k.r.o. o zmianę rozstrzygnięcia w sprawie kontaktów, jeżeli wymaga tego dobro dziecka, a przyczyny orzeczonego zakazu ustały lub nastąpiło uzdrowienie relacji”. J. Zatorska [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Zatorskiej, Lex/el., uw. do art. 113⁵ (dostęp: 30.12.2021 r.).

²⁷⁸ J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 934.

związane z niewłaściwym określeniem trwania zakazu, przede wszystkim ze względu na obowiązywanie art. 113⁵ k.r.o. przewidującego możliwość w każdym czasie zmiany orzeczenia, jeśli zostaną spełnione odpowiednie przesłanki.

6. Rozstrzygnięcia dodatkowe - zobowiązanie rodziców do określonego postępowania

Podstawowe formy ingerencji sądu opiekuńczego w sferę kontaktów rodziców z dziećmi takie jak sposób uregulowania kontaktów, ograniczenie bądź zakazanie utrzymywania kontaktów, zostały przez ustawodawcę uzupełnione o dodatkowe rozstrzygnięcia dotyczące tych kontaktów. Poza głównymi rozstrzygnięciami dotyczącymi bezpośrednio kontaktów z dzieckiem, sąd opiekuńczy może w orzeczeniu zawrzeć inne dodatkowe rozstrzygnięcia odnoszące się do kontaktów. O dodatkowych rozstrzygnięciach jakie mogą zostać orzeczone przez sąd opiekuńczy w sprawie o kontakty z dzieckiem stanowi art. 113⁴ k.r.o. oraz art. 582¹ § 2 k.p.c.²⁷⁹.

Jak podkreślono w uzasadnieniu projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw z 2006 r.²⁸⁰, przepis 113⁴ k.r.o. stanowi istotną nowość na gruncie polskiego prawa rodzinnego. Przyznaje sądowi opiekuńczemu, orzekającemu w sprawie kontaktów z dzieckiem kompetencję do zobowiązania rodziców do określonego postępowania. Przewiduje zatem możliwość kierowania rodziców do placówek lub specjalistów, zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc. Zmiana ta nawiązuje również do nowelizacji art. 109 § 2 pkt 1 k.r.o., który stanowi o możliwości wydawania przez sąd zarządzeń w ramach władzy rodzicielskiej²⁸¹. W uzasadnieniu w/w projektu ustawy podniesiono, że art. 109 § 2 pkt 1 k.r.o. ma zwrócić uwagę sądów opiekuńczych na możliwość przeciwdziałania zagrożeniu dobra dziecka także przez kierowanie rodziców do placówek albo specjalistów zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc z jednoczesnym wskazaniem kontroli

²⁷⁹ Zagadnienia odnoszące się do art. 582¹ § 2 k.p.c. zostaną omówione w dalszej części rozprawy.

²⁸⁰ Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji (dostęp: 20.01.2022 r.).

²⁸¹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji s. 45, [https://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C7C208E48DE73FEAC125723B0035EFB0/\\$file/1166.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C7C208E48DE73FEAC125723B0035EFB0/$file/1166.pdf) (dostęp: 20.01.2022 r.).

wykonania wydanych zarządzeń. Sąd opiekuńczy powinien mianowicie rozważyć w szczególności skierowanie rodziców do ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych²⁸².

W literaturze²⁸³ przyjmuje się, że art. 113⁴ k.r.o. stanowi szczególną formę ograniczenia prawa do kontaktów z dzieckiem, a celem omawianej dyspozycji jest udzielenie pomocy rodzicom, po pierwsze, w zakresie utrzymywania i wykonywania kontaktów z dzieckiem, a po drugie w odniesieniu do uzdrowienia relacji względem całej rodziny. Zarządzenie wydane przez sąd na podstawie art. 113⁴ k.r.o. powinno doprowadzić w szczególności do ustabilizowania relacji panujących między rodzicami, gdyż niejednokrotnie konflikty między rodzicami mają następco wpływ na relacje łączące jednego z rodziców z dzieckiem, w tym również na kontakty tego rodzica z dzieckiem.

Przeważająca część doktryny²⁸⁴ wskazuje, że zarządzenia wydane na podstawie art. 113⁴ k.r.o. w przedmiocie skierowania do palcówek, specjalistów celem np. podjęcia terapii mogą być orzekane jedynie względem rodziców. Zwolennicy tej koncepcji podnoszą również, że nie można stosować niniejszego przepisu w sposób rozszerzający. W konsekwencji, nie jest możliwe skierowanie samego dziecka na terapię rodzinną lub do psychologa na podstawie art. 113⁴ k.r.o. Odrębne stanowisko zajmuje J. Zajączkowska-Burtowy²⁸⁵, która podnosi, że kierując się wykładnią literalną art. 113⁴ k.r.o. można zaakceptować pogląd przedstawiany przez większą część doktryny tj., iż adresatami tego przepisu są jedynie rodzice. Natomiast odwołując się do wykładni celowościowej, koncepcja o możliwości zobowiązania jedynie rodziców, nie jest w pełni trafna. Na potwierdzenie swojej tezy, autorka przedstawia kilka argumentów. Po pierwsze, uważa, że skoro celem omawianej dyspozycji ma być uzdrowienie relacji dziecka i rodzica lub rodziców, a nadto przepis nie ma charakteru represyjnego, pożądane byłoby dopuszczenie dziecka do udziału we wskazanych terapiach

²⁸² Uzasadnienie ..., Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji, s. 39, (dostęp: 20.01.2022 r.).

²⁸³ T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 815; J. Zatorska [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Zatorskiej, Lex/el., uw. do art. 113⁴ (dostęp: 03.01.2022 r.); J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1184; W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 286-288.

²⁸⁴ W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 287-288; G. Jędrejek [w:] *Kodeks ...*, pod red. G. Jędrejka, Lex/el., uw. do art. 113⁴ (dostęp: 03.01.2022 r.); G. Jędrejek [w:] *Kodeks ...*, pod red. G. Jędrejka, s. 814; E. Trybulska-Skoczela [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Wiercińskiego, s. 775; T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 815; J. Zatorska [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Zatorskiej, Lex/el., uw. do art. 113⁴ (dostęp: 03.01.2022 r.); J. Ignaczewski, *Komentarz do spraw o kontakty z dzieckiem*, Warszawa 2011, s. 74; J. Ignaczewski [w:] *Komentarz do spraw rodzinnych*, pod red. J. Ignaczewskiego, Warszawa 2014, s. 153; J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 935; H. Haak [w:] *Pokrewieństwo ...*, pod red. H. Haaka, s. 514.

²⁸⁵ J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s.1185.

rodzinnych. Jest to tym bardziej możliwe, jeśli zauważyć, że katalog zarządzeń określony w tym przepisie ma charakter otwarty. Za prawidłowością koncepcji, o możliwości skierowania dziecka na terapię na podstawie art. 113⁴ k.r.o., według jej przedstawicieli ma przesądzać również wykładnia systemowa przepisu. Wynika to z faktu, że art. 113⁴ k.r.o. jest analogiczny względem treści art. 109 k.r.o., odnoszącego się do zarządzeń wydawanych przez sąd w ramach władzy rodzicielskiej. J. Zajączkowska-Burtowy²⁸⁶ podnosi, że niekonsekwentnym byłoby orzekanie o skierowaniu dziecka na terapię w celu zmiany jego nastawiania do kontaktów z rodzicem wskazując jako podstawę prawną art. 109 k.r.o. zamiast art. 113⁴ k.r.o. ściśle odnoszącego się do kontaktów z dzieckiem.

Wydaje się, że słuszne jest stanowisko pierwsze prezentowane przez większą część doktryny. Po pierwsze, zauważyć należy, że przepis art. 109 k.r.o. wprost przewiduje możliwość skierowania rodziców do placówki albo specjalisty zajmującej się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących inną pomoc rodzinie, a małoletniego do placówki wsparcia dziennego. Natomiast art. 113⁴ k.r.o. stanowi o możliwości skierowania na terapię jedynie rodziców. Ponadto nie ma uzasadnienia, aby stosować art. 113⁴ k.r.o. w sposób rozszerzający. W doktrynie²⁸⁷ budzi wątpliwości już sam obowiązek kontaktów nałożony na dzieci, o którym stanowi art. 113 § 1 k.r.o. Tym bardziej wydaje się, że sąd nie powinien „przymuszać” dziecka kierując go na terapię w związku z kontaktem z rodzicem czy inną osobą, z którą nie ma woli kontaktowania się. Wydaje się, że zamysłem ustawodawcy wprowadzającego art. 113⁴ k.r.o. było umożliwienie sądom wydawania różnego rodzaju postanowień mających poprawić m.in. sytuację rodzinną, ale jedynie względem rodziców, a nie małoletnich dzieci. To rodzic, jako osoba dorosła i odpowiedzialna za dziecko powinna podjąć wszelkie możliwe sposoby, aby uzdrowić relacje ze swoim dzieckiem i poprawić sytuację rodzinną. Takiego obowiązku nie można wymagać od małoletniego dziecka, które powinno być chronione przez prawo i swoich rodziców.

Koleją kwestią sporną w doktrynie jest zagadnienie kiedy zarządzenie na podstawie art. 113⁴ k.r.o. może zostać wydane. W literaturze²⁸⁸ wyrażone jest stanowisko zgodnie z którym możliwość wydania zarządzenia na podstawie art. 113⁴ k.r.o. istnieje zarówno przy

²⁸⁶ *Ibidem*.

²⁸⁷ W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 267 i n.; G. Jędrejek [w:] *Kodeks ...*, pod red. G. Jędrejka, Lex/el., uw. do art. 113 (dostęp: 14.01.2022 r.); G. Jędrejek [w:] *Kodeks ...*, pod red. G. Jędrejka, s. 805.

²⁸⁸ J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s.1184.

orzeczeniu ograniczenia utrzymywania kontaktów z dzieckiem jak i przy zakazie utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Część przedstawicieli doktryny²⁸⁹ uważa jednak, że zakaz utrzymywania kontaktu z dzieckiem powoduje, że z reguły wydanie postanowienia o zobowiązaniu rodzica do odpowiedniego postępowania jest bezprzedmiotowe. Możliwość wydania postanowienia na mocy art. 113⁴ k.r.o. nie wyklucza całkowicie J. Strzebinczyk w sytuacji orzeczenia wobec rodzica zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Wskazuje, że sąd opiekuńczy może wykorzystać skierowanie rodziców do specjalistów traktując zobowiązanie na mocy art. 113⁴ k.r.o. jako samodzielny środek ingerencji sądu albo jako uzupełnienie orzeczenia w przedmiocie ograniczenia lub zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem²⁹⁰. Wydaje się, że nie jest bezprzedmiotowe wydanie postanowienia w trybie art. 113⁴ k.r.o. w sytuacji orzeczenia wobec rodzica zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Po pierwsze celem zobowiązania rodziców do określonego postępowania jest uzdrowienie relacji rodzinnych, ale również prawidłowe wykonywanie kontaktów. Pod pojęciem wykonywania kontaktów mieści się nie tylko utrzymywanie kontaktów lecz również nawiązanie kontaktów²⁹¹. Dlatego też, nawet przy wydaniu przez sąd orzeczenia o zakazie utrzymywania kontaktów z dzieckiem, nie ma przeszkód do wydania przez sąd jednocześnie postanowień na mocy art. 113⁴ k.r.o. Zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem, nie powoduje bowiem, że rodzic nie może otrzymać wsparcia zarówno psychologicznego jak i finansowego, aby w przyszłości starać się poprawić relacje z dzieckiem i nawiązać z nim kontakt. Wydaje się również, że skierowanie rodzica na terapię na podstawie art. 113⁴ k.r.o. pomimo jednoczesnego orzeczenia zakazania utrzymywania kontaktów z dzieckiem, może w przyszłości przyczynić się do uchylecia zakazu utrzymywania kontaktów z dzieckiem, a to z pewnością będzie działanie dla dobra dziecka. Po drugie, wydaje się, że zarządzenia wydawane na podstawie art. 113⁴ k.r.o. wydaje się, że można traktować zarówno jako samodzielne środki ingerencji sądu opiekuńczego oraz jako środki uzupełniające przy orzeczeniach w przedmiocie ograniczenia lub zakazania utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Zobowiązanie rodziców do odpowiedniego postępowania jako środka indywidualnego czy jako uzupełniającego będzie uzależnione od momentu stwierdzenia nieprawidłowości oraz stopnia nieprawidłowych relacji jakie istnieją w rodzinie. W mojej

²⁸⁹ J. Strzebinczyk, *Prawo* ..., s. 328; J. Strzebinczyk [w:] *System* ..., t. 12, pod red. T. Smoczyńskiego, s. 383; P. Mostowik [w:] *Kodeks ... Tom V*, pod red. K. Osajdy, s. 1353.

²⁹⁰ J. Strzebinczyk, *Prawo* ..., s. 328.

²⁹¹ H. Haak [w:] *Pokrewieństwo* ..., pod red. H. Haaka, s. 515.

ocenie, zastosowanie art. 113⁴ k.r.o. jako samodzielnego środka ingerencji sądu może przyczynić się w przyszłości do wykluczenia konieczności podejmowania przez sąd orzeczeń w przedmiocie ograniczenia albo nawet w ostateczności zakazania utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Natomiast efektywne wykonywanie przez rodziców zobowiązań orzeczonych na podstawie art. 113⁴ k.r.o. w przypadku ograniczenia kontaktów, może spowodować uchylene orzeczenia albo zmniejszenie uciążliwości ograniczenia kontaktów, zaś w przypadku orzeczenia zakazu, może spowodować chociaż przywrócenie kontaktów z dzieckiem z formie ograniczonej²⁹².

Zarządzenie wydane przez sąd na podstawie omawianej regulacji prawnej należy do rozstrzygnięć o charakterze fakultatywnym. Ich wydanie zależy od subiektywnej decyzji sądu oraz od indywidualnego stanu faktycznego każdej sprawy. W zależności od potrzeb rodziny sąd może zobowiązać jednego bądź obojga rodziców do określonego postępowania²⁹³. Nadto katalog zobowiązań jakie może wydać sąd względem rodziców ma charakter otwarty, o czym świadczy zastosowany zwrot „w szczególności”. Dlatego sąd mając na uwadze każdorazowe potrzeby rodziny może skorzystać ze środków, o których wprost stanowi art. 113⁴ k.r.o., lub zastosować środki spoza ustawowego katalogu, jeśli uzna, że będą one właściwsze w danych okolicznościach sprawy i bardziej przyczynią się do ustabilizowania więzów rodzinnych oraz dobra dziecka. Nie ma również przeszkód, aby sąd zobowiązał rodziców do kilku czynności jednocześnie. Dotyczy to zarówno okoliczności wprost wymienionych w art. 113⁴ k.r.o. jak i spoza ustawowego katalogu. Wynika to z zastosowanego w omawianym przepisie spójnik „lub”, stanowiącego alternatywę łączną (nierozłączną)²⁹⁴. Przykładowo sąd może wydać zarządzenie na mocy którego skieruje rodziców do specjalistycznej placówki celem podjęcia terapii rodzinnej oraz skieruje do placówki pomocy społecznej, która pomoże w polepszeniu warunków bytowych rodziny²⁹⁵.

Ustawodawca spośród wszelkich możliwych zarządzeń określonego postępowania w art. 113⁴ k.r.o. wyeksponował możliwość skierowania rodziców do placówek lub specjalistów zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną istotną pomoc. Pomoc świadczona przez placówki czy ośrodki, do których mają zostać

²⁹² Por. J. Strzebińczyk, *Prawo ...*, s. 328-329.

²⁹³ J. Gajda [w:] *Kodeks...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 935.

²⁹⁴ A. Malinowski, *op. cit.*, s. 79; Z. Ziemiński, *op. cit.*, s. 86-87.

²⁹⁵ Por. T. Sokołowski, *Prawo ...*, s. 184.

skierowani rodzice może przybrać postać konsultacji lub poradnictwa. Ponadto może polegać na pomocy organizacyjnej zmierzającej do poprawy warunków życia członków rodziny albo uzyskania materialnego wsparcia świadczonego przez placówki pomocy społecznej²⁹⁶. W literaturze przedmiotu²⁹⁷ jako przykłady placówek, do których może sąd skierować rodziców są m.in. rodzinne ośrodki diagnostyczno – konsultacyjne (z dniem 1 stycznia 2016 r. opiniodawcze zespoły sądowych specjalistów²⁹⁸). Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów²⁹⁹ do zadań opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów działających przy sądach okręgowych należy: sporządzanie, na zlecenie sądu lub prokuratora, opinii w sprawach rodzinnych i opiekuńczych oraz w sprawach nieletnich, na podstawie przeprowadzonych badań psychologicznych, pedagogicznych lub lekarskich. Ponadto zespoły na zlecenie sądu prowadzą także mediacje, przeprowadzają wywiady środowiskowe w sprawach nieletnich oraz prowadzą poradnictwo specjalistyczne dla małoletnich, nieletnich i ich rodzin (art. 1 ust. 2 OZSS). Poza wymienionym katalogiem zobowiązań określonym art. 113⁴ k.r.o. przykładowo, sąd może zobowiązać rodziców do wzajemnego informowania się w określony sposób oraz w odpowiednim terminie o przeszkodach uniemożliwiających realizację kontaktu w ustalonym czasie³⁰⁰ albo zobowiązać rodziców do pracy z asystentem rodziny i realizowania innych form pracy z rodziną³⁰¹.

Podnieść należy, że sąd zobowiązując rodzica do określonego postępowania na mocy zarządzenia wydanego na podstawie art. 113⁴ k.r.o. musi obligatoryjnie określić sposób kontroli nad wydanymi zarządzeniami. Nadzór ma na celu weryfikację wykonywania przez rodziców nałożonych przez sąd zobowiązań. Ma również zwiększać efektywność wykonywania zarządzeń, bowiem sąd na bieżąco będzie mógł je kontrolować i ewentualnie w zależności do potrzeb rodziny modyfikować zobowiązanie. Przyjmuje się, że nadzór może przybrać różne formy. Przykładowo może polegać na: nałożeniu na rodziców obowiązku składania okresowych sprawozdań, okresowego stawiennictwa w sądzie i kontrolnej rozmowie z rodzicami, przedstawieniu przez rodziców zaświadczenia o podjęciu oraz

²⁹⁶ *Ibidem*.

²⁹⁷ J. Zatorska [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Zatorskiej, Lex/el., uw. do art. 113⁴ (dostęp: 04.01.2022 r.).

²⁹⁸ Artykuł 25 ust. 1 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów stanowi, że „Rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne z dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stają się opiniodawczymi zespołami sądowych specjalistów”, (wejście w życie ustawy: 1 stycznia 2016 r.).

²⁹⁹ T.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 708 (dalej: OZSS).

³⁰⁰ J. Ignaczewski, *Komentarz do spraw o kontakty...*, s. 75.

³⁰¹ H. Haak [w:] *Pokrewieństwo ...*, pod red. H. Haak, s. 515.

uczęszczaniu na terapię, zasięgnięciu bezpośrednio przez sąd informacji od palcówek, do których zostali skierowani rodzice, przeprowadzeniu przez kuratorów wywiadów środowiskowych³⁰². Podkreśla się w literaturze, że jeśli nadzór ma polegać na przedstawianiu sądowi sprawozdań, to nie mogą być one ogólnikowe. Wobec tego, aby kontrola była odpowiednio skuteczna, rzetelność sprawozdań winna być poddawana weryfikacji, przykładowo poprzez zasięgnięcie informacji o dziecku w szkole, do której uczęszcza³⁰³.

7. Zmiana rozstrzygnięcia o kontaktach z dzieckiem

Artykuł 113⁵ k.r.o. przewiduje możliwość zmiany rozstrzygnięcia w sprawie kontaktów z dzieckiem. Ustawodawca wskazuje jedną przesłankę umożliwiającą tę zmianę, którą jest „dobro dziecka”.

W piśmiennictwie³⁰⁴ został wyrażony pogląd, że uzależnienie tylko dobra dziecka jako przesłanki do zmiany rozstrzygnięcia kontaktów z dzieckiem jest niewystarczające. W ocenie autora powyższego stanowiska przesłanka, od której uzależniona jest możliwość zmiany rozstrzygnięcia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem jest zbyt mało elastyczna i powinna być rozszerzona o „interes rodzica” uprawnionego do kontaktu z dzieckiem. Niniejsza teza wydaje się, że nie zasługuje na aprobatę. Zauważyć należy, że jest ona sprzeczna z utrwalonym orzecznictwem. Zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego dobro dziecka stanowi główny drogowskaz wykładni przepisów ustaw w sprawach, które dotyczą spraw dzieci³⁰⁵. Nadto, w myśl przepisów regulujących kontakty z dzieckiem (art. 113 i n. k.r.o.), sąd rozstrzygając w przedmiocie kontaktów, powinien kierować się zawsze priorytetowo dobrem dziecka, a nie interesem jednego czy obojga rodziców³⁰⁶. Przeciwnego zdania jest W. Stojanowska³⁰⁷, która podkreśla, że trafnie ustawodawca wyróżnił przesłankę dobra dziecka jako umożliwiającą zmianę orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem.

Warto dodać, że w toku prac legislacyjnych osobą, która wyraziła koncepcję konieczności unormowania przesłanki zmiany kontaktów jako „dobra dziecka” była W. Stojanowska³⁰⁸.

³⁰² J. Ignaczewski, *Komentarz do spraw o kontakty...*, s. 75.

³⁰³ J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 935.

³⁰⁴ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 155.

³⁰⁵ Uchwała SN z dnia 12.02.1955 r., I CO 83/54, OSNCK 1955, Nr 3, poz. 52.

³⁰⁶ Postanowienie SO w Toruniu z dnia 20.11.2013 r., VIII Ca 492/13, Legalis nr 2020397 (dostęp: 05.01.2022 r.).

³⁰⁷ W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, red. W. Stojanowskiej, s. 290.

³⁰⁸ W. Stojanowska, *Opinia ...*, (*Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji*), s. 6 (dostęp: 05.01.2022 r.).

Postulat wynikał z faktu, że pierwotna wersja projektu przepisu 113⁵ k.r.o. przewidywała możliwość zmiany rozstrzygnięcia w przedmiocie kontaktów, w razie zmiany okoliczności. W związku z czym, przesłanką zmiany orzeczenia kontaktów miała być „zmiana okoliczności”. Autorka postulat w uzasadnieniu swojego stanowiska podniosła, że ustalenie kontaktów z dzieckiem jest dla dziecka niezmiernie ważną decyzją podejmowaną przez sąd i dlatego warunek typu „w razie zmiany okoliczności” powinien być usunięty z art. 113⁵ projektu i zastąpiony klauzulą „dobra dziecka”. Twórczyni postulat zauważyła, że w praktyce może dojść do sytuacji, w której sąd pomyli się w ocenie albo niedokładnie przeprowadzi postępowanie dowodowe, czego efektem będzie niezgodne z dobrem dziecka rozstrzygnięcie w przedmiocie kontaktów. Dlatego zmiana takiego rozstrzygnięcia nie może być uzależniona od stwierdzenia „zmiany okoliczności”, które niejednokrotnie nie jest ustalane przed sądem w toku postępowania. Natomiast, jeśli „okoliczności” zostały ustalone przez sąd, ale dopiero w drugim postępowaniu o zmianę orzeczenia kontaktów, to sąd nie ma ich z czym porównać. Wobec tego nie może stwierdzić, czy doszło do zmiany okoliczności. Nadto W. Stojanowska zauważyła, że zwrot „zmiana okoliczności” jest w pewnym sensie niebezpieczny dla dziecka, gdyż formalnie stosujący prawo, sędzia będzie mógł oddalić wnioski o zmianę rozstrzygnięcia w przedmiocie kontaktów, stwierdzając brak „zmiany okoliczności”. Niezależnie od powyższych uwag, zwrot „zmiana okoliczności” jest wieloznaczny i mogą z tego powodu wynikać w praktyce sądowniczej problemy interpretacyjne³⁰⁹.

Jak słusznie zauważa W. Stojanowska³¹⁰, w obecnym brzmieniu przepisu 113⁵ k.r.o., do zmiany kontaktów z dzieckiem nie jest wymagana zmiana okoliczności. J. Ignaczewski wskazuje, że w związku z tym możliwe jest nawet naprawienie błędu popełnionego przez sąd w prawomocnym orzeczeniu, bez korzystania z kontroli instancyjnej. Należy w takiej sytuacji zmianę rozstrzygnięcia, traktować jako daleko idące odstępstwo od powagi rzeczy osądzonej³¹¹. Ponadto, że względu na brak konieczności zmiany okoliczności jako przesłanki zmiany rozstrzygnięcia, zmiana orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem nie będzie uzależniona od tego, czy przykładowo poprawie uległy warunki mieszkaniowe rodzica uprawnionego do kontaktu z dzieckiem, albo czy doszło do uzdrowienia relacji między

³⁰⁹ *Ibidem*.

³¹⁰ W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 289-290.

³¹¹ J. Ignaczewski [w:] *Władza ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 210.

rodzicami lub rodzicem a dzieckiem. W rzeczywistości przesłanka dobra dziecka daje stosunkowo dużą elastyczność do zmiany orzeczenia w przedmiocie kontaktów. Uwzględnia również zmienność, jaką z natury charakteryzują się kontakty. Wynika to z faktu, iż dziecko dorasta, zmienia się jego charakter, na każdym etapie życiowym może zmagać się z innymi problemami, chorobami, z biegiem czasu mogą zmieniać się gusta, zainteresowania i hobby dziecka. Kontakty dziecka z rodzicem ze względu na dobro dziecka powinny odzwierciedlać i stosunkowo na bieżąco uwzględniać przykładowo wymienione powyżej elementy. Dla przykładu, z uwagi na to, że dziecko pogodziło się z rozpadem związku małżeńskiego swoich rodziców, może z czasem odczuwać tęsknotę za drugoplanowym rodzicem i potrzebę zwiększenia z nim ilości spotkań. W takiej sytuacji może okazać się, że dla dobra dziecka, kontakty powinny być zwiększone. Podobnie, kontakty mogą zostać zmienione ze względu na dobro dziecka, którego zmieniły się zainteresowania, a w konsekwencji ze względu na zwiększoną ilość zajęć pozalekcyjnych związanych z jego hobby, kontakty będą musiały być dostosowane do obecnych dodatkowych zajęć dziecka. Wobec tego zmiana kontaktów może polegać na zmianie sposobu wykonywania kontaktów, częstotliwości oraz terminie wykonywania kontaktów z dzieckiem, w zależności od aktualnych potrzeb i dobra dziecka. Taka zmiana jest w doktrynie nazywana neutralną zmianą³¹².

Nie budzi również żadnych wątpliwości, iż art. 113⁵ k.r.o. będzie mieć zastosowanie w sytuacji zmniejszenia ograniczeń i zakazów. W piśmiennictwie³¹³ wyrażony jest jednolity pogląd, zgodnie z którym art. 113⁵ k.r.o. będzie można zastosować w sytuacji, gdy zajdzie potrzeba zmniejszenia wprowadzonych poprzednio ograniczeń związanych z orzeczoną ograniczeniem (art. 113² k.r.o.) bądź zakazem utrzymywania kontaktów (art. 113³ k.r.o.), poprzez zniesienie poszczególnych ograniczeń i zakazów. Przykładowo, jeśli sąd orzekł ograniczenie kontaktu z dzieckiem umożliwiając kontaktowanie się z dzieckiem tylko przez telefon, na podstawie art. 113⁵ k.r.o. sąd może zamienić ten środek na mniej dolegliwy i orzec o wykonywaniu bezpośrednich kontaktów w obecności drugiego rodzica. Ponadto na podstawie art. 113⁵ k.r.o. istnieje możliwość przywrócenia kontaktów, jeśli uprzednio na mocy art. 113³ k.r.o. zostały zakazane. Oczywiście w takiej sytuacji zmiana orzeczenia,

³¹² T. Justyński, *Prawo* ..., s. 156; T. Sokołowski [w:] *Kodeks* ..., pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 816.

³¹³ *Ibidem*; T. Sokołowski, *Prawo* ..., s. 185; H. Haak [w:] *Pokrewieństwo* ..., pod red. H. Haaka, s. 520; J. Zatorska [w:] *Kodeks* ..., pod red. J. Zatorskiej, Lex/el., uw. do art. 113⁴ (dostęp: 05.01.2022 r.).

może być połączona z jednoczesnym orzeczeniem na podstawie art. 113² k.r.o. ograniczenia kontaktu i określenia przez sąd w jakiej formie kontakty mogą być wykonywane.

W doktrynie sporną kwestią pozostaje możliwość zastosowania art. 113⁵ k.r.o. w sytuacji dalszego ograniczania już wcześniej orzeczonych środków ograniczających utrzymywanie kontaktów z dzieckiem. W piśmiennictwie³¹⁴ przeważa pogląd, zgodnie z którym istnieje możliwość na podstawie art. 113⁵ k.r.o. zmiany orzeczenia w przedmiocie kontaktów poprzez nałożenie zwiększonych ograniczeń lub nawet zakazania utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Wskazuje się, że jeśli zmiana będzie polegać na pogłębieniu ograniczeń, to konieczne będzie powołanie art. 113² k.r.o. jako współpodstawy zmiany kontaktów³¹⁵. Przeciwnie stanowisko, jednakże odosobnione, wyraża T. Sokołowski³¹⁶, który uważa, że zmiana dokonywana przez sąd na podstawie art. 113⁵ k.r.o. nie może prowadzić do dalszego ograniczania zakresu kontaktów z dzieckiem, ponieważ w takiej sytuacji znajdzie zastosowanie art. 113² k.r.o. Bardziej zasadne wydane się pierwsze stanowisko, zgodnie z którym na podstawie art. 113⁵ k.r.o. istnieje możliwość zmiany orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem poprzez zwiększenie orzeczonych już ograniczeń i zakazów. Za taką wykładnią wydaje się przemawiać treść art. 113⁵ k.r.o. Zauważyć należy, iż niniejszy przepis jest skonstruowany szeroko i nie nakłada żadnych ograniczeń. Przewiduje jedynie możliwość zmiany orzeczenia w przedmiocie kontaktów, jeśli będzie tego wymagało dobro dziecka. W mojej ocenie pod pojęciem zmiany zastosowanej w art. 113⁵ k.r.o., ustawodawca nie przewidział tylko zmiany pozytywnej, czyli zmniejszenia ograniczeń. Wręcz przeciwnie, w art. 113⁵ k.r.o. mowa jest o zmianie, jeśli będzie wymagało tego dobro dziecka. Natomiast dobro dziecka w danych okolicznościach sprawy, może polegać na zwiększeniu bądź nawet zakazaniu utrzymywania kontaktów. Wydaje się, że dla ustawodawcy nie ma znaczenia, czy zmiana będzie polegać na zmniejszeniu czy zwiększeniu ograniczeń. Istotne jest tylko to, aby zmiana była dla dobra dziecka. W związku z tym, jeśli dla dobra dziecka zasadnym jest zwiększenie albo nawet zakazanie kontaktów, podstawę zmiany będzie stanowić art. 113⁵ k.r.o. Ponadto nic nie stoi na przeszkodzie, aby jako współpodstawę zmiany kontaktów określić art. 113⁵ k.r.o. w zw. z art. 113² lub 113³ k.r.o.

³¹⁴ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 157; J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s. 1186-1188; J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Pietrzykowski, s. 936; P. Mostowik [w:] *Kodeks... Tom V*, pod red. K. Osajdy, s. 1354.

³¹⁵ T. Justyński, *Prawo ...*, s. 157.

³¹⁶ T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 816.

Oczywistym jest, że zmiana rozstrzygnięcia w przedmiocie kontaktów na podstawie art. 113⁵ k.r.o. dotyczy ograniczenia utrzymywania kontaktów (art. 113² k.r.o.) oraz zakazu utrzymywania kontaktów (art. 113³ k.r.o.). Natomiast w literaturze³¹⁷, stosunkowo często pomijana zostaje kwestia możliwości zmiany orzeczeń wydanych przez sąd na podstawie art. 113⁴ k.r.o. w oparciu o art. 113⁵ k.r.o. Jednakże, wydaje się że art. 113⁵ k.r.o. będzie odnosił się również do możliwości zmiany rozstrzygnięć orzeczonych na podstawie art. 113⁴ k.r.o.³¹⁸. Skoro orzeczenia wydane na podstawie art. 113⁴ k.r.o. można zaliczyć do rozstrzygnięć z zakresu kontaktów z dzieckiem, to wydaje się, że mogą być zmieniane przez sąd na podstawie art. 113⁵ k.r.o.

³¹⁷ J. Gajda [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Pietrzykowskiego, s. 936; E. Trybulska-Skoczela [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Wiercińskiego, s. 776; J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, s.1186-1188.

³¹⁸ Por. T. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, s. 816; H. Haak [w:] *Pokrewieństwo ...*, pod red. H. Haaka, s. 516.

Rozdział II

Uwagi prawnoporównawcze

1. Wykonywanie kontaktów z dzieckiem w prawie niemieckim

Dnia 1 września 2009 r. w Niemczech weszła w życie ustawa z dnia 17 grudnia 2008 r. dotycząca postępowania w sprawach rodzinnych – Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit¹. Niemiecki ustawodawca mocą tej ustawy wprowadził kilka nowych rozwiązań w zakresie egzekucji kontaktów z dzieckiem. Nowością jest przede wszystkim możliwość orzeczenia przez sąd porządkowej kary pieniężnej (*Ordnungsgeld*) oraz porządkowego aresztu (*Ordnungshaft*)².

Przed wejściem w życie nowej ustawy, w niemieckim porządku prawnym funkcjonował już pieniężny środek przymusu tzw. Zwangsgeld. Miał on jednak jedynie charakter przymusu (*Bugemittel*). Obecne środki porządkowe łączą w sobie zarówno element przymusu, ponieważ mają zmuszać do zachowania zgodnego z treścią orzeczenia sądowego, jak i sankcję, która stanowi rodzaj kary. Zmiana, której dokonał niemiecki ustawodawca ma duże znaczenie nie tylko teoretyczne, ale przede wszystkim praktyczne³.

Jak słusznie podnosi T. Justyński, zastąpienie środków przymusu środkami porządkowymi w praktyce oznacza, że obecnie ich egzekucja możliwa jest nawet mimo upływu czasu⁴. Dotychczas bowiem, jeśli rodzic uniemożliwiał kontakty z dzieckiem np. w wakacje, zastosowanie Zwangsgeld po upływie wakacji nie było możliwe. Zwangsgeld, jak już wcześniej wskazano, miał jedynie charakter przymusowy. Skoro wakacje się zakończyły, przymuszenie do nich już nie miało racji bytu. Obecnie, w analogicznej sytuacji faktycznej, możliwe jest nałożenie przez sąd porządkowej kary pieniężnej tzw. Ordnungsgeld⁵, w związku z czym, rodzic który uniemożliwił drugiemu rodzicowi kontakt z dzieckiem w wakacje poniesie za to pieniężne konsekwencje.

¹ Dalej FamFG.

² T. Justyński, *Prawo do kontaktów z dzieckiem w prawie polskim i obcym*, Warszawa 2011, s. 237.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*; R. Hüßtege [w:] *Zivilprozessordnung*, H.Thomas, H. Putzo, München 2011, s. 1561, M. Krakowiak, *Przymusowe wykonanie orzeczeń o kontaktach z dzieckiem na przykładzie prawa hiszpańskiego, włoskiego i niemieckiego*, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 2013, t. LXXXVIII, s.112.

⁵ T. Justyński, *op. cit.*, s. 237-238.

Należy zaznaczyć, że w niemieckim porządku prawnym postanowienie nakazujące wydanie osoby oraz regulujące kontakty z dzieckiem musi określać konsekwencje działania sprzecznego z tytułem wykonawczym, a więc że za naruszenie obowiązków wynikających z orzeczenia regulującego kontakty z dzieckiem może zostać nałożona pieniężna kara porządkowa lub porządkowy areszt. Wskazanie w tym orzeczeniu możliwych dopuszczalnych środków porządkowych następuje z urzędu i nie jest potrzebny w tym zakresie wniosek strony. Oznacza to, że wskazanie zawarte już w orzeczeniu merytorycznym stanowi samo w sobie ostrzeżenie (*Warnhinweis*). W konsekwencji wpływa to na przyspieszenie egzekucji kontaktów z dzieckiem. Ponieważ ostrzeżenie o środkach porządkowych zawarte jest w postanowieniu merytorycznym, aby wszcząć postępowanie egzekucyjne, postępowanie rozpoznawcze musi być jednak uprzednio prawomocnie zakończone⁶. Ostrzeżenie zawarte w orzeczeniu nie obejmuje zachowań podjętych przed jego wydaniem. W postępowaniu egzekucyjnym nie będą brane również pod uwagę te zachowania, które były już zgłoszone w trakcie postępowania rozpoznawczego⁷.

Egzekucji orzeczeń dotyczących wydania osoby i regulujących kontakty z dzieckiem poświęcony jest rozdział 8, podrozdział 2 FamFG (§ 88-94). Zgodnie z § 86 ust. 1 pkt 1 FamFG egzekucja kontaktów z dzieckiem odbywa się na podstawie postanowienia sądu. Sądem właściwym miejscowo jest sąd, w którego okręgu osoba utrudniająca kontakty z dzieckiem ma miejsce stałego pobytu w dacie wszczęcia egzekucji (§ 88 ust. 1)⁸. O możliwości nakładania na rodzica utrudniającego kontakty z dzieckiem środków porządkowych w postaci porządkowej kary pieniężnej (*Ordnungsgeld*) oraz porządkowego aresztu (*Ordnungshaft*) stanowi § 89 FamFG⁹. Sąd może zastosować środki porządkowe, jeśli zostaną spełnione łącznie trzy przesłanki. Po pierwsze, musi istnieć prawomocny tytuł wykonawczy regulujący kontakty z dzieckiem. Po drugie, musi istnieć zawinione utrudnianie drugiemu rodzicowi kontaktów z dzieckiem oraz po trzecie, o czym była już mowa, w merytorycznym orzeczeniu regulującym kontakty z dzieckiem musi znajdować się pouczenie co do możliwości zastosowania środków porządkowych¹⁰.

⁶ M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 111-112.

⁷ *Ibidem*.

⁸ M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 110-111.

⁹ T. Justyński, *op. cit.*, s. 237.

¹⁰ T. Justyński, *op. cit.*, s. 238.

Zgodnie z § 89 ust. 3 FamFG, minimalna wysokość jednorazowej porządkowej kary pieniężnej wynosi 5, a maksymalnie 25000 Euro. Sąd poza górną i dolną granicą wysokości kary pieniężnej ma swobodę, co do określenia jej wysokości. Określając wysokość kary pieniężnej powinien uwzględnić m.in. wagę i zakres naruszonego obowiązku, czas trwania naruszenia, stopień zawinienia zobowiązanego, aspekt prewencyjny kary, sytuację ekonomiczną zobowiązanego oraz ewentualne poprzednie naruszenie obowiązku¹¹.

Porządkowa kara aresztu orzeczona może być maksymalnie na okres sześciu miesięcy¹². Zasadniczo jest środkiem subsydiarnym wobec kary pieniężnej. Areszt może być orzeczony, gdy ze względu na sytuację finansową dłużnika ściągnięcie kary grzywny jest niemożliwe albo orzeczona grzywna nie odniosła skutku¹³.

Zobowiązanemu, wobec którego sąd wydał postanowienie o nałożeniu porządkowej kary pieniężnej lub porządkowego aresztu przysługuje środek odwoławczy w postaci zażalenia na podstawie ogólnych przepisów § 567-572 Zivilprozessordnung. W zażaleniu zobowiązany może wykazywać, że nie ponosi winy za naruszenie orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. Wynika to z faktu, że zgodnie z § 89 ust. 4 FamFG nałożenie środka porządkowego nie następuje, jeżeli zobowiązany wykaże niezawinione przyczyny działania sprzecznego z tytułem wykonawczym¹⁴. W piśmiennictwie niemieckim podnosi się, że okolicznością usprawiedliwiającą działanie sprzeczne z tytułem wykonawczym jest np. poważna choroba, wypadek, poważne obowiązki prywatne lub zawodowe¹⁵.

Wprowadzone w Niemczech zmiany w zakresie egzekucji kontaktów z dzieckiem spotkały się z pozytywnymi ocenami. Największym sukcesem jest zauważalny wzrost skuteczności egzekucji orzeczeń w zakresie kontaktów z dziećmi. Podkreśla się, że nowa regulacja wprowadziła przejrzyste przepisy, które wpłynęły na skuteczność i efektywność wykonywania kontaktów z dziećmi¹⁶.

¹¹ M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 112-113.

¹² T. Justyński, *op. cit.*, s. 238.

¹³ M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 113.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ A. Hantschel [w:] *FamFG. Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit. Kommentar*, D. Bahrenfuss, Berlin 2009, s. 715, M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 113.

¹⁶ U. Gottwald [w:] *Kommentar zum Familienverfahrensrecht*, K.P. Horndasch, W. Viefhues, Münster 2009, s. 422-424. Por. M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 113.

2. Wykonywanie kontaktów z dzieckiem w prawie hiszpańskim

W hiszpańskim ustawodawstwie brak jest szczególnych przepisów regulujących kwestię wykonywania kontaktów z dzieckiem. Dlatego, w drodze analogii znajdują zastosowanie przepisy de la Ley de Enjuiciamiento Civil¹⁷, czyli Kodeksu postępowania cywilnego o egzekucji świadczeń niepieniężnych, w szczególności art.776 LEC¹⁸. Przepis ten znajduje się w ks. IV „Postępowanie szczególne” (*De los procesos especiales*), tyt. I „Postępowania w sprawach dotyczących przysposobienia, pokrewieństwa, małżeństwa i małoletnich” (*De los procesos sobre capacidad, faliación matrimonio y menores*), rozdz. IV „Postępowanie w sprawach małżeńskich i małoletnich” (*De los procesos matrimoniales y de menores*).

Hiszpański ustawodawca przewiduje dwa rodzaje sankcji cywilnych za nieprawidłowe wykonywanie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem¹⁹. Pierwszą możliwą sankcją jest grzywna pieniężna. Zgodnie z art. 776 ust. 2 LEC sąd może orzec miesięczne grzywny, na okres nie dłuższy niż jednego roku. Grzywna w prawie hiszpańskim stanowi środek przymusu. Powinna być wymierzana w takiej wysokości, aby odbyło się to bez szkody dla efektywnego ściągnięcia z majątku należnych sum pieniężnych, a niespełnionych przez rodziców dobrowolnie²⁰. Przyjmuje się, że wysokość grzywny ustala się na podstawie sytuacji majątkowej osoby, która narusza obowiązki wynikające z kontaktów z dzieckiem²¹. Miesięczne grzywny mogą być wymierzane co kwartał.

Drugą sankcją za nieprawidłowe wykonywanie kontaktów z dzieckiem jest możliwość modyfikacji przez sąd orzeczenia w zakresie kontaktów z dzieckiem. Stanowi o tym art. 776 ust. 3a LEC, zgodnie z którym powtarzające się naruszenia obowiązków wynikających z orzeczenia o kontaktach z dzieckiem, zarówno przez rodzica sprawującego opiekę nad dzieckiem, jak i rodzica nie sprawującego stałej opieki nad dzieckiem, mogą stanowić podstawę do zmiany przez sąd zakresu opieki i odwiedzin z dzieckiem²². Oznacza to, że w przypadku naruszania przez jednego z rodziców realizacji kontaktów z dzieckiem, sąd

¹⁷ Dalej: LEC.

¹⁸ M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 110.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 101.

²¹ AEAFA, *Abogados de Familia/ Editorial. Buscar sin encontrar la eficacia del art. 776 de la LEC*, <https://www.aeafa.es/noticias-ampliadas/1789/4/abogados-de-familia-editorial-buscar-sin-encontrar-la-eficacia-del-art776-de-la-lec/> (dostęp: 20.02.2023 r.).

²² *Artículo 776 de la Ley de Enjuiciamiento Civil*, ConceptosJuridicos.com, <https://www.conceptosjuridicos.com/ley-enjuiciamiento-civil-articulo-776/> (dostęp: 06.02.2023 r.).

o ile są to poważne i trwałe naruszenia, może dokonać zmiany w zakresie opieki i kontaktów z dzieckiem²³.

Poza cywilnymi sankcjami za niewykonywanie kontaktów z dzieckiem, hiszpański ustawodawca przewiduje również środki karne, które mają zdyscyplinować rodzica, który narusza obowiązki wynikające z kontaktów z dzieckiem. Jednak możliwość zastosowania środka karnego uzależniona jest uprzednim zastosowaniem środków cywilnych. Oznacza to, że środek karny może być zastosowany tylko wtedy, gdy orzeczone środki cywilne nie przyniosły rezultatu²⁴.

Jednym z przestępstw jakie przewiduje hiszpański ustawodawca to uprowadzenie dziecka. Przestępstwo to jest unormowane w art. 225 bis del Código Penal²⁵. Zgodnie z kodeksową definicją uprowadzenie to zabranie małoletniego bez zgody rodzica z jego miejsca zwyczajowego zamieszkania albo od osób lub instytucji, którym powierzono opiekę nad dzieckiem lub zatrzymanie małoletniego polegające na niewykonaniu w sposób poważny obowiązku ustanowionego w orzeczeniu sądowym²⁶. Przestępstwo to ma postać podstawową stypizowaną w art. 222 ust. 1 bis h.k.k., a także kwalifikowaną polegającą na uprowadzeniu dziecka poza granice Hiszpanii lub uzależnienia oddania dziecka od warunku postawionego przez sprawcę. Ponadto ustawodawca przewidział typ uprzywilejowany w wypadku oddania uprowadzonego w ciągu piętnastu dni od porwania²⁷. Przestępstwo uprowadzenia w typie podstawowym zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 2 do 4 lat oraz szczególnym pozbawieniem prawa wykonywania władzy rodzicielskiej na okres od 4 do 10 lat. W typie kwalifikowanym przestępstwo zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 3 do 4 lat, a pozbawienia praw wykonywania władzy rodzicielskiej na okres od 7 do 10 lat. Natomiast w typie uprzywilejowanym przestępstwo uprowadzenia zagrożone jest karą pozbawienia

²³ *Qué pasa si se incumple el régimen de visitas?*, Abogados de Familia, <https://vestaliaasociados.es/2021/12/15/que-pasa-si-se-incumple-el-regimen-de-visitas/> (dostęp: 06.02.2023 r.); O. Cano, *Régimen De Visitas. La Correcta Interpretación Del Artículo 776.3ª De La Ley De Enjuiciamiento Civil*, El Blog de Oscar Cano, <https://www.oscar-cano.com/regimen-visitas-la-correcta-interpretacion-del-articulo-776-3a-la-ley-enjuiciamiento-civil/> (dostęp: 06.02.2023 r.).

²⁴ *Persecución penal del incumplimiento del regimen de visitas*, ELDERECHO.COM, <https://elderecho.com/persecucion-penal-del-incumplimiento-del-regimen-de-visitas> (dostęp: 20.02.2023 r.).

²⁵ Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal (BOE núm. 281 de 24 de Noviembre de 1995), czyli hiszpański kodeks karny (dalej: h.k.k.).

²⁶ B. Stefańska, *Przestępstwo uprowadzenia małoletniego w hiszpańskim prawie karnym*, Prokuratura i Prawo 2017, Nr 3, s. 143

²⁷ B. Stefańska, *op. cit.*, s. 122.

woności na okres od sześciu miesięcy do lat 2 i nie ma przewidzianej w ogóle kary pozbawienia praw wykonywania władzy rodzicielskiej²⁸.

3. Wykonywanie kontaktów z dzieckiem w prawie włoskim

Obowiązujący włoski kodeks postępowania cywilnego z dnia 28 października 1940 r.²⁹ dzieli się na cztery księgi. Dla wykonywania kontaktów z dzieckiem najistotniejsze znaczenie ma trzecia księga dotycząca postępowania egzekucyjnego (*Del processo di esecuzione*), w ramach której znajduje się tytuł czwarty stanowiący o egzekucji obowiązków czynienia (*obblighi di fare*) lub zaniechania (*obblighi di non fare*). Przepisy włoskiego kodeksu postępowania cywilnego nie przewidują szczególnej regulacji odnoszącej się *stricte* jedynie do wykonywania kontaktów z dzieckiem. Dlatego zastosowanie znajdują regulacje odnoszące się do egzekucji obowiązków czynienia lub zaniechania, a także egzekucji wydania lub zwolnienia. Na przestrzeni lat, we włoskiej literaturze pojawiały się różne koncepcje stosowania odpowiednich przepisów CPC do spraw dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem. Problem wydaje się, że został rozstrzygnięty poprzez wprowadzenie do CPC art. 614 bis na mocy ustawy nowelizującej z dnia 18 czerwca 2009 r., która weszła w życie w dniu 4 lipca 2009 r.

Przepis art. 614 bis CPC jest środkiem egzekucji pośredniej. Może być on stosowany zawsze, gdy celem jest uzyskanie kontaktu z osobą. Przyjmuje się, że regulacja odnosi się do orzeczeń sądowych w sprawach rodzinnych rozstrzygających obowiązek wydania, oddania dziecka pod opiekę i spotkań z dzieckiem, które zapadły pomiędzy rodzicami rozwiedzionymi lub pozostającymi w separacji³⁰. Ponadto na podstawie art. 614 bis CPC sąd na wniosek strony może ustalić sumę pieniężną, którą dłużnik obowiązany jest zapłacić w razie każdego naruszenia lub następczego nieprzestrzegania obowiązku oraz każdego opóźnienia w jego wykonaniu. Zasądzenie sumy pieniężnej jest niemożliwe tylko wtedy, gdy jej orzeczenie jest oczywiście niesprawiedliwe. Jednak E. Silvestri podnosi, że zwrot „oczywiście niesprawiedliwe” jest nieostry i trudny do interpretacji³¹. W związku z tym, sądowi

²⁸ B. Stefańska, *op. cit.*, s. 140-142.

²⁹ Codice di Procedura Civile R.D., 28 ottobre 1940 (dalej: CPC).

³⁰ M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 107.

³¹ E. Silvestri, *Esecuzione forzata degli obblighi di fare o non fare*, [https://www.treccani.it/enciclopedia/esecuzione-forzata-degli-obblighi-di-fare-o-non-fare_\(Diritto-on-line\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/esecuzione-forzata-degli-obblighi-di-fare-o-non-fare_(Diritto-on-line)/) (dostęp: 28.02.2023 r.).

pozostawiono swobodę decyzyjną i możliwość odrzucenia wniosku, jeśli według przekonania sądu orzekającego orzeczenie sumy pieniężnej w realiach danego przypadku będzie ewidentnie niesprawiedliwe. We włoskiej literaturze przyjmuje się, że sąd określając wysokość sumy pieniężnej bierze pod uwagę wartość przedmiotu sprawy, naturę świadczenia, odszkodowanie umowne lub prawdopodobne szkody oraz każde inne przydatne okoliczności³². Orzeczenie zasądzające sumę pieniężną według włoskiego prawa stanowi tytuł egzekucyjny umożliwiający egzekucję zasądzonej kwoty³³.

Przepisem zasługującym na uwagę jest również art. 709 ter CPC, który reguluje postępowanie w sytuacji naruszenia wykonywania władzy rodzicielskiej lub podejmowania czynności, które mogą wyrządzić dziecku szkodę albo utrudniają prawidłowe wykonywanie opieki nad małoletnim dzieckiem. Przepis ma charakter subsydiarny i stosowany jest przez sąd w przypadkach poważnego naruszenia dobra dziecka³⁴. Przepis 709 ter CPC zawiera progresywny system środków przymusu pośredniego mających na celu zapewnienie wykonywania postanowień dotyczących opieki, edukacji oraz wychowania małoletnich dzieci³⁵. Środkami przymusu są upomnienie rodzica naruszającego władzę rodzicielską, nakazanie wypłaty odszkodowania za powstałe szkody przez jednego z rodziców na rzecz dziecka, nakazanie wypłaty odszkodowania za powstałe szkody przez jednego z rodziców na rzecz drugiego, skazanie rodzica naruszającego władzę rodzicielską na pieniężną karę administracyjną w wysokości od 75 do 5000 Euro na rzecz funduszu grzywien. Wskazane środki mogą być stosowane przez sąd samodzielnie jak i łącznie³⁶.

W prawie włoskim środki procesowe o charakterze cywilnym wspierane są przez środki karne. Zgodnie z art. 388 włoskiego kodeksu karnego³⁷, kto uchyla się od egzekucji orzeczeń sądu cywilnego w sprawach dotyczących opieki nad dziećmi lub innymi osobami

³² S. Grossi, M.C. Pagni, *Commentary on the Italian Code of Civil Procedure*, Oxford University Press, Oxford 2010, s. 400; E. Silvestri, *Esecuzione forzata degli obblighi di fare o non fare*, [https://www.treccani.it/enciclopedia/esecuzione-forzata-degli-obblighi-di-fare-o-non-fare_\(Diritto-on-line\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/esecuzione-forzata-degli-obblighi-di-fare-o-non-fare_(Diritto-on-line)/) (dostęp: 28.02.2023 r.); A. Carratta, *L' esecuzione forzata indiretta delle obbligazioni di fare infungibile o di non fare: I limiti delle misure coercitive dell' art. 614 bis c.p.c.*, https://www.treccani.it/magazine/diritto/approfondimenti/diritto_processuale_civile_e_delle_procedure_concorsuali/4_Carratta_esecuzione_forzata_obbligazioni.html (dostęp: 28.02.2023 r.).

³³ M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 107.

³⁴ M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 108.

³⁵ R. Metafora, *L' esecuzione degli obblighi di fare (fungibili) e di non fare*, [https://www.judicium.it/lesecuzione-degli-obblighi-di-fare-fungibili-e-di-non-fare/?testocercato=metafora%20L%E2%80%99esecuzione%20degli%20obblighi%20di%20fare%20\(fungibili\)%20e%20di%20non%20fare,&a=](https://www.judicium.it/lesecuzione-degli-obblighi-di-fare-fungibili-e-di-non-fare/?testocercato=metafora%20L%E2%80%99esecuzione%20degli%20obblighi%20di%20fare%20(fungibili)%20e%20di%20non%20fare,&a=) (dostęp: 28.02.2023 r.).

³⁶ M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 108-109.

³⁷ Dalej: WKK

niesamodzielnymi, nieposiadającymi zdolności do czynności prawnych podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 lub grzywnie od 103 do 1032Euro³⁸. L. Imperiali podnosi, że art. 388 WKK obok środków cywilnoprawnych tworzy system, który ma zagwarantować ochronę praw dziecka, także po rozpadzie rodziny, a jednocześnie ma zapewnić wsparcie każdemu z rodziców do nieograniczonych, ciągłych i stabilnych kontaktów z dzieckiem oraz udział w jego wychowaniu³⁹.

4. Wykonywanie kontaktów z dzieckiem w prawie francuskim

Jak wskazano na wstępie niniejszej pracy, przyjęty przez polskiego ustawodawcę model wykonywania kontaktów z dzieckiem został zaczerpnięty m.in. z prawa francuskiego⁴⁰. W związku z tym, w pracy nie może zostać pominięta kwestia wykonywania kontaktów z dzieckiem w prawie francuskim.

W XIX w. w judykaturze francuskich sądów wykształcił się szczególny środek przymusu w odniesieniu do zobowiązań działania lub zaniechania w postaci sumy przymusowej (kary prywatnej)⁴¹. W kontekście wykonywania kontaktów z dzieckiem ciekawym orzeczeniem wydanym we Francji z zastosowaniem omawianego środka, było orzeczenie z dnia 13 lutego 1877 r. Na jego mocy księżniczka Beaufremont została zobowiązana do oddania dzieci mężowi w określonym przez sąd terminie wraz z nałożeniem na nią kary pieniężnej w wysokości po 500 franków za dzień w pierwszym miesiącu i 1000 franków dziennie w kolejnych miesiącach w razie niewykonania nałożonego przez sąd obowiązku wydania dzieci⁴².

Astreinte, czyli „karę prywatną” definiuje się jako zobowiązanie dłużnika do zapłaty sumy pieniężnej za każdy dzień albo inną jednostkę czasu w opóźnieniu wykonania zobowiązania.

³⁸ M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 110.

³⁹ L. Imperiali, *I rapporti tra tutela civile e tutela penale dell'effettività della giurisdizione in materia di famiglia*, s. 1, <https://www.judicium.it/i-rapporti-tra-tutela-civile-e-tutela-penale-delleffettivita-della-giurisdizione-in-materia-di-famiglia/?testocercato=imperiali&a=> (dostęp: 28.02.2023r.); M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 110.

⁴⁰ Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, Druk Sejmowy 3063, Sejm RP VI kadencji, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/3063> (dostęp: 13.03.2023 r.); O. Marcewicz, *Postępowanie w sprawach dotyczących wykonania kontaktów z dzieckiem – zagadnienia wybrane* [w:] *Aequitas Sequitur Legem. Księga jubileuszowa z okazji 75. urodzin profesora Andrzeja Zielińskiego*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, G. Jędrejek, Warszawa 2014, s. 340.

⁴¹ M. Krakowiak, *Suma przymusowa według francuskiego modelu astreinte w polskim postępowaniu cywilnym* [w:] *Ius est a appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, Warszawa 2017, s. 661-662; C. Trapuzzano, *Le misure coercitive*, CEDAM 2012, s. 28.

⁴² M. Krakowiak, *Suma ...*, [w:] *Ius ...*, s. 662.

Czasem przyjmuje się drugą definicję zgodnie, z którą *astreinte* jest zapłatą ustalonej kwoty za każde indywidualne naruszenie obowiązku nałożonego przez sąd. Orzeczona suma pieniężna w prawie francuskim płatna jest na rzecz wierzyciela⁴³

Obecnie w prawie francuskim *astreinte* jest sankcją, którą może nałożyć na zobowiązanego każdy sędzia z urzędu, bez żadnych ograniczeń. Celem takiej regulacji jest zapewnienie wykonania orzeczenia sądu m.in. w sprawach z zakresu prawa rodzinnego. Polega to na tym, że sąd francuski rozstrzygając o zobowiązaniu głównym dodatkowo może orzec *astreinte*, w celu wzmocnienia wykonania zobowiązania głównego⁴⁴.

We Francji utrudnienie bądź uniemożliwienie przez rodzica, pod którego stałą pieczę dziecko się znajduje kontaktu z dzieckiem rodzicowi uprawnionemu do kontaktu jest karalne. Francuski ustawodawca naruszenie prawa do kontaktu z dzieckiem określił jako przestępstwo, które uregulowane zostało we francuskim kodeksie karnym w art. 227-5. Zgodnie z tym przepisem, rodzicowi tzw. pierwszoplanowemu, który utrudnia kontakty drugiego rodzica z dzieckiem grozi sankcja karna w postaci grzywny w wysokości do 15000 Euro oraz 1 roku pozbawienia wolności. Natomiast, jeśli dziecko w celu utrudnienia kontaktów z drugim rodzicem jest ukrywane ponad 5 dni, kara pozbawienia wolności wzrasta do 3 lat oraz grzywny w wysokości 45000 Euro⁴⁵.

Przyjmuje się, że fakt braku chęci dziecka do powrotu do domu drugiego rodzica, nie zwalnia pierwszego rodzica z obowiązku odesłania go zgodnie z prawem do odwiedzin i zakwaterowania, określonym w orzeczeniu sądowym. Brak wykonania tego obowiązku może stanowić podstawę do zastosowania art. 227-5 francuskiego kodeksu karnego⁴⁶.

W prawie francuskim istnieje ponadto uregulowanie, zgodnie z którym gdyby dostarczenie dziecka drugiemu rodzicowi stwarzało zagrożenie, to organizuje je sędzia. Wówczas może zapewnić, odbycie kontaktu z dzieckiem w przygotowanej przez siebie przestrzeni spotkań albo z udziałem zaufanej osoby trzeciej np. pracownika socjalnego⁴⁷.

⁴³ *Ibidem*; R. Perrot, *L'effettività dei provvedimenti giudiziari nel diritto civile, commerciale e del lavoro in Francia*, Rivista Trimestrale di Diritto e Procedura Civile 1985, s. 859-861.

⁴⁴ M. Krakowiak, *Suma ...*, [w:] *Ius ...*, s. 663.

⁴⁵ R. Wąworek, *Utrudnianie kontaktów z dzieckiem- rozwiązania prawne i praktyka w Polsce i Europie oraz postulaty de lege ferenda*, Lex/el. (dostęp: 10.03.2023 r.).

⁴⁶ *Droit de visite et d'hébergement en cas de separation des parents*, République Française, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F18786> (dostęp: 10.03.2023 r.).

⁴⁷ *Ibidem*.

Rozdział III

Uregulowanie kontaktów z dzieckiem

1. Uwagi wprowadzające

Postępowanie w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem zawsze musi być poprzedzone postępowaniem o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Nie ma bowiem możliwości wszczęcia postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, jeśli uprzednio kontakty z dzieckiem nie zostały uregulowane. Ustalenie kontaktów z dzieckiem determinuje zatem wszczęcie i przebieg czynności w postępowaniu w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem. Dlatego też zasadnicze rozważania pracy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem należy poprzedzić uwagami dotyczącymi uregulowania kontaktów z dzieckiem.

Uregulowanie kontaktów z dzieckiem można nastąpić w postępowaniu sądowym w wydanym orzeczeniu albo poprzez zawarcie ugody przed sądem lub mediatorem¹. Podstawowy i najczęściej stosowany sposób uregulowania kontaktów z dzieckiem stanowi tryb sądowy w drodze postanowienia. Mniej powszechne jest natomiast uregulowanie kontaktów z dzieckiem poprzez zawarcie ugody przed sądem lub mediatorem, gdyż w takim przypadku rodzice dziecka muszą dojść do kompromisu, który ze względu na istniejący między nimi konflikt w praktyce może okazać się trudny do realizacji. Należy zaznaczyć, że do postępowania mediacyjnego w przedmiocie uregulowania kontaktów z dzieckiem może dojść na skutek skierowania przez sąd albo na podstawie umowy stron.

Podstawowym trybem postępowania jaki przewiduje ustawodawca w celu uregulowania kontaktów z dzieckiem jest samodzielne postępowanie nieprocesowe. W postępowaniu tym, sąd może dokonać nie tylko ustalenia kontaktów z dzieckiem, ale również ograniczyć lub całkowicie zakazać kontaktów z dzieckiem oraz zmienić już uprzednio uregulowane kontakty z dzieckiem, np. w wyroku rozwodowym².

¹ Por. E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2017, s. 690; J. Ignaczewski, *Komentarz do spraw o kontakty z dzieckiem*, Warszawa 2011 r., s. 53-55.

² Por. E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 688-689; J. Ignaczewski [w:] *Rozwód i separacja*, pod red. J. Ignaczewskiego, Warszawa 2014, s. 107-113; J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 28.

Uregulowanie kontaktów z dzieckiem może nastąpić także w innych postępowaniach sądowych w wyniku kumulacji roszczeń. Postępowaniami, w których może dojść do kumulacji roszczeń o uregulowanie kontaktów z dzieckiem z innymi roszczeniami są sprawy dotyczące władzy rodzicielskiej oraz małżeńskie³. Niezależnie od tego, czy sprawa o kontakty z dzieckiem toczy się w samodzielnym postępowaniu nieprocesowym, czy w innym postępowaniu, jako jedno ze skumulowanych roszczeń, strony/uczestnicy w przedmiocie uregulowania kontaktów z dzieckiem zawsze mają możliwość zawarcia ugody sądowej albo przed mediatorem. Sąd rozstrzygając w przedmiocie kontaktów z dzieckiem może w każdym postępowaniu wydać ponadto postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej⁴. Zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej na etapie orzekania o uregulowaniu kontaktów z dzieckiem ma istotny wpływ na przebieg późniejszego ewentualnego postępowania w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem.

2. Postępowanie nieprocesowe (samodzielne) o uregulowanie kontaktów z dzieckiem

Jak już była mowa, podstawowym trybem, w którym następuje orzekanie w przedmiocie kontaktów z dzieckiem jest postępowanie toczące się według przepisów Oddziału I – Przepisy ogólne i Oddziału II – Sprawy z zakresu stosunków między rodzicami a dziećmi Rozdziału 2 – Inne sprawy rodzinne oraz sprawy opiekuńcze Działu 2 Tytułu 2 Księgi drugiej Części pierwszej kodeksu postępowania cywilnego. W tym, samodzielnym trybie postępowania, sąd może ustalić, ograniczyć lub zakazać kontaktów z dzieckiem. Postępowanie toczy się w trybie postępowania nieprocesowego. Jest ono uregulowane w przepisach 568-584 k.p.c., z tym że w sprawach nieuregulowanych w tych przepisach zastosowanie mają przepisy ogólne dotyczące postępowania nieprocesowego, tj. art. 506-525 k.p.c., a w dalszej kolejności w razie konieczności stosuje się odpowiednio przepisy ogólne o postępowaniu rozpoznawczym oraz odwoławczym w procesie⁵.

³ J. Studzińska, *Charakter postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem* [w:] *Procedury w sprawach małżeńskich. Teoria i praktyka*, pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztuchmilera, Olsztyn 2016, s. 139.

⁴ E. Holewińska-Łapińska, M. Domański, J. Słyk, *Orzecznictwo w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2015, s. 44, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/kolor_IWS_Doma%C5%84ski-M.Holewi%C5%84ska-%C5%81api%C5%84ska-E.-S%C5%82yk-J._Wykonywanie-kontakt%C3%B3w-2.pdf (dostęp: 10.09.2022 r.).

⁵ J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 28.

Sądem rozpoznającym sprawy o kontakty z dzieckiem jest sąd opiekuńczy⁶. W myśl art. 568 k.p.c. sądem opiekuńczym jest sąd rodzinny. Zgodnie z art. 12 § 1 pkt 3 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych⁷, w sądzie rejonowym można tworzyć wydziały rodzinny i nieletnich - do spraw z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego. Przy takim uregulowaniu kompetencji sądów rodzinnych, sąd rodzinny jest jednocześnie sądem opiekuńczym⁸. Sądy rodzinne bowiem rozpoznają wszelkie sprawy z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, w tym sprawy opiekuńcze m.in. o uregulowanie kontaktów z dzieckiem⁹.

W sprawach o kontakty z dzieckiem, sądem właściwym rzeczowo w pierwszej instancji jest sąd rejonowy, natomiast sądem wyłącznie właściwym miejscowo sąd opiekuńczy miejsca zamieszkania osoby, której postępowanie dotyczy, a w braku miejsca zamieszkania – sąd opiekuńczy miejsca jej pobytu. Jeżeli brak i tej podstawy – właściwy jest sąd rejonowy dla m.st. Warszawy (art. 569 § 1 k.p.c.). Wyjątek od zasady wyłącznej właściwości miejscowej sądu opiekuńczego ustawodawca przewidział w art. 569 § 2 k.p.c.¹⁰. Zgodnie z tym przepisem, w nagłych przypadkach sąd opiekuńczy wydaje z urzędu wszelkie potrzebne zarządzenia nawet w stosunku do osób, które nie podlegają jego właściwości miejscowej, zawiadamiając o tym sąd opiekuńczy miejscowo właściwy. Do zastosowania art. 569 § 2 k.p.c. konieczne jest spełnienie przesłanki w postaci nagłego przypadku, o której istnieniu decyduje każdorazowo sąd rozpoznający sprawę¹¹. W literaturze wskazuje się¹², że nagły przypadek zachodzi w sytuacji, gdy dopełnienie wszystkich wymagań proceduralnych spowodowałoby przedłużenie postępowania oraz mogłoby wywołać nieodwracalne bądź istotne skutki dla osoby, której postępowanie dotyczy.

Przepisy regulujące postępowanie w sprawie kontaktów z dzieckiem nie określają składu sądu, w jakim rozpoznawane są przedmiotowe sprawy. W związku z tym, należy stosować

⁶ J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 29; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 460.

⁷ T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 2072.

⁸ T. Żyznowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom III, Komentarz. Art. 425-729*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, s. 818.

⁹ F. Zedler, *Postępowanie opiekuńczo-wychowawcze*, Warszawa 1986, s. 32.

¹⁰ Por. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, A. Zielińskiego, Warszawa 2022, s. 1298; T. Żyznowski [w:] *Kodeks ...*, Tom III, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, s. 820.

¹¹ T. Żyznowski [w:] *Kodeks ...*, Tom III, pod red. A. Marciniaka, s. 820.

¹² H. Dolecki, *Ingerencja sądu opiekuńczego w wykonywanie władzy rodzicielskiej*, Warszawa 1983, s. 71-72; T. Zawisła, *Zarządzenia sądu opiekuńczego w nagłych wypadkach (art. 569 § 2 k.p.c.)*, Palestra 2002, Nr 7-8 (46), s. 42; T. Żyznowski [w:] *Kodeks ...*, Tom III, pod red. A. Marciniaka, s. 820.

regulę ogólną dotyczącą postępowania nieprocesowego, tj. wyrażoną w art. 509 k.p.c. Regulacja ta nie daje jednak wprost odpowiedzi w jakim składzie osobowym sąd rozpoznaje sprawy w postępowaniu nieprocesowym w pierwszej instancji. Z brzmienia tego przepisu można jednakże *a contrario* wyinterpretować zasadę, że w pierwszej instancji orzeka w składzie jednego sędziego¹³. Potwierdzeniem tego stanowiska jest uchwała Sądu Najwyższego¹⁴, zgodnie z którą sprawy o zakazanie osobistej styczności z dzieckiem, nienależące w ujęciu procesowym do zakresu spraw o ograniczenie władzy rodzicielskiej, ani tym bardziej do spraw o pozbawienie tej władzy, są rozpoznawane w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji w składzie jednego sędziego bez udziału ławników. Dlatego też należy przyjąć, że sprawy z zakresu uregulowania kontaktów z dzieckiem są rozpoznawane w pierwszej instancji przez sąd opiekuńczy w składzie jednoosobowym¹⁵. Uchwała została podjęta wprowadzie przed zmianą art. 509 ustawą z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2015 r., poz. 1062), która ograniczyła zakres spraw rozpoznawanych w składzie ławniczym do spraw o przysposobienie, w związku z czym w tym zakresie straciła swoje znaczenie, jednak pogląd w niej wyrażony co do zasady jest nadal aktualny. Natomiast w drugiej instancji sąd orzeka w składzie trzech sędziów (art. 376 § 3 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Legitymację czynną do wystąpienia z wnioskiem o uregulowanie kontaktów z dzieckiem mają rodzic (rodzice), dziecko (na podstawie art. 573 § 1 k.p.c., jeśli ukończyło 13 lat), osoby wymienione w art. 113⁶ k.r.o., a ponadto opiekun, rodziny zastępcze lub placówki, w których dziecko przebywa, jeśli przyznano placówce prawo do reprezentacji dziecka na podstawie art. 112¹ k.r.o.¹⁶. Większej uwagi wymaga kwestia legitymacji czynnej do złożenia wniosku o uregulowanie kontaktów z dzieckiem przez rodziców. Zastanowić się bowiem należy, czy prawo do żądania uregulowania kontaktów z dzieckiem przysługuje także rodzicowi, który jest pozbawiony władzy rodzicielskiej lub którego władza rodzicielska została zawieszona lub ograniczona. Wydaje się, że odpowiedź na to pytanie powinna być twierdząca. Wynika to z faktu, że prawo do kontaktów z dzieckiem jest niezależne od władzy

¹³ Por. E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 109.

¹⁴ Uchwała SN z dnia 23.07.2008 r., III CZP 74/08, OSNC 2009, Nr 1, poz. 11.

¹⁵ J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 29.

¹⁶ J. Ignaczewski [w:] *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, pod red. J. Ignaczewskiego, Warszawa 2012, s. 241; J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 27.

rodzicielskiej. Przesądza o tym wprost art. 113 § 1 k.r.o. zgodnie z którym rodzice oraz ich dziecko mają prawo i obowiązek utrzymywania ze sobą kontaktów niezależnie od władzy rodzicielskiej¹⁷. Zatem, rodzicowi pozbawionemu władzy rodzicielskiej, przysługuje prawo do ustalenia kontaktów z dzieckiem. W praktyce może się również pojawić dążenie do uregulowania kontaktów z dzieckiem na nowo przez rodzica, któremu wcześniej zakazano utrzymywania kontaktów z dzieckiem. W takim przypadku nie ma bowiem znaczenia czy rodzic posiada pełnię władzy rodzicielskiej, czy też został jej pozbawiony, została zawieszona albo został w niej ograniczony. Dlatego też rodzic, wobec którego sąd orzekł zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem, będzie mógł złożyć wniosek o ponowne uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Wydaje się, że w takim przypadku rodzic powinien jednak złożyć wniosek o zmianę orzeczenia w przedmiocie zakazania utrzymywania kontaktów z dzieckiem poprzez uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Jeśli sąd opiekuńczy uzna, że wymaga tego dobro dziecka, powinien zmienić orzeczenie w przedmiocie zakazania kontaktów z dzieckiem poprzez ich uregulowanie. Analogicznie sytuacja kształtuje się wobec rodzica, którego utrzymywanie kontaktów zostało ograniczone. Gdy rodzic mający ograniczone prawo do utrzymywania kontaktów z dzieckiem będzie zatem dążył do uregulowania kontaktów z dzieckiem w inny sposób (np. w szerszym zakresie), może złożyć wniosek o zmianę orzeczenia w przedmiocie ograniczenia kontaktów z dzieckiem i wniesć o ich ponowne określenie. W praktyce może również pojawić się problem możliwości wystąpienia z wnioskiem o uregulowanie kontaktów z dzieckiem przez rodzica, którego zdolność do czynności prawnych jest ograniczona, czy to na skutek ubezwłasnowolnienia częściowego, czy ze względu na brak osiągnięcia pełnoletności. Zaznaczmy, że według art. 15 k.c., ograniczoną zdolność do czynności prawnych biorąc pod uwagę kryterium wieku ma osoba między trzynastym a osiemnastym rokiem życia z wyjątkiem kobiet, które po ukończeniu szesnastego roku życia zawarły związek małżeński, wskutek czego nabyły pełnoletność (art. 10 § 2 k.c. w zw. z art. 10 § 1 k.r.o.). Wydaje się, że w takim przypadku, z wnioskiem o uregulowanie kontaktów z dzieckiem może wystąpić przedstawiciel ustawowy osoby, która ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych.

¹⁷ E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 687; T. Justyński, *Prawo do kontaktów z dzieckiem w prawie polskim i obcym*, Warszawa 2011, s. 110-111.

Postępowanie o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, co do zasady jest wszczynane na wniosek. Sąd opiekuńczy może jednak w tych sprawach wszcząć postępowanie także z urzędu (art. 570 k.p.c.)¹⁸. W związku z tym, powstaje pytanie czy sąd opiekuńczy w sprawach o uregulowanie kontaktów z dzieckiem wszczętych przez złożenie wniosku jest tym wnioskiem związany. Wydaje się, że co do zasady jest takim wnioskiem związany i nie może wychodzić poza jego granice. Sąd opiekuńczy nie powinien zatem orzekać w żadnym zakresie, który nie był przedmiotem złożonego wniosku. Od tej zasady występuje jednak jeden wyjątek. Zachodzi on w każdym przypadku, gdy dobro dziecka jest zagrożone. Wówczas sąd jest wręcz zobligowany do wyjścia poza granice złożonego wniosku o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, a nawet rozpoznanie innej sprawy z urzędu, jeśli będzie istniało zagrożenie dla dobra dziecka. Taki przypadek może mieć miejsce, gdy sąd opiekuńczy rozpoznając sprawę o uregulowanie kontaktów z dzieckiem dojdzie do przekonania, że niezbędnym dla dobra dziecka jest wszczęcie z urzędu sprawy o ograniczenie lub pozbawienie rodzica władzy rodzicielskiej. Wydaje się, że wówczas sąd powinien wydać postanowienie o umorzeniu postępowania w przedmiocie kontaktów z dzieckiem na podstawie 355 k.p.c. i wszcząć z urzędu sprawę o ograniczenie lub pozbawienie władzy rodzicielskiej. Rozpoznając zaś sprawę o ograniczenie lub pozbawienie władzy rodzicielskiej, powinien w ramach wszczętego z urzędu postępowania w przedmiocie władzy rodzicielskiej pochylić się nad uregulowaniem kontaktów z dzieckiem. Sąd opiekuńczy powinien zatem również z urzędu wszcząć sprawę w zakresie kontaktów z dzieckiem mimo braku wniosku w tym przedmiocie i rozstrzygnąć o kontaktach poprzez ich ograniczenie lub zakazanie. Konieczność wszczęcia z urzędu sprawy o uregulowanie kontaktów z dzieckiem zachodzi zawsze wtedy, gdy dobro dziecka jest zagrożone. Nie może bowiem dojść do sytuacji, w której sąd opiekuńczy orzekający np. o pozbawieniu rodzica władzy rodzicielskiej posiadający wiedzę, że dobro dziecka jest zagrożone ze względu na możliwość dalszego utrzymywania kontaktów zachowałby się beczynnie i nie ograniczył albo nie zakazał utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Pamiętać należy, że dobro dziecka zawsze powinno stanowić dla sądu opiekuńczego niepodważalny priorytet¹⁹. Dlatego też, w razie zagrożenia dobra dziecka, sąd w każdym przypadku

¹⁸ J. Ignaczewski, *Komentarz* ..., s. 28; J. Ignaczewski, *Władza* ..., pod red. J. Ignaczewskiego, s. 204-205.

¹⁹ J. Ignaczewski, *Komentarz*..., s. 64.

zobowiązany jest do podjęcia działań mających przeciwdziałać zagrożeniu dobra dziecka²⁰. W związku z tym, prawidłowe wydaje się przyjęcie, że sprawę o uregulowanie kontaktów z dzieckiem zasadniczo wszczynaną na wniosek, sąd opiekuńczy w razie zagrożenia dobra dziecka wyjątkowo powinien wszcząć również z urzędu. Wszczęcie z urzędu sprawy o uregulowanie kontaktów z dzieckiem może dotyczyć oczywiście jedynie zakazania lub ograniczenia utrzymywania kontaktów z dzieckiem, gdyż tylko wtedy może zostać spełniona przesłanka zagrożenia dobra dziecka, która umożliwia wszczęcie postępowania z urzędu. Nie jest natomiast możliwe wszczęcie z urzędu sprawy o kontakty z dzieckiem celem ich uregulowania w sposób pozytywny, czyli przyznający rodzicowi określone sposoby kontaktu z dzieckiem.

Przepisy prawa nie przewidują szczególnych wymagań formalnych odnośnie wniosku o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Wniosek w tych sprawach powinien czynić zadość przepisom o pozwie, z tą zmianą, że zamiast pozwanego należy wymienić zainteresowanych w sprawie (art. 511 § 1 k.p.c.). Mając na uwadze treść art. 187 § 1 k.p.c. określającego warunki pozwu, który odsyła do warunków pisma procesowego, należy przyjąć, że wniosek o uregulowanie kontaktów z dzieckiem powinien odpowiadać ogólnym warunkom pisma procesowego określonym w art. 126 k.p.c.²¹. Warunkami tymi według art. 126 § 1 k.p.c. jest wskazanie sądu, do którego jest skierowane pismo procesowe, wskazanie imienia i nazwiska uczestników oraz ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników, oznaczenie rodzaju pisma, wskazanie osnowy wniosku lub oświadczenia, w przypadku gdy jest to konieczne do rozstrzygnięcia co do wniosku lub oświadczenia - wskazanie faktów, na których uczestnik opiera swój wniosek lub oświadczenie, oraz wskazanie dowodu na wykazanie każdego z tych faktów, podpis uczestnika albo jego przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika, wymienienie załączników. We wniosku, jako pierwszym piśmie procesowym w sprawie, należy oznaczyć miejsce zamieszkania i adresy uczestników, oznaczyć miejsce zamieszkania i adresy przedstawicieli ustawowych i pełnomocników uczestników, wskazać numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL) wnioskodawcy, jeżeli jest on obowiązany do jego posiadania lub posiada go nie mając takiego obowiązku (art. 126 § 2 k.p.c.). Do pisma należy dołączyć pełnomocnictwo albo uwierzytelniony odpis

²⁰ Por. J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 66-67.

²¹ J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 44.

pełnomocnictwa, jeżeli pismo wnosi pełnomocnik, który wcześniej nie złożył pełnomocnictwa (ar. 126 § 3 k.p.c.).

We wniosku o uregulowanie kontaktów z dzieckiem jako piśmie procesowym kwalifikowanym, należy określić formę tych kontaktów oraz zakres wybranej formy. W zdecydowanej większości spraw, wnioski zmierzają do uregulowania odwiedzin, spotkań i zabierania dziecka poza miejsce jego stałego pobytu. Wówczas wnioskodawca we wniosku powinien określić czas, miejsce oraz częstotliwość pobytu z dzieckiem wskazując dzień oraz godziny początkowe i końcowe²². Przykładowy wniosek odnoszący się do kontaktu rodzica z dzieckiem w formie przebywania może wyglądać następująco: *wnoszę o ustalenie, że wnioskodawca będzie mógł zabierać małoletnią w pierwszy i trzeci czwartek miesiąca ze szkoły po lekcjach i zaprowadzać dziecko do szkoły w poniedziałek o godz. 8.00, a w parzyste środy miesiąca będzie zabierać dziecko ze szkoły po lekcjach i przyprowadzać dziecko do szkoły w czwartek o godz. 8.00*²³.

Kontakty rodzica z dzieckiem mogą też zostać dokładnie uregulowane na okres wakacji, ferii, Świąt Bożego Narodzenia czy Wielkanocy²⁴. Wniosek w tym zakresie może zostać określony w sposób następujący: *wnoszę o ustalenie kontaktów z małoletnią córką w następujący sposób:*

- a) *w Święta Wielkanocy - w latach nieparzystych drugi dzień świąt, a w latach parzystych w pierwszy dzień świąt przyjmując, że wnioskodawca będzie w wyznaczonym dniu zabierać dziecko z jego każdorazowego miejsca stałego pobytu o godz. 8.00 i odprowadzać do domu do godz. 21.00;*
- b) *Boże Narodzenie - w latach nieparzystych Wigilia i pierwszy dzień Świąt Bożego Narodzenia, a w latach parzystych w drugi dzień świąt przyjmując, że wnioskodawca będzie w wyznaczonym dniu zabierać dziecko z jego każdorazowego miejsca stałego pobytu o godz. 8.00 i odprowadzać do domu do godz. 21.00;*
- c) *Sylwester - w latach parzystych przyjmując, że wnioskodawca zabierze dziecko z jego każdorazowego miejsca stałego pobytu o godz. 8.00 i odprowadzi do domu do godz. 21.00;*

²² J. Ignaczewski, *Komentarz...*, s. 44-45.

²³ Por. J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 45.

²⁴ Por. T. Justyński, *op. cit.*, s. 163-166.

- d) *Nowy Rok - w latach nieparzystych przyjmując, że wnioskodawca zabierze dziecko z jego każdorazowego miejsca stałego pobytu o godz. 8.00 i odprowadzi do domu do godz. 21.00;*
- e) *wakacje w okresie od 1 do 15 lipca i od 1 do 15 sierpnia w latach nieparzystych, a w latach parzystych od 16 do 31 lipca i od 16 do 31 sierpnia.*

Wniosek o uregulowanie kontaktów z dzieckiem podlega obowiązkowi fiskalnemu. Ponieważ ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych²⁵ nie wskazuje wprost wysokości opłaty jakiej podlega wniosek o którym mowa, zastosowanie znajduje przepis art. 23 pkt 1 u.k.s.c. wyrażający zasadę ponoszenia opłat od wniosków wszczynających postępowanie nieprocesowe. Zgodnie z tym przepisem, opłatę stałą w kwocie 100,00 złotych pobiera się od wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego lub samodzielnej jego części, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Wniosek o uregulowanie kontaktów z dzieckiem podlega zatem opłacie stałej w wysokości 100,00 złotych.

Sprawy o uregulowanie kontaktów z dzieckiem zostały włączone do szczególnego reżimu w ramach postępowania opiekuńczego, skutkiem czego podlegają szczególnym wymaganiom. Jednym z nich, jest warunek obligatoryjnego przeprowadzenia rozprawy²⁶. Dotyczy to również zmiany rozstrzygnięcia w tym przedmiocie, zawartych w wyroku rozwodowym, orzekającym separację oraz unieważnienie małżeństwa (art. 579 k.p.c.). Sąd jednak z urzędu zarządza, że część lub całe posiedzenia w sprawie uregulowania kontaktów z małoletnim dzieckiem odbywają się przy drzwiach zamkniętych, jeżeli przeciwko publicznemu rozpoznaniu sprawy przemawia dobro dziecka (art. 575¹ k.p.c.)²⁷.

W związku z włączeniem spraw o uregulowanie kontaktów z dzieckiem do szczególnego reżimu w ramach postępowania opiekuńczego, należy zastanowić się czy przy rozpoznaniu spraw o uregulowanie kontaktów z dzieckiem możliwe jest wyznaczanie przez sąd posiedzenia przygotowawczego. Możliwość wyznaczenia posiedzenia przygotowawczego w postępowaniu rozpoznawanym w trybie nieprocesowym wynika z art. 511² § 2 k.p.c. Przepis ten stanowi, że posiedzenie przygotowawcze można wyznaczyć niezależnie od wniesienia odpowiedzi na wniosek, a zatem w każdym przypadku. Dlatego też wydaje się,

²⁵ T.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1125 (dalej: u.k.s.c.).

²⁶ J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 29.

²⁷ J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 30.

że możliwość wyznaczenia posiedzenia przygotowawczego istnieje również w sprawie o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, nawet wówczas gdy uczestnik postępowania złożył odpowiedź na wniosek. Jednak w sprawie tego rodzaju pojawia się pytanie o racjonalność wyznaczenia posiedzenia przygotowawczego. Trudno jest bowiem przyjąć, aby doszło do porozumienia (ugody) podczas posiedzenia przygotowawczego, i sprawa została zakończona na etapie tego posiedzenia. Jeżeli zaś do tego nie dojdzie, sąd będzie musiał dokonać wszelkich czynności w ramach posiedzenia przygotowawczego a w szczególności do sporządzenia planu rozprawy (art. 511² § 2 w zw. z art. 205⁶-205¹² w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). W związku z tym wydaje się, że wyznaczenie posiedzenia przygotowawczego, a następnie planu rozprawy przedłuży jedynie postępowanie w przedmiocie uregulowania kontaktów z dzieckiem, a w tych sprawach niezbędne jest natomiast jak najszybsze podejmowanie czynności przez sąd. Dlatego też wydaje się, że zamiast wyznaczania posiedzenia przygotowawczego w sprawach o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, sąd powinien wyznaczyć rozprawę bez posiedzenia przygotowawczego, na której merytorycznie zbada sprawę, a jeśli będzie to możliwe, wyda postanowienie merytoryczne kończące postępowanie. W tym stanie rzeczy można zaryzykować twierdzenie, że wyznaczenie w sprawie o uregulowanie kontaktów z dzieckiem posiedzenia przygotowawczego jest jedynie zbędnym formalizmem przedłużającym postępowanie. Wobec tego, mimo że wyznaczenie posiedzenia przygotowawczego w sprawie o uregulowanie kontaktów z dzieckiem jest możliwe, to nie ma racjonalnych podstaw do jego stosowania.

J. Ignaczewski przyjmuje²⁸, że w sprawach o kontakty z dziećmi można modelowo wyróżnić dwa typy postępowań. Pierwszy z nich model przyczynowo-skutkowy i drugi diagnostyczno-terapeutyczny. Pierwszy polega na poszukiwaniu optymalnych kontaktów, przy uwzględnieniu całokształtu okoliczności będących przedmiotem dowodzenia w sprawie. W tym modelu sąd opiekuńczy, analogicznie jak w przypadku klasycznego postępowania, przeprowadza zawnioskowane dowody i wydaje orzeczenie. Natomiast w modelu diagnostyczno-terapeutycznym sąd poszukuje przyczyn braku porozumienia rodziców w sprawie kontaktów z dziećmi, skali i przyczyn negatywnego nastawienia dziecka do kontaktów. Dzięki temu sąd może zarządzić skierowanie rodziców na terapię bądź mediację. Autor zaznacza, że wybór właściwego modelu nie zależy od sądu opiekuńczego,

²⁸ J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 56-57.

lecz uzależniony jest od zachowania i umiejętności zauważenia przez rodziców istniejącego sporu. Wynika to z faktu, że model diagnostyczno-terapeutyczny zakłada możliwość uczęszczania przez rodziców na terapię i przyjęcia do ich świadomości przyczyn dysfunkcyjnych stosunków rodzinnych²⁹.

W toku sprawy o uregulowanie kontaktów z dzieckiem sąd opiekuńczy może zarządzić przeprowadzenie wywiadu środowiskowego przez kuratora w celu zebrania informacji dotyczących małoletniego i jego środowiska, a w szczególności jego zachowania się, warunków wychowawczych i życiowych, w tym sytuacji bytowej rodziny, przebiegu nauki małoletniego i sposobu spędzania czasu wolnego, jego kontaktów środowiskowych, stosunku do niego rodziców lub opiekunów, podejmowanych oddziaływań wychowawczych, stanu zdrowia i znanych w środowisku uzależnień małoletniego³⁰. W doktrynie podkreśla się³¹, że najlepszym rozwiązaniem jest, aby sąd dysponował wywiadem środowiskowym przeprowadzonym przez kuratora już na pierwszym terminie rozprawy. Znajomość warunków rodzinnych, relacji z rodziną czy środowiska małoletniego, pozwoli sądowi orzekającemu w sprawie o uregulowanie kontaktów na właściwe zaplanowanie przebiegu i kierunku postępowania oraz umożliwi dokonanie wstępnej oceny zgłoszonych we wniosku żądań³².

Postępowanie w sprawach o kontakty z dzieckiem charakteryzuje się również tym, że rozstrzygnięcie może zapadnąć dopiero po złożeniu przez rodziców oświadczeń (art. 582¹ § 1 w zw. z art. 582 k.p.c.)³³. Na konieczność wysłuchania rodziców wskazał Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 23 maja 2012 r., sygn. III CZP 21/12³⁴ podkreślając, że do spraw o kontakty z dzieckiem należy stosować art. 582 k.p.c. Wysłuchanie obojga rodziców jest obligatoryjne, z tym że sąd może od niego odstąpić, gdyby było połączone z nadmiernymi trudnościami³⁵. Wystąpienie nadmiernych trudności należy interpretować jako niemożność lub niecelowość wysłuchania obojga rodziców czy też jednego z nich w rozumieniu przyjętym na gruncie art. 565 § 1 k.p.c.³⁶. W literaturze przyjmuje się³⁷, że niemożność wysłuchania na podstawie

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ J. Ignaczewski, *Komentarz* ..., s. 29 i 52.

³¹ J. Ignaczewski, *Komentarz*..., s. 52.

³² *Ibidem*.

³³ J. Ignaczewski, *Komentarz* ..., s. 30.

³⁴ Uchwała SN z dnia 23.05.2012 r., III CZP 21/12, OSNC 2012, Nr 12, poz. 140.

³⁵ M. Malczyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom Ib. Komentarz. Art. 425-729*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020, s. 627.

³⁶ T. Żyznowski [w:] *Kodeks* ..., *Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 858.

³⁷ H. Haak [w:] *Komentarz do przepisów KPC regulujących małżeństwo*, pod red H. Haaka, A. Haak-Trzuskawskiej, Legalis, uw. do art. 565 (dostęp: 13.09.2022 r.).

art. 565 § 1 k.p.c. zachodzi w sytuacji, gdy zostanie uprawdopodobnione, że miejsce pobytu osoby, która ma zostać wysłuchana nie jest znane i w związku z tym w postępowaniu zastępuje ją kurator, a zatem w sytuacji przewidzianej w art. 143 i 144 w zw. z art. 13 § 2 oraz art. 510 § 2 k.p.c. *in fine*. Natomiast wysłuchanie jest niecelowe, gdy np. osoba mająca zostać wysłuchana nie ma dostatecznego rozeznania z powodu choroby psychicznej³⁸. Zwrot „umożliwić” rodzicom złożenie oświadczeń, którym ustawodawca posługuje się w art. 565 § 1 k.p.c. należy interpretować jako powinność sądu wezwania rodziców do złożenia oświadczeń we wskazanym miejscu i formie wraz z pouczeniem, że niezłożenie oświadczenia spowoduje rozpoznanie sprawy przez sąd z pominięciem stanowiska rodzica, który nie złożył oświadczenia³⁹. Zgodnie z art. 514 § 1 k.p.c. *in fine* rodzice mają możliwość złożenia oświadczeń również w formie pisemnej, na co zwraca uwagę K. Korzan⁴⁰. Należy jednak zauważyć, że instytucja wysłuchania nie jest tożsama z dowodem z przesłuchania uczestników postępowania na podstawie art. 299 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Celem instytucji wysłuchania nie jest uzyskanie dowodu, lecz niezbędnych do rozpoznawania sprawy wyjaśnień i oświadczeń⁴¹.

Szczególną instytucją, która funkcjonuje w ramach postępowania w sprawach o kontakty z dzieckiem jest wysłuchanie dziecka. Instytucja ta jest niezwykle ważna z punktu widzenia orzeczenia o kontaktach z dzieckiem. Pozwala bowiem poznać stanowisko dziecka co do tego w jaki sposób postrzega prawidłowo funkcjonujące kontakty, ukazuje rodzicom skutki często toczącej się między nimi walki o dziecko, w której niejednokrotnie walka o dziecko staje się ważniejsza niż samo dobro dziecka⁴². Wysłuchanie dziecka zgodnie z art. 576 § 2 k.p.c. przeprowadza się, jeśli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala. Przy wysłuchaniu dziecka uwzględnia się w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. Wysłuchanie dziecka odbywa się poza salą posiedzeń sądowych, najczęściej w tzw. niebieskim pokoju z udziałem biegłego psychologa w jednym pomieszczeniu. Natomiast

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ E. Marszałkowska-Krześ, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobowych oraz rodzinnych*, Wrocław 2012, s. 243-244; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe przed sądem pierwszej instancji*, Rejent 2004, Nr 10, s. 9.

⁴⁰ K. Korzan, *Postępowanie ...*, s. 9.

⁴¹ N. Krej [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 582 (dostęp: 01.07.2022 r.).

⁴² J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 35-36, J. Bodio, *Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego*, Warszawa 2019, s. 408 i n.; K. Borkowska, *Prawo dziecka do wypowiedzi w sprawach rozpoznawanych przez sąd rodzinny*, Warszawa 2014, s. 18 i n.

w drugim pomieszczeniu za pośrednictwem sprzętu audiowizualnego sędzia oraz uczestnicy postępowania i ich pełnomocnicy widzą i słyszą przebieg wysłuchania przeprowadzanego przez psychologa. Psycholog przed zakończeniem wysłuchania dziecka, powinien zapytać zgromadzonych w drugim pokoju czy mają pytania lub sugestie. Zasadą powinno być jednorazowe wysłuchanie dziecka. Dlatego też z czynności wysłuchania dziecka sporządza się protokół, jak również przebieg całej czynności jest nagrywany za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk oraz pisemnie (art. 157 § 1 k.p.c.). Zapobiega to przeprowadzaniu kolejnego wysłuchania dziecka gdyby zaszła konieczność sporządzenia opinii uzupełniającej. Następnie psycholog uczestniczący w wysłuchaniu dziecka powinien sporządzić pisemną opinię sądową⁴³.

Orzeczenie w sprawie kontaktów z dzieckiem sąd wydaje w postaci postanowienia zawierającego merytoryczne rozstrzygnięcie. Jednym z możliwych rozstrzygnięć jest ustalenie kontaktów z dzieckiem, jeżeli sąd przychyli się do wniosku. Wówczas sąd w całości może przyjąć propozycję przedstawioną przez rodzica w zakresie form kontaktu lub samodzielnie według własnego uznania i kierując się dobrem dziecka zmodyfikować wniosek i ustalić kontakty z dzieckiem. Postanowienie, w którym sąd reguluje kontakty z dzieckiem będzie więc zawierało szczegółowe określenie w jaki sposób rodzic może utrzymywać kontakty z dzieckiem. W związku z tym, sąd orzeknie w jakie dni i w jakich godzinach rodzic może spotykać się z dzieckiem albo kiedy dziecko może być zabrane, który z rodziców przyprowadza dziecko do domu, szkoły czy na zajęcia pozalekcyjne. Postanowienie może zawierać także wzmiankę, że rodzic w ramach spotkania będzie mógł zabrać dziecko np. na spacer czy do kina albo że zabranie dziecka obejmuje również nocowanie dziecka u rodzica, z którym na stałe nie przebywa. Sąd może jednakże nie przychylić się do wniosku o uregulowanie kontaktów z dzieckiem ze względu na dobro dziecka. Wówczas może wydać postanowienie o ograniczeniu albo zakazaniu utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Ograniczenie utrzymywania kontaktów z dzieckiem może być określone w sposób negatywny lub pozytywny. Sposób negatywny będzie polegał na zakazaniu rodzicowi danych form kontaktu z dzieckiem, np. spotykania się z dzieckiem i zabierania dziecka poza miejsce stałego pobytu. Natomiast ograniczenie kontaktów z dzieckiem w sposób pozytywny będzie określać możliwe formy kontaktu z dzieckiem. Wówczas sąd w postanowieniu orzeknie

⁴³ J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 36-38.

np. że rodzic będzie mieć możliwość do utrzymywania z dzieckiem kontaktu jedynie poprzez porozumiewanie się z nim na odległość. Ostatnim możliwym rozstrzygnięciem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem jest zakazanie utrzymywania kontaktów z dzieckiem.

Postanowienie w przedmiocie uregulowania kontaktów z dzieckiem może zawierać również dodatkowe rozstrzygnięcia, o których stanowi art. 582¹ § 2 i 3 k.p.c.⁴⁴. Sąd opiekuńczy może więc już w postanowieniu o uregulowaniu kontaktów z dzieckiem orzec o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej w razie uzasadnionej obawy naruszenia obowiązków wynikających z postanowienia o kontaktach. Zastrzeżenia wymaga okoliczność, że niemożliwe jest orzeczenie przez sąd opiekuńczy o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej z urzędu. Sąd może zatem wydać postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jedynie po uprzednim złożeniu wniosku w tym przedmiocie⁴⁵.

Przepisy nie regulują kwestii opłaty od wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, ani w samodzielnym postępowaniu dotyczącym wykonywania kontaktów z dzieckiem na podstawie art. 589¹⁵ k.p.c., ani w toku postępowania o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Dlatego wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej wniesiony na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c., na zasadach ogólnych, tj. na podstawie art. 23 pkt 1 u.k.s.c. podlega opłacie stałej w wysokości 100,00 złotych jako wniosek wszczynający postępowanie nieprocesowe. Wyłania się pytanie, czy w razie orzekania o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej w toku postępowania o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, pobiera się jedną opłatę tylko od wniosku o uregulowanie kontaktów, czy ponadto dodatkową od wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty. Udzielenie odpowiedzi na to pytanie wiąże się z rozstrzygnięciem kwestii czy postępowanie w zakresie, w jakim dotyczy zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, stanowi samodzielną część postępowania nieprocesowego, o jakiej stanowi art. 23 pkt 1 u.k.s.c.

W doktrynie kwestia ta dotychczas nie została omówiona. Problem, czy wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, który został wniesiony łącznie z wnioskiem o uregulowanie kontaktów z dzieckiem należy traktować jako samodzielną część postępowania nieprocesowego wynika z bardzo lakonicznych wypowiedzi doktryny w kwestii

⁴⁴ J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 74-75.

⁴⁵ J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 76.

interpretacji pojęcia „samodzielnej części” postępowania nieprocesowego. Zgodzić się należy z A. Górskim i L. Walentynowiczem⁴⁶, że sformułowanie to jest nieprecyzyjne, a ponadto niezdefiniowane w ustawie, stąd też ustalenie jego treści i zakresu nie jest rzeczą łatwą. M. Uliasz twierdzi⁴⁷, że o samodzielności części postępowania nieprocesowego przesądza złożoność jego struktury. Autor podkreśla, że wprawdzie w ramach postępowania nieprocesowego można wyodrębnić jego rodzaje, które wszczynane są na wniosek, jednak w toczącym się postępowaniu można wyodrębnić jego samodzielne części⁴⁸. Jeśli można w postępowaniu nieprocesowym wyodrębnić jego samodzielną część, to w takim przypadku od tej części należy pobrać dodatkową opłatę.

Wydaje się, że w przypadku wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej można uznać, że postępowanie w tym przedmiocie stanowi samodzielną część postępowania nieprocesowego o ustalenie kontaktów z dzieckiem. Przemawia za tym okoliczność, że postępowanie w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jest wszczynane wyłącznie na wniosek. W związku z tym, sąd bez złożenia wniosku w ogóle by nie rozpoznał sprawy w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Ponadto wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej stanowi jeden z etapów postępowania w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem, które jest postępowaniem samodzielnym i niezależnym od innych postępowań. Dlatego też wydaje się, że postępowanie o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej posiada cechy samodzielności i niezależności również wtedy, gdy jest wszczęte i rozpoznawane w ramach postępowania o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Mimo, iż łączne rozpoznanie wniosku o uregulowanie kontaktów z dzieckiem z wnioskiem o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej stanowi dla wnioskodawcy duże ułatwienie i przyspieszenie możliwości egzekwowania kontaktów w razie ich niewłaściwego wykonywania, nie przesądza to jednak o braku ponoszenia przez wnioskodawcę opłaty od wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty. Słusznym więc wydaje się przyjęcie koncepcji zgodnie z którą, wnioskodawca składający w ramach postępowania o uregulowanie kontaktów z dzieckiem wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, obok

⁴⁶ A. Górski, L. Walentynowicz, *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Ustawa i orzekanie. Komentarz praktyczny*, pod red. A. Górskiego, L. Walentynowicza, Warszawa 2008, s. 41.

⁴⁷ M. Uliasz [w:] *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz*, pod red. P. Feligi, Warszawa 2020, s. 265.

⁴⁸ *Ibidem*.

opłaty 100,00 złotych od wniosku wszczynającego postępowanie o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, zobowiązany będzie do uiszczania dodatkowej opłaty w wysokości również 100,00 złotych od wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej.

Zgodnie z ogólną regułą przewidzianą w art. 518 k.p.c., od postanowienia sądu pierwszej instancji orzekającego co do istoty sprawy przysługuje apelacja. Skoro postanowienie regulujące kontakty z dzieckiem jest postanowieniem co do istoty sprawy, przysługuje od niego apelacja⁴⁹. Aby mieć możliwość wniesienia apelacji, uczestnik postępowania w terminie tygodniowym od dnia ogłoszenia postanowienia musi złożyć wniosek o jego uzasadnienie i doręczenie. We wniosku należy określić czy uczestnik wnosi o uzasadnienie całości czy części postanowienia. Wniosek podlega opłacie w wysokości 100,00 złotych (25b ust. 1 u.k.s.c.). Opłata w wysokości 100,00 złotych jest niezależna od tego, czy uczestnik wnosi o uzasadnienie całego czy części postanowienia. W przypadku wniesienia środka zaskarżenia, opłatę wniesioną od wniosku o uzasadnienie zalicza się na poczet opłaty od środka zaskarżenia (25b ust. 2 u.k.s.c.). Następnie uczestnik postępowania w terminie dwutygodniowym od otrzymania postanowienia wraz z uzasadnieniem może wnieść apelację do sądu drugiej instancji za pośrednictwem sądu pierwszej instancji.

Apelacja musi spełniać warunki pisma procesowego określone w art. 126 k.p.c. oraz dodatkowe, dotyczące apelacji przewidziane art. 368 k.p.c. Apelacja podlega również obowiązkowi fiskalnemu⁵⁰. W sprawie uregulowania kontaktów z dzieckiem opłata od apelacji wynosi 100,00 złotych (art. 18 ust. 2 w zw. a art. 23 pkt 1 u.k.s.c.). Mając na uwadze, że opłata od wniosku o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia jest taka sama jak opłata od apelacji, a zgodnie z art. 25b ust. 2 u.k.s.c. opłatę od wniosku o uzasadnienie zalicza się na poczet opłaty od apelacji, wnioskodawca wnosząc apelację nie poniesie już dodatkowej opłaty od apelacji.

⁴⁹ M. Zając-Rzosińska, K. Zdun-Załęska, *Sprawy o kontakty rodziców z dzieckiem w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych*, Temidum.pl, Portal Okręgowej Izby Radców Prawnych w Warszawie, https://www.temidium.pl/artukul/sprawy_o_kontakty_rodzicow_z_dzieckiem_w_orzecznictwie_sadu_najwyzszego_i_sadow_powszechnych-3744.html (dostęp: 10.09.2022 r.).

⁵⁰ M. Manowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16)*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 373 (dostęp: 10.11.2022 r.). Por. A. Partyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, pod red. O. Piaskowskiej, Lex/el., uw. do art. 373 (dostęp: 10.11.2022 r.); A. Góra-Błaszczkowska, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz do art. 367-424¹² KPC*, Legalis, uw. do art. 373 (dostęp: 10.11.2022 r.).

Uczestnik postępowania o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, w razie braku uiszczenia opłaty od apelacji, albo który wniósł apelację zawierającą braki formalne uniemożliwiające nadanie apelacji biegu, zostanie wezwany przez sąd do uzupełnienia odpowiednio braku fiskalnego lub formalnego w terminie tygodnia pod rygorem odrzucenia apelacji⁵¹. Do usuwania braków fiskalnych a także braków formalnych apelacji w postępowaniu nieprocesowym, a więc m.in. w sprawach o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, poprzez art. 13 § 2 k.p.c. stosuje się odpowiednio art. 130 § 1 i 2 w zw. z art. 373 k.p.c.⁵². Jeżeli apelacja jest dotknięta brakiem formalnym lub fiskalnym, brak ten w terminie tygodniowym od doręczenia wezwania do jego uzupełnienia nie zostanie uzupełniony przez uczestnika, który wniósł apelację, nastąpi jej odrzucenie przez sąd mocą postanowienia, a nie zwrot⁵³. Ten sam skutek powoduje wniesienie apelacji po upływie terminu do jej złożenia (art. 373 k.p.c.)⁵⁴. Jeżeli braki formalne lub fiskalne apelacji zostały uzupełnione w terminie, apelacja wywołuje skutki od chwili jej wniesienia (art. 130 § 3 k.p.c.).

W aktualnym stanie prawnym skutki braków formalnych lub fiskalnych apelacji nie są zależne od tego, czy apelacja sporządzona i wniesiona jest osobiście przez uczestnika postępowania, czy też przez profesjonalnego pełnomocnika, tj. adwokata lub radcę prawnego. Tak więc również w razie wniesienia apelacji nieodpowiadającej wymogom art. 368 § 1 pkt 1-3 i 5 k.p.c. przez profesjonalnego pełnomocnika, przewodniczący wezwie go do usunięcia tych braków pod rygorem odrzucenia apelacji⁵⁵, ponieważ niedopuszczalne jest odrzucenie apelacji sporządzonej przez profesjonalnego pełnomocnika, bez wcześniejszego uruchomienia procedury sanacji jej braków formalnych⁵⁶.

Wydaje się, że przedmiotem zaskarżenia apelacją może być rozstrzygnięcie co do kontaktów z dzieckiem, a jeżeli sąd orzekł także o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy

⁵¹ A. Partyk [w:] *Kodeks ...*, pod red. O. Piaskowskiej, Lex/el., uw. do art. 373 (dostęp: 10.11.2022 r.); M. Manowska [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 373 (dostęp: 10.11.2022 r.); M. Manowska, *Apelacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz i orzecznictwo*, Warszawa 2022, s. 181; postanowienie SN z dnia 01.03.2017 r., IV CZ 124/16, Lex/el. nr 2281264 (dostęp: 10.11.2022 r.); postanowienie SN z dnia 08.05.2019 r., IV CZ 27/19, Legalis nr 1921817 (dostęp: 10.11.2022 r.).

⁵² M. Manowska [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 373 (dostęp: 10.11.2022 r.).

⁵³ M. Manowska, *Apelacja...*, s. 181; M. Manowska [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 373 (dostęp: 10.11.2022 r.).

⁵⁴ Por. M. Kłos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom II. Komentarz. Art. 205¹-424¹²*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, s. 925-926; K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński [w:] *Kodeks ...*, pod red. K. Flaga-Gieruszyńskiej, A. Zielińskiego, s. 755-756.

⁵⁵ M. Wójcik [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, pod red. A. Jakubeckiego, Lex/el., uw. do art. 373 (dostęp: 10.11.2022 r.).

⁵⁶ A. Partyk [w:] *Kodeks ...*, pod red. O. Piaskowskiej, Lex/el., uw. do art. 373 (dostęp: 10.11.2022 r.); Postanowienie SN z 09.09.2016 r., V CZ 47/16, Lex/el. nr 2149224 (dostęp: 10.11.2022 r.).

pieniężnej, również rozstrzygnięcie o zagrożeniu. Możliwe jest zaskarżenie w apelacji rozstrzygnięcia zarówno w przedmiocie uregulowania kontaktów z dzieckiem jak i łącznie z rozstrzygnięciem o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Możliwe jest również, aby uczestnik zaskarżył rozstrzygnięcie jedynie w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej⁵⁷. R. Zegadło wyraził pogląd zgodnie, z którym jeśli zagrożenie o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej zostanie zawarte już w orzeczeniu ustalającym kontakty, od którego orzeczenia przysługuje apelacja, to zakresem apelacji może być objęte także to zagrożenie o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Zdaniem tego autora, zagrożenie może być objęte apelacją, ponieważ jest orzeczeniem co do istoty sprawy kończącym postępowanie⁵⁸. O ile można zgodzić się, ze stanowiskiem, że zagrożenie może stanowić przedmiot apelacji, jeśli zostało orzeczone w orzeczeniu ustalającym kontakty, tak nie można przyjąć zaproponowanego uzasadnienia stanowiska. Owszem, postanowienie o zagrożeniu jest postanowieniem co do istoty, ale nie kończy postępowania. Postępowanie jako całość kończy dopiero postanowienie o umorzeniu postępowania wydane na podstawie art. 598²⁰ k.p.c. Apelacja wniesiona jedynie w zakresie uregulowania kontaktów z dzieckiem albo uregulowania kontaktów z dzieckiem i zagrożenia nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej będzie traktowana jako apelacja wniesiona od całego postanowienia. Natomiast apelacja wniesiona jedynie z zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej będzie apelacją częściową. Wydaje się, że strona skarżąca rozstrzygnięcie w zakresie kontaktów z dzieckiem jak i zagrożenia nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej zobowiązana będzie do uiszczenia opłaty 100,00 złotych tytułem opłaty od apelacji od rozstrzygnięcia w zakresie kontaktów z dzieckiem oraz opłaty 100,00 złotych tytułem opłaty od rozstrzygnięcia w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej. Natomiast jeśli przedmiotem zaskarżenia apelacją będzie tylko rozstrzygnięcie w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, wydaje się, że skarżący powinien uiścić opłatę w wysokości 100,00 złotych (art. 18 ust. 2 w zw. z art. 23 pkt 1 u.k.s.c.).

⁵⁷ Zob. R. Zegadło, *Wykonywanie orzeczeń o kontaktach*, Rodzina i Prawo 2012, Nr 23, s. 31 oraz E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2017, s. 721; J. Studzińska, *Charakter ...*, [w:] *Procedury...*, pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztymilera, s. 139.

⁵⁸ R. Zegadło, *Wykonywanie ...*, s. 31.

Problematyczna w postępowaniu nieprocesowym pozostaje kwestia wyznaczania rozprawy w postępowaniu odwoławczym. W jednej z uchwał Sąd Najwyższy⁵⁹ wyraził pogląd, że art. 514 § 1 zd. pierwsze k.p.c., zgodnie z którym rozprawa odbywa się w wypadkach wskazanych w ustawie, reguluje wyłącznie postępowanie przed sądem pierwszej instancji. Ponieważ sąd pierwszej instancji rozpoznawał postępowanie na rozprawie, właściwym wydaje się przyjęcie, że sąd drugiej instancji w konsekwencji również powinien rozpoznać apelację na rozprawie. Obecnie w doktrynie uznanie zyskuje jednak pogląd odmienny. Przyjmuje się bowiem, że skoro w postępowaniu nieprocesowym w pierwszej instancji obowiązuje zasada rozpoznawania spraw bez wyznaczania rozprawy, to *a fortiori* trzeba przyjąć, iż dotyczy ona także postępowania przed sądem drugiej instancji⁶⁰. Mając jednak na uwadze szczególny charakter spraw o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, a także fakt, że ustawodawca zobowiązuje do przeprowadzenia rozprawy przed sądem pierwszej instancji, wydaje się, że w sprawach dotyczących kontaktów z dzieckiem również przed sądem drugiej instancji powinna odbyć się rozprawa⁶¹.

Sąd w postępowaniu odwoławczym rozpoznając sprawę merytorycznie wydaje postanowienie. Sąd drugiej instancji może apelację oddalić, jeśli jest ona bezzasadna (art. 385 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.) oraz uwzględnić. W razie uwzględnienia apelacji zmienia zaskarżone postanowienie i orzeka co do istoty sprawy (art. 386 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Może także uchylić postanowienie i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania, ale tylko w razie nierozpoznania przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy albo gdy wydanie postanowienia wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości (art. 386 § 4 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). W razie stwierdzenia nieważności postępowania, sąd drugiej instancji uchyla zaskarżone postanowienie, znosi postępowanie w zakresie dotkniętym nieważnością i przekazuje sprawę sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania (art. 386 § 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Ostatnim możliwym rozstrzygnięciem, jakie może wydać sąd drugiej instancji jest uchylenie postanowienia oraz odrzucenie wniosku lub umorzenie postępowania. Będzie to miało miejsce wtedy, gdy sąd drugiej instancji stwierdzi,

⁵⁹ Uchwała SN z dnia 21.06.1966 r., III CZP 47/66, OSNC 1967, Nr 1, poz. 7.

⁶⁰ E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 525.

⁶¹ Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym przez sąd drugiej instancji może nastąpić mimo, że sprawa w pierwszej instancji podlega rozpoznaniu na rozprawie w wypadkach wskazanych w ustawie, np. art. 374 k.p.c.

że wniosek wszczynający postępowanie ulega odrzuceniu albo zachodzi podstawa do umorzenia postępowania (art. 386 § 3 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

We wniosku wszczynającym postępowanie w sprawach kontaktów z dzieckiem, można żądać jednocześnie uregulowania kontaktów z dzieckiem poprzez udzielenie zabezpieczenia na czas trwania postępowania⁶². W takiej sytuacji wniosek o zabezpieczenie kontaktów z dzieckiem jest zwolniony z opłat sądowych (art. 95 pkt 1 u.k.s.c.). Jeśli wniosek o zabezpieczenie zostanie złożony w odrębnym piśmie procesowym w toku sprawy, podlega wówczas opłacie stałej w wysokości 100,00 złotych (art. 68 ust. 1 u.k.s.c.). W postępowaniu zabezpieczającym istnieje również możliwość zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Wynika to z treści art. 756² § 1 pkt 2 k.p.c., który stanowi, że uwzględniając wniosek o zabezpieczenie przez uregulowanie sposobów kontaktów z dzieckiem, sąd na wniosek uprawnionego może w postanowieniu o udzieleniu zabezpieczenia zagrozić obowiązanemu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej na rzecz uprawnionego na wypadek naruszenia obowiązków określonych w tym postanowieniu. Zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej może być zastosowane, jeśli istnieją uzasadnione podstawy do przyjęcia, że obowiązanym dobrowolnie nie będzie wykonywał nałożonych na niego w postanowieniu o zabezpieczeniu obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem. Ma to miejsce w szczególności wówczas, gdy już przed udzieleniem zabezpieczenia obowiązanym nieprawidłowo wykonywał kontakty z dzieckiem⁶³. Zaznaczyć należy, że zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej na wypadek naruszenia obowiązków wynikających z postanowienia o zabezpieczeniu sposobów kontaktów z dzieckiem może być orzeczone tylko w tym postanowieniu. Nie może być natomiast orzeczone w czasie późniejszym, zwłaszcza wtedy, gdy obowiązanym nie wykonał nałożonych na niego obowiązków działania lub zaniechania⁶⁴.

Zgodnie z treścią art. 734 k.p.c., sądem właściwym do udzielenia zabezpieczenia na czas trwania postępowania, jest sąd do którego właściwości należy rozpoznanie sprawy w pierwszej instancji. Zatem, w przypadku zabezpieczenia kontaktów ze wspólnym małoletnim dzieckiem stron na czas toczącego się postępowania, właściwy jest sąd rejonowy przed którym toczy się sprawa o kontakty. Sąd w przedmiocie zabezpieczenia orzeka

⁶² J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 48; M. Zając-Rzosińska, K. Zdun-Załęska, *op. cit.* (dostęp: 10.09.2022 r.).

⁶³ J. Jagieła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom IV, Komentarz. Art. 730-1095¹*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, s. 183.

⁶⁴ *Ibidem*.

po przeprowadzeniu rozprawy, chyba że zachodzi wypadek niecierpiący zwłoki (art. 756¹ k.p.c.). Rozprawa powinna odbyć się w terminie miesiąca od dnia wpływu wniosku do sądu (art. 737 zd. drugie k.p.c.).

Postanowienie zabezpieczające w sprawach o kontakty z dzieckiem, tak jak inne postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia jest natychmiast wykonalne. Uczestnikowi na postanowienie sądu pierwszej instancji w przedmiocie zabezpieczenia przysługuje zażalenie. Zażalenie rozpoznaje sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, w składzie trzech sędziów (art. 741 § 2 k.p.c.). Wniesienie zażalenia na postanowienie ustanawiające zabezpieczenie nie wstrzymuje jednak jego wykonania. Wniesienie zażalenia wstrzymuje natomiast wykonanie postanowienia uchylającego lub zmieniającego postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia (art. 742 § 3 k.p.c.).

W celu złożenia zażalenia, konieczne jest uprzednie złożenie wniosku o uzasadnienie postanowienia w terminie 7 dni od jego ogłoszenia, a gdy zostało wydane na posiedzeniu niejawnym - od doręczenia. We wniosku należy określić czy uczestnik wnosi o uzasadnienie całości czy części postanowienia. Wniosek podlega opłacie w wysokości 100,00 złotych (25b ust. 1 u.k.s.c.). Zażalenie na postanowienie w przedmiocie kontaktów z dzieckiem wnosi się w terminie tygodniowym liczonym od dnia doręczenia postanowienia wraz z uzasadnieniem. Zażalenie musi spełniać warunki formalne pisma procesowego oraz zawierać wskazanie zaskarżonego postanowienia i wniosek o jego zmianę lub uchylenie, jak również zwięzłe uzasadnienie zażalenia ze wskazaniem w miarę potrzeby nowych faktów i dowodów. (art. 394 § 3 k.p.c.). Zażalenie podlega również opłacie w wysokości 30,00 złotych (art. 19 ust. 3 pkt 2 w zw. z art. 68 ust. 1 w zw. z art. 12 u.k.s.c.)⁶⁵. Zażalenie rozpoznaje sąd, który wydał zaskarżone postanowienie w składzie trzech sędziów (art. 741 § 2 k.p.c.). Rozstrzygnięcie zapada w postaci postanowienia, które sąd, jako kończące postępowanie w sprawie uzasadnia z urzędu. Jednak w sprawach, w których zażalenie oddalono lub zmieniono zaskarżone postanowienie, pisemne uzasadnienie sporządza się tylko wówczas, gdy strona zgłosiła wniosek o doręczenie postanowienia z uzasadnieniem (art. 397 § 2 k.p.c.).

⁶⁵ Według art. 25b ust. 2 u.k.s.c. w przypadku wniesienia środka zaskarżenia opłatę uiszczoną od wniosku o doręczenie orzeczenia albo zarządzenia z uzasadnieniem zalicza się na poczet opłaty od środka zaskarżenia. Ewentualna nadwyżka nie podlega zwrotowi. Mając na uwadze, że opłata od wniosku o uzasadnienie postanowienia w przedmiocie zabezpieczenia kontaktów z dzieckiem przekracza wartość opłaty od zażalenia na takie postanowienie, uczestnik, który poniósł opłatę od wniosku o uzasadnienie nie poniesie opłaty od zażalenia.

W sprawach o uregulowanie kontaktów z dzieckiem sąd na każdym etapie postępowania może nakłaniać wnioskodawcę i uczestników postępowania do zawarcia ugody bądź skierować ich do mediacji⁶⁶.

3. Kumulacja roszczeń o ustalenie kontaktów z dzieckiem z roszczeniem dotyczącym władzy rodzicielskiej

Sprawy o uregulowanie kontaktów z dzieckiem mogą być rozpoznawane w jednym postępowaniu - łącznie ze sprawami dotyczącymi władzy rodzicielskiej. Przed zmianą art. 509 k.p.c. ustawą z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy - Kodeks postępowania cywilnego⁶⁷, w doktrynie dominowało stanowisko, że kumulacja spraw o kontakty z dzieckiem i o władzę rodzicielską jest niemożliwa. Jego zwolennikiem był m.in. J. Ignaczewski⁶⁸. Autor podkreślał, że niemożność połączenia tych spraw wynikała z rozbieżności w zakresie składu osobowego sądu rozpoznającego omawiane rodzaje spraw. Mianowicie, sprawy o uregulowanie kontaktów z dzieckiem były rozpoznawane w składzie jednoosobowym, natomiast o władzę rodzicielską, w składzie ławniczym⁶⁹. J. Ignaczewski na potwierdzenie tezy o niemożności połączenia ze sobą tych spraw powoływał się na uchwałę Sądu Najwyższego⁷⁰, w której przyjęto, że nieważność postępowania zachodzi w każdym przypadku, gdy skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa. Nie ma bowiem składu lepszego czy gorszego. Jest tylko skład zgodny lub sprzeczny z przepisami prawa.

Wspomnianą wyżej ustawą z dnia 25 czerwca 2015 r. zmieniono jednakże treść art. 509 k.p.c. poprzez wyeliminowanie spośród spraw podlegających rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym przez sąd pierwszej instancji składzie jednego sędziego i dwóch ławników, spraw dotyczących władzy rodzicielskiej. Zatem od wejścia w życie znowelizowanego art. 509 k.p.c., tj. od 29 sierpnia 2015 r., sprawy dotyczące władzy rodzicielskiej są rozpoznawane w składzie jednego sędziego bez udziału ławników. W związku z tym odpadła przyczyna uniemożliwiająca łączne rozpoznawanie spraw o kontakty z dzieckiem wraz ze sprawami dotyczącymi władzy rodzicielskiej. Dlatego też w świetle obecnego

⁶⁶ Szerzej na temat ugody i mediacji zob. rozdział trzeci, podrozdział szósty.

⁶⁷ Dz.U. z 2015 r., poz. 1062.

⁶⁸ J. Ignaczewski, *Komentarz...*, s. 42-44.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ Uchwała SN z dnia 18.12.1968 r., III CZP 119/68, OSNPG 1969, Nr 4, poz. 23.

brzmienia art. 509 k.p.c., wydaje się niewątpliwym, że istnieje możliwość kumulacji roszczeń o kontakty z dzieckiem z roszczeniami dotyczącymi władzy rodzicielskiej⁷¹. Kumulacja tych roszczeń wydaje się istotna także z punktu widzenia ekonomiki procesu i zakresu regulacji tych spraw. Sprawy o kontakty z dzieckiem i o władzę rodzicielską dotyczą bowiem ogółu podstawowych spraw związanych z osobą dziecka. Nawet, gdyby sprawa o uregulowanie kontaktów z dzieckiem nie została wniesiona łącznie wraz ze sprawą o władzę rodzicielską, lecz została wszczęta oddzielnie, zachodziłaby konieczność połączenia jej do wspólnego rozpoznania ze sprawą dotyczącą władzy rodzicielskiej na podstawie art. 219 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.⁷². Przesłanką umożliwiającą połączenie tych spraw do wspólnego rozpoznania jest ich ścisły związek.

Sądem właściwym do rozpoznania spraw dotyczących władzy rodzicielskiej jest sąd opiekuńczy, którego rolę, jak już była mowa, pełni w pierwszej instancji sąd rejonowy, wydział rodzinny i nieletnich. Do ustalenia właściwości miejscowej sądu opiekuńczego zastosowanie ma przepis 569 k.p.c. Według tego przepisu właściwym jest sąd miejsca zamieszkania osoby, której postępowanie dotyczy, a w braku miejsca zamieszkania - sąd opiekuńczy miejsca jej pobytu. Jeżeli natomiast brak i tej podstawy - właściwy jest sąd rejonowy dla m.st. Warszawy. Należy zaznaczyć, że właściwość ta ma charakter wyłączny. Wynika to z niemożliwości umownego uregulowania samych stosunków między rodzicami i dziećmi co czyni niedopuszczalne zawieranie umów dotyczących właściwości sądu w sprawach z tych stosunków⁷³.

W sprawach dotyczących władzy rodzicielskiej, a w szczególności w przypadku ograniczenia lub pozbawienia władzy rodzicielskiej, znaczenie zyskuje uprawnienie sądu do działania z urzędu, w tym do inicjowania postępowania w oparciu o zawiadomienia, o których stanowi art. 572 k.p.c.⁷⁴. W literaturze podnosi się bowiem⁷⁵, że wszczęcie przez sąd z urzędu postępowania zmierzającego do ograniczenia rodzicom władzy rodzicielskiej jest szczególnym przejawem dbałości państwa o dobro dziecka w sytuacji jego zagrożenia. Ograniczenie czy pozbawienie władzy rodzicielskiej stanowi jednocześnie najdotkliwszą

⁷¹ J. Grycz, *Czy sprawa o kontakty może toczyć się razem ze sprawą o pozbawienie władzy rodzicielskiej?*, <https://www.adwokatrodzinny.pl/26,99,Kontakty%20z%20dzieckiem,Czy%20sprawa%20o%20kontakty%20mo%C5%BCe%20toczy%C4%87%20si%C4%99%20razem%20ze%20spraw%C4%85%20o%20pozbawienie%20w%C5%82adzy%20rodzicielskiej> (dostęp: 12.10.2022 r.).

⁷² Por. J. Grycz, *op. cit.* (dostęp: 12.10.2022 r.).

⁷³ Postanowienie SN z dnia 20.06.1974 r., I CZ 74/74, Legalis nr 18106 (dostęp: 11.07.2022 r.).

⁷⁴ Por. E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 676.

⁷⁵ A. Łapiński, *Ograniczenia władzy rodzicielskiej w polskim prawie rodzinnym*, Warszawa 1975, s. 78.

formę ingerencji sądu w prawa rodzicielskie. Z tego względu, Sąd Najwyższy⁷⁶ opowiedział się za bardzo wąskim kręgiem osób uprawnionych do wszczęcia postępowania o ograniczenie władzy rodzicielskiej. Z postanowienia Sądu Najwyższego wynika, że legitymację czynną w tych sprawach posiadają wyłącznie rodzice. Na tle powyższego postanowienia Sądu Najwyższego, w literaturze został wyrażony słuszny pogląd⁷⁷, zgodnie z którym w razie wniesienia wniosku o ograniczenie władzy rodzicielskiej przez inny podmiot niż rodzic, jego oddalenie nie może nastąpić wyłączenie ze względu na brak legitymacji procesowej. W takim przypadku zasadnym jest natomiast, aby sąd z urzędu rozważył istnienie podstaw do ingerencji we władzę rodzicielską, gdyż najważniejsze jest dobro dziecka. Dlatego też sąd nie powinien jedynie oddalać wniosku o ograniczenie władzy rodzicielskiej wniesionego przez osobę nieuprawnioną, lecz podjąć z urzędu postępowanie w przedmiocie władzy rodzicielskiej.

Postanowienie w przedmiocie władzy rodzicielskiej może zapaść po przeprowadzeniu rozprawy (art. 579 k.p.c.) i staje się skuteczne oraz wykonalne dopiero po uprawomocnieniu się⁷⁸.

Sąd w toku postępowania dotyczącego władzy rodzicielskiej orzekając w przedmiocie uregulowania kontaktów z dzieckiem może również wydać postanowienia, o których stanowi ustawodawca w art. 582¹ k.p.c. Może w szczególności na wniosek uprawnionego zagrozić nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej w razie uzasadnionej obawy naruszenia obowiązków wynikających z postanowienia o kontaktach z dzieckiem (art. 582¹ § 1 k.p.c.).

Od postanowienia wydanego w sprawie władzy rodzicielskiej przysługuje uczestnikom apelacja na ogólnych zasadach⁷⁹. Wydaje się, że rozstrzygnięcie o kontaktach z dzieckiem zawarte w postanowieniu wydanym w przedmiocie władzy rodzicielskiej może stanowić samodzielną podstawę apelacji. Skoro słuszne wydaje się zapatrywanie, że przedmiotem apelacji może być samo rozstrzygnięcie co do uregulowania kontaktów z dzieckiem, wyłania się pytanie o zaskarżalność rozstrzygnięcia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Wydaje się, że prawo do zaskarżenia postanowienia wydanego w sprawie dotyczącej władzy rodzicielskiej przysługuje co do każdego rozstrzygnięcia w nim zawartego,

⁷⁶ Postanowienie SN z dnia 13.12.2013 r., III CZP 89/13, Biul. SN 2013, Nr 12.

⁷⁷ M. Kuchnio, *Kodeks ...*, pod red. O. Piaskowskiej, Lex/el. uw. do art. 579 (dostęp: 11.07.2023 r.).

⁷⁸ J. Bodio [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, pod red. A. Jakubeckiego, Lex/el., uw. do art. 579 (dostęp: 11.07.2022 r.); E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 675; M. Malczyk [w:] *Kodeks ...*, *Ib*, pod red. A. Góry-Błaszczykowskiej, s. 618.

⁷⁹ Szerzej na temat apelacji w postępowaniu nieprocesowym zob. rozdział trzeci, podpunkt drugi.

a więc również w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Zaskarżenie postanowienia w części dotyczącej zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej może stanowić samodzielną podstawę apelacji albo być zaskarżone łącznie z rozstrzygnięciem o władzy rodzicielskiej lub uregulowaniem kontaktów z dzieckiem albo jednocześnie z rozstrzygnięciem co do władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem. Zaskarżenie rozstrzygnięcia co do władzy rodzicielskiej lub co do władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem oraz o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej będzie jednoznaczne z wniesieniem apelacji od całego postanowienia. Natomiast zaskarżenie jedynie rozstrzygnięcia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem lub kontaktów z dzieckiem łącznie z zagrożeniem nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej albo jedynie w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, oznacza wniesienie apelacji jedynie od części postanowienia (apelacja częściowa).

W tym miejscu zasadne wydaje się poczynienie kilku uwag na temat wysokości opłaty od apelacji w wypadkach wyżej wskazanych. Zagadnienie to wiąże się z brakiem odpowiednich regulacji, wskutek czego może nasuwać problemy i powodować wątpliwości interpretacyjne. Wydaje się, że wysokość opłaty od apelacji będzie uzależniona od zakresu zaskarżenia, a dokładnie od tego, które z rozstrzygnięć, tj. dotyczące władzy rodzicielskiej, uregulowania kontaktów z dzieckiem, zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej zostanie zaskarżone apelacją.

Jak wskazano wyżej, zaskarżenie rozstrzygnięcia w zakresie władzy rodzicielskiej będzie oznaczało wniesienie apelacji od całego postanowienia. Wysokość opłaty od apelacji co do władzy rodzicielskiej wynosi 100,00 złotych (art. 23 pkt 1 u.k.s.c.). Powstaje pytanie, w jakiej wysokości należy uiścić opłatę, jeśli apelacja obejmuje ponadto rozstrzygnięcie dotyczące uregulowania kontaktów z dzieckiem lub rozstrzygnięcia w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Zauważyć należy, że sąd w przypadku orzekania w przedmiocie władzy rodzicielskiej nie jest zobligowany do obligatoryjnego rozstrzygnięcia o kontaktach z dzieckiem, a tym bardziej o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. W tym przypadku nie zadziała mechanizm jak w przypadku wyroku rozwodowego, w którym sąd obligatoryjnie orzeka o kontaktach⁸⁰. Wniesienie opłaty w wysokości 600,00 złotych od apelacji w sprawie o rozwód powoduje

⁸⁰ Szerzej na temat wyroku rozwodowego zob. podpunkt czwarty niniejszego rozdziału.

więc, że strona chcąc zaskarżyć wyrok rozwodowy w zakresie kontaktów z dzieckiem nie musi ponosić dodatkowej opłaty z tytułu zaskarżenia rozstrzygnięcia w zakresie kontaktów z dzieckiem łącznie z rozstrzygnięciem o rozwodzie. Zatem w przypadku zaskarżenia postanowienia w zakresie władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem, wydaje się, że uiszczenie opłaty od apelacji w wysokości jedynie 100,00 złotych jest niewystarczające. Roszczenie o uregulowanie kontaktów z dzieckiem jest bowiem wprawdzie roszczeniem dodatkowym, które może być rozpoznawane łącznie z roszczeniem o władzę rodzicielską, lecz jest jednak roszczeniem samodzielnym. Dlatego też wydaje się, że powinno podlegać odrębnej opłacie. Podstawą opłaty od apelacji w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, jak już była mowa, jest art. 18 ust. 2 w zw. z art. 23 pkt 1 u.k.s.c. Wydaje się, że analogicznie dodatkowej opłacie będzie podlegała apelacja w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej⁸¹. Reasumując, jeśli w apelacji strona skarżąca zaskarża postanowienie w zakresie władzy rodzicielskiej, kontaktów z dzieckiem oraz zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, wydaje się że powinna uiścić trzy opłaty po 100,00 złotych (100,00 złotych tytułem apelacji w zakresie władzy rodzicielskiej, 100,00 złotych tytułem opłaty w zakresie roszczenia o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, 100,00 złotych tytułem opłaty w zakresie roszczenia o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej). Natomiast, jeśli w apelacji uczestnik nie zaskarży postanowienia w zakresie władzy rodzicielskiej a jedynie w zakresie kontaktów z dzieckiem lub zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej lub łącznie w zakresie kontaktów z dzieckiem i zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, powinien uiścić opłaty od zaskarżonych rozstrzygnięć. W konsekwencji, zaskarżenie postanowienia jedynie w zakresie kontaktów z dzieckiem winno skutkować koniecznością uiszczenia jednej opłaty w wysokości 100,00 złotych, zaskarżenie orzeczenia jedynie w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej – jednej opłaty w wysokości 100,00 złotych, a zaskarżenie roszczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem i zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej powinno skutkować koniecznością uiszczenia dwóch opłat po 100,00 złotych.

⁸¹ Szerzej na temat uzasadnienia podstaw konieczności ponoszenia dodatkowej opłaty od wniosku a także apelacji w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, zob. podrozdział drugi niniejszego rozdziału.

4. Kumulacja roszczeń o kontakty z dzieckiem z roszczeniami w sprawach małżeńskich

Sąd o kontaktach z dzieckiem obligatoryjnie orzeka w sprawach małżeńskich. Podstawowym przepisem prawa materialnego regulującym kwestię orzekania w sprawach małżeńskich o kontaktach z dzieckiem jest art. 58 k.r.o., który dotyczy spraw o rozwód. Zgodnie z jego treścią, sąd w wyroku orzekającym rozwód rozstrzyga o kontaktach rodziców ze wspólnymi małoletnimi dziećmi obojga małżonków. Do rozstrzygnięcia o kontaktach rodziców z małoletnimi dziećmi sąd zobligowany jest również orzekając separację na żądanie jednego z małżonków (art. 61³ w zw. z art. 58 k.r.o.)⁸² oraz o unieważnieniu małżeństwa (art. 21 w zw. z art. 58 k.r.o.). Należy podkreślić, że sąd nie orzeka o kontaktach z małoletnimi dziećmi w wyroku oddalającym powództwo o rozwód, o separację, o unieważnienie małżeństwa.

Pogłębionej analizy wymaga kwestia czy sąd o kontaktach z dzieckiem orzeka również w wyroku ustalającym istnienie bądź nieistnienie małżeństwa. Problem wynika z tego, że wyrok ustalający nieistnienie małżeństwa potwierdza, iż małżeństwo nigdy nie istniało, a więc nie zostało zawarte i tym samym nie powstały skutki związane z jego zawarciem⁸³. Brak skutków prawnych zawarcia małżeństwa rozciąga się również na inne kwestie. Tak więc między osobami objętymi wyrokiem ustalającym nieistnienie małżeństwa nie powstaje ustawowa wspólność majątkowa, obowiązek alimentacyjny, stosunek powinowactwa między członkami rodzin tych osób. Najistotniejszy skutek odnosi się jednak wobec dzieci zrodzonych w czasie trwania *matrimonium non existens*⁸⁴. Przyjmuje się, że dzieci zrodzone z tego związku mają status dzieci pozamałżeńskich⁸⁵. Fakt, że dzieci uznawane są za dzieci mające status dzieci pozamałżeńskich nie przesądza jednak o tym, czy sąd w wyroku ustalającym nieistnienie małżeństwa powinien orzec, czy nie o kontaktach ze wspólnymi dziećmi. Argumentem, który wydaje się przemawiać za niedopuszczalnością orzekania w takim wyroku o kontaktach z dzieckiem jest brak odesłania w przepisach dotyczących ustalenia nieistnienia małżeństwa do odpowiedniego stosowania przepisu odnoszącego się do skutków rozwodu, tj. do art. 58 k.r.o. W związku z tym, wydaje się,

⁸² Nie dotyczy to separacji na zgodny wniosek małżonków, którzy nie mają małoletnich dzieci (art. 61¹ § 3 k.r.o.) i postępowanie jest prowadzone w trybie nieprocesowym.

⁸³ M. Domański [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego. Tom V. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzające KRO*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2017, s. 47.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ W. Bosysiak [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. J. Wiercińskiego, Warszawa 2014, s. 42.

że sąd orzekając o ustaleniu nieistnienia małżeństwa nie ma obowiązku wydawania rozstrzygnięcia w przedmiocie uregulowania kontaktów z dzieckiem. Zadaniem sądu jest jedynie orzeczenie czy w realiach sprawy zachodzą przesłanki do ustalenia nieistnienia małżeństwa. Poza zakresem rozważań sądu pozostają także inne kwestie, o których sąd orzeka obligatoryjnie w wyroku rozwodowym, w szczególności o uregulowaniu kontaktów z dzieckiem. Z analogiczną sytuacją mamy do czynienia w przypadku wyroku ustalającego istnienie małżeństwa. Wydaje się, że również w tym przypadku sąd nie będzie orzekał w przedmiocie uregulowania kontaktów z dzieckiem.

Sąd w wyroku rozwodowym zobowiązany jest do obligatoryjnego orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. Ustawodawca umożliwia jednak w pierwszej kolejności uzgodnienie przez rodziców w jaki sposób będą wykonywane kontakty po ustaniu małżeństwa. Uzgodnienie to określane jest mianem porozumienia⁸⁶ lub planem wychowawczym⁸⁷. Warunkiem zatwierdzenia przez sąd planu wychowawczego jest to, że musi on uwzględniać dobro dziecka (art. 58 § 1 k.r.o.). Natomiast w przypadku braku porozumienia rodziców w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem, sąd samodzielnie (obligatoryjnie) orzeka o kontaktach z dzieckiem, uwzględniając prawo dziecka do wychowywania przez oboje rodziców (art. 58 § 2 zd. pierwsze k.r.o.). Przedstawienie przez rodziców sądowi porozumienia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem nie zwalnia sądu z obowiązku orzekania o uregulowaniu kontaktów z dzieckiem⁸⁸. Pogląd ten został wyrażony w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2012 r.⁸⁹. Sąd Najwyższy podkreślił, że porozumienie podlega ocenie sądu, a to oznacza, że od oceny sądu uzależnione jest czy porozumienie może być podstawą orzeczenia („uwzględnienia porozumienia”) oraz pozostawienia obojgu rodzicom władzy rodzicielskiej. W treści wyroku musi być zamieszczone określenie powierzenia władzy rodzicielskiej, sposobu jej wykonywania oraz kontaktów z dzieckiem. Niedopuszczalne jest natomiast odwołanie się w wyroku rozwodowym do treści porozumienia jako swego załącznika. Nawet w razie uznania porozumienia za miarodajnie określające sposób wykonywania władzy rodzicielskiej

⁸⁶ J. Ignaczewski [w:] *Rozwód...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 101.

⁸⁷ J. Ignaczewski [w:] *Rozwód...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 108.

⁸⁸ J. Pawliczak [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego. Tom V. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Przepisy wprowadzające KRO*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2017, s. 721-722; J. Pawliczak, *Orzekanie w wyroku rozwodowym o kontaktach z dzieckiem*, *Przegląd Sądowy* 2017, Nr 10, s. 43-44; K. Gromek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 572.

⁸⁹ Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 05.06.2012 r., III CZP 72/11, OSNC 2012, Nr 12, poz. 135.

i kontaktów z dzieckiem, sąd powinien przenieść jego treść do sentencji wyroku. Porozumienie nie może być jednak traktowane jak ugoda, a zatem nie może doprowadzić do umorzenia postępowania w tym zakresie, nie stanowi również tytułu egzekucyjnego lub tytułu innego rodzaju, podlegającego przymusowemu wykonaniu. Tytułem podlegającym przymusowemu wykonaniu jest orzeczenie sądu, w którym zostały dokładnie sprecyzowane uprawnienia i obowiązki każdego z rodziców. Jeśli rodzice nie dojdą do porozumienia tam, gdzie jest ono obligatoryjne, sąd orzeknie o władzy rodzicielskiej przez powierzenie jej jednemu z rodziców i ograniczeniu władzy drugiego z nich do określonych uprawnień i obowiązków względem dziecka⁹⁰.

Sąd jednak nie zawsze w wyroku rozwodowym orzeka o uregulowaniu kontaktów z dzieckiem. W myśl art. 58 § 1b k.r.o. sąd nie orzeka w tym względzie na zgodny wniosek stron. W takim wypadku ustalenie sposobu utrzymywania kontaktów z dzieckiem pozostawione jest w gestii rozwodzących się rodziców⁹¹. W literaturze przyjmuje się⁹², że złożenie przez strony zgodnego wniosku na podstawie art. 58 § 1b k.r.o. wyłącza obowiązek sądu rozwodowego orzekania o kontaktach z dzieckiem i uniemożliwia sądowi określenie sposobu ich utrzymywania. Jednocześnie sąd rozwodowy w sentencji wyroku powinien zaznaczyć, że odstępuje od orzekania w przedmiocie uregulowania kontaktów z dzieckiem używając sformułowania: „na zgodny wniosek stron nie orzeka o utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem⁹³” albo „nie ustala kontaktów rodziców z małoletnim⁹⁴”. Przeciwnego zdania jest J. Pawliczak⁹⁵, który wskazuje, że nie ma konieczności umieszczania przez sąd w sentencji wyroku rozwodowego wzmianki „na zgodny wniosek stron nie orzeka o utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem”. Należy jednak zgodzić się z poglądem, że brak jakiegokolwiek zapisu w wyroku rozwodowym w przedmiocie kontaktów z dzieckiem mogłoby być uznane za nierozpoznanie przez sąd rozwodowy tej kwestii. W konsekwencji, umożliwiłoby to stronie złożenie wniosku o uzupełnienie wyroku na podstawie art. 351

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ J. Gajda [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2021, s. 527.

⁹² K. Gromek, *Kodeks ...*, s. 573; H. Haak [w:] *Rozwód i separacja. Komentarz do art. 55-61⁶ KRO oraz związanych z nim regulacji KPC (art. 7, 17, 41, 47, 66, 98, 100-102, 117, 177, 187, 193, 201, 203, 204, 205⁴, 232, 316-317, 366-367, 400, 425-446, 509, 510-511, 511², 516, 520, 567¹-567⁵)*, pod red. H. Haaka, Warszawa 2020, s. 96.

⁹³ *Ibidem*. K. Gromek uważa, że zwrot „na zgodny wniosek stron nie orzeka o utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem” jest niepoprawny. K. Gromek, *Kodeks...*, s. 573.

⁹⁴ K. Gromek, *Kodeks ...*, s. 573.

⁹⁵ J. Pawliczak, *Orzekanie ...*, s. 49.

k.p.c.⁹⁶. Nie ma natomiast wątpliwości, że zgodny wniosek o nieorzekanie o kontaktach nad wspólnym małoletnim dzieckiem nie musi być złożony w jednym piśmie procesowym⁹⁷. Wniosek może złożyć jedna strona, druga może zaś przychylić się do wniosku, składając oświadczenie na piśmie lub ustnie⁹⁸. Możliwość nieorzekania o kontaktach z dzieckiem przysługuje również w sprawach o separację oraz o unieważnienie małżeństwa, gdyż przepis art. 58 k.r.o. stosuje się odpowiednio także w tych sprawach.

Obligatoryjność orzekania przez sąd w wyroku rozwiązującym małżeństwo przez rozwód o kontaktach z dzieckiem, wskazuje na determinację ustawodawcy związaną z ewentualną koniecznością ochrony tego prawa. Podkreśla się, że jest to zagadnienie na tyle istotne, że ustawodawca zdecydował się na opóźnienie, a nawet niejako uzależnienie rozstrzygnięcia o rozwodzie, separacji czy unieważnieniu małżeństwa od uregulowania kwestii kontaktów z małoletnim dzieckiem obojga rodziców. Dzięki temu rodzic uprawniony do kontaktu, już w momencie rozstrzygnięcia sprawy o rozwód, separację oraz o unieważnienie małżeństwa uzyskuje wiążące rozstrzygnięcie w kwestii kontaktów z dzieckiem⁹⁹.

Kumulację w wyroku rozwodowym dodatkowych rozstrzygnięć dotyczących małoletnich dzieci w tym o kontaktach z małoletnimi dziećmi określa się w orzecznictwie mianem zasady wyłączności postępowania rozwodowego¹⁰⁰. Poza tym, że sąd w wyroku orzekającym rozwód, separację oraz unieważnienie małżeństwa orzeka z urzędu o dodatkowych kwestiach m.in. w zakresie kontaktów z dziećmi, przepisy prawa zabraniają ponadto prowadzenie równoległe odrębnych postępowań w kwestiach związanych z władzą rodzicielską a także kontaktami z dziećmi. Stanowi o tym art. 445¹ § 1 zd. pierwsze k.p.c., w myśl którego, jeżeli sprawa o rozwód lub o separację jest w toku, nie może być wszczęte odrębne postępowanie dotyczące władzy rodzicielskiej nad wspólnymi małoletnimi dziećmi stron lub o ustalenie kontaktów z nimi¹⁰¹. W razie orzekania przez sąd w toku spraw małżeńskich o władzy rodzicielskiej lub o kontaktach z dzieckiem zgodnie z art. 445¹ § 1 zd. drugie k.p.c. stosuje się

⁹⁶ K. Gromek, *Kodeks ...*, s. 573; J. Pawliczak, *Orzekanie...*, s. 50.

⁹⁷ J. Pawliczak [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego. Tom V. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Przepisy wprowadzające KRO*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2017, s. 722.

⁹⁸ K. Gromek, *Kodeks ...*, s. 574.

⁹⁹ T. Justyński, *op. cit.*, s. 154.

¹⁰⁰ Orzeczenie SN z dnia 21.09.1971 r., II CZP 43/71, OSN 1972, Nr 3, poz. 46, orzeczenie SN z dnia 15.04.1967 r., III CZP 23/67, OSN 1967, Nr 11, poz. 195.

¹⁰¹ Przyjmuje się, że omawiany przepis ma zastosowanie również w sprawach o unieważnienie małżeństwa. K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks ...*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, A. Zielińskiego, s. 996; M. Ciesielski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. P. Ryskiego, Legalis, uw. do art. 445¹ (dostęp: 29.06.2022 r.).

przepisy o postępowaniu zabezpieczającym. Wówczas obok przepisów ogólnych o postępowaniu zabezpieczającym, tj. 730 i nast. k.p.c. znajdują zastosowanie również przepisy szczególnie powiązane z art. 445¹ k.p.c., a mianowicie art. 755 § 1 pkt 4 k.p.c., art. 756¹ k.p.c. oraz art. 756² k.p.c.¹⁰². Sąd orzekając o zabezpieczeniu ma przede wszystkim możliwość uregulowania sposobu roztoczenia pieczy nad małoletnimi dziećmi i kontaktów z dzieckiem (art. 755 § 1 pkt 4 k.p.c.), a nawet zagrozić obowiązanemu nakazaniem zapłaty określonej sumy pieniężnej na rzecz uprawnionego na wypadek naruszenia obowiązków określonych w tym postanowieniu (art. 756² § 1 pkt 2 k.p.c.). W sprawach dotyczących pieczy nad małoletnimi dziećmi i kontaktów z dzieckiem sąd orzeka w przedmiocie zabezpieczenia po przeprowadzeniu rozprawy, chyba że chodzi o wypadek niecierpiący zwłoki (art. 756¹ k.p.c.). Sąd, w toku spraw o rozwód, separację oraz o unieważnienie małżeństwa może udzielić zabezpieczenia w przedmiocie ustalenia kontaktów z dzieckiem zarówno na wniosek, jak i z urzędu, niezależnie od inicjatywny stron postępowania (art. 570 i 732 k.p.c.)¹⁰³.

Kontynuację zasady zakazu wszczynania odrębnych postępowań określonych w art. 445¹ § 1 k.p.c. w czasie trwania procesu w sprawach małżeńskich stanowi art. 445¹ § 2 k.p.c. Zgodnie z jego treścią, postępowanie w sprawie dotyczącej władzy rodzicielskiej lub kontaktów z dzieckiem wszczęte przed wytoczeniem powództwa o rozwód lub o separację ulega z urzędu zawieszeniu, a o władzy rodzicielskiej lub o kontaktach orzeka sąd w postępowaniu zabezpieczającym, przed którym toczy się sprawa o rozwód, separację lub unieważnienie małżeństwa. W zależności od sposobu rozstrzygnięcia w sprawie o rozwód, separację lub unieważnienie małżeństwa, zawieszone postępowanie zostaje umorzone albo następuje jego podjęcie. Jeśli sąd w wyroku orzekł również o kontaktach z małoletnimi dziećmi stron, zawieszone wcześniej postępowanie zostaje umorzone, gdyż wydanie odrębnego orzeczenia o kontaktach jest zbędne. Natomiast, gdy w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie o rozwód, separację lub unieważnienie małżeństwa nie zawarto rozstrzygnięcia o kontaktach z dzieckiem, ponieważ powództwo zostało oddalone albo postępowanie umorzone, następuje wówczas z urzędu podjęcie zawieszonego wcześniej postępowania o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Decyzja sądu zarówno o umorzeniu wcześniej zawieszonego postępowania oraz o jego podjęciu może zapaść jednak dopiero

¹⁰² M. Ciesielski [w:] *Kodeks ...*, pod red. P. Ryskiego, Legalis, uw. do art. 445¹ (dostęp: 29.06.2022 r.).

¹⁰³ J. Ignaczewski [w:] *Rozwód ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 343.

po uprawomocnieniu się orzeczenia wydanego w sprawie o rozwód, separację lub unieważnienie małżeństwa.

Sąd orzekający rozwód, separację, unieważnienie małżeństwa w zakresie orzekania o kontaktach z dzieckiem, pełni kompetencje sądu opiekuńczego¹⁰⁴. Zatem sąd, przed którym toczy się postępowanie powinien kierować się zasadami odnoszącymi się do postępowania przed sądami opiekuńczymi. Wyłania się jednak pytanie czy w wypadkach nagłych sąd może skorzystać z art. 569 § 2 k.p.c. i na posiedzeniu niejawnym wydać wszelkie potrzebne zarządzenia. W literaturze wyrażono stanowisko opowiadające się za taką możliwością¹⁰⁵. Wydaje się, że pogląd o możliwości stosowania art. 569 § 2 k.p.c. w toku spraw małżeńskich z uwagi na wprowadzenie przepisów m.in. art. 756¹ k.p.c. oraz 756² k.p.c. jest nieaktualny. Pogląd był aktualny, gdy nie było przepisów art. 756¹ k.p.c. oraz 756² k.p.c. Przepisy te, ze względu na przedmiot regulacji, zastąpiły bowiem możliwość stosowania w sprawach opiekuńczych art. 569 § 2 k.p.c. Obecnie wszelkie potrzebne zarządzenia w wypadkach nagłych w tych sprawach są wydawane na podstawie art. 756¹ k.p.c. oraz 756² k.p.c.

Sądami rzeczowo właściwymi do rozpoznania spraw o rozwód, separację oraz unieważnienie małżeństwa w pierwszej instancji są sądy okręgowe. Właściwość sądu okręgowego w tych kategoriach spraw wynika z art. 17 pkt 1 k.p.c. stanowiącego, że do właściwości sądów okręgowych należą sprawy niemajątkowe i łącznie dochodzone z nim roszczenia majątkowe oprócz spraw o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz o rozwiązanie przysposobienia. Sprawy o rozwód, separację i o unieważnienie małżeństwa należą zaś niewątpliwie do spraw niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego, o jakich stanowi art. 17 *in fine* k.p.c.¹⁰⁶. Ponieważ sądami w sprawach małżeńskich w pierwszej instancji są sądy okręgowe, sądami drugiej instancji w tych sprawach są sądy apelacyjne (art. 367 § 2 k.p.c.).

Właściwość miejscowa sądu w sprawach małżeńskich ma charakter wyłączny i zależy od miejsca zamieszkania obojga małżonków ewentualnie jednego z nich¹⁰⁷. Przewidziana jest

¹⁰⁴ J. Ignaczewski [w:] *Rozwód ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 339; J. Pawliczak, *Sąd właściwy do rozstrzygania o istotnych sprawach dziecka w toku procesu o rozwód lub o separację*, Monitor Prawniczy 2019, Nr 1, s.19; A. Rogalska, *Realizacja kontaktów rodziców z małoletnimi dziećmi orzeczonych w wyroku rozwodowym – wybrane zagadnienia*, Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury 2019, z. 4 (36), s. 97.

¹⁰⁵ A. Piotrowska, *Zagadnienia dotyczące stosowania art. 443 i 445 KPC*, Nowe Prawo 1974, Nr 10, s. 1345-1349; J. Ignaczewski [w:] *Rozwód ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 342.

¹⁰⁶ J. Ignaczewski [w:] *Rozwód ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 231.

¹⁰⁷ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie...*, s. 452-453.

w art. 41 k.p.c. zgodnie z którym, powództwo ze stosunku małżeństwa, a więc m.in. w sprawie o rozwód, separację i o unieważnienie małżeństwa, wytacza się wyłącznie przed sąd, w którego okręgu małżonkowie mieli ostatnie miejsce zamieszkania, jeżeli choć jedno z nich w okręgu tym jeszcze ma miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu. Z braku takiej podstawy wyłącznie właściwy jest sąd miejsca zamieszkania strony pozwanej, a jeżeli i tej podstawy nie ma - sąd miejsca zamieszkania powoda.

Sprawy o kontakty z dzieckiem rozpoznawane łącznie ze sprawą o rozwód, separację i o unieważnienie małżeństwa dzielą los spraw małżeńskich. W związku z tym, sądem właściwym w sprawach o kontakty z dzieckiem w takim przypadku będzie sąd właściwy dla spraw o rozwód, separację i o unieważnienie małżeństwa. Sprawy o kontakty z dzieckiem w takiej sytuacji będą więc rozpoznawane w pierwszej instancji przez sąd okręgowy w trybie procesu, a nie przez sąd rejonowy w trybie nieprocesowym. Stanowi to wyraz odstępstwa od zasady wyrażonej w art. 569 § 1 k.p.c., według której w sprawach o kontakty z dzieckiem wyłącznie właściwy jest sąd rejonowy (opiekuńczy) miejsca zamieszkania osoby, której postępowanie dotyczy, a w braku miejsca zamieszkania – sąd opiekuńczy miejsca jej pobytu, a i w razie braku tej podstawy - sąd rejonowy dla m.st. Warszawy.

Sprawy o rozwód, separację¹⁰⁸ oraz o unieważnienie małżeństwa, zgodnie z art. 47 § 2 pkt 2 lit. a i b k.p.c., rozpoznawane są przez sąd pierwszej instancji w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników. Postanowienia wydawane poza rozprawą w kwestiach proceduralnych, niedotyczących istoty sporu są wydawane w składzie jednego sędziego (art. 47 § 3 k.p.c.) a zarządzenia wydaje przewodniczący (art. 47 § 3¹ k.p.c.). Ponadto prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uzna to za wskazane na szczególną zawłość lub precedensowy charakter sprawy (art. 47 § 4 k.p.c.). Zdaniem K. Korzana¹⁰⁹, posłużenie się ogólnym zwrotem „prezes sądu” oznacza, że również prezes sądu okręgowego może wydać zarządzenie stanowiące o rozpoznaniu sprawy w składzie trzech sędziów w każdej sprawie podlegającej kognicji tego sądu w pierwszej instancji, w tym m.in. w sprawie o rozwód, separację i o unieważnienie małżeństwa. W związku z tym, jeśli sąd orzekający rozwód, separację czy unieważnienie małżeństwa będzie orzekał w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, wówczas sprawa

¹⁰⁸ Nie dotyczy to separacji na zgodny wniosek małżonków, którzy nie mają małoletnich dzieci (art. 61¹ § 3 k.r.o.) i postępowanie jest prowadzone w trybie nieprocesowym.

¹⁰⁹ K. Korzan, *Podmioty postępowania nieprocesowego*, cz. I, Rejent 2005, z. 2 s. 10.

o kontakty z dzieckiem będzie rozpoznana w składzie jednego sędziego i dwóch ławników. Stanowi to odstępstwo od zasady orzekania w sprawach o kontakty z dzieckiem w postępowaniu nieprocesowym w składzie jednego sędziego. Także w zakresie zabezpieczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem w toku spraw małżeńskich sąd co do zasady orzeka w składzie jednego sędziego i dwóch ławników (art. 734 w zw. z art. 47 § 2 pkt 2a i b k.p.c.). Wyjątek od tej zasady – zachodzi wówczas, gdy ma miejsce wypadek niecierpiący zwłoki. W takiej sytuacji sąd może orzec w przedmiocie zabezpieczenia kontaktów z dzieckiem na posiedzeniu niejawnym bez przeprowadzania rozprawy. W literaturze podnosi się¹¹⁰, że w przypadku niecierpiącym zwłoki, sąd może również zastosować art. 735 § 2 k.p.c. i w sprawie, która podlega rozpoznaniu w składzie trzech sędziów, a więc również w sprawach małżeńskich, postanowienie w przedmiocie udzielenia zabezpieczenia może wydać w składzie jednego sędziego.

Od wyroku rozwodowego, orzekającego separację oraz unieważnienie małżeństwa przysługuje apelacja, w tym również w zakresie rozstrzygnięcia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. Zaskarżenie rozstrzygnięcia o kontaktach z dzieckiem może być połączone z apelacją dotyczącą rozstrzygnięcia rozwodu lub rozstrzygnięcia w zakresie winy, jak również stanowić samodzielny przedmiot zaskarżenia. W pierwszym przypadku apelacja będzie traktowana jak wniesiona od całości rozstrzygnięcia. Stanowisko to jest ugruntowane w orzecznictwie Sądu Najwyższego¹¹¹. Wówczas, żadne inne rozstrzygnięcie zawarte w wyroku orzekającym rozwód, nawet które nie zostało zaskarżone apelacją, nie stanie się prawomocne dopóki sąd drugiej instancji nie wyda orzeczenia. Sytuacja komplikuje się, gdy strona zaskarży wyrok rozwodowy jedynie w zakresie kontaktów z dzieckiem. Problem polega na tym, czy należy taką apelację potraktować jak apelację wniesioną od całego wyroku czy tylko od części rozstrzygającej o kontaktach. Wydaje się, że drugie podejście jest właściwsze.

Zasygnalizowane wyżej zagadnienie można porównać do zaskarżenia wyroku rozwodowego jedynie w zakresie rozstrzygnięcia w przedmiocie alimentów na małoletnie dzieci lub eksmisji małżonka ze wspólnego mieszkania. W takich przypadkach Sąd

¹¹⁰ E. Stefańska [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 735 (dostęp: 28.09.2022 r.); T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 800-801.

¹¹¹ Uchwała pełnego składu Izby Cywilnej SN z dnia 12.10.1970 r., III CZP 6/70, OSNC 1971, Nr 7-8, poz. 117; postanowienie SN z dnia 08.06.2005 r., V CZ 59/05, Lex/el. nr 1615089 (dostęp: 28.09.2022 r.); wyrok SN z dnia 26.11.1999 r., III CKN 468/98, OSP 2000, Nr 7-8, poz. 117.

Najwyższy¹¹² początkowo stał na stanowisku absolutnej nierozzerwalności wyroku rozwodowego. Przejawiało to się m.in. w tym, że niezależnie od tego w jakim zakresie strona zaskarżyła wyrok, a więc czy w zakresie winy czy wydatków na utrzymanie małoletniego dziecka, wyrok nigdy w żadnej części nie mógł się uprawomocnić, aż do wydania wyroku przez sąd drugiej instancji. Zasada nierozzerwalności wyroku rozwodowego z biegiem czasu w orzecznictwie Sądu Najwyższego doznała pewnej modyfikacji i uznano, że nie ma charakteru absolutnego. Z nowszego orzecznictwa wynika po pierwsze¹¹³, że istnieje możliwość zaskarżenia orzeczenia rozwodowego jedynie w przedmiocie rozstrzygnięcia o alimentach na małoletnie dzieci lub eksmisji małżonka. Po drugie, Sąd Najwyższy stwierdził, że zmieniony w wyniku apelacji wyrok rozwodowy w części dotyczącej wysokości świadczeń alimentacyjnych na rzecz dzieci ma być samodzielny¹¹⁴. Z przepisu art. 58 k.r.o. wynika jedynie, że sąd rozwiązujący małżeństwo, a więc sąd pierwszoinstancyjny albo apelacyjny nie może nie orzec m.in. o alimentach na rzecz małoletnich dzieci. Nie ma jednak racjonalnych podstaw ku temu, aby twierdzić, że orzeczone wyrokiem rozwiązanie małżeństwa musi zbiegać się w czasie z zawartym w tym samym wyroku orzeczeniem o alimentacji¹¹⁵. Sąd Najwyższy zauważył, że można sformułować wniosek, iż zasada integralności wyroku rozwodowego ma pełne zastosowanie do roszczeń procesowych o charakterze osobistym, które nie mogą być dochodzone w innym postępowaniu niż postępowanie odrębne w sprawie o rozwód, np. roszczenie o winie lub zaniechanie orzekania o winie. W przypadku roszczeń majątkowych dotyczących podziału majątku wspólnego, eksmisji lub podwyższenia alimentów na rzecz wspólnych małoletnich dzieci, zasada integralności wyroku rozwodowego nie obowiązuje. We wszystkich tych przypadkach istnieje możliwość dochodzenia roszczeń w innym postępowaniu, w związku z czym nie można zatem twierdzić, że stanowią one integralną część wyroku rozwodowego. Włączenie wymienionych spraw do kognicji sądu orzekającego w sprawie o rozwód

¹¹² Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 05.01.1953 r., C 688/51, OSN 1954, Nr 2, poz. 26; uchwała SN z dnia 11.09.1992 r., III CZP 107/92, OSNCP 1993, Nr 5, poz. 73; uchwała SN z dnia 30.09.1961 r., 4 CO 13/61, OSNCP 1963, Nr 1, poz. 2

¹¹³ Uchwała SN z dnia 25.03.1999 r., III CKN 124/99, OSNC 1999, Nr 10, poz. 182; uchwała SN z dnia 17.05.2007 r., III CZP 43/07, OSNC 2008, Nr 7-8, poz. 73; postanowienie SN z dnia 28.06.2001 r., I CZ 89/01, Lex/el. nr 1632182 (dostęp: 07.07.2022 r.).

¹¹⁴ Uchwała SN z dnia 25.03.1999 r., III CKN 124/99, OSNC 1999, Nr 10, poz. 182; uchwała SN z dnia 17.05.2007 r., III CZP 43/07, OSNC 2008, nr 7-8, poz. 73; postanowienie SN z dnia 28.06.2001 r., I CZ 89/01, Lex/el. nr 1632182 (dostęp: 07.07.2022 r.).

¹¹⁵ Uchwała SN z dnia 25.03.1999 r., III CKN 124/99, OSNC 1999, Nr 10, poz. 182.

podyktowane jest względami ekonomiki procesowej¹¹⁶. W orzecznictwie wyrażono ponadto słuszny pogląd¹¹⁷, zgodnie z którym zaskarżenie orzeczenia wyłącznie w części rozstrzygającej o alimentach skutkuje uprawomocnieniem się pozostałych rozstrzygnięć, w szczególności orzeczenia rozwodu. Kolejnym argumentem przemawiającym za samodzielnością zaskarżenia jedynie orzeczenia w zakresie alimentów na wspólne małoletnie dzieci jest wysokość opłaty od apelacji. Opłata od apelacji od wyroku rozwodowego wynosi 600,00 złotych (art. 18 ust. 2 w zw. z art. 26 ust. 1 pkt 1 u.k.s.c.). Taką opłatę uiszcza strona wnosząca apelację od całego wyroku, tj. gdy zaskarża rozstrzygnięcie o rozwiązaniu małżeństwa przez rozwód, lub o winie albo łącznie z rozstrzygnięciem o rozwiązaniu małżeństwa przez rozwód lub o winie zaskarża inne dodatkowe rozstrzygnięcia wyroku rozwodowego. Inaczej kształtuje się opłata od apelacji, gdy wyrok został zaskarżony tylko w zakresie alimentów na małoletnie dzieci albo innego rozstrzygnięcia nie powodującego zaskarżenia wyroku rozwodowego w całości, lecz tylko w części, co do tego rozstrzygnięcia. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 17 maja 2007 r., III CZP 43/07 stanął na stanowisku, że nie ma obowiązku uiszczenia opłaty od apelacji małżonek, który zaskarża wyrok orzekający rozwód jedynie w części rozstrzygającej o kosztach utrzymania i wychowania małoletniego dziecka, domagając się podwyższenia zasądzonej kwoty (art. 96 ust. 1 pkt 2 u.k.s.c.)¹¹⁸. W uzasadnieniu tej uchwały przyjął, że w przypadku apelacji od wyroku rozwodowego, która jest ograniczona do orzeczenia o kosztach utrzymania i wychowania dziecka, przedmiotem sprawy nie jest rozwód, gdyż strona nie kwestionuje przesłanek rozwodowych, a oderwane od nich roszczenie objęte zaskarżeniem jest roszczeniem samodzielnym, które może być dochodzone także odrębnie¹¹⁹. Oznacza to, że w przypadku, gdy strona nie kwestionuje orzeczenia w zakresie *stricte* rozwodu bądź jego winy, opłata od apelacji powinna zostać uiszczona w wysokości należnej od konkretnego kwestionowanego rozstrzygnięcia¹²⁰.

Wydaje się, że poczynione powyżej uwagi mają zastosowanie także w odniesieniu do zaskarżenia wyroku rozwodowego jedynie w zakresie orzeczenia o kontaktach

¹¹⁶ Uchwała SN z dnia 17.05.2007 r., III CZP 43/07, OSNC 2008, Nr 7-8, poz. 73.

¹¹⁷ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 20.02.2017 r., I ACz 146/17, Lex/el. nr 2238262 (dostęp: 07.07.2022 r.).

¹¹⁸ Uchwała SN z dnia 17.05.2007 r., III CZP 43/07, OSNC 2008, Nr 7-8, poz. 73.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ A. Wojnisz, *Apelację przy rozwodzie trzeba właściwie opłacić*, <https://kancelarierp.pl/apelacje-przy-rozwodzie-trzeba-wlasciwie-oplacic/> (dostęp: 07.07.2022 r.).

z dzieckiem¹²¹. Przemawia za tym, fakt, że roszczenie o kontakty z dzieckiem, podobnie jak o alimenty na dziecko może być dochodzone w innym samodzielnym postępowaniu nie tylko w sprawie o rozwód. Integralność wyroku rozwodowego należy natomiast poczytywać tylko w tym znaczeniu, że sąd pierwszej instancji musi w nim zawrzeć rozstrzygnięcie w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. W związku z tym, zaskarżenie wyroku tylko w części dotyczącej kontaktów z dzieckiem ma być samodzielny. W konsekwencji, wniesienie apelacji w sprawie o rozwód od kontaktów z dzieckiem, powinno skutkować uprawomocnieniem się orzeczenia w pozostałym, niezaskarżonym zakresie. Podobnie jak przy apelacji wniesionej w zakresie kosztów utrzymania na małoletnie dziecko, apelacja wniesiona jedynie w zakresie orzeczenia o kontaktach z dzieckiem będzie podlegała innej opłacie niż opłata od apelacji w sprawie o rozwód. Opłata od apelacji wniesionej jedynie w zakresie kontaktów z dzieckiem będzie bowiem zgodnie z art. 23 pkt 2 w zw. z art. 18 ust. 2 u.k.s.c. wynosić 100,00 złotych. Uwzględniając jednak regulację art. 25b ust. 2 u.k.s.c. stanowiącą o zaliczeniu na poczet środka zaskarżenia opłaty w wysokości 100,00 złotych poniesionej tytułem opłaty od uzasadnienia wyroku, strona skarżąca wyrok w sprawach małżeńskich jedynie w zakresie kontaktów z dzieckiem, *de facto* nie poniesie żadnej opłaty od apelacji.

Problematyczne jest określenie jaki środek zaskarżenia przysługuje stronie, która chce zaskarżyć wyrok rozwodowy jedynie w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. W doktrynie w tym zakresie można spotkać dwa poglądy. Zgodnie z pierwszym, zaskarżenie wyroku rozwodowego w tym zakresie powinno nastąpić zawsze w postaci zażalenia, nawet wówczas, gdy strona wnosi apelację od wyroku co do istoty sprawy¹²². Natomiast według drugiego poglądu, zaskarżenie wyroku rozwodowego jedynie w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej powinno nastąpić apelacją¹²³. Przedstawiciele pierwszego poglądu podnoszą na uzasadnienie swojego stanowiska dwa argumenty. Po pierwsze, że zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy

¹²¹ J. Ignaczewski [w:] *Rozwód ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 88; J. Pawliczak, *Orzekanie w wyroku rozwodowym o kontaktach z dzieckiem*, Przegląd Sądowy 2017, Nr 10, s. 50-51. Zob. postanowienie SN z dnia 25.03.1999 r., III CKN 124/99, OSNC 1999, Nr 10, poz. 182; postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 16.06.2008 r., I ACz 569/08, Lex/el. nr 426625 (dostęp: 23.04.2023 r.). Odmiennie W. Stojanowska [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, pod red. T. Smoczyńskiego, Warszawa 2014, s. 848.

¹²² J. Sasiak [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. M. Frasa, M. Habdas, Warszawa 2021, s. 509; M. Manowska [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. J. Wiercińskiego, Warszawa 2014, s. 536; J. Pawliczak [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2017, s. 754.

¹²³ E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 721; J. Studzińska, *Charakter ...*, [w:] *Procedury ...*, pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztuchmiera, s. 139.

pieniężnej orzeczone na podstawie art. 582¹ § 3 k.p.c. w trakcie procesu o rozwód wymaga wydania przez sąd osobnego postanowienia. Po drugie, skoro postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty zostało wydane na podstawie art. 582¹ § 3 k.p.c. odsyłającego do stosowania art. 598¹⁵ k.p.c., a § 3 art. 598¹⁵ k.p.c. przewiduje na to postanowienie zażalenie, to na postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty, które zostało wydane w trakcie procesu o rozwód również przysługuje zażalenie, nawet jeśli strona zaskarży wyrok rozwodowy co do istoty sprawy¹²⁴. Natomiast przedstawiciele drugiego poglądu, którego jest między innymi R. Zegadło przyjmują, że jeśli zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej zostało zawarte już w orzeczeniu ustalającym kontakty z dzieckiem, od którego przysługuje apelacja, to zakresem apelacji może być objęte także zagrożenie nakazaniem zapłaty, ponieważ jest orzeczeniem do istoty sprawy¹²⁵.

Słuszne wydaje się stanowisko drugie. Przede wszystkim trudno zgodzić się z tezą, że postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, które zostało wydane w trakcie procesu o rozwód wymaga wydania osobnego postanowienia. Nie można zgodzić się z tym, aby sąd w zakresie wszystkich obligatoryjnych kwestii związanych z orzeczeniem rozwodu (art. 58 k.r.o.) wydał wyrok, a w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty osobne postanowienie. Zauważyć przecież należy, że wszystkie rozstrzygnięcia związane z rozwodem, tj. orzeczenie rozwodu, wina, kontakty z dzieckiem, alimenty na dziecko itp. są postanowieniami zamieszczonymi technicznie w jednym wyroku rozwodowym. Nie ma żadnych przeszkód, aby zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej nie mogło stanowić jednego z punktów wyroku, czyli postanowienia zamieszczonego w wyroku, lecz wymagało wydania osobnego postanowienia niezależnego od wyroku.

Niezasadne też wydaje się twierdzenie przedstawicieli pierwszego poglądu, że zażalenie przysługuje na postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej nawet wtedy, gdy storna zaskarża wyrok co do istoty. Zgodnie z pierwszą koncepcją takie rozwiązanie oznacza, że strona niezadowolona z rozstrzygnięcia wyroku rozwodowego co do istoty sprawy, a także w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty zobowiązana jest złożyć dwa odrębne środki odwoławcze, tj. apelację od wyroku orzekającego co do istoty

¹²⁴ J. Sasiak [w:] *Kodeks ...*, pod red. M. Frasa, M. Habdas, s. 509; M. Manowska [w:] *Kodeks ...*, pod red. J. Wiercińskiego, s. 536; J. Pawliczak [w:] *Kodeks ...*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2017, s. 754.

¹²⁵ R. Zegadło, *Wykonywanie ...*, s. 31; E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 721; J. Studzińska, *Charakter ...*, [w:] *Procedury ...*, pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztuchmiera, s. 139.

sprawy oraz zażalenie na postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Takie rozwiązanie nie wydaje się właściwe. Trzeba zaznaczyć, że ustawodawca przewiduje przypadek, gdy mimo zaskarżenia postanowienia zamieszczonego w ramach wyroku, nie przysługuje apelacja lecz zażalenie. Dotyczy to zaskarżenia postanowienia w przedmiocie zwrotu kosztów, określenia zasad ponoszenia przez strony kosztów procesu, zwrotu opłaty lub obciążenie kosztami sądowymi - jeżeli strona nie składa środka zaskarżenia co do istoty sprawy (art. 394 § 1 pkt 6 k.p.c.). Jednak w tym przypadku ustawodawca wyraźnie przewidział, że zażalenie przysługuje, jeśli strona zaskarży wyrok tylko w zakresie kosztów postępowania. Jednak nawet w sytuacji zaskarżenia wyroku w zakresie postanowienia o kosztach postępowania oraz co do istoty sprawy, na wszystkie postanowienia objęte wyrokiem, a więc również w przedmiocie kosztów postępowania przysługuje apelacja, a nie apelacja oraz oddzielnie zażalenie. Po trzecie, zauważyć należy istotną różnicę pomiędzy postanowieniem w przedmiocie kosztów postępowania a zagrożeniem nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Pierwsze jest orzeczeniem procesowym, natomiast drugie merytorycznym. Po czwarte, rzeczywiście zgodzić się należy ze stwierdzeniem, że art. 582¹ § 3 k.p.c., na podstawie którego może zostać wydane postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej odsyła do stosowania art. 598¹⁵ k.p.c., a art. 598¹⁵ § 3 k.p.c. przewiduje, że na takie postanowienie przysługuje zażalenie. Jednak przepis art. 598¹⁵ § 3 k.p.c. stanowi, że zażalenie przysługuje jedynie na postanowienie, o którym mowa w § 1 i 2 art. 598¹⁵ k.p.c. Wobec tego odnosi się tylko do postanowień o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, wydanych w ramach postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, a nie o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. W związku z tym, zasadne wydaje się przyjęcie, że zażalenie na postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty przysługuje wtedy, gdy postanowienie zostało wydane na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c. w ramach postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Natomiast, gdy zostało wydane na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. wraz z uregulowaniem kontaktów z dzieckiem przysługuje środek odwoławczy właściwy dla orzeczenia, w którym sąd wydał (zamieścił) postanowienie przewidziane w tym przepisie. Tak więc w przypadku orzeczenia rozvodu właściwym środkiem zaskarżenia

rozstrzygnięcia (postanowienia) co do zagrożenia nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej zawartego w wyroku rozwodowym będzie apelacja¹²⁶.

Mając na uwadze powyższe argumenty, wydaje się, że przedmiotem apelacji może być także zawarte w wyroku rozwodowym, orzekającym separację i unieważniającym małżeństwo postanowienie w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej. Może być ono zaskarżone łącznie z innymi kwestiami rozstrzygniętymi w tym wyroku, np. rozvodu, ale może stanowić samodzielną podstawę apelacji. Jeśli apelacja zostanie wniesiona w zakresie kontaktów z dzieckiem i zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej albo tylko w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej oznacza to, że jest to apelacja w częściowa. Wydaje się, że podobnie jak w przypadku apelacji w zakresie kontaktów z dzieckiem, będzie to miało wpływ na wysokość opłaty od apelacji. Jak wskazano wyżej, opłata od apelacji w sprawie o rozwód i separację wynosi po 600,00 złotych (art. 18 ust. 2 w zw. z art. 26 ust. 1 pkt 1,2 u.k.s.c.) a o unieważnienie małżeństwa 200,00 złotych (art. 18 ust. 2 w zw. z art. 27 pkt 2 u.k.s.c.). Wydaje się, że gdy apelacja zostanie wniesiona od całego wyroku, a nadto w zakresie postanowienia w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, opłata będzie wynosić 600,00 złotych tytułem opłaty od apelacji w sprawie o rozwód lub separację a 200,00 złotych tytułem opłaty od apelacji w sprawie o unieważnienie małżeństwa oraz dodatkowo 100,00 złotych tytułem opłaty od zawartego w wyroku postanowienia w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej (art. 23 pkt 1 u.k.s.c.)¹²⁷. Natomiast w razie wniesienia apelacji jedynie w zakresie postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, należna opłata powinna być uiszczona jedynie w wysokości 100,00 złotych¹²⁸. Jeżeli apelacja będzie wniesiona w części

¹²⁶ W. Szydło, *Niedopuszczalność umorzenia postępowania o wydanie nakazu zapłaty sumy pieniężnej za naruszenie obowiązków w przedmiocie kontaktów z dzieckiem w przypadku zmiany rozstrzygnięcia formalizującego kontakty* [w:] *Wybrane zagadnienia polskiego prawa prywatnego: księga pamiątkowa ku czci Doktora Józefa Kremisa i Doktora Jerzego Strzebinczyka*, pod red. J. Jezioro, K. Zagrobelnego, Wrocław 2019, s. 222.

¹²⁷ Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 16.06.2008 r., I ACz 569/08, Lex/el. nr 426625 (dostęp: 23.04.2023 r.). Wydaje się, że powód zgłaszający w pozwie o rozwód, o separację oraz o unieważnienie małżeństwa wnioski o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, zobowiązany będzie do uiszczenia opłaty w wysokości 600,00 złotych tytułem opłaty od pozwu o rozwód a dodatkowo 100,00 złotych tytułem opłaty od wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Szerzej na temat uzasadnienia konieczności ponoszenia dodatkowej opłaty od wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej zob. podrozdział drugi niniejszego rozdziału.

¹²⁸ Uwzględniając art. 25b ust. 2 u.k.s.c. stanowiący, że w przypadku wniesienia środka zaskarżenia opłatę uiszczoną od wniosku o doręczenie orzeczenia z uzasadnieniem w wysokości 100,00 złotych zalicza się

od rozstrzygnięcia w zakresie kontaktów z dzieckiem i zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, wydaje się, że skarżący zobowiązany będzie do uiszczenia opłaty w wysokości 200 złotych - 100,00 złotych tytułem opłaty od apelacji w zakresie kontaktów z dzieckiem i dodatkowej opłaty w wysokości 100,00 złotych od apelacji w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej¹²⁹.

Apelację od wyroku o rozwód, separację i o unieważnienie małżeństwa, w tym również w zakresie dotyczącym kontaktów z dzieckiem sąd apelacyjny w drugiej instancji będzie rozpoznawał zawsze w składzie trzech sędziów (art. 367 § 3 k.p.c.).

5. Kumulacja roszczeń o kontakty z dzieckiem z roszczeniami ze stosunków między rodzicami a dziećmi

Zgodnie z art. 453 k.p.c. sprawami z zakresu stosunków między rodzicami a dziećmi są sprawy o ustalenie ojcostwa (art. 84 § 1 k.r.o.) i macierzyństwa (art. 61¹⁰ k.r.o.), o zaprzeczenie ojcostwa (art. 63 k.r.o.) i macierzyństwa (art. 61¹² k.r.o.), o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa (art. 81 § 1 k.r.o.) oraz o rozwiązanie przysposobienia (art. 125 § 1 k.r.o.). Powstaje pytanie, czy w ramach wyżej wymienionych spraw mogą być rozpoznawane sprawy o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Odpowiedź na to pytanie wydaje się być negatywna¹³⁰. Wynika to z faktu, że sprawy o uregulowanie kontaktów z dzieckiem rozpoznawane są w trybie nieprocesowym, podczas gdy stosunków między rodzicami a dziećmi w procesie, w postępowaniu odrębnym¹³¹. W obecnie obowiązującym stanie prawnym brak jest natomiast uregulowań szczególnych, przewidujących możliwość rozpoznania spraw o uregulowanie kontaktów z dzieckiem w sprawach z zakresu stosunków między rodzicami a dziećmi, jak przewiduje art. 58 § 1 k.r.o. w sprawach o rozwód. *De lege ferenda* wydaje się jednak, że istnieje potrzeba umożliwienia kumulacji roszczeń o kontakty

na poczet opłaty od środka zaskarżenia, w tym przypadku skarżący w praktyce nie uiszcza żadnej opłaty od apelacji od rozstrzygnięcia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty.

¹²⁹ Mając na uwadze treść art. 25b ust. 2 u.k.s.c., zgodnie z którym w przypadku wniesienia m.in. apelacji opłatę uiszczoną od wniosku o doręczenie orzeczenia z uzasadnieniem w wysokości 100,00 złotych zalicza się na poczet opłaty od apelacji, w podanym przypadku, skarżący realnie będzie zobowiązany do uiszczenia opłaty w wysokości 100,00 złotych.

¹³⁰ Za taką możliwością opowiada się J. Zajączkowska-Burtowy [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, Warszawa 2021, s. 1196-1197.

¹³¹ Por. uchwała SN z dnia 23.05.2012 r. III CZP 21/12, OSNC 2012, Nr 12, poz. 40; postanowienie SO w Zamościu z dnia 07.02.2014 r., I Cz 50/14, Lex/el. nr 1847846 (dostęp: 02.06.2023 r.); postanowienie SO w Kaliszu z dnia 23.09.2014 r., II Cz 498/14, Lex/el. nr 1857860 (dostęp: 02.06.2023 r.).

z dzieckiem z roszczeniami ze stosunków między rodzicami a dziećmi poprzez wprowadzenie odpowiednich regulacji (przepisów).

Istnieje kilka powodów potwierdzających zasadność powyższego postulatu. Po pierwsze, należy zwrócić uwagę, że w obecnym stanie prawnym w wyroku ustalającym ojcostwo oraz macierzyństwo mogą być uwzględnione inne tzw. uboczne skutki ustalenia następujące z mocy prawa. Tak więc w jednym wyroku mogą znaleźć się odrębne rozstrzygnięcia o istnieniu stanu prawnego ojcostwa, o nadaniu nazwiska dziecku. Ponadto z chwilą ustalenia pochodzenia dziecka powstają z mocy prawa nieokreślone w jego sentencji dalsze skutki prawne, jak chociażby powstanie władzy rodzicielskiej¹³². W literaturze podkreśla się, że roszczeniem ubocznym, nieokreślonym w sentencji wyroku a powstającym z mocy prawa wraz z ustaleniem pochodzenia dziecka jest także prawo i obowiązek ojca oraz dziecka do utrzymywania ze sobą kontaktów¹³³.

Skoro z mocy prawa wraz z ustaleniem pochodzenia dziecka powstaje prawo i obowiązek do utrzymywania z dzieckiem kontaktu, niezasadnym wydaje się uniemożliwienie uregulowania tych kontaktów w już toczącym się postępowaniu o ustalenie pochodzenia dziecka. Obecnie ojciec lub matka, którzy na skutek postępowania o ustalenie pochodzenia dziecka stali się dla dziecka rodzicami, chcąc uregulować kontakty z dzieckiem muszą po uprawomocnieniu się wyroku w przedmiocie ustalenia pochodzenia dziecka złożyć wniosek o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, a tym samym wszcząć odrębne postępowanie (nieprocesowe). Gdyby jednak zgodnie z przedstawionym postulatem *de lege ferenda* istniała możliwość kumulacji roszczeń o uregulowanie kontaktów z dzieckiem z roszczeniami ze stosunków między rodzicami a dzieckiem, kontakty można byłoby uregulować w toku postępowania o ustalenie pochodzenia dziecka i nie byłoby potrzeby wszczynania kolejnego postępowania. Bez wątpienia sąd rozpoznający powództwo o ustalenie pochodzenia dziecka ma możliwość szerokiego zbadania ogółu spraw dotyczących dziecka i jego rodziców. W związku z tym, wydaje się, że nie byłoby przeszkód, aby wypowiedział się również w zakresie kontaktów z dzieckiem. Takie rozwiązanie mogłoby przyczynić się do zwiększenia ekonomiki procesowej, zmniejszenia kosztów postępowania, a co najistotniejsze nie byłoby okresu, w którym kontakty byłyby nieuregulowane. Dzięki temu więź dziecka z rodzicem, którego ojcostwo lub macierzyństwo

¹³² J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2012, s. 273.

¹³³ *Ibidem*.

zostało ustalone mogłaby się budować już od momentu orzeczenia ustalającego pochodzenie dziecka.

Jak już była mowa, obecnie pomimo, że ustalone jest sądownie ojcostwo lub macierzyństwo danego mężczyzny lub danej kobiety, przez okres toczących się postępowań sądowych o uregulowanie kontaktów z dzieckiem osoby te nie mają prawa do kontaktów z dzieckiem chyba, że między rodzicami dziecka doszłoby do porozumienia w tym przedmiocie. Nie można zapomnieć również o tym, że ustawodawca przewidział możliwość dochodzenia w postępowaniu o ustalenie pochodzenia dziecka łącznie roszczeń majątkowych (art. 458 § 2 k.p.c.)¹³⁴, natomiast pominął możliwość dochodzenia roszczeń niemajątkowych. Takie ograniczenie wydaje się być niesłuszne, tym bardziej że kwestia ustalenia kontaktów z dzieckiem ma nie mniej istotne znaczenie dla dobra dziecka niż sprawy majątkowe w postaci alimentów. Wyrazem tego powinna być zatem możliwość orzeczenia w sentencji wyroku ustalającym pochodzenie dziecka także o kontaktach z dzieckiem. Skoro ustawodawca zezwala na jednoczesne dochodzenie z ustaleniem ojcostwa roszczeń alimentacyjnych, brak możliwości jednoczesnego orzeczenia o kontaktach z dzieckiem prowadzi do paradoksalnej sytuacji, w której ojciec, którego ojcostwo zostało stwierdzone jest zobowiązany sądownie do płacenia alimentów na dziecko, nie ma możliwości kontaktowania się z nim. Takie sytuacje uznać należy nie tylko za sprzeczne z dobrem dziecka, ale nawet często w praktyce prowadzą do zwiększenia konfliktu między rodzicami dziecka, a jednocześnie zwiększają poczucie niesprawiedliwości u rodzica, wobec którego ustalono pochodzenie dziecka i zasądzono alimenty, a który jest pozbawiony prawa do kontaktu z dzieckiem ze względu na nieuregulowanie tych kontaktów.

Jak była mowa, do zakresu roszczeń ze stosunków między rodzicami a dziećmi poza ustaleniem ojcostwa i macierzyństwa należą sprawy o zaprzeczenie ojcostwa i macierzyństwa, o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz rozwiązanie przysposobienia. Również w tych sprawach, z tych samych przyczyn co w sprawach o ustalenie ojcostwa i macierzyństwa nie mogą być rozpoznawane sprawy o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Możliwość rozpoznania spraw o uregulowanie kontaktów

¹³⁴ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 29.11.1972 r., III CRN 286/72, Legalis nr 16746 (dostęp: 13.07.2022 r.). wyraził pogląd, zgodnie z którym jeżeli ojcostwo mężczyzny, który nie jest mężem matki, nie zostało ustalone, czy to w wyniku uznania ojcostwa dziecka, czy też w postępowaniu sądowym, zasadniczo od takiego mężczyzny nie mogą być dochodzone roszczenia majątkowe związane z ojcostwem. Jednakże ustawodawca od tej zasady przewidział wyjątek. Stanowi o tym art. 143 k.r.o., stanowiący, że dziecko, jak i matka mogą dochodzić roszczeń majątkowych związanych z ojcostwem tylko jednocześnie z dochodzeniem ustalenia ojcostwa.

z dzieckiem łącznie ze sprawami o zaprzeczenie pochodzenia dziecka (ojcostwa, macierzyństwa), o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz o rozwiązanie przysposobienia budzi jednak poważne wątpliwości.

Z jednej strony wydaje się, że skoro dana osoba np. występuje z powództwem o zaprzeczenie ojcostwa lub macierzyństwa, mało prawdopodobnym i racjonalnym jest aby jednocześnie dochodziła ustalenia kontaktów z dzieckiem. Ponadto może się wydawać, że wyrok który jednocześnie wobec tej samej osoby zawierałby rozstrzygnięcie o zaprzeczeniu ojcostwa lub macierzyństwa i uregulowaniu kontaktów z dzieckiem byłby wewnątrznie niejednolity. Z jednej strony stwierdzałby bowiem rozerwanie więzi rodzicielskiej danego mężczyzny lub danej kobiety z dzieckiem, z drugiej zaś regulowałby kontakty tego mężczyzny lub tej kobiety z dzieckiem na podstawie art. 113⁶ k.p.c.

Przyglądając się temu zagadnieniu szerzej, można jednak dojść do innych wniosków, jeśli zauważyć że zarówno z powództwem o zaprzeczenie ojcostwa lub macierzyństwa czy o uznanie bezskuteczności uznania ojcostwa może wystąpić nie tylko ojciec czy matka, którzy są wpisani w akcie urodzenia, a więc niejako zrzekają się bycia rodzicem, ale również drugie z rodziców dziecka, a nawet samo dziecko. W takiej sytuacji, nie zawsze osoba wpisana jako rodzic w akcie urodzenia z własnej woli będzie zainteresowana zaprzeczeniem ojcostwa lub macierzyństwa i zerwaniem kontaktów z dzieckiem. Dlatego też przyjęcie założenia, że osoba wobec której orzeczono zaprzeczenie pochodzenia dziecka nie będzie chciała mieć kontaktu z dzieckiem wydaje się błędne. Nie można zapominać, że niejednokrotnie dziecko z rodzicem wpisanym do aktu urodzenia wobec którego wystąpiono z powództwem o zaprzeczenie ojcostwa, macierzyństwa albo o uznanie bezskuteczności uznania ojcostwa, łączy silna więź emocjonalna. Dlatego też, chociażby z pozoru mogło się to wydawać nieracjonalne, może jednak powstać chęć uregulowania kontaktów z dzieckiem w ramach toczącego się procesu o zaprzeczenie ojcostwa lub macierzyństwa, ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa czy rozwiązanie przysposobienia przez osobę, przeciwko której powództwo zostało wytoczone. Dlatego *de lege ferenda* wydaje się, że ustawodawca powinien przyznać możliwość uregulowania kontaktów z dzieckiem również w ramach toczącego się powództwa o zaprzeczenie pochodzenia dziecka (ojcostwa, macierzyństwa), ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz rozwiązania przysposobienia.

Za umożliwieniem w tych sprawach kumulacji roszczeń o uregulowanie kontaktów z dzieckiem z roszczeniami o zaprzeczenia pochodzenia dziecka, ustalenia bezskuteczności

uznania ojcostwa oraz rozwiązania przysposobienia przemawia kilka argumentów. Przede wszystkim wydaje się, że sąd rozpoznający sprawę z zakresu tych stosunków powinien uregulować ogół praw i obowiązków dziecka oraz rodzica, który dotychczas był wpisany w akcie urodzenia dziecka. Sąd rozpoznający sprawę z zakresu stosunków między rodzicami a dziećmi ma pełen obraz sytuacji rodzinnej dziecka, a przede wszystkim wie przez jak długi okres dana osoba względem dziecka pełniła rolę rodzica i jaka jest więź emocjonalna między tą osobą a dzieckiem oraz czy zachodzi konieczność utrzymywania między nimi kontaktów w dalszym ciągu. Uregulowanie kontaktów z dzieckiem w ramach toczącego się postępowania w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi z pewnością byłoby korzystne także pod względem ekonomiki procesu. Uregulowanie kontaktów z dzieckiem w ramach procesu w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi zniwelowałoby stan, w którym dotychczasowy rodzic i dziecko mimo chęci utrzymywania ze sobą kontaktów są tego pozbawieni, bowiem zgodnie z obowiązującym stanem prawnym, do czasu wystąpienia z wnioskiem o uregulowanie kontaktów z dzieckiem w odrębnym postępowaniu (nieprocesowym), kontakty dotychczasowego rodzica z dzieckiem są niemożliwe, chyba że rodzic sprawujący stałą pieczę nad dzieckiem wyrazi na nie zgodę.

Przyjmując za słuszny postulat *de lege ferenda* o możliwości łącznego rozpoznania spraw ze stosunków między rodzicami a dziećmi ze sprawami o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, można zastanowić się nad dalszymi kwestiami proceduralnymi w razie połączenia tych spraw.

Sprawy z zakresu stosunków między rodzicami a dziećmi w pierwszej instancji są rozpoznawane przez sąd rejonowy (art. 17 pkt 1 k.p.c.).

Postulując łączne rozpoznawanie spraw o uregulowanie kontaktów z dzieckiem w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi, należy przyjąć rozwiązanie, według którego sprawy te w zakresie właściwości rzeczowej i miejscowej powinny dzielić los sprawy głównej w ramach której będą rozpoznawane, czyli ze stosunków między rodzicami a dziećmi tak, jak ma to miejsce w przypadku spraw o rozwód. Właściwość sądu w sprawie o kontakty z dzieckiem, byłaby więc w tych przypadkach pochodną spraw ze stosunków między rodzicami a dziećmi.

Ponieważ właściwość miejscowa sądu w sprawach o ustalenie ojcostwa lub macierzyństwa jest przemienna i zawiera dwie przesłanki określające tę właściwość, tj. miejsce zamieszkania osoby uprawnionej i miejsce zamieszkania pozwanego, należy

rozdzielić dwie sytuacje. W pierwszym przypadku, w którym przesłanką określającą właściwość miejscową sądu jest miejsce zamieszkania osoby uprawnionej, zastanowić się należy, kim jest osoba uprawniona w rozumieniu art. 32 k.p.c. Wydaje się, że tą osobą jest podmiot, który występuje z powództwem o ustalenie ojcostwa lub macierzyństwa. Może nim być dziecko, matka, domniemany ojciec dziecka (art. 84 § 1 k.r.o.) albo prokurator¹³⁵ (art. 86 k.r.o.), natomiast w przypadku ustalenia macierzyństwa - dziecko (art. 61¹⁰ § 2 k.r.o.), matka (art. 61¹⁰ § 3 k.r.o.) albo prokurator (art. 61¹⁶ k.r.o.).

W przypadku drugiej przesłanki właściwości miejscowej w sprawach o ustalenie pochodzenia dziecka (ojcostwa, macierzyństwa), czyli miejsca zamieszkania pozwanego, pozwanymi mogą być odpowiednio w przypadku ustalenia ojcostwa domniemany ojciec dziecka, a gdy ten nie żyje - kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy (art. 84 § 3 k.r.o.), łącznie dziecko i matka (art. 84 § 4 k.r.o.), samodzielnie dziecko, jeżeli matka nie żyje (art. 84 § 4 zd. drugie k.r.o.) albo kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy, gdy dziecko nie żyje (art. 84 § 4 zd. drugie k.r.o.); w przypadku ustalenia macierzyństwa pozwanym może być matka dziecka, a gdy nie żyje, kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy (art. 61¹⁰ § 2 k.r.o.) albo dziecko, a gdy dziecko nie żyje, kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy (art. 61¹⁰ § 3 k.r.o.).

Nieco inaczej kształtuje się kwestia właściwości sądu w pozostałych sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi w ramach których mogłyby być rozpoznawane sprawy o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. W tych sprawach właściwość miejscową sądu uregulowana jest w przepisie art. 42 k.p.c. i ma charakter wyłączny. Przepis ten jednak, jak przyjął Sąd Najwyższy ma charakter subsydiarny i znajduje zastosowanie tylko wtedy, gdy brak jest podstaw do wytoczenia powództwa według przepisów o właściwości ogólnej¹³⁶. W związku z tym, w pierwszej kolejności należy ustalić, czy w danej sprawie zachodzą podstawy do wytoczenia powództwa na podstawie przepisów o właściwości miejscowej ogólnej. Właściwość ogólną reguluje zaś art. 27 k.p.c. stanowiący, że powództwo wytacza się przed sądem pierwszej instancji, w którego okręgu pozwany ma miejsce zamieszkania.

Jeżeli brak będzie podstaw do wytoczenia powództwa w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi objętych dyspozycją art. 42 k.p.c. według przepisów o właściwości

¹³⁵ Przy omówieniu przesłanki miejsca zamieszkania osoby uprawnionej, kwestia prokuratora zostanie pominięta, gdyż wydaje się, że prokurator oceniając właściwość sądu, będzie korzystać z drugiej przesłanki, którą jest miejsce zamieszkania osoby pozwanej.

¹³⁶ Postanowienie SN z dnia 29.07.1971 r., III CZ 122/71, Legalis nr 15594 (dostęp: 19.09.2022 r.).

ogólnej (art. 27 k.p.c.), zastosowanie znajdzie uregulowanie zawarte w zdaniu pierwszym art. 42 k.p.c. Właściwość miejscowa sądu zostanie wówczas określona z perspektywy podmiotu, który wytacza powództwo.

Sprawy ze stosunków między rodzicami a dziećmi w pierwszej instancji rozpoznawane są w zasadzie w składzie jednoosobowym. Wyjątkiem, są sprawy o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa i o rozwiązanie przysposobienia, które sąd rozpoznaje w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników (art. 47 § 2 pkt 2 lit. c i d k.p.c.).

Przepisy prawa nie przewidują szczególnych warunków formalnych w odniesieniu do pozwów w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi. Pozew powinien więc spełniać ogólne warunki pisma procesowego określone w art. 126 k.p.c. oraz dla pozwu w art. 187 k.p.c. Pozew w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi o rozwiązanie przysposobienia, zaprzeczenie ojcostwa i macierzyństwa oraz o stwierdzenie bezskuteczności uznania dziecka podlega opłacie stałej w wysokości 200,00 złotych (art. 27 pkt 3, 4 i 5 u.k.s.c.). Zgłoszenie w jednym piśmie procesowym (pозwie) żądania zaprzeczenia ojcostwa w stosunku do dwojga dzieci (np. bliźnięt) należy traktować jako wytoczenie dwóch powództw, z których każde podlega odrębnej opłacie sądowej co jest aktualne także w odniesieniu do opłaty od apelacji wniesionej w takim przypadku¹³⁷. Zwolnione z opłaty sądowej są natomiast pozwy w sprawach o ustalenie ojcostwa i macierzyństwa oraz roszczeń z tym związanych (art. 96 ust. 1 pkt 1 u.k.s.c.).

Problem z wysokością opłaty mógłby się pojawić, gdyby strona obok roszczenia ze stosunków między rodzicami a dziećmi wystąpiła z wnioskiem o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Mając na uwadze art. 96 ust. 1 pkt 1 u.k.s.c., zgodnie z którym nie podlega opłacie pozew o ustalenie ojcostwa i macierzyństwa oraz roszczeń z tymi związanych, wydaje się że od wniosku o uregulowanie kontaktów z dzieckiem zgłoszonego w sprawie o ustalenie ojcostwa lub macierzyństwa, strona nie ponosiłaby dodatkowych opłat. Sytuacja komplikuje się, gdyby strona z wnioskiem o uregulowanie kontaktów z dzieckiem wystąpiłaby w postępowaniu o zaprzeczenie ojcostwa, macierzyństwa, o stwierdzenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz o rozwiązanie przysposobienia. Wydaje się, że w takim przypadku strona zobowiązana byłaby uiścić dodatkową opłatę od wniosku o ustalenie kontaktów

¹³⁷ K. Gonera, *Opłaty sądowe w sprawach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego (według nowej ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)*, Rodzina i Prawo 2006, Nr 2 (2), s. 16. Por. postanowienie SN z dnia 01.02.1972 r., II CZ 2/73, Lex/el. nr 7059 (dostęp: 29.09.2022 r.).

z dzieckiem w wysokości 100,00 złotych (art. 23 pkt 1 u.k.s.c.). Konieczność dodatkowej opłaty od wniosku o uregulowanie kontaktów z dzieckiem podyktowana byłaby tym, że wniosek w tym przedmiocie stanowiłby odrębne roszczenie od głównego, sąd zaś w wyroku o zaprzeczenie ojcostwa, macierzyństwa, o stwierdzenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz o rozwiązanie przysposobienia nie ma obowiązku orzekania z urzędu o kontaktach z dzieckiem, tak jak w wyroku rozwodowym. Wydaje się, że z tych samych względów, z dodatkową opłatą będziemy mieli do czynienia wtedy, gdy strona w postępowaniu o zaprzeczenie ojcostwa lub macierzyństwa, stwierdzenia bezskuteczności uznania ojcostwa albo rozwiązania przysposobienia złożyłaby ponadto wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Byłaby wówczas zobowiązana do uiszczenia od tego wniosku na podstawie art. 23 pkt 1 u.k.s.c. dodatkowej opłaty w wysokości 100,00 złotych.

Bardziej złożona byłaby kwestia opłaty od wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej w razie wystąpienia z nim w sprawie o ustalenie ojcostwa lub macierzyństwa. W tych sprawach, jak już była mowa, strona powodowa jest bowiem na podstawie art. 96 ust. 1 pkt 1 u.k.s.c. zwolniona od kosztów sądowych¹³⁸. Wydaje się, że mimo tego, iż wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jest wnioskiem samodzielnym i niezależnym od żądania głównego, a ponadto o zagrożeniu sąd nie orzeka z urzędu, lecz wyłącznie na wniosek, jednak wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej nie podlegałby dodatkowej opłacie. Przemawia za tym treść art. 96 ust. 1 u.k.s.c., zgodnie z którym, jak już była mowa, zwolniona od kosztów sądowych jest strona dochodząca ustalenia ojcostwa lub macierzyństwa i roszczeń z tym związanych. Ustawodawca posługując się zwrotem „roszczeń z tym związanych” szeroko określił krąg roszczeń związanych ze sprawą o ustalenie ojcostwa lub macierzyństwa¹³⁹. Dlatego też wydaje się, że roszczenie o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej można byłoby zakwalifikować do kręgu roszczeń związanych z ustaleniem ojcostwa lub macierzyństwa.

¹³⁸ A. Górski, L. Walentynowicz, *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Ustawa i orzekanie. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2008, s. 116-122; P. Feliga [w:] *Ustawa o...*, pod red. P. Feligi, s. 820-825; K. Gonera, *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz*, pod red. K. Gonery, Warszawa 2012, s. 451-483.

¹³⁹ *Ibidem*.

Poczynione ustalenia dotyczące opłat od pozwu w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi, w których strona dochodzi ustalenia kontaktów z dzieckiem i zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, nie przesądzają jednak kwestii obciążenia opłatą od pozwu pozwanego w razie uwzględnienia powództwa o ustalenie ojcostwa lub macierzyństwa. Zdaniem K. Gonery¹⁴⁰, strona pozwana w takim wypadku zobowiązana jest do poniesienia opłaty od pozwu. Przepisy jednak nie regulują jej wysokości, na co zwrócił uwagę Rzecznik Praw Obywatelskich¹⁴¹, który za K. Gonerą¹⁴² wskazuje na trzy możliwe rozwiązania. Według pierwszego, opłata wynosi wówczas 600,00 złotych tak, jak w sprawach o ochronę innych praw niemajątkowych (art. 26 ust. 1 pkt 6 u.k.s.c.). Według drugiego, jest to opłata podstawowa w wysokości 30,00 złotych, gdyż przepisy nie przewidują w takim przypadku ani opłaty stałej, ani stosunkowej lub tymczasowej. Według trzeciego rozwiązania, opłata wynosi 200,00 złotych tak, jak w innych sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi. W tym przypadku podstawę prawną obciążenia pozwanego opłatą, stanowi art. 27 ust. 1 pkt 3, 4 i 5 u.k.s.c. stosowany w drodze wykładni *per analogiom*. Problem ten mimo sygnalizowania przez doktrynę, dotychczas nie został uregulowany¹⁴³. Wydaje się, że należy opowiedzieć się za rozwiązaniem trzecim. Wówczas wszystkie sprawy o tym samym charakterze, czyli sprawy ze stosunków między rodzicami a dziećmi będą podlegać jednakowej opłacie, co powoduje ujednolicenie opłat w tych sprawach.

Orzeczenia w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi w pierwszej instancji zapadają w postaci wyroków, od których przysługuje apelacja do sądu drugiej instancji na ogólnych zasadach (art. 367 § 1 k.p.c.).

Apelacja podlega obowiązкови fiskalnemu, chyba że strona korzysta ze zwolnienia od obowiązku uiszczenia opłaty. Wysokość opłaty pokrywa się z wysokością opłaty od pozwu. Nie ma jednak obowiązku jej uiszczenia powód wnoszący apelację od wyroku w przedmiocie ustalenia ojcostwa lub macierzyństwa (art. 96 § 1 pkt 1 u.k.s.c.). Obowiązek uiszczenia opłaty od apelacji obciąża natomiast pozwanego, o ile nie korzysta w tym zakresie ze zwolnienia od kosztów sądowych. Problem jaki się wyłania, dotyczy podobnie jak w przypadku obowiązku poniesienia opłaty od pozwu przez pozwanego w sprawie o ustalenie

¹⁴⁰ K. Gonera, *Opłaty ...*, s. 17.

¹⁴¹ Zapytanie Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 19.12.2006 r., sprawa nr RPO-546030-XI/06/MPK, <https://bip.brpo.gov.pl/sprawy-generalne/pdf/2006/11/546030/1170588.pdf> (dostęp: 13.07.2022 r.).

¹⁴² K. Gonera, *Opłaty...*, s. 17.

¹⁴³ *Ibidem*.

ojcostwa lub macierzyństwa, w razie uwzględnienia powództwa wysokości tej opłaty. Ze względu na podobieństwo obu sytuacji, poczynione wyżej uwagi co do wysokości opłaty obciążającej pozwanego w razie uwzględnienia powództwa o ustalenie ojcostwa lub macierzyństwa są w pełni aktualne również w przypadku wniesienia przez niego apelacji od wyroku. W tym przypadku, nie budzi wątpliwości, cała opłata od apelacji w sprawie o zaprzeczenie ojcostwa i macierzyństwa, o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa i o rozwiązanie przysposobienia wynosi 200,00 złotych (art. 27 § 1 pkt 3,4,5 u.k.s.c.). Mając na uwadze okoliczność, że skarżący ma obowiązek wniesienia opłaty w kwocie 100,00 złotych od wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku, która podlega zaliczeniu na poczet apelacji, *de facto* będzie obowiązany do uiszczenia opłaty od apelacji w wysokości 100,00 złotych.

W sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi, podobnie jak w sprawach małżeńskich, apelacja mogłaby być wniesiona od całego wyroku, jak również ograniczona do rozstrzygnięcia o kontaktach z dzieckiem. Powstaje jednak pytanie, czy apelację wniesioną tylko w odniesieniu do uregulowania kontaktów z dziećmi należałoby poczytywać jako wniesioną od całego wyroku, czy jedynie jako apelację częściową. Wydaje się, że apelacja ta miałaby być samodzielny i byłaby tym samym apelacją częściową. Wyłania się jednak dalsze pytanie, a mianowicie co do opłaty od apelacji.

Jeżeli strona zaskarżyłaby wyrok w całości, czyli zarówno w zakresie rozstrzygnięcia o stosunkach między rodzicami a dziećmi oraz o kontaktach z dzieckiem, należałoby przyjąć, że poniesie jedną opłatę w wysokości, w jakiej ustawodawca przewiduje dla spraw ze stosunków między rodzicami a dziećmi, chyba że była od niej zwolniona z mocy prawa (o ustalenie ojcostwa, macierzyństwa), o czym była mowa wyżej, albo z mocy postanowienia sądu. Natomiast, gdy strona zaskarżyłaby wyrok jedynie w części dotyczącej kontaktów z dzieckiem, wydaje się, że opłata wówczas wynosiłaby 100,00 złotych. Mając zaś na uwadze art. 25b ust. 2 u.k.s.c. stanowiący o zaliczeniu opłaty od wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku w wysokości 100,00 złotych na poczet wniesionego środka zaskarżenia, strona wnosząca apelację jedynie w zakresie kontaktów z dzieckiem *de facto* nie poniesie opłaty od apelacji.

Analogiczny problem wyłoniłby się w przypadku orzeczenia w wyroku o zaprzeczenie ojcostwa, macierzyństwa, o stwierdzenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz o rozwiązanie przysposobienia zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej.

Wydaje się, że przedmiotem apelacji mogłoby być również samo rozstrzygnięcie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej (apelacja częściowa). Jeżeli jednak strona zaskarżyłaby wyrok w całości, czyli co do rozstrzygnięcia głównego (dotyczącego zaprzeczenia ojcostwa, macierzyństwa, stwierdzenia bezskuteczności uznania ojcostwa oraz rozwiązania przysposobienia) oraz dodatkowego - w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, wówczas powinna ponieść opłatę w wysokości 200,00 złotych (art. 27 § 1 pkt 3, 4, 5 u.k.s.c.) tytułem opłaty od apelacji w odniesieniu do rozstrzygnięcia ze stosunków między rodzicami a dziećmi i dodatkową opłatę w wysokości 100,00 złotych (art. 23 pkt 1 u.k.s.c.) tytułem opłaty od apelacji w odniesieniu do zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej¹⁴⁴. W przypadku wniesienia apelacji w sprawie o ustalenie ojcostwa i macierzyństwa, w której zaskarżone zostałyby także rozstrzygnięcia co do zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, strona powodowa byłaby zwolniona od ponoszenia opłaty na podstawie art. 96 § 1 pkt 1 u.k.s.c., w tym także od rozstrzygnięcia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej.

Natomiast w przypadku zaskarżenia apelacją wyroku w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi w części dotyczącej rozstrzygnięcia o kontaktach z dzieckiem i zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, wydaje się, że skarżący powinien uiścić opłatę w wysokości 100,00 złotych tytułem opłaty od apelacji w zakresie kontaktów z dzieckiem oraz 100,00 złotych tytułem opłaty od apelacji w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej¹⁴⁵. Jeżeli skarżący wniosłby apelację od wyroku jedynie w części dotyczącej zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, uiściłby jedną opłatę w wysokości 100,00 złotych¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Strona wnosząca apelację, ze względu na treść art. 25b ust. 2 u.k.s.c. poniesie w rzeczywistości opłatę od apelacji w wysokości 200,00 złotych, bowiem 100,00 złotych tytułem opłaty od uzasadnienia wyroku sądu pierwszej instancji zostanie zaliczone na poczet apelacji.

¹⁴⁵ W tym przypadku strona wnosząca apelację, ze względu na treść art. 25b ust. 2 u.k.s.c. poniesie w rzeczywistości opłatę od apelacji w wysokości 100,00 złotych, bowiem 100,00 złotych tytułem opłaty od uzasadnienia wyroku sądu pierwszej instancji zostanie zaliczone na poczet apelacji.

¹⁴⁶ Uwzględniając jednak regulację art. 25b ust. 2 u.k.s.c. stanowiącą o zaliczeniu na poczet środka zaskarżenia opłaty w wysokości 100,00 złotych poniesionej tytułem opłaty od uzasadnienia wyroku, strona skarżąca wyrok jedynie w zakresie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, *de facto* nie poniesie opłaty od apelacji.

6. Uгода zawarta przed sądem lub mediatorem

Ustawodawca daje wyraz tendencji do ugodowego załatwiania spraw¹⁴⁷. Wynika to z art. 10 k.p.c., stanowiącego że w sprawach, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne, sąd dąży w każdym stanie postępowania do ich ugodowego zakończenia. Jedną ze spraw, w których możliwe jest zawarcie ugody sądowej są sprawy o uregulowanie kontaktów z dzieckiem czemu dał wyraz Sąd Najwyższy w uchwale z 20 października 2005 r., III CZP 75/05¹⁴⁸. Uregulowanie w ugodzie sądowej sposobu utrzymywania¹⁴⁹ przez rodziców kontaktów z dzieckiem musi być zgodne z jego dobrem. Uгода, likwidując nieporozumienia rodziców, co do utrzymywania osobistych kontaktów z dzieckiem, już przez to służy jego dobru¹⁵⁰.

Uregulowanie kontaktów z dzieckiem w drodze ugody, może nastąpić w każdym postępowaniu, w którym sąd orzeka o kontaktach z dzieckiem¹⁵¹. W związku z tym ugoda może być zawarta w postępowaniu nieprocesowym w toku samodzielnego postępowania o uregulowanie kontaktów z dzieckiem oraz w tych postępowaniach, w których roszczenie o uregulowanie kontaktów z dzieckiem zostało skumulowane z innym roszczeniem, w innym postępowaniu. Może to mieć miejsce w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących władzy rodzicielskiej, w postępowaniu procesowym odrębnym w sprawach małżeńskich.

Jeśli strony zawarły ugodę co do kontaktów z dzieckiem w toku postępowania przed sądem, postępowanie w tym zakresie zostaje umorzone na podstawie art. 355 k.p.c. Zawarcie ugody w przedmiocie kontaktów z dzieckiem w postępowaniu, którego przedmiotem jest jedynie uregulowanie kontaktów z dzieckiem, spowoduje umorzenie całego postępowania na podstawie art. 355 k.p.c. Natomiast, jeśli uregulowanie kontaktów było jednym z roszczeń rozpoznawanych przez sąd łącznie z innym roszczeniem, zawarcie ugody jedynie w zakresie kontaktów z dzieckiem nie skutkuje umorzeniem całego postępowania, lecz tylko w zakresie kontaktów z dzieckiem. W konsekwencji zarzut sprawy ugodzonej będzie przysługiwał w ewentualnym przyszłym postępowaniu wyłącznie w odniesieniu do roszczenia

¹⁴⁷ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie ...*, s. 211.

¹⁴⁸ Uchwała SN z dnia 20.10.2005 r., III CZP 75/05, OSNC 2006, Nr 9, poz. 142.

¹⁴⁹ Przez zastosowany u uchwale SN zwrot „sposób utrzymywania kontaktów z dzieckiem”, należy rozumieć „sposób wykonywania kontaktów z dzieckiem”, tj. w jakiej formie kontakty mają być wykonywane i z jaką częstotliwością.

¹⁵⁰ Uchwała SN z dnia 20.10.2005 r., III CZP 75/05, OSNC 2006, Nr 9, poz. 142.

¹⁵¹ Por. E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 690; J. Ignaczewski, *Komentarz ...*, s. 53-55.

o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, natomiast nie może być skutecznie podniesiony w odniesieniu do roszczenia, które było rozpoznawane przez sąd łącznie z roszczeniem o uregulowanie kontaktów z dzieckiem¹⁵². Zawarcie ugody tylko co do części żądania pozwu (wniosku w postępowaniu nieprocesowym), tj. co do kontaktów z dzieckiem i w konsekwencji częściowe umorzenie postępowania w tym zakresie, nakłada na sąd obowiązek rozpoznania sprawy w pozostałym zakresie¹⁵³.

Obecnie ma miejsce tendencja do załatwiania sporów sądowych w coraz szerszym zakresie w drodze ugody przed mediatorem. Znajduje to odzwierciedlenie także w przepisach kodeksu postępowania cywilnego, w szczególności w art. 10, zgodnie z którym w sprawach, w których dopuszczalne jest zawarcie ugody, sąd powinien dążyć do ugodowego załatwienia sprawy w szczególności przez nakłanianie stron do mediacji¹⁵⁴. W związku z tym, zarówno w postępowaniu nieprocesowym o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, jak i w innych sprawach, w których mogą być rozpoznane sprawy o kontakty z dzieckiem, np. w sprawach o rozwód, uczestnicy postępowania/strony w zakresie kontaktów z dzieckiem mogą zawrzeć ugodę przed mediatorem¹⁵⁵.

Zgodnie z art. 183¹ § 1 k.p.c. mediacja może być prowadzona na podstawie umowy o mediację albo na podstawie postanowienia sądu kierującego strony do mediacji. Umowa o mediację może być zawarta również poprzez wyrażenie przez stronę zgody na mediację, gdy druga złożyła wniosek o wszczęcie mediacji¹⁵⁶. Wydaje się, że w sprawach o uregulowanie kontaktów z dzieckiem toczących się zarówno w postępowaniu nieprocesowym jak i w ramach innych postępowań, jest mało prawdopodobnym jednak możliwość skierowania uczestników/stron do mediacji na podstawie umowy o mediację, zawartej przed wszczęciem postępowania (art. 202¹ k.p.c.). Ze względu na charakter spraw, w których możliwe jest orzekanie o kontaktach z dzieckiem, trudno uznać aby możliwe było zawarcie przed wszczęciem postępowania umowy o mediację. W związku z tym, należy

¹⁵² Por. A. Orzeł-Jakubowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. P. Ryłskiego, Legalis, uw. do art. 355 (dostęp: 10.11.2022 r.); E. Rudkowska-Ząbczyk, P. Rodziewicz [w:] *Kodeks ...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 355 (dostęp: 10.11.2022 r.); O. Piaskowska [w:] *Kodeks ...*, pod red. O. Piaskowskiej, Lex/el., uw. do art. 355 (dostęp: 10.11.2022 r.); P. Telenga [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych ...*, pod red. A. Jakubeckiego, Lex/el., uw. do art. 355 (dostęp: 10.11.2022 r.).

¹⁵³ R. Szmidt, *Nadanie klauzuli wykonalności ugodzie zawartej przed mediatorem*, ADR Arbitraż i Mediacja 2010, Nr 1(9) s. 163.

¹⁵⁴ J. Bodio [w:] *Kodeks ...*, Tom I, pod red. A. Jakubeckiego, Lex/el., uw. do art. 10 (dostęp: 04.07.2022 r.).

¹⁵⁵ R. Zegadło, *Mediacja w sprawach rodzinnych i opiekuńczych*, Rodzina i Prawo 2006, Nr 1, s. 51.

¹⁵⁶ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie ...*, s. 273-274.

zwrócić uwagę, że ustawodawca w sprawach o rozwód i separację, wprowadzając wskazuje wprost na ugodowe załatwienie przez strony spornych kwestii dotyczących m.in. ustalenia kontaktów z dziećmi, ale przewidując jedynie możliwość skierowania stron do mediacji w każdym stanie sprawy (art. 445² k.p.c.)¹⁵⁷, a nie poprzez zawarcie przed wszczęciem postępowania umowy o mediację.

Podkreśla się, że zawarcie ugody przed mediatorem jest korzystne z kilku powodów. Zaletą mediacji jest przede wszystkim skuteczność i trwałość samodzielnie wypracowanych rozwiązań, które są bardziej satysfakcjonujące dla stron, gdyż uwzględniają potrzeby wszystkich członków rodziny. Mediacja pozwala ponadto na otwartą i uczciwą wymianę poglądów poprzez wspólnie wypracowane stanowisko ustalone przez strony¹⁵⁸. W sprawach rodzinnych prowadzona jest po to, aby zmniejszyć napięcie, poziom gniewu i wyjaśnić nieporozumienia, które były podłożem zaistniałego konfliktu¹⁵⁹. Stąd też może mieć szczególne znaczenie w sprawach, których przedmiotem są kontakty z dziećmi¹⁶⁰. Pozwala bowiem stronom ustalić kontakty w zależności od indywidualnych potrzeb dziecka i rodziców, czy innych osób uprawnionych do kontaktu z dzieckiem, mając na uwadze styl pracy, tempo życia, wiek dziecka, ile dziecko dziennie potrzebuje czasu na obowiązki szkolne, ewentualnie zajęcia pozaszkolne itp.¹⁶¹.

Jak wynika z badań przeprowadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości¹⁶² na grupie spraw z okręgu łódzkiego, w ponad 50 % sprawach o uregulowanie kontaktów z dzieckiem doszło do zawarcia między stronami ugody przed mediatorem. W związku z tym autorka badań J. Pawlak przedstawiła postulat *de lege ferenda* o obowiązku wprowadzenia

¹⁵⁷ Przepis art. 445² k.p.c. stosuje się także w sprawach o unieważnienie małżeństwa. Por. A. Orzeł-Jakubowska [w:] *Kodeks ...*, pod red. P. Ryłskiego, Legalis, uw. do art. 445² (dostęp: 10.11.2022 r.); R. Morek, S. Krześ, A. Sikorski [w:] *Kodeks ...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 445² (dostęp: 10.11.2022 r.); A. Harast-Sidowska, A. Góra-Błaszczkowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom Ib. Komentarz. Art. 425-729*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020, s. 36.

¹⁵⁸ A. Gójska, V. Huryn, *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych*, Warszawa 2007, s. 41-42.

¹⁵⁹ A. Bieliński, A. Kaftańska, *Kilka uwagi na temat mediacji rodzinnej*. ADR Arbitraż i mediacja 2011, Nr 3, s. 25.

¹⁶⁰ E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 690.

¹⁶¹ M. Skibińska, *Przedmiot mediacji rodzinnych w sprawach niemajątkowych*, Rodzina i Prawo 2016, Nr 37 s. 22.

¹⁶² W badaniu wzięto pod uwagę 77 spraw z okręgu łódzkiego, których przedmiotem było uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Jak wynika z badań w 43 sprawach zawarto ugodę przed mediatorem, a następnie zatwierdzono te ugody przez sąd, a dodatkowo w 1 sprawie nadano ugodzie klauzulę wykonalności. To stanowi ponad 50 % spraw zakończonych zawarciem ugody. B. Pawlak, *Zakres i uwarunkowania wykonywalności ugód mediacyjnych w sprawach rodzinnych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017, s. 65, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/kolor_IWS_Pawlak-B.J._Ugody-mediacyjne-w-spr-rodzinnych.pdf, (dostęp: 04.07.2022 r.).

w sprawach rodzinnych podjęcia przez strony mediacji przed wszczęciem postępowania sądowego¹⁶³.

Podstawą skierowania uczestników do mediacji w sprawach rodzinnych i opiekuńczych rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym jest art. 570² k.p.c., a w sprawach o rozwód, separację i o unieważnienie małżeństwa, w których sąd może orzekać o kontaktach z dzieckiem - art. 445² k.p.c. Niezależnie od podstawy skierowania uczestników postępowania/stron do mediacji, w postępowaniu mediacyjnym będą stosowane przepisy ogólne o mediacji tj. 183¹-183¹⁵ k.p.c.

Z przebiegu mediacji obligatoryjnie sporządza się protokół, w którym oznacza się czas i miejsce przeprowadzonej mediacji, imię i nazwiska oraz adresy stron oraz dane mediatora, a także wynik mediacji. Jeżeli wynikiem mediacji jest zawarcie przez strony ugody, ugode zamieszcza się w protokole albo załącza do niego (art. 183¹² § 2 k.p.c.)¹⁶⁴. Przepisy wprost nie wskazują w jakiej formie powinna zostać sporządzona ugoda zawarta przed mediatorem. K. Falkiewicz i M. Romatowska uważają¹⁶⁵, że właściwe jest przyjęcie, że wolą ustawodawcy nie było aby spełniała jakiekolwiek szczególne warunki, co oznacza, że dla jej ważności wystarczy zachowanie zwykłej formy pisemnej.

Ugoda zawarta przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem powinna zawierać dokładne określenie sposobu uregulowania kontaktów. Powinna zatem określać komu przysługuje prawo do kontaktów z dzieckiem, w jakiej formie kontakty będą wykonywane, w jakich dniach i godzinach podmiot uprawniony ma prawo do kontaktu z dzieckiem. Wydaje się, że ugoda może zawierać także postanowienie, o którym stanowi art. 598¹⁵ k.p.c., czyli zagrożenie o nakazaniu zapłaty określonej sumy pieniężnej. Strony mają obowiązek podpisania ugody, a niemożność jej podpisania mediator stwierdza w protokole. Podpisanie ugody przed mediatorem jest jednoznaczne z wyrażeniem przez strony zgody na wystąpienie do sądu z wnioskiem o jej zatwierdzenie, o czym mediator informuje strony (art. 183¹² § 2¹ k.p.c.).

Istotne znaczenie w przypadku ugód zawartych przed mediatorem nadających się do wykonania, a do takich należą ugody, w których zostały uregulowane kontakty z dzieckiem ma ich zatwierdzenie przez sąd. Wykonywane w odpowiednim trybie mogą

¹⁶³ B. Pawlak, *op. cit.* (dostęp: 04.07.2022 r.).

¹⁶⁴ K. Falkiewicz, M. Romatowska, *Ugoda w postępowaniu mediacyjnym w sprawach cywilnych*, Temidium 2012, Nr 5 (71), s. 25.

¹⁶⁵ *Ibidem*.

bowiem być tylko ugody zatwierdzone. Zgodnie z art. 183¹⁴ § 1 k.p.c. postępowanie co do zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem jest inicjowane na wniosek strony, niezależnie od tego, czy mediacja była prowadzona na podstawie skierowania stron do mediacji w drodze postanowienia sądu, czy też na podstawie umowy o przeprowadzenie mediacji¹⁶⁶. Sądem właściwym do zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem w mediacji prowadzonej na podstawie umowy stron, jest sąd który byłby właściwy do rozpoznania sprawy według właściwości ogólnej lub wyłącznej. Natomiast w przypadku mediacji prowadzonej na podstawie postanowienia sądu o skierowaniu do mediacji, właściwy jest sąd rozpoznający sprawę. Ugoda zawarta przed mediatorem, która została zatwierdzona przez sąd ma moc ugody sądowej (art. 183¹⁵ § 1 k.p.c.). Jeśli żadna ze stron nie złoży wniosku o zatwierdzenie przez sąd ugody zawartej przed mediatorem, ugoda wywiera wprawdzie skutki prawne, lecz nie nadaje się do wykonania w odpowiednim trybie przez powołane do tego organy, gdyż nie ma mocy sądowej ugody. T. Ereciński podnosi¹⁶⁷, że ugoda zawarta przed mediatorem, o której zatwierdzenie nie wystąpi żadna ze stron, wywołuje jedynie skutki prawne ugody pozasądowej, tj. umowy prawa cywilnego. W konsekwencji, jeśli w przyszłości nie dojdzie do wykonywania postanowień zawartych w ugodzie przed mediatorem, strona chcąc wszcząć postępowanie w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem, obowiązana będzie uprzednio złożyć wniosek na podstawie art. 183¹⁴ § 1 k.p.c. o jej zatwierdzenie przez sąd.

Sąd, do którego skierowano wniosek o zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem może odmówić zatwierdzenia takiej ugody w całości lub części. Sąd odmówi zatwierdzenia ugody, gdy ugoda jest sprzeczna z prawem, zasadami współżycia społecznego, zmierza do obejścia prawa albo gdy jest niezrozumiała lub zawiera sprzeczności (art. 183¹³ § 3 k.p.c.).

Ustawodawca różnicuje sposób zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem, w zależności od tego czy podlega wykonaniu w drodze egzekucji sądowej, czy nie podlega wykonaniu w drodze egzekucji sądowej, lecz w innym trybie. W pierwszym przypadku zatwierdzenie ugody następuje przez nadanie klauzuli wykonalności, w drugim natomiast

¹⁶⁶ M. Białecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. T. I*, pod red. T. Zembruskiego, Warszawa 2020, s. 413.

¹⁶⁷ T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 66. Por. O. Piaskowska [w:] *Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz*, pod red. K. Antolak-Szymańskiej, O. Piaskowskiej, Warszawa 2017, s. 217.

przez wydanie postanowienia o zatwierdzeniu. Ponieważ ugoda w sprawach o kontakty z dzieckiem nie podlega wykonaniu w drodze egzekucji sądowej, lecz w innym trybie – w postępowaniu opiekuńczym, nie jest zaopatrywana w klauzulę wykonalności.

Rozdział IV

Sąd w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem

1. Uwagi ogólne

Prawo do sądu zagwarantowane zostało w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Artykuł 45 ust. 1 Konstytucji RP stanowi, że każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Jedną z wymienionych w Konstytucji RP cech jakie winien posiadać sąd rozpatrujący każdą sprawę jest kwestia „właściwego” sądu. Jednakże Konstytucja RP nie określa pojęcia właściwości sądu. Podzielić należy stanowisko T. Wiśniewskiego, że pojęcie sądu właściwego w sprawach cywilnych zostało doprecyzowane w przepisach ustawy z dnia 17 listopada 1964 roku kodeks postępowania cywilnego. Przepisy tej ustawy umożliwiają natomiast wyróżnienie właściwości rzeczowej, miejscowej oraz funkcjonalnej (funkcyjna) sądu¹. Właściwość rzeczowa i właściwość miejscowa są pojęciami ustawowymi, natomiast właściwość funkcyjna jest pojęciem doktrynalnym². Ze względu na źródło można wyróżnić właściwość: ustawową, delegacyjną oraz umowną. Aby sąd właściwy mógł rozpoznać sprawę, musi ponadto zachodzić jurysdykcja krajowa. Dlatego też uwagi dotyczące właściwości w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, należy poprzedzić omówieniem jurysdykcji krajowej w tych sprawach.

2. Jurysdykcja krajowa

2.1. Uwagi ogólne

Jurysdykcja krajowa jest to właściwość sądów danego państwa do rozpoznania sprawy. Jurysdykcja krajowa istniejąca w chwili wszczęcia postępowania nieprocesowego, podobnie jak w trybie procesowym, trwa nadal choćby podstawy jurysdykcji odpadły w toku

¹ T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013, s. 111.

² W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 155.

postępowania (art. 1097 k.p.c.). Związane jest to z zasadą ciągłości jurysdykcji krajowej (*perpetuatio iurisdictionis*)³.

Podstawowymi rodzajami jurysdykcji krajowej są: jurysdykcja wyłączna (*iurisdictio exclusiva*) i jurysdykcja fakultatywna (*iurisdictio facultativa*). W postępowaniu nieprocesowym zasadą jest jurysdykcja fakultatywna. W przypadku jurysdykcji wyłącznej, przepis ustawy wyraźnie stanowi, że sąd krajowy, czyli polski jest właściwy do rozpoznania sprawy. Jeśli orzeczenie wyda sąd zagraniczny, nie będzie ono uznane przez sąd polski. Natomiast przy jurysdykcji fakultatywnej istnieje wybór do rozpoznania sprawy między sądami krajowymi a zagranicznymi⁴. Przy jurysdykcji fakultatywnej orzeczenie sądu państwa obcego w danej sprawie może mieć skuteczność na obszarze Polski na mocy samego prawa (art. 1145 k.p.c.) albo na mocy orzeczenia sądu polskiego o jego uznaniu bądź wykonalności (art. 1146 i 1150 k.p.c.). W przypadku jurysdykcji fakultatywnej sądom polskim przysługuje jurysdykcja, chociażby w tej samej sprawie zachodziła zawilość sprawy przed sądem państwa obcego. W takiej sytuacji sąd polski powinien respektować uprzednią zawilość sprawy przed sądem państwa obcego (*lis alibi pendens*) i zawiesić postępowanie. Wyjątkowo sąd polski nie zawiesi postępowania, jeżeli orzeczenie, które ma wydać sąd państwa obcego, nie będzie spełniało przesłanek uznania w Rzeczypospolitej Polskiej lub nie można oczekiwać, że postępowanie przed sądem państwa obcego zakończy się w rozsądnym terminie⁵. Dodać należy, że w postępowaniu nieprocesowym ograniczona jest możliwość zawierania umowy prorogacyjnej (art. 1104 k.p.c.) i derogacyjnej (art. 1105 k.p.c.) dotyczącej jurysdykcji krajowej.

O występowaniu w sprawie jurysdykcji krajowej decydują tzw. łączniki jurysdykcyjne. Są to stany faktyczne dotyczące podmiotów uczestniczących w toczącym się postępowaniu lub jego przedmiotu, decydujące o przyznaniu sądom polskim jurysdykcji krajowej. Łączniki mają charakter podmiotowy lub przedmiotowy⁶. Do łączników o charakterze podmiotowym można zaliczyć: obywatelstwo polskie, miejsce zamieszkania w Polsce, miejsce pobytu w Polsce, miejsce siedziby w Polsce. Łącznikami o charakterze przedmiotowym są: położenie rzeczy w Polsce, otwarcie spadku w Polsce, posiadanie majątku lub praw majątkowych

³ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie ...*, s. 64.

⁴ Por. E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2017, s. 131.

⁵ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie ...*, s. 61.

⁶ T. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 144.

w Polsce⁷. Polski ustawodawca przewiduje ponadto rodzaj jurysdykcji, której zastosowanie nie jest oparte na łącznikach jurysdykcyjnych. Jest nią jurysdykcja krajowa konieczna, o której stanowi art. 1099¹ k.p.c. Jurysdykcję krajową konieczną definiuje się jako jurysdykcję, która nie wynika ani z żadnego wyraźnego przepisu prawa, ani z woli stron, lecz wynika z konieczności zapobieżenia odmowie stronie wymiaru sprawiedliwości przed jakimkolwiek sądem lub organem w jakimkolwiek państwie, a jednocześnie sprawa wykazuje wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym. Jurysdykcję konieczną należy postrzegać jako instytucję wyjątkową, subsydiarną, stanowiącą odstępstwo od zasady, że jurysdykcja krajowa wynika z wyraźnego przepisu prawa lub z woli stron⁸.

Przed przystąpieniem do przybliżenia problematyki jurysdykcji krajowej w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, należy przypomnieć, że sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem mogą być rozpoznane łącznie z uregulowaniem kontaktów z dzieckiem. Natomiast postępowanie o uregulowanie kontaktów z dzieckiem może toczyć się w ramach innych postępowań np. w sprawach małżeńskich⁹. Dlatego też, gdy wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej jest rozpoznany na podstawie art. 582¹ w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. jurysdykcja krajowa nie zawsze pokrywa się z jurysdykcją krajową właściwą dla rozpoznania wniosku o wykonywanie kontaktów z dzieckiem wniesionym na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. Tak też jest w przypadku rozpoznania spraw o uregulowanie kontaktów z dzieckiem w ramach postępowania w sprawach małżeńskich. W tym przypadku jurysdykcja krajowa oparta jest na podstawie art. 1103¹ k.p.c. Natomiast tożsamość jurysdykcji zachodzi przy rozpoznaniu spraw o uregulowanie kontaktów z dzieckiem w postępowaniu nieprocesowym oraz przy kumulacji roszczeń o ustalenie kontaktów z dzieckiem z roszczeniem dotyczącym władzy rodzicielskiej. W tych przypadkach, analogicznie jak przy wniosku o wykonywanie kontaktów z dzieckiem na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c., podstawą jurysdykcji krajowej jest art. 1106³ k.p.c.

W dalszej części pracy omówiona zostanie jurysdykcja krajowa właściwa dla spraw dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem wszczętych na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. Pominięta natomiast zostanie problematyka jurysdykcji krajowej dla spraw rozpoznawanych

⁷ E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 131; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie ...*, s. 59.

⁸ J. Kudła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. P. Ryłskiego, Legalis, uw. do art. 1099¹ (dostęp: 19.02.2023 r.).

⁹ W rozdziale trzecim omówiono w jakich postępowaniach mogą zostać ustalone kontakty z dzieckiem, a jednocześnie rozpoznany wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej.

na podstawie art. 582¹ w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c., gdyż *de facto* jest to jurysdykcja właściwa do spraw dotyczących ustalenia kontaktów z dzieckiem, a nie wykonywania kontaktów z dzieckiem. Ze względu na przedmiot pracy, pominięta zostanie również jurysdykcja krajowa w sprawach małżeńskich oparta na podstawie art. 1103¹ k.p.c., w których jak już była mowa, sąd może orzekać o kontaktach z dzieckiem, ale nie o wykonywaniu tych kontaktów.

2.2. Jurysdykcja krajowa wyłączna

Jurysdykcja krajowa wyłączna w postępowaniu nieprocesowym stanowi wyjątek. Gdy w sprawie zachodzi jurysdykcja wyłączna orzeczenie sądu zagranicznego nie będzie uznane przez sąd polski. O jurysdykcji krajowej wyłącznej stanowi wyraźnie przepis ustawy. Z jurysdykcją wyłączną mamy do czynienia w postępowaniach np. w sprawach małżeńskich. Stanowi o tym § 2 art. 1103¹ k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, jurysdykcja krajowa jest wyłączna, jeżeli oboje małżonkowie są obywatelami polskimi oraz mają miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej. Analogiczny przepis odnosi się do jurysdykcji w sprawach o pochodzenie dziecka (1103² § 2 k.p.c.). Jurysdykcja krajowa tego rodzaju nie jest przewidziana w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem.

2.3. Jurysdykcja krajowa fakultatywna

W sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi, wszczętych na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c., mamy do czynienia z drugim rodzajem jurysdykcji krajowej, czyli jurysdykcją fakultatywną. Przepisem normującym jurysdykcję krajową w tych sprawach jest art. 1106³ k.p.c. Zgodnie z jego treścią, do jurysdykcji krajowej należą sprawy z zakresu stosunków między rodzicami a dziećmi, jeżeli dziecko, którego sprawa dotyczy, ma miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej lub wnioskodawca i dziecko, którego sprawa dotyczy są obywatelami polskimi. Nie budzi wątpliwości, że jurysdykcja krajowa, o której stanowi art. 1106³ k.p.c. dotyczy spraw unormowanych w art. 579-584 k.p.c. Problematyczność natomiast dotyczy możliwości zastosowania omawianej normy prawnej względem innych spraw ze stosunków między rodzicami a dziećmi, czyli m.in. spraw dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, które

są jednak uregulowane w odrębnym oddziale (szóstym), w art. 598¹⁵-598²² k.p.c. Część doktryny¹⁰ stoi na stanowisku, że art. 1106³ k.p.c. ma zastosowanie tylko do spraw ze stosunków między rodzicami a dziećmi, które są unormowane w art. 579-584 k.p.c., natomiast nie dotyczy innych spraw ze stosunków między rodzicami a dziećmi. W związku z tym, E. Gapska i J. Studzińska¹¹ wskazują, że sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem w zakresie jurysdykcji krajowej normuje art. 1110 k.p.c. W literaturze¹² wyrażony jest jednak pogląd przeciwny, zgodnie z którym, art. 1106³ k.p.c. ma zastosowanie również w innych sprawach ze stosunków między rodzicami i dziećmi, czyli m.in. w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką (art. 598¹-598¹⁴ k.p.c.), a także w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem (art. 598¹⁵-598²² k.p.c.). Wydaje się, że słuszna jest druga koncepcja. Wynika to z faktu, że wszystkie sprawy ze stosunków między rodzicami a dziećmi powinny podlegać tej samej jurysdykcji, ze względu na tożsamy charakter tych spraw. Ponadto zaznaczyć należy, że do zakresu przedmiotowego podlegającego jurysdykcji krajowej na podstawie art. 1110 k.p.c. należą: sprawy z zakresu prawa rzeczowego, które dotyczą ruchomości i są rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym (art. 609, 610, 611-616, 617-625 k.p.c.), sprawy o przepadek rzeczy (art. 610¹-610⁵ oraz 610⁶-610⁷ k.p.c.), sprawy z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego (art. 691¹-691⁹ k.p.c.), sprawy depozytowe (art. 692-693²² k.p.c.)¹³. W związku z tym, przedmiot tych spraw jest zupełnie odmienny niż spraw dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem. Wskazany zakres spraw, do których zastosowanie ma art. 1110 k.p.c. w zupełności odbiega charakterem od spraw dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem czy np. spraw o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką. Dlatego niewłaściwym wydaje się kwalifikowanie innych spraw niż wymienione w art. 579-584 k.p.c., ze stosunków między rodzicami

¹⁰ Por. D. Olczak-Dąbrowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II, Komentarz art. 506-1217*, pod red. T. Szanciło, Warszawa 2019, s. 1457; E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 133.

¹¹ E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 133.

¹² B. Trocha [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217*, pod red. J. Jankowskiego, Warszawa 2019, s. 1586; K. Gajda-Roszczyńska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom V. Komentarz art. 1096-1217*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, s. 169; P. Prus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Art. 478-1217*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021, s. 1506; J. Ciszewski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom VI. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2017, s. 195-196; A. Hrycaj [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom V. Art. 1096-1217*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, s. 143-144.

¹³ K. Gajda-Roszczyńska [w:] *Kodeks ... , Tom V*, pod red. A. Marciniaka, s. 195.

a dziećmi m.in. spraw o wykonywanie kontaktów z dzieckiem do jurysdykcji wynikającej z art. 1110 k.p.c. Tym samym niewłaściwym wydaje się rozdzielenie spraw o tożsamym charakterze do różnych podstaw prawnych regulujących kwestię jurysdykcji, tj. sprawy z zakresu stosunków między rodzicami a dziećmi do jurysdykcji wynikającej z art. 1106³ k.p.c., a inne sprawy ze stosunków między rodzicami a dziećmi do jurysdykcji wynikającej z art. 1110 k.p.c.

Jurysdykcja krajowa sądów polskich w świetle art. 1106³ k.p.c. zachodzi na podstawie trzech łączników. Dwa z nich odnoszą się tylko do dziecka, a trzeci do dziecka i wnioskodawcy. Każdy z łączników ma charakter odrębny, samodzielny i zaistnienie któregośkolwiek z nich przesądza o istnieniu jurysdykcji krajowej. W myśl pkt 1 art. 1106³ k.p.c. sąd polski ma zatem jurysdykcję krajową, jeżeli dziecko którego sprawa dotyczy ma miejsce zamieszkania w Rzeczypospolitej Polskiej. Przyjmuje się, że łącznik miejsca zamieszkania stanowi generalną zasadę w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej¹⁴. Z uwagi na brak szczególnych unormowań w komentowanym przepisie, łącznik miejsca zamieszkania należy interpretować analogicznie jak w art. 1103 k.p.c. Na gruncie art. 1103 k.p.c. przyjmuje się natomiast, że miejsce zamieszkania należy interpretować zgodnie z regułami określonymi w kodeksie cywilnym. Za miejsce zamieszkania osoby fizycznej uważa się miejscowość, w której osoba przebywa z zamiarem stałego pobytu (art. 25 k.c.). Na konstrukcję prawną miejsca zamieszkania składają się więc dwa elementy: rzeczywiste zamieszkiwanie w konkretnej miejscowości (*corpus*) oraz wola, zamiar stałego pobytu (*animus*)¹⁵. Oba elementy, czyli *corpus* i *animus* muszą występować łącznie. Natomiast miejsce zamieszkania dziecka normuje art. 26 k.c. Zgodnie z § 1 tego artykułu, miejscem zamieszkania dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską jest miejsce zamieszkania rodziców albo tego z rodziców, któremu wyłącznie przysługuje władza rodzicielska lub któremu zostało powierzone wykonywanie władzy rodzicielskiej. Przepis art. 26 § 2 k.c. stanowi, że jeżeli władza rodzicielska przysługuje na równi obojgu rodzicom mającym osobne miejsce zamieszkania, miejsce zamieszkania dziecka jest u tego z rodziców, u którego dziecko stale przebywa. Jeżeli dziecko nie przebywa stale u żadnego z rodziców, jego miejsce

¹⁴ A. Miszczuk, *Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń sądowych w sprawach małżeńskich i odpowiedzialności rodzicielskiej w Unii Europejskiej*, Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Zeszyty Studenckie 2010, Nr 5, s. 234.

¹⁵ M. Pilich [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz, Tom I. Część ogólna. Cz. 1 (art. 1-55⁴)*, pod red. J. Gudowskiego, Warszawa 2021, s. 587; M. Sokołowski [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1-352*, pod red. M. Gutowskiego, Warszawa 2021, s. 252.

zamieszkania określa sąd opiekuńczy. W piśmiennictwie¹⁶ miejsce zamieszkania dziecka określa się mianem pochodnego względem miejsca zamieszkania rodzica (*domicilium necessarium*).

Drugim łącznikiem jurysdykcyjnym, o którym stanowi ustawodawca w art. 1106³ pkt 1 k.p.c. jest miejsce zwykłego pobytu dziecka. Zatem jurysdykcja krajowa zachodzi, gdy dziecko ma miejsce zwykłego pobytu w Polsce. Pojęcie zwykłego pobytu nie posiada definicji ani na gruncie kodeksu postępowania cywilnego ani kodeksu cywilnego. W literaturze¹⁷ przyjmuje się, że zwykły pobyt to taki, który nie ma charakteru stałego, a jednocześnie nie jest tylko przebywaniem na terytorium Polski, jednakże powinien być bardziej stabilny niż pobyt doraźny. Ponadto nie podlega badaniu zamiar stałego przebywania, jak w przypadku zamieszkiwania. Natomiast ocenia się, na ile dana osoba ma w Rzeczypospolitej Polskiej centrum interesów życiowych. Jako centrum życiowych interesów poczytuje się okoliczność prowadzenia na danym terytorium działalności gospodarczej, wykonywania pracy zarobkowej bądź ześrodkowania interesów osobistych. W przypadku badania spełnienia łącznika jurysdykcyjnego w postaci zwykłego pobytu dziecka, często zastosowanie może mieć ostatni element. Wydaje się jednak, że skoro miejsce zamieszkania dziecka jest pochodną miejsca zamieszkania rodzica, który wykonuje nad dzieckiem pieczę, można to analogicznie przenieść na grunt zwykłego miejsca pobytu. Zatem, miejsce zwykłego pobytu dziecka jest tam gdzie miejsce zwykłego pobytu rodzica, który wykonuje nad dzieckiem pieczę. Pojęcie zwykłego pobytu zostało również zinterpretowane w wyroku Trybunału Sprawiedliwości z dnia 22 grudnia 2010 w sprawie *Barbara Mercredi v. Richard Chaffe*¹⁸. Zdaniem Trybunału pojęcie zwykłego pobytu w rozumieniu art. 8 i 10 rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE)

¹⁶ M. Pazdan [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1-449*¹⁰, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2020, s. 158-159; K. Bagan-Kartula [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. M. Załuckiego, Warszawa 2020, s. 58; R. Strugała [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2021, s. 70; T. Sokołowski [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Część ogólna*, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2012, s. 141.

¹⁷ B. Trocha [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. J. Jankowskiego, s. 1530-1531; I. Kunicki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom III, Komentarz art. 425-729*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, s. 63; J. Dominowska, *Jurysdykcja w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej i obowiązku alimentacyjnego a jurysdykcja w postępowaniu rozwodowym*, Europejski Przegląd Sądowy 2017, Nr 1, Lex/el. (dostęp: 31.08.2022 r.); O. Bobryńska, P. Mostowik, *Zwykły pobyt dziecka*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Acta Iuris Stetinesis 2014, Nr 6, s. 536.

¹⁸ Wyrok TSUE z dnia 22.12.2010 r., C-497/10 PPU, Legalis nr 287533 (dostęp: 23.08.2022 r.).

nr 1347/2000 należy interpretować w ten sposób, że pobyt ten odpowiada miejscu, gdzie dziecko wykazuje pewną integrację ze środowiskiem społecznym i rodzinnym. W tym celu, gdy rozpatrywana jest sytuacja niemowlęcia przebywającego ze swoją matką dopiero od kilku dni w innym państwie członkowskim niż państwo jego zwykłego pobytu, do którego zostało przemieszczone, powinny w szczególności zostać wzięte pod uwagę czynniki takie jak, po pierwsze, długość, regularność, warunki oraz przyczyny pobytu w tym państwie członkowskim i przeniesienia się matki do tego państwa oraz, po drugie, w szczególności ze względu na wiek dziecka, pochodzenie geograficzne i rodzinne matki oraz stosunki rodzinne i społeczne zawiązane przez nią i przez dziecko w tym państwie członkowskim. Do sądu krajowego należy ustalenie zwykłego pobytu dziecka przy uwzględnieniu wszystkich istotnych okoliczności faktycznych danego przypadku¹⁹.

Ostatnim, trzecim łącznikiem jurysdykcyjnym jest obywatelstwo polskie. Obywatelstwo ocenia się na podstawie przepisów administracyjnych, tj. ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim²⁰. Zgodnie z art. 4 ObywPolU obywatelstwo polskie nabywa się z mocy prawa, przez nadanie obywatelstwa polskiego, przez uznanie za obywatela polskiego lub przez przywrócenie obywatelstwa. Obywatelstwo polskie musi posiadać nie tylko dziecko ale również i wnioskodawca. Jeśli w realiach danego przypadku nie są spełnione wskazane wyżej łączniki jurysdykcyjne, o których stanowi art. 1106³ pkt 1 k.p.c., a tylko jeden z nich np. wnioskodawca będzie obywatelem polskim, wówczas nie jest możliwe uznanie istnienia jurysdykcji krajowej sądu polskiego.

Jurysdykcję krajową sądów polskich regulują ponadto postanowienia aktów należących do europejskiego prawa procesowego cywilnego oraz umów dwustronnych i wielostronnych zawartych przez Polskę²¹. Regulacja art. 1106³ k.p.c. znajdzie zastosowanie, zatem tylko wtedy, gdy przepisy unijne lub wiążące Polskę umowy międzynarodowe nie stanowią inaczej. Pierwszeństwo przepisów unijnych oraz umów międzynarodowych przed przepisami kodeksu postępowania cywilnego wynika z konstytucyjnej hierarchii źródeł prawa polskiego, w ramach której akty międzynarodowe stoją wyżej niż ustawy krajowe (art. 91 ust. 3 Konstytucji RP)²².

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ T. j. Dz.U. z 2022 r., poz. 465 (dalej: ObywPolU).

²¹ Z. Szczurek, *Egzekucja sądowa w sprawach cywilnych*, Sopot 2005, s. 62.

²² M. Wojewoda, M. Kostwiński, *Wybrane zagadnienia dotyczące transgranicznej zmiany miejsca zwykłego pobytu dziecka, którego rodzice żyją w rozłączeniu*, Forum Prawnicze 2020, Nr 2 (58), s. 27.

W zakresie prawa unijnego jurysdykcja krajowa w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi jest uregulowana w rozporządzeniu Rady (UE) 2019/1111 z dnia 25 czerwca 2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (wersja przekształcona)²³. Zgodnie z treścią art. 1 ust. 1 pkt b rozporządzenia 2019/1111, ma ono zastosowanie w sprawach cywilnych dotyczących przyznawania, wykonywania, przekazywania, pełnego lub częściowego pozbawienia odpowiedzialności rodzicielskiej. Natomiast art. 1 ust. 2 pkt a precyzuje, że sprawy te obejmują w szczególności m.in. pieczę nad dzieckiem i prawo do osobistej styczności z dzieckiem. Przez prawo do osobistej styczności z dzieckiem należy również poczytywać wykonywanie kontaktów z dzieckiem. O jurysdykcji w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem stanowi również art. 7 i 8 rozporządzenia 2019/1111. Według art. 7 rozporządzenia 2019/1111, w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej co do zasady, a więc m.in. w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, w którym w chwili wniesienia pozwu lub wniosku dziecko ma zwykły pobyt. Tak więc także ustawodawca europejski wyraża zasadę przyznania pierwszeństwa rozpoznania sprawy przez kraj członkowski, w którym dziecko ma zwykły pobyt. Pojęcie tego łącznika jurysdykcyjnego (zwykłego pobytu) zostało również zinterpretowane w wyroku Trybunału Sprawiedliwości z dnia 2 kwietnia 2009 r.²⁴. Zwykłym pobytem w rozumieniu art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003 (obecnie rozporządzenia 2019/1111) jest miejsce, gdzie dziecko wykazuje pewną integrację ze środowiskiem społecznym i rodzinnym. Należy w szczególności wziąć pod uwagę trwałość, zgodność z prawem, warunki oraz motywy pobytu i przenosin rodziny do danego państwa członkowskiego, obywatelstwo dziecka, miejsce i warunki uczęszczania do szkoły, znajomość języków, a także więzi rodzinne i społeczne dziecka w tym państwie członkowskim. Do sądu krajowego należy ustalenie miejsca stałego pobytu dziecka w oparciu o wszystkie istotne okoliczności faktyczne danego przypadku²⁵. Ustawodawca europejski przewiduje jednak wyjątki od zasady rozpoznawania spraw dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej przez sąd państwa członkowskiego, w którym dziecko ma miejsce zwykłego

²³ Dz.U.UE.L.2019.178.1, nr CELEX: 32019 R1111 (dalej rozporządzenie 2019/1111). Rozporządzenie weszło w życie z dniem 1 sierpnia 2022 r.

²⁴ Wyrok TSUE z dnia 02.04.2009 r., C-523/07, Lex/el. nr 488342 (dostęp: 31.08.2022 r.).

²⁵ *Ibidem*.

pobytu²⁶. Jeżeli dziecko przemieszcza się zgodnie z prawem z jednego państwa członkowskiego do innego, państwo to staje się miejscem nowego zwykłego pobytu. Jurysdykcja sądu państwa poprzedniego zwykłego pobytu dziecka zostaje utrzymana, w drodze wyjątku od art. 7 przez okres trzech miesięcy po przeprowadzce, w celu dokonania zmiany wydanego w tym państwie członkowskim orzeczenia dotyczącego prawa do osobistej styczności z dzieckiem wydanego w tym państwie członkowskim przed przeprowadzeniem się dziecka, jeżeli osoba uprawniona zgodnie z tym orzeczeniem do osobistej styczności z dzieckiem nadal zwykle przebywa w państwie członkowskim poprzedniego zwykłego pobytu dziecka (art. 8 ust. 1 rozporządzenia 2019/1111). Przepis art. 8 ust. 1 rozporządzenia 2019/1111 nie ma jednak zastosowania, jeżeli osoba uprawniona do osobistej styczności, uznała jurysdykcję sądów państwa członkowskiego nowego zwykłego pobytu dziecka poprzez udział w postępowaniu przed tymi sądami, nie kwestionując ich jurysdykcji (art. 8 ust. 2 rozporządzenia 2019/1111).

Istotne znaczenie dla ustalenia jurysdykcji krajowej w sprawach o kontakty z dzieckiem, jak już zostało zaznaczone mają takie konwencje i umowy międzynarodowe, których stroną jest Polska. Podkreślenia jednak wymaga fakt, że rozporządzenie 2019/1111, w zakresie spraw w nim uregulowanych, zgodnie z treścią art. 95, ma pierwszeństwo przed:

- a) Konwencją haską z dnia 5 października 1961 r. o właściwości organów i prawie właściwym w zakresie ochrony małoletnich²⁷;
- b) Konwencją haską z dnia 1 czerwca 1970 r. o uznawaniu rozwodów i separacji²⁸;
- c) Europejską konwencją z dnia 20 maja 1980 r. o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem²⁹.

Spośród umów dwustronnych można wymienić np.:

- a) umowę między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białorusi o pomocy prawnej i stosunkach w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych z dnia 26 października 1994 r.³⁰;

²⁶ K. Weitz, *Znaczenie woli stron dla ustanowienia jurysdykcji krajowej w sprawach z zakresu odpowiedzialności rodzicielskiej w świetle prawa unijnego*, Polski Proces Cywilny 2017, Nr 4, s. 530.

²⁷ Dz.U. z 1995 r., Nr 106, poz. 519 (dalej: konwencja haska 1).

²⁸ Dz.U. z 2001 r., Nr 53, poz. 561 (dalej: konwencja haska 2).

²⁹ Dz.U. z 1996 r., Nr 31, poz. 134. (dalej: konwencja europejska).

³⁰ Dz.U. z 1995 r., Nr 128, poz. 619 (dalej: umowa z Białorusią).

- b) umowę między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych z dnia 16 września 1996 r.³¹;
- c) umowę między Rzeczpospolitą Polską Ludową a Republiką Kuby o pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych z dnia 18 listopada 1982 r.³²;
- d) umowę między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Federacyjną Ludową Republiką Jugosławii o obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych z dnia 6 lutego 1960 r.³³, która ma obecnie zastosowania wobec Bośni i Hercegowiny, Czarnogóry, Macedonii, Słowenii i Serbii³⁴.

Trzy pierwsze umowy w zakresie jurysdykcji mają tożsame brzmienie. Dla przykładu, zgodnie z art. 30 ust. 1 umowy z Białorusią stosunki prawne między rodzicami i dziećmi, w tym również roszczenia alimentacyjne na rzecz dzieci, podlegają prawu tej Umawiającej się Strony, której obywatelem jest dziecko. Ponadto właściwe są organy tej Umawiającej się Strony, której obywatelem jest dziecko, jak również organy tej Umawiającej się Strony, na której terytorium dziecko ma miejsce zamieszkania (art. 30 ust. 3 umowy z Białorusią). Analogiczne brzmienie regulacji w zakresie jurysdykcji zawiera art. 28 umowy z Rosją oraz art. 28 umowy z Kubą. Jurysdykcja natomiast odmiennie została unormowana w umowie z byłą Jugosławią. Zgodnie z art. 29 ust. 2 tej umowy, jeżeli obie strony mają miejsce zamieszkania na obszarze jednej z Umawiających się Stron, właściwy jest również sąd tej Strony.

2.4. Jurysdykcja konieczna

Jurysdykcja konieczna ma charakter subsydiarny. Zastosowanie znajduje dopiero wtedy, gdy z norm prawnych nie wynika ani jurysdykcja krajowa - polska ani jurysdykcja żadnego innego państwa. Jest to tzw. zjawisko negatywnego konfliktu jurysdykcyjnego³⁵. Wówczas

³¹ Dz.U. z 2002 r., Nr 83, poz. 750 (dalej umowa z Rosją).

³² Dz.U. z 1984 r., Nr 47, poz. 247 (dalej umowa z Kubą).

³³ Dz.U. z 1963 r., Nr 27, poz. 162 (dalej umowa z byłą Jugosławią).

³⁴ J. Ciszewski [w:] *Kodeks ...*, Tom VI, pod red. T. Erecińskiego, s. 210.

³⁵ T. Ereciński, *Kilka uwag o tzw. jurysdykcji koniecznej* [w:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, red. L. Ogiełło, W. Popiołek, M. Szpunar, Kraków 2005, s. 65; K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005, s. 340; M. Radwan [w:] *Kodeks ...*, Tom II, pod red. M. Manowskiej, s. 1474; A. Hrycaj [w:] *Kodeks ...*, Tom V, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 66.

sąd każdego innego państwa może uznać się za właściwy z konieczności³⁶. Celem jurysdykcji koniecznej jest zapewnienie wszystkim dostępu do sądu. Nie można bowiem akceptować sytuacji, w której doszłoby do odmowy udzielenia ochrony prawnej przez wymiar sprawiedliwości (*denegatio iustitae*), na skutek braku jurysdykcji³⁷. Ten rodzaj jurysdykcji ma zastosowanie do wszystkich spraw, a więc również dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem.

Zgodnie z art. 1099¹ § 1 k.p.c. jeżeli brak jest podstaw uzasadniających jurysdykcję krajową w sprawie, a przeprowadzenie postępowania przed sądem lub innym organem państwa obcego nie jest możliwe albo nie można wymagać jego przeprowadzenia, sprawa należy do jurysdykcji krajowej, gdy wykazuje wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym. Aby można było zastosować jurysdykcję konieczną, poza tym, że w sprawie doszło do negatywnego konfliktu jurysdykcyjnego, musi wystąpić jeszcze jedna z dwóch okoliczności. Po pierwsze, przeprowadzenie postępowania przed sądem lub innym organem państwa obcego nie będzie możliwe albo po drugie, nie będzie można wymagać przeprowadzenia postępowania i jednocześnie sprawa będzie wykazywać wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym. Z brakiem możliwości przeprowadzenia postępowania przed sądem lub innym organem państwa obcego mamy do czynienia, gdy zakresy jurysdykcji sądów lub organów danego państwa dla określonej kategorii spraw są rozłączne. Może to wynikać z posługiwania się przez te państwa różnymi łącznikami, albo identycznymi łącznikami, których kryteria ich ustalania i stosowania są jednak odmienne³⁸. Natomiast nie można wymagać przeprowadzenia postępowania przed sądem lub innym organem państwa obcego wówczas, gdy zachodzą okoliczności, które obiektywnie uniemożliwiają przeprowadzenie tego postępowania. Tymi okolicznościami mogą być: działania wojenne, rozruchy i długotrwałe zamieszki, zamachy na cudzoziemców, prześladowania i akty terroru wobec danej osoby³⁹. Przy tej przesłance konieczne jest łączne spełnienie drugiej okoliczności jaką jest wykazanie wystarczającego związku z polskim porządkiem prawnym. Związek z polskim porządkiem prawnym występuje, gdy w stanie

³⁶ J. Jodłowski, *Jurysdykcja krajowa w sprawach spadkowych w świetle k.p.c.*, Studia Cywilistyczne 1969, Nr 13-14, s. 89; M. Pazdan, *Zasięg jurysdykcji krajowej w sprawach spadkowych*, Studia Cywilistyczne 1972, Nr 20, s. 121.

³⁷ A. Hrycaj [w:] *Kodeks ...*, Tom V, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 67.

³⁸ A. Hrycaj [w:] *Kodeks ...*, Tom V, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 68; T. Ereciński [w:] *Kodeks ...*, Tom VI, pod red. T. Erecińskiego, s. 75.

³⁹ A. Hrycaj [w:] *Kodeks ...*, Tom V, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 66.

faktycznym sprawy istnieje element łączący daną sprawę z obszarem państwa polskiego, np. poprzez miejsce zamieszkania lub zwyczajnego pobytu w Polsce, położenie przedmiotu sporu w Polsce, czy możliwość prowadzenia przyszłej egzekucji w Polsce⁴⁰.

Natomiast § 2 art. 1099¹ k.p.c. przewiduje, że w razie prawomocnego ustalenia przez sąd, że orzeczenie sądu lub innego organu państwa obcego nie podlega uznaniu w Rzeczypospolitej Polskiej, sprawa rozstrzygnięta tym orzeczeniem należy do jurysdykcji krajowej mimo braku podstaw uzasadniających tę jurysdykcję, jeżeli wykazuje wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym. W związku tym, w pierwszej kolejności powinno zostać przeprowadzone postępowanie przed sądem zagranicznym. Następnie powinien zostać złożony wniosek o ustalenie, że orzeczenie sądu państwa obcego podlega albo nie podlega uznaniu. Jeśli zapadnie prawomocne orzeczenie sądu polskiego stwierdzające brak uznania zagranicznego orzeczenia w Polsce, a nadto wykazany zostanie wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym, znajdą podstawy do uznania jurysdykcji krajowej koniecznej.

2.5. Skutki braku jurysdykcji krajowej

Jurysdykcja krajowa stanowi przesłankę procesową bezwzględną, której brak powoduje nieważność postępowania⁴¹. Brak jurysdykcji krajowej sąd bierze pod rozwagę z urzędu w każdym stanie sprawy (art. 1099 § 1 k.p.c.). W literaturze przyjmuje się, że zwrot „branie pod rozwagę z urzędu w każdym stanie sprawy” należy interpretować w ten sposób, że sąd co do zasady dokonuje analizy jurysdykcji krajowej *motu proprio*⁴², bez względu na ewentualny zarzut braku jurysdykcji zgłoszony przez stronę albo uczestnika postępowania⁴³. Również w orzecznictwie wskazuje się, że branie przez sąd pod uwagę z urzędu braku jurysdykcji oznacza, że sąd obowiązany jest działać w tym zakresie z własnej inicjatywy, niezależnie od ewentualnego zgłoszenia zarzutu braku jurysdykcji przez stronę bądź uczestnika postępowania, w każdym stanie sprawy, czyli od chwili wszczęcia postępowania do jego prawomocnego zakończenia⁴⁴. Przy ocenie istnienia jurysdykcji bierze

⁴⁰ A. Hrycaj [w:] *Kodeks ...*, Tom V, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 68.

⁴¹ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie ...*, s. 65.

⁴² Łac. z własnej inicjatywy.

⁴³ J. Kudła [w:] *Kodeks ...*, pod red. P. Ryłskiego, Legalis, uw. do art. 1099 (dostęp: 19.02.2023 r.).

⁴⁴ Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 28.09.2012 r., I Acz 1762/12, Legalis nr 565352 (dostęp: 19.02.2023 r.). J. Kudła [w:] *Kodeks ...*, pod red. P. Ryłskiego, Legalis, uw. do art. 1099 (dostęp: 19.02.2023 r.).

się pod uwagę chwilę wszczęcia sprawy. W postępowaniu nieprocesowym chwilą wszczęcia postępowania jest chwila złożenia wniosku wszczynającego postępowanie, a w razie wszczęcia postępowania z urzędu, chwila dokonania przez organ procesowy pierwszej czynności⁴⁵. Rozpoznanie sprawy mimo braku jurysdykcji krajowej powoduje nieważność postępowania bez potrzeby oceny, czy naruszenie przepisów prawa procesowego miało wpływ na treść orzeczenia. W razie stwierdzenia braku jurysdykcji krajowej sąd, zgodnie z art. 1099 § 1 k.p.c. odrzuca wniosek w postępowaniu nieprocesowym⁴⁶.

3. Właściwość sądu

3.1. Uwagi ogólne

Właściwość sądu decyduje o rozdzieleniu kompetencji pomiędzy poszczególnymi sądami danego państwa. Wobec tego właściwość sądu pozwala rozstrzygnąć, który sąd powinien rozpoznać daną sprawę cywilną. W postępowaniu w trybie procesu (art. 15 § 1 k.p.c.), jak i w postępowaniu nieprocesowym (art. 13 § 2 w zw. z art. 15 § 1 k.p.c.) obowiązuje zasada utrwalenia właściwości sądu (*perpetuatio fori*). Zgodnie z nią, sąd właściwy w chwili wytoczenia powództwa albo złożenia wniosku wszczynającego postępowanie pozostaje właściwy aż do ukończenia postępowania, choćby podstawy właściwości odpadły w toku sprawy. Zasada ta nie ma jednak charakteru absolutnego, gdyż ustawodawca przewiduje od niej wyjątki, które zostały omówione w dalszej części pracy.

Ustawodawca ze względu na źródło, wyróżnia trzy rodzaje właściwości, tj. ustawową, delegacyjną oraz umowną. W ramach właściwości ustawowej można wyróżnić właściwość rzeczową i miejscową. Właściwość ustawowa w postępowaniu nieprocesowym stanowi zasadę, gdyż to ustawodawca wskazuje, który sąd jest właściwy do rozpoznania sprawy. Dotyczy to również spraw w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem.

Właściwość sądu w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, nie zawsze musi być tożsama z właściwością sądu, który orzekał w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. Kontakty z dzieckiem mogą być bowiem uregulowane w innym postępowaniu np. w sprawie rozwodowej. Natomiast wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty określonej sumy pieniężnej może być rozpoznany łącznie już przy orzekaniu o kontaktach z dzieckiem,

⁴⁵ E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 317.

⁴⁶ J. Kudła [w:] *Kodeks ...*, pod red. P. Ryłskiego, Legalis, uw. do art. 1099 (dostęp: 19.02.2023 r.).

jak i w odrębnym postępowaniu nieprocesowym. Dlatego też, w przypadku spraw o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie zawsze mamy do czynienia z ciągłością właściwości sądu dla spraw o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Jeżeli zatem kontakty z dzieckiem zostały uregulowane w wyroku rozwodowym, a więc postępowanie toczyło się przed sądem okręgowym, a wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej zostanie złożony później na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c., postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem będzie toczyć się przed sądem rejonowym.

Ze względu na temat pracy, w dalszej części pracy zostanie omówiona właściwość sądu wyłącznie w sprawach związanych z wykonywaniem kontaktów z dzieckiem, a więc rozpoznawanych w odrębnym postępowaniu nieprocesowym na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. Właściwość sądu przy kumulacji spraw o uregulowanie kontaktów z dzieckiem i łączne rozpoznanie w tym postępowaniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, zostało omówione w rozdziale trzecim „Uregulowanie kontaktów z dzieckiem”.

3.2. Właściwość rzeczowa

Właściwość rzeczowa sądu oznacza, przed którym sądem w pierwszej instancji ma zostać rozpoznana sprawa, mając na względzie przedmiot postępowania. W postępowaniu nieprocesowym w pierwszej instancji co do zasady sprawy są rozpoznawane przez sąd rejonowy, z wyjątkiem spraw, dla których zastrzeżona została właściwość sądów okręgowych (art. 507 k.p.c.). W postępowaniu nieprocesowym, sprawami rozpoznawanymi w pierwszej instancji przez sąd okręgowy są np. sprawy o ubezwłasnowolnienie (art. 544 § 1 k.p.c.), sprawy o separację na zgodny wniosek małżonków oraz sprawy o zniesienie separacji (art. 567¹ k.p.c.). Przepisy ustawy kodeks postępowania cywilnego odnoszące się do wykonywania kontaktów z dzieckiem nie przewidują, aby te sprawy w pierwszej instancji rozpoznawane były przez sądy okręgowe. Wobec tego, zgodnie z zasadą określoną w art. 507 k.p.c., sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem w pierwszej instancji są rozpoznawane przez sądy rejonowe.

Wydaje się, że w postępowaniu nieprocesowym, w tym również w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi, istnieje możliwość zmiany sądu orzekającego w sprawie na podstawie art. 18 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Przepis art. 18 § 1 k.p.c. przewiduje, że jeżeli przy rozpoznawaniu sprawy w sądzie rejonowym powstanie zagadnienie prawne

budzące poważne wątpliwości, sąd ten może przekazać sprawę do rozpoznania sądowi okręgowemu. Wydaje się zatem, że hipotetycznie w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem istnieje możliwość w pierwszej instancji przekazania sprawy sądowi okręgowemu, jeśli sąd rejonowy uzna, że w sprawie powstało zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, jednak w praktyce jest to mało prawdopodobne.

Do zastosowania art. 18 § 1 k.p.c. niezbędne jest wystąpienie jednej przesłanki, którą jest powstanie zagadnienia prawnego budzącego poważne wątpliwości. Nie każde więc wątpliwości prawne sądu, uzasadniają przekazanie sprawy do sądu okręgowego. Przekazanie może nastąpić wyłącznie, gdy powstało poważne zagadnienie prawne, a nie faktyczne, a nadto zagadnienie musi budzić poważne wątpliwości. W literaturze⁴⁷ przyjmuje się, że zagadnienie powinno mieć zasadnicze znaczenie dla rozstrzygnięcia. Sąd rejonowy wydając postanowienie o przekazaniu sprawy do sądu okręgowego zobowiązany jest uzasadnić postanowienie. Zagadnienie prawne mogące stanowić podstawę do przekazania sprawy sądowi okręgowemu może powstać na każdym etapie postępowania nieprocesowego. Zatem, sąd rejonowy aż do wydania orzeczenia może na podstawie art. 18 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. wydać postanowienie o przekazaniu sprawy sądowi okręgowemu. Dodać należy, że postanowienie sądu rejonowego o przekazaniu sprawy jest niezaskarżalne.

Sąd okręgowy nie jest związany postanowieniem o przekazaniu sprawy. Może odmówić przyjęcia sprawy do rozpoznania, jeśli uzna, że w sprawie nie powstało zagadnienie budzące poważne wątpliwości. Sąd okręgowy może odmówić przyjęcia sprawy tylko przed pierwszym posiedzeniem wyznaczonym na rozprawę (art. 18 § 2 zd. pierwsze k.p.c.). Wówczas wydaje postanowienie o odmowie przyjęcia sprawy do rozpoznania, które wymaga uzasadnienia. W uzasadnieniu postanowienia o odmowie przyjęcia sprawy do rozpoznania sąd okręgowy winien wyjaśnić wątpliwości sądu rejonowego w kwestii zagadnienia prawnego.

W sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem wyznaczenie rozprawy nie jest jednak obowiązkowe. Wynika to art. 514 § 1 k.p.c. statuującego regułę zgodnie, z którą w postępowaniu nieprocesowym sąd rozpoznaje sprawy na posiedzeniu nie będącym rozprawą. Jednak wyznaczenie rozprawy zależy od uznania sądu. Dlatego, sąd w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem może według własnego uznania wyznaczyć rozprawę. Przepis art. 598¹⁸ § 2 k.p.c. stanowi ponadto, że przed wydaniem postanowień, sąd wysłucha

⁴⁷ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, A. Zielińskiego, Warszawa 2022, s. 80.

uczestników postępowania, co skłania do twierdzenia, iż z praktycznego punktu widzenia, rozprawa nie musi być wyznaczona w każdej sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem celem wysłuchania uczestników postępowania. Mogą jednak zaistnieć sytuacje, gdy wysłuchanie uczestników nie będzie możliwe⁴⁸, a w konsekwencji nie będzie możliwe wyznaczanie posiedzenia. Powstaje wówczas pytanie, do jakiej chwili sąd okręgowy może odmówić przyjęcia sprawy do rozpoznania i zwrócić ją sądowi rejonowemu. Wydaje się, że w takim przypadku sąd okręgowy powinien wydać postanowienie o odmowie przyjęcia sprawy do rozpoznania przed pierwszym posiedzeniem wyznaczonym w celu rozpoznania sprawy.

Postanowienie o odmowie przyjęcia sprawy do rozpoznania wydawane jest w składzie trzech sędziów (art. 18 § 2 zd. drugie k.p.c.) i nie podlega zaskarżeniu. Jeśli jednak sąd okręgowy uzna, że zachodzą podstawy do przyjęcia sprawy do rozpoznania, wtedy nie wydaje żadnego postanowienia, lecz nadaje sprawie dalszy bieg.

Skuteczne przekazanie sprawy do rozpoznania w postępowaniu nieprocesowym na podstawie art. 18 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. utrwała właściwość rzeczową sądu okręgowego. Jeżeli wydane w sprawie przez sąd okręgowy orzeczenie zostanie następnie przez sąd drugiej instancji uchylone, przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania nastąpi wówczas również do sądu okręgowego⁴⁹.

3.3. Właściwość miejscowa ustawowa

3.3.1. Uwagi ogólne

Właściwość miejscowa sądu przesądza o tym, w którym okręgu może zostać rozpoznana sprawa. Okręgi sądowe oraz zasięg terytorialny poszczególnych okręgów określa Minister Sprawiedliwości w drodze rozporządzeń wydawanych na podstawie art. 20 pkt 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. prawo o ustroju sądów powszechnych⁵⁰.

Zasadniczo można wyróżnić trzy rodzaje właściwości miejscowej, tj. ogólną, wyłączną oraz przemienne. Wymienione trzy rodzaje właściwości funkcjonują w trybie procesowym. Natomiast w postępowaniu nieprocesowym rodzaje właściwości miejscowej kształtują się nieco odmiennie od właściwości miejscowej w procesie. W postępowaniu nieprocesowym

⁴⁸ Szerzej na temat wysłuchania uczestników zob. rozdział siódmy, podrozdział drugi.

⁴⁹ Postanowienie SN z dnia 18.12.1967 r., III PRN 81/67, OSNC 1968, Nr 6, poz. 111.

⁵⁰ T.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 2072.

można wyróżnić w ramach właściwości miejscowej, właściwość ogólną oraz wyłączną. W literaturze⁵¹ przyjmuje się, że w postępowaniu nieprocesowym nie występuje właściwość przemienna.

3.3.2. Właściwość ogólna

Zagadnienie właściwości ogólnej w postępowaniu nieprocesowym jest znacznie inaczej unormowane niż w trybie procesowym. Właściwość ogólna w trybie postępowania procesowego jest odzwierciedleniem łacińskiej paremii łac. *actor sequitor forum rei*. Oznacza to, że powództwo przeciwko osobie fizycznej powinno być wytoczone przed sądem, w którego okręgu pozwany ma miejsce zamieszkania lub pobytu. Jeśli pozwany jest osobą prawną, powództwo winno być wytoczone przed sądem, w którego okręgu pozwany ma siedzibę. Nadto właściwość ogólna w trybie procesowym jest uznawana za podstawowy rodzaj właściwości miejscowej. Stosuje się ją, chyba że przepisy szczególne wskazują, że w danym rodzaju sprawy zastosowanie ma właściwość przemienna lub wyłączna. Zatem zasadą w trybie procesowym jest stosowanie właściwości ogólnej.

Właściwość ogólną w trybie nieprocesowym reguluje art. 508 k.p.c. Zgodnie z § 1 art. 508 k.p.c., jeżeli właściwość miejscowa nie jest oznaczona w przepisie szczególnym, wyłącznie właściwy jest sąd miejsca zamieszkania wnioskodawcy, a w braku miejsca zamieszkania – sąd miejsca jego pobytu. Tu uwidacznia się różnica w zakresie właściwości ogólnej w trybie procesowym a nieprocesowym. W postępowaniu nieprocesowym ustawodawca przewiduje, że przepisy dotyczące właściwości ogólnej znajdą zastosowanie, jeżeli właściwość miejscowa nie zostanie oznaczona w przepisie szczególnym. Zatem w postępowaniu nieprocesowym przyjmuje się, że podstawowym rodzajem właściwości miejscowej jest właściwość wyłączna przewidziana w przepisie szczególnym. Dopiero, gdy przepisy szczególne nie regulują właściwości w sposób odmienny, wówczas zastosowanie znajdzie właściwość ogólna. Po drugie, właściwość ogólną w postępowaniu nieprocesowym ocenia się pod względem podmiotu, który wszczyna postępowanie, a nie przeciwko komu wytacza się powództwo, jak w postępowaniu w trybie procesowym. Zatem w postępowaniu nieprocesowym, jeżeli wnioskodawcą jest osoba fizyczna, wyłącznie właściwy do rozpoznania sprawy jest sąd miejsca zamieszkania wnioskodawcy. Jeśli wnioskodawca, jako osoba fizyczna, nie ma

⁵¹ E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 128.

miejsca zamieszkania, wyłącznie właściwy jest sąd miejsca jej pobytu. W ostateczności, przy braku miejsca zamieszkania i pobytu wnioskodawcy, właściwy będzie sąd dla m. st. Warszawy. Natomiast, jeżeli wnioskodawcą jest podmiot prawa inny niż osoba fizyczna, o właściwości miejscowej sądu decyduje miejscowość, w której wnioskodawca ma siedzibę⁵².

Miejsce zamieszkania osoby fizycznej ustala się na podstawie regulacji określonych w kodeksie cywilnym. Zgodnie z art. 25 k.c. miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest miejscowość, w której osoba ta przebywa z zamiarem stałego pobytu. Natomiast za miejsce pobytu wnioskodawcy, uznaje się miejsce (okręg sądu), w którym wnioskodawca faktycznie przebywa⁵³. Przez faktyczne przebywanie należy rozumieć przebywanie zwyczajne, a nie jedynie chwilowe np. "przejazdem", turystyczne, w celu odwiedzin.

Kolejna różnica w kwestii właściwości ogólnej między postępowaniem w trybie procesowym a postępowaniem nieprocesowym wynika z możliwości wszczęcia postępowania nieprocesowego z urzędu. Dla spraw wszczętych z urzędu ustawodawca również określa właściwość ogólną. Z § 1 art. 508 zd. drugie k.p.c. wynika, że dla tych spraw, właściwy jest sąd miejsca, w którego okręgu nastąpiło zdarzenie będące podstawą wszczęcia postępowania. Ponieważ w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem niedopuszczalne jest wszczęcie postępowania z urzędu, zatem ta regulacja nie ma zastosowania.

3.3.3. Właściwość wyłączna

Właściwość wyłączna oznacza, że sprawę można wszcząć wyłącznie przed sądem wskazanym w ustawie. Jednocześnie nie można złożyć wniosku wszczynającego postępowanie przed sądem właściwości ogólnej. Zauważyć należy, że ustawodawca w postępowaniu nieprocesowym w większości rodzajów spraw określa właściwość miejscową jako właściwość wyłączną.

Przepisy regulujące wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie przewidują odrębnej regulacji odnoszącej się do właściwości miejscowej sądu. W związku z tym, do określenia właściwości miejscowej w sprawach wykonywania kontaktów z dzieckiem zastosowanie

⁵² I. Kunicki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom Ib. Komentarz. Art. 425-729*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020, s. 490.

⁵³ I. Kunicki [w:] *Kodeks ...*, *Tom Ib*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, s. 491.

znajdzie przepis ogólny stosowany do wszystkich innych spraw rodzinnych oraz spraw opiekuńczych, tj. art. 569 k.p.c. Przepis ten stanowi zaś, że właściwy wyłącznie jest sąd opiekuńczy miejsca zamieszkania osoby, której postępowanie ma dotyczyć, a w braku miejsca zamieszkania - sąd opiekuńczy miejsca jej pobytu. Jeżeli brak i tej podstawy - właściwy jest sąd rejonowy dla m.st. Warszawy. Z treści art. 569 § 1 k.p.c. wynika po pierwsze, że w sprawach z zakresu wykonywania kontaktów z dzieckiem mamy do czynienia z właściwością wyłączną. Oznacza to, że sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem wytoczyć można wyłącznie przed sądem określonym ściśle przez ustawodawcę. Z uwagi na użycie przez ustawodawcę zwrotu "właściwy wyłącznie" należy uznać, że właściwość ta nie może być zmieniona na skutek ustaleń dokonanych pomiędzy uczestnikami postępowania. Nie ma ona również charakteru właściwości przemiennej, co oznacza, że uczestnicy postępowania z zakresu spraw rodzinnych oraz spraw opiekuńczych, rozpoznawanych na podstawie przepisów zawartych w art. 568 k.p.c. i następne nie mogą dokonać wyboru pomiędzy sądami o różnym obszarze działania⁵⁴. Przepis 569 k.p.c. reguluje kwestię właściwości miejscowej sądu odmiennie niż czyni to ustawodawca w art. 508 k.p.c., który odnosi się ogólnie do postępowania nieprocesowego. Ponieważ art. 569 k.p.c. stanowi przepis szczególny w odniesieniu do postępowania przed sądem opiekuńczym, tylko ten przepis – z wyłączeniem art. 508 k.p.c. – będzie rozstrzygał o właściwości miejscowej sądu w sprawach rodzinnych⁵⁵.

Z przepisów odnoszących się do postępowania przed sądem opiekuńczym wynika niedwuznacznie, że całe to postępowanie poświęcone jest osobom, które ze względu na wiek lub inne okoliczności powodujące brak zdolności do czynności prawnych pozostają (albo powinny pozostawać) pod władzą rodzicielską lub opieką. Osobą, której postępowanie opiekuńcze dotyczy, jest więc osoba, której brak zdolności do czynności prawnych usprawiedliwia ingerencję sądu opiekuńczego⁵⁶. Zatem, w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem sądem właściwym miejscowo jest przede wszystkim sąd miejsca zamieszkania dziecka. Jeżeli, nie można ustalić miejsca zamieszkania dziecka,

⁵⁴ N. Krej [w:] *Kodeks ...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 569 (dostęp: 18.07.2022 r.).

⁵⁵ E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 661.

⁵⁶ Uchwała SN z dnia 21.02.1968 r., III CZP 105/67, OSNC 1968, Nr 10, poz. 162.

właściwy miejscowo jest sąd miejsca pobytu dziecka. W braku również miejsca pobytu dziecka, właściwy będzie sąd rejonowy m. st. Warszawy⁵⁷.

Miejsce zamieszkania należy interpretować zgodnie z normami kodeksu cywilnego. Przepis 25 k.c., jak już była mowa definiuje pojęcie miejsca zamieszkania jako miejscowość, w której osoba fizyczna przebywa z zamiarem stałego pobytu. Natomiast art. 26 k.c. precyzuje w jaki sposób należy ustalać miejsce zamieszkania dziecka. Ustawodawca miejsce zamieszkania dziecka uzależnia od tego pod czyją władzą rodzicielską pozostaje dziecko lub z którym z rodziców dziecko zamieszkuje. Dlatego jak wskazał Sąd Najwyższy⁵⁸, miejsce zamieszkania dziecka jest zwykle pochodne od miejsca zamieszkania rodziców lub jednego z nich. W konsekwencji w literaturze⁵⁹ wskazuje się, że miejsce zamieszkania dziecka ma charakter konieczny (*domicilium necessarium*).

Ustawodawca w art. 26 § 1 k.c. reguluje dwie możliwe sytuacje jakie mogą wystąpić w praktyce w związku z określeniem miejsca zamieszkania dziecka. W pierwszej kolejności ustawodawca odnosi się do najczęściej występującej sytuacji, tj. zamieszkiwania dziecka w domu rodzinnym, gdy oboje rodzice posiadają pełnię władzy rodzicielskiej. Wtedy wspólny dom będący miejscem zamieszkania obojga rodziców stanowi również miejsce zamieszkania dziecka⁶⁰. Niekiedy może zdarzyć się, że władza rodzicielska powierzona jest tylko jednemu z rodziców. Stanowi to konsekwencję ograniczenia lub pozbawienia władzy rodzicielskiej drugiego z rodziców w wyniku rozwodu lub toczących się postępowań przed sądem opiekuńczym, ale również w związku ze śmiercią jednego z rodziców⁶¹. W tym przypadku ustawodawca wskazuje konkretną osobę, której miejsce zamieszkania będzie odpowiadało miejscu zamieszkania dziecka. Tą osobą jest rodzic, który posiada nad dzieckiem pełnię władzy rodzicielskiej. W związku z tym, miejsce zamieszkania dziecka jest determinowane przez miejsce zamieszkania tego rodzica, który wykonuje względem dziecka władzę rodzicielską.

Natomiast w § 2 art. 26 k.c. ustawodawca odnosi się do trzeciej możliwej sytuacji jaka może powstać w praktyce. Mianowicie, reguluje sytuację, w której obojgu rodzicom

⁵⁷ A. Laskowska-Huliasz [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego, Postępowania nieprocesowe, Postępowanie z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*, t. IV, cz. 2, pod red. P. Ryłskiego, M. Walasika, Warszawa 2023, s. 854.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ R. Strugała [w:] *Kodeks ...*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, s. 70.

⁶⁰ M. Pilich [w:] *Kodeks ...*, Tom I. Część ogólna. Cz. I, pod red. J. Gudowskiego, s. 590; M. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, Tom I, pod red. M. Gutowskiego, s. 262.

⁶¹ M. Sokołowski [w:] *Kodeks ...*, Tom I, pod red. M. Gutowskiego, s. 262.

przysługuje taki sam zakres władzy rodzicielskiej, lecz rodzice mieszkają osobno. W tym przypadku mamy do czynienia z faktycznym sprawowaniem pieczy przez jednego z rodziców na podstawie okoliczności obiektywnej związanej z kategorią pojęciową stałego przebywania dziecka u jednego z nich. Kategoria ta opisuje okoliczność faktyczną, która determinuje miejsce zamieszkania dziecka. W związku z powyższym, miejsce zamieszkania dziecka wobec którego obojgu rodzicom przysługuje władza rodzicielska, ale mieszkają osobno, będzie uzależnione od tego, u którego z rodziców dziecko stale przebywa (art. 26 § 2 zd. pierwsze k.c.). Ustalenie właściwości miejscowej sądu w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem ze względu na miejsce pobytu dziecka, będzie miało miejsce wtedy, gdy uprzednio nie będzie możliwe ustalenie właściwości sądu biorąc pod uwagę kryterium miejsca zamieszkania dziecka.

Na zakończenie tematyki dotyczącej ustalenia miejsca zamieszkania i pobytu dziecka, należy wspomnieć o sytuacji, gdy dziecko nie przebywa na stałe u żadnego z rodziców. O tym stanowi art. 26 § 2 zd. drugie k.c. Wówczas miejsce zamieszkania musi określić sąd opiekuńczy. Ustalenie przez sąd opiekuńczy miejsca zamieszkania dziecka będzie wymagane również w sytuacji, gdy dziecko przebywa naprzemiennie u obojga rodziców⁶².

Jeśli w danej sprawie niemożliwe jest ustalenie miejsca zamieszkania dziecka a także miejsca jego pobytu, do wszczęcia postępowania w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem, właściwy będzie w ostateczności sąd rejonowy dla m. st. Warszawy.

Na marginesie uwag należy zaznaczyć, że przebywanie dziecka w innym miejscu niż miejsce zamieszkania rodziców, nie wpływa na zmianę miejsca zamieszkania dziecka. Jak wskazał Naczelny Sąd Administracyjny, zameldowanie małoletniej wnuczki u dziadków na pobyt stały, dotyczące miejsca pobytu w znaczeniu faktycznym nie narusza art. 26 k.c. i nie powoduje zmiany prawnego miejsca zamieszkania dziecka, którym w dalszym ciągu jest miejscowość, w której zamieszkują rodzice dziecka, nie zaś konkretne mieszkanie⁶³.

3.3.4. Wyjątek od zasady właściwości miejscowej

W postępowaniu nieprocesowym, jak wskazano wyżej, nie występuje właściwość przemienna. Natomiast ustawodawca w przepisach ogólnych dotyczących innych spraw

⁶² M. Sokołowski [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1-449¹¹*, pod red. M. Gutowskiego, Warszawa 2016, s. 152.

⁶³ Wyrok NSA z dnia 08.11.1988 r., III SA 428/88, ONSA 1988, Nr 2, poz. 88.

rodzinnych oraz spraw opiekuńczych przewiduje wyjątek od zasady wyłącznej właściwości miejscowej. Wyjątek ten przewidziany jest w art. 569 § 2 k.p.c. Zgodnie z jego treścią, w wypadkach nagłych sąd opiekuńczy wydaje z urzędu wszelkie potrzebne zarządzenia nawet w stosunku do osób, które nie podlegają jego właściwości miejscowej, zawiadamiając o tym sąd opiekuńczy miejscowo właściwy. Zastosowanie tego przepisu uzależnione jest od spełnienia jednej przesłanki. Tą przesłanką jest nagły wypadek. Wystąpienie nagłego wypadku ocenić należy każdorazowo w okolicznościach konkretnej sprawy. W doktrynie⁶⁴ przyjmuje się, że nagły wypadek występuje w sytuacji, gdy dopełnienie wymagań proceduralnych spowodowałoby przedłużenie postępowania mogące wywołać nieodwracalne bądź istotne skutki dla osoby, której postępowanie dotyczy. Poza tym, że wypadki muszą być nagłe, mają wynikać z rzeczywistej potrzeby, rozumianej w tym wypadku jako konieczność, niezbędność⁶⁵.

W trybie art. 569 § 2 k.p.c. wydawane są zarządzenia, których materialnoprawną podstawę stanowi art. 109 k.r.o. Sąd opiekuńczy może zatem zobowiązać w szczególności rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania, np. do pracy z asystentem rodziny, realizowania innych form pracy z rodziną, skierować małoletniego do placówki wsparcia dziennego, określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej lub skierować rodziców do placówki albo specjalisty zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń. Sąd opiekuńczy w ramach zarządzeń, o których stanowi ustawodawca w art. 109 § 2 k.r.o. może określić, jakie czynności nie mogą być przez rodziców dokonywane bez zezwolenia sądu, albo poddać rodziców innym ograniczeniom, jakim podlega opiekun. Ponadto sąd opiekuńczy może poddać wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego, skierować małoletniego do organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego albo do innej placówki sprawującej częściową pieczę nad dziećmi, a także zarządzić umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka albo w instytucjonalnej pieczy zastępczej albo powierzyć tymczasowo pełnienie funkcji rodziny zastępczej małżonkom lub

⁶⁴ H. Dolecki, *Ingerencja sądu opiekuńczego w wykonywanie władzy rodzicielskiej*, Warszawa 1983, s. 71-72; T. Zawislak, *Zarządzenia sądu opiekuńczego w nagłych wypadkach (art. 569 § 2 k.p.c.)*, Palestra 2002, Nr 7-8 (46) s. 42.

⁶⁵ A. Góra-Błaszczkowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Art. 506-729*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, s. 248.

osobie, niespełniającym warunków dotyczących rodzin zastępczych, w zakresie niezbędnych szkoleń, określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej albo zarządzić umieszczenie małoletniego w zakładzie opiekuńczo-leczniczym, w zakładzie pielęgnacyjno-opiekuńczym lub w zakładzie rehabilitacji leczniczej (art. 109 § 2 pkt 4 i 5 k.r.o.). Spośród wszystkich wyżej wymienionych czynności jakie może podejmować sąd opiekuńczy, w trybie nagłym sąd opiekuńczy w szczególności może wydać zarządzenie m.in. o umieszczeniu małoletniego w zakładzie opiekuńczo-leczniczym, o umieszczeniu w rodzinie zastępczej czy rodzinnym domu dziecka.

Mimo że ustawa w art. 109 § 2 k.p.c. i art. 569 § 2 k.p.c. posługuje się słowem „zarządzenia”, w istocie sąd rozstrzyga sprawy wydając postanowienie zawierające odpowiednie zarządzenie⁶⁶. Zgodnie z art. 578 § 1 k.p.c. postanowienia sądu opiekuńczego są skuteczne i wykonalne z chwilą ich ogłoszenia, a gdy ogłoszenia nie było, z chwilą ich wydania.

Ustawodawca w art. 569 § 2 k.p.c. zastrzega, że w razie wydania zarządzenia względem osoby, wobec której sąd opiekuńczy był niewłaściwy miejscowo, konieczne jest powiadomienie o tym sądu opiekuńczego właściwego miejscowo. Powiadomienie, zgodnie z art. 254 § 1 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych⁶⁷, będzie polegało na przesłaniu odpisu wydanego zarządzenia. Natomiast, jeśli ustała potrzeba dalszego działania sądu niewłaściwego miejscowo, sąd ten winien przesłać akta sprawy do sądu właściwego po uprawomocnieniu się postanowienia o przekazaniu sprawy (art. 254 § 2 RegSądP). W tym miejscu wyłania się intencja ustawodawcy, aby sprawy osób podlegających sądowi opiekuńczemu toczyły się w miarę możliwości przed tym samym sądem, czyli sądem opiekuńczym właściwym miejscowo. Wynika to z faktu, że sąd ten dysponuje pełnym materiałem odnoszącym się do danej osoby pozostającej pod władzą rodzicielską lub opieką. W związku z tym dalsze rozstrzygnięcia sądu opiekuńczego właściwego miejscowo dotyczące osoby dziecka nie będą miały charakteru przypadkowego, lecz stanowiły kontynuację poprzednich orzeczeń i zarządzeń, jeżeli takie były wydane. Słusznie zauważył Sąd Najwyższy⁶⁸, że tylko w ten sposób sąd może spełniać właściwie swoją funkcję

⁶⁶ P. Pruś [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II. Art. 478-1217*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 569 (dostęp: 19.02.2023 r.).

⁶⁷ T. j. Dz.U. z 2022 r., poz. 2514 (dalej: RegSądP).

⁶⁸ Uchwała SN z dnia 21.02.1968 r., III CZP 105/67, OSNC 1968, Nr 10, poz. 162.

"opiekuńczą". Dlatego też, możliwość wydawania postanowień w trybie art. 569 § 2 k.p.c. ma charakter wyjątkowy.

Pomijając rozważania doktrynalne, czy zarządzenia wydawane w trybie art. 569 § 2 k.p.c. należy poczytywać jako postanowienia wydane w trybie zabezpieczenia, czy też uznać że mają charakter samodzielny, wydaje się że przepis art. 569 § 2 k.p.c. nie ma zastosowania w przypadku postępowań dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem. Dotyczy to zarówno postępowań wszczętych na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c., jak i wydanych w trybie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. W przypadku postępowań w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem wszczętych na podstawie art. 582¹ § 3 k.p.c. w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c., w razie nagłej konieczności wydania postanowienia, celem zabezpieczenia interesów i dobra dziecka, zastosowanie będą miały przepisy o postępowaniu zabezpieczającym, tj. art. 756¹ k.p.c. i 756² pkt 3 k.p.c. Natomiast w przypadku postępowań wszczynanych na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. ze względu na ich charakter jako odnoszących się tylko do wykonywania kontaktów z dzieckiem, wydaje się, że trudno uznać, aby w praktyce zachodził nagły przypadek uzasadniający wydanie zarządzenia w trybie art. 569 § 2 k.p.c.

3.4. Właściwość funkcjonalna

W. Broniewicz zauważa, że pojęcie sądu opiekuńczego jest pojęciem funkcjonalno-proceduralnym, przez co nie stanowi elementu struktury sądu rejonowego. Natomiast związek między pojęciami sądu rodzinnego i sądu opiekuńczego polega na tym, że wszystkie czynności sądu opiekuńczego spełnia sąd rodzinny jako wydział sądu rejonowego. Dokonując tych czynności, sąd rodzinny działa jako sąd opiekuńczy. Działalność ta stanowi jednak tylko wycinek działalności sądu rodzinnego, wynikający z jego właściwości⁶⁹. Analogiczne stanowisko zajmuje Sąd Najwyższy. W jednym z postanowień wskazał, że sąd opiekuńczy nie jest kategorią ustrojowo-organizacyjną. W odróżnieniu bowiem od pojęcia sądu rodzinnego, sąd opiekuńczy nie jest ani sądem szczególnym, ani nawet wydziałem sądu pierwszej instancji. Potwierdza to okoliczność, że kategoria sądu opiekuńczego wprowadzona została do naszego systemu prawnego przez przepisy o postępowaniu w sprawach

⁶⁹ W. Broniewicz, *Sąd rodzinny a sąd opiekuńczy*, Przegląd Sądowy 1993, Nr 2, s. 44. Zob. także J. Bodio [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego, Postępowanie nieprocesowe, Postępowanie z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*, t. IV, cz. 2, pod. red. P. Ryłskiego, M. Walasika, Warszawa 2023, s. 593.

rodzinnych, które z tą kategorią sądu wiążą jedynie uregulowania natury procesowej⁷⁰. Kilka lat później Sąd Najwyższy podniósł, że pojęcie „sąd rodzinny” jest pojęciem organizacyjnym, natomiast pojęcie „sąd opiekuńczy” jest kategorią funkcjonalno-procesową. Między tymi pojęciami zachodzi ścisła relacja, gdyż wszystkie czynności zastrzeżone dla sądu opiekuńczego mogą być dokonywane tylko przez sąd rodzinny jako wydział rodzinny i nieletnich sądu rejonowego⁷¹.

Zaznaczyć należy, że niekiedy funkcję sądu opiekuńczego pełni inny sąd, niż sąd rodzinny. Tak jest np. w przypadku rozpoznawania spraw o rozwód. Wówczas funkcję sądu opiekuńczego pełni sąd okręgowy, przed którym toczy się sprawa o rozwód orzekając w sprawach opiekuńczych, w tym także o kontaktach z dzieckiem.

3.5. Właściwość miejscowa delegacyjna

Właściwość delegacyjna w postępowaniu nieprocesowym ma miejsce wówczas, gdy sąd właściwy nie może rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności z powodu przeszkody lub gdy wymagają tego względy celowości⁷². Istotą delegacji jest bowiem przeniesienie uprawnień lub obowiązków przez sąd przełożony na inny sąd. W postępowaniu nieprocesowym właściwość delegacyjną reguluje art. 508 § 2 k.p.c. Ponieważ przepis ten usytuowany jest w części ogólnej dotyczącej postępowania nieprocesowego, wydaje się, że będzie mieć zastosowanie także w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem. Zatem w postępowaniu w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem występuje możliwość orzekania przez inny sąd niż miejscowo właściwy na skutek zastosowania art. 508 § 2 k.p.c. Artykuł 508 § 2 k.p.c. stanowi, że w wypadku, gdy sąd właściwy z powodu przeszkody nie może rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności albo gdy wymagają tego względy celowości, sąd nad nim przełożony wyznaczy na posiedzeniu niejawnym inny sąd do rozpoznania sprawy w całości lub w części. Możliwość zastosowania art. 508 § 2 k.p.c. uzależniona jest od spełnienia jednej z dwóch przesłanek, które mogą wystąpić przy rozpoznaniu konkretnej sprawy. Pierwszą są przeszkody uniemożliwiające rozpoznanie sprawy lub podjęcie czynności. Natomiast drugą względy celowości. Przeszkoda w rozpoznaniu sprawy może mieć charakter prawny lub

⁷⁰ Postanowienie SN z dnia 30.04.1997 r., III CKU 22/97, OSNC 1997, Nr 9, poz. 139.

⁷¹ Postanowienie SN z dnia 16.01.2014 r., IV CZ 135/13, Lex/el. nr 1430575 (dostęp: 20.07.2022 r.).

⁷² E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 118.

faktyczny. Przeszkodą natury prawnej może być np. wyłączenie wszystkich sędziów danego sądu, a przeszkodą o charakterze faktycznym jest np. klęska żywiołowa, pożar, zniszczenie budynku sądu⁷³.

W literaturze⁷⁴ przeszkody w rozpoznaniu sprawy dzieli się na przeszkody wewnętrzne i zewnętrzne. Przeszkody wewnętrzne np. wyłączenie wszystkich sędziów danego sądu, a przeszkody zewnętrzne np. siła wyższa. Określenie przeszkód uniemożliwiających rozpoznanie sprawy będzie zależeć od okoliczności konkretnej sprawy i w każdej sprawie należy je badać odrębnie. Przyjmuje się, że istnieje możliwość wyznaczenia innego sądu do rozpoznania sprawy na podstawie art. 508 § 2 k.p.c., gdy przeszkoda, która wystąpiła w sprawie według prognozy będzie trwać kilka miesięcy. Natomiast, jeżeli przeszkoda ma trwać krócej, wyznaczenie innego sądu jest nieracjonalne i sprzeczne z celem art. 508 § 2 k.p.c., gdyż czynności związane z wyznaczeniem sądu oraz przekazaniem akt do sądu wyznaczonego mogą nawet trwać dłużej niż sam stan przeszkody. Podobnie w przypadku wyznaczenia innego sądu do podjęcia określonej czynności, przyczyna uzasadniająca zastosowanie art. 508 § 2 k.p.c. powinna trwać według prognozy kilkanaście dni, jeżeli dokonanie tej czynności nie cierpi zwłoki. Jednakże nawet w tym wypadku przeszkoda powinna trwać według prognoz dłużej niż postępowanie w przedmiocie wyznaczenia sądu i czynność przekazania akt sądowi wyznaczonemu⁷⁵. Natomiast za względy celowości, które uzasadniają wniosek o przekazanie sprawy innemu sądowi na podstawie art. 508 § 2 k.p.c. uznaje się, sytuację kiedy przekazanie będzie korzystne dla wszystkich uczestników lub większości z nich. Zatem, przykładem przekazania sprawy ze względu na celowość jest sytuacja, gdy wszyscy uczestnicy postępowania mieszkają w okręgu innego sądu. Nie stanowi jednak podstawy wyznaczenia innego sądu przewlekłość postępowania w sądzie właściwym będąca wynikiem nadmiernego obciążenia pracą sędziów sądu właściwego⁷⁶.

Sądem, który wydaje postanowienie o wyznaczeniu innego sądu jest sąd przełożony nad sądem właściwym. Sądem przełożonym nad sądem rejonowym jest sąd okręgowy, natomiast sądem przełożonym nad sądem okręgowym jest sąd apelacyjny. Sąd Najwyższy jest traktowany jako sąd przełożony nad sądem apelacyjnym⁷⁷. Przenosząc te uwagi na grunt

⁷³ I. Kunicki [w:] *Kodeks ..., Tom Ib*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, s. 492.

⁷⁴ M. Rejda [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 651.

⁷⁵ I. Kunicki [w:] *Kodeks ..., Tom Ib*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, s. 492.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 21.02.1971 r., III CZP 76/71, OSNCP 1972, Nr 9, poz. 152.

spraw o wykonywanie kontaktów z dzieckiem stwierdzić należy, że w pierwszej instancji sądem przełożonym będzie sąd okręgowy nad sądem właściwym, natomiast w drugiej instancji sądem przełożonym będzie sąd apelacyjny nad sądem właściwym.

Sąd nadrzędny może w postanowieniu o wyznaczeniu innego sądu wyznaczyć jedynie inny sąd równorzędny względem sądu właściwego. Z postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 1970 r.⁷⁸, wynika, że sąd wyznaczony może znajdować się poza okręgiem sądu przełożonego. W uzasadnieniu tego postanowienia Sąd Najwyższy podkreślił, że art. 508 § 2 k.p.c. nie zawiera ograniczenia kognicji sądu przełożonego do wyznaczenia innego sądu równorzędnego sądowi właściwemu tylko spośród sądów podległych mu instancyjnie. Poza tym, takie rozwiązanie byłoby sprzeczne ze sprawnym sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości. Przy zastosowaniu wąskiej wykładni art. 508 § 2 k.p.c. ograniczającej wybór innego sądu tylko spośród sądów podległych instancyjnie sądowi przełożonemu, ustawowo przewidziana możliwość zastąpienia sądu właściwego innym sądem równorzędnym ze względów celowości w niektórych wypadkach byłaby w ogóle wyłączona, gdyż niejednokrotnie w danym okręgu może nie być sądu równorzędnego. Zdaniem Sądu Najwyższego z praktyki można wywnioskować, że celowość wyznaczenia sądu do rozpoznania sprawy zachodzi zwykle wtedy, gdy chodzi o inny sąd, znajdujący się w dużej odległości od sądu właściwego, a więc o sąd mieszczący się w innym województwie. Stosunkowo rzadziej względy celowości wymagają wyznaczenia innego sądu w granicach tego samego województwa.

Postanowienie sądu przełożonego o wyznaczeniu innego sądu do rozpoznania sprawy nie podlega zaskarżeniu. Wynika to z faktu, że postanowienie o wyznaczeniu innego sądu nie jest postanowieniem kończącym sprawę. Dodatkowo z przepisu 394 § 1 k.p.c. nie wynika, aby takie postanowienie, mieściło się w katalogu zaskarżalnych postanowień. Podkreślenia wymaga okoliczność, że możliwość zaskarżenia postanowienia o przekazaniu sprawy sądowi równorzędnemu lub niższemu, o którym stanowi art. 394 § 1 pkt 4 k.p.c. dotyczy jedynie sytuacji, gdy sąd stwierdzi swoją niewłaściwość (art. 200 k.p.c.)⁷⁹, a nie wyznaczenia sądu na podstawie art. 508 § 2 k.p.c. Brak jest również przepisu szczególnego przewidującego możliwość zaskarżenia postanowienia wydanego na podstawie art. 508 § 2 k.p.c.

⁷⁸ Postanowienie SN z dnia 15.06.1970 r., I CZ 60/70, OSNCP 1971, Nr 1, poz. 17.

⁷⁹ Postanowienie SN z dnia 23.01.1978 r., IV CZ 160/77, Legalis nr 20642 (dostęp: 19.08.2022 r.).

Zgodnie z § 3 art. 508 k.p.c. zainicjowanie wydania przez sąd przełożony postanowienia w przedmiocie wyznaczenia innego sądu może nastąpić w trojaki sposób. Po pierwsze, sąd przełożony nad sądem właściwym może wydać postanowienie o wyznaczeniu innego sądu z urzędu. Ustawodawca przewiduje, że jeśli sąd przełożony nad sądem właściwym posiada wiedzę o istniejących przeszkodach w rozpoznaniu sprawy, może z urzędu podjąć decyzję o wyznaczeniu innego sądu do rozpoznania sprawy. Nie ma znaczenia, w jaki sposób informacja o konieczności wyznaczenia innego sądu dotarła do sądu przełożonego. Sąd przełożony może zatem mieć wiedzę o niemożności rozpoznawania spraw przez sąd właściwy np. z przekazów medialnych. Wydaje się, że możliwość wydania postanowienia o wyznaczeniu innego sądu z urzędu istnieje jedynie w przypadku wystąpienia w sądzie właściwym przeszkód uniemożliwiających rozpoznanie sprawy lub podjęcie czynności. W sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem postanowienie o wyznaczeniu innego sądu może zapaść z urzędu przez sąd przełożony nad właściwym, np. w sytuacji gdy sąd przełożony z przekazów medialnych będzie miał wiedzę, że teren na którym położony jest sąd właściwy dotknięty został powodzią. Wówczas, wydaje się, że sąd przełożony winien wyznaczyć inny sąd równorzędny do rozpoznania sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Po drugie, wyznaczenie innego sądu następuje poprzez przedstawienie sądu właściwego (art. 508 § 3 k.p.c.). W literaturze⁸⁰ wskazuje się, że wystąpienie sądu właściwego jest czynnością urzędowo-techniczną i nie wymaga wydania zarządzenia czy postanowienia. Dokonywane jest na piśmie skierowanym do sądu przełożonego i powinno zawierać uzasadnienie potrzeby wyznaczenia innego sądu. Przedstawienie sądu właściwego jest dozwolone w każdym stanie sprawy⁸¹. Natomiast sąd przełożony nie jest związany przedstawieniem sądu właściwego.

Ostatnią możliwością zainicjowania wydania postanowienia o wyznaczeniu innego sądu, jest wniesienie do sądu przełożonego nad sądem właściwym wniosku, który może być złożony przez właściwy organ lub osobę zainteresowaną. W doktrynie⁸² wskazuje się, że właściwy organ ma możliwość złożenia wniosku o wyznaczenie innego sądu, jeśli jest uczestnikiem postępowania. W przypadku spraw o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, wydaje się że takim organem mógłby być prokurator, Rzecznik Praw Obywatelskich lub

⁸⁰ T. Radkiewicz [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. T. Szanciło, s. 9.

⁸¹ Orzeczenie SN z dnia 09.11.1953 r., 2 C 187/53, *Państwo i Prawo* 1954, Nr 3, poz. 557.

⁸² I. Kunicki [w:] *Kodeks ..., Tom Ib*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, s. 493.

Rzecznik Praw Dziecka, jeżeli te podmioty zgłoszą swój udział w postępowaniu. Natomiast za osobę zainteresowaną uznaje się każdego uczestnika postępowania. W przypadku złożenia wniosku o wyznaczenie innego sądu przez osobę zainteresowaną, ustawodawca przewiduje możliwość wysłuchania innych osób zainteresowanych. Sąd przełożony przed rozstrzygnięciem wniosku o wyznaczenie innego sądu, zgodnie z treścią art. 514 § 3 zdanie trzecie k.p.c. może wysłuchać uczestników na posiedzeniu sądowym lub zażądać od nich oświadczeń na piśmie. Wydaje się, że tylko w przypadku wniosku złożonego o wyznaczenie innego sądu przez właściwy organ lub zainteresowanego możliwe jest powoływanie się w jego uzasadnieniu na przeszkody istniejące w rozpoznaniu sprawy jak i na okoliczności wynikające z celowości wyznaczenia innego sądu. W sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, np. wniosek o wyznaczenie innego sądu może złożyć ojciec dziecka, który nie wykonuje kontaktów z dzieckiem orzeczonych w wyroku rozwodowym uzasadniając go tym, że mieszka w miejscowości znacznie oddalonej od sądu właściwego do rozpoznania sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, a z uwagi na brak pracy, nie może ponosić opłat za przejazdy do sądu właściwego. W takim przypadku, wydaje się, że matka dziecka jako osoba zainteresowana może zostać wysłuchana lub może złożyć oświadczenie na piśmie i wypowiedzieć się w kwestii zasadności wyznaczenia innego sądu.

Sąd nadrzędny nad sądem właściwym może odmówić wyznaczenia innego sądu, jeśli w jego przekonaniu nie zachodzą przesłanki określone w art. 508 § 2 k.p.c. Na postanowienie odmawiające wyznaczenia innego sądu, podobnie jak na postanowienie wyznaczające inny sąd, zażalenie nie przysługuje.

Na mocy ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁸³ mocą art. 1 pkt 203 w art. 508 dodano § 4 k.p.c., stanowiący że w sprawach rozpoznawanych w postępowaniu wieczystoksięgowym i postępowaniu rejestrowym, a także w sprawach z zakresu prawa spadkowego, z wyjątkiem spraw o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego oraz o dział spadku, nie stosuje się art. 48¹ k.p.c. Skoro sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie są wymienione w katalogu spraw, w których wyłączone jest stosowanie art. 48¹ k.p.c., zatem przepis ten ma zastosowanie na zasadzie art. 13 § 2 k.p.c. także w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem. Oznacza to, że jeśli sędzia zostanie

⁸³ Dz. U. z 2019 r., poz. 1469 (dalej: ZmKPC2019).

wyłaczony na podstawie art. 48 § 1 pkt 1-4 k.p.c., sąd właściwy występuje do sądu nad nim przełożonego o wyznaczenie innego sądu do rozpoznania sprawy, a sąd przełożony wyznacza inny sąd równorzędny (art. 48¹ k.p.c.).

W sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem właściwość sądu może być również określona na podstawie art. 44¹ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Przepis art. 44¹ § 1 k.p.c. stanowi, że Sąd Najwyższy może przekazać sprawę do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu z sądem występującym, jeżeli wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości, w szczególności względ na społeczne postrzeganie sądu jako organu bezstronnego. O przekazanie sprawy może wystąpić sąd właściwy. (art. 44¹ § 2 k.p.c.). Celem wprowadzenia tej regulacji było szeroko rozumiane dobro wymiaru sprawiedliwości⁸⁴. Jedynym podmiotem uprawnionym do wystąpienia do Sądu Najwyższego z wnioskiem o przekazanie sprawy sądowi równorzędnemu jest sąd, przed którym toczy się postępowanie. Uprawnionym do złożenia wniosku nie jest natomiast strona (uczestnik postępowania). Strona (uczestnik postępowania) może jednak zwrócić sądowi, przed którym toczy się postępowanie, uwagę na okoliczności mogące przemawiać za potrzebą skorzystania z kompetencji przewidzianej w art. 44¹ § 1 k.p.c.⁸⁵. W literaturze wskazuje się dwa zdarzenia, które umożliwiają przekazanie sprawy do innego równorzędnego sądu ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości⁸⁶. Pierwsze z nich, obejmuje wszystkie okoliczności, które rodziłyby uzasadnione podejrzenie co do bezstronności sądu. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 25 czerwca 2008 r. wskazał, że chodzi o sytuacje, które mogą wywierać wpływ na swobodę orzekania lub stwarzać przekonanie o braku warunków do rozpoznania sprawy w sposób obiektywny⁸⁷. Drugie zdarzenie odnosi się do zasady rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie. Przekazanie sprawy z powodu zagrożenia dobra wymiaru sprawiedliwości wywołane możliwością wystąpienia przewlekłości postępowania może nastąpić wyłącznie w przypadkach, gdy nieprzekazanie sprawy prowadziło do czasowej niemożności jej rozpoznania albo do znacznego opóźnienia w jej rozpoznaniu⁸⁸. W sprawach o wykonywanie

⁸⁴ G. Kamiński [w:] *Kodeks ...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 44¹ (dostęp: 16.08.2022 r.).

⁸⁵ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks ...*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, A. Zielińskiego, s. 119.

⁸⁶ P. Feliga [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I, Komentarz art. 1-505*³⁹, pod red. T. Szanciło, Warszawa 2019, s. 144.

⁸⁷ Postanowienie SN z dnia 25.06.2008 r., IV KO 62/08, Lex/el. nr 609562 (dostęp: 14.08.2022 r.).

⁸⁸ P. Feliga [w:] *Kodeks ...*, *Tom I*, pod red. T. Szanciło, s. 144.

kontaktów z dzieckiem mogą wystąpić oba zdarzenia uzasadniające przekazanie sprawy do innego równorzędnego sądu na podstawie art. 44¹ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

3.6. Właściwość umowna

Zgodnie z art. 46 § 1 k.p.c. przez właściwość umowną rozumieć należy możliwość umówienia się przez strony na piśmie o poddanie sądowi pierwszej instancji, który według ustawy nie jest miejscowo właściwy, sporu już wynikłego lub sporów mogących w przyszłości wyniknąć z oznaczonego stosunku prawnego. Sąd ten będzie wówczas wyłącznie właściwy, jeżeli strony nie postanowiły inaczej lub jeżeli powód nie złożył pozwu w elektronicznym postępowaniu upominawczym. Strony mogą również ograniczyć umową pisemną prawo wyboru powoda pomiędzy kilkoma sądami właściwymi dla takich sporów. Ustawodawca zastrzegł jednak, że strony nie mogą zmieniać właściwości wyłącznej (art. 46 § 2 k.p.c.).

Z właściwością umowną mamy do czynienia jednak jedynie w procesie. Nie jest dopuszczalne natomiast stosowanie jej w postępowaniu nieprocesowym⁸⁹. Wynika to ze specyfiki tego postępowania. W postępowaniu nieprocesowym nie występują bowiem przeciwstawne dwie strony postępowania, tak jak w procesie. Zatem niemożliwe jest porozumienie się przez wnioskodawcę i uczestnika postępowania w przedmiocie właściwości miejscowej sądu.

W związku z tym, przyjąć należy, że w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem niedopuszczalne jest dokonywanie zmiany właściwości miejscowej sądu za pomocą umowy prolongacyjnej i tym samym stosowanie art. 46 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

4. Badanie właściwości sądu i skutki niewłaściwości

W kodeksie postępowania cywilnego w przepisach dotyczących postępowania nieprocesowego brak jest szczególnych regulacji odnoszących się do badania właściwości sądu i jej skutków. Dlatego też do badania właściwości sądu i skutków jej braku

⁸⁹ E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 117; M. Wójcik [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, pod red. A. Jakubeckiego, Lex/el. (dostęp: 14.08.2022 r.); K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2004, s. 79; R. Kulski, *Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym*, Kraków 2006, s.130.

w postępowaniu nieprocesowym odpowiednie zastosowanie mają przepisy regulujące te kwestie w procesie.

Niewłaściwość wynikająca z naruszenia przepisów o właściwości rzeczowej i miejscowej wyłącznej, sąd bierze pod rozagę z urzędu w każdym stanie sprawy (art. 200 § 1¹ k.p.c.). Jest to niewłaściwość niedająca się konwalidować za pomocą umowy stron. W doktrynie przyjmuje się, że zwrot „w każdym stanie sprawy” należy utożsamiać z całym tokiem postępowania, a więc zarówno przed sądem pierwszej jak i drugiej instancji oraz przed Sądem Najwyższym⁹⁰. Natomiast niewłaściwość dającą usunąć się za pomocą umowy stron sąd bierze pod rozagę z urzędu tylko do czasu doręczenia pozwu. Po doręczeniu pozwu sąd bierze tę niewłaściwość pod rozagę tylko na zarzut pozwanego zgłoszony i należycie uzasadniony przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy (art. 200 § 1² k.p.c.).

W postępowaniu nieprocesowym właściwość miejscowa jest co do zasady określona w przepisach szczególnych i ma charakter wyłączny. Jak już była mowa, z uwagi iż w przepisach dotyczących postępowania nieprocesowego ustawodawca nie zawarł żadnych szczególnych regulacji dotyczących badania właściwości, do oceny skutków niewłaściwości zastosowanie znajdują na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. przepisy art. 200-202 k.p.c.⁹¹. Ponieważ w postępowaniu nieprocesowym co do zasady właściwość miejscowa jest wyłączna, sąd bada właściwość z urzędu w każdym stanie sprawy, w tym także w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.

W postępowaniu nieprocesowym sankcją za złożenie wniosku wszczynającego postępowanie w sądzie niewłaściwym jest przekazanie przez sąd niewłaściwy sprawy do sądu właściwego. Wówczas czynności dokonane w sądzie niewłaściwym pozostają w mocy (art. 200 § 3 k.p.c.). Stwierdzenie przez sąd swojej niewłaściwości następuje mocą postanowienia w przedmiocie przekazania sprawy do sądu właściwego. W treści postanowienia sąd niewłaściwy określa sąd miejscowo i rzeczowo właściwy, któremu przekazuje sprawę. Postanowienie w przedmiocie przekazania sprawy do sądu właściwego może zostać wydane na posiedzeniu jawnym albo niejawnym. Postanowienie o przekazaniu sprawy do sądu właściwego podlega uzasadnieniu i doręczeniu na zasadach ogólnych określonych w art. 357 k.p.c. Podmiot składający wniosek o uzasadnienie postanowienia

⁹⁰ B. Kaczmarek-Templin [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, pod red. J. Gołaczyńskiego, D. Szostka, Warszawa 2019, s.138.

⁹¹ E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 129.

w przedmiocie przekazania sprawy, może go złożyć w ciągu tygodnia od dnia ogłoszenia postanowienia, jeżeli zostało ogłoszone na posiedzeniu jawnym. Jeżeli postanowienie w przedmiocie przekazania sprawy zostaje wydane na posiedzeniu niejawnym, istotne jest na jakim etapie sąd niewłaściwy wyda postanowienie o przekazaniu sprawy. Jeżeli postanowienie o przekazaniu sprawy zostanie wydane przed doręczeniem wniosku wszczynającego postępowanie uczestnikowi postępowania, postanowienie to sąd doręcza tylko wnioskodawcy. Natomiast, jeśli postanowienie o przekazaniu sprawy zostało wydane po doręczeniu wniosku wszczynającego postępowanie w sprawie uczestnikowi postępowania, postanowienie o przekazaniu sprawy innemu sądowi doręcza się zarówno wnioskodawcy jak i uczestnikowi postępowania⁹².

Ustawą z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁹³ do art. 357 k.p.c. dodano m.in. § 2³, który stanowi że postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym podlegające zaskarżeniu sąd może z urzędu uzasadnić, jeżeli pozwoli to na usprawnienie postępowania lub jeżeli postanowienie dotyczy przyznania zwrotu kosztów osobie niebędącej stroną. W takim przypadku postanowienie z uzasadnieniem doręcza się wszystkim stronom lub osobom, których postanowienie dotyczy. Ponadto doręczenie przez sąd z urzędu postanowienia z uzasadnieniem wydanego na posiedzeniu niejawnym zwalnia stronę z obowiązku zgłoszenia wniosku o doręczenie postanowienia z uzasadnieniem (art. 357 § 2⁴ k.p.c.).

Na postanowienie sądu o przekazaniu sprawy do sądu równorzędnego lub niższego przysługuje zażalenie (art. 394 § 1 pkt 4 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Ustawodawca wyłączył możliwość złożenia zażalenia na postanowienie w przedmiocie przekazania sprawy sądowi wyższego rzędu. Wynika to z faktu, że sąd wyższego rzędu w przypadku przekazania mu sprawy i stwierdzenia swojej niewłaściwości może przekazać sprawę innemu sądowi, który uzna za właściwy, nie wyłączając sądu przekazującego (art. 200 § 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Sąd któremu przekazano sprawę do rozpoznania jest związany postanowieniem o przekazaniu. W związku z tym, nie może badać swojej właściwości. Dotyczy to jednak przekazania sprawy sądowi równorzędnemu lub niższego rzędu. Wyjątek od tej zasady

⁹² Por. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks ...*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, A. Zielińskiego, s. 484-485.

⁹³ Dz. U. z 2023 r., poz. 614, ustawa wchodzi w życie z dniem 01.07.2023 r.

stanowi przekazanie sprawy do sądu wyższego rzędu, który jak zostało to omówione wyżej, może badać swoją właściwość.

Najdonioślejszą sankcją braku właściwości sądu jest stwierdzenie nieważności postępowania. Jednak ta kwestia zostanie pominięta, gdyż w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem niemożliwe jest stwierdzenie nieważności postępowania na podstawie art. 379 pkt 6 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Przepis art. 379 pkt 6 k.p.c. przewiduje bowiem nieważność postępowania, jeżeli sąd rejonowy orzekł w sprawie, w której sąd okręgowy jest właściwy bez względu na wartość przedmiotu sporu. Natomiast w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem sądem właściwym w pierwszej instancji jest zawsze sąd rejonowy.

5. Skład sądu

W postępowaniu nieprocesowym w pierwszej instancji zasadą jest orzekanie przez sąd w składzie jednego sędziego bez udziału ławników. Reguła ta wynika wprost z treści art. 47 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.⁹⁴. Niektórzy autorzy⁹⁵ wywodzą jednak zasadę orzekania w pierwszej instancji w postępowaniu nieprocesowym przez jednego sędziego pośrednio z treści art. 509 k.p.c., który stanowi, że sprawy o przysposobienie w pierwszej instancji sąd rozpoznaje w składzie jednego sędziego i dwóch ławników. Zdaniem zwolenników tego zapatrywania wynika to *a contralio*, że w innych sprawach niż dotyczących przysposobienia⁹⁶ sąd orzeka w składzie jednego sędziego. Rozpoznanie sprawy w pierwszej instancji w postępowaniu nieprocesowym w innym składzie niż wynika to z ogólnej zasady, następuje tylko wtedy, gdy przepis szczególny tak stanowi. Należy zauważyć, że przepisy szczególne dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem nie przewidują innego składu orzekającego.

⁹⁴ J. Gibiec [w:] *Kodeks...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 47 (dostęp: 16.08.2022 r.); I. Kunicki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom Ia. Komentarz. Art. 1-424*¹², pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020, s. 170. Por. J. Rodziewicz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom I. Komentarz art. 1-205*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, s. 182.

⁹⁵ H. Haak [w:] *Rozwód i separacja. Komentarz do art. 55–61⁶ KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC (art. 7, 17, 41, 47, 66, 98, 100-102, 117, 177, 187, 193, 201, 203, 204, 205⁴, 232, 216-317, 366-367, 400, 425-446, 509, 510-511, 511², 516, 520, 567¹-567⁵)*, pod red. H. Haaka, A. Haak-Trzuskowskiej, Warszawa 2020, 320-321; E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 109. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks ...*, pod red. K. Flaga-Gieruszyńskiej, A. Zielińskiego, s. 125.

⁹⁶ Sprawami o przysposobienie, które podlegają rozpoznaniu w składzie jednego sędziego i dwóch ławników są sprawy o: orzeczenie przysposobienia (art. 586 § 1 k.p.c.), o przekształcenie przysposobienia niepełnego w pełne. Natomiast do rozpoznawania pozostałych kwestii dotyczących przysposobienia (art. 589 k.p.c.) właściwy jest skład jednoosobowy. Sprawy o rozwiązanie przysposobienia podlegają rozpoznaniu w procesie. M. Rejda [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 653.

Zatem, zgodnie z regułą panującą w postępowaniu nieprocesowym, sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem w pierwszej instancji są rozpoznawane przez sąd w składzie jednego sędziego. Potwierdzenie stanowiska, że w pierwszej instancji sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem rozpoznawane są w składzie jednego sędziego znajdujemy także w uchwale Sądu Najwyższego⁹⁷, z której wynika, że sprawy o wykonywanie kontaktów dziadków z wnukami sąd pierwszej instancji rozpoznaje w składzie jednego sędziego. Natomiast w drugiej instancji sąd orzeka w składzie trzech sędziów (art. 376 § 3 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Skutkiem rozpoznania sprawy przez sąd w składzie niewłaściwym jest nieważność postępowania (art. 379 pkt 4 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Nieważność postępowania z uwagi na kryterium niewłaściwego składu sądu, brana jest pod uwagę przez sąd drugiej instancji i Sąd Najwyższy z urzędu w granicach zaskarżenia (art. 378 § 1 k.p.c., 398¹³ § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem Sądu Najwyższego⁹⁸, skład sądu orzekającego musi być zgodny z przepisami. Nie ma bowiem składu lepszego czy gorszego. Jest tylko skład zgodny lub sprzeczny z przepisami prawa. Niewłaściwym składem jest zatem rozpoznanie sprawy z naruszeniem zasady kolegialności, orzekanie przez osobę nieuprawnioną lub orzekanie przez jednego sędziego, jeżeli jest wymagany skład kolegialny⁹⁹.

Za sprzeczny z przepisami prawa, uważa się również skład sądu rozpoznający sprawę w składzie ławniczym, gdy przepisy wymagają rozpoznania sprawy przez jednego sędziego. Mimo, że można spotkać się ze stanowiskiem¹⁰⁰, że w takiej sytuacji *de facto* interesy uczestnika zostały zabezpieczone i w zasadzie postępowanie można byłoby uznać za ważne, z wykładni gramatycznej przepisu art. 379 pkt 4 k.p.c. oraz z utrwalonego orzecznictwa¹⁰¹ wynika, że skład sądu będzie uznany za niewłaściwy, a w konsekwencji postępowanie uznane za nieważne. W związku z tym, rozpoznanie sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem w pierwszej instancji w składzie jednego sędziego i dwóch ławników spowoduje stwierdzenie nieważności postępowania, którą sąd wyższej (drugiej) instancji stwierdzi z urzędu.

⁹⁷ Uchwała SN z dnia 23.07.2008 r., III CZP 74/08, OSNC 2009, Nr 1, poz. 11.

⁹⁸ Uchwała SN z dnia 18.12.1968 r., III CZP 119/68, OSNPG 1969, Nr 4, poz. 23.

⁹⁹ E. Gapska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 112.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ Uchwała SN z dnia 18.12.1968 r., III CZP 119/68, OSNPG 1969, Nr 4, poz. 23.

Rozdział V

Uczestnicy postępowania w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem

1. Atrybuty uczestnika postępowania

Uczestnicy postępowania nieprocesowego, podobnie jak strony w procesie, muszą posiadać atrybuty, które umożliwiają przeprowadzenie z ich udziałem ważnego postępowania oraz dokonywanie w postępowaniu skutecznych czynności procesowych¹. Jest oczywistym, że atrybuty te muszą posiadać również uczestnicy postępowania w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Do atrybutów, które umożliwiają przeprowadzenie ważnego postępowania z udziałem danego uczestnika oraz umożliwiają mu dokonywanie skutecznych czynności procesowych należy zdolność sądowa oraz zdolność procesowa.

Zdolność sądowa jest procesowym odpowiednikiem zdolności prawnej². Zgodnie z ustawową definicją zawartą w art. 64 § 1 k.p.c., zdolność sądowa jest to zdolność do występowania w procesie jako strona. Posiada ją każda osoba fizyczna i prawa. Zdolność sądową mają także jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 64 § 1¹ k.p.c.). Ustawowa definicja zdolności sądowej nie jest jednak trafna, a pojęcie zdolności sądowej jest szersze, niż wynika z literalnego brzmienia powołanych wyżej przepisów³. Po pierwsze, wbrew treści art. 64 k.p.c. zdolność sądowa stanowi niezbędny przymiot nie tylko strony, ale także innych podmiotów procesu cywilnego, w szczególności interwenienta ubocznego. Po drugie, brzmienie art. 64 § 1 k.p.c. nie uwzględnia tego, że także podmiot niemający zdolności sądowej może występować w procesie niezależnie od tego, czy zdolność sądowa mu przysługuje⁴.

¹ E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2017, s. 184.

² Por. E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2017, s. 185; P. Telenga [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, pod red. A. Jakubeckiego, Lex/el., uw. do art. 64 (dostęp: 11.10.2022 r.); M. Manowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477 (16)*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el. uw. do art. 64 (dostęp: 11.10.2022 r.).

³ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 179; H. Pietrzkowski, *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, Warszawa 2020, s. 182-183.

⁴ M. Dziurda [w:] *Podmioty w postępowaniu cywilnym*, pod red. K. Markiewicza, A. Torusa, Legalis (dostęp: 05.01.2023 r.).

Zdolność sądowa jest pojęciem mającym kilka odmiennych od wskazanego w ustawie znaczeń⁵. Po pierwsze, zdolność sądowa jest przymiotem danej jednostki do występowania w sądowym postępowaniu cywilnym w charakterze strony, interwenienta ubocznego lub uczestnika postępowania nieprocesowego oraz podmiotów postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego, który pozwala na przeprowadzenie z jej udziałem ważnego procesu⁶. Po drugie, zdolność sądowa oznacza istnienie w chwili wytoczenia powództwa/wszczęcia postępowania nieprocesowego wskazanej w nim jako strony/uczestnika jednostki organizacyjnej wyposażonej w przymiot jakim jest zdolność sądowa. Po trzecie, zdolność sądowa oznacza istnienie, w okresie od wytoczenia powództwa/wszczęcia postępowania nieprocesowego do zamknięcia rozprawy poprzedzającej bezpośrednio wydanie orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, jednostki niebędącej osobą fizyczną wyposażoną w zdolność sądową, a występującej w procesie jako strona⁷/ uczestnik postępowania.

Nie budzi żadnych kontrowersji w doktrynie i orzecznictwie, że zdolność sądowa jest jedną z pozytywnych przesłanek procesowych. Jej brak jest uwzględniany przez sąd z urzędu w każdym stadium sprawy. W razie nieuzupełnienia prowadzi do odrzucenia pozwu/wniosku, jeśli ma charakter pierwotny, bądź do umorzenia postępowania – jeśli do utraty zdolności sądowej doszło w toku postępowania. Postępowanie toczące się z udziałem strony/uczestnika niemającej zdolności sądowej dotknięte jest nieważnością (art. 379 pkt 2 k.p.c.), która stanowi podstawę środka zaskarżenia, a w szczególności apelacji i skargi kasacyjnej. Brak ten sąd drugiej instancji bierze pod uwagę z urzędu w granicach zaskarżenia (art. 378 § 1 k.p.c. i art. 398¹³ k.p.c.), a w razie uprawomocnienia się wyroku stanowi podstawę skargi o wznowienie postępowania (art. 401 pkt 2 k.p.c.)⁸.

Natomiast zdolność procesowa jest procesowym odpowiednikiem zdolności do czynności prawnych. Ustawową definicję zdolności procesowej zawiera przepis art. 65 k.p.c. Zgodnie z § 1 tego artykułu, zdolność procesowa to zdolność do czynności procesowych. Oznacza

⁵ Por. W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie ...*, s. 180.

⁶ G. Misiurek [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, s. 328; W. Broniewicz, *Zdolność sądowa w postępowaniu cywilnym*, Nowe Prawo 1965, Nr 5, s. 577; A. G. Harla, *Zdolność sądowa w świetle obowiązujących przepisów prawnych*, Studia Prawnicze 1986, Nr 3-4, s. 313; M. Jędrzejewska, *Problemy wynikające z regulacji zdolności sądowej w postępowaniu cywilnym*, Przegląd Sądowy 1993, Nr 10, s. 45; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie ...*, s. 180.

⁷ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie ...*, s. 180.

⁸ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie ...*, s. 182; M. Dziurda [w:] *Podmioty ...*, Legalis (dostęp: 05.01.2023 r.).

zdolność do podejmowania czynności procesowych w postępowaniu cywilnym we własnym imieniu, osobiście lub przez pełnomocnika (zdolność procesowa czynna)⁹. Natomiast zdolność procesowa bierna polega na tym, że inna osoba może skutecznie dokonywać czynności procesowych wobec osoby posiadającej ten przymiot¹⁰. Wymaganie posiadania zdolności procesowej dotyczy nie tylko stron procesu, ale również interwenienta ubocznego, uczestników postępowania nieprocesowego a także ich przedstawicieli¹¹. Zgodnie z art. 65 § 1 k.p.c. zdolność procesową posiadają osoby fizyczne posiadające pełną zdolność do czynności prawnych, osoby prawne oraz jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi mające zdolność prawną. Ponieważ zdolność do czynności prawnych może mieć charakter pełny, ograniczony albo podmiot jest jej pozbawiony, odpowiednio wyróżnia się pełną zdolność procesową, ograniczoną zdolność procesową lub brak zdolności procesowej.

Pełną zdolność procesową posiadają osoby fizyczne pełnoletnie albo małoletnie, które nabyły pełnoletność na skutek zawarcia związku małżeńskiego (art. 10 § 2 k.c. w zw. z art. 10 § 1 k.r.o.), jeżeli nie zostały ubezwłasnowolnione całkowicie lub częściowo (art. 13 k.c. i 16 k.c.) oraz jeśli nie ustanowiono dla nich doradcy tymczasowego (art. 549 § 1 k.p.c.).

Z ograniczoną zdolnością procesową mamy do czynienia w przypadku osób fizycznych - małoletnich, które ukończyły trzynasty rok życia, aż do uzyskania pełnoletności, osób częściowo ubezwłasnowolnionych (art. 15 k.c.) a także osób, wobec których ustanowiono doradcę tymczasowego (art. 549 § 1 k.p.c.). Osoby fizyczne posiadające ograniczoną zdolność procesową mogą podejmować wszelkie czynności procesowe, ale tylko i wyłącznie w sprawach wynikających z czynności prawnych, których mogą dokonywać samodzielnie. Są to sprawy np. o rozporządzenie własnym zarobkiem, rozporządzenie przedmiotami majątkowymi oddanymi im przez przedstawiciela ustawowego do swobodnego użytku albo samodzielnie zawartych umów o pracę, jeśli ukończyły szesnasty rok życia¹². Osoby te nie mogą jednak działać samodzielnie w postępowaniu, jeżeli przepisy prawa materialnego przewidują, że do skutecznego podejmowania czynności prawnych wymagana jest zgoda ich

⁹ G. Misiurek [w:] *Kodeks ..., Tom I*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 338; E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie ...*, s. 190.

¹⁰ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie ...*, s. 182.

¹¹ G. Misiurek [w:] *Kodeks ..., Tom I*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 339.

¹² E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie ...*, s. 191-192.

przedstawiciela ustawowego. W tych sprawach do dokonywania czynności procesowych za taką osobę uprawniony jest wyłącznie przedstawiciel ustawowy¹³.

Ze względu na przedmiot rozprawy, konieczne jest zwrócenie uwagi na szczególną regulację, tzw. rozszerzonej zdolności procesowej¹⁴, o jakiej stanowi art. 573 k.p.c. Zgodnie z § 1 wskazanego artykułu, osoba pozostająca pod władzą rodzicielską, opieką albo kuratelą ma zdolność do podejmowania czynności w postępowaniu dotyczącym jej osoby, chyba że nie ma zdolności do czynności prawnych. Sąd może jednak ograniczyć lub wyłączyć osobisty udział małoletniego w postępowaniu, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze (art. 573 § 2 k.p.c.). Ustawodawca na mocy art. 573 § 1 k.p.c. przyznaje zatem w postępowaniu nieprocesowym osobom, które ukończyły trzynasty rok życia, a nie są pełnoletnie oraz osobom ubezwłasnowolnionym częściowo zdolność do podejmowania czynności w postępowaniu. Zdolność ta dotyczy podejmowania czynności jedynie w postępowaniu w odniesieniu do tej osoby, natomiast zdaniem doktryny nie dotyczy to postępowania co do jej majątku¹⁵. Sprawami, w których znajduje zastosowanie art. 573 § 1 k.p.c. są m.in. sprawy o zezwolenie na zawarcie związku małżeńskiego (art. 561 § 1 k.p.c.), o uznanie ojcostwa (art. 581 k.p.c. w zw. z art. 77 k.r.o.), o rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka, co do których brak porozumienia między rodzicami (art. 582 k.p.c.) czy sprawy o nadanie dziecku nazwiska (584 k.p.c.)¹⁶. Wydaje się, że nie ma przeszkód, by przepis art. 573 § 1 k.p.c. miał zastosowanie również w postępowaniu dotyczącym wykonywania kontaktów z dziećmi. Należy jednakże podkreślić, że przepis ten ma zastosowanie jedynie względem osoby, która w rozumieniu art. 510 k.p.c. jest uczestnikiem postępowania¹⁷. Według Sądu Najwyższego¹⁸, w sprawie o ograniczenie władzy rodzicielskiej dziecko nie jest uczestnikiem postępowania w rozumieniu art. 510 k.p.c.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ T. Żyznowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz. Art. 425-729*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, s. 830; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2022, s. 1304; A. Góra-Błaszczkowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Artykuły 506-729*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013, s. 208.

¹⁵ H. Haak [w:] *Opieka i kuratela. Komentarz do art. 145–184 KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC (art. 516, 518, 520, 573-574, 590-598, 599-602, 604-605)*, pod red. H. Haaka, A. Haak-Trzuskawskiej, Warszawa 2021, s. 351-352; T. Żyznowski [w:] *Kodeks ...*, Tom III, pod red. A. Marciniaka, s. 831; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks ...*, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, s. 1304; A. Góra-Błaszczkowska [w:] *Kodeks ...*, Tom III, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 209.

¹⁶ E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie ...*, s. 194-195.

¹⁷ A. Góra-Błaszczkowska [w:] *Kodeks ...*, Tom III, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 208.

¹⁸ Uchwała SN z dnia 03.05.1979 r., III CZP 14/79, OSN 1979, Nr 12, poz. 230.

Wydaje się, że dziecko, analogicznie jak w sprawie o ograniczenie władzy rodzicielskiej nie jest uczestnikiem postępowania w rozumieniu art. 510 k.p.c. w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Zatem przepis 573 k.p.c. nie będzie miał zastosowania wobec dziecka, którego dotyczy postępowanie o wykonywanie kontaktów. Wydaje się, że art. 573 k.p.c. dotyczy natomiast osób małoletnich lub częściowo ubezwłasnowolnionych, które sprawują pieczę nad dzieckiem lub wobec których kontakty z dzieckiem zostały uregulowane. Przepis art. 573 k.p.c. może więc mieć zastosowanie do małoletniego lub ubezwłasnowolnionego częściowo występującego w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem w charakterze wnioskodawcy lub uczestnika postępowania¹⁹. W praktyce może istnieć bowiem sytuacja, gdy małoletnia matka dziecka mająca ukończone szesnaście lat, która nie zawarła związku małżeńskiego, nie wykonuje obowiązków wynikających z orzeczenia sądu w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. W świetle ogólnych regulacji ma zatem jedynie ograniczoną zdolność procesową. Jednakże na mocy szczególnego przepisu, tj. 573 § 1 k.p.c. jej zdolność procesowa jest rozszerzona. Wydaje się, że wówczas wnioskodawca np. ojciec dziecka, we wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej może jako uczestnika postępowania wskazać bezpośrednio małoletnią matkę dziecka a nie jej przedstawiciela ustawowego. Ze względu na rozszerzoną zdolność procesową, małoletnia matka dziecka będzie mogła samodzielnie działać w trakcie całego postępowania i dokonywać skutecznie wszystkich czynności procesowych. Także w przypadku, gdyby ojciec dziecka nie był pełnoletni, wydaje się, że z tych samych względów (rozszerzonej zdolności procesowej) będzie miał możliwość samodzielnego złożenia wniosku o wykonywanie kontaktów z dzieckiem oraz podejmowania samodzielnie skutecznych czynności procesowych w trakcie postępowania. Dotyczy to także osób ubezwłasnowolnionych częściowo, o ograniczonej zdolności do czynności procesowych. Zgodnie z poglądem Sądu Najwyższego²⁰, przepis art. 573 § 1 k.p.c. ma zastosowanie również do osób, dla których opieka lub kuratela nie została jeszcze ustanowiona.

Zdolności procesowej nie posiadają osoby fizyczne do osiągnięcia trzynastego roku życia a także osoby całkowicie ubezwłasnowolnione. Zgodnie z postanowieniem Sądu

¹⁹ Por. E. Marszałkowska-Krześ, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobowych oraz rodzinnych*, Wrocław 2012, s. 168.

²⁰ Orzeczenie SN z dnia 11.01.1957 r., II CR 1014/56, OSPiKA 1958, z. 6, poz. 147.

Najwyższego z dnia 3 kwietnia 1981 r.²¹, osoba całkowicie ubezwłasnowolniona może podejmować czynności procesowe wyłącznie przez ustanowionego opiekuna. Dotyczy to wszystkich czynności procesowych, a więc nie tylko wytoczenia powództwa, ale także wszelkich innych czynności w toku postępowania sądowego. Za osobę fizyczną, która nie ukończyła trzynastego roku życia, czynności procesowe może podejmować tylko przedstawiciel ustawowy (art. 66 k.p.c.). Jeśli zatem w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem np. rodzic zamierzający złożyć wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej byłby całkowicie ubezwłasnowolniony, wniosek w jego imieniu musiałby złożyć opiekun. Także w trakcie postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, tylko ustanowiony opiekun może brać udział w postępowaniu i dokonywać czynności procesowych.

2. Legitymacja procesowa uczestników postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi.

Uczestnik postępowania, w tym również uczestnik postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi, poza zdolnością sądową oraz zdolnością procesową musi posiadać legitymację procesową. Stworzenie jednolitej definicji pojęcia legitymacji procesowej było trudne i nadal nie ma w literaturze jednoznacznego stanowiska w tym zakresie. Na przestrzeni lat powstały różne koncepcje tego pojęcia. Jednakże w doktrynie²² jednolicie przyjmowano, że legitymacja procesowa w przeciwieństwie do zdolności sądowej i procesowej nie stanowi ogólnego atrybutu strony postępowania, lecz jej założeniem jest relacja między stronami a przedmiotem procesu (*res in iudicium deducta*). Należy podkreślić, że legitymacja procesowa jest odrębnym pojęciem i należy ją odróżnić od zdolności procesowej. W literaturze u progu XX wieku wskazywano, że od zdolności procesowej rozumianej jako zdolność do działania w procesie *in abstracto*, należy odróżnić legitymację, czyli zdolność do rozporządzania *in concreto* przedmiotem procesu, wynikającą z konkretnego istniejącego stosunku prawnego²³. Obecnie najczęściej legitymację procesową

²¹ Postanowienie SN z dnia 03.04.1981 r., IV CZ 38/81, OSPiKA 1982, z. 5-6, poz. 66.

²² R. Obrębski, *Zarys istoty legitymacji w procesie cywilnym*, Polski Proces Cywilny 2017, Nr 4, s. 454; W. Broniewicz [w:] *Studia z procesu cywilnego*, pod red. K. Korzana, Katowice 1986, s. 81; W. Broniewicz, *Legitymacja procesowa*, Łódź 1963, s. 82; P. Grzegorzczuk, *Legitymacja procesowa – pojęcie, funkcje i reżim procesowy*, Przegląd Sądowy 2020, Nr 2, s. 7.

²³ P. Grzegorzczuk, *op. cit.*, s. 5.

określa się mianem uprawnienia strony do występowania w konkretnym procesie ze względu na przysługujące jej lub przeciwko niej prawa podmiotowe²⁴. Zdaniem P. Grzegorzcyka²⁵ przyjętą definicję należy traktować jako pewne uproszczenie. Każdorazowo bowiem przedstawioną definicję należy uzupełnić dorozumianym założeniem, że jest to uprawnienie strony do występowania w postępowaniu we właściwej roli strony, a więc takiej, z udziałem której postępowanie może w sposób niewadliwy zakończyć się rozstrzygnięciem co do przedmiotu procesu.

Można wyróżnić legitymację procesową czynną i bierną. Legitymacja czynna to uprawnienie do występowania w danym procesie w charakterze powoda²⁶. Natomiast legitymacja bierna to uprawnienie do występowania w postępowaniu w charakterze pozwanego. Analogicznie w postępowaniu nieprocesowym legitymacja czynna to uprawnienie do występowania w postępowaniu w charakterze wnioskodawcy a bierna – w charakterze uczestnika postępowania.

Ustawodawca krąg osób legitymowanych do występowania w postępowaniu dotyczącym wykonywania kontaktów z dzieckiem określa w art. 598¹⁵ § 1 i 2 k.p.c. Ten sam krąg osób został powielony w art. 598¹⁶ § 1 i 2 k.p.c. jako legitymowanych do uczestniczenia w postępowaniu w przedmiocie nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. W związku z tym, dalsze rozważania dotyczące legitymacji procesowej będą aktualne zarówno w odniesieniu do legitymacji w sprawach o zagrożenie nakazaniem zapłaty (art. 598¹⁵ § 1 i 2 k.p.c.), jak i o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej (art. 598¹⁶ § 1 i 2 k.p.c.).

Zgodnie z § 1 art. 598¹⁵ k.p.c. jeżeli osoba, pod której pieczę dziecko pozostaje, nie wykonuje albo niewłaściwie wykonuje obowiązki wynikające z orzeczenia albo z ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, sąd opiekuńczy, uwzględniając sytuację majątkową tej osoby, zagrozi jej nakazaniem zapłaty na rzecz osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem oznaczonej sumy pieniężnej za każde naruszenie obowiązku. Natomiast art. 598¹⁵ § 2 k.p.c. stanowi, że jeżeli osoba uprawniona do kontaktu z dzieckiem albo osoba, której tego kontaktu zakazano, narusza obowiązki wynikające z orzeczenia albo z ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem

²⁴ M. Manowska, *Kodeks ..., Tom I*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 64 (dostęp: 25.10.2022 r.); W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie ..., s. 185.*

²⁵ P. Grzegorzcyk, *op. cit.*, s. 11.

²⁶ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie ..., s. 185.*

w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, sąd opiekuńczy zagrozi tej osobie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej na rzecz osoby, pod której pieczę dziecko pozostaje.

W przypadku postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie można wskazać jednolitego kręgu osób, które będą w tym postępowaniu występować w roli wnioskodawcy, a które w roli uczestnika postępowania. Ustawodawca nie przewiduje bowiem, że tylko jeden podmiot może złożyć wniosek o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Osoby legitymowane do wzięcia udziału w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem mogą występować zarówno w roli wnioskodawcy jak i uczestnika postępowania. Tak więc osoba, pod której pieczę dziecko pozostaje może być wnioskodawcą, ale może również występować w roli uczestnika postępowania, jeśli to ona nie wywiązuje się z warunków ugody sądowej lub zawartej przed mediatorem albo narusza obowiązki wynikające z orzeczenia sądu. Zależy to od tego, który podmiot narusza obowiązki wynikające z orzeczenia albo ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. Dlatego też zasadnym jest stwierdzenie, że sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem należą do tzw. spraw wielokierunkowych, gdyż rozdział ról w tych postępowaniach nie jest z góry ustalony. Wnioskodawcą będzie ten podmiot, który spośród legitymowanych jako pierwszy złoży wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej albo wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, jeśli o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sąd orzekł na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. Natomiast uczestnikiem postępowania będzie podmiot niewykonujący albo nieprawidłowo wykonujący kontakty z dzieckiem.

Jak już była mowa, postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem jest ściśle powiązane z postępowaniem o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Są to jednak dwa odrębne postępowania, które zostały przez ustawodawcę uregulowane samodzielnie. Mimo tego, krąg osób legitymowanych do występowania w sprawie o uregulowanie kontaktów z dzieckiem w dużej mierze pokrywa się z kręgiem osób legitymowanych do występowania w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Krąg osób legitymowanych do występowania w postępowaniu o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, jak zostało przedstawione wcześniej²⁷, określają przepisy art. 113 k.r.o. oraz 113⁶ k.r.o. Ustawodawca wskazuje konkretne osoby, które są legitymowane do wzięcia w nim udziału.

²⁷ Szerzej na temat kręgu osób legitymowanych do występowania w postępowaniu o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, zob. rozdział pierwszy, podrozdział drugi.

Legitymowanymi do występowania w sprawie o uregulowanie kontaktów są zatem dzieci, które ukończyły trzynasty rok życia (art. 573 § 1 k.p.c.), rodzice, rodzeństwo, dziadkowie, powinowaci w linii prostej oraz inne osoby, jeżeli przez dłuższy czas sprawowały pieczę nad dzieckiem. Inaczej jest jednak skonstruowany krąg osób legitymowanych do występowania w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Ustawodawca nie wymienia poszczególnych kategorii osób lub osób uprawnionych do występowania w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. W przypadku postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem ustawodawca określając krąg osób legitymowanych wskazuje w sposób ogólny dwie grupy podmiotów. Pierwszą stanowią osoby sprawujące pieczę nad dzieckiem, drugą natomiast, osoby które nie wykonują albo niewłaściwie wykonują kontakty z dzieckiem. Ustawodawca nie określa jednak ściśle kto sprawuje pieczę nad dzieckiem bądź kto nie wykonuje kontaktów z dzieckiem. Aby określić osobę sprawującą pieczę nad dzieckiem oraz osobę niewykonywającą kontaktów z dzieckiem, odnieść należy się do przepisów art. 113 k.r.o. i 113⁶ k.r.o. określających krąg osób uprawnionych do występowania w postępowaniu o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. W związku z tym, wyłania się pierwsza zasada, zgodnie z którą tylko osoby legitymowane do uregulowania kontaktów z dzieckiem mogą być następnie legitymowanymi do wzięcia udziału w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. W tym miejscu uwidacznia się ścisła relacja między postępowaniem o uregulowanie kontaktów z dzieckiem a postępowaniem o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Należy jednakże zauważyć, że krąg osób uprawnionych do występowania w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem jest węższy od kręgu osób legitymowanych do uczestniczenia w postępowaniu w przedmiocie uregulowania kontaktów z dzieckiem. To, że dana osoba jest legitymowana do uczestniczenia w postępowaniu o uregulowanie kontaktów z dzieckiem nie przesądza automatycznie, że jest również legitymowana do wzięcia udziału w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Legitymowanymi w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem spośród osób uprawnionych do uregulowania kontaktów z dzieckiem są tylko ci, którzy wykonują pieczę nad dzieckiem albo wobec których zostały uregulowane kontakty z dzieckiem. Jeśli kontakty danej osoby z dzieckiem nie zostały uregulowane nawet, gdy osoba posiada legitymację do uczestniczenia w postępowaniu o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, osobie tej nie przysługuje legitymacja do uczestniczenia w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Brak uregulowania kontaktów z dzieckiem danej

osoby, wyklucza możliwość uczestniczenia przez nią w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Niemożliwa jest również sytuacja, by osoba, która nie jest legitymowana do uczestniczenia w postępowaniu o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, była następnie uprawniona do występowania w postępowaniu dotyczącym wykonywania kontaktów z dzieckiem.

Jak wskazano wyżej, legitymowanymi do występowania w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem są tylko te osoby, które są legitymowane do uczestniczenia w postępowaniu o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. W związku z tym, legitymowanymi do uczestniczenia w postępowaniu o wykonywanie kontaktów mogą być: rodzice, dziadkowie, rodzeństwo, powinowaci w linii prostej a także wszystkie inne osoby, jeśli przez dłuższy czas sprawowały opiekę nad dzieckiem²⁸ i jednocześnie kontakty z dzieckiem wobec każdej w wymienionych osób zostały uregulowane na mocy orzeczenia sądu albo ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem. W kręgu osób legitymowanych do uczestniczenia w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie wskazano jednak dziecka, które jest uprawnione do występowania w postępowaniu o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Brak wymienienia dziecka wśród osób legitymowanych do występowania w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie jest przypadkowe i wynika z treści art. 598¹⁵ § 1 i 2 k.p.c. Wnioskodawcą o zagrożenie nakazaniem zapłaty określonej sumy pieniężnej może być albo osoba uprawniona do kontaktu z dzieckiem lub osoba, której kontaktu zakazano (art. 598¹⁵ § 1 k.p.c.) albo osoba, pod której pieczę dziecko pozostaje (art. 598¹⁵ § 2 k.p.c.). Natomiast w zależności od tego kto jest wnioskodawcą, uczestnikiem postępowania o wykonywanie kontaktów będzie odpowiednio osoba, pod której pieczę dziecko pozostaje (art. 598¹⁵ § 1 k.p.c.) albo osoba uprawniona do kontaktu z dzieckiem lub osoba, której tego kontaktu zakazano (art. 598¹⁵ § 2 k.p.c.). Zatem, jak wskazano wyżej, ustawodawca przewiduje dwie grupy podmiotów uprawnionych do występowania w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Tymi grupami są: osoby sprawujące pieczę nad dzieckiem oraz osoby, których kontakty z dzieckiem zostały uregulowane (pozytywnie lub negatywnie). Dziecko, nie mieści się w żadnej z wymienionych grup. Dziecko nie może stać się uczestnikiem postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, nawet jeśli uregulowane kontakty byłyby niewykonywane a dziecko wyrażałoby

²⁸ Szerzej na temat rodziców, dziadków, rodzeństwa, powinowatych w linii prostej oraz innych osób, które przez dłuższy czas sprawowały opiekę nad dzieckiem zob. rozdział pierwszy, podrozdział drugi.

w tym zakresie dezaprobatę. Wydaje się, że brak legitymacji procesowej dziecka do występowania w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem wynika z pieniężnego charakteru sankcji grożącej osobie za niewykonywanie albo niewłaściwe wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Dziecko bowiem nie może być ani beneficjentem nakazanej przez sąd zapłaty sumy pieniężnej ani zobowiązanym do uiszczenia nakazanej przez sąd sumy pieniężnej.

3. Legitymacja procesowa prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Rzecznika Praw Dziecka w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi.

Słusznie przyjmuje się w literaturze²⁹, że w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi, wniosek o wszczęcie postępowania może złożyć również prokurator. Wnioskiem wszczynającym postępowanie co do zasady będzie wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty określonej sumy pieniężnej oraz wyjątkowo wniosek o nakazanie zapłaty, jeśli zagrożenie nakazaniem zapłaty sąd orzekł na podstawie art. 582¹ k.p.c. Prokurator może również złożyć wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, który nie jest wnioskiem wszczynającym postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, lecz stanowi kontynuację pierwszego etapu, czyli zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej³⁰.

Pozycja prokuratora w sprawie, opiera się na jego własnej legitymacji (czynnej), zwanej w literaturze legitymacją publicznoprawną³¹. Podstawę prawną uprawnienia prokuratora

²⁹ J. Gudowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 355; N. Krej [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁵ (dostęp: 26.10.2022 r.); J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 948; M. Malczyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom Ib., Komentarz art. 425-729*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020, s. 667; B. Walaszek, *Powództwo Prokuratora w niektórych sprawach o prawa stanu a polskie prawo międzynarodowe prywatne*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1963, Nr 1, s.110.

³⁰ J. Gudowski [w:] *Kodeks ..., Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 358; N. Krej [w:] *Kodeks ..., pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ*, Legalis, uw. do art. 598¹⁶ (dostęp: 26.10.2022 r.); J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 948; M. Malczyk [w:] *Kodeks..., Tom Ib*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, s. 666.

³¹ J. Misztal-Konecka, *Wzięcie udziału przez prokuratora w postępowaniu cywilnym jako gwarancja zapewnienia efektywności ochrony prawnej*, Zeszyty Naukowe KUL 2017, Nr 3, s. 26; J. Bodio, *Interes prawny a interes publiczny prokuratora wytaczającego powództwo w trybie art. 7, 57 i 189 k.p.c.*, Palestra 2015, Nr 1-2, s. 50-51. Por. postanowienie SN z dnia 05.12.1979 r., II CZ 121/79, OSNC 1980, Nr 6, poz. 124; wyrok SN z dnia 09.03.1993 r., I CR 3/93, OSNC 1993, Nr 9, poz. 165; wyrok SN z dnia 03.02.1999 r., III CKN 167/98,

stanowi art. 7 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Zgodnie z art. 7 k.p.c. prokurator może żądać wszczęcia postępowania, a ściśle wszcząć postępowanie w każdej sprawie, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego. W sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego prokurator może wytaczać powództwa tylko w wypadkach wskazanych w ustawie. Wypadki te wskazane są w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, a dotyczą powództw o unieważnienie małżeństwa (art. 22 k.r.o.), o ustalenie lub zaprzeczenie ojcostwa oraz ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa (art. 86 k.r.o.) i o rozwiązanie przysposobienia (art. 127 k.r.o.). Obejmują zatem wszystkie powództwa w sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego z wyjątkiem powództw o rozwiązanie małżeństwa przez rozwód i o separację³².

Z przepisu art. 7 k.p.c. wynika, że prokurator w postępowaniu cywilnym może działać w dwojaki sposób³³. Po pierwsze, może wszcząć postępowanie – w sprawach o wykonywanie kontaktów może tego dokonać poprzez zgłoszenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej albo poprzez złożenie wniosku o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, jeżeli o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej sąd orzekł wraz z uregulowaniem kontaktów z dzieckiem. Ponadto prokurator może wziąć udział w toczącym się już postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Ustawodawca z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych określił bardzo szeroki zakres możliwości wszczynania oraz brania udziału przez prokuratora w postępowaniach cywilnych³⁴. Wyjątki ograniczające w jakikolwiek sposób udział prokuratora w postępowaniu cywilnym nie dotyczą jednak spraw o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Dlatego też

Lex/el. nr 483310 (dostęp: 26.10.2022r.); wyrok SN z dnia 02.08.2007 r., V CSK 109/07, OSNC 2008, Nr 9, poz. 107.

³² W. Broniewicz, *Powództwo prokuratora w polskim procesie cywilnym*, Państwo i Prawo 1966, z. 7-8, s. 31-32.

³³ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks ...*, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, s. 53; J. Misztal-Konecka, *op. cit.*, s. 22; S. Włodyka, *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym w świetle nowego ustawodawstwa*, Nowe Prawo 1966, Nr 9, s. 1044-1045; T. Zembrzusi, *Rola Prokuratora Generalnego w cywilnym postępowaniu kasacyjnym*, Prokuratura i Prawo 2006, Nr 2 s. 151; E. Wengerek, *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym w świetle polskiej literatury prawniczej*, Studia Cywilistyczne 1963, t. 3, s. 163-214; W. Broniewicz, *Powództwo...*, s. 31; W. Broniewicz, *Prokurator w cywilnym postępowaniu kasacyjnym*, Prokuratura i Prawo 1997, Nr 9, s. 14-15; P. Wiśniewski, *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym. Część I*, Prokuratura i Prawo 1997, Nr 10, s. 62-63; M. Kozaczek, *Prokurator w postępowaniu upadłościowym*, Prokuratura i Prawo 2005, Nr 5, s. 84; Z. Zawadzka, *Formy udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym*, Prokuratura i Prawo 2009, Nr 10, s. 85-86; Z. Zawadzka, *Pozycja procesowa prokuratora w postępowaniu cywilnym*, Prokuratura i Prawo 2010, Nr 6. s. 126.

³⁴ P. Ryłski, *Uczestnik postępowania nieprocesowego - zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2017, s. 189.

prokurator, jeśli uzna że zachodzą w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem przesłanki uzasadniające jego udział w postępowaniu, ma możliwość wniesienia wniosku wszczynającego takie postępowanie oraz wzięcia udziału w toczącym się już postępowaniu. Przesłankami udziału prokuratora w postępowaniu, w tym również w postępowaniu w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem są ochrona praworządności, ochrona praw obywateli oraz ochrona interesu społecznego. Pamiętać jednak należy, że w sprawach opiekuńczych, a więc m.in. w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem podstawową i nadrzędną zasadą jest dobro dziecka. Prokurator biorący udział w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem powinien więc zawsze kierować się dobrem dziecka. Ustawowe przesłanki umożliwiające prokuratorowi udział w postępowaniu cywilnym określone w art. 7 k.p.c. wraz z dobrem dziecka wyznaczają kierunek działania prokuratora w toczącym się postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.

W literaturze³⁵ oraz orzecznictwie³⁶ przyjmuje się, że jeżeli działania prokuratora służą ochronie dobra dziecka realizują równocześnie interes społeczny. W związku z tym, prokurator może wszcząć postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem albo wziąć udział w toczącym się już postępowaniu, jeśli poweźmie informacje, że zagrożone jest dobro dziecka. Z zagrożeniem dobra dziecka mamy do czynienia, np. gdy matka dziecka uniemożliwia dziecku kontakt z ojcem, a dziecko wyraża chęć spotykania się z nim, a w skutek braku kontaktu z ojcem dziecko ma obniżone samopoczucie i przeżywa tzw. konflikt lojalnościowy³⁷. Prokurator najczęściej korzysta ze swojego uprawnienia, gdy osoba bezpośrednio i osobiście zainteresowana nie może tego uczynić³⁸. Wydaje się, że przykładem takiej sytuacji jest nieporadność osoby bezpośrednio zainteresowanej, na rzecz którego powinna zostać orzeczona suma pieniężna. Prokurator będzie mógł natomiast wziąć udział w już toczącym się postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, jeżeli np. jeden

³⁵ D. Wybrańczyk, *Udział Rzecznika Praw Dziecka i prokuratora w postępowaniu o rozwód rodziców małoletniego dziecka*, Prokuratura i Prawo 2021, Nr 12, s. 156; E. Holewińska-Łapińska, *Powództwo prokuratora o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka oraz unieważnienie uznania dziecka (art. 86 k.r.o.)*, Warszawa 2005, s. 14, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/E-Holewi%C5%84ska-Pow%C3%B3dztwo-prokuratora-o-ustalenie-lub-zaprzeczenie-pochodzenia-dziecka-20051-1.pdf> (dostęp: 27.10.2022 r.).

³⁶ Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 12.06.1992 r., III CZP 48/92, OSNC 1992, Nr 10, poz. 179.

³⁷ D. Wybrańczyk wskazuje, że w sprawie o rozwód prokurator lub Rzecznik Praw Obywatelskich może przystąpić do toczącego się postępowania, gdy dowie się o potencjalnym zagrożeniu dobra dziecka (np. poprzez stosowanie przemocy wobec dziecka, wnikania go w konflikt lojalnościowy lub gdy rodzice są niewydolni wychowawczo. D. Wybrańczyk, *Udział ...*, s. 155.

³⁸ E. Holewińska-Łapińska, *op. cit.*, (dostęp: 27.10.2022 r.); D. Wybrańczyk, *Udział ...*, s. 156.

z uczestników postępowania będzie osobą małoletnią, nieporadną lub ubezwłasnowolnioną częściowo (pomimo, że taka osoba ma ustanowioną kuratelę art. 16 § 2 k.r.o.).

Prokurator samodzielnie podejmuje decyzję o wszczęciu postępowania lub o wstąpieniu do toczącego się już postępowania, a jego decyzja nie podlega ocenie i kontroli sądu³⁹. Sądy bowiem nie są uprawnione do kontrolowania, czy wystąpienie prokuratora w celu ochrony praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego jest uzasadnione rzeczywistym istnieniem tych interesów⁴⁰. Jednak sąd w postępowaniu nieprocesowym, podobnie jak w procesie na podstawie art. 59 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. może zawiadomić prokuratora o toczącym się postępowaniu, jeśli uzna udział prokuratora za potrzebny i zasadny. Poinformowanie prokuratora o toczącym się postępowaniu nie jest równoznaczne z jego przystąpieniem do toczącego się postępowania. Prokurator bowiem, mimo zawiadomienia go przez sąd o potrzebie brania udziału w postępowaniu, samodzielnie ocenia czy rzeczywiście spełnione są przesłanki uzasadniające jego udział w sprawie⁴¹. Zaznaczyć należy, że przepisy prawa nie określają jaką treść powinno zawierać zawiadomienie sądu skierowane do prokuratora. Przyjmuje się, że konieczne jest wskazanie okoliczności uzasadniających potrzebę udziału prokuratora w danym postępowaniu. Prokurator w celu dokonania oceny czy rzeczywiście zachodzą przesłanki uzasadniające jego udział w postępowaniu, może na podstawie art. 69 § 1 ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. prawo o prokuraturze⁴² żądać nadesłania lub przedstawienia akt sprawy⁴³.

Podstawy i formy udziału prokuratora w postępowaniu nieprocesowym są identyczne z tymi, które występują w procesie z tą jednak zmianą, że w postępowaniu nieprocesowym nie ma zastosowania art. 55 k.p.c. i 56 k.p.c. Oznacza to, że prokurator wszczynając postępowanie nieprocesowe nie wskazuje osoby, na rzecz której składa wniosek. Wskazuje jednak wszystkich zainteresowanych w sprawie. W związku z tym, w postępowaniu

³⁹ Wyrok SN z dnia 23.02.2017 r., V CSK 248/16, Legalis nr 1640604 (dostęp: 27.10.2022 r.).

⁴⁰ Orzeczenie SN z dnia 28.01.1949 r., C 1089/48, Lex/el. nr 310177 (dostęp: 27.10.2022 r.).

⁴¹ M. Piórkowska, *Kilka refleksji w związku z udziałem prokuratora w postępowaniu cywilnym*, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 1994, Nr 5, s. 25; P. Wiśniewski, *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym. Część I*, Prokuratura i Prawo 1997, Nr 10, s. 72-73; Z. Zawadzka, *Formy ...*, s. 93; J. Studzińska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-205*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, s. 425; M. Sorysz, M. Kaczyński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom Ia., Komentarz art. 1-424*¹², pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020, s. 220; E. Rudkowska-Ząbczyk [w:] *Kodeks ...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 59 (dostęp: 26.10.2022 r.); J. Misztal-Konecka, *op. cit.*, s. 29.

⁴² T.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1247.

⁴³ D. Wybrańczyk, *Udział ...*, s. 157.

nieprocesowym niemożliwe jest wstąpienie do postępowania jakiegokolwiek podmiotu obok prokuratora (art. 511 § 2 w zw. z art. 56 § 2 k.p.c.)⁴⁴.

Jak wskazano wyżej, poza wszczęciem postępowania prokurator ma możliwość wzięcia udziału w już toczącym się postępowaniu. Wstąpienie prokuratora do postępowania następuje poprzez złożenie oświadczenia lub przez dokonanie określonej czynności procesowej. Wraz z wstąpieniem do sprawy, prokurator staje się uczestnikiem postępowania⁴⁵. Wówczas sąd zobowiązany jest zawiadamiać prokuratora o każdej czynności, doręczać orzeczenia oraz wszelkie odpisy pism przeznaczonych dla uczestników postępowania. Sąd zobowiązany jest również doręczać prokuratorowi zawiadomienia o wszelkich terminach posiedzeń sądu i rozpraw. Niezawiadomienie prokuratora o terminie posiedzenia sądu, mimo zgłoszenia przez prokuratora udziału w sprawie, stanowi uchybienie procesowe, które może mieć wpływ na wynik sprawy. Uchybienie to nie pozbawia jednak uczestnika postępowania możliwości obrony swoich praw. Dlatego też brak zawiadomienia prokuratora o terminie posiedzenia sądu nie wyczerpuje znamion nieważności postępowania⁴⁶. Wobec powyższego brak zawiadomienia prokuratora, który jest uczestnikiem postępowania w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, stanowi uchybienie procesowe, ale aby uczestnik postępowania mógł skutecznie wnieść środek zaskarżenia, musi wykazać wpływ tego uchybienia na treść zapadłego rozstrzygnięcia.

Prokurator może podejmować w postępowaniu nieprocesowym wszystkie czynności procesowe, jakie w danym stadium postępowania są dopuszczalne. Prokurator, który wszczął postępowanie nieprocesowe ma również możliwość cofnięcia wniosku, który wniósł przy spełnieniu przesłanek z art. 512 k.p.c. Nie może jednak dokonywać takich czynności dyspozytywnych, jakie mogą podejmować uczestnicy postępowania⁴⁷, np. w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem prokurator nie może cofnąć wniosku złożonego przez wnioskodawcę.

Prezentując zagadnienie uczestników postępowania w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, nie można pominąć takich organów jak Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Rzecznik Praw Dziecka. Organy te mogą brać udział w określonych

⁴⁴ E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 220.

⁴⁵ E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 221.

⁴⁶ Wyrok SN z dnia 20.01.1967 r., II PR 284/66, OSNC 1967, Nr 9, poz. 159. Posiedzenie sądowe jednak nie może się odbyć w jednym przypadku, tj. w sprawie o ubezwłasnowolnienie, w którym udział prokuratora jest obligatoryjny.

⁴⁷ E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 221.

postępowaniach, w tym m.in. w postępowaniu w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem na zasadach takich jak prokurator⁴⁸. Uprawnienie do działania Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Rzecznika Praw Dziecka na zasadach takich jak prokurator wynika z przepisów szczególnych. Podstawę prawną działania Rzecznika Praw Obywatelskich stanowi art. 14 pkt 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich⁴⁹, a Rzecznika Praw Dziecka – art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka⁵⁰. Fakt, że Rzecznik Praw Obywatelskich i Rzecznik Praw Dziecka działają na zasadach takich jak prokurator oznacza, iż podobnie jak prokurator mogą zarówno wszcząć postępowanie jak i przystąpić do już toczącego się postępowania. Tak jak prokurator, wraz z wszczęciem postępowania lub złożeniem oświadczenia o przystąpieniu do toczącego się postępowania stają się uczestnikami postępowania. Mogą zatem dokonywać wszelkich czynności procesowych, które w danym stadium postępowania są dopuszczalne. Ponadto, analogicznie jak w przypadku prokuratora, jeśli Rzecznik Praw Obywatelskich lub Rzecznik Praw Dziecka staną się uczestnikami postępowania, w tym również postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, sąd zobowiązany będzie do przesyłania im wszelkich pism, które kierowane są do uczestników postępowania, orzeczeń oraz zawiadomień o terminach posiedzeń sądu.

Jedyna różnica między udziałem w postępowaniu cywilnym prokuratora i Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Rzecznika Praw Dziecka polega na innych przesłankach wzięcia udziału w postępowaniu, wynikająca z realizacji innych zadań⁵¹. Wobec tego, muszą zachodzić inne przesłanki, aby Rzecznik Praw Obywatelskich albo Rzecznik Praw Dziecka mógł wziąć udział w postępowaniu cywilnym. Jak wskazano wyżej, prokurator może brać udział w postępowaniu cywilnym, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego. Natomiast Rzecznik Praw Obywatelskich podejmuje czynności, jeśli poweźmie wiadomość wskazującą na naruszenie wolności i praw człowieka i obywatela (art. 8 ust. 1 u.r.p.o.)⁵² a także naruszenie zasady równego traktowania. Z art. 1 ust. 2 u.r.p.o. wynika bowiem, że Rzecznik Praw

⁴⁸ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie ...*, s. 95; E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie ...*, s. 222; M. Sychowicz, R. Kulski [w:] *Kodeks ...*, Tom I, pod red. A. Marciniaka, s. 141.

⁴⁹ T.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 627 (dalej u.r.p.o.).

⁵⁰ T.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 141 (dalej u.r.p.d.).

⁵¹ W. Siedlecki, *Udział Rzecznika Praw Obywatelskich w sądowym postępowaniu cywilnym*, Państwo i Prawo 1989, z. 4, s. 29; A. Kubiak, *Rzecznik Praw Obywatelskich*, Państwo i Prawo 1987, z. 12, s. 3.

⁵² E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie ...*, s. 222.

Obywatelskich stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz w innych aktach normatywnych, w tym również na straży realizacji zasady równego traktowania. Natomiast jednym z zadań Rzecznika Praw Dziecka jest stanie na straży praw dziecka określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Konwencji o prawach dziecka i w innych przepisach prawa, z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców (art. 1 ust. 2 u.r.p.d.). Ponadto Rzecznik Praw Dziecka przy wykonywaniu swoich uprawnień kieruje się dobrem dziecka oraz bierze pod uwagę, że naturalnym środowiskiem jego rozwoju jest rodzina (art. 1 ust. 3 u.r.p.d.). W związku z tym, Rzecznik Praw Dziecka podejmuje działania mające na celu ochronę praw dziecka, jeżeli te są naruszone lub zagrożone⁵³.

⁵³ E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 223.

Rozdział VI

Wszczęcie i wniosek wszczynający postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem

1. Wszczęcie postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem

Wszczęcie postępowania inicjuje ciąg czynności wiążących się z rozpoznaniem i uregulowaniem określonej sprawy cywilnej. W procesie wytoczenie powództwa jest czynnością procesową, która wywołuje skutki materialnoprawne oraz skutki procesowe¹. Analogiczne skutki będzie wywoływać wszczęcie postępowania nieprocesowego.

Zgodnie z ogólną zasadą funkcjonującą w postępowaniu nieprocesowym określoną w art. 506 k.p.c., wszczęcie postępowania nieprocesowanego następuje przez zgłoszenie wniosku wszczynającego postępowanie lub w przypadkach wskazanych w ustawie, z urzędu. W związku z tym, ustawodawca przewidział dwie formy wszczęcia postępowania nieprocesowego, tj. na wniosek i z urzędu². Jednakże przy postępowaniu w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem ustawodawca przewidział jeden z wymienionych sposobów wszczynania postępowania, a mianowicie jedynie na wniosek³. Wynika to *a contrario* z treści art. 598¹⁸ § 1 k.p.c., który stanowi, że w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi nie stosuje się art. 570 k.p.c. Natomiast art. 570 k.p.c. stanowi o wszczęciu postępowania w sprawach opiekuńczych z urzędu. W konsekwencji, z uwagi na wyłączenie możliwości wszczęcia postępowania w sprawach dotyczących

¹ E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2017, s. 314-315.

² E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie ...*, s. 315; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 430.

³ A. Laskowska-Huliasz [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego, Postępowania nieprocesowe, Postępowanie z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*, t. IV, cz. 2, pod red. P. Ryłskiego, M. Walasika, Warszawa 2023, s. 853.

wykonywania kontaktów z dziećmi z urzędu, możliwe jest jedynie wszczęcie omawianego postępowania na wniosek⁴.

W tym miejscu nasuwa się pytanie, przez wniesienie jakiego wniosku następuje wszczęcie postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. By odpowiedzieć na postawione wyżej pytanie, należy zaznaczyć, że postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem co do zasady składa się z dwóch etapów. W pierwszym etapie, sąd opiekuńczy zagrozi osobie, pod której pieczę dziecko pozostaje albo osobie uprawnionej do kontaktu z dzieckiem bądź osobie, której kontaktu zakazano – nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Natomiast w drugim etapie, jeśli osoba wobec której sąd zagroził nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej nadal nie wykonuje prawidłowo kontaktów z dzieckiem, sąd opiekuńczy nakaze zapłatę oznaczonej sumy pieniężnej. W doktrynie⁵ słusznie pierwszy etap określono mianem fazy psychologicznej lub fazy przymusu, a drugi fazy materializacji. Twórcą pojęcia określającego pierwszy etap jest włoski procesualista profesor Giuseppe Chiovenda, który wskazał, że w etapie tym przeważa element psychologiczny. Jego celem jest wywarcie przymusu i ostrzeżenie zobowiązanego, że w razie dalszego niewykonywania prawidłowo orzeczenia sądu czy ugody, zostanie obciążony określoną sumą pieniężną⁶.

Z dwuetapowym postępowaniem w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem mamy do czynienia, gdy najpierw w oddzielnym postępowaniu zostały uregulowane kontakty z dzieckiem, a następnie z uwagi na niewykonywanie lub nieprawidłowe wykonywanie tych kontaktów, konieczne jest wszczęcie postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Wówczas postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem składa się z dwóch etapów. Pokreślić należy, że oba etapy wymagają wniesienia stosownego wniosku. Wnioskiem wszczynającym pierwszy etap jest wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, natomiast wnioskiem otwierającym drugi etap jest wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Należy jednak zaznaczyć, że tylko jeden z wniosków wszczyna postępowanie w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem. Wnioskiem wszczynającym postępowanie dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem jest wniosek

⁴ M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2017, s. 138; E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie ...*, s. 721. Krąg podmiotów legitymowanych do złożenia wniosku o wszczęcie postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi został szczegółowo omówiony w rozdziale piątym.

⁵ M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 139.

⁶ *Ibidem*.

o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Wniosek ten, wszczynający pierwszy etap postępowania będzie wszczywał całe postępowanie dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem. Natomiast drugi etap postępowania stanowi wówczas jedynie kontynuację pierwszego etapu. Dlatego, wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej nie jest w takim przypadku traktowany jako wniosek wszczynający postępowanie w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem.

Ustawodawca przewiduje jednak pewien wyjątek w zakresie uznania wniosku o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej za wniosek wszczynający postępowanie dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem. Ma to miejsce wówczas, gdy zagrożenie nakazaniem zapłaty zostanie orzeczone na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. wraz z uregulowaniem kontaktów z dzieckiem. W takiej sytuacji, wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jest traktowany jako wniosek wszczynający postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.

2. Warunki formalne wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej

2.1. Uwagi wstępne

Każde pismo wszczynające postępowanie cywilne podlega weryfikacji sądu pod względem spełnienia warunków formalnych. Nie inaczej sytuacja przedstawia się w przypadku wniosku wszczynającego postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem o zagrożenie nakazania zapłaty sumy pieniężnej na rzecz osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem (art. 598¹⁵ § 1 k.p.c.) albo na rzecz osoby, pod której pieczę dziecko pozostaje (art. 598¹⁵ § 2 k.p.c.),

Przepisy regulujące wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie określają warunków formalnych wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej. W związku z tym stosuje się przepisy ogólne o postępowaniu nieprocesowym, a mianowicie art. 511 § 1 k.p.c.⁷. Przytoczony przepis stanowi, że wniosek o wszczęcie postępowania powinien czynić zadość przepisom o pozwie, z tą zmianą, że zamiast pozwanego należy wymienić zainteresowanych w sprawie. Wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej winien zatem spełniać

⁷ J. Jagiela [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom III. Komentarz art. 425-729*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, s. 948.

wymagania określone w art. 187 k.p.c. Natomiast art. 187 k.p.c. z kolei odwołuje się do treści art. 126 k.p.c., stanowiąc że pozw winien czynić zadość warunkom pisma procesowego. W związku z powyższym, wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty musi również spełnić wymagania przewidziane dla każdego pisma procesowego (art. 511 w zw. z art. 126 k.p.c.)⁸.

Ustawodawca przewidział dwa różniące się od siebie wnioski o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej. Pierwszy, samodzielny, który może być wniesiony na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. Stanowi on wniosek wszczynający postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem. Drugi, wnoszony na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c., który nie wszczyna postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, lecz jest dodatkowym wnioskiem zgłaszanym i rozpoznawanym w ramach postępowania o ustalenie kontaktów z dzieckiem.

Rozważania dotyczące wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej zamieszczone w niniejszym podrozdziale będą dotyczyły pierwszego wniosku wszczynającego postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem. Omówione warunki formalne i fiskalne są w znacznej części aktualne również w odniesieniu do wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej zgłaszanego i rozpoznawanego w ramach postępowania o ustalenie kontaktów z dzieckiem na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. W związku z tym, dla uniknięcia nieporozumień, w niniejszym podrozdziale, zostaną wskazane także odrębności istniejące pomiędzy tymi wnioskami.

2.2. Warunki ogólne wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej

Przepis 126 k.p.c. przewiduje szereg wymagań, które musi spełniać każde pismo procesowe. Pierwsza część adresowa pism procesowych obejmuje dane przewidziane w art. 126 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., tj. oznaczenie sądu, do którego pismo jest skierowane, imię i nazwisko lub nazwę stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników⁹. W związku z tym, wnioskodawca składający wniosek w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem

⁸ M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 138; A. Dziewulska, *Sprawy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem*, Młoda Palestra 2016, z. 1, s. 63; P. Woś, *Przeciwdziałanie alienacji rodzicielskiej w postępowaniu cywilnym - sprawy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem*, Studia Prawnicze KUL 2022, z. 1 (89), s. 297.

⁹ E. Rudkowska-Ząbczyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 126 (dostęp: 23.07.2022 r.).

musi przede wszystkim określić właściwy sąd, do którego kieruje pismo¹⁰. W literaturze odmiennie interpretuje się spełnienie powyższego warunku. Część doktryny¹¹ wskazuje, że poza określeniem nazwy sądu i jego adresu, koniecznym jest również wskazanie wydziału sądu, w którym toczyć się będzie postępowanie. Natomiast zgodnie z postanowieniem Sądu Najwyższego, termin do dokonania czynności procesowej w formie pisma procesowego jest zachowany wówczas, gdy pismo zostało przed upływem terminu wniesione do właściwego sądu, co oznacza zarówno złożenie pisma w biurze podawczym sądu, jak i w jakimkolwiek jego wydziale, stanowiącym jednostkę organizacyjną sądu, nawet w tym, który nie jest właściwy do podjęcia dalszych czynności sądowych¹². Mając na uwadze treść tego orzeczenia, podzielić należy stanowisko wyrażone przez S. Cieślaka¹³, że spełnieniem warunku określenia właściwego sądu jest wskazanie nazwy i siedziby sądu, natomiast nie ma potrzeby oznaczenia wydziału. Brak oznaczenia wydziału nie może być zatem traktowany jako brak formalny pisma procesowego wszczynającego postępowanie.

Odnosząc powyższe do wniosku wszczynającego postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, określenie właściwego wydziału sądu nie stanowi problemu, gdyż zawsze będzie to wydział rodzinny i nieletnich, aczkolwiek nie musi być oznaczony we wniosku. Niezależnie od tego, brak określenia przez wnioskodawcę we wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej wydziału rodzinnego i nieletnich, nie stanowi braku formalnego uniemożliwiającego nadanie sprawie biegu. Trzeba jednak mieć na uwadze, że zgodnie z art. 20 pkt 5 p.u.s.p. nie w każdym sądzie rejonowym jest utworzony wydział rodzinny i nieletnich. Ustawodawca w art. 20 pkt 5 p.u.s.p. wskazuje, że Minister Sprawiedliwości, po zasięgnięciu opinii Krajowej Rady Sądownictwa może w drodze rozporządzeń przekazać jednemu sądowi rejonowemu rozpoznawanie spraw z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych oraz spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw, z właściwości lub części

¹⁰ Szerzej na temat właściwości sądu w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem zob. rozdział czwarty, podpunkt trzeci.

¹¹ E. Rudkowska-Ząbczyk, *Pisemne czynności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2008, s. 58; M. Jędrzejewska, K. Weitz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Tom I, Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 696-697.

¹² Postanowienie SN z dnia 24.06.2002 r., I PZ 55/02, Legalis nr 55015 (dostęp: 23.07.2022 r.).

¹³ S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 187-188.

obszarów właściwości innych sądów rejonowych, działających w tym samym okręgu sądowym. Przykładem sądu rejonowego, któremu przekazano sprawy z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego jest Sąd Rejonowy Katowice-Zachód w Katowicach, któremu przekazano sprawy z obszaru właściwości Sądu Rejonowego Katowice-Wschód w Katowicach¹⁴.

Drugim warunkiem każdego pisma procesowego jest określenie stron postępowania. W tym przedmiocie wyłania się różnica między trybem procesowym a postępowaniem nieprocesowym. Postępowanie nieprocesowe nie przewiduje bowiem stron postępowania, lecz wnioskodawcę i uczestników postępowania. Dlatego art. 511 § 1 k.p.c. stanowi, że wniosek o wszczęcie postępowania powinien czynić zadość przepisom o pozwie, z tą zmianą, że zamiast pozwanego należy wymienić zainteresowanych w sprawie. Natomiast ustawodawca w art. 511 § 1 k.p.c. pomija kwestię określenia podmiotu wszczynającego postępowanie nieprocesowe. Skoro ustawodawca przewiduje, że wniosek o wszczęcie postępowania winien czynić zadość przepisom o pozwie, oczywistym jest określenie podmiotu składającego wniosek. Ponieważ w postępowaniu nieprocesowym nie występuje powód, lecz wnioskodawca, należy to uwzględnić we wniosku wszczynającym postępowanie. W związku z tym należy przyjąć rozwiązanie analogiczne jak w art. 511 § 1 k.p.c. względem pozwanego, tj. określić zamiast powoda wnioskodawcę. Podmiot składający wniosek o wykonywanie kontaktów z dzieckiem jako wnioskodawcę określa zatem siebie, natomiast jako uczestnika osobę, która nie wykonuje albo niewłaściwie wykonuje bądź narusza obowiązki wynikające z orzeczenia albo z ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. Oznaczając podmioty postępowania w przypadku osób fizycznych, a tylko z takimi mamy do czynienia w postępowaniu o zagrożenie nakazaniem zapłaty, należy podać jej imię i nazwisko. Przy złożeniu wniosku wszczynającym postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, które jest traktowane jako pierwsze pismo w sprawie, zgodnie z art. 126 § 2 pkt 1 i 2 k.p.c. należy dodatkowo podać również miejsce zamieszkania i adres wnioskodawcy i uczestnika postępowania oraz numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL) wnioskodawcy. Jeśli wnioskodawca jest reprezentowany przez pełnomocnika, należy również oznaczyć

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 listopada 2012 r. w sprawie przekazania niektórym sądom rejonowym rozpoznawania spraw należących do właściwości wydziałów rodzinnych i nieletnich z obszarów właściwości innych sądów rejonowych, t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1353.

pełnomocnika, wskazując jego imię, nazwisko, miejsce zamieszkania lub siedziby oraz adres (art. 126 § 1 pkt 2 k.p.c. i art. 126 § 2 pkt 1¹ k.p.c.).

Kolejnym warunkiem formalnym pism procesowych jest oznaczenie rodzaju pisma. Ze względu na to kryterium, pisma procesowe można podzielić na zwykłe i kwalifikowane. Za pismo kwalifikowane uważa się takie, które posiada nazwę, np. pozew, apelacja¹⁵. Pismo procesowe zwykłe zaś, to takie, które nie posiada kodeksowej nazwy. Przy tego rodzaju pismach wystarczającym jest zatytułowanie wnoszonego pisma jako „pismo procesowe”. Mimo wymagania określenia rodzaju pisma, brak ten nie ma charakteru bezwzględny, gdyż dowolność zatytułowania wniosku wynika z tego, że mylne określenie rodzaju pisma nie wpływa na dalszy jego bieg¹⁶. Ponadto jak podkreślił Sąd Najwyższy, każde pismo procesowe, niezależnie od tego, jaką nazwę nada mu strona, powinno być rozpoznane w takim trybie, który w najpełniejszym stopniu czyni możliwym uczynienie zadość zamieszczonemu w nim wnioskowi strony¹⁷. Wydaje się, że warto jednak określić pismo procesowe w sposób bardziej precyzyjny. Tytuł pisma procesowego, winien być zgodny z jego treścią i merytorycznym celem określonym w kodeksie postępowania cywilnego. Do pism procesowych zwykłych zaliczyć można również wniosek wszczynający postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej. Wynika to z faktu, że w ustawie nie określono ścisłej nazwy tego wniosku. Choć określenie tego wniosku jako „pismo procesowe” nie stanowi braku formalnego, warto jest jednak określić go precyzyjniej. Mając na uwadze sposób określania rodzaju pisma, przedmiotowy wniosek można zatem określić w sposób następujący: „Wniosek o wykonywanie kontaktów z dzieckiem” albo „Wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej”. Wydaje się, że ostatni sposób określenia pisma najbardziej odpowiada kodeksowym założeniom regulacji art. 598¹⁵ k.p.c.

Kolejnym warunkiem formalnym wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej jest osnowa wniosku, czyli kategorycznie sformułowane twierdzenie lub żądanie wnioskodawcy odzwierciedlające jego wolę¹⁸. Jeżeli osnowa wniosku jest niezrozumiała, wnioskodawca powinien być wezwany do sprecyzowania wniosku w terminie określonym

¹⁵ W. Broniewicz, *Warunki uwzględnienia powództwa*, Państwo i Prawo 2003, z. 3, s. 32.

¹⁶ T. Szanciło [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Komentarz art. 1-505*³⁹, pod red. T. Szanciło, Warszawa 2019, s. 493.

¹⁷ Postanowienie SN z dnia 13.12.1965 r., III RP 64/65, Legalis nr 12517 (dostęp: 23.07.2022 r.).

¹⁸ Postanowienie SN z dnia 22.11.1999 r., I CKN 526/98, Legalis nr 336066 (dostęp: 26.07.2022 r.).

w art. 130 § 1 k.p.c.¹⁹. W przypadku omawianego wniosku, żądaniem wnioskodawcy będzie orzeczenie zagrożenia nakazania zapłaty sumy pieniężnej za naruszenie obowiązków wynikających z orzeczenia lub ugody sądowej albo zawartej przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem.

Następnym ważnym elementem wniosku wszczynającego postępowanie o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej jest wskazanie faktów, na których wnioskodawca opiera swój wniosek oraz wskazanie dowodów na wykazanie każdego faktu (art. 126 § 1 pkt 5 k.p.c.). Ustawodawca zastrzega, że wskazanie dowodów wykazujących te fakty, zachodzi w przypadku, gdy jest to konieczne do rozstrzygnięcia wniosku (...). W przypadku omawianego wniosku wydaje się, że wszystkie fakty wykazujące niewykonywanie, niewłaściwe wykonywanie czy też naruszanie obowiązków wynikających z orzeczenia sądowego albo ugody sądowej lub ugody zawartej przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem będą wymagały ich wskazania oraz wykazania dowodami. Konieczność wykazania przez wnioskodawcę podnoszących przez niego żądań i twierdzeń wynika również z faktu, że na nim jako wnoszącym wniosek spoczywa ciężar udowodnienia przytoczonych okoliczności.

Jednym z warunków formalnych każdego pisma procesowego jest podpis wnioskodawcy, jej przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika. Ustawodawca nie określa jakie warunki ma spełniać podpis poza tym, że musi być własnoręczny. Natomiast z orzecznictwa²⁰ wynika, że podpis ma być znakiem pisarskim używanym przez jego sygnatariusza w roli podpisu, który go identyfikuje, a więc wykazuje cechy indywidualne i powtarzalne. Dodatkowo podpis nie musi być czytelny, musi jednak obejmować co najmniej nazwisko. Nie jest natomiast wystarczające podpisanie się samym imieniem²¹. W orzecznictwie²² został wyrażony ponadto pogląd, zgodnie z którym za podpis nie może być traktowany wzór podpisu odtworzony na piśmie procesowym mechanicznie.

Jedyny wyjątek od wymogu własnoręcznego podpisu wnioskodawcy, ustawodawca przewiduje w art. 126 § 4 k.p.c. Zgodnie z jego treścią za stronę, która nie może się podpisać, podpisuje pismo osoba przez nią upoważniona, z wymienieniem przyczyny, dla której strona

¹⁹ Postanowienie SN z dnia 11.03.2004 r., II UZ 7/04, Legalis nr 279567 (dostęp: 26.07.2022 r.).

²⁰ Postanowienie SN z dnia 26.11.2014 r., III CZ 48/14, Lex/el. nr 1628932 (dostęp: 26.07.2022 r.).

²¹ E. Stefańska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16)*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 126 (dostęp: 26.07.2022 r.); E. Stefańska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-477(16)*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021, s. 418.

²² Postanowienie SN z 17.04.1967 r., II PZ 22/67, Lex/el. nr 6142 (dostęp: 26.07.2022 r.).

sama się nie podpisała. Przyczyną taką może być choroba, kalectwo, nieumiejętność pisanie²³. Osobą, która podpisuje pismo za osobę wnoszącą pismo, może być każda inna osoba, np. sąsiad, lekarz, ważne tylko by nie była uczestnikiem postępowania²⁴. W takiej sytuacji zastępczy podpis pozostaje podpisem osoby upoważnionej²⁵. Ustawodawca nie przewiduje żadnej formy dla upoważnienia, natomiast wydaje się, że koniecznym jest wykazanie jego istnienia. Wydaje się, że wnioskodawca może wykazać fakt upoważnienia innej osoby do złożenia podpisu poprzez przedłożenie np. dokumentacji medycznej, z której będzie wynikać niemożność poruszania ręką lub inna choroba uniemożliwiająca wnioskodawcy wykonanie podpisu, albo poprzez ustne oświadczenie wnioskodawcy złożone przed sądem albo przez wymienienie przyczyny niemożności złożenia podpisu przez osobę upoważnioną.

Choć nie ma żadnych warunków formalnych, określających w którym miejscu pisma procesowego podpis ma być złożony, zwyczajowo przyjęto zasadną praktykę, utrwaloną w orzecznictwie²⁶, że podpis umieszcza się w dolnej części pisma, jako jego zatwierdzenie, na znak, że ta część pisma jest objęta oświadczeniem woli lub wiedzy podpisującego.

Przepis art. 126 § 1 pkt 7 k.p.c. stanowi, że jednym z warunków formalnych pisma procesowego jest również wymienienie załączników. Rozwinięciem tego przepisu jest art. 128 § 1 k.p.c., który stanowi, że do pisma procesowego należy dołączyć jego odpisy i odpisy załączników dla doręczenia ich uczestniczącym w sprawie osobom. Uzasadnia to słuszny pogląd wyrażony przez A. Mączkowskiego²⁷, że odpis pisma nie stanowi załącznika. Z utrwalonej praktyki wynika jednak, że odpis pisma wraz z załącznikami wymieniany jest w pismach procesowych jako jeden z załączników. Oczywiście nie można tego traktować jako brak formalny, skoro następuje oznaczenie dołączonego egzemplarza jako odpisu wraz z załącznikami²⁸. Dodać należy, że wymienienie załączników polega na wskazaniu każdego z nich z osobna i ich nazwaniu²⁹. Jednym z załączników może być

²³ M. Sorysz, M. Kaczyński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom Ia., Komentarz art. 1-424*¹², pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020, s. 459.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ E. Rudkowska-Ząbczyk [w:] *Kodeks ...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 126 (dostęp: 25.07.2022 r.).

²⁶ Postanowienie SN z 30.03.2017 r., V CZ 23/17, Lex/el. nr 2273880 (dostęp: 26.07.2022 r.).

²⁷ A. Mączyński, *Niewymienienie załączników w pozwie jako brak formalny uzasadniający zwrot pozwu*, Monitor Prawniczy 2010, Nr 6, s. 347.

²⁸ A. Torbus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom I. Komentarz art. 1-205*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, s. 793.

²⁹ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 20.12.2012 r., I ACz 2007/12, Legalis nr 730611 (dostęp: 23.07.2022 r.).

dokument pełnomocnictwa lub uwierzytelniony odpis pełnomocnictwa, jeśli wnioskodawcę reprezentuje pełnomocnik.

Wnioskodawca do wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej powinien dołączyć odpisy lub oryginały wszelkich powołanych w piśmie dokumentów stanowiących dowody w sprawie, wykazujące fakt naruszenia obowiązku wynikającego z orzeczenia sądu lub ugody sądowej albo zawartej przed mediatorem. Powinność ta wynika z regulacji określonej w art. 126 § 1¹ k.p.c. Należy nadmienić, że zgodnie ze znowelizowanym art. 126 § 1¹ k.p.c., niezałączenie dokumentów powołanych w treści wniosku, winno skutkować wdrożeniem procedury określonej w art. 130 k.p.c., a w wypadku pisma procesowego wniesionego przez adwokata lub radcę prawnego³⁰ zasadne będzie zastosowanie rygoru wynikającego z art. 130^{1a} k.p.c.³¹. Rygor określony w art. 130^{1a} k.p.c. przewiduje, że w razie niemożności nadania pismu biegu, z uwagi na istniejące braki formalne, przewodniczący zwraca wniosek bez wezwania do jego poprawienia lub uzupełnienia. W zarządzeniu o zwrocie wniosku, przewodniczący jednak określa braki formalne, które stanowią podstawę zwrotu wniosku (art. 130^{1a} § 2 k.p.c.). Jeśli w terminie tygodniowym od dnia doręczenia zarządzenia o zwrocie wniosku, wnioskodawca wniesie poprawiony bądź uzupełniony wniosek, będzie on wywoływał skutek od daty pierwotnego wniesienia (art. 130^{1a} § 3 zd. pierwsze i drugie k.p.c.). Skutek ten nie nastąpi w przypadku kolejnego zwrotu wniosku, chyba że zwrot nastąpił na skutek braków uprzednio niewskazanych (art. 130^{1a} § 3 zd. trzecie k.p.c.).

Jeśli strona będzie reprezentowana przez pełnomocnika, ustawodawca przewiduje, że jednym z dokumentów, które należy złożyć w sądzie, jest pełnomocnictwo albo uwierzytelniony odpis pełnomocnictwa (art. 126 § 3 k.p.c.).

Przenosząc powyższe rozważania na grunt wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej należy wskazać, że wnioskodawca zobowiązany będzie do wymienienia w piśmie procesowym odpisu wniosku jako załącznika pisma oraz do załączenia owego odpisu wniosku dla uczestnika postępowania będącego osobą naruszającą obowiązki wynikające z orzeczenia albo z ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem. Ponadto

³⁰ Ustawodawca przewiduje zwrot pisma bez wezwania do usunięcia braków, a więc zastosowanie normy art. 130^{1a} k.p.c. wobec szerszego kręgu osób, aniżeli tylko do adwokatów i radców prawnych. Są nimi również rzecznicy patentowi oraz Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej. Jednak dwa ostatnie podmioty nie występują w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, dlatego zostały pominięte.

³¹ E. Stefańska [w:] *Kodeks ...*, Tom I, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 126 (dostęp: 26.07.2022 r.); E. Stefańska [w:] *Kodeks ...*, Tom I, pod red. M. Manowskiej, s. 411.

wnioskodawca zobowiązany będzie do wymienienia jako załączniki dowodów, na które powoływał się w piśmie oraz złożenia odpisów lub oryginałów wszelkich powołanych w piśmie dokumentów stanowiących dowody w sprawie, wskazujących na fakt naruszenia obowiązku wynikającego z orzeczenia sądu lub ugody sądowej albo zawartej przed mediatorem (art. 126 § 1¹ k.p.c.). Jeśli wnioskodawca będzie reprezentowany przez pełnomocnika, obligatoryjnie do wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty za naruszenie kontaktów z dzieckiem należy dołączyć pełnomocnictwo lub uwierzytelniony odpis pełnomocnictwa.

Przepisy odnoszące się *stricte* do wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej przewidują złożenie wraz z wnioskiem obligatoryjnie jednego załącznika. Jest nim odpis wykonalnego orzeczenia albo wykonalnej ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem (art. 598¹⁹ § 1 k.p.c.)³². Powyższy obowiązek wynika z faktu, że wszczęcie przedmiotowego postępowania opiekuńczego musi być poprzedzone ustaleniem kontaktów w ugodzie czy w treści orzeczenia sądu³³. Jest to konsekwencja wykonawczego charakteru postępowań dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem w stosunku do postępowań, w których wydano rozstrzygnięcie o uregulowaniu lub zakazaniu kontaktów z dzieckiem. Należy podkreślić, że wszczęcie postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem jest niemożliwe, jeśli sposób wykonywania kontaktów z dzieckiem został ustalony w inny sposób np. w porozumieniu (umowie) pomiędzy osobą, pod której pieczęć dziecko pozostaje a osobą uprawnioną do kontaktu z dzieckiem. W takim przypadku, istnieje konieczność złożenia najpierw wniosku o uregulowanie kontaktów z dzieckiem³⁴ i dopiero po ich uregulowaniu, wniosku wszczynającego postępowanie o wykonywanie kontaktów.

Ustawodawca wymaga, aby załączone do wniosku orzeczenie bądź ugoda sądowa albo ugoda zawarta przed mediatorem, spełniały wymóg wykonalności. O podstawie wszczęcia postępowania w przedmiocie wykonalności w postępowaniu w sprawach rodzinnych i opiekuńczych stanowi art. 578¹ k.p.c. W zależności od tego, czy o kontaktach orzeczono w orzeczeniu sądowym czy w ugodzie zawartej przed mediatorem, różne są sposoby

³² M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 138; J. Studzińska, *Charakter postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem* [w:] *Procedury w sprawach małżeńskich. Teoria i praktyka*, pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztuchmilera, Olsztyn 2016, s. 138-139; A. Dziewulska, *op. cit.*, s. 63; P. Woś, *op. cit.*, s. 297.

³³ N. Krej [w:] *Kodeks ...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁵ (dostęp: 25.07.2022 r.).

³⁴ J. Studzińska, *Charakter ...*, [w:] *Procedury ...*, pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztuchmilera, s. 139.

stwierdzenia wykonalności. Wykonalność można zatem stwierdzić jedynie w odniesieniu do orzeczenia sądowego lub ugody sądowej. Natomiast w przypadku ugody zawartej przed mediatorem, następuje zatwierdzenie takiej ugody, a nie stwierdzenie jej wykonalności. Zgodnie z § 3 art. 578¹ k.p.c. wykonalność orzeczenia sąd stwierdza z urzędu. Ponieważ ustawodawca w art. 578¹ § 3 k.p.c. odnosi się jedynie do orzeczeń sądowych, natomiast pomija ugody, przyjąć należy, że stwierdzenie wykonalności ugody sądowej następuje tylko na wniosek³⁵.

Jak zostało wspomniane wyżej, regulacja w zakresie zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem kształtuje się nieco odmiennie od stwierdzenia wykonalności ugody sądowej. Ugoda zawarta przed mediatorem, zgodnie z art. 183¹⁴ k.p.c., jest zatwierdzana przez sąd na wniosek uczestnika. Skoro ugoda zawarta przed mediatorem w zakresie ukształtowania kontaktów z dzieckiem nie podlega wykonaniu w drodze egzekucji sądowej, to zatwierdzenie ugody następuje postanowieniem, na posiedzeniu niejawnym, bez wydawania klauzuli wykonalności (art. 183¹⁴ § 2 k.p.c.)³⁶.

Ustawodawca przewiduje możliwość wykonywania kontaktów z dzieckiem również na mocy orzeczeń sądów czy ugody pochodzących od organów obcych państw. Wówczas, w pierwszej kolejności istnieje konieczność stwierdzenia jej wykonalności przez polski sąd. Według art. 598¹⁹ § 2 k.p.c. w takim przypadku odpowiednie zastosowanie znajdzie regulacja zawarta w przepisach art. 1150-1150², 1150⁴ i 1152 k.p.c. Konieczność stwierdzenia wykonalności orzeczenia lub ugody zawartej w obcym państwie zachodzi jednak tylko wtedy, gdy umowy międzynarodowe, których Rzeczpospolita Polska jest stroną, oraz przepisy prawa unijnego nie stanowią inaczej³⁷.

Kwestia wykonalności orzeczeń państw obcych w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem została unormowana analogicznie jak w przypadku postępowania o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, która została unormowana w art. 598¹⁴ § 1 k.p.c.³⁸. Zgodnie z tym przepisem, przymusowe odebranie

³⁵ Por. J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 948; M. Malczyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom Ib., Komentarz art. 425-729*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020, s. 667; J. Ignaczewski [w:] *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, pod red. J. Ignaczewskiego, Warszawa 2012, s. 214.

³⁶ R. Morek, A. Budniak-Rogała [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art.183¹⁴ (dostęp: 25.07.2022 r.); J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 948.

³⁷ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 948-949.

³⁸ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 948; Por. Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Art. 506-729*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, s. 382;

dziecka może zostać zarządzone przez polski sąd na podstawie orzeczenia sądu lub innego organu państwa obcego. Jako orzeczenie organu państwa obcego innego niż sąd, na gruncie art. 598¹⁴ k.p.c. poczytuje się wszelkie rozstrzygnięcia organów, które według prawa państwa, w którym je wydano, uprawnione są do orzekania w przedmiocie odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką³⁹. Przenosząc to na grunt wykonywania kontaktów z dzieckiem, jako orzeczenie innego organu państwa obcego należy rozumieć każde rozstrzygnięcie organu, które według prawa państwa, w którym je wydano, uprawniono jest do orzekania w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem. Organami państw obcych innych niż sądy mogą być więc organy administracyjne, notariusze oraz urzędnicy stanu cywilnego, jeżeli tak przewiduje właściwe prawo obce⁴⁰. Dodać należy, że ustawodawca w przeciwieństwie do regulacji określonej w art. 598¹⁴ k.p.c. dotyczącej przymusowego odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, umożliwia stwierdzenie wykonalności również ugód zawieranych w państwach obcych (art. 598¹⁹ § 2 k.p.c.).

Ustawodawca do odpowiedniego stosowania art. 1150-1151² i 1151⁴ k.p.c. odwołuje się również w art. 598¹⁴ k.p.c. Z treści uzasadnienia projektu ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁴¹ wynika, że wprowadzenie art. 598¹⁴ k.p.c. pozostaje w związku z określeniem trybu udzielenia *exequatur* zagranicznym orzeczeniom nakazującym odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką z uwagi na fakt, że orzeczenia takie w Rzeczypospolitej Polskiej są wykonywane w trybie pozaegzekucyjnym i nie jest im nadawana klauzula wykonalności⁴².

Stwierdzenie wykonalności orzeczenia sądu lub innego organu państwa obcego w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem następuje tylko na wniosek (art. 1151 § 1 k.p.c.). Sądem właściwym do stwierdzenia wykonalności orzeczenia lub ugody obcego państwa będzie sąd okręgowy miejsca zamieszkania zobowiązanego, w razie braku

Z. Strus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Art. 506-729*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013, s. 304.

³⁹ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, A. Zielińskiego, Warszawa 2022, s. 1342.

⁴⁰ N. Krej [w:] *Kodeks ...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁴ (dostęp: 08.08.2022 r.).

⁴¹ Dz.U. z 2008 r., Nr 234, poz. 1571.

⁴² Druk Sejmowy nr 949, Sejm RP VI kadencji s. 28.

takiego sądu - sąd okręgowy, w którego okręgu ma być prowadzone postępowanie. Stwierdzenie wykonalności następuje bez nadawania klauzuli wykonalności⁴³. Wniosek o stwierdzenie wykonalności orzeczenia sądu lub innego organu obcego podlega stałej opłacie w wysokości 300,00 złotych (art. 24 ust. 1 pkt 2 u.k.s.c.).

Szczególne przepisy dotyczące wykonalności orzeczeń państw Unii Europejskiej⁴⁴ w zakresie wykonywania kontaktów z dzieckiem przewidziane są w sekcji 2 „uznawanie i wykonywanie niektórych orzeczeń uprzywilejowanych” rozporządzenia Rady UE 2019/1111 z dnia 25 czerwca 2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (wersja przekształcona)⁴⁵. Orzeczenia, o których stanowi art. 42 ust. 1 pkt a i b rozporządzenia 2019/1011, a więc dotyczące m.in. kontaktów z dzieckiem (art. 42 ust. 1 pkt a rozporządzenia 2019/1111), cechują się uprzywilejowanym mechanizmem uznania i wykonalności⁴⁶. Oznacza to, że orzeczenie, o którym mowa w art. 42 ust. 1 rozporządzenia nr 2019/1111, wydane w jednym państwie członkowskim jest uznawane w innych państwach członkowskich bez potrzeby przeprowadzania specjalnego postępowania i bez możliwości sprzeciwienia się jego uznaniu, jeżeli – i w zakresie, w jakim – nie stwierdzi się, że nie da się go pogodzić z późniejszym orzeczeniem, które dotyczy odpowiedzialności rodzicielskiej w stosunku do tego samego dziecka i które zostało wydane w państwie członkowskim, w którym powołano się na uznanie lub w innym państwie członkowskim lub w państwie trzecim, w którym dziecko ma zwykły pobyt, o ile to późniejsze orzeczenie spełnia warunki niezbędne do jego uznania w państwie członkowskim, w którym powołano się na uznanie (art. 43 ust. 1 i 50 rozporządzenia nr 2019/1111). Orzeczenie, o którym mowa w art. 42 ust. 1, wydane w jednym państwie członkowskim, które jest w tym państwie członkowskim wykonalne, (...)

⁴³ Uzasadnienie projektu ustawy z 05.12.2008 r., Druk Sejmowy nr 949, Sejm RP VI kadencji, s. 28; M. Malczyk [w:] *Kodeks ..., Tom. Ib*, pod red. Góry-Błaszczkowskiej, s. 660.

⁴⁴ Rozporządzenie dotyczy wszystkich państw Unii Europejskiej z wyjątkiem Danii; Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 382.

⁴⁵ Dz.U.UE.L.2019.178.1. Rozporządzenie weszło w życie z dniem 01.08.2022 r., (dalej: rozporządzenie nr 2019/1111).

⁴⁶ P. Rodziewicz [w:] *Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Komentarz do Rozporządzenia Rady UE 2019/1111*, pod red. J. Gołaczyńskiego, Lex/el., uw. do art. 42 (dostęp: 13.08.2022 r.).

podlega wykonaniu w innych państwach członkowskich bez konieczności uzyskania stwierdzenia wykonalności (art. 45 ust. 1 rozporządzenia nr 2019/1111).

Aby orzeczenie mogło być uznane i wykonane w innym państwie członkowskim musi być potwierdzone zaświadczeniem. Zaświadczenie wydawane jest jedynie na wniosek zainteresowanego. Sądem właściwym do wydania zaświadczenia jest sąd, który wydał orzeczenie, o którym stanowi art. 42 ust. 1 rozporządzenia nr 2019/1111. Jeśli orzeczenie dotyczy prawa do osobistej styczności z dzieckiem (prawa do kontaktów), sąd państwa pochodzenia orzeczenia wydaje zaświadczenie przy użyciu formularza stanowiącego załącznik nr V⁴⁷. Zaświadczenie wypełnia się i wydaje w języku, w którym sporządzono orzeczenie. Zaświadczenie można też wydać w innym języku urzędowym instytucji Unii Europejskiej, o zastosowanie którego wystąpiła jedna ze stron. W żaden sposób nie zobowiązuje to sądu wydającego zaświadczenie do zapewnienia tłumaczenia lub transliteracji przetłumaczalnej treści pól tekstu dowolnego (art. 47 ust. 2 rozporządzenia nr 2019/1111). Sąd państwa, który wydał orzeczenie może wydać zaświadczenie jeśli zostaną spełnione kumulatywnie wszystkie przesłanki określone w art. 47 ust. 3 rozporządzenia. Zgodnie z tym przepisem, wszystkim stronom, których to dotyczy, zapewniono możliwość bycia wysłuchanymi, a dziecku zapewniono możliwość wyrażenia jego poglądów, o ile przewiduje to prawo krajowe. Natomiast, gdy orzeczenie zostało wydane zaocznie, warunkiem wydania zaświadczenia jest, aby osobie nieobecnej pismo wszczynające postępowanie lub pismo równorzędne zostało doręczone w czasie i w sposób umożliwiający jej przygotowanie obrony albo ustalono, że osoba nieobecna jednoznacznie zgodziła się z orzeczeniem.

Wymaganie dotyczące załączenia do wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej odpisu wykonalnego orzeczenia albo ugody zawartej przed sądem lub mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem dotyczy jedynie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej wniesionego na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. Natomiast nie dotyczy wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej rozpoznawanego w ramach postępowania o ustalenie kontaktów z dzieckiem. Wynika, to z faktu, że w przypadku wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. strony dopiero są w trakcie ustalania kontaktów z dzieckiem. W tym samym postępowaniu rozpoznane więc będzie żądanie ustalenia kontaktów z dzieckiem oraz

⁴⁷ *Ibidem*.

zagrożenia nakazaniem zapłaty. Zatem, wnosząc w postępowaniu o uregulowanie kontaktów z dzieckiem dodatkowy wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, nie ma fizycznie jeszcze orzeczenia czy ugody w przedmiocie kontaktów z dzieckiem.

Wydaje się, że niezbędnym załącznikiem wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, o którym ustawodawca wprost nie stanowi, jest przedłożenie dokumentów ukazujących możliwości zarobkowe uczestnika postępowania. Wynika to z faktu, że sąd orzekając o zagrożeniu nakazaniem sumy pieniężnej, ową sumę ustala badając możliwości zarobkowe uczestnika postępowania. W związku z tym, o ile dokumentami wykazującymi możliwości zarobkowe dysponuje wnioskodawca, winien je załączyć do wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty. Natomiast, jeśli wnioskodawca nie jest w posiadaniu takich dokumentów, co wynika oczywiście ze ściśle osobistego charakteru takich danych, winien zawnieść o przedłożenie ich przez uczestnika postępowania.

2.3. Warunki formalne wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej właściwe dla pozwu

Wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej poza warunkami formalnymi przewidzianymi dla wszystkich pism procesowych, winien również spełniać warunki określone dla pozwu, o których stanowi art. 187 k.p.c. Należy jednak mieć na uwadze, że art. 187 k.p.c. względem wniosków składanych w postępowaniu nieprocesowym, stosuje się odpowiednio, zatem z uwzględnieniem modyfikacji koniecznych dla postępowania nieprocesowego.

Z całą stanowczością stwierdzić należy, że wniosek wszczynający postępowanie w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem winien zawierać dokładnie określone żądanie i przytoczenie okoliczności uzasadniających to żądanie (art. 187 § 1 pkt 1 i 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Zatem wnioskodawca ma obowiązek dokładnie sprecyzować, czego żąda. Jeśli bowiem istnieją jakiejkolwiek wątpliwości odnośnie treści żądania, wnioskodawca winien zostać wezwany do jego sprecyzowania, gdyż treści żądania sąd nie może się domyślać bądź domniemywać⁴⁸. W przypadku analizowanego wniosku, żądaniem wnioskodawcy będzie zatem orzeczenie przez sąd względem osoby, która narusza obowiązki

⁴⁸ Por. T. Szanciło [w:] *Kodeks ...*, Tom I, pod red. T. Szanciło, s. 695.

wynikające z kontaktów z dzieckiem zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej.

Jak już była mowa, wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej może być rozpoznany w ramach postępowania o ustalenie kontaktów z dzieckiem na mocy art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. Zauważyć należy, że w przypadku wskazanej wyżej kumulacji roszczeń, żądanie osoby domagającej się ustalenia kontaktów z dzieckiem oraz zagrożenia nakazaniem zapłaty, będzie szersze niż w samodzielnym postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem wniesionym na podstawie art. 589¹⁵ k.p.c. W tym przypadku żądanie będzie obejmowało także kwestię dotyczącą ustalenia kontaktów z dzieckiem. Tak więc, w postępowaniu o rozwód, jeżeli powód będzie domagał się precyzyjnego ustalenia kontaktów z dzieckiem w zakresie dni i godzin spotkań, rodzaju kontaktów, w celu zabezpieczenia wykonywania kontaktów z dzieckiem, może ponadto złożyć wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej pozwanemu. Należy jednak zauważyć, że żądanie o zagrożenie nakazaniem zapłaty niezależnie od tego czy będzie wniesione w ramach postępowania o ustalenie kontaktów z dzieckiem, czy w samodzielnym postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, będzie tożsame. Wobec tego, treścią wniosku składanego na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ i art. 445² k.p.c. w sprawie o rozwód będzie również żądanie orzeczenia zagrożenia nakazania zapłaty sumy pieniężnej, z tą różnicą, że nie przez wnioskodawcę, lecz powoda⁴⁹.

Wnioskodawca w każdym wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty zobowiązany jest do uzasadnienia swojego żądania. W tym celu, winien przytoczyć twierdzenia i dowody, na fakt naruszenia przez uczestnika postępowania obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem. W tym miejscu uwidacznia się różnica między wnioskiem o zagrożenie nakazania zapłaty sumy pieniężnej wniesionym w ramach samodzielnego postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem a wnioskiem rozpoznanym w ramach postępowania o ustalenie kontaktów z dzieckiem. W przypadku samodzielnego postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, przesłanką orzeczenia zagrożenia nakazania zapłaty jest niewykonywanie, niewłaściwe wykonywanie bądź naruszanie obowiązków wynikających z orzeczenia sądu lub ugody sądowej albo zawartej przed mediatorem w przedmiocie

⁴⁹ Z wnioskodawcą będziemy mieli do czynienia, jeśli uregulowanie kontaktów z dzieckiem będzie toczyło się w ramach postępowania nieprocesowego, np. łącznie z rozstrzygnięciem o władzy rodzicielskiej. Szerzej na temat postępowań, w ramach których można uregulować kontakty z dzieckiem a także wnieść wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej zob. rozdział trzeci.

kontaktów z dzieckiem. Natomiast w przypadku zgłoszenia wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej w ramach postępowania o ustalanie kontaktów z dzieckiem, przesłanką orzeczenia zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jest uzasadniona obawa naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem. W przypadku wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej wniesionego na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. osoba składająca wniosek w uzasadnieniu swojego żądanie, będzie musiała zatem wykazać jedynie istnienie uzasadnionej obawy naruszenia przez drugą osobę obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem, a nie fakt naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem. Wydaje się, że uzasadniona obawa naruszenia obowiązków wynikających z orzeczenia albo ugody sądowej lub przed mediatorem może zachodzić w przypadkach, w których przed uregulowaniem kontaktów z dzieckiem zachodziło między rodzicami do wielu nieporozumień, a kontakty z dzieckiem mimo ustaleń między rodzicami nie były prawidłowo wykonywane.

W literaturze⁵⁰, jako trzeci obligatoryjny element wniosku, składanego w postępowaniu nieprocesowym wskazuje się wzmiankę o tym, czy wnioskodawca podjął z uczestnikiem postępowania próbę mediacji lub innego pozasądowego sposobu rozwiązania sporu, a w przypadku, gdy takich prób nie podjęto – wyjaśnienie przyczyn ich niepodjęcia. Przy omawianym wniosku, budzi jednak wątpliwość czy w ogóle jest potrzeba podejmowania próby ugodowego zakończenia sporu i w związku z tym wpisania we wniosek informacji o podjęciu takiej próby. Wydaje się, że nie ma takiej potrzeby, gdyż postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem jest postępowaniem wykonawczym. Potrzeba dokonania zapisu o próbie ugodowej zachodzi w przypadku, gdy nie zostało wydane orzeczenie w sprawie czy zawarta ugoda w sprawie ustalenia kontaktów z dzieckiem. W tym przypadku „spór” a ściśłe - kontakty z dzieckiem zostały bowiem już uregulowane. Uczestnicy mają za zadanie jedynie wykonywać orzeczenie sądu lub zawartą ugodę. Wydaje się zatem, że w ogóle nie ma potrzeby przed wniesieniem wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty podejmowania próby ugodowej i wpisywania we wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty czy wnioskodawca z uczestnikiem postępowania podjęli próbę ugodowego zakończenia sporu.

⁵⁰ E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie ...*, s. 321.

Natomiast, nawet gdyby przyjąć, że zasadnym jest wpisywanie we wniosku wszczynającym postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem adnotacji o próbie ugodowego zakończenia sporu, wydaje się, że racjonalność owej wzmianki może istnieć tylko i wyłącznie wtedy, gdy o kontaktach orzekł sąd w orzeczeniu. Tylko w takim przypadku, można próbować bronić poglądu, że wnioskodawca przed złożeniem wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty powinien uprzednio wezwać osobę, która nie wykonuje albo niewłaściwie wykonuje kontakty z dzieckiem do ugodowego załatwienia sprawy. Natomiast, gdy podstawą żądania zagrożenia nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej w związku z niewłaściwym albo niewykonywaniem kontaktów z dzieckiem jest ugoda sądowa lub ugoda zawarta przed mediatorem trudno uznać, aby podejmowanie takiej próby i wpisywanie adnotacji we wniosku było racjonalne. Zauważyć należy, że strony przy zawieraniu ugody doszły do kompromisu w zakresie kontaktów z dzieckiem, a więc nie sposób oczekiwać, aby strona która domaga się odpowiedniego wykonywania kontaktów, po raz kolejny przed wszczęciem postępowania o zagrożenie nakazaniem zapłaty, na mocy art. 598¹⁵ k.p.c. inicjowała mediację, czy inną formę pozasądowego załatwienia sprawy. Natomiast, gdy podstawą domagania się przez wnioskodawcę odpowiedniego wykonywania kontaktów z dzieckiem jest orzeczenie sądu można domniemywać, że w znacznej części przypadków, między osobą sprawującą pieczę nad dzieckiem a osobą, która ma prawo do kontaktów lub została ich pozbawiona, istnieje ogromny konflikt, który uniemożliwia podejmowanie jakiegokolwiek próby jego ugodowego zakończenia. Dlatego taki zapis byłby czystym formalizmem, polegającym na wpisaniu, że strony nie podjęły próby ugodowego zakończenia sporu z uwagi na istniejący konflikt. Dlatego też wydaje się, że ten formalizm przy wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej jest zbędny, nieracjonalny oraz sprzeczny z wykonawczym charakterem postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.

W uzupełnieniu powyższego nadmienić należy, że istnieją jeszcze dwa obligatoryjne warunki wniosku w postępowaniu nieprocesowym, tj. w sprawach o prawa majątkowe oznaczenie wartości przedmiotu sporu, chyba że przedmiotem sprawy jest oznaczona kwota pieniężna oraz oznaczenie daty wymagalności roszczenia w sprawach o zasądzenie roszczenia. Z uwagi na charakter sprawy o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, a ściślej brak majątkowego charakteru sprawy, te elementy nie są wymagane we wniosku o którym mowa. Nie ma znaczenia, że sąd orzekając o zagrożeniu nakazaniem zapłaty,

oznacza określoną sumę pieniężną. Wnioskodawca również we wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty winien określić sumę pieniężną podlegającą zagrożeniu. Jednakże mimo wskazania przez wnioskodawcę we wniosku określonej kwoty, której zapłatą sąd ma zagrozić w postanowieniu, wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej ponad wszelką wątpliwość nie ma charakteru majątkowego. Wnioskodawca we wniosku nie wnosi bowiem o zasądzenie na jego rzecz oznaczonej sumy pieniężnej i sąd nie zasądza w postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem jej zapłaty, a tylko w takim przypadku określona suma stanowi wartość przedmiotu sprawy, o ile ustawa nie stanowi inaczej. Oznaczenie sumy pieniężnej, której zapłatą sąd zagroził, nie stanowi zatem wartości przedmiotu sporu i nie wpływa na wysokość opłaty od wniosku, gdyż opłata ta jest stała. Poza tym, określona przez wnioskodawcę suma pieniężna zawnioskowana przez niego jako suma mająca podlegać zagrożeniu będzie stanowiła propozycję kwoty jaką sąd rozstrzygający sprawę będzie mógł orzec. Sąd bowiem samodzielnie musi zbadać możliwości zarobkowe osoby naruszającej obowiązki wynikające z kontaktów z dzieckiem.

2.4. Obowiązek fiskalny

Poza warunkami formalnymi wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, istnieje również wymóg fiskalny⁵¹, do którego stosuje się przepisy o warunkach formalnych pism procesowych. Wymóg fiskalny polega na uiszczeniu przez wnioskodawcę opłaty sądowej w wysokości określonej przez ustawodawcę. Zgodnie z art. 23 ust. 1 u.k.s.c. opłata od wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty jest opłatą stałą i wynosi 100,00 złotych. Wydaje się, że konieczność uiszczenia opłaty sądowej zachodzi nie tylko przy wniesieniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c., ale również wniosku złożonego na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c.

Konieczność uiszczenia opłaty od wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej w wysokości 100,00 złotych dotyczy sytuacji, gdy kontakty nie są wykonywane lub są wykonywane w sposób nieprawidłowy względem jednego dziecka. Natomiast powstaje pytanie, w jakiej wysokości należy wnieść opłatę od wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, jeżeli kontakty nie są wykonywane wobec więcej niż jednego dziecka. Istnieją bowiem dwa możliwe

⁵¹ M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 138.

rozwiązania. Pierwsze, traktujące wniosek jako całość i uniezależniający wysokość opłaty od wniosku od liczby dzieci, wobec których kontakty są niewykonywane prawidłowo. Natomiast zgodnie z drugim rozwiązaniem, wnioskodawca winien uiścić tyle opłat po 100,00 złotych ile jest dzieci. Wówczas można złożyć wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej w jednym piśmie procesowym, ale opłatę należy uiścić odrębnie od każdego dziecka, wobec którego kontakty są niewykonywane.

Ustawodawca ani w kodeksie postępowania cywilnego ani w ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych nie określa, które z wyżej wymienionych rozwiązań jest prawidłowe. Wydaje się, że należy się przychylić za drugim rozwiązaniem. Oznacza to, że wnioskodawca musi uiścić tyle opłat po 100,00 złotych ile jest dzieci. Wówczas, np. jeśli ojciec trojga dzieci składa wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, winien uiścić trzy opłaty po 100,00 złotych. Za przyjęciem drugiej koncepcji przemawia rozwiązanie stosowane w przypadku spraw o alimenty na dzieci. Po pierwsze, alimenty sąd zasądza odrębnie na rzecz każdego dziecka, a nie łączną kwotę alimentów na wszystkie dzieci. Po drugie, opłata od pozwu o obniżenie alimentów lub uchylenie obowiązku alimentacyjnego uzależniona jest od wartości przedmiotu sporu. Natomiast przy ustaleniu wartości przedmiotu sporu zlicza się wysokość alimentów na każde z dzieci i mnoży przez dwanaście, jako liczbę odpowiadającą dwunastu miesiącom. W związku z tym, *de facto* pobiera się opłatę od pozwu o zasądzenie oraz o obniżenie alimentów lub uchylenie obowiązku alimentacyjnego wobec każdego z dzieci, których pozew dotyczy. W związku z tym, wydaje się, że również przy wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, gdy dzieci jest więcej niż jedno, istnieje konieczność uiszczenia opłaty od każdego z dzieci którego wniosek dotyczy.

Dodatkową opłatę, której uiszczenie powinien wykazać wnoszący wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c., jest opłata skarbową od pełnomocnictwa, którą winien uiścić wnioskodawca, jeśli w sprawie reprezentuje go pełnomocnik. Niniejszy obowiązek wynika z art. 5 ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej⁵². Zgodnie z pkt IV wykazu przedmiotów opłaty skarbowej, stawek tej opłaty oraz zwolnień, stanowiącego załącznik do ustawy, złożenie pełnomocnictwa lub jego uwierzytelnionego odpisu pociąga za sobą obowiązek uiszczenia opłaty skarbowej w wysokości 17,00 złotych.

⁵² T.j. Dz.U. z 2021 r., poz.1923.

Ustawodawca przewiduje jednak zwolnienia od uiszczenia opłaty skarbowej. Zgodnie z pkt IV wykazu przedmiotów opłaty skarbowej, stawek tej opłaty oraz zwolnień, stanowiącego załącznik do ustawy, wnioskodawca jest zwolniony od ponoszenia opłaty skarbowej w sytuacji gdy m.in.: dokument stwierdzający udzielenie pełnomocnictwa oraz jego odpis, wypis lub kopia zostały poświadczony notarialnie lub przez uprawniony organ, upoważniający do odbioru dokumentów, w sprawach cywilnych, w których mocodawcy przysługuje zwolnienie od kosztów sądowych albo jeżeli pełnomocnictwo jest udzielone małżonkowi, wstępnemu, zstępnemu lub rodzeństwu.

Należy zaznaczyć, że liczba dzieci wobec których kontakty są niewykonywane, przy opłacie skarbowej od pełnomocnictwa, nie ma żadnego znaczenia. Wnosi się bowiem jedną opłatę od danej sprawy, niezależnie od tego wobec ilu dzieci toczy się sprawa o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.

2.5. Skutki braków formalnych i fiskalnych

Niewykonanie przez wnioskodawcę któregośkolwiek z warunków formalnych polegających np. na niezałączeniu do wniosku wszczynającego postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem odpisu wykonanego orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, stanowi brak formalny. Analogiczne przepisy stosuje się w razie braku fiskalnego polegającego na nieopłaceniu albo opłaceniu wniosku o zagrożenie nakazaniem w mniejszej wysokości niż stanowi ustawa. Braki formalne lub fiskalne będą podlegały uzupełnieniu w trybie art. 130 k.p.c. Na mocy art. 130 k.p.c. sąd wezwie wnioskodawcę do uzupełnienia braku formalnego w terminie tygodniowym. W razie niewykonania wezwania sądu, przewodniczący zwróci wniosek mocą zarządzenia, na które przysługuje zażalenie (art. 394 § 1 pkt 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)⁵³. Natomiast uzupełnienie braku formalnego w terminie wywołuje skutki od chwili pierwotnego wniesienia wniosku. W wypadku wniosku wniesionego przez adwokata, radcę prawnego⁵⁴, zastosowanie znajdzie

⁵³ Por. J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 948; M. Malczyk [w:] *Kodeks ..., Tom Ib*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, s. 667.

⁵⁴ Ustawodawca przewiduje zwrot pisma bez wezwania do usunięcia braków, a więc zastosowanie normy art. 130^{1a} k.p.c. wobec szerszego kręgu osób, aniżeli tylko do adwokatów i radców prawnych. Są nimi również rzecznicy patentowi oraz Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej. Jednak dwa ostatnie podmioty nie występują w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, dlatego zostały pominięte.

przepis art. 130^{1a} k.p.c.⁵⁵. Wówczas przewodniczący zwróci wniosek bez wzywania do jego poprawienia lub uzupełnienia. Jednakże w zarządzeniu o zwrocie wniosku znajdzie się adnotacja o przyczynie zwrotu. Profesjonalny pełnomocnik w ciągu tygodnia od otrzymania zarządzenia o zwrocie może jeszcze raz wnieść poprawiony lub uzupełniony wniosek. Jeżeli ponownie wniesiony wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty nie będzie dotknięty brakami, wywoła skutek od daty pierwotnego wniesienia. Skutek ten nie następuje w przypadku kolejnego zwrotu pisma, chyba że zwrot nastąpił na skutek braków uprzednio niewskazanych (art. 130^{1a} § 3 zd. trzecie k.p.c.).

3. Warunki formalne wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej za naruszanie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem

3.1. Uwagi wstępne

Wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej może mieć dwojaki charakter. Po pierwsze, może być wnioskiem wszczynającym postępowanie w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem. Po drugie, może być wnioskiem stanowiącym kontynuację postępowania o zagrożenie nakazaniem zapłaty. To, w którym znaczeniu będzie poczytywany wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej zależy od tego, w jakim postępowaniu sąd wydał postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej.

Jeśli sąd orzekł o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej w postępowaniu o ustalenie kontaktów z dzieckiem na mocy art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c., wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej będzie traktowany jako wniosek wszczynający postępowanie w sprawie dotyczącej wykonywania kontaktów z dzieckiem. W tym przypadku, wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej będzie wnioskiem otwierającym procedurę związaną z wykonywaniem kontaktów z dzieckiem. Jeśli sąd orzekł o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej w postępowaniu o uregulowanie kontaktów z dzieckiem na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c., osoba na rzecz której wydano to postanowienie, nie ma potrzeby wnoszenia ponownie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej na podstawie art. 589¹⁵ k.p.c. Wystarczającym do wszczęcia

⁵⁵ E. Stefańska [w:] *Kodeks ..., Tom I*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 126 (dostęp: 26.07.2022 r.); E. Stefańska [w:] *Kodeks ..., Tom I*, pod red. M. Manowskiej, s. 411.

postępowania o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej jest wówczas postanowienie o zagrożeniu wydane łącznie z postanowieniem w przedmiocie ustalenia kontaktów z dzieckiem.

Wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej może być również traktowany jako wniosek stanowiący kontynuację postępowania o zagrożenie nakazaniem zapłaty. Z wnioskiem o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej stanowiącym kontynuację procedury dotyczącej wykonywania kontaktów z dzieckiem mamy do czynienia wtedy, gdy wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty zostanie wniesiony na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c., czyli w samodzielnym postępowaniu dotyczącym *stricte* wykonywania kontaktów z dzieckiem.

Niezależnie od tego czy wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej będzie wnioskiem wszczynającym postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, czy też będzie stanowił kontynuację w postępowaniu wszczętym przez złożenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, jego wniesienie zależy od woli podmiotu uprawnionego do jego złożenia. Wniesienie wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej będzie uzależnione przede wszystkim od tego, czy nadal dochodzi do naruszania obowiązków wynikających z postanowienia albo ugody, w których ustalono kontakty z dzieckiem, czy też zagrożenie nakazaniem zapłaty spełniło swoją rolę i zapobiegło naruszeniu obowiązków wynikających z postanowienia albo ugody. Jak była już mowa, aby złożyć wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej za naruszenie obowiązków wynikających z postanowienia albo ugody, niezbędne jest w każdym przypadku uprzednie przeprowadzenie postępowania o zagrożenie nakazaniem zapłaty, które może być rozpoznane w samodzielnym postępowaniu o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej (art. 598¹⁵ k.p.c.) albo łącznie z ustaleniem kontaktów z dzieckiem (art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c.).

Przepisy dotyczące wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej nie regulują żadnych warunków formalnych tego wniosku. Dlatego wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, podobnie jak wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej będzie musiał spełniać warunki formalne wniosku składanego w postępowaniu nieprocesowym (art. 511 k.p.c.). Zatem konieczne będzie wypełnienie przesłanek określonych w art. 126 k.p.c. i 187 k.p.c. Co do zasady znaczna część warunków formalnych określonych w art. 126 k.p.c. i 187 k.p.c., omówionych przy wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej będzie miało zastosowanie w odniesieniu do wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej. Uwagi te dotyczą zarówno wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej

wniesionego jako wniosek wszczynający postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, jak i wniosku stanowiącego kontynuację w postępowaniu wszczętym przez złożenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej. Nieliczne różnice zachodzące pomiędzy wnioskiem o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej a wnioskiem o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej zostaną omówione w kolejnych podrozdziałach. Omówienie tych różnic będzie uwzględniało charakter wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, tj. jako wniosku wszczynającego postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem oraz jako wniosku stanowiącego kontynuację wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej.

3.2. Wymagania szczególne wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, stanowiącego wniosek wszczynający postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem

Zasadnicza różnica między wnioskiem o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej a wnioskiem o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej uwidacznia się w osnowie wniosku. Jak zostało przedstawione przy omawianiu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty, osnowa to sformułowane żądanie wnioskodawcy. We wniosku o nakazanie zapłaty, osnową będzie żądanie o owe nakazanie zapłaty. Wydaje się, że drugim żądaniem wnioskodawcy we wniosku o nakazanie zapłaty może być ponadto żądanie zmiany wysokości sumy pieniężnej z uwagi na zmianę okoliczności. W związku z tym, tylko te dwa wymienione żądania będą stanowiły osnowę wniosku, która jest tym samym odmienna od osnowy wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej.

Kolejną różnicą jaka wyłania się na tle wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej a wnioskiem o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej wszczynającym postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, stanowią załączniki jakie należy dołączyć do wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej i wymienić w tym wniosku. Do wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, poza odpisem wykonanego postanowienia albo wykonanej ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, należy zatem dołączyć również postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej. Obowiązek ten istnieje jednak tylko wtedy, gdy o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej orzekł sąd na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. w toku postępowania o uregulowanie kontaktów z dzieckiem.

Konieczność przedłożenia postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty wynika z tego, że postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej zostało rozpoznane w ramach postępowania o uregulowanie kontaktów z dzieckiem przez inny sąd, niż przez sąd przed którym następnie toczy się postępowanie o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej. Sąd rozpoznający wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej nie będzie bowiem wówczas dysponował postanowieniem o zagrożeniu nakazaniem zapłaty.

Inaczej kształtuje się sytuacja, jeśli wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty został wniesiony jako samodzielny wniosek wszczynający postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. W tym przypadku, postępowanie o zagrożenie nakazaniem zapłaty i nakazanie zapłaty będą toczyć się przed tym samym sądem. W związku z tym, sąd będzie dysponował postanowieniem o zagrożeniu nakazaniem zapłaty, wówczas dołączanie do wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej postanowienia w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, wydaje się być zbędne.

W doktrynie⁵⁶ istnieją rozbieżności zapatrywań na tle statusu prawnego postanowienia w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty, tzn. czy postanowienie to musi być prawomocne przed wszczęciem postępowania o nakazanie zapłaty czy nie. S. Jastrzemska⁵⁷ wyraziła pogląd, zgodnie z którym, aby wszcząć postępowanie o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, postanowienie w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty nie musi być prawomocne. Jako argument za brakiem konieczności uprawnomocnienia się postanowienia w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty autorka poglądu wskazuje natychmiastową wykonalność postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty określonej sumy pieniężnej, która w jej ocenie jest wystarczająca do wniesienia wniosku o nakazanie zapłaty. Ponadto, S. Jastrzemska wskazała, że za taką wykładnią przemawia konieczność zapewnienia efektywności postępowania w celu zapewnienia ochrony dobra dziecka⁵⁸. Przeciwny pogląd wyraził J. Jagieła⁵⁹ oraz Z. Strus i M. Strus-Wołos⁶⁰. Niniejsi autorzy uważają, że do wszczęcia postępowania w przedmiocie nakazania zapłaty konieczne jest uprzednie uprawnomocnienie się postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty.

⁵⁶ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 941; S. Jastrzemska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II, Komentarz art. 506-1217*, pod red. T. Szanciło, Warszawa 2019, s. 163.

⁵⁷ S. Jastrzemska [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. T. Szanciło, s. 163.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 941.

⁶⁰ Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 378.

Niewątpliwie postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty na mocy art. 578 § 1 k.p.c. staje się skuteczne i wykonalne (nadaje się do wykonania środkami przymusu w postępowaniu opiekuńczym, czyli w drodze nieegzekucyjnej) z chwilą ogłoszenia, a gdy ogłoszenia nie było, z chwilą jego wydania. Natomiast wydaje, że sama wykonalność nie jest wystarczająca do wniesienia wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej. Przekonująca w tym względzie jest argumentacja przedstawiona przez J. Jagiełę⁶¹. Autor wyraził pogląd, że dopuszczalność zasądzenia należnej kwoty dopiero po uprawomocnieniu się postanowienia wydanego na podstawie art. 598¹⁵ § 1 k.p.c. wynika z treści art. 598¹⁶ § 4 k.p.c. Przepis 598¹⁶ § 4 k.p.c. stanowi bowiem, że postanowienie sądu, w którym nakazano zapłatę należnej sumy pieniężnej jest wykonalne dopiero po uprawomocnieniu się. Gdyby przyjąć pierwszą koncepcję, czyli możliwości wniesienia wniosku o nakazanie zapłaty przed uprawomocnieniem się postanowienia w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty, mogłoby dojść do sytuacji, w której postanowienie wydane na podstawie art. 598¹⁵ § 1 k.p.c. na skutek zażalenia zostałoby uchylone, gdy tymczasem postanowienie nakazujące zapłatę mogłoby się uprawomocnić przed tą chwilą i podlegałoby wykonaniu w drodze egzekucji. Gdyby doszło do takiej sytuacji, nie byłoby możliwości skorygowania postanowienia o nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej. Nie istnieje bowiem możliwość uchylecia postanowienia o nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej przez sąd z urzędu, gdyż do postępowania w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem art. 577 k.p.c. nie stosuje się (art. 598²¹ k.p.c.).

3.3. Obowiązek fiskalny

Ustawodawca w przypadku wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej przewiduje obok warunków formalnych również warunek fiskalny. Wniosek o nakazanie zapłaty, składany jako wniosek wszczynający postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, analogicznie jak wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty podlega stałej opłacie w wysokości 100,00 złotych. (art. 23 ust. 1 u.k.s.c.).

Podobnie jak przy wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, powstaje pytanie w jakiej wysokości należy uiścić opłatę, jeśli wniosek odnosi się do większej liczby dzieci. Wydaje się, że wówczas należy zastosować tożsame rozwiązanie

⁶¹ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 941.

jak w przypadku wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej⁶². W związku z tym, jeśli wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty dotyczy większej liczby dzieci, wnioskodawca winien uiścić opłatę po 100,00 złotych od każdego dziecka, którego dotyczy wniosek.

Jeśli przy złożeniu wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, będącego wnioskiem wszczynającym postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, stroną reprezentuje pełnomocnik, koniecznym będzie uiszczenie ponadto opłaty skarbowej od pełnomocnictwa w wysokości 17,00 złotych. Jak zostało wskazane wyżej, ustawodawca przewiduje kilka wyjątków od konieczności uiszczania opłaty skarbowej. Uwagi tam poczynione są aktualne także w niniejszym przypadku. Zwolnienie od ponoszenia opłaty skarbowej występuje przykładowo w sytuacji, gdy pełnomocnictwo zostało udzielone małżonkowi, zstępnemu, wstępnemu czy rodzeństwu⁶³.

3.4. Wymagania szczególne wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, stanowiącego kontynuację postępowania wszczętego przez złożenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej

W przypadku złożenia wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, stanowiącego kontynuację postępowania wszczętego przez złożenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, pierwsza różnica uwidacznia się również w osnowie wniosku. Osnową wniosku będzie wówczas nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Dlatego też, niezależnie od tego czy wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej będzie wniesiony przez wnioskodawcę jako wniosek stanowiący wszczęcie postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, czy będzie kontynuacją wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty złożonego na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c., osnowa wniosku w obu przypadkach będzie tożsama, a jednocześnie różniąca się od osnowy wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej. Ponadto w przypadku wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej wnioskodawca może żądać zmiany wysokości sumy pieniężnej ustalonej w postanowieniu o zagrożenie nakazaniem zapłaty, wykazując zmianę okoliczności.

⁶² Szerzej na temat opłaty od wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, a w szczególności opłaty w przypadku wniosku odnoszącego się do większej liczby dzieci, zob. rozdział szósty, podrozdział 2.4.

⁶³ Szerzej na temat zwolnienia od opłaty skarbowej, zob. rozdział szósty, podrozdział 2.5.

Następną różnicą istniejącą pomiędzy wnioskiem o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej a wnioskiem o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, stanowiącego kontynuację postępowania wszczętego przez złożenie pierwszego wniosku, są załączniki, które należy dołączyć do wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej. We wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty wniesionym na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c., obligatoryjnym załącznikiem był odpis wykonalnego postanowienia albo ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. Mimo, że przepis 598¹⁹ § 1 k.p.c. nie wskazuje wprost, do którego wniosku ma być dołączony wskazany wyżej załącznik, używa jednak sformułowania „do wniosku o wszczęcie postępowania uregulowanego w niniejszym oddziale”. Z tego zwrotu wynikają dwa argumenty przemawiające za słusznością poglądu o dołączeniu odpisu wykonalnego postanowienia albo ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem tylko do wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty. Po pierwsze, za wniosek wszczynający postępowanie w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem należy poczytywać wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oraz wniosek o nakazanie zapłaty, ale tylko wtedy, gdy zagrożenie nakazaniem zapłaty zostało orzeczone w ramach postępowania o uregulowanie kontaktów z dzieckiem. Natomiast nie stanowi wniosku wszczynającego postępowanie wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, gdy zagrożenie nakazaniem zapłaty orzeczone w ramach pierwszego etapu wykonywania kontaktów z dzieckiem, czyli w postępowaniu o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. Drugim argumentem przemawiającym za słusznością wyrażonej tezy jest gramatyczna konstrukcja w jakiej ustawodawca formułuje art. 598¹⁹ § 1 k.p.c. Ustawodawca mimo, że cała procedura, wszczęta na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. jest dwuetapowa, a w związku z tym istnieje konieczność złożenia dwóch wniosków, odnosząc się do słowa „wniosek” nie używa liczby mnogiej, lecz pojedynczej. To zaś przesądza za tym, że wolą ustawodawcy było załączenie odpisu wykonalnego postanowienia albo wykonalnej ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem tylko do jednego wniosku, otwierającego procedurę związaną z wykonywaniem kontaktów z dzieckiem, a nie do wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, stanowiącego kontynuację postępowania wszczętego przez złożenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej. W związku z tym, wydaje się, że do wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, będącego kontynuacją postępowania wszczętego przez złożenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej nie ma

wymogu złożenia odpisu wykonanego postanowienia albo wykonanej ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem.

Poza tym, wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, stanowiący kontynuację postępowania wszczętego przez złożenie wniosku na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c., w przeciwieństwie do wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, nie musi spełniać warunków określonych dla pierwszego pisma w sprawie, tj. warunków uregulowanych w art. 126 § 2 k.p.c. Nie musi więc zawierać oznaczenia miejsca zamieszkania uczestników postępowania, miejsca zamieszkania i adresu przedstawicieli ustawowych i pełnomocników, a także nie musi zawierać numeru Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL). Natomiast z uwagi na to, że wniosek w takim przypadku będzie stanowił kontynuację postępowania wszczętego przez złożenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, powinien spełniać warunki określone dla dalszych pism procesowych w sprawie (art. 126 § 2¹ k.p.c.). Zatem, zgodnie z art. 126 § 2¹ k.p.c. wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, poza warunkami określonymi dla wszystkich pism procesowych zgodnie z art. 126 § 1 k.p.c., powinien zawierać również sygnaturę akt. Sygnaturę akt, którą należy wskazać we wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, jest sygnatura akt, pod którą toczyło się postępowanie o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej wszczęte na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c.

3.5. Obowiązek fiskalny

Rozważenia wymaga również kwestia opłaty sądowej od wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, który jest kontynuacją postępowania wszczętego przez złożenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej wniesionego na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. Pojawia się pytanie, czy od takiego wniosku należy uiścić opłatę sądową, czy nie ma takiej konieczności.

Zagadnienie to budzi wątpliwość ze względu na regulację art. 23 pkt 1 u.k.s.c. Zgodnie z nim, opłatę stałą w kwocie 100,00 złotych pobiera się od wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego lub samodzielnej jego części, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Z całą stanowczością należy wskazać, że przepis szczególny nie przewiduje odrębnej opłaty od wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej. Ponadto, jeżeli wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, stanowi kontynuację postępowania o zagrożenie

nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, to nie jest wnioskiem wszczynającym postępowanie nieprocesowe. W tym przypadku, wnioskiem wszczynającym postępowanie nieprocesowe jest bowiem wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej wniesiony na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. W związku z tym, wydaje się, że wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, który jest kontynuacją postępowania wszczętego przez złożenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej nie podlega opłacie sądowej. Wyłania się jednak pytanie, czy wniosek, o którym mowa, nie należy potraktować jako samodzielnej części postępowania nieprocesowego w rozumieniu art. 23 pkt 1 u.k.s.c. Konsekwencją przejścia koncepcji, według której wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej stanowiący kontynuację postępowania wszczętego przez złożenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej stanowi samodzielną część postępowania, będzie konieczność uiszczenia opłaty od tego wniosku również w wysokości 100,00 złotych.

Słusznie zauważa A. Górski i L. Walentynowicz⁶⁴, że użyte przez ustawodawcę w art. 23 pkt 1 u.k.s.c. sformułowanie „samodzielnej części postępowania nieprocesowego” jest nieprecyzyjne, a brak ustawowej definicji sprawia, że ustalenie jego znaczenia oraz zakresu sprawia duże problemy interpretacyjne. Zgodzić się należy, ze stanowiskiem wyrażonym przez P. Feligę, że o samodzielnej części postępowania nieprocesowego przesądza struktura tego postępowania. W ramach postępowania nieprocesowego można bowiem wyodrębnić jego rodzaje, które wszczynane są na wniosek wnioskodawcy, jednak w toczącym się postępowaniu można wyodrębnić jego samodzielne części⁶⁵. W literaturze⁶⁶ jako przykład samodzielnej części postępowania nieprocesowego wymienia się postępowanie o ustanowienie doradcy tymczasowego w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie (art. 548 k.p.c.). Postępowanie o ustanowienie doradcy tymczasowego w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie rzeczywiście należy traktować jako samodzielną część postępowania nieprocesowego. Wynika to z faktu, że poza wszczęciem postępowania o ubezwłasnowolnienie o ramach tego postępowania może być wszczęte samodzielne postępowanie o ustanowienie doradcy tymczasowego dla osoby ubezwłasnowolnionej, gdy jest to konieczne dla ochrony tej osoby lub jej mienia. Postępowanie o ustanowienie

⁶⁴ A. Górski, L. Walentynowicz [w:] *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Ustawa i orzekanie. Komentarz praktyczny*, pod red. A. Górskiego, L. Walentynowicza, Warszawa 2008, s. 41.

⁶⁵ P. Feliga [w:] *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz*, pod red. P. Feligi, Warszawa 2020, s. 265

⁶⁶ *Ibidem*; A. Górski, L. Walentynowicz [w:] *Koszty...*, pod red. A. Górskiego, L. Walentynowicza, s. 41.

doradcy tymczasowego jest zatem dodatkowym postępowaniem obok postępowania o ubezwłasnowolnienie. Wydaje się, że postępowanie o ubezwłasnowolnienie można określić mianem postępowania głównego, natomiast postępowanie o ustanowienie doradcy tymczasowego – ubocznym.

Inaczej kształtuje się jednak sytuacja w przypadku postanowienia o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej. Postanowienie o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej nie jest dodatkowym postępowaniem wszczętym obok głównego postępowania. Jest ono jedynie drugim etapem postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, jeżeli mimo zagrożenia nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, kontakty w dalszym ciągu nie są wykonywane zgodnie z postanowieniem sądu lub ugodą zawartą przed sądem albo mediatorem. W tym przypadku nie da się wyróżnić postępowania głównego i ubocznego. Postępowanie o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej i postępowanie o nakazanie zapłaty są równorzędnymi postępowaniami w ramach postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Jednak postępowanie o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej jest kontynuacją postępowania wszczętego przez złożenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty. Tożsame stanowisko wyraził Sąd Najwyższy⁶⁷ stwierdzając, że postępowanie przewidziane w art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. nie jest postępowaniem samodzielnym, ale kontynuacją wszczętego wcześniej postępowania wykonawczego. Z tego wynika, również zasada ciągłości postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Zatem wnosząc wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, jeśli postępowanie o zagrożenie nakazaniem zapłaty zostało wszczęte na podstawie art. 598¹⁵ § 1 k.p.c., nie dochodzi do wszczęcia nowego odrębnego postępowania, lecz wszczęty zostaje drugi etap postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, który nie stanowi samodzielnej części postępowania nieprocesowego wcześniej wszczętego.

Skoro wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej stanowi kontynuację wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty, jest konsekwencją ciągłości postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem i tym samym następstwem wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej nie można zakwalifikować go jako samodzielnej części postępowania nieprocesowego. Z związku z tym, wydaje się że wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, stanowiący drugi etap postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie podlega dodatkowej opłacie sądowej. W takim przypadku, opłacie będzie podlegał jedynie

⁶⁷ Postanowienie SN z dnia 08.05.2015 r., II CNP 5/15, Legalis nr 1242510 (dostęp: 11.08.2022 r.).

wniosek wszczynający postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, czyli wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej złożony na podstawie art. 598¹⁵ § 1 k.p.c.

Przy wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, stanowiącym drugi etap postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, odrębności względem wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty uwidaczniają się również w zakresie opłaty skarbowej od pełnomocnictwa. Zaznaczyć należy, że jeśli wnioskodawcę w postępowaniu o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej reprezentuje ten sam pełnomocnik co w postępowaniu o zagrożenie nakazaniem zapłaty wszczętym na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c., pełnomocnik wnosząc wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej nie składa ponownie pełnomocnictwa lub jego odpisu, w związku z czym nie ma obowiązku uiszczenia opłaty skarbowej od pełnomocnictwa. Wynika to z zasady ciągłości postępowania. Mimo tego, że wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej będzie kolejnym wnioskiem w sprawie, stanowi on kontynuację postępowania w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej. Zastrzec należy, że dotyczy to jedynie sytuacji, gdy wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej został wniesiony na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c., czyli w samodzielnym postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Ponadto pełnomocnictwo musi zawierać jednocześnie umocowanie do reprezentowania wnioskodawcy w dwóch fazach postępowania, tj. w fazie postępowania o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej oraz w fazie nakazania zapłaty sumy pieniężnej. W tym celu, pełnomocnictwo może, a w zasadzie powinno być sformułowane jako upoważnienie do reprezentowania wnioskodawcy w postępowaniu dotyczącym wykonywania kontaktów z dzieckiem.

Wydaje się, że konieczność uiszczenia dwukrotnie opłaty skarbowej od pełnomocnictwa, mimo, że wnioskodawca będzie zastępowany przez tego samego pełnomocnika w obu fazach postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, powstanie tylko wtedy, gdy pełnomocnictwo zakreślono ściśle do jednej czynności, a mianowicie do reprezentowania wnioskodawcy w sprawie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej. Wówczas, mimo że postępowanie o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej będzie tym samym postępowaniem o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, to poprzez ograniczenie zakresu pełnomocnictwa, zajdzie konieczność przedłożenia drugiego pełnomocnictwa do reprezentowania wnioskodawcy w sprawie o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej oraz do uiszczenia opłaty skarbowej od tego pełnomocnictwa.

3.6. Skutki braków formalnych i fiskalnych

Brak spełnienia wymogów formalnych lub fiskalnych wniosku o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej, zarówno przez wniosek wszczynający postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, jak i przez wniosek stanowiący kontynuację sprawy o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, wywołuje takie same konsekwencje jak brak formalny czy fiskalny wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Sygnalizując nadmienić można, że w razie omawianych braków zastosowanie znajdzie art. 130 k.p.c., a jeśli wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej zostanie wniesiony przez profesjonalnego pełnomocnika, stosuje się art. 130^{1a} k.p.c.⁶⁸.

⁶⁸ Szerzej na temat skutku braków formalnych i fiskalnych wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej zob. rozdział szósty, podrozdział 2.5.

Rozdział VII

Przebieg postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem

1. Zagadnienia ogólne

Postępowanie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, jak wskazano wcześniej jest co do zasady dwuetapowe. W pierwszym etapie należy wykazać spełnienie dwóch ustawowych przesłanek. Pierwszą z nich stanowi niewykonywanie lub niewłaściwe wykonywanie obowiązków wynikających z orzeczenia albo ugody zawartej przed sądem lub mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. Drugą, ustalenie przez sąd sytuacji majątkowej osoby naruszającej wskazane wyżej obowiązki. W doktrynie przyjmuje się, że przesłanki, o których mowa, sąd bada również na etapie postępowania o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej¹. W związku z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 czerwca 2022 r.², należy przyjąć, że w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem sąd opiekuńczy w niektórych sytuacjach będzie zobowiązany do badania dodatkowej przesłanki. Jest nią ustalenie przyczyny naruszania obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem, a ściślej zbadanie czy niewykonywanie lub niewłaściwe wykonywanie kontaktów z dzieckiem związane jest z zachowaniem dziecka niewywołanym przez osobę pod której pieczę dziecko pozostaje. Trybunał Konstytucyjny uznał bowiem przepis art. 598¹⁵ § 1 k.p.c. za częściowo niezgodny z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie, w jakim obejmuje sytuacje, w którym niewłaściwe wykonywanie lub niewykonywanie obowiązków związane jest z zachowaniem dziecka, niewywołanym przez osobę, pod której pieczę dziecko pozostaje³. Tym samym rozszerzono

¹ M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2017, s. 139; M. Białecki, *Sprawy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem* [w:] *Księga jubileuszowa z okazji X-lecia Samorządu Komorniczego w Apelacji Szczecińskiej. Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, Sopot 2016, s. 22; J. Studzińska [w:] *Procedury w sprawach małżeńskich i rodzinnych. Teoria i praktyka*, pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztymilera, Olsztyn 2016, s. 138; R. Zegadło *Wykonywanie orzeczeń o kontaktach*, Rodzina i Prawo 2012, Nr 23, s. 26.

² Wyrok TK z dnia 22.06.2022 r., SK 3/20, OTK-A 2022, poz. 46.

³ *Ibidem*.

katalog przesłanek umożliwiających orzeczenie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Należy zauważyć, że przesłanka ta nie wynika z żadnego przepisu regulującego postępowanie dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem, lecz z powołanego wyżej wyroku Trybunału Konstytucyjnego.

Wykazanie przesłanek w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego. W jego toku zastosowanie znajdują przepisy ogólne o postępowaniu opiekuńczym dotyczące postępowania dowodowego, tj. art. 570¹ k.p.c., 576 k.p.c., przepisy ogólne o postępowaniu nieprocesowym, tj. art. 515 k.p.c. oraz odpowiednio przepisy o postępowaniu procesowym art. 227-315 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.⁴. Środkami dowodowymi jakie mogą być stosowane w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem są dowody z dokumentów, zeznania świadków, opinie biegłych, inne dokumenty, w szczególności zawierające zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku, a także przesłuchanie uczestników. Przed dopuszczeniem i przeprowadzeniem dowodów, sąd opiekuńczy zobowiązany jest do wysłuchania uczestników postępowania⁵, a w niektórych sytuacjach również dziecko⁶, o czym dalej.

Po wysłuchaniu uczestników, czasem dziecka i przeprowadzeniu postępowania dowodowego sąd wydaje postanowienie, w którym zagrozi nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej albo wniosek oddali⁷. Niezależnie od treści wydanego postanowienia, każdy z uczestników ma możliwość wniesienia zażalenia⁸. Prawomocne postanowienie oddalające wniosek o wykonywanie kontaktów z dzieckiem kończy postępowanie. Natomiast prawomocne orzeczenie w przedmiocie zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej rodzi dwie możliwe sytuacje. Pierwszą z nich jest zakończenie postępowania na tym etapie, a drugą kontynuowanie postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Zakończenie postępowania poprzez umorzenie postępowania na pierwszym etapie nastąpi, jeśli w ciągu sześciu miesięcy od uprawomocnienia się postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej nie wpłynie kolejny wniosek w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem (art. 598²⁰ k.p.c.). Przyczyna niezłożenia wniosku

⁴ M. Krakowiak, *Suma...*, s. 139.

⁵ M. Białecki, *Sprawy...*, [w:] *Księga...*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, s. 22.

⁶ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, A. Zielińskiego, Warszawa 2022, s. 1345; A. Partyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe. Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz*, pod red. O. Piaskowskiej, Warszawa 2022, s. 298.

⁷ M. Białecki, *Sprawy...*, [w:] *Księga...*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, s. 22.

⁸ Na temat zażalenia w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem zob. rozdział dziewiąty.

o nakazanie zapłaty określonej sumy pieniężnej jest nieistotna. Może ona wynikać, że śmierci uczestnika lub dziecka, osiągnięcia przez dziecko pełnoletności, prawidłowego wykonywania kontaktów lub braku chęci kontynuowania postępowania przez osobę, na której rzecz wydano postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Jeśli jednak kontakty z dzieckiem mimo wydania przez sąd prawomocnego postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty nadal nie będą wykonywane lub wykonywane będą nieprawidłowo, uczestnik na którego rzecz wydano postanowienie o zagrożeniu może złożyć wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej⁹.

Kontynuowanie postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem otwiera drogę do przeprowadzenia kolejnego postępowania dowodowego. Jego celem jest wykazanie, że osoba której sąd opiekuńczy zagroził nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, nadal nie wypełnia obowiązków wynikających z postanowienia lub ugody regulujących kontakty z dzieckiem.

Na etapie orzekania o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej sąd opiekuńczy zobowiązany jest do ustalenia ponadto ilości naruszeń. Zasądzona przez sąd w postanowieniu o nakazanie zapłaty suma stanowi bowiem iloczyn ilości naruszeń i wysokości stawki za każde naruszenie. Sąd orzekając nakazanie zapłaty co do zasady jest związany wysokością sumy za jednorazowe naruszenie oznaczonej przez sąd w postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty¹⁰. Wyjątkowo może ponownie badać sytuację majątkową osoby naruszającej obowiązki wynikające z ustalonych kontaktów z dzieckiem, co wynika z art. 598¹⁶ § 1 zd. drugie k.p.c. Jak bowiem stanowi ten przepis, sąd może w wyjątkowych wypadkach, ze względu na zmianę okoliczności zmienić wysokość sumy pieniężnej, której zapłatą zagroził w postanowieniu wydanym na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c.

Jak wskazano wcześniej, z uwagi na treść wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 czerwca 2022 r.¹¹, w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem może powstać konieczność zbadania dodatkowej kwestii, jaką jest niechęć dziecka do kontaktów z osobą uprawnioną do kontaktu. Ten argument może zostać podniesiony przez osobę sprawującą pieczę nad dzieckiem również w drugiej fazie postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, czyli nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej.

⁹ R. Zegadło *op. cit.*, s. 26.

¹⁰ J. Jagieła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz. Art. 425-729*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, s. 942.

¹¹ Wyrok TK z dnia 22.06.2022 r., SK 3/20, OTK-A 2022, poz. 46.

Na etapie nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, stosuje się te same reguły i środki dowodowe jak w pierwszym etapie postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, czyli zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Również na tym etapie przed dopuszczeniem i przeprowadzeniem dowodów, sąd opiekuńczy powinien wysłuchać uczestników postępowania i jeśli zajdzie taka konieczność także dziecko. Po wysłuchaniu uczestników, ewentualnie dziecka i przeprowadzeniu postępowania dowodowego, sąd opiekuńczy wyda postanowienie oddalające wniosek albo orzekające nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej¹². Niezależnie od treści postanowienia każdy z uczestników ma możliwość wniesienia zażalenia, o czym dalej.

Postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem może być również ograniczone wyłącznie do etapu drugiego. Będzie przebiegało wówczas tylko przez etap nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Oznacza to, że w ramach postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie przeprowadza się pierwszego etapu, tj. zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jest bowiem już wydane w ramach postępowania regulującego kontakty z dzieckiem, które nie jest postępowaniem wykonawczym. Jak wskazano wcześniej, wówczas uwzględnienie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej wymaga wykazania jedynie uzasadnionej obawy naruszenia obowiązków wynikających z postanowienia o kontaktach (art. 582¹ § 3 k.p.c.).

Inny tryb wydania postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, gdy postępowanie jest ograniczone do drugiego etapu powoduje, że muszą zostać spełnione inne przesłanki do wydania postanowienia o nakazaniu zapłaty, niż gdy postępowanie o wykonywanie kontaktów jest dwuetapowe. W drugim przypadku, tj. gdy postępowanie jest dwuetapowe, celem postępowania dowodowego jest bowiem wykazanie naruszenia obowiązków wynikających z postanowienia o kontaktach z dzieckiem. W przypadku, gdy postępowanie ogranicza się do drugiego etapu, nie chodzi o wykazanie naruszenia tylko tych obowiązków, których naruszenie było zagrożone zapłatą w postanowieniu, ale naruszenie jakichkolwiek obowiązków. Wynika to z faktu, że gdy postępowanie o wykonywanie kontaktów obejmuje tylko etap nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, zagrożenie nakazaniem zapłaty wydane na podstawie art. 582¹ §

¹² Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Art. 506-729*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, s. 378.

3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. może być wydane, gdy nie doszło jeszcze do niewykonywania lub niewłaściwego wykonywania kontaktów. Dlatego postanowienie o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej może zostać wydane już po dokonaniu jednego (pierwszego) naruszenia¹³.

Postępowanie dowodowe i środki dowodowe stosowane w ramach postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, które jest ograniczone do etapu nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej będą tożsame z tymi, które są stosowane w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem w ramach postępowania dwuetapowego. Wydaje się, że również w tym trybie przed wydaniem postanowienia konieczne jest wysłuchanie uczestników, a w razie konieczności także dziecka.

W postępowaniu o wykonywaniu kontaktów z dzieckiem ograniczonym tylko do etapu nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, analogicznie jak w trybie postępowania dwuetapowego o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, po wysłuchaniu uczestników, ewentualnie dziecka i przeprowadzeniu postępowania dowodowego, sąd opiekuńczy wyda postanowienie oddalające wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej albo orzekające nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej¹⁴. Zarówno na postanowienie oddalające jak i nakazujące zapłatę oznaczonej sumy pieniężnej, każdemu uczestnikowi postępowania przysługuje prawo wniesienia zażalenia.

2. Wysłuchanie uczestników i dziecka

2.1. Wysłuchanie uczestników

W sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem ustawodawca przewiduje obowiązek obligatoryjnego wysłuchania uczestników postępowania¹⁵. Zgodnie z art. 598¹⁸ § 2 k.p.c. przed wydaniem postanowień, o których mowa w oddziale niniejszym, tj. dotyczącym wykonywania kontaktów z dzieckiem¹⁶, sąd wysłucha uczestników postępowania. Z tej normy prawnej należy wywieść dwa wnioski. Po pierwsze, w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem wysłuchanie dotyczy uczestników postępowania.

¹³ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 941.

¹⁴ Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ..., Tom*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 378.

¹⁵ A. Laskowska-Huliasz [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego, Postępowania nieprocesowe, Postępowanie z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego, t. IV, cz. 2*, pod red. P. Rylskiego, M. Walasika, Warszawa 2023, s. 856.

¹⁶ Przypis autora.

W związku z tym, sąd nie może ograniczyć się do wysłuchania jedynie wnioskodawcy. Wysłuchani powinni być zatem wszyscy uczestnicy biorący udział w sprawie, czyli wysłuchany powinien zostać wnioskodawca oraz osoba, przeciwko której skierowano wniosek o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Jak już była mowa, postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, co do zasady składa się z dwóch etapów, choć wyjątkowo może ograniczyć się do jednego o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej¹⁷. Z przepisu art. 598¹⁸ § 2 k.p.c. wynika, że wysłuchanie uczestników odbywa się przed wydaniem postanowień w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem. Ustawodawca odnosząc się do słowa „postanowień” używa liczby mnogiej, co przesądza o tym, że jeśli postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem składa się z dwóch etapów, wysłuchanie uczestników odbywa się na każdym z nich.

Instytucja wysłuchania uczestników postępowania nie jest tożsama z przesłuchaniem i należy ją odróżnić od przesłuchania w ramach postępowania dowodowego¹⁸. W konsekwencji co oznacza, że nie jest środkiem dowodowym i przy jego dokonaniu nie znajdują zastosowania przepisy o postępowaniu dowodowym¹⁹. W związku z tym wysłuchanie nie wiąże się dla osoby, której dotyczy z ryzykiem ponoszenia odpowiedzialności karnej²⁰. Do wysłuchania należy jednak stosować zasady określone w art. 3 k.p.c., według którego wyjaśnienia powinny być składane zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek²¹.

Mimo tego, że instytucja wysłuchania uczestników w ramach postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie stanowi środka dowodowego, pełni niezmiernie istotną rolę. Uczestnicy postępowania mają bowiem możliwość swobodnego wypowiedzenia się w zakresie wykonywania kontaktu z dzieckiem. Wysłuchanie uczestników postępowania ma na celu unaocznienie sądowi ogólnego obrazu relacji między uczestnikami a także między uczestnikami a dzieckiem. Wysłuchanie umożliwia ponadto uczestnikom wypowiedzenie się

¹⁷ Postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem zakończy się na pierwszym etapie, gdy np. nie zostanie złożony wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej.

¹⁸ A. Partyk [w:] *Kodeks ...*, pod red. O. Piaskowskiej, s. 54; Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 381.

¹⁹ A. Partyk [w:] *Kodeks ...*, pod red. O. Piaskowskiej, s. 297. Por. postanowienie SO w Kaliszu z dnia 23.12.2013 r., II Cz 922/13 Lex/el. nr 1717012 (dostęp: 17.11.2022 r.)

²⁰ A. Partyk [w:] *Kodeks ...*, pod red. O. Piaskowskiej, s. 297; E. Marszałkowska-Krześ, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobowych oraz rodzinnych*, Wrocław 2012, s. 59.

²¹ W. Siedlecki, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1988, s. 70; Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 381. Por. postanowienie SO w Kaliszu z dnia 23.12.2013 r., II Cz 922/13 Lex/el. nr 1717012 (dostęp: 17.11.2022 r.).

czy rzeczywiście kontakty z dzieckiem są niewykonywane lub niewłaściwie wykonywane, na czym polega niewywiązywanie się przez jednego z uczestników z ustaleń zawartych w postanowieniu lub ugodzie w zakresie kontaktów z dzieckiem²², jaka jest przyczyna braku prawidłowego wykonywania kontaktów. Pozwoli także ocenić sądowi skalę konfliktu między uczestnikami, która uniemożliwia prawidłowe wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Na podstawie wysłuchania, sąd będzie miał również możliwość wstępnej oceny czy istniejąca sytuacja zagraża dobru dziecka i czy powinien z urzędu wszcząć postępowanie o zmianę kontaktów z dzieckiem albo na podstawie art. 113⁴ k.r.o. zobowiązać rodziców do określonego postępowania. Wysłuchanie z pewnością ułatwi sądowi podjęcie decyzji w zakresie wyboru środków dowodowych, które powinny być w toku postępowania przeprowadzone, np. zlecić przeprowadzenie wywiadu środowiskowego lub wydania opinii przez biegłych psychologów.

Obligatoryjne wysłuchanie uczestników postępowania oznacza istnienie rzeczywistych warunków do przybycia osoby, która ma być wysłuchana na posiedzeniu sądu²³. W sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem ma to niezwykle doniosłe znaczenie ze względu na przedmiot sprawy. Dlatego sąd zobowiązany jest do prawidłowego zawiadomienia uczestników postępowania o terminie i miejscu dokonania czynności wysłuchania. Przepisy art. 214 k.p.c. oraz art. 214¹ k.p.c. dotyczące przyczyn odroczenia posiedzenia sądu i sposobu dokumentowania choroby usprawiedliwiającej niestawiennictwo stron na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. mają zastosowanie także w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem w zakresie wysłuchania uczestników²⁴. Wydaje się, że sąd mając na względzie dobro dziecka i istnienie rzeczywistych warunków do przybycia przez uczestnika na posiedzenie, powinien być bardziej liberalny i każde usprawiedliwienie uzasadniające niemożność przybycia na wyznaczone posiedzenie, na którym miał być wysłuchany, usprawiedliwić i wyznaczyć dogodny dla uczestnika następny termin posiedzenia. Nasuwa się jednak pytanie, czy wyznaczenie kolejnego terminu posiedzenia celem umożliwienia uczestnikowi stawiennictwa i wysłuchania nie spowoduje przewlekłości postępowania. Na postawione pytanie należy odpowiedzieć twierdząco. Tym niemniej, mając

²² Przez zwrot „postanowień w zakresie kontaktów z dzieckiem” należy rozumieć postanowienia sądu zawarte w orzeczeniach sądowych w zakresie uregulowania kontaktów z dzieckiem a także postanowienia dotyczące uregulowania kontaktów z dzieckiem, które są zawarte w ugodach sądowych lub przed mediatorem.

²³ Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ... , Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 381.

²⁴ *Ibidem*; Z. Strus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Art. 506-729*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013, s. 302.

na uwadze tak ważny przedmiot sprawy, jakim jest wykonywanie kontaktów z dzieckiem, wydaje się, że poznanie twierdzeń wszystkich uczestników dla potrzeb rozstrzygnięcia sprawy jest niezbędne. Sposobem na uniknięcie przewlekłości i konieczności wyznaczania kolejnego posiedzenia celem jedynie wysłuchania uczestnika jest możliwość złożenia przez niego oświadczenia na piśmie, co spełnia wymagania wysłuchania w rozumieniu art. 598¹⁸ k.p.c.²⁵. Możliwość złożenia przez uczestnika oświadczenia na piśmie wynika z art. 514 § 1 k.p.c., który ma zastosowanie także do instytucji wysłuchania uczestników postępowania w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem²⁶. Ze względu na dobro dziecka, a także w celu zdyscyplinowania uczestnika sąd opiekuńczy może zarządzić przymusowe stawienie uczestnika²⁷. Mając na uwadze treść art. 575 k.p.c., który odwołuje się do stosowania art. 429 k.p.c., w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie można jednak zarządzić przymusowego sprowadzenia uczestników celem wysłuchania. Zgodnie z treścią art. 429 k.p.c. w razie nie stawienia się uczestnika bez usprawiedliwienia sąd może co najwyżej skazać go na grzywnę.

2.2. Wysłuchanie dziecka

W postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, jak wskazano wyżej, sąd opiekuńczy zobowiązany jest do wysłuchania uczestników postępowania. Prawo do wypowiedzi jest jedną z gwarancji procesowych przyznaną uczestnikom postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, a także każdego innego postępowania sądowego. Składa się na nie m.in. prawo do wyrażania swoich poglądów, prawo zabierania głosu, prawo do podejmowania decyzji czy też prawo do otrzymywania i przekazywania informacji²⁸. Prawo do wypowiedzi przysługuje także dzieciom, co znajduje odzwierciedlenie w aktach

²⁵ J. Gudowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 364.

²⁶ Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 381; A. Partyk [w:] *Kodeks ..., pod red. O. Piaskowskiej*, s. 297; P. Pruś [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II. Art. 478-1212*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 598¹⁸ (dostęp: 17.11.2022 r.); P. Pruś [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Art. 478-1217*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021, s. 560.

²⁷ Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 381; Z. Strus [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 302.

²⁸ K. Borkowska, *Prawo dziecka do wypowiedzi a jego udział w postępowaniu cywilnym w sprawach rodzinnych i opiekuńczych*, Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, 2011, Nr 2, s. 27.

prawa międzynarodowego, m.in. Konwencji o prawach dziecka²⁹ oraz w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej³⁰. Zgodnie z art. 72 ust. 3 Konstytucji RP w toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka. Przepis ten tworzy prawo podmiotowe dziecka do jego wysłuchania. W literaturze i orzecznictwie przyjmuje się, że prawo dziecka do wyrażenia własnych poglądów jako istotny aspekt jego partycypacji w życiu społecznym, korzystny z punktu widzenia dziecka, rodziny i społeczeństwa stanowi również gwarancję procesową przedstawienia poglądów dziecka³¹.

Wysłuchanie dziecka wprawdzie nie jest dowodem w sprawie, ale może stanowić istotną przesłankę rozstrzygnięcia³². Zauważyć należy, że w sprawie o uregulowanie kontaktów z dzieckiem nie ma wątpliwości, że sąd może wysłuchać dziecko, o ile jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala (art. 576 § 2 k.p.c.)³³. Nie jest natomiast tak oczywiste w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Część doktryny przyjmuje³⁴, że w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem wysłuchanie odnosi się jedynie do uczestników postępowania, nie ma natomiast zastosowania wobec dziecka. Przedstawiciel tego stanowiska J. Ignaczewski podnosi, że wysłuchanie dziecka powinno nastąpić przed wydaniem orzeczenia ustalającego kontakty. Zdaniem autora, argumentem przemawiającym za takim rozwiązaniem przemawia fakt, iż art. 576 § 2 k.p.c. dotyczący wysłuchania dziecka w sprawach opiekuńczych należy czytać łącznie z § 1 tego artykułu. Dlatego też wysłuchanie dziecka w sprawach opiekuńczych, jak stanowi § 1 art. 576 k.p.c. może mieć miejsce „przed wydaniem orzeczenia co do istoty sprawy”³⁵, co zdaniem autora oznacza, że przed uregulowaniem kontaktów z dzieckiem, a nie w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Zwolennicy drugiej koncepcji podnoszą, że sąd

²⁹ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20.11.1989 r. w Nowym Yorku, Dz.U. 1991 r., Nr 120, poz. 526.

³⁰ A. Arkuszewska, *Instytucja wysłuchania dziecka w świetle Konstytucji RP (wybrane zagadnienia)*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2021, Nr 2 (60), s. 280.

³¹ *Ibidem*: R. Hodtkin, P. Newell, *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child*, UNICEF, Geneva 2007, s. 154, postanowienie SN z dnia 16.12.1997 r., III CZP 63/97, Legalis nr 32030 (dostęp: 07.12.2022 r.)

³² J. Ignaczewski, *Komentarz do spraw o kontakty z dzieckiem*, Warszawa 2011 r., s. 38.

³³ Szerzej na temat wysłuchania dziecka w postępowaniu o uregulowanie kontaktów z dzieckiem zob. rozdział trzeci, podrozdział drugi.

³⁴ N. Krej [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁸ (dostęp: 17.11.2022 r.); J. Ignaczewski [w:] *Władza ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 213-214.

³⁵ J. Ignaczewski [w:] *Władza ...*, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 213-214.

opiekunicy powinien wysłuchać dziecko, jeśli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, także w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem³⁶. Pomocne w udzieleniu odpowiedzi na pytanie, która z powyższych koncepcji jest słuszna jest orzecznictwo. Jak wynika z badań przeprowadzonych w 2015 r. dla Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, małoletni byli wysłuchiwanymi w sprawach o nakazanie realizacji kontaktów i nałożenie kary pieniężnej z tytułu niewykonywania tego orzeczenia³⁷. Spór wydaje się być jednak rozstrzygnięty ostatecznie na korzyść drugiej koncepcji, po wydaniu wyroku przez Trybunał Konstytucyjny w dniu 22 czerwca 2022 r.³⁸. Zgodnie z tym wyrokiem, w postępowaniu w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem małoletni może, a wręcz powinien być wysłuchany.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego ma doniosłe znaczenie dla postępowań w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem nie tylko przez fakt przesądzenia o możliwości wysłuchania dziecka w toku postępowania, ale przede wszystkim ze względu na uznanie art. 598¹⁶ § 1 w zw. z art. 598¹⁵ § 1 k.p.c. w zakresie, w jakim obejmują sytuacje, w których niewłaściwe wykonywanie lub niewykonywanie obowiązków związane jest z zachowaniem dziecka niewywołanym przez osobę, pod której pieczę dziecko się znajduje za niezgodne z art. 48 ust. 1 zdanie drugie oraz art. 72 ust. 3 Konstytucji RP. W ten sposób Trybunał Konstytucyjny rozstrzygnął trwający w literaturze przedmiotu spór o to³⁹, czy dziecko może odmówić kontaktów z osobą do tego uprawnioną. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego odpowiedź na postawione pytanie jest twierdząca. Dlatego też wydaje się, że brak realizacji kontaktów wynikający z zachowania dziecka niewywołanych przez osobę pod której pieczę dziecko pozostaje nie może stanowić podstawy do nakazania osobie pod której pieczę dziecko pozostaje zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej na rzecz uprawnionego do kontaktu z dzieckiem.

Wypada jednak zastanowić się nad słusznością tego wyroku i skutków jakie niesie za sobą w praktyce. O ile można się zgodzić z wyrokiem w zakresie możliwości wysłuchania dziecka

³⁶ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński [w:] *Kodeks ...*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, A. Zielińskiego, s. 1345; A. Partyk [w:] *Kodeks ...*, pod red. O. Piaskowskiej, s. 298.

³⁷ M. Cieśliński, *Praktyka sądowa wysłuchiwanie małoletnich w postępowaniach cywilnych w kontekście idei przyjaznego wysłuchiwanie dziecka (komunikat o wynikach badań)*, Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne 2015, Nr 24, s. 226.

³⁸ Wyrok TK z dnia 22.06.2022 r., SK 3/20, OTK-A 2022, poz. 46.

³⁹ J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty z dzieckiem. Prawa i obowiązki*, Warszawa 2020, s. 201-224; W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja prawa rodzinnego i opiekuńczego na podstawie ustaw z 6 listopada 2008 r. i 10 czerwca 2010 r. Analiza. Wykładnia. Komentarz*, pod red. W. Stojanowskiej, Warszawa 2011, s. 265-273.

w postępowaniu dotyczącym wykonywania kontaktów z dzieckiem, o tyle umożliwienie dziecku odmowy kontaktu z osobą do tego uprawnioną budzi wątpliwości. W literaturze podnosi się bowiem, że w sprawie o uregulowanie kontaktów z dzieckiem nie chodzi o samo kontaktowanie się rodzica z dzieckiem, ale o stworzenie warunków które pozwolą istniejącą więź emocjonalną utrzymać, zakłóconą naprawić, zerwaną nawiązać, a w razie jej braku umożliwić powstanie i pozytywne ukształtowanie się tej więzi⁴⁰. Takie działania podyktowane są naczelną zasadą funkcjonującą w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, czyli dobrem dziecka. Skoro celem uregulowania kontaktów z dzieckiem jest m.in. naprawienie, nawiązanie, a nawet umożliwienie powstania więzi emocjonalnej dziecka z osobą uprawnioną do kontaktu powstają dwa pytania. Pierwsze, jak można zrealizować ten cel, jeśli dziecko w postępowaniu o wykonywanie kontaktów odmówi ustalonych kontaktów i w żaden sposób nie zostanie zmotywowane do tego, aby próbować naprawić czy odbudować więź emocjonalną z osobą uprawnioną do kontaktu. Drugie najistotniejsze, czy brak realizacji kontaktów dziecka z osobą do tego uprawnioną na życzenie dziecka jest dla niego dobre.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że dla dobra dziecka, jego pełnego i harmonijnego rozwoju wymagany jest wkład obojga rodziców⁴¹. Wydaje się, że utrzymywanie więzi emocjonalnej z najbliższymi wpływa pozytywnie na dziecko, natomiast ich zerwanie przynosi odmienny skutek. Już samo rozstanie rodziców wydaje się, że niesie dla dziecka wiele negatywnych konsekwencji. Dlatego dodatkowe zerwanie więzi np. z drugim rodzicem może u dziecka spowodować jeszcze większą traumę związaną z rozpadem rodziny, powodować brak poczucia stabilności oraz stratę bliskiej osoby. Brak kontaktu dziecka z jednym z rodziców może nie tylko stłumić w nim potrzebę bliskości z tym rodzicem ale istnieje również duże prawdopodobieństwo, że jako osoba dorosła powieli tak uformowaną relację wobec swoich własnych dzieci⁴². Nie można także zapomnieć, że dziecko w okresie dorastania potrafi przeżywać tzw. „bunt”, z którym związana jest ogólna niechęć do rodziców. Niejednokrotnie dla dorastającego dziecka często przyjaciele stają się ważniejsi niż rodzice⁴³. Dziecko często właśnie pod wpływem swoich rówieśników, aby być akceptowanym przez nich będzie okazywać negatywny stosunek do rodziców, nie tylko

⁴⁰ I. Strózik [w:] *Standardy opiniowania psychologicznego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych*, pod red. A. Czeredereckiej, Kraków 2016, s. 26.

⁴¹ J. Zajączkowska-Burtowy, *op. cit.*, s. 207.

⁴² J. Zajączkowska-Burtowy, *op. cit.*, s. 24.

⁴³ J. Zajączkowska-Burtowy, *op. cit.*, s. 227.

wobec rodzica pierwszoplanowego, ale również tego, z którym nie mieszka. Wówczas w sprawie o wykonywanie kontaktów może zdarzyć się, że dziecko sprzeciwi się kontaktowaniu z osobą uprawnioną do kontaktu. Powstaje jednak dalsze pytanie, czy w takiej sytuacji odmowa dziecka w zakresie kontaktów jest dla niego dobra. Dlatego zastanowić się trzeba która z dwóch wartości, tj. poszanowanie prawa dziecka do wyrażenia własnej opinii czy dobro dziecka powinno mieć pierwszeństwo w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.

Wydaje się, że dobro dziecka jest ważniejsze od poszanowania prawa do decydowania o sobie, a zadaniem sądu opiekuńczego jest przede wszystkim wydanie orzeczenia, które będzie zgodne z zasadą dobra dziecka. Dlatego sąd opiekuńczy, nawet jeśli uzna, że brak kontaktów jest wynikiem wyłącznie zachowania dziecka niewywołanym przez osobę pod której pieczę dziecko pozostaje, powinien pochylić się nad dylematem, czy zaakceptowanie stanowiska dziecka będzie dla niego dobre. By ułatwić sądowi rozstrzygnięcie tego problemu pomocne mogą być opinie biegłych sądowych. Biegli z zakresu psychologii powinni wypowiedzieć się na temat skutków jakie przyniesie dla dziecka brak kontaktu z osobą uprawnioną do kontaktu oraz ewentualnego naruszenia dobra dziecka na skutek niewykonywania kontaktów z osobą do tego uprawnioną⁴⁴. Ponadto dorośli mając znacznie większe doświadczenie życiowe od dziecka powinni je chronić przed podejmowaniem przez dzieci błędnych decyzji. Dlatego, rodzic pod którego pieczę dziecko pozostaje powinien podjąć działania i zachęcić dziecko do utrzymywania kontaktu z osobą uprawnioną do tego zważywszy, że najczęściej tą osobą jest drugi rodzic niesprawujący pieczy nad dzieckiem. Wydaje się, że również sąd powinien przyczynić się do zachęcenia dziecka do utrzymywania kontaktu z osobą do tego uprawnioną. Sąd opiekuńczy ma też możliwość np. skierowania dziecka i osoby uprawnionej do kontaktu na terapię, która może pomóc odbudować między nimi relacje albo zakończyć trwający konflikt skutkujący niechęcią dziecka do kontaktu.

Dla powyższych rozważań nie bez znaczenie pozostaje okoliczność, że zgodnie z art. 113 § 1 k.r.o. rodzice oraz ich dziecko mają prawo i obowiązek utrzymywania ze sobą kontaktów. W związku z tym, kontakty są nie tylko prawem ale i obowiązkiem zarówno rodziców, jak i ich dziecka⁴⁵. Z tej normy prawnej wyraźnie stanowiącej, że obowiązkiem dziecka jest utrzymywanie kontaktu z rodzicami, wydaje się wynikać, iż brak jest przyzwolenia dla

⁴⁴ Szerzej na temat opinii biegłych zob. rozdział siódmy, podrozdział 3.3.

⁴⁵ Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 05.06.2012 r., III CZ 72/11, OSNC 2012, Nr 12, poz. 135.

sytuacji, w której małoletni sprzeciwia się kontaktu z osobą do tego uprawnioną⁴⁶. Wydaje się, że Trybunał Konstytucyjny pominął fakt, że również z punktu widzenia dziecka, utrzymywanie kontaktów powinno być traktowane nie tylko jako prawo ale i obowiązek. W literaturze wskazuje się, że obowiązek dziecka do kontaktów wynika m.in. z art. 95 § 2 k.r.o. stanowiącego o obowiązku posłuszeństwa względem rodziców. Jest to podstawowa cecha charakterystyczna stosunku pomiędzy rodzicami a dzieckiem, która sprawia, że rodzice pozostają względem niego w relacji o cechach władczych⁴⁷. Przyjmuje się, że ujęcie kontaktów tylko w kategorii prawa dziecka wydaje się nietrafne, gdyż prawo rodziców nie miałoby swojego odpowiednika w postaci obowiązku dziecka, które bez uzasadnionej przyczyny mogłoby odmawiać utrzymywania kontaktów. Natomiast ujęcie kontaktów jako zarazem obowiązku dziecka umacnia pozycję rodzica, utrudnia ich bojkotowanie ze strony drugiego z rodziców oraz zachęca do poszukiwania skutecznych form kontaktów⁴⁸. Sens obowiązku kontaktów z dzieckiem polega na uzmysłowieniu obu stronom kontaktu, że utrzymywanie go nie jest dobrowolną decyzją, w efekcie której można się go zrzec⁴⁹. Wydaje się, zatem że rozstrzygnięcie Trybunału Konstytucyjnego jest sprzeczne z normą art. 113 k.r.o., stanowiącą że utrzymywanie kontaktu jest też obowiązkiem dziecka, którego nie może się zrzec.

Analizując wyrok Trybunału Konstytucyjnego nie sposób pominąć także art. 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁵⁰, zgodnie z którym każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji. Linia orzecznicza Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁵¹ konsekwentnie utrzymuje, że art. 8 Konwencji Praw Człowieka zawiera prawo rodzica do tego, aby podjęte zostały środki zmierzające do powtórnego połączenia dziecka z osobą uprawnioną do kontaktu z nim, a także obowiązek władz krajowych do podjęcia takich działań⁵². Wydaje się, że brak podjęcia przez władze publiczne środków zmierzających

⁴⁶ Por. J. Zajączkowska-Burtowy, *op. cit.*, s. 226.

⁴⁷ T. Sokołowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, Warszawa 2013, s. 646.

⁴⁸ *Ibidem*; T. Justyński, *Prawo do kontaktów z dzieckiem w prawie polski i obcym*, Warszawa 2011, s. 134-135.

⁴⁹ J. Zajączkowska-Burtowy, *op. cit.*, s. 207.

⁵⁰ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 04.11.1950 r. zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 (dalej: Konwencja Praw Człowieka).

⁵¹ Dalej „ETPC”.

⁵² Wyrok ETPC z dnia 10.06.2014 r. w sprawie P.K. przeciwko Polsce, skarga nr 43123/10, Lex/el. nr 1469246 (dostęp: 08.12.2022 r.).

do poprawy relacji dziecka z osobą uprawnioną do kontaktu i jednocześnie bezrefleksyjne zaakceptowanie stanowiska dziecka odmawiającego kontaktu, narusza tym samym art. 8 Konwencji Praw Człowieka.

Zgodzić się jednak należy ze stanowiskiem przedstawionym przez W. Stojanowską⁵³, że wymuszanie na dziecku wywiązywania się z obowiązku kontaktów z rodzicem uprawnionym do tych kontaktów jest niezgodne z dobrem dziecka. Wydaje się, jednak że sąd opiekuńczy widząc niechęć dziecka do kontaktów powinien najpierw skierować rodziców i w razie potrzeby także dziecko na terapię. Natomiast jeśli dziecko, mimo terapii dalej będzie wyrażało sprzeciw wobec kontaktowania się z osobą do tego uprawnioną, sąd opiekuńczy winien uwzględnić zdanie dziecka. Uwzględnienie w takiej sytuacji zdania dziecka nie stanowi naruszenia art. 8 Konwencji Praw Człowieka⁵⁴.

Słuszne wydaje się stanowisko wyrażone przez G. Kamińskiego⁵⁵, że wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 czerwca 2022 r. spowoduje jeszcze bardziej negatywną ocenę polskiego ustawodawstwa w zakresie egzekucji kontaktów z dzieckiem przez Europejski Trybunał Praw Człowieka. A. Łazarska analizując dotychczasowe orzecznictwo Trybunału ETPC w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, które toczyły się przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej wskazała⁵⁶, iż ETPC zwracał szczególną uwagę na dwie kwestie. Jedną z nich jest przewlekłość tych postępowań, w szczególności ze względu na brak reakcji sądu na obstrukcyjne działania uczestników postępowania. Słusznym zdaniem ETPC, w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów pomiędzy dzieckiem a rodzicem, z którym dziecko nie mieszka duże znaczenie ma upływ czasu, a co za tym idzie szybkość postępowań związanych z wykonywaniem kontaktów z dzieckiem⁵⁷. Wynika to z faktu, że upływ czasu może spowodować nieodwracalne skutki w relacjach między dzieckiem a rodzicem, który

⁵³ W. Stojanowska [w:] *Nowelizacja ...*, pod red. W. Stojanowskiej, s. 265-266.

⁵⁴ H. Ciepla uważa, że w takiej sytuacji uwzględnienie zdania dziecka nie narusza art. 8 Konwencji o Prawach dziecka, H. Ciepla [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. K. Piaseckiego, Warszawa 2011, s. 827.

⁵⁵ G. Kamiński, *Egzekucja kontaktów z dzieckiem w świetle uchwały SN III CZP 28/22 i wyroku TK SK 3/20*, Nowa Currenda 2022, Nr 7, s. 25.

⁵⁶ A. Łazarska, *Efektywne wykonywanie orzeczenia dotyczącego prawa do kontaktów z dzieckiem w świetle standardów strasburskich*, Przegląd Prawa Egzekucyjnego 2020, Nr 11, s. 18.

⁵⁷ K. Warecka, *Strasburg: postępowanie w sprawie kontaktów z dzieckiem musi być bezzwłoczne. Kuppinger przeciwko Niemcom-wyrok ETPC z dnia 15 stycznia 2015 r., skarga nr 62198/11*, Lex/el. (dostęp: 08.12.2022 r.).

z nim nie mieszka⁵⁸. W jednej z decyzji ETPC sprawie Bryske przeciwko Polsce⁵⁹ zwłoka wynikała m.in. z dopuszczania przez sąd zbędnych wniosków dowodowych na okoliczność stanu oraz woli dziecka, jego przeżyć, stanów emocjonalnych oraz chęci do kontaktów⁶⁰. Orzeczenie to potwierdza tezę przedstawioną przez G. Kamińskiego o pewności wzrostu liczby skarg przed ETPC, które najprawdopodobniej zakończą się negatywnie dla Rzeczypospolitej Polskiej⁶¹.

Jak wskazano wyżej, zdaniem ETPC dopuszczenie i przeprowadzenie dowodów na fakt woli dziecka, stanów emocjonalnych czy chęci do kontaktów było zbędne a jedynie spowodowało przewlekłość postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. W związku z tym wydaje się, że zdaniem ETPC w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, postępowanie dowodowe należy ograniczyć do minimum i skupić się jedynie na kwestii naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem. Natomiast w postępowaniu tym poza zainteresowaniem sądu powinny być kwestie chęci lub braku chęci dziecka do kontaktowania się z osobą do tego uprawnioną. Wydaje się, że dotychczasowa konstrukcja postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem w swoim pierwotnym założeniu prezentowała właśnie taki model. Prezentowany był on również w dotychczasowym orzecznictwie sądów powszechnych. Sąd Okręgowy w Toruniu rozpoznający zażalenie w sprawie dotyczącej wykonywania kontaktów z dzieckiem słusznie podkreślił, że argument podnoszony przez uczestniczkę postępowania, o braku chęci małoletniego do spotykania się z dziadkami może być podnoszony w trakcie postępowania o uregulowanie kontaktów z dzieckiem, nie może być natomiast przedmiotem rozpoznania w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Dodał, iż badanie dobra dzieci i ustalanie zgodnego z tym dobrem sposobu uregulowania kontaktów należy do postępowania w sprawie o ustalenie lub zmianę kontaktów. Nie może to zatem podlegać ponownej ocenie w postępowaniu o wykonanie kontaktów⁶². Natomiast wyrok Trybunału Konstytucyjnego spowodował przekształcenie charakteru tego postępowania i wręcz nakazał sądom opiekuńczym ustalenie faktu braku chęci dziecka do kontaktu na etapie postępowania o wykonywanie kontaktów, co również

⁵⁸ Wyrok ETPC z dnia 15.01.2015 r. w sprawie Kuppinger przeciwko Niemcom, skarga nr 62198/11, Lex/el. nr 1583468 (dostęp: 03.09.2020 r.).

⁵⁹ Decyzja ETPC z dnia 15.05.2018 r. w sprawie Bryske przeciwko Polsce (skarga nr 1694/14), Lex/el. nr 2606208 (dostęp: 10.12.2022 r.).

⁶⁰ A. Łazarska, *op. cit.*, s.17.

⁶¹ G. Kamiński, *op. cit.*, s. 25.

⁶² Postanowienie SO w Toruniu z dnia 03.02.2017 r., VIII Cz 70/17, Lex/el. nr 2206156 (dostęp: 03.01.2023 r.).

wiąże się z przeprowadzeniem obszerniejszego postępowania dowodowego, m.in. z koniecznością dopuszczenia i przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych. Powszechnie wiadomo, że przeprowadzenie takiego dowodu związane jest ze stosunkowo długim upływem czasu. Biorąc pod uwagę, że polskie sądy rozpoznawały sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem w sposób przewlekły nie będąc zobowiązanymi do ustalenia faktu woli dziecka co do kontaktów, wydaje się że obecnie sprawy te będą toczyć się znacznie dłużej niż dotychczas. To zaś będzie mieć wpływ na orzecznictwo ETPC wobec Polski, a przede wszystkim spowoduje rozluźnienie więzi między dzieckiem a osobą uprawnioną do kontaktu. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego przyznaje rodzicom sprawującym pieczę nad dziećmi ponadto łatwy sposób do przedłużania postępowań, gdyż z pewnością argument braku woli dziecka do kontaktu będzie nadużywany.

Zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 czerwca 2022 r. za niezgodne z Konstytucją RP uznano art. 598¹⁶ § 1 w zw. z art. 598¹⁵ § 1 k.p.c. tylko w zakresie, w jakim obejmują sytuacje, w których niewłaściwe wykonywanie lub niewykonywanie obowiązków związane jest z zachowaniem dziecka niewywołanym przez osobę, pod której pieczę dziecko to się znajduje. Trybunał Konstytucyjny słusznie zauważył, że konieczne jest rozróżnienie sytuacji, w której brak chęci dziecka do kontaktu z osobą do tego uprawnioną jest wynikiem wpływu rodzica sprawującego nad nim pieczę, a sytuacją w której decyzja dziecka jest pozbawiona wpływu tego rodzica. Tylko bowiem druga sytuacja odnosi się do w/w wyroku Trybunału Konstytucyjnego. Jednak aby wykluczyć ewentualny wpływ rodzica sprawującego pieczę nad dzieckiem na decyzję dziecka w zakresie kontaktów z osobą do tego uprawnioną, niezbędne jest przeprowadzenie opinii sądowej przez specjalistów z Opiniodawczego Zespołu Sądowych Specjalistów lub biegłego psychologa. Wydaje się, że w przypadku małych dzieci ustalenie przez biegłych czy dziecko pozostaje w tzw. konflikcie lojalnościowym, czy jest pod wpływem nacisku i manipulacji ze strony rodzica sprawującego nad nim pieczę jest stosunkowo łatwe. Natomiast problematyczne może okazać się ustalenie tych faktów odnośnie dzieci starszych. Truizmem jest twierdzenie, że zdanie starszego dziecka jest w zupełności jego samodzielną decyzją, pozbawioną jakiegokolwiek ingerencji bliskiego otoczenia. Nie można wykluczyć sytuacji, w której dziecko rzeczywiście nie podlega bezpośrednim naciskom ze strony rodzica sprawującego nad nim pieczę, co nie oznacza, że żyjąc w pewnym otoczeniu (rodzica, dziadków, krewnych) nie kształtuje swoich poglądów na temat osoby uprawnionej do kontaktu na podstawie zasłyszanych informacji, z rozmów

przeprowadzonych między np. rodzicem sprawującym nad nim pieczę a dziadkami czy rodzicem sprawującym nad nim pieczę a krewnymi. Wówczas dziecko nawet nieświadomie przyjmuje wobec osoby uprawnionej do kontaktu tożsamą postawę jaką ukazuje rodzic sprawujący nad nim pieczę. Wydaje się, że takie pośrednie wpływanie na dziecko również powinno być traktowane jako wywieranie nacisku na dziecko. Zachowanie dziecka w zakresie braku wykonywania kontaktów w takim przypadku należy uznać za wywołane przez osobę sprawującą nad nim pieczę.

3. Dowody w postępowaniu w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi

3.1. Dowód z dokumentu

W postępowaniu w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem powszechnie stosowanym środkiem dowodowym jest dowód z dokumentu⁶³. Do wykazania naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem wykorzystywane mogą być zarówno dokumenty urzędowe jak i prywatne. Znacznie częściej jednak uczestnicy postępowania przedstawiają dowody z dokumentów prywatnych niż urzędowych. Wynika to z charakteru postępowania i faktów jakie uczestnicy mają za pomocą dowodu z dokumentu udowodnić.

Katalog dokumentów urzędowych, które uczestnik postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem może powołać celem wykazania naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem jest bardzo ograniczony. Dokumentem o charakterze urzędowym jest często notatka policyjna⁶⁴. Wzywanie Policji w razie problemów związanych z realizacją kontaktu z dzieckiem jest niestety coraz częściej praktykowane⁶⁵. Pomimo tego, iż wezwanie Policji powinno stanowić ostateczność, gdyż na ogół może rodić dla dziecka bardzo negatywne konsekwencje jest niekiedy nadużywane. Policja z każdej interwencji sporządza notatkę, która jest istotnym dowodem w sprawie. Policję może wezwać zarówno

⁶³ Szerzej na temat dowodu z dokumentu: R. Kmiecik, *Prawo dowodowe*, Kraków 2005, s. 187 i n.; K. Piasecki, *System dowodów i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, Warszawa 2012, s. 218 i n.; I. Gil, P. Gil, *Dowodzenie w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2019, s. 103 i n.; K. Pachnik, *Ocena dowodów w polskich procedurach sądowych i administracyjnych*, Siedlce 2015, s. 87 i n.

⁶⁴ Wyrok NSA z dnia 03.03.2020 r., I OSK 3787/19, Lex/el. nr 3007162 (dostęp: 03.12.2022 r.).

⁶⁵ Por. J. Hetman-Krajewska, *Kontakty z dzieckiem. Jak regulować, jak egzekwować? Praktyczny poradnik*, Warszawa 2022, s. 278.

osoba sprawująca pieczę nad dzieckiem jak i uprawniony do kontaktu z dzieckiem. W zależności od tego kto wezwie Policję, dowodem z notatki policyjnej będzie wykazywać przed sądem opiekuńczym dogodne dla siebie fakty. Osoba sprawująca pieczę nad dzieckiem najczęściej wzywa Policję, gdy osoba uprawniona do kontaktu z dzieckiem przyszła na spotkanie z dzieckiem będąc pod wpływem alkoholu, narkotyków, innych środków odurzających, kiedy jest agresywna⁶⁶, wszczyna awantury, bądź mimo zakazu kontaktu z dzieckiem łamie go. W sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, rodzic sprawujący pieczę nad dzieckiem przedstawiając taki dowód może jako uczestnik postępowania przeciwko któremu został skierowany wniosek o zagrożenie bądź nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej bronić się i wykazywać, że do braku realizacji kontaktu doszło nie z jego winy, lecz z winy uprawnionego do kontaktu. Przedstawiając dowód z notatki policyjnej może wykazać, że uprawniony do kontaktu był w stanie uniemożliwiającym spotkanie się z dzieckiem i dlatego dla dobra dziecka nie zrealizowano kontaktu. Osoba sprawująca pieczę nad dzieckiem może być w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem również wnioskodawcą. Wówczas dowodem z notatki policyjnej może wykazywać np. łamanie przez uczestnika postępowania zakazu kontaktowania się z dzieckiem.

Policję na interwencję wzywają również uprawnieni do kontaktu z dzieckiem. W praktyce najczęściej ma to miejsce wtedy, gdy uprawnionemu do kontaktu z dzieckiem przysługuje w danym dniu zgodnie z orzeczeniem sądu lub ugody zawartej przed sądem lub mediatorem prawo do spotkania z dzieckiem, odwiedzenia go lub zabrania do siebie na nocowanie, a osoba sprawująca pieczę nad dzieckiem mimo tego nie wpuszcza go do mieszkania/domu, zabrania dziecku kontaktu z nim lub wszczyna awanturę. Dowodem z notatki policyjnej uprawniony do kontaktu jest w stanie wykazać brak realizacji kontaktu z dzieckiem z winy osoby sprawującej pieczę nad dzieckiem.

Drugim dokumentem urzędowym za pomocą którego można wykazać naruszenie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem jest sprawozdanie z wywiadu środowiskowego przeprowadzonego przez kuratora sądowego. Nie będzie to jednak dowód powołany przez uczestników, lecz z urzędu przez sąd opiekuńczy, który podobnie jak w sprawie o ustalenie kontaktów z dzieckiem może z urzędu dopuścić taki dowód. Wydaje się

⁶⁶ *Ibidem*.

bowiem, że również w toku sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem sąd może zarządzić przeprowadzenie wywiadu środowiskowego celem zebrania informacji dotyczących małoletniego i jego środowiska. Dotychczas zlecenie przez sąd opiekuńczy wywiadu środowiskowego w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem było raczej mało prawdopodobne. Wydaje się, że dowód ten może zyskać na znaczeniu po wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 czerwca 2022 r., zgodnie z którym sąd opiekuńczy zobowiązany jest do zbadania czy brak wykonywania kontaktów wynika z zachowania dziecka niewywołanym przez osobę, pod której pieczę dziecko pozostaje. Celem przeprowadzenia wywiadu środowiskowego będzie nie tylko zbadanie czy kontakty nie są wykonywane, lecz również ustalenie jak brak kontaktów wpływa na dziecko, jego zachowanie, a przede wszystkim ustalenie czy brak kontaktów wynika z zachowania dziecka niewywołanym przez osobę, pod której pieczę dziecko pozostaje. Jeśli ze sprawozdania wywiadu środowiskowego będzie jednoznacznie wynikać, że brak kontaktu jest wynikiem zachowania dziecka niewywołanym przez osobę, pod której pieczę dziecko pozostaje, wydaje się że konieczne będzie dopuszczenie i przeprowadzenie z urzędu dowodu z opinii biegłego psychologa lub Opiniodawczego Zespołu Sądowych Specjalistów. Wówczas sprawozdanie z wywiadu środowiskowego może pełnić jedynie dowód „pomocniczy”, tzn. wyniki wywiadu środowiskowego mogą stanowić część materiału dowodowego, na podstawie którego następnie biegły psycholog lub specjaliści z Opiniodawczego Zespołu Sądowych Specjalistów będą mogli wydać swoją opinię sądową. W praktyce wywiady środowiskowe przeprowadzane przez kuratorów sądowych służą sądowi do przygotowania się do wysłuchania dziecka⁶⁷.

Powołanie innego dokumentu urzędowego na fakt niewykonywania lub niewłaściwego wykonywania kontaktów z dzieckiem wydaje się być mało prawdopodobne.

Na wykazanie faktu niewykonywania lub niewłaściwego wykonywania kontaktów z dzieckiem może być natomiast powołane znacznie więcej dokumentów prywatnych, do których należą np.: wydruki korespondencji SMS, e-mail⁶⁸ oraz z komunikatorów typu Messenger czy WhatsApp, a także listy (tradycyjne), tzw. prywatne (pozasądowe) opinie biegłych⁶⁹, opinie psychologa szkolnego, opinie wychowawcy dziecka, kserokopie list

⁶⁷ M. Cieśliński, *op. cit.*, s. 231.

⁶⁸ Z. Lewandowska, *Wiadomości SMS w sprawie o rozwód*, Blog Prawnik Lewandowska, <https://prawniklewandowska.pl/wiadomosci-sms-rozwod/> (dostęp: 02.12.2022 r.).

⁶⁹ T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 350.

obecności dziecka w szkole/przedszkolu itp. Każdy z wymienionych dowodów w postaci wydruku korespondencji SMS, e-mail, Messenger czy WhatsApp może stanowić dowód na brak realizacji kontaktu z dzieckiem. Najprostszym sposobem na wykazanie tego faktu jest jednostronne oświadczenie dokumentujące w sposób nieformalny niewykonywanie kontaktów z dzieckiem. Wydaje się, że po niezrealizowanym kontakcie, uprawniony do kontaktu bądź rodzic pod którego pieczę dziecko pozostaje może wysłać do uczestnika postępowania wiadomość SMS, e-mail, wiadomość na komunikatorze Messenger, WhatsApp itp., z której jednoznacznie będzie wynikać, iż do realizacji kontaktu z dzieckiem nie doszło. Zapobiegawczo warto robić to po każdym niezrealizowanym kontakcie⁷⁰. Przedstawienie takich dowodów jest o tyle łatwe, iż nie ma problemu z ich pozyskaniem. Osoba która chce przed sądem powołać się na taki dowód *de facto* sama go tworzy poprzez wysłanie do uczestnika oświadczenia, z którego wynika, że doszło do naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem. Ważne jest jedynie aby skrupulatnie i niezwłocznie po niezrealizowanym kontakcie wysłać wiadomość. Nie trzeba się również obawiać podniesienia przez uczestnika zarzutu naruszenia tajemnicy korespondencji. Zgodnie z orzecnictwem wykorzystanie korespondencji SMS-owej przed sądem nie stanowi bowiem naruszenia dóbr osobistych w postaci tajemnicy korespondencji oraz prawa do prywatności⁷¹. Zdaniem Sądu Okręgowego w Toruniu, rozpoznającego sprawę o zapłatę zadośćuczynienia za ujawnienie tajemnicy korespondencji poprzez przedstawienie w toku sprawy o ustalenie kontaktów z dzieckiem wiadomości SMS oraz zlecenia wykonania wydruków wiadomości SMS swoim pracownikom jest realizacją prawa podmiotowego do powoływania się na okoliczności, które w ocenie strony były istotne dla rozstrzygnięcia sprawy i ich udowadniania. Inna interpretacja prowadziłaby do ograniczenia tego prawa. Powołanie się w sprawie o ustalenie kontaktów z dzieckiem na wydruki z komunikatów SMS, czy udostępnienie takich wiadomości tekstowych osobom trzecim celem ich wydrukowania niewątpliwie nie narusza niczyich dóbr osobistych, gdyż z treścią wiadomości SMS mógł zapoznać się jedynie wąski krąg odbiorców (z jednej strony - członkowie składu orzekającego w sprawie, a z drugiej strony pracownicy, którym powódka zleciła sporządzenie wydruków)⁷².

⁷⁰ J. Hetman-Krajewska, *op. cit.*, s. 278.

⁷¹ Wyrok SO w Toruniu z dnia 12.02.2020 r., I C 2267/19, Lex/el. nr 2785053 (dostęp: 02.12.2022 r.).

⁷² *Ibidem*.

Listy (tradycyjne) również mogą mieć istotne znaczenie do rozstrzygnięcia sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. W zależności od tego, kto był autorem listu oraz który z uczestników postępowania go powoła, za jego pomocą wykazywane będą różne fakty. Jeśli list, którego autorem było dziecko przedstawi uprawniony do kontaktu, będzie za jego pomocą wykazywać fakt niewykonywania albo niewłaściwego wykonywania kontaktów z dzieckiem mimo chęci do spotykania się z dzieckiem. Z listu może wynikać ponadto, że dziecko tęskni za osobą uprawnioną do kontaktu lub wyraża ubolewanie, że nie widuje się z tą osobą. Wydaje się, że niejednokrotnie z treści listu dziecka można również wyinterpretować przyczynę braku realizacji kontaktu, zwłaszcza gdy nie wynika ona ze złej woli dziecka tylko rodzica sprawującego pieczę nad dzieckiem. Dziecko może w liście zasugerować, że rodzic sprawujący nad nim pieczę wyraża sprzeciw do kontaktu lub wyraża na temat osoby uprawnionej do kontaktu niepozytywne opinie. Natomiast jeśli w liście zostanie opisana sytuacja niepojawienia się uprawnionego do kontaktu, oczekiwania przez dziecko na jego wizytę, za pomocą takiego środka dowodowego, rodzic sprawujący pieczę nad dzieckiem może wykazywać naruszenie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem, ale z przyczyny tkwiącej po stronie uprawnionego do kontaktu. Taki list może być sporządzony zarówno przez rodzica sprawującego pieczę nad dzieckiem jak również przez dziecko. W tym przypadku wydaje się konieczne dołączenie do listu potwierdzenia jego nadania, które jest dokumentem urzędowym⁷³.

Prywatne (pozasądowe) opinie biegłych, np. z zakresu psychologii, opinie psychologa szkolnego czy opinie wychowawcy dziecka mogą stanowić w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem cenne źródło informacji dla sądu nie tylko z zakresu naruszania obowiązków wynikających z kontaktów, ale przede wszystkim wpływu kontaktu lub jego braku na stan emocjonalny dziecka, stosunku i nastawienia dziecka do osoby uprawnionej do kontaktu oraz stosunku dziecka do wykonywania kontaktów z osobą uprawnioną. Każdy z uczestników postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem ma możliwość przedstawienia takich prywatnych opinii. Wnioskodawca za ich pomocą będzie wykazywać, że wykonywanie kontaktów negatywnie wpływa na stan emocjonalny dziecka lub że dziecko

⁷³ Zgodnie z art. 17 ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. prawo pocztowe (T.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 896), Potwierdzenie nadania przesyłki rejestrowanej lub przekazu pocztowego wydane przez operatora wyznaczonego oraz wydruk potwierdzenia nadania przesyłki rejestrowanej lub przekazu pocztowego pobrane samodzielnie z systemu teleinformatycznego operatora wyznaczonego służącego do nadawania rejestrowanych przesyłek pocztowych lub przekazów pocztowych mają moc dokumentów urzędowych.

wyraża sprzeciw wobec kontaktów. Natomiast uczestnik, za pomocą prywatnych opinii będzie starał się wykazać, że brak kontaktu z nim negatywnie wpływa na dziecko i powoduje rozluźnienie między nim a dzieckiem więzi emocjonalnej, albo będzie wykazywać, że osoba sprawująca pieczę nad dzieckiem wywiera nacisk na dziecko skutkujący brakiem kontaktowania się z nim.

Ponieważ prywatna opinia, opinia psychologa szkolnego czy opinia wychowawcy nie są dowodem z opinii sądowej lecz klasyfikowane są jako dowód z dokumentu, stanowić mogą jedynie część argumentacji uczestnika lub wnioskodawcy. Przedłożenie takich dokumentów należy rozumieć jako wskazanie potrzeby przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego sądowego, opinii uzupełniającej lub wydania kolejnej opinii sądowej. Nigdy natomiast nie mogą zastępować opinii biegłego sądowego. W razie wydania opinii sądowej oraz przedłożenia przez uczestnika opinii prywatnej, sąd opiekuńczy będzie zobowiązany rozważyć zarówno opinię przeprowadzoną na zlecenie sądu jak i prywatną⁷⁴. Rozważyć opinię prywatną nie oznacza jednak jej uwzględnienia. Tendencyjność opinii prywatnych sprawia, że w praktyce nie są one zwykle uznawane przez sądy⁷⁵. W literaturze można spotkać pogląd, że sporządzanie przez biegłych prywatnych opinii zazwyczaj kończy się niepowodzeniem z powodu świadomego i celowego manipulowania dostępem do informacji przez opiniowanych rodziców lub z powodu uwikłania psychologów w konflikt lojalnościowy w odniesieniu do opłacających ich klientów. Z kolei angażowanie się psychologów w sporządzanie prywatnych opinii narusza godność ich zawodu⁷⁶. Wydaje się, że mimo stawiania takich zarzutów pod adresem opinii prywatnych, w praktyce jednak warto z nich korzystać zwłaszcza, gdy uczestnik nie zgadza się z wnioskami wynikającymi z opinii sądowej. Prywatna opinia może stanowić podstawę do wydania kolejnej opinii sądowej, której wnioski będą następnie podstawą do wydania przez sąd opiekuńczy postanowienia w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.

Przedstawienie dowodu z list obecności dziecka w szkole/przedszkolu w praktyce będzie zazwyczaj miało znaczenie, gdy osoba uprawniona do kontaktu z dzieckiem miała dziecko

⁷⁴ I. Strózik [w:] *Standardy ...*, pod red. A. Czeredereckiej, s. 20; Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych*, Warszawa 2015, s. 662. Por. wyrok SN z dnia 08.11.1988 r., II CR 312/88, Lex/el. nr 8925 (dostęp: 08.12.2022 r.).

⁷⁵ A. Czerederecka [w:] *Wyzwania psychologa jako biegłego w relacji z wymiarem sprawiedliwości*, pod red. A. Czeredereckiej, Kraków 2020, s. 160.

⁷⁶ A. Czerederecka [w:] *Wyzwania...*, pod red. A. Czeredereckiej, s. 159-160.

odbierać ze szkoły i spędzać z nim czas po zajęciach szkolnych/przedszkolnych. Poprzez wykazanie nieobecności dziecka w szkole w dni, kiedy osoba uprawniona do kontaktu z dzieckiem miała je odbierać ze szkoły, będzie można tym samym wykazać fakt braku realizacji kontaktu z dzieckiem. Uprawniony do kontaktu będzie mógł wykazać takim środkiem dowodowym, że rodzic sprawujący pieczę nad dzieckiem notorycznie w dni, kiedy on powinien odbierać dziecko ze szkoły/przedszkola, w celu uniemożliwienia mu kontaktu z dzieckiem nie przyprowadza dziecka do placówki edukacyjnej (szkoły/przedszkola).

Uczestnicy postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem powołują dowody z dokumentów również celem wykazania sytuacji majątkowej osoby przeciwko, której został skierowany wniosek o zagrożenie oraz nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Wydaje się, że najlepszym środkiem dowodowym do wykazania tej okoliczności jest dowód z dokumentu. Podobnie, jak w celu wykazania faktu niewykonywania lub niewłaściwego wykonywania kontaktów z dzieckiem, ewentualnie ustalenia czy brak kontaktów wynika wyłącznie z zachowania dziecka, do wykazania sytuacji majątkowej uczestnika można wnosić o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodów z dokumentów urzędowych oraz prywatnych. Każdy z uczestników postępowania może zgłosić taki dowód. Jednak w zależności od tego, który z nich powoła dowód, będzie chciał nim wykazać inną sytuację majątkową osoby przeciwko której wniosek o zagrożenie oraz nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej został wniesiony. Jeśli wnioskodawca będzie wnosił o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z dokumentu, jego celem będzie wykazanie bardzo dobrej sytuacji majątkowej uczestnika albo wskazanie, że ze względu na zmianę okoliczności sytuacja majątkowa tegoż uczestnika uległa znacznej poprawie. Natomiast uczestnik postępowania będzie wykazywać, że jego sytuacja majątkowa jest na niższym poziomie niż przedstawia wnioskodawca albo uległa pogorszeniu ze względu na zmianę okoliczności. W przypadku przedłożenia dokumentów celem wykazania sytuacji majątkowej należy zaznaczyć, że wnioskodawca ma ograniczone możliwości przedłożenia takich dokumentów, gdyż są to dane zazwyczaj ściśle prywatne. Dlatego wnioskodawca w większości przypadków może wnosić do sądu opiekuńczego wniosek o zobowiązanie uczestnika do przedłożenia określonych dokumentów.

Dokumentem urzędowym, za pomocą którego można wykazywać sytuację majątkową uczestnika jest np. decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o przyznaniu zasiłku chorobowego jego wysokości i okresie na jaki został przyznany, decyzja Powiatowego Urzędu Pracy o przyznaniu zasiłku dla bezrobotnych i jego wysokości. Sytuację materialną

uczestnika można również wykazać poprzez wskazanie jego majątku, tj. wskazaniu wartościowych rzeczy ruchomych i nieruchomości. W tym celu pomocne mogą być dokumenty urzędowe takie, jak: wydruk z ksiąg wieczystych, akt własności ziemi wydany na podstawie art. 1 ustawy z 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych⁷⁷, czy informacja z Centralnej Ewidencji Pojazdów i Kierowców. Jeśli na mocy wyroku sądu uczestnikowi zasądzono znaczną sumę pieniężną, można również przedłożyć to orzeczenie albo protokół ogłoszenia wyroku, celem wykazania jego sytuacji majątkowej. Wyrok sądu⁷⁸ oraz protokół jego ogłoszenia⁷⁹ mają moc dokumentu urzędowego. Uczestnik celem wykazania złej sytuacji majątkowej może również wnieść dowód z prawomocnego postanowienia komorniczego⁸⁰ albo protokołu zajęcia ruchomości sporządzonego przez organ egzekucyjny w toku postępowania egzekucyjnego⁸¹, które także są dokumentami urzędowymi⁸².

Uczestnicy mogą przedstawiać również dokumenty prywatne na fakt sytuacji majątkowej uczestnika, przeciwko któremu wniesiono wniosek o zagrożenie oraz nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Wydaje się, że najczęściej przedkładanym dokumentem prywatnym na fakt ustalenia sytuacji majątkowej uczestnika będzie deklaracja PIT, z której w sposób jednoznaczny można ustalić przychody uczestnika w danym roku. Może być nim również zaświadczenie pracodawcy o zarobkach przedstawione na fakt wysokości zarobków albo świadectwo pracy⁸³, przedstawione na fakt zmiany sytuacji majątkowej uczestnika związanej z utratą pracy.

Problematyczne może być wykazanie, że uczestnik ukrywa majątek, zaniża swoje przychody albo przede wszystkim, że podejmuje się tzw. „pracy na czarno”. W takiej sytuacji na ogół nie ma możliwości przedstawienia na te fakty dowodu z dokumentu, dlatego istotne

⁷⁷ Wyrok SN z dnia 23.07.2014 r., V CSK 514/13, Lex/el. nr 1504591 (dostęp: 04.12.2022 r.).

⁷⁸ Wyrok SN z dnia 20.03.2015 r., II CSK 254/14, Lex/el. nr 1730597 (dostęp: 04.12.2022 r.).

⁷⁹ Wyrok SN z dnia 25.03.2011 r., IV CSK 407/10, Lex/el. nr 1111022 (dostęp: 04.12.2022 r.).

⁸⁰ Wyrok SN z dnia 11.12.2006 r., I UK 153/06, OSNAPiUS 2008, Nr 1-2, poz. 22.

⁸¹ Wyrok SN z dnia 18.09.2014 r., V CSK 563/13, Lex/el. nr 3382734 (dostęp: 04.12.2022 r.).

⁸² Por. I. Gil, P. Gil, *op. cit.*, s. 106.

⁸³ Świadectwo pracy jest dokumentem prywatnym, gdyż podmiot wydający to świadectwo nie jest organem państwowym ani organem wykonującym zadania z zakresu administracji państwowej. Dlatego traktuje się go jako dokument prywatny w rozumieniu art. 245 k.p.c., stanowiący dowód tego, że osoba, która go podpisała złożyła oświadczenie zawarte w tym dokumencie. Por. wyrok WSA w Warszawie z dnia 18.05.2016 r., II SA/Wa 371/16, Lex/el. nr 2089999 (dostęp: 04.12.2022 r.), I. Gil, P. Gil, *op. cit.*, s. 107-108.

mogą być inne dokumenty zawierające w szczególności zapis dźwięku, obrazu lub dźwięku i obrazu, o czym szerzej w dalszej części pracy⁸⁴.

3.2. Dowód z zeznań świadków

W postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem bardzo często stosowanym środkiem dowodowym jest dowód z zeznań świadków⁸⁵. Wydaje się, że powszechność stosowania tego środka dowodowego w tym postępowaniu wynika z kilku powodów. Pierwszym z nich jest duża łatwość i swoboda w doborze powoływanych przez uczestników świadków.

Świadkiem może być osoba trzecia, która nie uczestniczy bezpośrednio w postępowaniu, a ponadto która miała możliwość spostrzeżenia faktów lub ma wiedzę o faktach mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy⁸⁶. W postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem najistotniejszym faktem, który ma znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy jest udowodnienie przez wnioskodawcę, że doszło do niewykonywania albo niewłaściwego wykonywania przez uczestnika obowiązków wynikających z orzeczenia albo ugody zawartej przed sądem lub mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. Dlatego świadkami mogą być wszystkie osoby, które mają wiedzę w tym zakresie, przede wszystkim widziały jak uczestnik postępowania utrudniał lub udaremniał wnioskodawcy wykonywanie kontaktów z dzieckiem albo unikał kontaktów z dzieckiem, bądź mając zakaz kontaktów łamał go i próbował kontaktować się z dzieckiem. Ze względu na charakter spraw o wykonywanie kontaktów z dzieckiem świadkami najczęściej będą najbliższe osoby uczestników postępowania i dziecka, np. dziadkowie, ciotki, wujowie, kuzyni a także nowi partnerzy uczestników postępowania. Świadkami mogą być również osoby niezwiązane emocjonalnie w jakikolwiek sposób z uczestnikiem postępowania ani dzieckiem, np. sąsiedzi, nauczyciele, wychowawcy dziecka albo rodzice kolegi/koleżanki dziecka z przedszkola lub szkoły. Ze względu na specyfikę tych spraw, zdecydowanie częściej powoływane na świadków będą jednak osoby najbliższe dla uczestników postępowania, co może rodzić wątpliwość odnośnie wiarygodności ich zeznań.

⁸⁴ Zobacz rozdział siódmy, podrozdział 3.4.

⁸⁵ Szerzej na temat dowodu z zeznań świadka: K. Ziemianin, *Dowód z zeznań świadka w procesie cywilnym*, Warszawa 2019, s. 53 i n.; R. Kmiecik, *op. cit.*, s. 175 i n.; K. Piasecki, *op. cit.*, s. 193 i n.; I. Gil, P. Gil, *op. cit.*, s. 112 i n.; K. Pachnik, *op. cit.*, s. 93 i n.

⁸⁶ K. Piasecki, *op. cit.*, s. 194.

Wydaje się, że sąd rozpoznający sprawę dotyczącą wykonywania kontaktów z dzieckiem w zakresie postępowania dowodowego, a w szczególności dowodu z zeznań świadków postawiony jest w niezwykle trudnej sytuacji. Z jednej strony nie może oddalić wniosku dowodowego z zeznań świadka tylko z tej przyczyny, że świadek jest osobą najbliższą, związaną emocjonalnie z uczestnikiem postępowania. Poza tym oddalenie dowodów z zeznań świadków może spowodować, że brak będzie innych dowodów koniecznych do ustalenia stanu faktycznego. Z drugiej strony, sąd ze względu na obawę co do wiarygodności zeznań nie powinien opierać się wyłącznie na dowodach z zeznań świadków powołanych przez jednego uczestnika. Świadców ci jako osoby najbliższe mogą być nieobiektywni w przedstawieniu sądowi faktów, co do których istnienia zeznają. W konsekwencji zeznania te mogą wpływać na zniekształcenie i kreowanie innego obrazu między uczestnikami i dzieckiem niż jest w rzeczywistości. Skoro każdy z uczestników ma możliwość powołania swoich świadków, sąd powinien umiejętnie wyważyć ilość świadków powoływanych przez każdego uczestnika tak, aby nie doszło do dysproporcji na korzyść jednego z nich.

Fakt, że świadkami w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem są najczęściej osoby najbliższe dla uczestników postępowania, rodzi kolejny obowiązek dla sądu. Sąd powinien wykazać dużą inicjatywę w dążeniu do ustalenia prawdy, w czym pomocne będzie zadawanie świadkom dodatkowych pytań. Oczywistym jest, że uczestnik postępowania będzie zadawał pytania świadkowi którego powołał, na które spodziewa się uzyskania satysfakcjonującej dla siebie odpowiedzi. Rolą sądu powinno być więc wnikliwe dążenie do ustalenia prawdy poprzez zadawanie dodatkowych skrupulatnych i dociekliwych pytań, niejednokrotnie takich, których zadania świadek się nie spodziewał. W tym też celu, sąd w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem ze względu na opieranie się w dużej mierze na dowodach z zeznań świadków, którymi mogą być osoby stronnicze dla uczestników obowiązany jest do aktywności w dopuszczaniu i powoływaniu z urzędu innych środków dowodowych. Zwiększenie aktywności sądu w zakresie inicjatywy dowodowej może przyczynić się do dokładniejszego wyjaśnienia stanu faktycznego sprawy, i w konsekwencji oceny całej sytuacji istniejącej między uczestnikami i dzieckiem oraz poznania ewentualnej przyczyny niewłaściwego wykonywania kontaktów z dzieckiem.

Z art. 235¹ k.p.c. wynika, iż powołując się na dowód z zeznań świadka należy dokładnie oznaczyć fakty, które mają być zeznaniami poszczególnych świadków stwierdzone⁸⁷. W przypadku spraw o wykonywanie kontaktów z dzieckiem możliwość szerokiego określenia zakresu faktów, na które ma zeznawać świadek jest niezwykle istotna i przyczynia się do powszechności tego środka dowodowego. Uczestnik postępowania powołujący dowód z zeznań świadków będzie za pomocą tego środka dowodowego dążył przede wszystkim do wykazania niewykonania albo niewłaściwego wykonywania obowiązków wynikających z orzeczenia albo ugody zawartej przed sądem lub mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem albo wykazania, że mimo zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, obowiązki nie są nadal wykonywane lub wykonywane niewłaściwie. Jeśli wnioskodawcą będzie ojciec dziecka, który złoży wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej przeciwko matce dziecka, która utrudnia albo całkowicie udaremnia mu kontakty z dzieckiem, będzie mógł powołać na świadków wszystkie osoby, które widziały jak matka dziecka utrudnia mu kontakty z dzieckiem. W takim przypadku osobą bezstronną dla uczestników postępowania, której zeznania będą miały duży walor dowodowy może być sąsiad matki dziecka. Z jego zeznań bowiem, może wynikać, że ojciec dziecka pojawia się przed domem matki dziecka w określone dni i godziny jednak nie zostaje wpuszczony do domu ani nie zabiera dziecka. Podobny walor dowodowy będą stanowiły zeznania nauczycieli dziecka ze szkoły lub przedszkola, którzy mogą zeznawać, że dziecko nie przychodzi do przedszkola lub szkoły w określone dni, w których powinno być odbierane po zajęciach przez ojca. Jak już wspomniano, świadkami mogą być również osoby związane z wnioskodawcą więzią rodzinną (rodzice, rodzeństwo) lub uczuciową (partner). Trzeba jednak mieć na uwadze, że w tym przypadku ze względu na wskazane więzi, dowody z takich świadków obarczone są dużym stopniem uznania ich przez sąd za niewiarygodne.

Drugim, bardzo istotnym faktem, dla wykazania którego mogą być powołani świadkowie jest przyczyna niewykonywania albo niewłaściwego wykonywania obowiązków wynikających z orzeczenia albo ugody zawartej przed sądem lub mediatorem w przedmiocie

⁸⁷ K. Ziemianin, *op. cit.*, s. 54. Do dnia 4 lipca 2019 r. przepisem regulującym konieczność oznaczenia faktów, które mają być stwierdzone poszczególnymi świadkami był art. 258 k.p.c., który z dniem 4 lipca 2019 r. został uchylony. Natomiast w dniu 4 lipca 2019 r. wprowadzono art. 235¹ k.p.c., który stanowi, że we wniosku o przeprowadzenie dowodu strona jest obowiązana oznaczyć dowód w sposób umożliwiający przeprowadzenie go oraz wyszczególnić fakty, które mają zostać wykazane tym dowodem. W związku z tym, obecnie ustawodawca wymaga określenia we wniosku o przeprowadzenie każdego dowodu faktów, które mają zostać nim wykazane, a nie tylko wnosząc o przeprowadzenie dowodu ze świadka.

kontaktów z dzieckiem. Przyczyn tych może być wiele. Jeśli jednak wniosek skierowany jest przeciwko osobie pod której pieczę dziecko pozostaje, najistotniejsze jest zbadanie z czyjej inicjatywy kontakty są niewykonywane lub nieprawidłowo wykonywane, tj. czy z inicjatywy osoby pod której pieczę dziecko pozostaje, czy z wyłącznej woli dziecka. Wydaje się, że z zeznań świadków można odkryć przyczynę braku realizacji kontaktów. Jeśli o dowód z zeznań świadka wnosić będzie wnioskodawca, jego celem będzie udowodnienie, że przyczyny braku wykonywania kontaktów wynikają wyłącznie z winy uczestnika postępowania. Wnioskodawca, czyli w omawianym przypadku rodzic uprawniony do kontaktu z dzieckiem, dowodem z zeznań świadków będzie miał możliwość wykazania, że dziecko jest źle nastawione do niego ponieważ część rodziny, a w szczególności rodzic pod którego opieką pozostaje w sposób negatywny wypowiada się na jego temat. Dowód z zeznań świadka na tę okoliczność może również wnosić rodzic pod którego pieczę dziecko pozostaje. Wówczas na ogół będzie dążyć do wykazania dowodem m.in. ze świadków, że przyczyną braku realizacji kontaktów z dzieckiem jest wyłącznie niechęć dziecka do spotkań z osobą uprawnioną do kontaktu. W obu podanych przykładach świadkami mogą być wszystkie osoby, które znają sytuację rodzinną dziecka lub którym dziecko zwierzało się w zakresie realizacji kontaktów z osobą uprawnioną.

W sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, uczestnicy postępowania mogą powołać świadków ponadto na fakt wykazania sytuacji majątkowej osoby przeciwko, której został złożony wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty albo nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. W tym zakresie najwłaściwszym środkiem dowodowym będzie oczywiście dowód z dokumentu. Dowód z zeznań świadków może mieć natomiast zastosowanie, gdy osoba przeciwko której został skierowany wniosek o wykonywanie kontaktów z dzieckiem będzie wykazywać dochody niższe niż uzyskuje w rzeczywistości. W praktyce nadal bowiem można spotkać się ze zjawiskiem tzw. „pracy na czarno”⁸⁸, przejawiającym się w wykazywaniu niepodjęcia się pracy zarobkowej albo zatrudnieniu w znacznie zaniżonym wymiarze czasu pracy. W konsekwencji przekłada się na formalny brak otrzymywania wynagrodzenia za pracę albo odpowiednio niższego wynagrodzenia niż uzyskiwane

⁸⁸ Jak wynika z badania przeprowadzonego w 2020 r. dla serwisu ciekaweliczby.pl na panelu Ariadna, co szósty dorosły Polak (16%) przyznaje się do „pracy na czarno”. Najwięcej osób, które przyznają się do „pracy na czarno”, jest w grupie 18-24 lata. W tej grupie prawie co trzeci badany (32%) przyznaje się do tego. Do „pracy na czarno” przyznaje się 22% osób w wieku 25-34 lata oraz 20% osób w wieku 35-44 lat. Najmniej takich osób jest w grupie 45-54 lata (9%) oraz 55 lat i więcej (6%), https://ciekaweliczby.pl/praca_na_czarno/ (dostęp: 22.11.2022 r.).

w rzeczywistości. Co więcej, niejednokrotnie pomysłodawcami takiego „rozwiązania” są osoby które mają świadomość, iż grozi im zapłata sumy pieniężnej za niewykonywanie lub niewłaściwe wykonywanie kontaktów z dzieckiem⁸⁹. Dowodem z zeznań świadków można wykazywać, że sytuacja majątkowa uczestnika jest znacznie lepsza od tej, którą sam prezentuje ze względu np. na podejmowanie przez niego dodatkowej pracy zarobkowej albo pracy w pełnym wymiarze czasu pracy, a nie w części jak wykazuje.

Ustawodawca w art. 259 k.p.c. wskazuje osoby, które nie mogą być świadkami w postępowaniu cywilnym. Wydaje się, że w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem tylko przedstawiciele jednej grupy wymienionej w tym przepisie nie mogą wystąpić w charakterze świadka. Są to osoby niezdolne do spostrzegania lub komunikowania swych spostrzeżeń (art. 259 pkt 1 k.p.c.). Mogą to być osoby np. chore psychicznie, umysłowo, niedołążne ze względu na wiek, narkomani, alkoholicy⁹⁰.

Ponieważ w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem świadkami mogą być przede wszystkim osoby bliskie dla uczestników, należy zaznaczyć że przysługuje im prawo do odmowy zeznań. Prawo to przewidziane jest w art. 261 § 1 k.p.c., zgodnie z którym możliwość odmowy zeznań przysługuje małżonkom stron (uczestników), ich wstępnym, zstępnym, rodzeństwu oraz powinowatym w tej samej linii lub stopniu, jak również osobom pozostającym ze stronami (uczestnikami) w stosunku przysposobienia. Prawo do odmowy zeznań trwa także po ustaniu małżeństwa lub rozwiązaniu stosunku przysposobienia. Osoby wymienione w art. 261 § 1 k.p.c. powołane na świadków w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem mogą zatem odmówić składania zeznań w sprawie.

⁸⁹ W praktyce ten sam problem występuje w przypadku ustalania wysokości alimentów na dziecko. Eksperti wskazują, że chęć ukrycia dochodów np. ze względu na obowiązek alimentacyjny jest jedną z kilku przyczyn zatrudniania pracowników niezgodnie z przepisami prawa. Zob. Ł. Guza, *Przybywa pracujących na czarno*, <https://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/8217321,rynek-pracy-na-czarno-rosnie-szara-strefa.html> (dostęp: 22.11.2022 r.).

⁹⁰ M. Krakowiak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom Ia. Komentarz. Art.1-424*¹², pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020, s. 864; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks ...*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, A. Zielińskiego, s. 593; A. Cudak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom II, Komentarz. Art. 205¹-424*¹², pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, s. 307.

3.3. Dowód z opinii biegłych

Dowód z opinii biegłych⁹¹ w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem przed wejściem w życie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 czerwca 2022 r.⁹² nie był środkiem dowodowym przydatnym i stosowanym w praktyce. Postępowanie w tych sprawach miało na celu zbadanie jedynie faktu niewykonywania lub nieprawidłowego wykonywania kontaktów z dzieckiem, a także sytuacji majątkowej osoby, która nie wykonuje lub nieprawidłowo wykonuje kontakty z dzieckiem, a do ustalenia tych okoliczności nie był potrzebny dowód z opinii biegłego. Pomijana była natomiast kwestia woli dziecka, co do kontaktów. Jak już była mowa, sytuacja uległa zmianie po wejściu w życie wspomnianego wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 czerwca 2022 r. Wydaje się, że od wejścia w życie tego wyroku, sądy opiekuńcze rozpoznające sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem zobowiązane są do zbadania dodatkowej przesłanki, tj. ustalenia czy brak wykonywania kontaktów jest wynikiem zachowania dziecka niewywołanym przez osobę sprawującą nad nim pieczę. Nie w każdym jednak postępowaniu sądy opiekuńcze będą zobowiązane do ustalenia tej przesłanki. Potrzeba ta będzie miała miejsce, gdy z wnioskiem o wykonywanie kontaktów z dzieckiem wystąpi osoba uprawniona do kontaktu z dzieckiem, a uczestnik postępowania, czyli osoba sprawująca pieczę nad dzieckiem podniesie zarzut, że kontakty są nierealizowane lub niewłaściwie wykonywane z woli dziecka albo samo dziecko podczas wysłuchania wskaże, że nie chce realizować kontaktu z osobą do tego uprawnioną.

Chociaż na uczestniku twierdzącym, że kontakty są niewykonywane przez zachowanie dziecka niewywołanym z jego winy i w jego gestii pozostaje zasadniczo powołanie dowodu z opinii biegłego, wydaje się, że w razie braku złożenia takiego wniosku sąd z urzędu zobowiązany jest do dopuszczenia i przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego. Wydaje się nawet prawidłowe stwierdzenie, że w sprawie o wykonywanie kontaktów, jeśli zostanie podniesiona kwestia braku realizacji kontaktów wynikająca z zachowania dziecka,

⁹¹ Szerzej na temat dowodu z opinii biegłego: Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, *Rola biegłego w postępowaniach cywilnych*, Wrocław 2016, s. 1 i n.; A. Klich [w:] *System postępowania cywilnego*, t. 2, Dowody w postępowaniu cywilnym, pod. red. Ł. Błaszczaka, Warszawa 2021, s. 1221 i n.; J. Dzierżanowska, J. Studzińska, *Biegli w postępowaniu sądowym cywilnym i karnym. Praktyczne omówienie regulacji z orzecznictwem*, Warszawa 2016, s. 15 i n.; K. Flaga-Gieruszyńska, *Biegły w postępowaniu cywilnym i karnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych i orzeczeń*, Warszawa 2017, s. 1 i n.; R. Kmiecik, *op. cit.*, s. 181 i n.; K. Piasecki, *op. cit.*, s. 238 i n.; I. Gil, P. Gil, *op. cit.*, s. 137 i n.; K. Pachnik, *op. cit.*, s. 95 i n.

⁹² Wyrok TK z dnia 22.06.2022 r., SK 3/20, OTK-A 2022, poz. 46.

niezbędnym jest przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego sądowego. Może nasuwać się pytanie dlaczego w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem dowód z opinii biegłego sądowego jest niejednokrotnie niezbędnym środkiem dowodowym. Odpowiedzi należy poszukiwać w tym, jakie informacje badają biegli. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 1969 r., opinia biegłego ma na celu ułatwienie sądowi należytej oceny zebranego w sprawie materiału wtedy, gdy potrzebne są do tego wiadomości specjalne⁹³. Za wiadomości specjalne uważa się natomiast wiedzę opartą na ponadprzeciętnej, specjalistycznej wiedzy w danej dziedzinie nauki, wykraczającej poza granice wiedzy dostępnej ogółowi społeczeństwa⁹⁴. W sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem wiedzą specjalistyczną wymagającą opinii biegłych jest wiedza z zakresu psychologii. Tylko biegły będzie w stanie ocenić czy brak wykonywania kontaktów jest wynikiem zachowania dziecka niewywołanym przez osobę sprawującą nad nim pieczę.

Wydanie opinii w niektórych sprawach jest możliwe tylko na podstawie bezpośredniego zbadania osoby, której opinia ma dotyczyć. Biegły, aby wydać opinię, ujmuje fakty za pomocą własnego postrzegania i wykorzystuje do tego swoje wiadomości specjalne. Potocznie określa się tę czynność „badaniem biegłego”. Tej czynności nie można jednak mylić z oględzinami, które są czynnością poprzedzającą wydanie opinii⁹⁵. Wydaje się, że w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem do wydania opinii niewystarczające będzie zapoznanie się przez biegłego tylko ze zgromadzonym w aktach sprawy materiałem dowodowym. Niezbędne jest przeprowadzenie „badania biegłego” bezpośrednio z dzieckiem, którego kontakty dotyczą oraz w razie konieczności z osobą, która sprawuje pieczę nad dzieckiem i z osobą uprawnioną do kontaktu z dzieckiem.

W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że w sprawach o uregulowanie kontaktów z dzieckiem sąd zasięga opinii biegłego w celu ustalenia poziomu więzi emocjonalnej dziecka z osobą uprawnioną do kontaktu z dzieckiem⁹⁶. Natomiast w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem poza badaniem więzi emocjonalnej między dzieckiem a uprawnionym do kontaktu konieczne jest również zbadanie nastawienia emocjonalnego dziecka do osoby uprawnionej do kontaktu, relacji łączącej dziecko z osobą sprawującą nad nim pieczę,

⁹³ Wyrok SN z dnia 11.07.1969 r., I CR 140/69, OSN 1970, Nr 5, poz. 85.

⁹⁴ J. Dzierżanowska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 39. Podobnie E. Rudkowska-Ząbczyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 278 (dostęp: 24.11.2022 r.), I. Gil, P. Gil, *op. cit.*, s. 139.

⁹⁵ I. Strózik [w:] *Standardy ...*, pod red. A. Czeredereckiej, s. 18.

⁹⁶ I. Strózik [w:] *Standardy ...*, pod red. A. Czeredereckiej, s. 26.

sprawdzenia czy dziecko odczuwa tzw. „konflikt lojalnościowy”, ustalenie dokładnej przyczyny braku chęci dziecka do kontaktu z osobą do tego uprawnioną oraz ustalenie, czy osoba sprawująca pieczę nad dzieckiem wywiera na nie negatywny wpływ w zakresie kontaktów. Rolą biegłego może być również wypowiedzenie się w zakresie teraźniejszych skutków wynikających dla dziecka z braku kontaktu z osobą do tego uprawnioną oraz konsekwencji na przyszłość jakie niesie za sobą brak utrzymywania relacji z osobą niesprawującą nad dzieckiem pieczy. Biegły może się wypowiedzieć również czy widzi możliwość porozumienia się dziecka z osobą uprawnioną do kontaktu, a jeśli tak, to w jaki sposób istnieje możliwość odbudowania między nimi więzi emocjonalnej. Do zbadania powyższych kwestii najlepsza wydaje się być opinia sporządzona przez specjalistów z Opiniodawczego Zespołu Sądowych Specjalistów ewentualnie biegłego sądowego z zakresu psychologii.

3.4. Inne dokumenty, w szczególności zawierające zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku

W sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem coraz częściej uczestnicy postępowania wnoszą o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z tzw. innych dokumentów, m.in. zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku⁹⁷. Dowody te według art. 308 k.p.c. są dowodami z dokumentów innych niż wymienione w art. 243¹ k.p.c. Katalog środków dowodowych utrwalających obraz, dźwięk lub obraz i dźwięk ma charakter otwarty. Ustawodawca zaniechał wyliczania przykładowych dowodów wizualnych zawierających zapis obrazu, tj. zawierających informacje postrzegane za pomocą wzroku (dowód z filmu, telewizji, fotokopii, fotografii, planów i rysunków), jak również dowodów audialnych, tj. zawierających zapis dźwięku, czyli informacji postrzeganych za pomocą słuchu (płyty, taśmy dźwiękowe)⁹⁸.

Powszechność stosowania takich środków dowodowych w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem jest wynikiem rozwoju technologicznego, który spowodował masową produkcję i dostępność urządzeń elektronicznych zawierających funkcję nagrywania obrazu,

⁹⁷ Szerzej na temat dowodu z innych środków dowodowych: K. Piasecki, *op. cit.*, s. 257 i n.; I. Gil, P. Gil, *op. cit.*, s. 168 i n.; K. Pachnik, *op. cit.*, s. 100 i n.

⁹⁸ T. Zembrzusi [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, s. 1291.

dźwięku albo jednocześnie obrazu i dźwięku. Obecnie nikogo nie dziwi posiadanie przez osoby dorosłe a nawet dzieci telefonów komórkowych czy tabletów wyposażonych w aparaty rejestrujące obraz, kamery rejestrujące obraz i dźwięk a także dyktafonów umożliwiających nagrywanie głosu. Jednak nie tylko rozwój technologii przyczynił się do upowszechnienia powoływania przed sądem takich środków dowodowych. Wydaje się, że wpływ ma na to również kultura społeczna i rozwój *social* mediów, które zwłaszcza u młodych osób wytworzyły nawyk utrwalania wielu momentów życiowych. Dlatego uczestnicy postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, którzy mają problem z realizacją kontaktów z dzieckiem szukając sposobów na udowodnienie swoich twierdzeń przed sądem, starają się udokumentować każde niewykonywanie lub niewłaściwe wykonanie kontaktów z dzieckiem m.in. poprzez wykorzystanie urządzeń elektronicznych. Poza tym dynamiczny przebieg zdarzeń związanych np. z próbą spotkania się z dzieckiem możliwy jest do zarejestrowania poprzez włączenie urządzenia nagrywającego odpowiednio wcześniej. Urządzenia utrwalające obraz lub dźwięk albo obraz i dźwięk są poręczne, proste w obsłudze, stosunkowo tanie, a przede wszystkim umożliwiają uchwycenie wielu zdarzeń, których uczestnik postępowania niejednokrotnie nie miałby możliwości udowodnić żadnym innym środkiem dowodowym niż zapisem obrazu lub dźwięku. Wymienione zalety środków dowodowych tego rodzaju skutkują więc powszechnością ich stosowania w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.

Dodatkowym walorem tzw. innych dokumentów zawierających zapis obrazu lub dźwięku jest to, że umożliwiają przedstawienie całego zdarzenia dokładnie odzwierciedlając jego rzeczywisty przebieg. Możliwość ta wynika z tego, że urządzenie utrwalające obraz i dźwięk można ukryć, skutkiem czego osoba sprzeciwiająca się postanowieniu sądu czy ugodzie w zakresie kontaktów z dzieckiem, nie mając świadomości bycia nagrywaną, będzie się zachowywać swobodnie i ukarze prawdziwy swój stosunek do sprawy o wykonywanie kontaktów 1z dzieckiem. W sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem ukazanie dokładnej próby spotkania się z dzieckiem może mieć duży wpływ na rozstrzygnięcie sądu. Na podstawie nagrania filmu na telefonie komórkowym, sąd będzie mógł dostrzec nie tylko sam fakt niewykonywania kontaktów z dzieckiem, ale również poznać przyczynę braku realizacji kontaktów. To może mieć znaczenie zarówno dla uczestnika postępowania, który może wykazywać, że przyczyną braku kontaktu jest niechęć dziecka do kontaktu z osobą uprawnioną – wnioskodawcą, ale również być narzędziem dla wnioskodawcy, który może

wykazywać, że przyczyną braku kontaktu jest sprzeciw uczestnika do jego kontaktów z dzieckiem.

Jak wskazano, innymi dokumentami zawierającymi zapis obrazu, dźwięku lub obrazu i dźwięku mogą być zdjęcia, filmy wykonane osobiście przez uczestnika postępowania za pomocą aparatu, kamery, telefonu komórkowego lub tabletu, filmy z ukrytych kamer, filmy z monitoringu, nagranie rozmowy telefonicznej na dyktafon, zdjęcia i filmy wykonane przez detektywa czy zrzuty ekranu profili społecznościowych. Otwarty katalog tych środków dowodowych daje nieograniczone możliwości sposobów utrwalania zdarzeń i został stworzony z myślą o ciągłym rozwoju technologicznym⁹⁹. Wybór środka dowodowego jest dowolny i zależy od woli uczestnika.

W sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem dokumenty zawierające zapis obrazu lub dźwięku może powołać zarówno wnioskodawca jak i uczestnik postępowania. Rodzaj faktu na udowodnienie którego zostanie powołany dowód, będzie zależał od osoby, która taki dowód zgłosi. Jeśli osoba, pod której pieczę dziecko pozostaje, nie wykonuje albo niewłaściwie wykonuje obowiązki wynikające z orzeczenia albo ugody zawartej przed sądem lub mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, celem osoby uprawnionej do kontaktu będzie wykazanie, że do realizacji kontaktów nie dochodzi z winy osoby sprawującej pieczę nad dzieckiem. Wówczas do wykazania faktu chęci kontaktu z dzieckiem przez osobę uprawnioną i jednocześnie uniemożliwiania spotkania się jej z dzieckiem z winy osoby sprawującej pieczę nad dzieckiem, pomocne mogą być wszelkie filmy nagrane urządzeniami elektronicznymi albo zdjęcia wykonane przez osobę uprawnioną do kontaktu. Za pomocą takich filmów lub zdjęć wnioskodawca będzie miał możliwość udowodnienia, że przybył na miejsce spotkania, lecz uczestnik postępowania nie otworzył mu drzwi, wyraził sprzeciw co do kontaktu z dzieckiem, wszczął awanturę, nie przyprowadził dziecka do szkoły czy przedszkola, bądź wnioskodawca nie zastał nikogo w domu mimo, że zgodnie z postanowieniem sądu lub ugody zawartej przed sądem lub mediatorem w danym dniu powinien spotkać się z dzieckiem. Analogiczne twierdzenia wnioskodawca będzie mógł wykazać powołując dowód z nagrania z monitoringu.

Sam zapis dźwięku również może stanowić dowód na wykazanie braku wykonywania kontaktów z dzieckiem. Z rozmowy między uczestnikami przeprowadzonej osobiście albo

⁹⁹ T. Zembruski [w:] *Kodeks ...*, Tom I, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 1290-1291.

za pośrednictwem Internetu lub telefonu może wynikać, że uczestnik postępowania zabrania kontaktowania się z dzieckiem albo że dziecko nie wyraża chęci do spotkań. Gdy kontakt z dzieckiem uniemożliwiony jest przez działanie uczestnika postępowania, rozstrzygnięcie w przedmiocie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej lub nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jest wówczas dość oczywiste. Natomiast jeśli uczestnik podnosi argument braku chęci dziecka do kontaktu z osobą uprawnioną do kontaktu, sprawa się komplikuje. Wnioskodawca jednak nawet w takiej sytuacji ma możliwość wykazania, że twierdzenia uczestnika postępowania są nieprawdziwe. Może bowiem dysponować nagraniem albo filmem ukazującym rozmowę z dzieckiem, gdzie z wypowiedzi dziecka będzie wynikać, że chce się z nim spotykać, że za nim tęskni albo że osoba sprawująca pieczę nad dzieckiem zabrania mu spotkania się z nim.

Choroba dziecka jest najczęściej wskazywanym argumentem uzasadniającym brak możliwości kontaktu dziecka z uprawnionym do kontaktu. Oczywiste jest, że jeśli dziecko jest chore dla jego dobra powinno zostać w domu. Problem natomiast polega na tym, że w znacznej części przypadków argument ten jest nieprawdziwy. W postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem to na uczestniku będzie spoczywał ciężar wykazania, że dziecko rzeczywiście było chore i wymagało pozostania w domu oraz niekontaktowania się z innymi osobami. Jednak nic nie stoi na przeszkodzie, aby wnioskodawca przedstawił dowody świadczące o tym, że dziecko było zdrowe i mogło się z nim spotkać czy rozmawiać. Poza tym, w praktyce sądy niejednokrotnie za wiarygodne uznają same twierdzenia uczestnika, że dziecko było chore nawet bez przedstawienia dokumentacji medycznej. Niestety przedstawienie dowodów w celu wykazania, że dziecko było zdrowe mimo przeciwnych twierdzeń osoby, pod którego pieczę dziecko pozostaje jest bardzo trudne. Dlatego pomocne mogą być dokumenty zawierające zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku. Wydaje się, że wnioskodawca mógłby przedstawić sądowi zrzuty ekranu portali społecznościowych, z których zdjęć będzie wynikać, że dziecko tego dnia było zdrowe, albo że dzień przed spotkaniem lub następnego dnia po zaplanowanym spotkaniu było zdrowe. Może również przedstawić nagrania rozmowy z dzieckiem, z której będzie wynikało, że jest zdrowe, albo że osoba sprawująca pieczę nad dzieckiem kazała mu mówić, że jest chore. Wnioskodawca może również przedstawić fotografię przedstawiającą zdrowe dziecko w dniu spotkania bawiące się w parku itp. Niestety wykonanie takich zdjęć wymaga od wnioskodawcy dużego zaangażowania, być może nawet zatrudnienia detektywa a przy

tym uczestnik musiałby być nieroztropny w swoich działaniach. Spełnienie jednocześnie obu warunków, tj. dużego zaangażowania wnioskodawcy i dużej nieroztropności uczestnika postępowania, by uzyskać dowody może w praktyce okazać się niemożliwe. Tym niemniej, otwarty katalog środków dowodowych pozwala na kreatywne wyszukiwanie sposobów na udowodnienie swoich twierdzeń.

Jeżeli w charakterze wnioskodawcy będzie występować osoba sprawująca pieczę nad dzieckiem, za pomocą środków dowodowych będzie wykazywać inne fakty niż osoba uprawniona do kontaktu z dzieckiem. Na niej wówczas będzie spoczywał ciężar wykazania niewykonywania lub niewłaściwego wykonywania kontaktów przez uczestnika postępowania albo łamania zakazu kontaktowania się z dzieckiem. W pierwszym przypadku, dowodem potwierdzającym, że uczestnik nie wykonuje kontaktów z dzieckiem, np. nie spotkał się z dzieckiem, nie zabrał dziecka na nocowanie do siebie albo nie dzwoni do dziecka mogą być zrzuty ekranu portali społecznościowych, na których widać, że uczestnik przebywa na wakacjach, albo w inny sposób spędza czas. Pomocne mogą być również filmy lub zdjęcia wykonane przez wynajętego detektywa ukazujące, że w czasie, gdy uczestnik powinien realizować obowiązek wynikający z orzeczenia sądu lub ugody w zakresie kontaktów z dzieckiem, przebywa w innym miejscu, w inny sposób spędza czas albo w towarzystwie innych osób.

Naruszeniem obowiązków wynikających z orzeczenia albo ugody zawartej przed sądem lub mediatorem, o którym mowa w art. 598¹⁵ § 2 k.p.c. jest każde odstępstwo od prawidłowego wykonywania kontaktów. W związku z tym, osoba sprawująca pieczę nad dzieckiem może w sprawie o wykonywanie kontaktów wykazywać nie tylko fakt, że kontakty nie są w ogóle realizowane, ale również że są realizowane w sposób nieprawidłowy. Przykładem naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem może być notoryczne spóźnianie się uprawnionego do kontaktu na miejsce spotkania albo nieodprowadzanie dziecka do domu o ustalonej godzinie. Znacznie poważniejszym uchybieniem może być złe traktowanie dziecka, pozostawienie dziecka pod opieką innej osoby niż uprawnionej do kontaktu z dzieckiem, a w skrajnych przypadkach stosowanie przemocy fizycznej wobec dziecka a nawet molestowania¹⁰⁰. W razie stosowania wobec

¹⁰⁰ Jak wynika z raportu Biura Prewencji Komendy Głównej Policji Wydziału Prewencji, w 2020 r. w ramach realizacji procedury „Niebieskiej Karty” policjanci zdiagnozowali 11 787 przypadków krzywdzenia dzieci, a w 2021 r. 11 129 przypadków stosowania przemocy wobec dzieci. Zobacz: *Interwencja realizacji przez*

dziecka przemocy fizycznej, psychicznej, molestowania, dziecko należy do najbardziej bezbronnych ofiar przemocy w rodzinie. Dlatego to na dorosłych, a w szczególności osobach sprawujących pieczę nad dzieckiem, spoczywa obowiązek interwencji w każdym przypadku jeśli dziecku podczas wykonywania kontaktów z uczestnikiem dzieje się krzywda¹⁰¹. Za pomocą innych dokumentów, w szczególności zawierających zapis obrazu, dźwięku, lub obrazu i dźwięku, np. nagraniem, które zarejestruje dziecko za pomocą urządzenia elektronicznego, które będzie miało przy sobie podczas spotkania z uczestnikiem można wykazać, że dziecku podczas kontaktów z osobą do nich uprawnioną dzieje się krzywda. Nagrania te będą mogły stanowić nie tylko podstawę do rozstrzygnięcia w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, ale również do wszczęcia postępowania w przedmiocie zmiany kontaktów z dzieckiem poprzez ograniczenie, zakazanie kontaktów z dzieckiem, a nawet wszczęcia postępowania karnego w przypadku wykazania stosowania przemocy wobec dziecka czy molestowania.

Jeżeli uczestnikowi postępowania zakazano kontaktu z dzieckiem, wnioskodawca będzie musiał wykazać fakt łamania zakazu. W tym przypadku, dowodami potwierdzającymi próbę kontaktowania się z dzieckiem mogą być nagrania z monitoringów, na których widać, że uczestnik próbuje dostać się do domu, w którym przebywa dziecko, nagrania wykonane przez wnioskodawcę urządzeniami elektronicznymi albo zdjęcia, na których widać uczestnika pod domem lub szkołą, do której uczęszcza dziecko. Nagrania lub filmy mogą być bardzo pomocne, gdy osoba, której zakazano kontaktu z dzieckiem próbuje zbliżyć się do dziecka, które spotka na ulicy, w parku lub sklepie.

Dokumentami, w szczególności zawierającymi zapis obrazu, dźwięku lub obrazu i dźwięku będzie można wykazać również sytuację majątkową uczestnika. Będzie to aktualne, gdy uczestnik zataja swój majątek albo pracuje „na czarno”. Wówczas za pomocą zdjęć wykonanych przez wynajętego detektywa, na których widoczne będzie wykonywanie przez uczestnika pracy dorywczej, można wykazać, że sytuacja majątkowa uczestnika jest lepsza niż przedstawia to uczestnik. Z wykonanych zdjęć lub filmu, na którym widać, o której

Policję procedury „Niebieskiej Karty” w 2020 r.,
file:///C:/Users/48696/Downloads/Informacja_2020%20(1).pdf (dostęp: 29.11.2022 r.) oraz *Interwencja realizacji przez Policję procedury „Niebieskiej Karty” w 2021 r.,*
file:///C:/Users/48696/Downloads/Informacja_roczna_2021_r_.pdf.pdf (dostęp: 29.11.2022 r.).

¹⁰¹ A. Malinowska-Bizon, *Gdy dziecko jest ofiarą. Reakcja organów ścigania na przemoc w rodzinie*, Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, 2022, Vol 21, Nr 1, s. 81.

godzinie uczestnik postępowania wchodzi i wychodzi z pracy można wykazać, że w rzeczywistości wykonuje pracę na cały etat a nie w części jak wynika z dokumentacji.

Rozdział VIII

Rozstrzygnięcia w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem

1. Postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej

Podstawową przesłanką umożliwiającą wydanie postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jest naruszenie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem¹. Może ono przejawiać się w niewykonywaniu lub niewłaściwym wykonywaniu przez osobę, pod której pieczę dziecko się znajduje obowiązków wynikających z orzeczenia albo ugody zawartej przed sądem lub mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. Naruszać obowiązki wynikające z kontaktów z dzieckiem może również osoba uprawniona do kontaktu albo osoba, której tego kontaktu zabroniono, poprzez niewykonywanie lub niewłaściwe wykonywanie obowiązków wynikających z orzeczenia albo ugody zawartej przed sądem lub mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem.

Jednak nie każde naruszenie obowiązków może być podstawą do wydania postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, lecz tylko takie które stanowi odstępstwo od obowiązków określonych w orzeczeniu albo ugodzie zawartej przed sądem albo mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. Nie ma możliwości wydania postanowienia o zagrożeniu, jeśli kwestia wykonywania kontaktów z dzieckiem nie zostanie określona w orzeczeniu sądowym lub ugodzie zawartej przed sądem lub mediatorem². Sąd opiekuńczy ma możliwość wydania postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty, jeśli zostanie udowodnione przez wnioskodawcę, że doszło do naruszenia obowiązków

¹ N. Krej [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁵ (dostęp: 19.12.2022 r.).

² Por. J. Jagieła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz. Art. 425-729*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, s. 935-936; J. Bodio [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-729*, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2017, s. 991; Z. Strus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Artykuły 506-729*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013, s. 296; Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Art. 506-729*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, s. 373.

określonych w orzeczeniu albo ugodzie co do czasu, miejsca lub formy odbywania kontaktów z dzieckiem albo ich zaniechania.

Z literalnego brzmienia art. 598¹⁵ § 1 i 2 k.p.c. wynika, że sąd opiekuńczy powinien wydać postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej za każde naruszenie obowiązku wynikającego z orzeczenia albo ugody o kontaktach z dzieckiem³. Przesądza o tym zastosowany w art. 598¹⁵ § 1 i 2 k.p.c. zwrot „sąd opiekuńczy zagrozi”, który sugeruje, że w każdym przypadku naruszenia obowiązku określonego w orzeczeniu albo ugodzie w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, sąd opiekuńczy obowiązany jest uwzględnić wnioski o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej i wydać postanowienie w tym przedmiocie⁴. Słusznym zdaniem doktryny taka interpretacja przepisu jest niewłaściwa⁵. Jest ona zbyt daleko idąca, nieracjonalna oraz może prowadzić do nadużyć w celu osiągnięcia nieuzasadnionych korzyści majątkowych lub szkodę drugiej osoby. Może to przyczynić się do powstania lub zwiększenia konfliktu pomiędzy rodzicami lub rodzicem a innymi osobami uprawnionymi do kontaktu z dzieckiem⁶. To z kolei jest sprzeczne z dobrem dziecka. Dlatego sąd powinien mieć swobodę w zakresie orzekania o zagrożeniu nakazaniem zapłaty i kierować się zawsze dobrem dziecka oraz indywidualnym podejściem do każdej sprawy⁷.

W orzecznictwie sprecyzowano cechy jakie musi wykazywać naruszenie obowiązków, aby mogło stanowić podstawę do wydania postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Wskazuje się, że naruszenie musi być zawinione oraz istotne⁸. Wydaje się, że takie kryteria oceny naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów

³ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 938; A. Partyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe. Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz*, pod red. O. Piaskowskiej, Warszawa 2022, s. 289.

⁴ P. Prus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II. Art. 478-1217*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 598¹⁵ (dostęp: 19.12.2022 r.); P. Prus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Art. 478-1217*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021, s. 557; A. Partyk [w:] *Kodeks ..., pod red. O. Piaskowskiej*, s. 289-299; M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2017, s. 139.

⁵ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 938; P. Prus [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 598¹⁵ (dostęp: 19.12.2022 r.); P. Prus [w:] *Kodeks..., Tom II*, pod red. M. Manowskiej, s. 557; M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim ...*, s. 139.

⁶ Por. J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 938; P. Prus [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 598¹⁵ (dostęp: 19.12.2022 r.); P. Prus [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. M. Manowskiej, s. 557.

⁷ P. Prus [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 598¹⁵ (dostęp: 19.12.2022 r.); P. Prus [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. M. Manowskiej, s. 557.

⁸ Postanowienie SR w Raciborzu z dnia 24.10.2018 r., III Nsm 282/17, Lex/el. nr 2669261 (dostęp: 19.12.2022 r.).

z dzieckiem są słuszne i zasadne. Nie każde bowiem niewykonanie lub niewłaściwe wykonanie obowiązków będzie zawinione. Niejednokrotnie mogą zdarzyć się sytuacje, w których obiektywnie wykonanie orzeczenia czy ugody w przedmiocie kontaktów z dzieckiem jest niemożliwe lub niezwykle utrudnione. Przykładem może być choroba dziecka, osoby uprawnionej do wykonywania kontaktów z dzieckiem, wystąpienie klęski żywiołowej, np. powodzi czy stanu zagrożenia epidemiologicznego COVID-19 albo wystąpienie innych sytuacji niezależnych od rodzica sprawującego pieczę nad dzieckiem, dziecka albo osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem. Wtedy trudno jest uznać, aby racjonalnym było wydanie postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Do swobodnej oceny sądu opiekuńczego należy uznanie, czy naruszenie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem było zawinione oraz istotne. Jednak to na wnioskodawcy będzie spoczywał ciężar wykazania tych okoliczności. Natomiast uczestnik może się bronić przed wydaniem postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty poprzez udowodnienie, że do naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem doszło nie z jego winy.

Dla określenia przesłanek umożliwiających wydanie postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej istotna jest również uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2022 r.⁹. Zadaniem Sądu Najwyższego było rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Krakowie o następującej treści: „czy na podstawie art. 598¹⁵ § 2 k.p.c. możliwe jest zagrożenie osobie uprawnionej do kontaktów z dzieckiem nakazaniem zapłaty określonej sumy pieniężnej na rzecz osoby, pod której pieczę dziecko pozostaje za niezrealizowanie kontaktów z dzieckiem w terminach określonych w ugodzie zawartej przed sądem, jeżeli wskazano w niej, że osoba ta ma prawo do kontaktów z dzieckiem, a nie wskazano, że ma też obowiązek realizowania kontaktów zgodnie z ugodą?”. Sąd Najwyższy w podjętej uchwale stwierdził, że sąd opiekuńczy może zagrozić osobie uprawnionej do kontaktów z dzieckiem nakazaniem zapłaty określonej sumy pieniężnej na rzecz osoby, pod której pieczę dziecko pozostaje za ich niezrealizowanie (art. 598¹⁵ § 2 k.p.c.) także wtedy, gdy w ugodzie użyto określenia, że uprawniony ma prawo do kontaktów z dzieckiem, a pominięto będący odpowiednikiem prawa obowiązek realizowania uzgodnionych kontaktów¹⁰. Sąd Najwyższy słusznie wskazał, że użycie

⁹ Uchwała SN z dnia 13.04.2022 r., III CZP 76/22, OSNC 2022, Nr 11, poz. 107.

¹⁰ *Ibidem*.

w ugodzie sformułowania, że dana osoba ma prawo do kontaktów w określonym czasie, miejscu i formie nie uniemożliwia ustalenia przez sąd opiekuńczy, iż z uprawnieniem tym wiąże się obowiązek zrealizowania kontaktów w tymże czasie, miejscu i formie. Dlatego możliwość wydania orzeczenia na podstawie art. 598¹⁵ § 2 k.p.c. nie zależy od tego, czy w ugodzie sądowej użyte zostało sformułowanie, iż któryś z rodziców "ma obowiązek" realizowania ustalonych kontaktów¹¹.

Sąd opiekuńczy może wydać postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej tylko wtedy, gdy do naruszenia kontaktów z dzieckiem faktycznie doszło. Liczy się więc realne naruszenie obowiązków w zakresie kontaktów z dzieckiem, a nie hipotetyczne. Sąd opiekuńczy nie może wydać tego postanowienia jedynie na podstawie uzasadnionej obawy naruszenia obowiązków. Taka możliwość istnieje wyłącznie, jeśli sąd regulujący kontakty z dzieckiem łącznie rozpozna wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c., natomiast nie może tego uczynić rozpoznając wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty złożonym na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c.¹². Ponadto do uwzględnienia wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty w trybie art. 598¹⁵ k.p.c. nie jest wymagane kilkukrotne naruszenie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem. Wystarczające jest jednorazowe niewykonanie lub niewłaściwe wykonanie obowiązków wynikających z orzeczenia albo ugody zawartej przed sądem lub mediatorem ustalających kontakty z dzieckiem. Dlatego nie można podzielić stanowiska przedstawionego przez Sąd Rejonowy w Bełchatowie, który oddalenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej argumentował tym, że naruszenie obowiązku w przedmiocie kontaktów z dzieckiem miało jedynie charakter incydentalny¹³. Sąd Rejonowy w Bełchatowie podniósł, że do realizacji kontaktu nie doszło jeden raz w okresie wakacji i uczestniczka mogła w tym czasie wyjechać z dzieckiem na urlop. Poinformowała ponadto wnioskodawcę o wyjeździe i zaproponowała mu inny termin spotkania z małoletnią¹⁴.

Rozstrzygnięcie Sądu Rejonowego w Bełchatowie wydaje się być jednak wątpliwe, nie tylko z powodu błędnego uznania przez sąd, że do niewykonania kontaktu z dzieckiem musi

¹¹ *Ibidem*.

¹² Szczegółowe omówienie przesłanek wydania postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. zostanie pominięte, gdyż wydanie postanowienia na wskazanej podstawie prawnej nie należy do postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, lecz dokonywane jest w ramach orzekania o kontaktach z dzieckiem.

¹³ Postanowienie SR w Bełchatowie z dnia 26.02.2018 r., III Nsm 601/17, Lex/el. nr 2472794 (dostęp: 19.12.2022 r.).

¹⁴ *Ibidem*.

dojść kilka razy, ale również poprzez uznanie, że uczestniczka mogła wyjechać na wakacje z dzieckiem, skoro jednocześnie miała świadomość, że w tym czasie wnioskodawca – ojciec dziecka miał ustanowione sądownie kontakty z małoletnią i proponowała mu inny termin spotkania z dzieckiem. W takim stanie rzeczy do kontaktu nie doszło jednoznacznie z winy uczestniczki, a naruszenie obowiązku wynikającego z kontaktu miało charakter zawiniony, istotny oraz faktyczny. W związku z tym, wydaje się, że istniały podstawy do wydania postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej.

Jeśli sąd opiekuńczy rozpoznający wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej dojdzie do przekonania, że w sprawie spełniona została pierwsza przesłanka, przechodzi do badania kolejnej. Jest nią ustalenie sytuacji majątkowej osoby, która dopuszcza się jednego z naruszeń opisanych w art. 598¹⁵ § 1 i 2 k.p.c.¹⁵. Ustalenie sytuacji majątkowej tej osoby jest niezbędne do określenia przez sąd wysokości zagrożenia za każde jednostkowe naruszenie obowiązków wynikających z niewykonywania lub niewłaściwego wykonywania orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem lub ugody zawartej przed sądem lub mediatorem¹⁶.

Wysokość sumy pieniężnej, której zapłaceniem może zagrozić sąd opiekuńczy zarówno w odniesieniu do stawki minimalnej, jak i maksymalnej, nie została przez ustawodawcę uregulowana¹⁷. Dlatego określenie jej wysokości należy do wyłącznej decyzji sądu, co jednocześnie (o czym mowa była wcześniej¹⁸) nie wyklucza możliwości zaproponowania przez wnioskodawcę wysokości kwoty zagrożenia¹⁹. Brak ustawowej górnej i dolnej granicy wysokości kwoty zagrożenia, nie oznacza dowolności sądu w tej kwestii²⁰. W art. 598¹⁵ § 1 k.p.c. wyrażona została dyrektywa jaką sąd powinien się kierować przy określeniu wysokości kwoty za jednostkowe naruszenie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem. Jest nią wspomniana powyżej sytuacja majątkowa osoby, wobec której zostanie wydane

¹⁵ M. Białecki, *Sprawy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem* [w:] *Księga jubileuszowa z okazji X-lecia Samorządu Komorniczego w Apelacji Szczecińskiej. Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, Sopot 2016, s. 22.

¹⁶ M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim ...*, s. 140.

¹⁷ A. Dziewulska, *Sprawy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem*, Młoda Palestra 2016, Nr 1, s. 69; J. Studzińska, *Charakter postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem* [w:] *Procedury w sprawach małżeńskich i rodzinnych. Teoria i praktyka*, pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztuchmilera, Olsztyn 2016, s. 137.

¹⁸ Szerzej zob. rozdział szósty.

¹⁹ A. Dziewulska, *op. cit.*, s. 69.

²⁰ R. Zegadło, *Wykonywanie orzeczeń o kontaktach*, Rodzina i Prawo 2012, Nr 23, s. 27; J. Studzińska, *Charakter ...*, [w:] *Procedury ...*, pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztuchmilera, s. 137; A. Dziewulska, *op. cit.*, s. 69.

postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej²¹. Ustawodawca poza sytuacją majątkową nie wskazuje innych kryteriów, którymi ma się kierować sąd przy ustaleniu wysokości kwoty zagrożenia²².

Brak dolnego i górnego pułapu wydaje się być słusznym rozwiązaniem, bowiem pozwala sądowi na odpowiednie dostosowanie wysokości kwoty zagrożenia do sytuacji finansowej osoby, której zagrożenie dotyczy²³. Pojęcie „sytuacja majątkowa” wydaje się być jednak dość ogólnym zwrotem, nie dającym sądowi żadnych precyzyjnych wytycznych, którymi powinien się kierować ustalając wysokość kwoty zagrożenia. Jedynie z treści uzasadnienia do projektu ustawy z dnia 26 maja 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego wynika, że kwota zagrożenia ma być „skuteczna”²⁴. Oznacza to, że ma być na tyle dotkliwa, aby przymusiła osobę naruszającą obowiązki wynikające z kontaktów z dzieckiem do ich prawidłowego wykonania²⁵. Wydaje się, że jest to konsekwencja funkcji prewencyjnej jaką pełni pierwszy etap postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, której celem jest zapobieżenie dalszym naruszeniom wykonywania kontaktów z dziećmi.

W doktrynie zaprezentowano jednak zapatrywanie, że nie tylko sytuacja majątkowa oraz fakt, że kwota zagrożenia ma być skuteczna, powinny być kryteriami, którymi może kierować się sąd ustalając wysokość kwoty zagrożenia. Przedstawicielem takiego poglądu jest Z. Strus²⁶, którego zdaniem przy ocenie wysokości kwoty zagrożenia kierowanej do osoby sprawującej pieczę nad dzieckiem, sąd powinien uwzględnić jej uprzywilejowaną pozycję w organizowaniu warunków kontaktu drugiego rodzica oraz trudności związanych z troską w opiece i wychowaniu dziecka, a także zapewnieniu mu bytu materialnego. Dlatego po pierwsze, stopień obciążenia faktycznymi obowiązkami nad dzieckiem, a po drugie, okoliczność nieuszczipiania funduszu przeznaczonego na utrzymanie dziecka, powinny także być uwzględniane przy decyzji jurysdykcyjnej o zasadności i wysokości zagrożenia zapłatą

²¹ R. Zegadło, *op. cit.*, s. 27.

²² J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 937.

²³ R. Zegadło, *op. cit.*, s. 27.

²⁴ Uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 26 maja 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. z 2011 r., Nr 144, poz. 854, Druk Sejmowy nr 3063, Sejm RP VI kadencji s. 4, opub. [http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/218D88438909BF26C12577280036F232/\\$file/3063.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/218D88438909BF26C12577280036F232/$file/3063.pdf) (dostęp: 11.12.2022 r.). Podobnie J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 937; J. Studzińska, *Charakter ..., [w:] Procedury ...,* pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztymilera, s. 137- 138; A. Dziewulska, *op. cit.*, s. 69.

²⁵ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 937; J. Studzińska [w:] *Procedury...,* pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztymilera, s. 137- 138.

²⁶ Z. Strus [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 298; P. Krzyżanowski, *Postępowanie w sprawie ustalenia kontaktów z dzieckiem*, Pedagogia Ojcostwa 2019, Nr 1, s. 88.

wobec osoby sprawującej pieczę nad dzieckiem²⁷. Natomiast J. Studzińska uważa, że określenie wysokości kwoty zagrożenia powinno być również uzależnione od rodzaju naruszenia obowiązku i okoliczności sprawy²⁸.

Wydaje się, że przedstawione przez doktrynę kryteria ustalenia wysokości kwoty zagrożenia są zasadne i pomimo, iż ustawodawca ich nie przewiduje, sądy powinny je mieć na uwadze. Jeśli chodzi o pierwszy pogląd, zauważyć należy, że na rodzicu sprawującym pieczę nad dzieckiem spoczywa ciężar troski o dziecko, wychowania go a także zapewnienia mu bytu materialnego. Oczywiście to nie usprawiedliwia zachowania, którego skutkiem jest niewykonywanie lub niewłaściwe wykonywanie kontaktu dziecka z drugim rodzicem lub inną osobą uprawnioną do kontaktu z dzieckiem. Rola jaką pełni w życiu dziecka powinna jednak mieć znaczenie przy ustaleniu wysokości kwoty zagrożenia. Ponadto zgodzić się należy, iż kwota zagrożenia nie może stanowić uszczerbku na zabezpieczenie potrzeb finansowych dziecka. Jeśli kwota zagrożenia będzie orzeczona w zbyt wysokiej kwocie, może skutkować uszczerbkiem dla dziecka, a tym samym być sprzeczna z dobrem dziecka. Dlatego sąd ustalając wysokość kwoty zagrożenia za jednostkowe naruszenie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem pozostaje w trudnej sytuacji, gdyż musi umiejętnie wyważyć dwie wartości. Z jednej strony, kwota zagrożenia musi być skuteczna, a więc na tyle wysoka, aby rodzica naruszającego obowiązki wynikające z kontaktów z dzieckiem zniechęcić od ich naruszania, a z drugiej aby nie była zbyt wysoka bowiem fundusze, które rodzic sprawujący pieczę nad dzieckiem przeznaczałby na potrzeby dziecka, zmuszony byłby uiszczać na rzecz osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem, co mogłoby przyczynić się do uszczerbku dla zaspokojenia potrzeb dziecka, a tym samym byłoby sprzeczne z jego dobrem. Zgadzając się z poglądem przedstawionym przez J. Studzińską, nie sposób nie zauważyć, że form naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem jest wiele. Jednak nie wszystkie mają taką samą doniosłość²⁹. Inna jest sytuacja, np. gdy rodzic przychodzący na spotkanie z dzieckiem spóźnia się, a inna gdy przychodzi na spotkanie pod wpływem

²⁷ Z. Strus [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 296; P. Krzyżanowski, *op. cit.*, s. 88.

²⁸ J. Studzińska, *Charakter ..., [w:] Procedury...*, pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztuchmilera, s. 137; J. Studzińska, *Charakter prawny postanowienia o wykonywaniu kontaktów z dzieckiem* [w:] *Aequitas Sequitur Legem. Księga jubileuszowa z okazji 75. urodzin profesora Andrzeja Zielińskiego*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, G. Jędrejka, Warszawa 2014, s. 505.

²⁹ J. Studzińska, *Charakter ..., [w:] Procedury...*, pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztuchmilera, s. 137; J. Studzińska, *Charakter ..., [w:] Aequitas...*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, G. Jędrejek, s. 505.

alkoholu. Dlatego też, zasadne wydaje się różnicowanie wysokości kwoty zagrożenia od rodzaju naruszenia obowiązku wynikającego z kontaktu z dzieckiem.

Powstaje natomiast pytanie, czy sąd powinien wydać postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty gdy stwierdzi, że kontakty z dzieckiem nie są wykonywane lub są niewłaściwie wykonywane, lecz sytuacja majątkowa osoby zagrożonej nakazaniem zapłaty nie daje podstaw do przypuszczenia, że zapłata będzie możliwa. Prawidłowe wydaje się stanowisko przedstawione w literaturze przez J. Jagiełę, że w takiej sytuacji sąd nie powinien stosować środka w postaci zagrożenia nakazaniem zapłaty. Niezasadne byłoby również, aby sąd określił wysokość kwoty zagrożenia w symbolicznej wysokości np. jednej złotówki³⁰. Trudno uznać, aby w przypadku braku możliwości majątkowych zapłaty jakiegokolwiek sumy pieniężnej przez osobę naruszającą obowiązki w zakresie kontaktów z dzieckiem, w ogóle wydanie postanowienia o zagrożeniu bądź ustalenie kwoty zagrożenia w symbolicznej wysokości byłoby racjonalne i przyczyniło się do przestrzegania obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem³¹. Pogląd może wydawać się wątpliwy ze względu na kategoryczne brzmienie przepisu (art. 598¹⁶ § 1 k.p.c.), który nakazuje zapłatę sumy pieniężnej. Jednak w sytuacji, gdy jest pewnym, że egzekucja pieniężna będzie nieskuteczna powstaje pytanie o sens nałożenia przez sąd sumy przymusowej, skoro osoba naruszająca obowiązki wynikające z kontaktów dobrowolnie nie zapłaci wnioskodawcy zasądzonych pieniędzy i nie będzie możliwe również ściągnięcie tych należności w drodze egzekucji komorniczej. Zastanowić się wówczas należy jaką dolegliwość będzie stanowić dla tej osoby orzeczona suma przymusowa. Taka osoba i tak nie poniesie żadnych konsekwencji finansowych, a wręcz to na wnioskodawcy wszczynającym postępowanie egzekucyjne spocznie obowiązek pokrycia kosztów postępowania egzekucyjnego. Dlatego też nieracjonalnym wydaje się wydawanie postanowień o nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej dla osób będących w bardzo złej sytuacji finansowej.

W razie konieczności odstąpienia od wydania postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej z powodów finansowych osoby naruszającej obowiązki wynikające z kontaktów z dzieckiem, sąd opiekuńczy z urzędu na podstawie art. 570 k.p.c. powinien podjąć odpowiednie czynności. Na podstawie art. 113⁴ k.r.o. może wydać zarządzenie zobowiązujące osobę naruszającą obowiązki wynikające z kontaktów do ich

³⁰ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 937. Podobnie A. Dziewulska, *op. cit.*, s. 69.

³¹ Por. J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 937.

respektowania albo na podstawie art. 113⁵ k.r.o. zmienić rozstrzygnięcie w sprawie kontaktów z dzieckiem³². Wydaje się, że podjęcie przez sąd odpowiednich czynności będzie zdecydowanie lepszym środkiem oddziaływania na zachowanie osoby naruszającej obowiązki wynikające z kontaktów z dzieckiem niż orzeczenie sumy pieniężnej, której egzekucja będzie nieskuteczna.

Na podobny problem zwróciła uwagę P. Woś³³, która odniosła się do badań przeprowadzonych przez E. Holewińską-Łapińską³⁴. P. Woś ustaliła, że w badaniach przeprowadzonych w 318 sądach opiekuńczych w Polsce w 2016 roku, jego respondenci – sędziowie orzekający w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, w 86,6 % krytycznie ocenili efektywność postępowań o wykonywanie kontaktów z dzieckiem³⁵. Natomiast E. Holewińska-Łapińska³⁶ na podstawie tego samego badania wywnioskowała, że jednym z problemów wpływających na niską skuteczność postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem jest status materialny uczestników postępowania. Negatywny wpływ ma zarówno ubóstwo, jak i wysoki status majątkowy osoby, która miałaby zostać objęta obowiązkiem zapłaty sumy pieniężnej. W przypadku osoby ubogiej, nakazana zapłata sumy pieniężnej nie zostanie zrealizowana, ponieważ egzekucja okaże się bezskuteczna, natomiast w przypadku osoby, która jest zamożna, zapłata może wręcz pogłębiać istniejący konflikt między rodzicami dziecka i alienację rodzica poszukującego ochrony. Zdaniem P. Woś sąd zamiast orzekać sankcją majątkową powinien móc zastosować inne środki przymuszające właściwe wykonywanie kontaktów. Autorka jako przykład wskazuje skierowanie rodziców na obowiązkową terapię rodzinną, której celem będzie edukacja rodziców w zakresie prawa dziecka do kontaktów z obojgiem rodziców oraz dążenie do wygaszenia konfliktu między nimi³⁷.

Sentencja postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej musi zawierać kilka elementów. Bezspornie musi być skonkretyzowana co do osoby, której dotyczy zagrożenie a także musi określać orzeczenie lub ugodę, która nie jest

³² *Ibidem*.

³³ P. Woś, *Przeciwdziałanie alienacji rodzicielskiej w postępowaniu cywilnym – sprawy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem*, Studia Prawnicze KUL 2022, z. 1 (89), s. 299.

³⁴ E. Holewińska-Łapińska, *Sędziowska ocena efektywności stosowania przepisów o wykonywaniu kontaktów z dzieckiem (art. 598¹⁵-598²⁰ KPC) i ich adekwatności do potrzeb praktyki w świetle wyników badania ankietowanego*, Prawo w Działaniu 2016, Nr 25, s. 43 i n.

³⁵ P. Woś, *Przeciwdziałanie ...*, s. 299.

³⁶ E. Holewińska-Łapińska, *Sędziowska ...*, s. 43 i 62.

³⁷ P. Woś, *op. cit.*, s. 299-300.

wykonywana³⁸. Powstaje jednak najważniejsze pytanie, czy sąd powinien w sentencji postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty określić konkretne obowiązki, których naruszenie podlega zagrożeniu czy też wystarczające jest wpisanie w sposób ogólny, że zagrożenie dotyczy naruszenia obowiązków wynikających z orzeczenia lub ugody zawartej przed sądem lub mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. Odpowiedzi na powyższe pytanie nie sposób znaleźć w uzasadnieniu do projektu ustawy z dnia 26 maja 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego. Zagadnienie budzi tym większe zainteresowanie, gdyż istnieją rozbieżności między utrwaloną praktyką orzeczniczą a doktryną.

Z praktyki orzeczniczej wynika³⁹, że sądy w zdecydowanej większości przypadków przyjmują drugie podejście, czyli sąd w sentencji postanowienia o zagrożeniu w sposób ogólny zagraża nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej za naruszenie obowiązków wynikających z orzeczenia lub ugody w przedmiocie kontaktów z dzieckiem bez skonkretyzowania obowiązków, których naruszenie podlega zagrożeniu. Natomiast doktryna⁴⁰ przyjmuje, że w sentencji postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty należy oznaczyć obowiązki, których naruszenie zostało zagrożone. Argumentem przemawiającym za tą koncepcją, jest treść art. 598¹⁶ § 1 k.p.c., który jest ściśle powiązany z art. 598¹⁵ k.p.c. Zdaniem doktryny to właśnie przepis art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. nakazuje określenie w sentencji postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej obowiązku, którego naruszenie podlega zagrożeniu. Ustawodawca w art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. używa bowiem sformułowania „nie wypełnia nadal swojego obowiązku”. Położony przez ustawodawcę nacisk na słowo „nadal” sugeruje, że naruszenie obowiązku, który będzie podstawą

³⁸ A. Partyk [w:] *Kodeks...*, pod red. O. Piaskowskiej, s. 291.

³⁹ Postanowienie SR w Łowiczu z dnia 10.07.2018 r., III Nsm 179/18, Lex/el. nr 2532100 (dostęp: 19.12.2022 r.); postanowienie SR w Łowiczu z dnia 29.01.2018 r., III Nsm 388/17, Lex/el. nr 244536 (dostęp: 19.12.2022 r.); postanowienie SR w Człuchowie z dnia 09.06.2017 r., III Nsm 93/17, Lex/el. nr 2318301 (dostęp: 11.01.2023 r.); postanowienie SR w Bielsku Podlaskim z dnia 17.03.2015 r., III Nsm 493/14, Lex/el. nr 1866121 (dostęp: 11.01.2023 r.); postanowienie SR dla m. st. W Warszawie z dnia 10.09.2015 r., VI Nsm 346/16, Lex/el. nr 1901481 (dostęp: 11.01.2023 r.); postanowienie SR w Raciborzu z dnia 24.10.2018 r., III Nsm 282/17, Lex/el. nr 2669261 (dostęp: 11.01.2023 r.). Odmienne np. postanowienie SR w Łęborku z dnia 18.12.2015 r., III Nsm 207/18, Lex/el. nr 2052219 (dostęp: 11.01.2023r.), w którym sąd postanowił zagrożić K.K. nakazaniem zapłaty kwoty 1000 zł (tysiąc złotych) na rzecz M.M. za każde niewykonanie ustalonych kontaktów w każdy pierwszy i trzeci weekend miesiąca od godz. 16.00 w piątek do godziny 18.00 w niedzielę, poza miejscem zamieszkania dziecka, wynikających z wyroku Sądu Okręgowego w Słupsku z dnia 13 stycznia 2015 r. w sprawie I RC 917/13 - z tym zastrzeżeniem, że uprawniony M.M. przyjedzie po dziecko w wyznaczonym terminie i bez udziału osób trzecich

⁴⁰ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 938; A. Partyk [w:] *Kodeks...*, pod red. O. Piaskowskiej, s. 291. Odmienne pogląd wyraża Z. Strus [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 299-300.

do wydania postanowienia o nakazaniu zapłaty musi być tym samym obowiązkiem, który został uprzednio zagrożony nakazaniem zapłaty.

Konieczność określenia w sentencji postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty obowiązków, których naruszenie podlega zagrożeniu wynika również z tego, iż uzasadnienie postanowienia zgodnie z treścią art. 357 § 1 k.p.c. jest sporządzane na wniosek a nie z urzędu. Sporządzenie uzasadnienia zostanie dokonane więc wyłącznie, gdy któryś z uczestników postępowania złoży wniosek o uzasadnienie postanowienia. Natomiast brak złożenia wniosku o sporządzenie uzasadnienia bądź złożenie go po terminie, powoduje brak jego sporządzenia. W związku z tym, jeśli w sentencji postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty nie zostaną określone obowiązki, których naruszenie zagrożono a jednocześnie nie zostanie w sprawie sporządzone uzasadnienie postanowienia, to nie będzie wiadome naruszenia jakich obowiązków dopuścił się uczestnik i naruszenia jakich obowiązków zagrożono nakazaniem zapłaty.

Przedstawione zagadnienie jest problematyczne i niejednoznaczne a oba rozwiązania posiadają wady i zalety. Jedną z wad ogólnego określenia w sentencji postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty naruszenia obowiązków wynikających z orzeczenia lub ugody w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, jak już nadmieniono wcześniej, jest brak wiedzy jakie konkretnie obowiązki naruszył uczestnik i za jakie naruszenia obowiązków wydano postanowienie o zagrożeniu. Jest to sytuacja niekorzystna oczywiście dla samego uczestnika wobec którego wydano postanowienie o zagrożeniu, ale również dla sądu rozpoznającego wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Jeśli uczestnik nie wie za naruszenie jakich obowiązków zostało wydane postanowienie, niejednokrotnie nie będzie miał wiedzy jak ma przeciwdziałać ich naruszeniu. Natomiast dla sądu rozpoznającego wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jest to istotne dlatego, że sąd może nakazać zapłatę, jeśli obowiązek przez uczestnika jest nadal niewykonywany. Literalna wykładnia art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. implikuje twierdzenie, że sąd może orzec nakazanie zapłaty tylko za dalsze niewykonywanie tych samych obowiązków, które zostały zagrożone w postanowieniu. W związku z tym, brak określenia obowiązków w postanowieniu o zagrożeniu powoduje trudność z rozpoznaniem wniosku o nakazanie zapłaty. Praktyka orzecznicza, jak już zaznaczono jest jednak odmienna od stanowiska doktryny. Sądy przyjmują inną interpretację art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. i nie zważają na to czy obowiązek naruszony

po wydaniu postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty był w nim uwzględniony, o czym dalej.

Należy zaznaczyć, że zagrożenie na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c. dotyczy tylko rzeczywiście naruszonych obowiązków. Wskazują na to zastosowane w przepisie 598¹⁵ k.p.c. czasowniki w formie dokonanej „nie wykonuje” „niewłaściwie wykonuje”. Jeśli zatem postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty zostanie określone w sposób ogólny, a uczestnik naruszył jeden czy dwa obowiązki wynikające z orzeczenia albo ugody w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, sąd poza jednym czy dwoma obowiązkami zagraża *de facto* nakazaniem zapłaty za naruszenie obowiązków, które w rzeczywistości nie miały miejsca. Można tym samym uznać, że sąd zagraża nakazaniem zapłaty za hipotetyczne naruszenie obowiązków w razie uzasadnionej obawy ich naruszenia. Z taką interpretacją jednak nie sposób się zgodzić. Podstawą zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej w razie uzasadnionej obawy naruszenia obowiązków wynikających z orzeczenia lub ugody w przedmiocie kontaktów z dzieckiem jest bowiem art. 582¹ § 3 k.p.c., a nie art. 598¹⁵ § 1 i 2 k.p.c.

Zaletą ogólnie sformułowanej sentencji postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, jest natomiast brak konieczności składania kolejnego wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty w razie wystąpienia w sprawie innego naruszenia obowiązku, którego uprzednio wydane postanowienie nie obejmowało. Wydaje się, że to rozwiązanie najbardziej sprawdza się, gdy postanowienie jest wydane wobec osoby sprawującej pieczę nad dzieckiem. Wydanie postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty, które sformułowane jest w sposób ogólny zapobiega przed uciekaniem się tej osoby do dokonywania jakichkolwiek naruszeń, a nie tylko tych, których już dokonywała przed wydaniem postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty, skutkujących utrudnianiem lub pozbawieniem kontaktu dziecka z osobą uprawnioną do kontaktu.

Wadą skonkretyzowania w postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty obowiązku jaki podlega zagrożeniu jest konieczność składania każdorazowo wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty ilekroć uczestnik dopuści się naruszenia obowiązku, którego uprzednio wydane postanowienie nie obejmowało. To rodzi również obawę przed naruszaniem tych obowiązków, które nie podlegały zagrożeniu. W związku z tym można stwierdzić, że postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty tylko częściowo, tj. w zakresie

obowiązków wskazanych w postanowieniu o zagrożeniu może pełnić swoją funkcję prewencyjną.

Natomiast zaletą postanowień o zagrożeniu nakazaniem zapłaty, w których określony jest ściśle obowiązek podlegający naruszeniu jest wiedza uczestnika o rodzaju i sposobie naruszania obowiązku wynikającego z kontaktów z dzieckiem. W konsekwencji uczestnik chcąc naprawić swoje postępowanie posiada wiedzę jak zapobiec dalszym naruszeniom obowiązku. Określenie w postanowieniu naruszenia obowiązku powoduje, że sąd zagraża nakazaniem zapłaty za naruszenie tylko tych obowiązków, których uczestnik dopuścił się w rzeczywistości. Tym samym postanowienie nie obejmuje hipotetycznego naruszenia obowiązków, które nigdy nie miało miejsca. Dla sądu rozpoznającego wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jeszcze donioślejszą kwestią jest to, aby w postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty naruszone przez uczestnika obowiązki były wyraźnie wskazane. Wynika to z literalnego brzmienia art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. zgodnie, z którym sąd może nakazać zapłatę sumy pieniężnej tylko za naruszenie tych obowiązków, których naruszenie zostało zagrożone w postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty, o czym dalej.

Wydaje się, że rozstrzygnięcie rozbieżności jakie występują pomiędzy praktyką orzeczniczą oraz doktryną w przedmiocie określenia w postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej zawiera uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2022 r.⁴¹. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu tej uchwały podniósł, że sąd opiekuńczy wydając postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej powinien w nim wskazać obowiązek (zachowanie będące działaniem lub zaniechaniem), którego niewykonanie będzie skutkowało zasądzeniem tej sumy⁴². W jednym postanowieniu sąd opiekuńczy może wskazać kilka obowiązków, których naruszenie podlega zagrożeniu.

Mając na uwadze powyższe argumenty oraz wypowiedź Sądu Najwyższego, przychylić należy się do stanowiska zgodnie z którym, w postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej sąd opiekuńczy powinien oznaczyć jaki obowiązek podlega zagrożeniu. W związku z tym, przykładowa sentencja postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej może brzmieć: *zagrozić Annie Kowalskiej nakazaniem zapłaty na rzecz Piotra Kowalskiego sumy pieniężnej w wysokości po 100,00 zł (sto złotych) za każde niewydanie dziecka Piotrowi Kowalskiemu celem zabrania dziecka poza*

⁴¹ Uchwała SN z dnia 13.04.2022 r., III CZP 76/22, OSNC 2022, Nr 11, poz. 107.

⁴² *Ibidem*.

*miejsce stałego pobytu dziecka oraz za każde niewypuszczenie Piotra Kowalskiego do mieszkania celem odwiedzenia dziecka, tj. obowiązków wynikających z postanowienia Sądu Rejonowego ... z dnia w postępowaniu z wniosku Piotra Kowalskiego o uregulowanie kontaktów z małoletnią Kingą Kowalską w sprawie o sygn. akt ... albo zagrozić Annie Kowalskiej nakazaniem zapłaty kwoty po 100,00 zł (sto złotych) na rzecz Piotra Kowalskiego za każde niewykonanie obowiązku wynikającego z punktu pierwszego postanowienia tutejszego Sądu z dnia ... w sprawie ..., to jest za uniemożliwienie Piotrowi Kowalskiemu ustalenia gdzie mają odbywać się kontakty z małoletnią Kingą Kowalską, a przez to uniemożliwienia realizacji tych kontaktów*⁴³.

Nieprawidłowe wobec tego wydaje się ogólnikowe wskazanie, że sąd zagraża nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej za naruszenie obowiązków wynikających z orzeczenia lub ugody, z którymi można spotkać się w praktyce⁴⁴. Sentencja takiego postanowienia wówczas na ogół brzmi: *zagrozić Annie Kowalskiej nakazaniem zapłaty na rzecz Piotra Kowalskiego sumy pieniężnej w wysokości po 100,00 zł (sto złotych) za każde naruszenie obowiązków wynikających z postanowienia Sądu Rejonowego ... z dnia ... w postępowaniu z wniosku Piotra Kowalskiego o uregulowanie kontaktów z małoletnią Kingą Kowalską w sprawie o sygn. akt ...*⁴⁵.

Podkreślenia wymaga fakt, że zgodnie z przyjętym stanowiskiem Sądu Najwyższego z dnia 16 marca 2015 r.⁴⁶, postanowienie wydane na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. nie jest orzeczeniem kończącym sprawę o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Zakończenie takiego postępowania następuje na skutek wydania postanowienia o umorzeniu postępowania (art. 598²⁰ k.p.c.)⁴⁷. Ponieważ postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty nie jest orzeczeniem kończącym postępowanie, słuszne wydaje się stanowisko wyrażone przez

⁴³ Postanowienie SR dla m. st. w Warszawie z dnia 08.09.2015 r., VI Nsm 451/15, Lex/el. nr 2135241 (dostęp: 19.12.2022 r.).

⁴⁴ Postanowienie SR w Łowiczu z dnia 10.07.2018 r., III Nsm 179/18, Lex/el. nr 2532100 (dostęp: 19.12.2022 r.); postanowienie SR w Łowiczu z dnia 29.01.2018 r., III Nsm 388/17, Lex/el. nr 244536 (dostęp: 19.12.2022 r.);

⁴⁵ A. Partyk, A. Cempura, *Postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty. Wzór*, Lex/el. (dostęp: 19.12.2022 r.).

⁴⁶ Postanowienie SN z dnia 16.03.2015 r., V CNP 15/15, Lex/el. 1660673 (dostęp: 22.12.2022 r.).

⁴⁷ *Ibidem*. Tożsame stanowisko wyraża m.in. S. Jastrzemska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506-1217. Tom II*, pod red. T. Szanciło, Warszawa 2019, s. 162; J. Studzińska, *Charakter ...*, [w:] *Aequitas ...*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, G. Jędrejek, s. 515. J. Gudowski wskazuje, że postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej nie jest orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem, ale podkreśla, iż jednocześnie jest orzeczeniem co do istoty sprawy, J. Gudowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 356.

J. Gudowskiego, że w tym postanowieniu sąd opiekuńczy nie orzeka o kosztach (art. 108 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)⁴⁸. Argumentem przemawiającym za tym, iż w postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty jako niekończącym postępowanie w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem, nie należy orzekać o kosztach postępowania, jest postanowienie Sądu Najwyższego rozpoznającego skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia wydanego na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c., w którym Sąd Najwyższy wydając postanowienie również nie orzekł o kosztach postępowania⁴⁹. W związku z tym, niewłaściwe wydają się orzeczenia, w których sądy postanawiają zagrozić nakazaniem zapłaty jednocześnie orzekając o kosztach postępowania⁵⁰. Sąd na tym etapie powinien orzec jedynie o kosztach zastępstwa pełnomocnika z urzędu, o ile pełnomocnik działający z urzędu złoży w tym przedmiocie wniosek. Natomiast o pozostałych kosztach postępowania sąd powinien orzec dopiero w postanowieniu kończącym postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, a więc w wydając postanowienie o umorzeniu postępowania.

2. Oddalenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej

Drugim rozstrzygnięciem jakie może wydać sąd opiekuńczy rozpoznający wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jest postanowienie o oddaleniu tego wniosku. Sąd opiekuńczy orzeka o oddaleniu wniosku, jeśli na podstawie zebranego w sprawie materiału dowodowego dojdzie do przekonania, że nie doszło do naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem albo pomimo naruszenia obowiązków uzna, że uczestnik postępowania nie ponosi winy za niewykonanie albo niewłaściwe wykonanie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem. Postanowienie o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej sąd opiekuńczy wyda również wtedy, gdy kontakty z dzieckiem nie zostały w ogóle uregulowane ani w orzeczeniu sądowym ani ugodzie zawartej przed sądem lub mediatorem. Wydaje się, że istnieje jeszcze jedna możliwość oddalenia wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy

⁴⁸ J. Gudowski [w:] *Kodeks ...*, Tom IV, pod red. T. Erecińskiego, s. 356.

⁴⁹ Postanowienie SN z dnia 16.03.2015 r., V CNP 15/15, Lex/el. 1660673 (dostęp: 22.12.2022 r.).

⁵⁰ postanowienie SR w Bielsku Podlaskim z dnia 17.03.2015 r., III Nsm 493/14, Lex/el. nr 1866121 (dostęp: 11.01.2023 r.); postanowienie SR dla m. st. w Warszawie z dnia 10.09.2015 r., VI Nsm 346/16, Lex/el. nr 1901481 (dostęp: 11.01.2023 r.); postanowienie SR w Raciborzu z dnia 24.10.2018 r., III Nsm 282/17, Lex/el. nr 2669261 (dostęp: 11.01.2023 r.).

pieniężnej. Ma miejsce wówczas, gdy rzeczywiście obowiązki wynikające z kontaktów z dzieckiem są naruszane, ale związane jest to z zachowaniem dziecka niewywołanym przez osobę, pod której pieczę dziecko pozostaje⁵¹.

Prawomocne postanowienie oddalające wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy analogicznie jak postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej nie kończy postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. W związku z tym, sąd opiekuńczy na tym etapie nie powinien orzekać w przedmiocie kosztów postępowania⁵². Wydaje się, że w zakresie kosztów na tym etapie można orzec jedynie o kosztach zastępstwa pełnomocnika działającego z urzędu. Analogicznie jak przy postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, wszystkie koszty postępowania z wyjątkiem kosztów zastępstwa pełnomocnika działającego z urzędu, sąd powinien orzec w postanowieniu o umorzeniu postępowania, jako postanowieniu kończącym postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.

3. Postanowienie o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej

Jeżeli pomimo wydania postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c., osoba wobec której wydano takie orzeczenie nadal narusza obowiązki wynikające z kontaktów z dzieckiem, sąd opiekuńczy wydaje postanowienie o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Nie każde jednak naruszenie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem po zagrożeniu nakazaniem zapłaty będzie skutkowało wydaniem postanowienia o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej na podstawie art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. W doktrynie co do możliwości wydania postanowienia o nakazaniu zapłaty w takim przypadku występuje rozbieżność zapatrywań. Zgodnie z pierwszym, wniosek o nakazanie zapłaty można złożyć w razie każdego naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem⁵³. Według drugiego, tylko za takie,

⁵¹ Wyrok TK z dnia 22.06.2022 r., SK 3/20, OTK-A 2022, poz. 46. Szerzej zob. rozdział siódmy.

⁵² Odmienne, tj. gdy sąd oddalił wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty i jednocześnie orzekł o kosztach postępowania, zob. m.in. postanowienie SR dla m.st. w Warszawie z dnia 06.11.2015 r., VI Nsm 440/15, Lex/el. nr 2134940 (dostęp: 11.01.2023 r.); postanowienie SR w Brodnicy z dnia 30.12.2020 r., III Nsm 220/20, Lex/el. nr 3274511 (dostęp: 11.01.2023 r.).

⁵³ Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 377-378; Z. Strus [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 299-300.

których naruszenie było zagrożone zapłatą w postanowieniu⁵⁴. Przedstawicielem pierwszego poglądu jest Z. Strus, którego zdaniem ograniczanie kompetencji sądu do badania, czy utrzymujący się „nadal” stan naruszania obowiązków dotyczy tylko zdarzeń podobnych do tych, które były oceniane w postępowaniu pierwszego etapu, sprzyjałoby pomijaniu naruszania jeszcze innych obowiązków i zaprzeczałoby racjonalności unormowania⁵⁵. Ten argument wydaje się słuszny, bowiem rzeczywiście ograniczenie się tylko do naruszeń zagrożonych w pierwszym etapie umożliwia dokonywanie innych naruszeń niewskazanych w postanowieniu o zagrożeniu. Z. Strus zauważa ponadto, że z wnioskiem o nakazanie zapłaty można również wystąpić, gdy profilaktycznie w innym postępowaniu np. zabezpieczającym wydano postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Jednak przy wydaniu profilaktycznego postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty na podstawie art. 582¹ § 3 k.p.c., sąd może mieć ograniczone możliwości skonkretyzowania rodzaju prognozowanych zdarzeń, nie może jednak dopuszczać do arbitralnego formułowania naruszeń, co do których brak potwierdzenia zamiaru drugiego rodzica. Zdaniem tego autora nie można różnicować skutków orzeczenia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty w zależności od tego, w jakim postępowaniu zostało ono wydane⁵⁶, tj. czy na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c., czy tylko na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c.

Z przytoczoną argumentacją nie sposób się zgodzić. Ustawodawca różnicuje bowiem skutki zagrożenia w zależności od tego w jakim trybie zostało wydane postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Po pierwsze, podstawą wydania postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej na podstawie art. 582¹ § 3 k.p.c. jest stan „uzasadnionej obawy naruszenia obowiązków wynikających z postanowienia o kontaktach”, a więc mowa o czynności niedokonanej. Natomiast w art. 598¹⁵ § 1 i 2 k.p.c. ustawodawca używa czasowników „nie wykonuje” albo „niewłaściwie wykonuje”, czyli w formie dokonanej. Odmiennie jest również skonstruowany art. 598¹⁶ k.p.c. stanowiący podstawę do wydania postanowienia o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej w zależności od tego, w jakim trybie orzeczono zagrożenie

⁵⁴ P. Pruś [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 598¹⁶ (dostęp: 20.12.2022 r.); P. Pruś [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. M. Manowskiej, s. 558; J. Bodio [w:] *Kodeks..., Tom I*, pod red. A. Jakubeckiego, s. 992; J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 941.

⁵⁵ Z. Strus [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 300.

⁵⁶ Z. Strus [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 299; Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 377.

o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Jeśli bowiem postanowienie o zagrożeniu wydano na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c., sąd nakaże zapłatę oznaczonej sumy pieniężnej, jeśli osoba „dopuściła się naruszenia obowiązków wynikających z orzeczenia o kontaktach”. Natomiast jeżeli postanowienie o zagrożeniu zostało wydane na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c., sąd opiekuńczy nakaże zapłatę oznaczonej sumy pieniężnej osobie, która „nie wypełnia nadal swojego obowiązku”. W pierwszym przypadku ustawodawca szeroko zakreśla możliwość wydania postanowienia o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, gdyż odnosi się do wszystkich obowiązków wynikających z orzeczenia o kontaktach. W drugim natomiast, zawęża krąg i używa słowa „nadal”, które sugeruje na ścisły związek z postanowieniem wydanym na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c., a więc z obowiązkami określonymi w postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty. Dlatego też wydaje się, że jeśli zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej zostało wydane na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c., nakazanie zapłaty będzie orzeczone, jeżeli osoba dopuściła się dalszych naruszeń tego samego obowiązku, co do którego sąd zagroził jej nakazaniem zapłaty⁵⁷. Argumentem przemawiającym za tym stanowiskiem może być również fakt, że w tym przypadku wniosek o nakazanie zapłaty nie wszczyna postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, lecz jest jego kontynuacją (drugim etapem). Oba etapy składają się na jedno postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Patrząc na to postępowanie jako całość, tym bardziej należy mieć na uwadze, że drugi etap postępowania jest wynikiem pierwszego. W takim razie nielogicznym byłoby, aby dwa etapy składające się na jedno postępowanie mogły jednocześnie odnosić się do naruszenia różnych obowiązków. Dlatego tak istotne jest prawidłowe sformułowanie sentencji postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty, jeśli jest ono wydawane na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c. Jak już zaznaczono, sądy opiekuńcze powinny dokładnie określić jakie naruszenie obowiązków podlega zagrożeniu, bowiem wniosek o nakazanie zapłaty może zostać uwzględniony tylko wtedy, gdy osoba dopuściła się dalszych naruszeń tego samego obowiązku, którego naruszenie było zagrożone nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Jeśli zatem sądy opiekuńcze w sentencji postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej stosują nieprawidłowy zapis, czyli w sposób ogólny oznaczają naruszenie obowiązków wynikających z kontaktów

⁵⁷ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 941.

z dzieckiem, przy rozpoznaniu wniosku o nakazanie zapłaty powstaje problem z jego uwzględnieniem. Przede wszystkim nie jest jasne czy niewykonanie obowiązków posiada cechę powtarzalności, tzn. czy ten sam obowiązek pomimo wydania postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jest „nadal” naruszany. Wydaje się, że zadaniem sądu opiekuńczego rozpoznającego wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej na podstawie art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. będzie wówczas ustalenie czy nadal są niewykonywane te same obowiązki, które zostały zagrożone w pierwszym etapie postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, a nie dodatkowo ustalanie, które obowiązki wynikające z postanowienia albo ugody o uregulowaniu kontaktów zostały naruszone przed wydaniem postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej.

Odmienne kształtuje się możliwość wydania postanowienia o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, jeśli postanowienie o zagrożeniu zostało wydane na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ §1 lub 2 k.p.c., czyli wraz z uregulowaniem kontaktów z dzieckiem⁵⁸. Sąd wydając postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty w tym trybie może, a wręcz musi w sentencji postanowienia oznaczyć, że zagrożenie dotyczy naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem. W konsekwencji, jak wskazano wyżej, inaczej został sformułowany przepis dopuszczający możliwość wydania postanowienia o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Przepis art. 598¹⁶ § 2 k.p.c. stanowi, że w przypadku gdy osoba, której sąd zagroził nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej zgodnie z art. 582¹ § 3 k.p.c., dopuściła się naruszenia obowiązku wynikającego z orzeczenia o kontaktach, sąd opiekuńczy nakazuje jej zapłatę należnej sumy pieniężnej. W tym przepisie brak jest słowa „nadal”, co oznacza, że nie jest wymagana powtarzalność naruszenia tego samego obowiązku. Brak wymagania powtarzalności naruszenia tego samego obowiązku, jest wynikiem tego, że zagrożenie wydane na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. jest wydane w razie uzasadnionej obawy naruszenia obowiązków. W związku z tym, do naruszenia obowiązków w rzeczywistości jeszcze nie musiało dojść, choć mogło. Dlatego nie można w postanowieniu wydanym na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. określić w sposób precyzyjny obowiązek, który podlega zagrożeniu. W związku z tym, sąd opiekuńczy rozpoznając wniosek złożony na podstawie art. 598¹⁶ § 2 k.p.c. może

⁵⁸ Por. J. Jagiela [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 940.

go uwzględnić, gdy osoba, wobec której wydano postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty określonej sumy pieniężnej naruszyła jakikolwiek obowiązek wynikający z orzeczenia o kontaktach z dzieckiem.

Niewłaściwym zatem wydaje się brak różnicowania przez sądy dwóch trybów, na podstawie których istnieje dopuszczalność wydania postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty i nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, tj. na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c. albo art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. Praktykowany przez sądy opiekuńcze nieprawidłowy sposób formułowania sentencji postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, w postanowieniach wydawanych na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c. powoduje, iż dochodzi do nieuprawnionego stosowania dwóch odrębnych trybów sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Postanowienie o zagrożeniu może być określone w sposób ogólny tylko i wyłącznie w postanowieniu wydanym na podstawie art. 582¹ § 3 k.p.c. W takim przypadku, przy wydawaniu postanowienia o nakazaniu zapłaty na podstawie art. 598¹⁶ § 2 k.p.c. nie ma znaczenia jaki obowiązek został naruszony. Natomiast postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty, które zostało wydane na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c. wymaga precyzyjnego określenia obowiązków podlegających zagrożeniu, gdyż ustawodawca w sposób wąski zakreślił przesłankę umożliwiającą wydanie postanowienia o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. W tym trybie, sąd opiekuńczy wyda postanowienie o nakazaniu zapłaty, jeśli „nadal” są niewykonywane te same obowiązki, których naruszenie zostało zagrożone w postanowieniu w pierwszym etapie postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.

Przeważająca część doktryny, przyjmuje że wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej można złożyć tylko za naruszenie tych obowiązków, których naruszenie zostało zagrożone w postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty. Jednak, jak już była mowa, między stanowiskiem przedstawicieli doktryny a praktyką orzecniczą istnieje rozbieżność stanowisk w tej kwestii. Z utrwalonej praktyki orzecniczej wynika, że z wnioskiem o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej można wystąpić w razie naruszenia każdego obowiązku wynikającego z orzeczenia o kontaktach z dzieckiem, co jest konsekwencją braku oznaczania w sentencji postanowienia wydawanego na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c. o zagrożeniu nakazaniem zapłaty naruszenia obowiązku, którego naruszenie podlega zagrożeniu. W związku z tym, sądy opiekuńcze postępują zgodnie z odosobnionym poglądem

przedstawionym przez Z. Strusa⁵⁹. Mając jednak na uwadze ogół przedstawionych argumentów wydaje się, że pogląd tego autora nie zasługuje na aprobatę i przenoszenia go na grunt praktyki.

Słuszne wydaje się też stanowisko, że wydanie postanowienia o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jest możliwe wówczas, gdy postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jest prawomocne⁶⁰. Konieczność uprzedniego uprawomocnienia się postanowienia o zagrożeniu zachodzi zarówno w razie wydania postanowienia o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej na podstawie art. 598¹⁶ § 1 k.p.c., jak i na podstawie art. 598¹⁶ § 2 k.p.c.

Sąd opiekuńczy wydając postanowienie o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej musi dokładnie określić wysokość sumy zagrożenia. Stanowi ją iloczyn liczby naruszeń i wysokości kwoty zagrożenia za jednostkowe naruszenie obowiązków⁶¹. W związku z tym, sąd ustala wysokość całościowej sumy pieniężnej, a nie jak w pierwszej fazie postępowania, tylko kwoty za jednostkowe naruszenie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem⁶². Ustalenia dwóch wskazanych powyżej przesłanek dokonuje niezależnie od podstawy prawnej, na której zostało wydane postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty.

Sąd opiekuńczy może nakazać zapłatę oznaczonej sumy pieniężnej tylko za naruszenia już dokonane. Nie może uwzględnić naruszeń, które mogą dopiero być dokonane, nawet jeśli prawdopodobieństwo ich dokonania graniczy z pewnością⁶³. Jest przy tym związany wnioskiem, co do liczby naruszeń. Dlatego nie może zasądzić z urzędu sumy pieniężnej za te naruszenia, które nie zostały wskazane we wniosku, nawet jeśli powziął o tych naruszeniach wiedzę w toku postępowania. Wnioskodawca może jednak zmienić wniosek i żądać nakazania zapłaty za dalsze dokonane naruszenia, w tym za dokonane po złożeniu

⁵⁹ Z. Strus [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 299-300; Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 377-378.

⁶⁰ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 941.

⁶¹ A. Dziewulska, *op. cit.*, s. 73; A. Partyk [w:] *Kodeks...*, pod red. O. Piaskowskiej, s. 293; Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 378; N. Daniluk, D. Daniluk, *Rozwód rodziców a prawo do wykonywania kontaktów z dzieckiem – implikacje nowelizacji K.P.C. z dnia 26 maja 2011 r.*, *Kortowski Przegląd Prawniczy* 2014, Nr 2, s. 3.

⁶² M. Krakowiak, *Suma przymusowa według francuskiego modelu astreinte w polskim kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Ius est a iustitia appellatu. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, G. Jędrejka, Warszawa 2014, s. 673; M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim ...*, s. 140; J. Bodio [w:] *Kodeks ..., Tom I*, pod red. A. Jakubeckiego, s. 993.

⁶³ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 942; M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim...*, s. 146.

wniosku o nakazanie zapłaty a przed wydaniem postanowienia nakazującego zapłatę⁶⁴. Sąd opiekuńczy może w związku z tym uwzględnić wszystkie dokonane naruszenia od momentu wydania postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty aż do wydania postanowienia o nakazaniu zapłaty. Postanowienie o nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej może być przez sąd ponawiane bez potrzeby wydawania nowego postanowienia o zagrożeniu⁶⁵. Wówczas uwzględnia dokonane naruszenia od momentu wydania ostatniego postanowienia o nakazaniu zapłaty aż do wydania nowego postanowienia o nakazaniu zapłaty, które zostały wskazane przez wnioskodawcę we wniosku.

Brak potrzeby wydania nowego postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty zachodzi w przypadku, gdy postanowienie zostało wydane na podstawie art. 582¹ § 3 k.p.c. Natomiast w przypadku postanowienia o zagrożeniu, które zostało wydane na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c. potrzeba taka nie istnieje w przypadku, gdy osoba narusza ten sam obowiązek, który został już zagrożony nakazaniem zapłaty. Jeśli jednak osoba, wobec której zostało wydane postanowienie o zagrożeniu, naruszyła obowiązek nieokreślony w postanowieniu o zagrożeniu, wówczas wydaje się, że potrzebne jest wniesienie kolejnego wniosku o zagrożenie i zagrożenie nakazaniem zapłaty określonej sumy pieniężnej kolejnego obowiązku. Przykładowo, w postanowieniu z dnia 20 stycznia 2022 r., zagrożono Annie Kowalskiej nakazaniem zapłaty za niewpuszczanie do mieszkania Piotra Kowalskiego przez co nie mógł kontaktować się z córką. Anna Kowalska mimo zagrożenia dalej nie wpuszczała do mieszkania Piotra Kowalskiego. Ten wystąpił z wnioskiem o nakazanie zapłaty, które wydano w dniu 20 kwietnia 2022 r. Mimo postanowienia o nakazaniu zapłaty Anna Kowalska dalej nie wpuszczała do mieszkania Piotra Kowalskiego. Wówczas Piotr Kowalski złożył kolejny wniosek o nakazanie zapłaty za niewpuszczanie go do mieszkania, w którym przebywa córka, bez potrzeby ponownego składania wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Kolejne postanowienie o nakazaniu zapłaty wydano w dniu 20 maja 2022 r. Jednak Anna Kowalska od czerwca 2022 r. poza niewpuszczaniem Piotra Kowalskiego do domu, nie zaprowadzała córki do przedszkola w dni, które Piotr Kowalski powinien dziecko odebrać z przedszkola, wskutek czego Piotr Kowalski nie mógł odbierać dziecka z przedszkola. Wówczas Piotr Kowalski złożył kolejny wniosek o nakazanie

⁶⁴ M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim ...*, s. 147.

⁶⁵ J. Jagieła [w:] *Kodeks ...*, Tom III, pod red. A. Marciniaka, s. 941; J. Ignaczewski, *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, pod red. I. Ignaczewskiego, Warszawa 2012, s. 212.

zapłaty za niewpuszczanie go do domu, ale za uniemożliwienie odbierania córki z przedszkola musi złożyć najpierw wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej.

Wydaje się, że sąd opiekuńczy orzekając o nakazaniu zapłaty może uwzględnić te naruszenia, które są istotne i zawinione, analogicznie jak przy wydaniu postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej⁶⁶. W literaturze słusznie przyjmuje się, że „liczba naruszeń” to dające się wyodrębnić i policzyć przypadki działania w sposób sprzeczny z orzeczeniem o uregulowaniu kontaktów z dzieckiem⁶⁷. Dla zobrazowania wypadu przedstawić sposób ustalania liczby naruszeń. Tak więc, sąd w wyroku rozwodowym ustalił, że ojciec będzie widywać się z córką w każdy poniedziałek i czwartek zabierając dziecko z przedszkola i odprowadzając je do miejsca zamieszkania do godz. 20.00, oraz w drugą i czwartą sobotę miesiąca, zabierając dziecko poza miejsce jego stałego pobytu o godz. 9.00 i odprowadzając je do domu do godz. 20.00. Na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ § 1 k.p.c. sąd zagroził nakazaniem zapłaty matce za każde naruszenie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem. Matka dziecka, wbrew orzeczeniu sądu raz w poniedziałek i dwa razy w czwartek odebrała sama dziecko z przedszkola, uniemożliwiając tym samym ojcu kontakt z córką (trzy naruszenia), raz w drugą sobotę miesiąca nie wpuściła ojca w ogóle do mieszkania (jedno naruszenie), a raz w czwartą sobotę miesiąca matka wpuściła ojca do mieszkania, ale dopiero o godz. 13.00 (jedno naruszenie) i tego samego dnia nie pozwoliła ojcu zabrać dziecka poza jego miejsce zamieszkania (jedno naruszenie). We wskazanym przykładzie, matka dziecka łącznie sześć razy naruszyła obowiązki wynikające z wyroku rozwodowego w zakresie kontaktów z dzieckiem⁶⁸. Gdyby jednak przyjąć założenie, że we wskazanym powyżej przykładzie, postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty zostało wydane na podstawie art. 598¹⁵ § 1 k.p.c. i obejmowało zagrożenie jedynie w zakresie naruszenia obowiązku w postaci uniemożliwienia ojcu odbierania dziecka z przedszkola to można byłoby wskazać trzy przypadki naruszenia postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Co do pozostałych naruszeń, dotyczących widywania się z córką i zabierania jej

⁶⁶ Podobnie Z. Strus [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 300; Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 378.

⁶⁷ J. Gudowski [w:] *Kodeks ..., Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 357; M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim ...*, s. 146.

⁶⁸ Por. M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim ...*, s. 146.

poza miejsce stałego pobytu, ojciec dziecka winien najpierw wystąpić z wnioskiem o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Dodać należy, że wszystkie przypadki naruszenia obowiązku przedstawione w powyższym przykładzie miały charakter istotnego naruszenia i były zawinione, a więc z pewnością mogłyby być uwzględnione przez sąd w postanowieniu o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej.

Na etapie wniosku o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, sąd opiekuńczy co do zasady nie bada sytuacji majątkowej osoby naruszającej obowiązki wynikające z kontaktów z dzieckiem i nie ustala ponownie wysokości kwoty zagrożenia za jednostkowe naruszenie, gdyż jest związany wysokością kwoty oznaczonej w postanowieniu o zagrożeniu zapłatą⁶⁹. Ustawodawca przewiduje jednak wyjątek od powyższej zasady skutkujący modyfikacją orzeczonej wcześniej kwoty zagrożenia⁷⁰. Zgodnie z art. 598¹⁶ § 1 zd. drugie k.p.c. sąd może w wyjątkowych wypadkach zmienić wysokość sumy pieniężnej, o której mowa w art. 598¹⁵ k.p.c. ze względu na zmianę okoliczności. Modyfikacji wcześniej orzeczonej kwoty może ulec nie tylko kwota, która została orzeczona w postanowieniu wydanym na podstawie art. 598¹⁵ § 1 i 2 k.p.c., ale również w postanowieniu wdanym na podstawie art. 582¹ § 3 k.p.c. (art. 598¹⁶ § 1 zd. drugie w zw. z art. 598¹⁶ § 2 k.p.c.)⁷¹. Dodać należy, że zmiana wysokości sumy przyrzeczonej może polegać zarówno na podwyższeniu jej, jak i na obniżeniu⁷². Należy podkreślić, że na etapie rozpoznawania wniosku o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej sąd nie bada z urzędu w każdej sprawie wystąpienia wyjątkowego wypadku będącego skutkiem zmiany okoliczności. Dlatego konieczne jest złożenie wniosku i uzasadnienie w nim okoliczności przemawiających za ponownym zbadaniem sytuacji majątkowej osoby, która narusza obowiązki wynikające z orzeczenia o kontaktach z dzieckiem⁷³.

Ustawodawca nie precyzuje co należy rozumieć pod pojęciem „wyjątkowego wypadku” i „zmiany okoliczności”. W doktrynie przyjmuje się, że do modyfikacji orzeczonej wcześniej kwoty zagrożenia konieczne jest jednoczesne wystąpienie „wyjątkowego wypadku” i „zmiany

⁶⁹ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 942; R. Zegadło, *op. cit.*, s. 26; A. Dziewulska, *op. cit.*, s. 73.

⁷⁰ R. Zegadło, *op. cit.*, s. 28.

⁷¹ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 942; N. Krej [w:] *Kodeks ...,* pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁶ (dostęp: 12.12.2022 r.).

⁷² J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 942; A. Dziewulska, *op. cit.*, s. 72.

⁷³ M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim ...*, s. 141; J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 942.

okoliczności”⁷⁴. Część doktryny przyjmuje jednak bardzo wąską interpretację pojęcia „zmiany okoliczności”. Uważa, że przez „zmianę okoliczności” na gruncie art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. należy rozumieć tylko zmianę sytuacji majątkowej osoby, przeciwko której kierowane jest postanowienie⁷⁵. Wśród jej zwolenników można wyróżnić tych, którzy podkreślają, że zmiana sytuacji majątkowej ma być drastyczna⁷⁶. Jako przykład takiej zmiany wskazuje się utratę pracy, przejście na emeryturę lub rentę⁷⁷. Według odmiennego zapatrywania, podstawą do ponownego ustalenia sytuacji majątkowej osoby naruszającej obowiązki wynikające z orzeczenia o kontaktach z dzieckiem może być nie tylko zmiana jej sytuacji majątkowej, ale również życiowej. Zmiana sytuacji życiowej może być następstwem doznania dużego uszczerbku na zdrowiu na skutek wypadku, zachorowania, pozbawienia wolności osoby obowiązanej do zapłaty sumy przymusowej⁷⁸.

Wydaje się, że należy zgodzić się z drugą interpretacją zmiany sytuacji majątkowej osoby naruszającej obowiązki wynikające z orzeczenia o kontaktach. Należy bowiem mieć na uwadze, że zazwyczaj zmiana sytuacji życiowej np. ciężka choroba, pociąga za sobą zmianę sytuacji majątkowej.

Natomiast interesujący pogląd, odnoszący się do uporczywego niewykonywania lub niewłaściwego wykonywania kontaktów z dzieckiem w kontekście wyjątkowego wypadku będącego skutkiem zmiany okoliczności wyraziła N. Krej⁷⁹. Jej zdaniem zmiana wysokości sumy pieniężnej orzeczonej w samym postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty albo wraz z uregulowaniem kontaktów z dzieckiem może nastąpić w razie uporczywego niewykonywania lub niewłaściwego wykonywania kontaktów z dzieckiem. Autorka przyjmuje, że okoliczność ta wskazuje, iż orzeczona suma nie jest należycie dolegliwa i jej

⁷⁴ J. Gudowski [w:] *Kodeks ..., Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 357; S. Jastrzemska [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. T. Szanciło, s. 163.

⁷⁵ P. Pruś [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 598¹⁶ (dostęp: 12.12.2022 r.); P. Pruś [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. M. Manowskiej, s. 558; J. Ignaczewski, *op. cit.*, s. 212; R. Zegadło, *op. cit.*, s. 28; J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 942.

⁷⁶ J. Ignaczewski, *op. cit.*, s. 212; R. Zegadło, *op. cit.*, s. 28.

⁷⁷ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2022, s. 1344; N. Krej [w:] *Kodeks...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁶ (dostęp: 13.12.2022 r.).

⁷⁸ J. Gudowski [w:] *Kodeks ..., Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 357; S. Jastrzemska [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. T. Szanciło, s. 163; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks ...,* pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, s. 1344; N. Krej [w:] *Kodeks...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁶ (dostęp: 13.12.2022 r.); M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim ...*, s. 141.

⁷⁹ N. Krej [w:] *Kodeks ...,* pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁶ (dostęp: 13.12.2022 r.).

orzeczenie nie spełnia swojej funkcji⁸⁰. Pogląd ten nie zyskał aprobaty w doktrynie⁸¹. Przyjmuje się bowiem, że uporczywe naruszanie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem nie mieści się w ustawowym katalogu przesłanek umożliwiających zmianę wysokości sumy przymusowej. Podzielić jednak należy stanowisko, że uporczywe niewykonywanie lub niewłaściwe wykonywanie obowiązków świadczy o tym, że orzeczona suma nie jest dolegliwa i nie spełnia swojej funkcji. Dlatego *de lege ferenda* zasadnym byłoby uwzględnienie przez ustawodawcę możliwości zmiany wysokości sumy przymusowej także w przypadku uporczywego naruszania obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem.

Jeżeli sąd opiekuńczy uzna, że zachodzą wszystkie przesłanki umożliwiające uwzględnienie wniosku o nakazanie zapłaty, wydaje w tym przedmiocie postanowienie. W postanowieniu tym sąd opiekuńczy nie orzeka o kosztach postępowania (art. 108 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.) gdyż postanowienie to nie jest orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie⁸². Niewłaściwe wydają się wobec tego postanowienia, w których sąd jednocześnie nakazał zapłatę oznaczonej sumy pieniężnej i orzekł o kosztach postępowania⁸³. Sentencja postanowienia powinna zawierać określenie osoby będącej beneficjentem sumy przymusowej, osoby zobowiązanej do zapłaty sumy, wysokości tej sumy oraz wskazanie postanowienia będącego podstawą do wydania tego postanowienia, czyli postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty. W tym przypadku, analogicznie jak w przypadku postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty, pojawia się kwestia, czy w postanowieniu o nakazaniu zapłaty powinny być określone obowiązki, za które sąd orzekł nakazanie zapłaty, czy nie ma takiej konieczności. W orzecznictwie zdecydowanie dominuje drugie stanowisko, czyli że nie ma potrzeby określania naruszonych obowiązków za które sąd nakazał zapłatę⁸⁴.

Mimo, że żaden przepis nie nakazuje ujawnienia w sentencji postanowienia o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej naruszonych obowiązków stanowiących podstawę wydania postanowienia, właściwym wydaje się wpisanie tego elementu. Ma to znaczenie przy składaniu ewentualnie kolejnego wniosku o nakazanie zapłaty. Kolejny wniosek nie może bowiem obejmować zdarzeń, za które zostało już orzeczone nakazanie zapłaty. Jeśli

⁸⁰ *Ibidem*; M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim ...*, s. 141.

⁸¹ J. Jagieła [w:] *Kodeks ...*, Tom III, pod red. A. Marciniaka, s. 942; A. Dziewulska, *op. cit.*, s. 72; M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim ...*, s. 141.

⁸² J. Gudowski [w:] *Kodeks ...*, Tom IV, pod red. T. Erecińskiego, s. 359.

⁸³ Np. postanowienie SR w Bełchatowie z dnia 04.10.2017 r., III Nsm 213/17, Lex/el. nr 2403430 (dostęp: 11.01.2023 r.).

⁸⁴ Postanowienie SR w Częstochowie z dnia 12.08.2016 r., VI Cz 1481/16, niepub.; postanowienie SR w Bełchatowie z dnia 04.10.2017, III Nsm 213/17, Lex/el. nr 2403430 (dostęp: 17.02.2023 r.).

w pierwszym postanowieniu o nakazaniu zapłaty nie zostaną wskazane naruszone obowiązki z określeniem kiedy zdarzenia miały miejsce, a nadto nie zostało sporządzone uzasadnienie, sądowi rozpoznającemu kolejny wniosek o nakazanie zapłaty trudno będzie zweryfikować czy za dane naruszenie konkretnego obowiązku zostało już wydane postanowienie o nakazaniu zapłaty czy nie. Wówczas może dojść do nieuprawnionego ponownego nakazania zapłaty za naruszenie tego samego obowiązku, za który uczestnik już został zobowiązany do zapłaty w pierwszym postanowieniu o nakazaniu zapłaty.

Sentencja postanowienia o nakazaniu zapłaty może brzmieć następująco: *nakazać uczestniczce postępowania Annie Kowalskiej zapłatę na rzecz wnioskodawcy Piotra Kowalskiego sumy pieniężnej w wysokości 1.000,00 (tysiąca złotych) za naruszenie obowiązków w zakresie kontaktów z dzieckiem – małoletnią Kingą Kowalską wynikających z wyroku Sądu Okręgowego z dnia ..., o sygn. akt ..., z powództwa Anny Kowalskiej o rozwód wobec naruszenia przez Annę Kowalską tych obowiązków mimo uprzedniego zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej wynikającej z postanowienia Sądu Rejonowego ... z dnia ..., w sprawie o sygn. akt ..., poprzez:*

1. *pięciokrotne niewpuszczenie do mieszkania Piotra Kowalskiego i tym samym uniemożliwienie mu kontaktu z małoletnią córką w następujących dniach: 1 lipca 2022 r., 4 lipca 2022 r., 11 lipca 2022 r., 20 lipca 2022 r., 26 lipca 2022 r.*

oraz

2. *pięciokrotne odebranie małoletniej z przedszkola mimo, że powinien uczynić to ojciec dziecka, tym samym uniemożliwiając Piotrowi Kowalskiemu kontakt z małoletnią córką w następujących dniach: 3 lipca 2022 r., 7 lipca 2022 r., 13 lipca 2022 r., 23 lipca 2022 r., 28 lipca 2022 r.*

Zgodnie z art. 598¹⁶ § 4 k.p.c. prawomocne postanowienie sądu, w którym nakazano zapłatę sumy pieniężnej, jest tytułem wykonawczym bez potrzeby nadawania mu klauzuli wykonalności. Oznacza to, że beneficjent należnej sumy pieniężnej nie musi wszczynać postępowania o zaopatrzenie tego postanowienia w klauzulę wykonalności. Jest to wyjątek od zasady, że tytułem wykonawczym jest tytuł egzekucyjny zaopatrzony w klauzulę wykonalności (art. 776 k.p.c.)⁸⁵. Celem regulacji zawartej w art. 598¹⁶ k.p.c. jest zapewnienie skutecznego i szybkiego wyegzekwowania sumy przymusowej⁸⁶. Egzekucja postanowień

⁸⁵ N. Krej [w:] *Kodeks...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁶ (dostęp: 22.12.2022 r.);

⁸⁶ *Ibidem*; M. Krakowiak, *Suma ...*, s. 150.

sądu opiekuńczego o nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej następuje w trybie egzekucji sądowej według przepisów o egzekucji świadczeń pieniężnych⁸⁷. Warunkiem wszczęcia postępowania egzekucyjnego jest uprawnomocnienie się postanowienia o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Jego wykonalność stwierdza sąd opiekuńczy pierwszej instancji na posiedzeniu niejawnym z urzędu (art. 578¹ § 3 k.p.c.), a sąd drugiej instancji, dopóki akta sprawy znajdują się w tym sądzie (art. 578¹ § 2 w zw. z art. 364 § 1 k.p.c.)⁸⁸.

Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 8 maja 2015 r.⁸⁹ określił, charakter postanowienia o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, wydanego na podstawie art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. Wskazał, że natura postanowień mających na celu wykonanie obowiązków związanych z ustalonymi kontaktami z dzieckiem prowadzi do wniosku, że postanowienie przewidziane w art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. nie jest orzeczeniem samodzielnym, ale kontynuacją wszczętego wcześniej postępowania wykonawczego, nie kończy postępowania w sprawie. Oznacza to, że prawomocne postanowienie sądu drugiej instancji w przedmiocie nakazania osobie, która nadal nie wypełniła nałożonego obowiązku zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, nie należy do kategorii postanowień, co do istoty sprawy kończących postępowanie, o jakich mowa w art. 519² § 1 k.p.c.⁹⁰.

Analizując postanowienie o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, należy przybliżyć charakter sumy przymusowej. Zdaniem M. Krakowiaka, zapłata oznaczonej sumy pieniężnej na rzecz osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem (art. 598¹⁵ § 1 k.p.c.) albo na rzecz osoby, pod której pieczę dziecko pozostaje (art. 598¹⁵ § 2 k.p.c.), stanowi pieniężny środek przymusu pośredniego⁹¹. Natomiast zdaniem R. Zegadło zasądzona suma nie jest ani karą ani odszkodowaniem. Zdaniem tego autora, suma przymusowa charakterem prawnym najbardziej zbliżona jest do zadośćuczynienia⁹². Jest ona płatna z dniem uprawnomocnienia się postanowienia o nakazaniu zapłaty, bowiem sąd nie udziela uczestnikowi – (zobowiązanemu) terminu do zapłaty sumy przymusowej⁹³. Suma przymusowa nie podlega waloryzacji ani nie może być obłożona odsetkami za opóźnienie.

⁸⁷ M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim...*, s. 150; J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 943.

⁸⁸ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 943.

⁸⁹ Postanowienie SN z dnia 08.05.2015 r., II CNP 5/15, Lex/el. nr 1683405 (dostęp: 22.12.2022 r.).

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ M. Krakowiak, *Nakazanie zapłaty sumy pieniężnej w nowym postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem*, *Transformacje Prawa Prywatnego* 2013, Nr 3, s. 68.

⁹² R. Zegadło, *op. cit.*, s. 30.

⁹³ M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim...*, s. 147.

Jest to świadczenie wynikające z prawa procesowego, a zatem publicznego i brak wyraźnej podstawy prawnej dopuszczającej podjęcie przez sąd wymienionych wyżej czynności. Stosowanie zaś analogii do prawa prywatnego ze względu na kompletność unormowania jest wyłączona⁹⁴. Słuszny wydaje się też pogląd, zgodnie z którym przy wydaniu postanowienia o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej nie ma zastosowania art. 320 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., a więc rozłożenie sumy przymusowej na raty. Wynika to z celu nałożonego na uczestnika – (zobowiązanego) obowiązku zapłaty sumy pieniężnej⁹⁵.

4. Oddalenie wniosku o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej

Jeśli sąd opiekuńczy rozpoznający wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej uzna, że w sprawie nie zachodzą przesłanki do uwzględnienia wniosku, wydaje postanowienie o jego oddaleniu. Takie rozstrzygnięcie sąd opiekuńczy może wydać w kilku przypadkach. Po pierwsze, gdy uprzednio w sprawie sąd w ogóle nie wydał postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Dotyczy to zarówno braku wydania postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej w trybie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c., jak i na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c. Sąd nie wyda zaś postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty jeśli kontakty nie zostały uprzednio sądowo uregulowane albo sąd dojdzie do przekonania, że niewykonywanie kontaktów jest niezawinione. Po drugie, sąd opiekuńczy wyda postanowienie o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty mimo uprzedniego wydania przez sąd opiekuńczy postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c., jeśli postanowienie o zagrożeniu będzie obejmowało inne naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem niż te, w odniesieniu do których wnioskodawca złożył wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Taka sytuacja może mieć miejsce wówczas, gdy np. sąd opiekuńczy na podstawie art. 598¹⁵ § 2 k.p.c., zagroził ojcu dziecka zapłatą oznaczonej sumy pieniężnej za przychodzenie na spotkanie z dzieckiem pod wpływem alkoholu. Ojciec dziecka od chwili wydania przez sąd opiekuńczy postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty zaprzestał dokonywania tego naruszenia, lecz po pewnym czasie od uprawomocnienia się postanowienia o zagrożeniu

⁹⁴ M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim...*, s. 148; J. Gudowski [w:] *Kodeks ..., Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 358.

⁹⁵ M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim...*, s. 148.

nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej zaczął notorycznie spóźniać się na spotkania z dzieckiem. W związku z tym wnioskodawczyni (matka dziecka) złożyła wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Wydaje się, że w przedstawionym stanie faktycznym, wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej powinien zostać oddalony, gdyż zagrożenie nakazaniem zapłaty nie obejmowało naruszenia polegającego na spóźnianiu się, lecz przychodzeniu na spotkania z dzieckiem pod wpływem alkoholu, a więc nie spełniło przesłanki dalszego niewykonywania tego samego obowiązku, o którym stanowi art. 598¹⁶ § 1 k.p.c.⁹⁶. Sąd opiekuńczy wyda postanowienie o oddaleniu wniosku o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, również wtedy, gdy uzna, że od chwili wydania postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej aż do rozstrzygnięcia wniosku o nakazanie zapłaty nie doszło do naruszenia obowiązków wynikających z postanowienia o kontaktach z dzieckiem - jakiegokolwiek naruszenia obowiązków, jeżeli postanowienie o zagrożeniu sąd wydał na podstawie art. 582¹ § 3 w zw. z art. 598¹⁵ k.p.c. albo tego samego naruszenia obowiązku, które podlegało zagrożeniu postanowieniem wydanym przez sąd opiekuńczy na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c.

Sąd opiekuńczy wyda postanowienie o oddaleniu wniosku o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, jeśli uzna, że w rzeczywistości doszło do naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem, jednak uczestnikowi postępowania nie można przypisać winy za ich naruszenie. Przykładem może być sytuacja gdy, sąd opiekuńczy wydał postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej wobec osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem z powodu odprowadzania dziecka do jego miejsca zamieszkania po ustalonej w postanowieniu o uregulowanie kontaktów godzinie. Po uprawomocnieniu się postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty, osoba uprawniona do kontaktu z dzieckiem ponownie zbyt późno odprowadziła dziecko do jego miejsca zamieszkania. Tym razem jednorazowe spóźnienie wynikało jednak z dużych utrudnień drogowych, np. zablokowanie przejazdu w związku z wypadkiem samochodowym, czy zerwanie linii tramwajowej, które były zupełnie niezależne od uczestnika postępowania. Wydaje się, że sąd opiekuńczy powinien wydać postanowienie o oddaleniu wniosku

⁹⁶ W przedstawionym stanie faktycznym, matka dziecka najpierw powinna złożyć wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty, które obejmować winno zagrożenie za naruszenie obowiązku wynikającego z kontaktu z dzieckiem, polegającego na spóźnianiu się na zaplanowane spotkania z dzieckiem. Jeśli wniosek zostanie uwzględniony, a postanowienie o zagrożeniu uprawomocni się, a ojciec dziecka nadal będzie się spóźniać na spotkania z dzieckiem, dopiero wówczas matka dziecka może złożyć wniosek o nakazanie zapłaty, który może sąd opiekuńczy uwzględnić.

o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej także wtedy, gdy brak realizacji kontaktów z dzieckiem jest dobrowolną decyzją dziecka niewywołaną przez osobę, pod której pieczę dziecko pozostaje⁹⁷.

Prawomocne postanowienie oddalające wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, analogicznie jak pozostałe opisane wyżej postanowienia, tj. postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty, postanowienie o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oraz postanowienie o nakazaniu zapłaty, nie kończą postępowania w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. W związku z tym, sąd w tym postanowieniu nie orzeka o kosztach postępowania. Nieprawidłowe wydają się postanowienia, wcześniej już przywołane, w których sądy opiekuńcze oddaliły wnioski o nakazanie zapłaty i orzekając jednocześnie o kosztach postępowania⁹⁸. Wyjątkiem są koszty zastępstwa pełnomocnika z urzędu, o których sąd powinien orzec w tym postanowieniu⁹⁹.

5. Postanowienie o zwrocie wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem

Przepisy normujące wykonywanie kontaktów z dzieckiem, obok zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej i nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, przewidują dodatkowy środek oddziaływania na osobę naruszającą obowiązki wynikające z kontaktów z dzieckiem. Jest nim sankcja finansowa w postaci obowiązku pokrycia wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem, do którego nie doszło¹⁰⁰. Podstawę prawną wniosku stanowi art. 598¹⁷ k.p.c. Zgodnie z § 1 tego artykułu, jeżeli do kontaktu nie doszło wskutek niewykonania lub niewłaściwego wykonania przez osobę, pod której pieczę dziecko pozostaje obowiązków wynikających z orzeczenia albo z ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, sąd opiekuńczy przyzna od tej osoby uprawnionemu do kontaktu zwrot jego uzasadnionych

⁹⁷ Wyrok TK z dnia 22.06.2022 r., SK 3/20, OTK-A 2022, poz. 46. Szerzej na ten temat zob. rozdział siódmy.

⁹⁸ Postanowienie SR w Brodnicy z dnia 24.05.2022 r., III Nsm 347/21, Lex/el. nr 3447753 (dostęp: 11.01.2023 r.); postanowienie SR dla m. st. w Warszawie z dnia 19.01.2016 r., VI Nsm 878/15, Lex/el. nr 2134890 (dostęp: 11.01.2023 r.).

⁹⁹ Postanowienie SR w Wieliczce z dnia 20.11.2017 r., IV Nsm 418/17, Lex/el. nr 2402532 (dostęp: 11.01.2023 r.).

¹⁰⁰ J. Gudowski [w:] *Kodeks ..., Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 360, A. Laskowska-Huliasz [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego, Postępowania nieprocesowe, Postępowanie z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego, t. IV, cz. 2*, pod red. P. Ryłskiego, M. Walasika, Warszawa 2023, s. 858.

wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu, w tym kosztów, o których mowa w art. 582¹ § 2 pkt 1 k.p.c. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio, jeżeli obowiązki dotyczące kontaktu wynikające z orzeczenia albo z ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem (art. 598¹⁷ § 2 k.p.c.) narusza uprawniony do kontaktu z dzieckiem.

Pomimo, iż omawiany środek został usytuowany w oddziale szóstym, czyli w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem nie oznacza, że musi być rozpoznany łącznie z wnioskiem o zagrożenie bądź nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Niniejsza sankcja ma charakter samoistny co oznacza, że jest niezależna od pozostałych form nacisku na osobę zobowiązaną i może być orzeczona bez względu na to, czy wcześniej doszło do zagrożenia sumą przymusową lub nakazania jej zapłaty¹⁰¹. Niemniej korzystnym wydaje się rozpoznanie omawianego wniosku łącznie z wnioskiem o zagrożenie lub nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, jeżeli jednocześnie istnieją podstawy do wydania postanowienia w tym przedmiocie. Wyjątkowość tej sankcji polega na tym, że osoba która poniosła wydatki związane z przygotowaniem kontaktu do którego nie doszło, ma łącznie trzy możliwości dochodzenia tego roszczenia. Po pierwsze, w samodzielnym postępowaniu nieprocesowym, którego przedmiotem będzie tylko rozpoznanie wniosku o zwrot wydatków, na podstawie art. 598¹⁷ k.p.c., po drugie w ramach toczącego się postępowania o zagrożenie lub nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej i po trzecie, w postępowaniu odszkodowawczym na drodze powództwa cywilnego na podstawie art. 415 k.c.¹⁰². Sąd Okręgowy w Gliwicach, w wyroku z dnia 21 grudnia 2016 r. słusznie zauważył¹⁰³, że art. 598¹⁷ k.p.c. nie stanowi *lex specialis* wobec art. 415 k.c. W konsekwencji dopuścił możliwość dochodzenia zwrotu poniesionych wydatków na podstawie art. 415 k.c., który stanowi ogólną podstawę odpowiedzialności deliktowej. Podkreślił jednak, iż złożenie wniosku w trybie art. 598¹⁷ k.p.c. wyłącza możliwości wytoczenia powództwa na podstawie art. 415 k.c. ze względów formalnoprawnych i prowadzi do odrzucenia później złożonego pozwu. Podobnie, później złożony wniosek w trybie art. 598¹⁷ k.p.c. podlega odrzuceniu, jeżeli wcześniej został złożony pozew o to samo roszczenie (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.)¹⁰⁴.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² A. Partyk [w:] *Kodeks ...*, pod red. O. Piaskowskiej, s. 296.

¹⁰³ Wyrok SO w Gliwicach z dnia 21.12.2015 r., III Ca 1243/16, Lex/el. nr 2193241 (dostęp: 14.12.2022 r.).

¹⁰⁴ *Ibidem*; J. Gudowski [w:] *Kodeks ...*, Tom IV, pod red. T. Erecińskiego, s. 362; A. Partyk [w:] *Kodeks...*, pod red. O. Piaskowskiej, s. 296.

Podstawową przesłanką uwzględnienia wniosku o zwrot wydatków jest niewykonanie lub niewłaściwe wykonanie przez osobę, pod której pieczę dziecko pozostaje lub osobę uprawnioną do kontaktu z dzieckiem obowiązków wynikających z orzeczenia albo z ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem¹⁰⁵. W literaturze jest kwestią sporną, czy naruszenie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem musi być działaniem zawinionym, czy może być również niezawinionym. Jest to konsekwencja braku uregulowania tej kwestii w art. 598¹⁷ k.p.c. Dla części przedstawicieli doktryny jest to argument przekonujący za tym, że przepis ten odnosi się również do niezawinionego naruszania obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem. Ich zdaniem brak określenia w przepisie, czy niewykonanie obowiązków ma być zawinione sugeruje, że może być również niezawinione¹⁰⁶. Jednak w literaturze dominuje pogląd¹⁰⁷, że art. 598¹⁷ k.p.c. odnosi się tylko do zawinionego naruszenia obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem. Ten pogląd wydaje się właściwy. Przyjęcie pierwszej koncepcji mogłoby prowadzić do nadużyć, tj. żądania zwrotu wydatków związanych z przygotowaniem do kontaktu z dzieckiem w sytuacji, gdy obiektywnie nie mogło dojść do jego realizacji¹⁰⁸.

Jak wskazano wyżej, zwrotu poniesionych wydatków na przygotowanie kontaktu z dzieckiem można dochodzić także na podstawie art. 415 k.c. W celu uwzględnienia roszczenia, powód musi wówczas wykazać winę pozwanego. Brak wykazania winy przez powoda lub udowodnienie przez pozwanego, czyli osobę która naruszyła obowiązki wynikające z kontaktów braku winy za naruszenie obowiązków wynikających z kontaktów z dzieckiem, skutkuje oddaleniem powództwa. Niesłusznym byłoby zatem różnicowanie możliwości przyznania zwrotu wydatków w zależności od tego w jakim trybie i na jakiej podstawie prawnej podmiot będzie dochodził należności. Nie można przyjąć, aby zwrot wydatków dochodzonych na podstawie art. 598¹⁷ k.p.c. przysługiwał zarówno przy zawinionym jak i niezawinionym działaniu, a na podstawie art. 415 k.c. tylko w razie wykazania zawinionego naruszenia obowiązków.

Zwrotowi podlegają tylko uzasadnione wydatki poniesione w związku z przygotowaniem do kontaktu. Ustawodawca nie precyzuje jednak, jakie wydatki podlegają zwrotowi. Przepis

¹⁰⁵ J. Bodio [w:] *Kodeks ..., Tom I*, pod red. A. Jakubeckiego, s. 994.

¹⁰⁶ *Ibidem*; M. Małczyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom Ib., Komentarz art. 425-729*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020, s. 665; P. Krzyżanowski, *op. cit.*, s. 89.

¹⁰⁷ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 944; A. Dziewulska, *op. cit.*, s. 72; J. Gudowski [w:] *Kodeks ..., Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 360; R. Zegadło, *op. cit.*, s. 28-29.

¹⁰⁸ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 944.

598¹⁷ k.p.c. odwołujący się do treści art. 582¹ § 2 pkt 2 k.p.c. zawiera jedynie przykładowy katalog takich wydatków. Jest on otwarty, dlatego istnieje możliwość przyznania zwrotu również innych wydatków niewymienionych przez ustawodawcę. Muszą to być jednak wydatki uzasadnione¹⁰⁹. Z treści art. 582¹ § 2 pkt 1 k.p.c. wynika natomiast, że do uzasadnionych wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem do kontaktu należą koszty podróży i pobytu dziecka lub także osoby towarzyszącej dziecku, w tym koszty powrotu do miejsca stałego pobytu dziecka. Wnioskodawca może wskazać ponadto, że poniósł koszt dotarcia do miejsca, w którym kontakt z dzieckiem miał się odbyć, ale nie został wpuszczony na spotkanie z małoletnim. W celu udowodnienia faktu poniesienia wydatku oraz jego wysokości można przedłożyć np. bilety autobusowe, bilety na pociąg czy samolot albo kalkulację kosztów zużycia paliwa¹¹⁰, jeśli wnioskodawca podróżował własnym środkiem transportu¹¹¹.

Innymi wydatkami niewymienionymi wprost przez ustawodawcę, a wskazywanymi w literaturze są np. koszty biletów do kina, teatru, na basen itp.¹¹². Wydaje się, że uzasadnionym wydatkiem może być również opłacony wyjazd wakacyjny czy na ferie zimowe. Wówczas wnioskodawca ma prawo dochodzić zwrotu kosztów, które poniósł za dziecko a także za siebie, jeśli sam nie skorzystał z wyjazdu. Fakt poniesienia wydatku oraz jego wysokość można wykazać poprzez przedstawienie wyciągu z rachunku bankowego, potwierdzenia rezerwacji i zapłaceniu za hotel/pensjonat, potwierdzenia wykupienia wycieczki z biura podróży, czy biletu lotniczego. Z wyjazdem na ferie zimowe mogą wiązać się wydatki dodatkowe, takie jak zakupienie dziecku nart czy stroju narciarskiego. Wydaje się, że takie koszty można zakwalifikować do wydatków, o których stanowi art. 598¹⁷ k.p.c. Uzasadnionym wydatkiem mogą być również koszty opłacenia opiekunki do dziecka, jeżeli uprawniony do kontaktu nie przyszedł na spotkanie, a rodzic sprawujący nad dzieckiem pieczę nie będzie mógł zaopiekować się nim, gdyż zaplanował służbowe spotkanie

¹⁰⁹ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 945; A. Partyk [w:] *Kodeks ..., pod red. O. Piaskowskiej*, s. 295.

¹¹⁰ Wydaje się, że do obliczenia wysokości zwrotu kosztów paliwa pomocne będzie skorzystanie z kalkulatora kosztów używania samochodu prywatnego do celów służbowych dostępnych m.in. www.gofin.pl (dostęp: 12.12.2022 r.).

¹¹¹ A. Partyk [w:] *Kodeks..., pod red. O. Piaskowskiej*, s. 296.

¹¹² N. Krej [w:] *Kodeks ..., pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁷* (dostęp: 17.12.2022 r.); A. Partyk [w:] *Kodeks..., pod red. O. Piaskowskiej*, s. 296.

zakładając, że dziecko będzie pod opieką drugiego rodzica. W doktrynie do zwrotu uzasadnionych wydatków zalicza się również koszty przysługujące kuratorowi - ryczałt¹¹³.

Zgodnie z art. 6 k.c. ciężar udowodnienia zasadności i wysokości zwrotu wydatków spoczywa na osobie, która żąda ich zwrotu. Wnioskodawca ma prawo na te fakty przedstawić wszelkie dowody jakie przewiduje ustawodawca. W praktyce przy rozpoznaniu wniosku o zwrot wydatków najczęściej powoływane są dowody z dokumentów w postaci paragonów, biletów, wyciągów z rachunku bankowego. Natomiast do swobodnej oceny sądu rozpoznającego wniosek¹¹⁴ należy uznanie, czy wydatki były uzasadnione i w jakiej wysokości¹¹⁵.

Przyjmuje się, że postanowienie o zwrot wydatków powstałych w związku z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem, do którego nie doszło ma charakter odszkodowawczy¹¹⁶. W związku z tym można naliczać odsetki za opóźnienie na podstawie art. 481 k.c.¹¹⁷.

Przepis art. 598¹⁷ § 3 k.p.c. stanowi, że na postanowienie sądu przysługuje zażalenie. Ustawodawca nie precyzuje jednak na jakie postanowienie a także w jakim zakresie przysługuje środek zaskarżenia. Posługuje się ogólnym sformułowaniem odnoszącym się do postanowienia, którego przedmiotem jest zwrot wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem do kontaktu, do którego nie doszło. Wobec tak sformułowanego przepisu art. 598¹⁷ § 3 k.p.c. wydaje się, że nie ma przeszkód prawych do zaskarżenia postanowienia orzekającego zwrot nakładów na przygotowanie kontaktów, jak i oddalającego wniosek w tym przedmiocie. Nie ma również przeszkód do zaskarżenia postanowienia w całości jak i w części.

¹¹³ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks ...*, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, s. 1344; J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 945; Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Art. 506-729*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, s. 380; Z. Strus [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 302. Z uchwały SN z dnia 21.12.2010 r., III CZP 107/10, OSNC 2011, Nr 9, poz. 93 wynika, iż kuratorowi zawodowemu przysługuje ryczałt określony w art. 91 ust. 1 pkt 3 i art. 91 ust. 2 w zw. z art. 91 ust. 3 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych za czynności zlecone przez sąd na podstawie art. 598⁶ k.p.c. Ryczałt ten stanowi wydatek w rozumieniu art. 5 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych.

¹¹⁴ Zwrot wydatków poniesionych w związku z zaplanowanym kontaktem, do którego nie doszło, jak była o tym mowa, można dochodzić na drodze powództwa cywilnego. Jednak w pracy przebieg rozpoznania powództwa w trybie procesu zostanie pominięty.

¹¹⁵ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks ...*, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, s. 1344; J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 945; N. Krej [w:] *Kodeks ...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁷ (dostęp: 17.12.2022 r.); A. Partyk [w:] *Kodeks...*, pod red. O. Piaskowskiej, s. 295; J. Gudowski [w:] *Kodeks ..., Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 361.

¹¹⁶ R. Zegadło, *op. cit.*, s. 30.

¹¹⁷ J. Gudowski [w:] *Kodeks ..., Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 361.

Prawomocne postanowienie sądu o zwrocie wydatków w związku z przygotowaniem kontaktu jest tytułem wykonawczym bez potrzeby nadawania mu klauzuli wykonalności (art. 598¹⁷ § 4 k.p.c.). Ustawodawca, analogicznie jak w przypadku prawomocnego postanowienia o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej (art. 598¹⁶ § 4 k.p.c.) przewiduje wyjątek od zasady, że tytułem wykonawczym jest tytuł egzekucyjny zaopatrzony w klauzulę wykonalności (art. 776 k.p.c.)¹¹⁸. Takie rozwiązanie umożliwia szybszą egzekucję przyznanych należności, gdyż nie ma potrzeby wszczynania postępowania o nadanie klauzuli wykonalności. Do wszczęcia egzekucji niezbędne jest uprawomocnienie się postanowienia o zwrocie wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu, do którego nie doszło i stwierdzenia wykonalności tego postanowienia¹¹⁹. Egzekucja następuje w sposób przewidziany dla egzekucji świadczeń pieniężnych¹²⁰.

6. Umorzenie postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem

Ostatnim postanowieniem, które może wydać sąd opiekuńczy w ramach sprawy dotyczącej wykonywania kontaktów z dzieckiem jest postanowienie o umorzeniu postępowania. Są trzy rodzaje umorzenia postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, tj. w toku postępowania, po zawieszeniu postępowania oraz trzecie - na podstawie art. 598²⁰ k.p.c., stanowiące zakończenie postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem¹²¹.

Pierwszy rodzaj umorzenia postępowania *stricte* nie kończy postępowania w sprawie dotyczącej wykonywania kontaktów z dzieckiem. Taką moc posiada tylko postanowienie o umorzeniu postępowania wydane na podstawie art. 598²⁰ k.p.c., które jednak nie wyłącza możliwości umorzenia postępowania w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem na

¹¹⁸ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks ...*, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, s. 1344; N. Krej [w:] *Kodeks ...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁷ (dostęp: 17.12.2022 r.).

¹¹⁹ N. Krej [w:] *Kodeks ...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁷ (dostęp: 17.12.2022 r.).

¹²⁰ P. Pruś [w:] *Kodeks ...*, *Tom II*, pod red. M. Manowskiej, s. 559.

¹²¹ Por. A. Partyk [w:] *Kodeks ...*, pod red. O. Piaskowskiej, s. 299; Z. Strus [w:] *Kodeks ...*, *Tom III*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 305; Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ...*, *Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 384; J. Bodio [w:] *Kodeks ...*, *Tom I*, pod red. A. Jakubeckiego, s. 995; J. Gudowski [w:] *Kodeks ...*, *Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 366; uzasadnienie projektu ustawy z dnia 26.05.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, Druk Sejmowy nr 3063, Sejm RP VI kadencji (dostęp: 07.01.2023 r.).

podstawie art. 355 k.p.c.¹²². Do umorzenia postępowania na podstawie art. 355 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. dojdzie w przypadku, gdy wnioskodawca na podstawie art. 512 § 1 k.p.c. skutecznie cofnie wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty lub wniosek o nakazanie zapłaty. Sąd umorzy postępowanie na podstawie art. 355 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. również wtedy, gdy odpadnie podstawa prowadzenia postępowania, np. orzeczenie lub ugoda o kontaktach z dzieckiem utracą moc, albo w razie osiągnięcia przez dziecko pełnoletności¹²³.

Do drugiej kategorii postanowień o umorzeniu można zakwalifikować postanowienia wydane na podstawie art. 182 k.p.c., czyli postanowienia o umorzeniu wydane po uprzednim zawieszeniu postępowania¹²⁴. W sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem umorzenie postępowania na skutek uprzedniego zawieszenia może wystąpić na skutek braku lub wskazania złego adresu uczestnika postępowania albo niewskazania przez wnioskodawcę w wyznaczonym terminie adresu uczestnika postępowania lub niewykonania przez wnioskodawcę innych zarządzeń nie można nadać sprawie dalszego biegu (art. 177 § 1 pkt 6 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Umorzenie postępowania na podstawie art. 182 k.p.c. może nastąpić także w razie zawieszenia postępowania na zgodny wniosek obu uczestników postępowania, jeżeli wniosek o podjęcie postępowania nie zostanie zgłoszony w ciągu sześciu miesięcy od daty postanowienia o zawieszeniu postępowania (art. 182 § 1 pkt 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Najistotniejsze ze względu na przedmiot pracy są jednak postanowienia o umorzeniu postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem wydane na podstawie art. 598²⁰ k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, sąd umarza postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od uprawomocnienia się ostatniego postanowienia nie wpłynął kolejny wniosek w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem¹²⁵. W związku z tym, raz wszczęte postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem na podstawie art. 598¹⁵ § 1 lub 2 k.p.c. albo 598¹⁶ § 2 k.p.c. ma charakter ciągły i kończy się wraz z wydaniem przez sąd opiekuńczy postanowienia o umorzeniu postępowania na podstawie art. 598²⁰ k.p.c.¹²⁶.

¹²² *Ibidem*.

¹²³ M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim ...*, s. 151.

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ Por. E. Marszałkowska-Krześ, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobowych oraz rodzinnych*, Wrocław 2012, s. 252.

¹²⁶ Por. Z. Strus [w:] *Kodeks ...*, Tom III, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 305.

Zgodnie z art. 598²⁰ k.p.c. bieg sześciomiesięcznego terminu rozpoczyna się od uprawomocnienia się ostatniego postanowienia wydanego w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem. Ustawodawca poza wskazaniem, że ma to być postanowienie wydane w toku sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie precyzuje jednak jego rodzaju. Przepis art. 598²⁰ k.p.c. zatem w sposób szeroki określa zakres postanowień od uprawomocnienia się których zaczyna biec sześciomiesięczny termin do umorzenia postępowania. W związku z tym, wydaje się, że przepis 598²⁰ k.p.c. dotyczy wszystkich postanowień jakie mogą zostać wydane w toku sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Mogą to być zatem zarówno postanowienia pozytywne, tj. o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej oraz nakazujące zapłatę oznaczonej sumy pieniężnej, jak i negatywne, tj. oddalające wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej i oddające wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Wydaje się, że również postanowienie o zwrocie wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem jak i postanowienie oddalające wniosek w tym przedmiocie będą stanowiły podstawę do liczenia początku biegu terminu do umorzenia postępowania¹²⁷. Termin sześciomiesięczny, po upływie którego sąd opiekuńczy umarza postępowanie liczy się od dnia następnego po uprawomocnieniu się ostatniego postanowienia¹²⁸, a nie od dnia wydania ostatniego postanowienia w tym postępowaniu. Nie ma znaczenia, czy ostatnie prawomocne postanowienie zostało wykonane, czy nie. Takie prawomocne postanowienie w drodze egzekucji sądowej może być wykonane także po prawomocnym zakończeniu postępowania w sprawie kontaktów z dzieckiem¹²⁹.

Jak wskazano wcześniej, sprawa dotycząca wykonywania kontaktów może być wszczęta albo przez osobę, pod której pieczę dziecko się znajduje, albo przez osobę uprawnioną do kontaktu i każda z tych osób wszczyna odrębną w znaczeniu techniczno-procesowym sprawę o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Sprawy te ze względu na charakter mogą zostać połączone do łącznego rozpoznania na podstawie art. 219 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Słuszne wydaje się stanowisko wyrażone w literaturze, że mimo połączenia w każdej

¹²⁷ Por. J. Bodio [w:] *Kodeks ..., Tom I*, pod red. A. Jakubeckiego, s. 995; J. Gudowski [w:] *Kodeks..., Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 366; J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 951; N. Krej [w:] *Kodeks...*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598²⁰ (dostęp: 06.01.2023 r.); A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks ...,* pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, s. 1345; J. Ignaczewski, *op. cit.*, s. 215.

¹²⁸ J. Gudowski [w:] *Kodeks ..., Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 366.

¹²⁹ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 952.

ze spraw sześciomiesięczny termin do umorzenia postępowania dla każdego wnioskodawcy biegnie odrębnie¹³⁰. Zauważyć należy, iż połączone sprawy do łącznego rozpoznania będą stanowiły jedno postępowanie i sąd co do zasady będzie dążył do rozpoznania na jednym posiedzeniu wniosków obu uczestników postępowania. Jednak mogą zdarzyć się takie okoliczności, które nie pozwolą na wydanie przez sąd postanowień rozstrzygających oba wnioski jednocześnie. W związku z tym, mimo połączenia spraw jeden wniosek może zostać rozpoznany wcześniej a drugi później. Dlatego zasadne wydaje się liczenie terminu do umorzenia postępowania odrębnie dla każdego uczestnika postępowania¹³¹.

Termin, o którym stanowi art. 598²⁰ k.p.c. zostaje przerywany, jeśli wnioskodawca w ciągu sześciu miesięcy od uprawomocnienia się ostatniego postanowienia w sprawie złoży kolejny wniosek dotyczący wykonywania kontaktów z dzieckiem. Brak szczegółowego określenia treści wniosku pozwala twierdzić zgodnie z regułą *lege non distinguente*, że każdy wniosek dotyczący wykonywania kontaktów z dzieckiem powoduje przerwę biegu terminu sześciomiesięcznego¹³². Wnioskiem przerywającym bieg terminu może być ponowny wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, jeśli ostatni wniosek dotyczący tego samego naruszenia był oddalony albo nowy wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty, jeśli wydane postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty nie obejmuje naruszenia, które ujęte jest w nowym wniosku o zagrożenie. Bieg terminu do umorzenia postępowania przerwie również złożenie wniosku o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Wniosek ten może być traktowany jako wniosek wszczynający postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, jeśli zagrożenie nakazaniem zapłaty zostało wydane na podstawie art. 582¹ § 3 k.p.c., ale również jako kontynuacja pierwszego etapu postępowania. Tylko w drugim przypadku wniosek o nakazanie zapłaty przewie bieg terminu do umorzenia postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Wydaje się, że złożenie w terminie sześciu miesięcy od uprawomocnienia się ostatniego postanowienia wniosku o zwrot wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem również przerwie bieg terminu do umorzenia postępowania. Dla przerywania biegu terminu

¹³⁰ J. Gudowski [w:] *Kodeks ..., Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 365. Tak też: Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 384.

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² Z. Strus [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 305.

do umorzenia postępowania nie ma znaczenia wynik postępowania wszczętego na skutek wniosku złożonego w okresie biegu terminu do umorzenia postępowania¹³³.

Jak już była mowa, do zachowania terminu sześciomiesięcznego konieczne jest wniesienie przed jego upływem nowego wniosku. Jednak wniosek musi być wniesiony skutecznie, tj. wniosek musi być pozbawiony jakichkolwiek braków formalnych. Zaznaczyć należy, że wniosek zwrócony nie wywołuje żadnych skutków, jakie ustawa wiąże z jego wniesieniem do sądu, a wniosek poprawiony lub uzupełniony w terminie wywołuje skutki od chwili jego wniesienia (art. 130 § 2 i 3 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)¹³⁴.

Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 16 marca 2015 r., V CNP 15/15 słusznie stwierdził, że zakończenie postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem następuje na skutek wydania postanowienia o umorzeniu postępowania. Wynika to z art. 598²⁰ k.p.c., w myśl którego sąd umarza postępowanie, jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od uprawomocnienia się ostatniego postanowienia nie wpłynął kolejny wniosek w sprawach o wykonanie kontaktów z dzieckiem¹³⁵. Ponieważ postanowienie o umorzeniu postępowania kończy postępowanie w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem, w tym postanowieniu sąd powinien orzec o kosztach całego postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Dlatego nieprawidłowe wydaje się postanowienie Sądu Rejonowego w Łowiczu¹³⁶, w którym sąd oddalił wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oraz orzekł o kosztach postępowania albo Sądu Rejonowego dla miasta stołecznego w Warszawie¹³⁷, w którym sąd oddalił wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej i orzekł o kosztach. Wydaje się, że w obu przypadkach sądy przedwcześnie orzekły w przedmiocie kosztów postępowania. Prawidłowym wydaje się, pozostawienie kwestii kosztów postępowania do rozstrzygnięcia w postanowieniu o umorzeniu postępowania. Dopiero w nim sąd winien policzyć jakie koszty każdy z uczestników poniósł w trakcie całego postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, niezależnie ile w toku całego postępowania zostało wydanych postanowień w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem. Wydaje się, że jedynie o kosztach zastępstwa pełnomocnika z urzędu sąd powinien orzec już w postanowieniu rozstrzygającym

¹³³ *Ibidem*; Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks..., Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 384.

¹³⁴ J. Gudowski [w:] *Kodeks..., Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 366.

¹³⁵ Postanowienie SN z dnia 16.03.2015 r., V CNP 15/15, Lex/el. nr 1660673 (dostęp: 05.01.2023 r.).

¹³⁶ Postanowienie SR w Łowiczu z dnia 20.01.2017 r., III Nsm 250/17, Lex/el. nr 2433358 (dostęp: 06.01.2023 r.).

¹³⁷ Postanowienie SR dla m.st. w Warszawie z dnia 19.01.2016 r., VI Nsm 878/15, Lex/el. nr 2134890 (dostęp: 06.01.2023 r.).

wniosek o zagrożenie lub nakazanie zapłaty oraz o zwrot wydatków związanych w wykonaniem kontaktu, nie czekając do wydania postanowienia o umorzeniu postępowania w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem.

Na postanowienie sądu o umorzeniu postępowania w sprawie wykonania kontaktów z dzieckiem przysługuje zażalenie (art. 394 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)¹³⁸. Tak też uznał Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 22 maja 2013 r.¹³⁹. Zażalenie na postanowienie o umorzeniu postępowania przysługuje zarówno wtedy, gdy postanowienie zostało wydane na podstawie art. 598²⁰ k.p.c., jak i na podstawie art. 355 k.p.c. oraz 182 k.p.c.¹⁴⁰. Na postanowienie o umorzeniu postępowania nie przysługuje skarga kasacyjna (art. 519¹ § 2 k.p.c.)¹⁴¹. Sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie mieszczą się w kategorii spraw, od których przysługuje skarga kasacyjna na podstawie art. 519¹ § 2 k.p.c. Sąd Najwyższy¹⁴² uznał, że na postanowienie o umorzeniu postępowania nie przysługuje również skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem tego prawomocnego orzeczenia. Wskazał, że zgodnie z art. 519² § 1 k.p.c., skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia wydanego w postępowaniu nieprocesowym może być wniesiona wyłącznie od prawomocnego postanowienia co do istoty sprawy kończącego postępowanie w sprawie. Postanowienie o umorzeniu postępowania, chociaż kończy postępowanie w sprawie, nie jest - co oczywiste - postępowaniem co do istoty sprawy¹⁴³.

Postanowienie o umorzeniu postępowania o wykonywaniu kontaktów z dzieckiem wydane na podstawie art. 598²⁰ k.p.c. nie powoduje utraty mocy postanowień wydanych w tym postępowaniu. Z uzasadnienia do projektu ustawy z dnia 26 maja 2011 o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego wynika, że wydane postanowienia pozostają w mocy, co dotyczy w szczególności postanowienia wydanego w myśl art. 598¹⁵, które może być podstawą do zastosowania w ewentualnym nowym postępowaniu od razu środka z art. 598¹⁶ (nakazania zapłaty) bez potrzeby ponawiania zagrożenia¹⁴⁴.

Przyjmując słuszną koncepcję, że w postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej sąd zobowiązany jest oznaczyć obowiązek podlegający

¹³⁸ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 951.

¹³⁹ Uchwała SN z dnia 22.05.2013 r., III CZP 25/13, Lex/el. nr 1400024 (dostęp: 07.01.2023 r.).

¹⁴⁰ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 951.

¹⁴¹ J. Gudowski [w:] *Kodeks ..., Tom IV*, pod red. T. Erecińskiego, s. 366.

¹⁴² Postanowienie SN z dnia 22.05.2018 r., III CNP 38/17, Lex/el. 2515889 (dostęp: 07.01.2023 r.).

¹⁴³ *Ibidem*.

¹⁴⁴ Druk Sejmowy nr 3063, Sejm RP VI kadencji (dostęp: 07.01.2023 r.).

zagrożeniu, wówczas nie zawsze po umorzeniu postępowania możliwe będzie wykorzystanie postanowienia wydanego na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. do wystąpienia od razu z wnioskiem o nakazanie zapłaty na podstawie art. 598¹⁶ k.p.c. W tym zakresie trzeba bowiem odróżnić dwie sytuacje. Pierwszą, gdy po umorzeniu postępowania osoba narusza te same obowiązki, które zostały zagrożone w postanowieniu wydanym na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. i drugą, gdy po umorzeniu postępowania dochodzi do naruszenia innych obowiązków niż zostały objęte postanowieniem o zagrożeniu nakazaniem zapłaty.

W pierwszej sytuacji, wnioskodawca może od razu złożyć wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, bowiem postanowienie wydane na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c. po umorzeniu postępowania pozostaje w mocy i może być podstawą nakazania zapłaty należnej sumy pieniężnej stosownie do liczby dokonanych naruszeń (art. 598¹⁶ k.p.c.) bez potrzeby ponawiania zagrożeniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. We wniosku należy jednak wskazać sygnaturę akt umorzonego postępowania oraz wykazać, że ponownie doszło do niewykonania lub nienależytego wykonania obowiązków wynikających z orzeczenia albo ugody w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, których naruszenie było zagrożone nakazaniem zapłaty w umorzonym postępowaniu. Do wniosku tego nie należy dołączać wykonalnego orzeczenia albo ugody, gdyż znajdują się one już w aktach sprawy umorzonego postępowania. Zastrzeżenia jednak wymaga okoliczność, że postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty moc wiążącą zachowa tak długo, jak długo będzie wiążące orzeczenie albo ugoda w przedmiocie kontaktów z dzieckiem¹⁴⁵.

W drugim przypadku sprawa się komplikuje, gdyż po umorzeniu postępowania uczestnik dokonuje naruszenia innego obowiązku niż którego naruszenie zostało zagrożone w postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty. Ponieważ uprzednio wydane postanowienie nie obejmuje naruszenia obowiązku, którego dopuszcza się osoba po umorzeniu postępowania, postanowienie o zagrożeniu nie może stanowić podstawy do wydania postanowienia o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, mimo że postanowienie o zagrożeniu zachowuje moc wiążącą. Dlatego też należy złożyć nowy wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty określonej sumy pieniężnej, który spowoduje wszczęcie nowego postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, gdyż pierwsze zostało już zakończone przez umorzenie.

¹⁴⁵ J. Jagieła [w:] *Kodeks..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 952.

Problem, o którym była wyżej mowa, nie występuje, jeżeli w postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej nie będzie oznaczony obowiązek podlegający zagrożeniu. Przyjmując stosowaną przez sądy praktykę polegającą na braku skonkretyzowania obowiązku podlegającego zagrożeniu, postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty może od razu stanowić podstawę do nakazania zapłaty mimo umorzenia postępowania. Takie rozwiązanie stanowi z pewnością duże ułatwienie dla wnioskodawcy, bowiem niezależnie od naruszonego obowiązku, wydane postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej może być podstawą do złożenia wniosku o nakazanie zapłaty. Wnioskodawca po umorzeniu postępowania nie musi zastanawiać się, czy naruszony przez uczestnika obowiązek był zagrożony nakazaniem zapłaty, czy nie. Wówczas w każdym przypadku, gdy wydane jest postanowienie o zagrożeniu, wnioskodawca zwolniony jest od przeprowadzenia pierwszego etapu postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, tj. zagrożenia nakazaniem zapłaty, co stanowi duże ułatwienie i przyspiesza postępowanie. Mimo wskazanych zalet takiego rozwiązania, należy jednak zaznaczyć, że zgodnie z tym co zostało przyjęte w tym rozdziale, podpunkcie pierwszym, sądy powinny w postanowieniu o zagrożeniu nakazaniem zapłaty określać naruszenie obowiązków, które podlegają zagrożeniu. Dlatego też w razie umorzenia postępowania, możliwym jest wykorzystanie postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty i złożenie wniosku o nakazanie zapłaty, ale tylko wtedy, gdy naruszony obowiązek będzie tożsamy z tym, który został objęty postanowieniem o zagrożeniu.

Z uzasadnienia do projektu ustawy z dnia 26 maja 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego wynika, że po umorzeniu postępowania mogą być egzekwowane przez komornika sumy, których zapłatę sąd już nakazał w trybie egzekucji świadczeń pieniężnych¹⁴⁶. Oznacza to, że po umorzeniu postępowania na podstawie art. 598²⁰ k.p.c. zachowują moc wiążącą również postanowienia wydane na podstawie art. 598¹⁶ k.p.c. i 598¹⁷ k.p.c., w związku z czym sumy zasądzone tymi postanowieniami mogą być egzekwowane przez komornika w drodze egzekucji świadczeń pieniężnych mimo umorzenia postępowania, w którym postanowienia te zostały wydane¹⁴⁷.

¹⁴⁶ Druk Sejmowy nr 3063, Sejm RP VI kadencji (dostęp: 07.01.2023 r.).

¹⁴⁷ J. Jagieła [w:] *Kodeks ...*, Tom III, pod red. A. Marciniaka, s. 952; J. Gudowski [w:] *Kodeks ...*, Tom IV, pod red. T. Erecińskiego, s. 366.

Rozdział IX

Środki zaskarżenia w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem

1. Zażalenie w postępowaniu w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi

Podstawowym środkiem zaskarżenia postanowień wydawanych w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi jest zażalenie. Kwestia zaskarżalności poszczególnych postanowień ze względu na dość lakoniczną regulację ustawową jest przyczyną rozbieżności zapatrywań na tym tle. W piśmiennictwie wskazuje się na dwa najważniejsze problemy związane z zaskarzaniem postanowień w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi¹.

Pierwszym z nich jest zakres zaskarżenia postanowień w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi. Należy zauważyć, że art. 598¹⁵ § 3 k.p.c. stanowi, że na postanowienia sądu, o których mowa w § 1 i 2, przysługuje zażalenie. Bezspornym jest zatem, że na postanowienie sądu opiekuńczego zagrażające nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej przysługuje zażalenie². W związku z tym, z pewnością zażalenie przysługuje

¹ G. Kamiński, *Zaskarzanie postanowień wydanych w trybie art. 598¹⁵ k.p.c.*, Folia Iuridica Universitatis Wartsilaviensis 2020, vol. 9 (2), s. 334; G. Kamiński, *Egzekucja kontaktów z dzieckiem*, Nowa Currenda 2020, Nr 10, s. 68.

² G. Kamiński, *Zaskarzanie ...*, s. 344-345; N. Krej [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis, uw. do art. 598¹⁵ (dostęp: 25.01.2023 r.); J. Jagieła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz art. 425-729*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, s. 938-939; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2022, s. 1343; P. Prus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II. Art. 478-1217*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 598¹⁵ (dostęp: 25.01.2023 r.); P. Prus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Art. 478-1217*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021, s. 558; A. Partyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe. Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz*, pod red. O. Piaskowskiej, Warszawa 2022, s. 292; J. Bodio [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Art. 1 – 729*, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2017, s. 992; Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Art. 506-729*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, s. 376; Z. Strus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Artykuły 506-729*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013, s. 298-299.

od postanowienia pozytywnego, tj. zagrażającego nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej zarówno wtedy, gdy zagrożenie nakazaniem zapłaty skierowane jest przeciwko osobie sprawującej pieczę nad dzieckiem (art. 598¹⁵ § 1 k.p.c.), jak również wtedy, gdy zagrożenie jest wystosowane wobec osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem albo osoby, której tego kontaktu zakazano (art. 598¹⁵ § 2 k.p.c.). Problem natomiast powstał w związku z postanowieniami oddalającymi wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej. Z literalnej wykładni przepisu art. 598¹⁵ § 3 k.p.c. wynika bowiem, że zażalenie służy tylko od wymienionych postanowień o charakterze pozytywnym, nie jest zaś dopuszczalne od postanowień negatywnych, czyli oddalających wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej³. Wobec tego wyłoniło się pytanie, czy środek zaskarżenia przysługuje od postanowienia negatywnego, a jeżeli tak, to czy powinna to być apelacja, czy zażalenie. W doktrynie, w tym zakresie ukształtowały się dwa przeciwstawne stanowiska, które na przestrzeni czasu ulegały zmianom. Początkowo część przedstawicieli doktryny uważała, że zażalenie przysługuje tylko na postanowienie zagrażające nakazaniem zapłaty⁴. Natomiast od postanowienia negatywnego w przedmiocie wykonywania kontaktów powinna przysługiwać apelacja. Przeciwnicy tej koncepcji przyjmowali szerszą wykładnię przepisu art. 598¹⁵ § 3 k.p.c. Uważali, że zażalenie wbrew literalnej wykładni tego przepisu przysługuje zarówno na postanowienie zagrażające nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jak i postanowienie oddalające wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty⁵.

Zagadnienie zaskarżalności postanowienia o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, a ściślej środka zaskarżenia jaki przysługuje od takiego postanowienia stało się przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego. W dniu 22 maja 2013 r. Sąd Najwyższy podjął uchwałę, w której stwierdził, że na postanowienie oddalające wniosek o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej osobie, która nie wykonuje

³ M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2017, s. 226.

⁴ J. Jagieła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe, w razie zaginięcia lub zniszczenia akt zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do artykułów 506-1088, Tom III*, pod red. K. Piaseckiego, A. Marciniaka, Warszawa 2012, s. 279; P. Prus, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom II*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2012, s. 178.

⁵ A. Zieliński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. A. Zielińskiego, Warszawa 2012, s. 1020; M. Krakowiak, *Suma ...*, s. 226; postanowienie SO w Toruniu z dnia 10.08.2012 r., VIII Cz 392/12, Lex/el. nr 1714407 (dostęp: 25.01.2023 r.).

albo niewłaściwie wykonuje obowiązki w przedmiocie kontaktów z dzieckiem (art. 598¹⁵ § 1 k.p.c.), przysługuje zażalenie⁶.

W uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy wskazał, że z przepisów ogólnych o postępowaniu nieprocesowym wynika, iż w tym postępowaniu zgodnie z art. 516 k.p.c. orzeczenia zapadają w formie postanowień, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Od postanowień sądu pierwszej instancji orzekających co do istoty sprawy przysługuje apelacja. Natomiast na inne postanowienia sądu pierwszej instancji, w wypadkach wskazanych w ustawie, przysługuje zażalenie (art. 518 k.p.c.)⁷. Zastanówić się, zatem należy, co oznacza pojęcie „postanowienie orzekające co do istoty sprawy”. Sąd Najwyższy podniósł, że postanowieniami orzekającymi co do istoty sprawy są postanowienia rozstrzygające o żądaniu będącym przedmiotem postępowania, czyli takie, które odpowiadają wydawanym w procesie wyrokom. Innymi słowy, postanowienia merytoryczne rozstrzygające kwestie materialnoprawne. Chodzi tu zarówno o postanowienia, które dotyczą całego przedmiotu postępowania, jak i takie, które odnoszą się tylko do części postępowania. Dla zaskarżalności postanowienia orzekającego co do istoty sprawy apelacją nie ma w związku z tym znaczenia to, czy kończy ono postępowanie w sprawie w całości, czy stanowi jedynie zamknięcie fragmentu postępowania lub jednego z jego etapów⁸. A zatem fakt, iż postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej nie jest orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie, nie ma w tym przypadku znaczenia. Ma natomiast znaczenie to, czy postanowienie o zagrożeniu zakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jest postanowieniem orzekającym co do istoty sprawy. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 22 maja 2013 r. podniósł, że postanowienia sądu opiekuńczego wydane na podstawie art. 598¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 598¹⁵ § 2 k.p.c. są postanowieniami merytorycznymi. Zaznaczył jednak, że art. 518 k.p.c. pomimo braku w jego treści stosownych zastrzeżeń, nie reguluje sposobu zaskarżania postanowień w sposób całościowy i jednolity. W niektórych przepisach książki drugiej części pierwszej kodeksu postępowania cywilnego ustawodawca przewidział bowiem zażalenie na postanowienia merytoryczne. Są to chociażby przepisy art. 551 § 2 k.p.c., art. 586¹ czy art. 648 § 2 k.p.c., według których na postanowienia co do istoty sprawy - zamiast apelacji - przysługuje zażalenie. Zdaniem Sądu Najwyższego zasada wyrażona

⁶ Uchwała SN z dnia 22.05.2013 r., III CZP 25/13, OSNC 2013, Nr 12, poz. 140.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

w art. 518 k.p.c. doznaje zatem wyjątków, w których zażalenie służy *de facto* kontroli postanowień orzekających co do istoty sprawy⁹. W uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy podkreślił, że ustawodawca w art. 598¹⁵ § 3 k.p.c. przesądził jednak, że na postanowienia sądu, o których mowa w § 1 i 2 przysługuje zażalenie. Mimo, że takie postanowienia zgodnie z regułą wyrażoną w art. 518 k.p.c., podlegają zaskarżeniu apelacją, ustawodawca zadecydował, że w tym przypadku właściwym środkiem zaskarżenia jest zażalenie. Dodał, że dokonany w art. 598¹⁵ § 3 k.p.c. dobór środka zaskarżenia w postaci zażalenia oznacza, że postanowienia, o których mowa w § 1 i 2 tego artykułu, zostały przez ustawodawcę uznane za „inne” w rozumieniu art. 518 zdanie drugie k.p.c. W konsekwencji zdaniem Sądu Najwyższego nie można zaaprobować koncepcji, zgodnie z którą w razie oddalenia wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej wnioskodawcy przysługiwałaby apelacja¹⁰.

Po drugie, Sąd Najwyższy uznał, że wykładnia językowa art. 598¹⁵ § 3 k.p.c. prowadzi do wniosku, że przewidziane w nim zażalenie przysługuje obojgu uczestnikom postępowania i może dotyczyć wszystkich kwestii rozstrzygniętych w zaskarżonym postanowieniu. Środek ten służy więc nie tylko kontroli prawidłowości zagrożenia nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, lecz także braku orzeczenia o takim zagrożeniu oraz prawidłowości określenia sumy pieniężnej należnej za naruszenie obowiązków w przedmiocie kontaktów z dzieckiem¹¹.

Mimo, że możliwość zaskarżenia zażaleniem postanowienia oddalającego wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej została przesądzona w uchwale Sądu Najwyższego¹², w literaturze nadal można spotkać stanowiska, że właściwym środkiem zaskarżenia nie jest zażalenie, lecz apelacja¹³. G. Kamiński, będący przedstawicielem tego poglądu¹⁴ wskazał cztery argumenty przemawiające za słuszością swojej tezy. Po pierwsze, jego zdaniem, pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 22 maja 2013 r. o możliwości zaskarżenia postanowienia o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej zażaleniem jest sprzeczny z uzasadnieniem zawartym w projekcie ustawy z dnia 26 maja 2011 o zmianie ustawy – Kodeks postępowania

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ G. Kamiński, *Zaskarżanie ...*, s. 344; M. Malczyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom Ib., Komentarz art. 425-729*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020, s. 662.

¹⁴ G. Kamiński, *Zaskarżanie ...*, s. 336-344.

cywilnego¹⁵. Jak wynika z treści tego uzasadnienia, postanowienia o których mowa w oddziale szóstym nie kończą postępowania. Istotą postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem jest bowiem sukcesywne stosowanie środków o narastającej dolegliwości, a poza tym wnioski o nakazanie zapłaty mogą być też ponawiane w związku z powtarzającymi się naruszeniami. Dlatego też należało wyraźnie przewidzieć, że od każdego z postanowień przewidzianych w oddziale szóstym przysługuje zażalenie¹⁶. W związku z tym, zdaniem G. Kamińskiego odmiennie należy traktować zaskarżanie postanowień oddalających wniosek, o którym mowa w przepisie art. 598¹⁵ k.p.c. Postanowienie takie w ocenie autora jest bowiem postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie. Z tym argumentem nie sposób się zgodzić, ponieważ jak wskazano w poprzednim rozdziale, postanowienie oddalające wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej nie jest postanowieniem kończącym postępowanie. Postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem jest postanowienie o umorzeniu postępowania wydane na podstawie art. 598²⁰ k.p.c. Takiego charakteru pozbawione jest natomiast postanowienie o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej.

Po drugie, zdaniem G. Kamińskiego uzasadnienie projektu ustawy z dnia 26 maja 2011 r.- Kodeks postępowania cywilnego¹⁷ stanowi wykładnię autentyczną. Autor wskazuje, że choć wydawać się może, iż kwestia zaskarżalności postanowień oddalających wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty została przeoczona przez ustawodawcę, to jednak z uzasadnienia wspomnianego projektu wyraźnie wynika, że zażalenie przysługuje na postanowienie w przedmiocie orzeczenia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty. *A contrario*, skoro w przypadku postanowienia oddalającego wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty mamy do czynienia z postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie, to właściwym środkiem zaskarżenia jest apelacja¹⁸. Również ten argument nie zasługuje na aprobatę. Opiera się on na błędnym założeniu, że postanowienie o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jest postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie.

Po trzecie, G. Kamiński uważa, że Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 22 maja 2013 r. dokonał nadinterpretacji zapisów ustawy. Jego zdaniem z wykładni językowej przepisu

¹⁵ Druk Sejmowy nr 3063, Sejm RP VI kadencji (dostęp: 07.02.2023 r.).

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ G. Kamiński, *Zaskarżanie ...*, s. 337-338.

art. 598¹⁵ k.p.c. wraz z uzasadnieniem wskazanego wyżej projektu ustawy jednoznacznie wynika, że wola ustawodawcy była inna, aniżeli wyinterpretowana przez Sąd Najwyższy w przywołanej uchwale. Tym samym Sąd Najwyższy jako nieuprawniony dokonał wykładni prawotwórczej¹⁹. Trudno jest odnieść się do tego argumentu, gdyż jest on dość ogólnikowy i nie wynika z niego dlaczego Sąd Najwyższy miałby dokonać nadinterpretacji przepisów ustawy. Jednak nie sposób zgodzić się ze stwierdzeniem, że Sąd Najwyższy w sposób nieuprawniony dokonał nadinterpretacji.

Po czwarte, nie jest nowością w procedurze cywilnej możliwość odmiennego ukształtowania zaskarżenia danego orzeczenia. Jako przykład G. Kamiński wskazał zarzuty od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym oraz sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym. Dlatego też zdaniem G. Kamińskiego należałoby zróżnicować sytuację na gruncie art. 598¹⁵ k.p.c., w której sąd wydaje postanowienie kończące postępowanie w sprawie, czyli postanowienie o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty od orzeczenia niekończącego postępowania w sprawie, czyli postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty.

Przedstawiona argumentacja G. Kamińskiego nie zasługuje na aprobatę. Po pierwsze, fakt, że w procedurze cywilnej zaskarżenie danego orzeczenia może być ukształtowane odmiennie, nie przesądza o tym, że tak jest na gruncie postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem. Po drugie, zarówno postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty jak i postanowienie o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej są postanowieniami niekończącymi postępowania w sprawie. Zatem dokonany przez autora podział na postanowienia kończące postępowanie i niekończące postępowanie jest całkowicie błędny. Poza tym postanowienie o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty jest postanowieniem orzekającym co do istoty sprawy, tak samo jak postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty. Dlatego nieprawidłowe jest przyjęcie, że postanowienie o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej ma być zaskarżane innym środkiem zaskarżenia niż postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty. Dlatego też należy zaakceptować stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w uchwale z dnia 22 maja 2013 r.²⁰,

¹⁹ G. Kamiński, *Zaskarżanie ...*, s. 338-339.

²⁰ Uchwała SN z dnia 22.05.2013 r., III CZP 25/13, OSNC 2013, Nr 12, poz. 140.

zgodnie z którym na postanowienie oddalające wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej przysługuje zażalenie.

Przepis art. 598¹⁶ § 3 k.p.c. stanowi, że na postanowienie sądu przysługuje zażalenie. W związku z tym, bezspornym jest, że na postanowienie sądu opiekuńczego o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej przysługuje zażalenie. Uregulowanie tożsame z art. 598¹⁶ § 3 k.p.c. zawiera art. 598¹⁷ § 3 k.p.c. Oznacza to, że na postanowienie o zwrot wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem również przysługuje zażalenie. Z literalnej treści obu przepisów wynika, iż zażalenia przysługują wyłącznie na postanowienia pozytywne. Natomiast ustawodawca podobnie jak przy postanowieniu oddalającym wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty pominął kwestię rozstrzygnięć negatywnych. Tak więc i w tym przypadku rodzi się pytanie, jaki środek zaskarżenia, tj. zażalenie czy apelacja przysługuje na postanowienie oddalające wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej oraz na postanowienie oddalające wniosek o zwrot wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem.

Wydaje się, że takie postanowienia analogicznie jak w przypadku zaskarżenia postanowienia o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty przysługuje również zażalenie. Odnosząc się do treści uchwały Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2013 r.²¹ trzeba wskazać, że postanowienie oddalające wniosek o nakazanie zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej jak i postanowienie oddalające wniosek o zwrot wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem, analogicznie jak postanowienie oddalające wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty są postanowieniami orzekającymi co do istoty sprawy, ustawodawca zaś przesądził jednocześnie, że właściwym środkiem zaskarżenia jest zażalenie a nie apelacja. Wydaje się, że tak jak w przypadku zażalenia na postanowienie o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty, wykładnia językowa art. 598¹⁶ § 3 k.p.c. i art. 598¹⁷ § 3 k.p.c. daje podstawy do twierdzenia, że zażalenia przewidziane w tych przepisach przysługują również obojgu uczestnikom postępowania i mogą dotyczyć wszystkich kwestii rozstrzygniętych w zaskarżonym postanowieniu. Środek ten służy, więc nie tylko kontroli prawidłowości nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej oraz orzeczenia zwrotu wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem, ale także braku nakazania zapłaty oraz oddalenia wniosku o zwrot

²¹ *Ibidem*.

wydatków a także prawidłowości zasądzonych sum pieniężnych związanych z nieprawidłowym wykonywaniem kontaktów z dzieckiem²². Dlatego też zażalenia wnoszone na podstawie art. 598¹⁶ § 3 k.p.c. i art. 598¹⁷ § 3 k.p.c. mogą być zaskarżane w całości jak i w części np. tylko w zakresie wysokości sumy pieniężnej.

Drugim problemem związanym z zaskarżaniem postanowień w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem jest kwestia właściwego sądu do rozpoznania zażaleń w tych sprawach²³. Są dwa możliwe rozwiązania tego zagadnienia, tzn. zażalenie może być rozpoznane przez sąd drugiej instancji tzw. „zażalenie pionowe” albo przez inny skład sądu pierwszej instancji tzw. „zażalenie poziome”. Zastrzec należy, że w niniejszym rozdziale przez zażalenie na postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej należy rozumieć tylko zażalenie na postanowienie wydawane przez sąd opiekuńczy w trybie art. 598¹⁶ § 1 lub 2 k.p.c., a nie na postanowienie wydane w trybie art. 582¹ § 3 k.p.c. Postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty, które zostało wydane w trybie art. 582¹ § 3 k.p.c. podlega bowiem zaskarżeniu środkiem odwoławczym właściwym dla orzeczenia, w którym sąd rozpoznawał sprawę, w ramach której wydał postanowienie przewidziane w tym przepisie, np. w przypadku orzeczenia rozwodu- apelacją²⁴.

Wątpliwości z właściwością sądu do rozpoznania zażaleń na postanowienie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem powstały z dniem 7 listopada 2019 r., tj. wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw²⁵. Wówczas bowiem ustawodawca dokonał dość istotnych zmian w przepisach dotyczących zażaleń. Przede wszystkim ustawodawca zmodyfikował art. 394 k.p.c. ograniczając katalog postanowień zaskarżalnych zażaleniem do sądu drugiej instancji. Jednocześnie dodał art. 394^{1a} § 1 k.p.c. przewidujący zamknięty katalog postanowień zaskarżanych zażaleniem rozpoznawanym przez inny skład sądu pierwszej instancji²⁶.

²² *Ibidem*.

²³ G. Kamiński, *Zaskarżanie ...*, s. 340.

²⁴ W. Szydło, *Niedopuszczalność umorzenia postępowania o wydanie nakazu zapłaty sumy pieniężnej za naruszenie obowiązków w przedmiocie kontaktów z dzieckiem w przypadku zmiany rozstrzygnięcia formalizującego kontakty* [w:] *Wybrane zagadnienia polskiego prawa prywatnego: księga pamiątkowa ku czci Doktora Józefa Kremisa i Doktora Jerzego Strzebinczyka*, pod red. J. Jezioro, K. Zagrobelnego, Wrocław 2019, s. 222.

²⁵ Dz. U. z 2019 r. poz. 1469.

²⁶ Por. P. Ryski, *Zażalenie dewolutywne a zażalenie poziome w postępowaniu cywilnym*, Przegląd Sądowy 2021, Nr 3, s. 5; B. Pyzder, *Zbieg zażalenia dewolutywnego i zażalenia poziomego w postępowaniu cywilnym*, Palestra 2020, Nr 10, s. 30.

Jak wskazano w poprzednim rozdziale, postanowienia o zagrożeniu oraz nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej nie są postanowieniami kończącymi postępowanie w sprawie. W związku z tym, powstała wątpliwość czy wyłączona została możliwość zastosowania art. 394 § 1 k.p.c., stanowiącego o wnoszeniu zażalenia do sądu drugiej instancji, które przysługuje na postanowienie kończące postępowanie w sprawie. Z drugiej strony, nowo dodany art. 394^{1a} § 1 k.p.c. nie przewiduje, aby postanowienia o zagrożeniu lub nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej mieściły się w katalogu zażaleń ujętych w tym przepisie. W piśmiennictwie podkreślano natomiast, że nieuwzględnienie postanowień w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem ani w katalogu tzw. „zażaleń pionowych” ani w katalogu tzw. „zażaleń poziomych” należy traktować jako lukę prawną w przepisach procesowych²⁷. Przez to omawiane zażalenia niejednokrotnie określano mianem tzw. osieroconych zażaleń²⁸. Także praktyka orzecznicza w tym przedmiocie w nie była jednolita²⁹. Brak spójności powodował wiele trudności nie tylko dla sądów, ale również dla uczestników postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem oraz ich pełnomocników m.in. adwokatów i radców prawnych, na których spoczywał obowiązek wniesienia zażalenia do właściwego sądu.

W celu rozwiązania powstałego problemu, postanowieniem z dnia 19 grudnia 2019 r. Sąd Okręgowy w Poznaniu³⁰ przedstawił Sądowi Najwyższemu następujące zagadnienie prawne: czy w aktualnie obowiązującym stanie prawnym zażalenie na postanowienie w przedmiocie nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej osobie niewykonującej obowiązki wynikające z orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem rozpoznaje inny skład sądu pierwszej instancji czy sąd drugiej instancji?³¹. Sąd Okręgowy w Poznaniu przedstawiając Sądowi Najwyższemu pytanie prawne wskazał trzy główne argumenty przemawiające za koniecznością rozpoznania zażaleń wydawanych na podstawie art. 598¹⁶ k.p.c. przez inny

²⁷ P. Wójcik, *Jak wnosić zażalenia w sprawach wykonywania kontaktów z dzieckiem*, opub. <https://www.rp.pl/opinie-prawne/art892831-pawel-wojcik-jak-wnosic-zazalenia-w-sprawach-wykonywania-kontaktow-z-dzieckiem> (dostęp: 18.01.2023 r.).

²⁸ M. Dziurda, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, Monitor Prawniczy 2021, Nr 17, s. 898.

²⁹ Postanowienie SO w Poznaniu z dnia 19.12.2019 r., XV Cz 2215/19, niepubl. Zob. też: P. Wójcik, *op. cit.*, (dostęp: 16.01.2023 r.); G. Kamiński, *Zaskarżanie ...*, s. 341.

³⁰ Postanowienie SO w Poznaniu z dnia 19.12.2019 r., XV Cz 2215/19, niepubl.

³¹ *Ibidem*.

skład sądu pierwszej instancji³². Do jednego argumentu ustosunkowało się Ministerstwo Sprawiedliwości, a do dwóch Sąd Najwyższy, o czym szerzej w dalszej części pracy.

Problem był na tyle doniosły, że trzy miesiące później, tj. w dniu 16 marca 2020 r. Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości jako organu dysponującego prawem inicjatywy legislacyjnej³³. W piśmie skierowanym do Ministerstwa Sprawiedliwości Rzecznik Praw Obywatelskich zaznaczył, że zagadnienie właściwości sądu do rozpoznania zażalenia na postanowienie wydane w trybie art. 598¹⁶ k.p.c. stanowi zagadnienie prawne, które zostało już przedstawione Sądowi Najwyższemu, jednak udzielenie odpowiedzi w tym przedmiocie jest sprawą niecierpiącą zwłoki. Na uzasadnienie stanowiska Rzecznik Praw Obywatelskich przytoczył trzy argumenty, które podniósł w postanowieniu z dnia 19 grudnia 2019 r. Sąd Okręgowy w Poznaniu. Jednym z argumentów było to, że zdaniem Sądu Okręgowego w Poznaniu, poddając analizie rodzaj orzeczeń zaskarżalnych zażaleniem wnoszonym do sądu drugiej instancji na podstawie art. 394 § 1 k.p.c. można przypuszczać, że intencją ustawodawcy było, by sąd drugiej instancji nie zajmował się kwestiami drobnymi, o nikłej wadze procesowej i stopniu komplikacji, lecz rozpoznawał zażalenia na orzeczenia, które decydują o bycie lub toku sprawy oraz kończą postępowanie³⁴. Ministerstwo Sprawiedliwości w dniu 8 kwietnia 2020 r. udzieliło odpowiedzi, w której wskazało, że zażalenie na postanowienie wydane w trybie art. 598¹⁶ k.p.c. powinno być jednak rozpoznane przez sąd drugiej instancji. Zdaniem resortu sprawiedliwości specyfika spraw o przymusowe wykonanie kontaktów polega na tym, że dla późniejszego przebiegu dalszego postępowania „przymuszającego”, fundamentalne znaczenie ma pierwsze postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty za niewykonywanie kontaktów. Stanowi ono jedyną podstawę do wydawania wielu postanowień o nakazaniu zapłaty co może trwać przez wiele kolejnych lat realizacji kontaktów. Postrzegając z tego punktu widzenia doniosłość prawomocnego postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty uznać należy, że rozpoznanie zażalenia na to orzeczenie decyduje o bycie lub dalszym toku sprawy i nie jest kwestią drobną, o nikłej wadze procesowej i stopniu komplikacji. W istocie kończy ono pewien wstępny etap postępowania i dotyczy istoty sprawy. To m.in. wskazuje na konieczność

³² G. Kamiński, *Egzekucja ...*, s. 70.

³³ Biuletyn Informacji Publicznej RPO, *Który sąd rozpoznaje zażalenia w sprawach o kontakty z dzieckiem*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/ktory-sad-rozpoznaje-zażalenia-w-sprawach-o-kontakty-z-dzieckiem> (dostęp: 18.01.2023 r.); Rzecznik Praw Obywatelskich, 16.03.2020 r., IV.7021.52.2020.MK <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/WG%20do%20MS%2C%2016.03.2020.pdf> (dostęp: 18.01.2023 r.).

³⁴ *Ibidem*; postanowienie SO w Poznaniu z dnia 19.12.2019, XV Cz 2215/19, niepubl.

rozpoznawania zażaleń na postanowienia wydawane w sprawach o przymusowe wykonanie kontaktów przez sąd drugiej instancji³⁵.

Trafna wydaje się być argumentacja zaprezentowana przez Ministerstwo Sprawiedliwości, chociaż odpowiedź na postawione przez Rzecznika Praw Obywatelskich pytanie nie odnosi się *stricte* do zażalenia na postanowienie o nakazaniu zapłaty, lecz do zażalenia na postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty. Tym niemniej wydaje się, że uwagi poczynione odnośnie zażalenia na postanowienie wydane w trybie art. 598¹⁵ k.p.c. mają analogicznie zastosowanie względem zażaleń wydawanych na podstawie art. 598¹⁶ k.p.c. i odwrotnie. Zatem, również zażalenia na postanowienia o nakazaniu zapłaty nie należą do drobnych kwestii o nikłej wadze procesowej i stopniu komplikacji. Na uwadze należy mieć również to, że sąd na etapie nakazania zapłaty decyduje o nałożeniu na uczestnika zapłaty określonej kwoty pieniężnej, a więc dochodzi do urzeczywistnienia postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty. Jest to etap, w którym zagrożenie nakazaniem zapłaty niejako przekształca się w realny obowiązek zapłaty, a to może spowodować eskalację konfliktu między uczestnikami postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Trudno jest więc stwierdzić, że takie postępowanie należy do kwestii drobnych o nikłej wadze procesowej.

Sąd Najwyższy zajął stanowisko w przedmiocie właściwości sądu do rozpoznania zażalenia na postanowienie o nakazaniu zapłaty niespełna rok po udzieleniu przez Ministerstwo Sprawiedliwości odpowiedzi na to samo pytanie. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 25 lutego 2021 r., III CZP 17/20 słusznie podniósł, że w stanie prawnym wprowadzonym przez ustawę z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw³⁶ zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji przewidziane w art. 598¹⁶ § 3 k.p.c. przysługuje do sądu drugiej instancji³⁷. Tak więc Sąd Najwyższy podzielił uprzednio wyrażony pogląd Ministerstwa Sprawiedliwości. Jak wskazano wcześniej, Sąd Najwyższy odniósł się ponadto do dwóch innych argumentów przedstawionych przez Sąd Okręgowy w Poznaniu, niż te do których ustosunkowało się Ministerstwo Sprawiedliwości.

³⁵ Ministerstwo Sprawiedliwości, 08.04.2020 r. DLPC-V.053.3.2020, Dot. IV.7021.52.2020 <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Odpowied%C5%BA%20MS%2C%2008.04.2020.pdf> (dostęp: 19.01.2023 r.).

³⁶ Dz.U. z 2019 r., poz. 1469 ze zm.

³⁷ Uchwała SN z dnia 25.02.2021 r., III CZP 17/20, Legalis nr 2535852 (dostęp: 23.01.2023 r.).

Według pierwszego, zdaniem Sądu Okręgowego w Poznaniu w stanie prawnym obowiązującym po dniu 7 listopada 2019 r. wprowadzono dwa warianty postępowania zażaleniowego. W pierwszym, zgodnie z art. 394 § 1 k.p.c., zażalenie do sądu drugiej instancji przysługuje na postanowienie sądu pierwszej instancji kończące postępowanie w sprawie oraz na postanowienia tego sądu oraz zarządzenia przewodniczącego szczegółowo wymienione w tym przepisie. W drugim, zgodnie z art. 394^{1a} k.p.c., zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji przysługuje na postanowienia tego sądu w nim określone. Co najistotniejsze, według Sądu Okręgowego w Poznaniu regulacje te są równorzędne i nie można z nich wyprowadzić wniosku, że ustawodawca którejś z nich nadał prymat³⁸.

Stanowska tego słusznie nie podzielił Sąd Najwyższy³⁹ ani doktryna⁴⁰. Zasada jakoby zażalenie poziome miało stać się po wejściu w życie ustawy nowelizującej, tj. ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. podstawową formą zażalenia na postanowienia sądu pierwszej instancji nie wynika z żadnego przepisu. Wykładnia językowa art. 394 § 1 i art. 394^{1a} § 1 k.p.c. nie daje podstaw do przyjęcia, że drugi przepis ma pierwszeństwo. Prawdłowo też zauważył Sąd Najwyższy, że żaden przepis odrębny nie przewiduje, iż zażalenia inne niż przewidziane w art. 394 § 1 k.p.c. mają charakter dewolutywny⁴¹. Podniósł przy tym, że również wykładnia systemowa może przemawiać za tym, że podstawowe znaczenie ma zażalenie dewolutywne. W konsekwencji zasadę stanowi zażalenie do sądu drugiej instancji. Potwierdza to fakt, że ustawa nowelizacyjna z dnia 4 lipca 2019 r. nie wprowadziła wyraźnej regulacji, że zażalenie nieujęte w katalogu określonym w art. 394 § 1 k.p.c. przysługuje do sądu drugiej instancji, natomiast w dwóch przypadkach, poza art. 394¹ § 1 k.p.c. ustawodawca przewidział wprost że określone zażalenie należy do kategorii zażaleń poziomych (art. 741 § 2 k.p.c., art. 767⁴ § 1 k.p.c.). Można to uznać za wyraz tego, że zażalenia dewolutywne na postanowienia sądu pierwszej instancji są nadal zasadą. Sąd Najwyższy słusznie zauważył, że skoro w stanie prawnym przed 7 listopada 2019 r. wszystkie zażalenia na postanowienia sądu pierwszej instancji miały charakter dewolutywny, to w nowym stanie prawnym charakter poziomy uzyskały tylko te, co do których ustawodawca wyraźnie przewidział, że są rozpoznawane przez inny skład sądu pierwszej instancji. Stanowisko to znajduje potwierdzenie w poglądzie Sądu Najwyższego wyrażonym w uchwale z dnia 27 listopada

³⁸ Postanowienie SO w Poznaniu z dnia 19.12.2019 r., XV Cz 2215/19, niepubl.

³⁹ Uchwała SN z dnia 25.02.2021 r., III CZP 17/20, Legalis nr 2535852 (dostęp: 23.01.2023 r.).

⁴⁰ G. Kamiński, *Egzekucja ...*, s. 70; G. Kamiński, *Zaskarżanie ...*, s. 342; M. Dziurda, *Nowelizacja ...*, s. 899.

⁴¹ Uchwała SN z dnia 25.02.2021 r., III CZP 17/20, Legalis nr 2535852 (dostęp: 23.01.2023 r.).

2020 r.⁴², w której uznał że podstawowy model zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji nadal stanowi zażalenie dewolutywne a przewidziane ustawą przypadki zażalenia poziomego należy traktować jako odstępstwa od modelowej konstrukcji zażalenia wyrażonej w art. 394 w zw. z art. 395-397 k.p.c. a nie odrębny środek zaskarżenia⁴³.

Również G. Kamiński zauważył, że niedopuszczalna jest teza stanowiąca, że regulacje zawarte w art. 394 § 1 k.p.c. i 394^{1a} k.p.c. są równorzędne⁴⁴. Wynika to z faktu, iż w doktrynie bezsporny jest pogląd, że cechą charakterystyczną zażalenia jest jego dewolutywność, zaś „zażalenia poziome” stanowią wyłącznie wyjątek od zasady⁴⁵. M. Dziurda podkreśla natomiast, że zgodnie z kształtującą się linią orzecniczą Sądu Najwyższego, podstawowy model zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji stanowi nadal zażalenie do sądu drugiej instancji. W przytoczonej już uchwale Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2020 r.⁴⁶ sformułowano wskazówkę interpretacyjną, zgodnie z którą, gdy ustawa nie określa, jaki charakter tzn. dewolutywny czy poziomy, mają zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji, właściwy do ich rozpoznania jest sąd drugiej instancji⁴⁷.

Według drugiego, Sąd Okręgowy w Poznaniu wskazując na zasadność rozpoznania zażalenia na postanowienie o nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej przez inny skład sądu pierwszej instancji odwołał się do art. 767⁴ § 1¹ k.p.c. Uznał, że postępowanie toczące się na podstawie art. 598¹⁶ k.p.c. jest *sui generis* postępowaniem rozpoznawczym ograniczonym tylko do fazy wykonawczej. Postępowanie to ma na celu wykonanie prawomocnego postanowienia sądu w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, a więc może być zasadnym, by w tym postępowaniu zbliżonym do postępowania egzekucyjnego zażalenie również rozpoznawał sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie⁴⁸.

Z przytoczonym stanowiskiem Sądu Okręgowego w Poznaniu nie sposób się zgodzić. Argumentacja tego sądu nie zyskała również uznania Sądu Najwyższego, który w uchwale z dnia 25 lutego 2021 r. słusznie wskazał, że do zażalenia przewidzianego w art. 598¹⁶ § 3 k.p.c. nie ma zastosowania wynikająca z art. 767⁴ § 1¹ k.p.c. zasada rozpoznawania zażeń

⁴² Uchwała SN z dnia 27.11.2020 r., III CZP 12/20, Legalis nr 2502773 (dostęp: 23.01.2023 r.).

⁴³ Uchwała SN z dnia 25.02.2021 r., III CZP 17/20, Legalis nr 2535852 (dostęp: 23.01.2023 r.).

⁴⁴ G. Kamiński, *Egzekucja* ..., s. 71; G. Kamiński, *Zaskarżanie* ..., s. 342.

⁴⁵ G. Kamiński, *Egzekucja* ..., s. 71; T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 154.

⁴⁶ Uchwała SN z dnia 27.11.2020 r., III CZP 12/20, Legalis nr 2502773 (dostęp: 23.01.2023 r.).

⁴⁷ M. Dziurda, *Nowelizacja* ..., s. 899-899.

⁴⁸ Uchwała SN z dnia 25.02.2021 r., III CZP 17/20, Legalis nr 2535852 (dostęp: 23.01.2023 r.).

przez inny skład sądu pierwszej instancji. Wskazał, że z utrwalonego stanowiska Sądu Najwyższego⁴⁹ wynika, że postępowanie dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem jest *sui generis* postępowaniem rozpoznawczym i obejmuje tylko fazę wykonawczą. Jak słusznie zauważył G. Kamiński, z dniem wejścia w życie ustawy z 26 maja 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego⁵⁰ postępowanie dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem utraciło charakter egzekucyjny i stało się jednym z postępowań opiekuńczych⁵¹. Jest to konsekwencja umiejscowienia art. 598¹⁵-598²¹ k.p.c. w ramach postępowania nieprocesowego. W związku z tym brak egzekucyjnego charakteru postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem powoduje, że nie można sięgać do przepisów o egzekucji⁵².

W związku z powyższym, sądem właściwym do rozpoznania zażalenia na postanowienie o nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej jest sąd drugiej instancji. Wydaje się, że nie tylko zażalenie na to postanowienie będzie rozpoznawane przez sąd drugiej instancji, lecz każde wydane w sprawie dotyczącej wykonywania kontaktów z dzieckiem. Rozpoznawane przez sąd drugiej instancji będą zatem, także zażalenia na postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty, oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty, postanowienie o zwrocie wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu lub oddalenie takiego wniosku oraz zażalenie na postanowienie o umorzeniu postępowania.

Żadne postępowanie zażaleniowe, również w sprawach z zakresu wykonywania kontaktów z dzieckiem nie może być wszczęte z urzędu, a jedynie z inicjatywy uprawnionego podmiotu, decydującego o przedmiocie i zakresie zaskarżenia⁵³. Uprawnienie podmiotu do zaskarżenia orzeczeń określa się w literaturze legitymacją⁵⁴. Legitymacja do zaskarżenia

⁴⁹ Uchwała SN z dnia 22.05.2013 r., OSNC 2013, Nr 12, poz. 140; postanowienie SN z dnia 08.05.2015 r., II CNP 5/15 Legalis nr 1242510 (dostęp: 24.01.2023 r.); postanowienie SN z dnia 22.05.2018 r., III CNP 38/17, Legalis nr 1793798 (dostęp: 24.01.2023 r.).

⁵⁰ Dz. U. z 2011 r., Nr 144, poz. 854.

⁵¹ G. Kamiński, *Egzekucja* ..., s. 72; G. Kamiński, *Zaskarżanie* ..., s. 343-344; uchwała SN z dnia 28.08.2008 r., III CZP 75/08, OSNC 2009, Nr 1, poz. 12.

⁵² Uchwała SN z dnia 25.02.2021 r., III CZP 17/20, Legalis nr 2535852 (dostęp: 23.01.2023 r.).

⁵³ Por. B. Bładowski, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013, s. 36; M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe w świetle zasady dyspozycyjności*, Studia Cywilistyczne 1963, t. 2, s. 40; E. Mielczarek, *Wnioski rewizji cywilnej*, Warszawa 1973, s. 23.

⁵⁴ B. Bładowski, *Zażalenie* ..., s. 36; A. Góra-Błaszczkowska, *Apelacja. Zażalenie. Wznowienie postępowania. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 160; K. Kołakowski, *Środki odwoławcze po nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego z 2000 roku*, Warszawa 2000, s. 19; M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe w świetle* ..., s. 40; E. Mielczarek, *Wnioski* ..., s. 23; B. Bładowski, *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013, s. 60; B. Bładowski, *Metodyka*

postanowień w drodze zażalenia wywodzi się z prawa skargi przysługującego stronie, a w pewnych wypadkach także innym podmiotom postępowania cywilnego⁵⁵. Jak podnosi J. Krajewski legitymacja do wniesienia zażalenia przysługuje przede wszystkim stronom jako gospodarzom procesu. Podobnie rzecz się ma w postępowaniu nieprocesowym, przy czym przez „stronę” należy rozumieć uczestnika postępowania⁵⁶. Zażalenie może złożyć wyłącznie podmiot do tego legitymowany, tj. powołany do dokonania zaskarżenia⁵⁷. Legitymacja do wniesienia zażalenia nie jest tożsama z pojęciem legitymacji procesowej⁵⁸. Ta ostatnia oznacza materialne uprawnienie do wystąpienia w konkretnym procesie w charakterze strony procesowej (*legitimatio od casum*), a o jej istnieniu decyduje prawo materialne⁵⁹. Natomiast legitymację do wniesienia zażalenia określa się na podstawie przepisów prawa procesowego i jest ona przesłanką formalną (*legitimatio od processum*), a jej brak prowadzi do odrzucenia zażalenia⁶⁰. Jest ona pochodną w stosunku do legitymacji procesowej⁶¹. Legitymacja do wniesienia środka zaskarżenia oznacza uprawnienie do dokonania czynności procesowej polegającej na zaskarżeniu określonego orzeczenia celem jego uchylenia lub zmiany, względnie wywołania innych skutków⁶². Przenosząc to na grunt spraw dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, legitymacja oznacza uprawnienie danych podmiotów do wniesienia zażalenia na postanowienia wydawane przez sąd pierwszej instancji w celu uchylenia lub zmiany zaskarżonego postanowienia.

W sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem legitymacja do wniesienia zażalenia przysługuje dwóm grupom podmiotów, tj. uczestnikom postępowania oraz innym podmiotom, którym wyraźnie przyznano takie uprawnienie⁶³.

pracy sędziego cywilisty, Warszawa 2013, s. 247; T. Ereciński [w:] *System prawa procesowego cywilnego. Środki zaskarżenia. III cz. I*, pod red. J. Gudowskiego, Warszawa 2013, s. 96.

⁵⁵ B. Bładowski, *Zażalenie ...*, s. 36.

⁵⁶ J. Krajewski, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*, Palestra 1973, Nr 11, s. 10.

⁵⁷ Por. M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*. Warszawa 1947, s. 641.

⁵⁸ Por. T. Ereciński [w:] *System ...*, t. III cz. I, s. 96.

⁵⁹ B. Bładowski, *Zażalenie ...*, s. 37.

⁶⁰ W. Siedlecki, *Zażalenie w procesie cywilnym de lege lata i de lege ferenda, cz. I*, Nowe Prawo 1960, Nr 4, s. 473; W. Siedlecki, *Zasady orzekania oraz zasady zaskarżania orzeczeń w postępowaniu cywilnym w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, Warszawa 1982, s. 54; M. Michalska, *Legitymacja do wniesienia kasacji w postępowaniu cywilnym*, Palestra 2003, Nr 5-6, s. 41; B. Bładowski, *Zażalenie ...*, s. 37; A. Góra-Błaszczkowska, *Apelacja ...*, s. 159.

⁶¹ S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, Warszawa 1967, s. 156; T. Zembrzusi, *Dopuszczalność środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, Polski Proces Cywilny 2022, Nr 3, s. 453.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Por. *Ibidem*.

Podstawowe znaczenie ma legitymacja przysługująca uczestnikom postępowania. Każdy uczestnik postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem posiada legitymację czynną do wniesienia zażalenia. Jednak krąg osób mogących być uczestnikiem postępowania o wykonywanie kontaktów jest ograniczony. Jak już była mowa, uczestnikiem postępowania w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem może być każdy z rodziców dziecka, dziadkowie, rodzeństwo, powinowaci w linii prostej oraz inne osoby, jeżeli sprawowały dłuższy czas pieczę nad dzieckiem⁶⁴. Tylko osoby spośród wymienionego kręgu podmiotów mogą być uczestnikami postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem i w konsekwencji mają prawo do złożenia zażalenia w tych sprawach. Natomiast „innym podmiotem, któremu przyznano takie uprawnienie” jest prokurator. Uprawnienie do złożenia zażalenia przysługuje niezależnie od tego, czy brał udział w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji⁶⁵. Pozycja prokuratora, który na podstawie art. 60 § 2 k.p.c. złoży zażalenie i tym samym wstąpi do sprawy, jest zupełnie samodzielna, gdyż nie jest związany z żadnym uczestnikiem postępowania nieprocesowego. W literaturze przyjmuje się, że prokurator w postępowaniu nieprocesowym staje się dodatkowym uczestnikiem postępowania, jedynie w ujęciu formalnym⁶⁶. Prokurator wstępując do sprawy może poprzeć jednego uczestnika, ale nie jest to warunek obligatoryjny⁶⁷. Termin do wniesienia zażalenia ustanowiony dla uczestników postępowania wiąże również prokuratora⁶⁸. W sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem uprawnienie do wniesienia zażalenia na tych samych zasadach co prokuratorowi przysługuje Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz Rzecznikowi Praw Dziecka⁶⁹.

Skoro sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem toczą się w trybie postępowania nieprocesowego zwrócić należy uwagę na jeszcze jeden aspekt. Otóż w postępowaniu nieprocesowym prawo do zaskarżania orzeczeń co do istoty sprawy przysługuje nie tylko uczestnikom postępowania, ale również osobom zainteresowanym wynikiem postępowania, które nie brały udziału w postępowaniu i dopiero przystępują do niego, wnosząc zażalenie.

⁶⁴ Szerzej na temat kręgu osób legitymowanych do występowania w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem zob. rozdział piąty.

⁶⁵ T. Ereciński [w:] *System ...*, t. III cz. 1, s. 97.

⁶⁶ J. Studzińska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz art. 1-205*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, s. 428.

⁶⁷ Z. Zawadzka, *Pozycja procesowa prokuratora w postępowaniu cywilnym*, Prokuratura i Prawo 2010, Nr 6, s. 131.

⁶⁸ J. Studzińska [w:] *Kodeks ...*, Tom I, pod red. A. Marciniaka, s. 429.

⁶⁹ T. Ereciński [w:] *System ...*, t. III cz. 1, s. 97.

Ich legitymacja do zaskarżania wydanego orzeczenia nie zależy od tego, czy były uczestnikiem postępowania przed sądem pierwszej instancji⁷⁰. Zasada ta nie dotyczy jednak spraw dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem. Jak była o tym mowa w poprzednim rozdziale⁷¹, postanowienia wydawane w sprawach w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem są postanowieniami co do istoty sprawy. Ponieważ w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem uprawnienie do wszczęcia postępowania przysługuje wyłącznie jednej konkretnej osobie przeciwko tej, która narusza obowiązki wynikające z kontaktów z dzieckiem, nie może wziąć udziału w tej sprawie inna zainteresowana osoba. Nikt bowiem poza wnioskodawcą i uczestnikiem postępowania nie będzie zainteresowanym w postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Jeśli inny podmiot ma sądownie uregulowane kontakty z dzieckiem i również jego kontakty nie są wykonywane, wówczas może złożyć swój wniosek o wszczęcie postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, ale w żadnym zakresie nie ma uprawnienia do przyłączenia się do toczącego się postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem w charakterze zainteresowanego wszczętym przez inną osobę.

Podmiotami legitymowanymi do udziału w postępowaniu na tych samych zasadach jak uczestnicy (strony), są ich następcy procesowi zarówno wtedy, gdy ich substytucja wynika z przyczyn materialnoprawnych jak i wówczas, gdy opiera się wyłącznie na przepisach prawa postępowania cywilnego (art. 83, 192 pkt 3, 194 § 2, 196, 180 pkt 1 i 2 k.p.c.)⁷². Zasada ta nie obowiązuje jednak w przypadku spraw dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem. W tych sprawach jest niemożliwym, aby następca procesowy dochodził praw związanych z wykonywaniem kontaktów z dzieckiem. Sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem charakteryzują się tym, że prawo do kontaktów z dzieckiem oraz do wykonywania kontaktów z dzieckiem jest niezbywalne, indywidualne i przysługuje konkretnej osobie. Zatem, nikt poza uprawnionym do wykonywania kontaktów z dzieckiem nie może dochodzić praw z tym związanych.

⁷⁰ T. Ereciński [w:] *System ...*, t. III cz. 1, s. 97; B. Bładowski, *Środki ...*, s. 61; B. Bładowski, *Zażalenie ...*, s. 37.

⁷¹ Szerzej na temat charakteru postanowień wydawanych w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem zob. rozdział ósmy.

⁷² B. Bładowski, *Zażalenie ...*, s. 37.

Do skutecznego złożenia zażalenia nie jest wystarczająca sama legitymacja. Przesłanką dopuszczalności⁷³ wniesienia zażalenia, poza legitymacją, jest tzw. *gravamen* lub inaczej interes prawny⁷⁴. Jak wskazał Sąd Najwyższy, w polskim postępowaniu cywilnym utrwaloną zasadą jest, że środek zaskarżenia może skutecznie wnieść jedynie ta strona (uczestnik postępowania), która posiada interes prawny (*gravamen*) w zaskarżeniu orzeczenia sądu niższej instancji. Brak tej przesłanki prowadzi do jego odrzucenia⁷⁵. Pojęcie *gravamen* leży u podstaw konstrukcji środków zaskarżenia⁷⁶. Jest ściśle związane z zagadnieniem legitymacji do wniesienia zażalenia. Odnosi się zasadniczo do oznaczenia podmiotów uprawnionych – *in abstracto* – do zaskarżania określonych orzeczeń⁷⁷. Z interesem prawnym (*gravamen*) mamy do czynienia wówczas, gdy uczestnik jest pokrzywdzony wydanym przez sąd orzeczeniem. Natomiast pokrzywdzenie powstaje w razie niezgodności orzeczenia z żądaniem uczestnika, które jest konsekwencją nieuwzględnienia zgłaszanych żądań i wniosków w całości lub w części⁷⁸.

Jeśli zatem sąd pierwszej instancji oddali wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, interes prawny do zaskarżenia tego postanowienia posiada wówczas jedynie wnioskodawca. Postanowienie o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty jest bowiem niezgodne z żądaniem wnioskodawcy, który żądał wydania przez sąd postanowienia tej treści. Zasadniczo nie ma interesu prawnego w złożeniu zażalenia na postanowienie o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty przeciwnik wnioskodawcy – uczestnik postępowania. W tym przypadku żądanie uczestnika pokrywa się z treścią wydanego postanowienia. W związku z tym, uczestnik postępowania mimo posiadania legitymacji, nie może skutecznie złożyć zażalenia, ze względu na brak interesu prawnego (*gravamen*) w zaskarżeniu postanowienia.

⁷³ H. Pietrkowski, *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, Warszawa 2020, s. 618.

⁷⁴ T. Zembruski, *Dopuszczalność środków ...*, s. 458; D. Mróz-Szarmach, *Interes prawny w zaskarżeniu orzeczenia w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym*, Warszawa 2020, s. 10.

⁷⁵ Postanowienie SN z dnia 29.05.2019 r., III SCK 91/17, Legalis nr 1942528 (dostęp: 16.02.2023 r.).

⁷⁶ Postanowienie SN z dnia z 08.04.1997 r., I CKN 57/97, OSNC 1997, Nr 11, poz. 166.

⁷⁷ M. Syta, *Gravamen jako przesłanka zażalenia w postępowaniu przygotowawczym*, Prokuratura i Prawo 2004, Nr 4, s. 37; Z. Doda, *Zażalenie w procesie karnym*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1985, s. 124.

⁷⁸ P. Ryłski, K. Weitz, *Entèrèt, interesse, ad impugnare, Beschwer, Aggivance* [w:] *Oblicza prawa cywilnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Błeszyńskiemu*, pod red. K. Szczepanowskiej-Kozłowskiej, Warszawa 2013, s. 584; T. Zembruski, *Dopuszczalność środków ...*, s. 458; M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja ...*, s. 642; W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa 1946, s. 214; A. Mejka, *Interes prawny jako przesłanka dopuszczalności zaskarżenia orzeczenia wydanego w postępowaniu cywilnym. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2009 r., III CZP 36/09*, Lex/el. (dostęp: 13.02.2023 r.).

Może się jednak zdarzyć, że interes prawny w zaskarżeniu postanowienia w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem będzie miał zarówno wnioskodawca jak i uczestnik postępowania. Jeżeli zatem, wnioskodawca - ojciec dziecka złożył wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty po 1.000,00 zł (tysiąc złotych) za każde niewpuszczenie go do mieszkania w celu realizacji kontaktu z córką, natomiast uczestniczka postępowania - matka dziecka w odpowiedzi wniosła o oddalenie wniosku, sąd zaś postanowieniem zagroził nakazaniem zapłaty w wysokości po 400,00 zł (czterysta złotych) za każde niewpuszczenie ojca do mieszkania w celu realizacji kontaktu z dzieckiem, interes prawny do zaskarżenia postanowienia ma zarówno ojciec dziecka jak i matka. Wydane przez sąd postanowienie nie spełniło bowiem żądania ani wnioskodawcy ani uczestnika postępowania. Wnioskodawca, czyli ojciec dziecka posiada *gravamen* do zaskarżenia postanowienia w części, tj. w zakresie wysokości sumy pieniężnej, gdyż może żądać zmiany postanowienia w ten sposób, że w miejsce orzeczonej sumy pieniężnej po 400,00 zł (czterysta złotych) żądać kwoty po 1.000,00 zł (tysiąc złotych). Matka dziecka natomiast może wnieść zażalenie co do całości postanowienia, wnosząc o zmianę zaskarżonego postanowienia poprzez oddalenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty.

Zażalenie w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem jak każde inne zażalenie musi spełniać odpowiednie warunki formalne. W postępowaniu nieprocesowym, a z takim mamy do czynienia w przypadku spraw o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, podstawowym przepisem stanowiącym o zażaleniu jest art. 518 k.p.c. Zgodnie z nim na postanowienia inne niż orzekające co do istoty sprawy, w przypadkach wskazanych w ustawie przysługuje zażalenie⁷⁹. Przepis art. 518 k.p.c. nie zawiera jednak żadnych postanowień dotyczących wymagań, jakie powinno spełniać zażalenie w postępowaniu nieprocesowym. W związku z tym do zażalenia w tym postępowaniu będą miały zastosowanie odpowiednio przepisy art. 394-398 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.⁸⁰. Wymagania formalne zażalenia określa bliżej art. 394 § 3 k.p.c., który stanowi, że zażalenie powinno czynić zadość wymaganiom przepisanych dla pisma procesowego oraz zawierać wskazanie

⁷⁹ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Sporządzanie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2019, s. 47.

⁸⁰ A. Zieliński, *Zwyczajne środki zaskarżenia (odwoławcze) w postępowaniu nieprocesowym*, Monitor Prawniczy 2002, Nr 2, s. 57.

zaskarżonego postanowienia i wniosek o jego zmianę lub uchylenie, jak również związane uzasadnienie zażalenia ze wskazaniem w miarę potrzeby nowych faktów i dowodów⁸¹.

Na wstępie uwag dotyczących warunków formalnych zażalenia należy zaznaczyć, że zażalenie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem musi być złożone w formie pisemnej. Tylko w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych pracownik lub ubezpieczony działający bez adwokata lub radcy prawnego może zgłosić w sądzie właściwym ustnie do protokołu treść środków odwoławczych (art. 466 k.p.c.)⁸².

Wymagania formalne zażalenia są takie same dla zażaleń we wszystkich sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, a więc na postanowienia: o zagrożeniu nakazaniem zapłaty określonej sumy pieniężnej, o oddaleniu wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty, w zakresie dotyczącym wysokości zagrożonej nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, o nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej, o oddaleniu wniosku o nakazanie zapłaty, w zakresie wysokości nakazanej zapłaty sumy pieniężnej, postanowienia o zwrocie wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem, o oddaleniu wniosku o zwrocie wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem, w zakresie wysokości kwoty z tytułu zwrotu wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem oraz o umorzeniu postępowania.

Wymagania formalne zażalenia można podzielić na dwie grupy, tj. wymagania formalne pisma procesowego oraz wymagania szczególne tzw. konstrukcyjne zażalenia⁸³. Wymagania pierwszego rodzaju określa art. 126 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, w zażaleniu należy oznaczyć sąd, do którego jest kierowane zażalenie. W przypadku zażaleń w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, zażalenie zawsze wnosi się do sądu drugiej instancji, którym będzie sąd okręgowy - za pośrednictwem sądu, który wydał zaskarżone postanowienie, czyli sądu rejonowego. Jeśli uczestnik wniesie zażalenie bezpośrednio do sądu drugiej instancji, czyli sądu okręgowego, termin do złożenia zażalenia uważa się za zachowany⁸⁴ mimo, iż wniesienie zażalenia bezpośrednio do sądu właściwego do jego rozpoznania nie jest uznawane za prawidłowe (art. 397 § 3 w zw. z art. 369 § 3

⁸¹ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2020, s. 66.

⁸² M. Michalska-Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹-424¹²*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, s. 1032-1033; T. Zembrzusi [w:] *System ...*, III cz. 1, s. 463.

⁸³ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Zażalenie ...*, s. 66-73.

⁸⁴ B. Bładowski, *Zażalenie ...*, s. 45. Por. M. Michalska-Marciniak, *Wniesienie apelacji do sądu drugiej instancji (art. 369 §3 k.p.c.)*, Polski Proces Cywilny 2012, Nr 1, s. 126.

w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). W takim przypadku sąd drugiej instancji zawiadamia sąd pierwszej instancji o wniesieniu apelacji i żąda przedstawienia akt sprawy. Jak podkreślił Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 19 lutego 2015 r., w razie wniesienia zażalenia bezpośrednio do sądu drugiej instancji odpowiednie zastosowanie znajduje art. 369 § 3 k.p.c., a zażalenie wniesione bezpośrednio do sądu drugiej instancji właściwego funkcjonalnie, uważa się za wniesione z zachowaniem terminu, o którym stanowi ustawodawca w art. 394 § 2 k.p.c.⁸⁵. Za zasadnością stosowania normy art. 369 § 3 k.p.c. do postępowania zażaleniowego opowiedział się również T. Zembrzusi⁸⁶.

Wniesienie zażalenia bezpośrednio do sądu drugiej instancji właściwego do rozpoznania zażalenia należy odróżnić jednak od wniesienia zażalenia do sądu niewłaściwego. Zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2013 r. sąd niewłaściwy, do którego skierowano zażalenie, przekazuje je do rozpoznania sądowi właściwemu (art. 200 § 1 k.p.c.; obecnie art. 200 § 1⁴ k.p.c.)⁸⁷. Sąd Najwyższy wskazał, że uchybienie polegające na wadliwym oznaczeniu sądu, do którego zażalenie jest skierowane, nie będąc brakiem formalnym zażalenia, nie podlega postępowaniu naprawczemu przewidzianemu w art. 130 § 1 k.p.c., ani nie może stać się przyczyną odrzucenia zażalenia⁸⁸. Odmienne niż przy wniesieniu zażalenia bezpośrednio do sądu drugiej instancji właściwego do jego rozpoznania liczony jest wówczas termin do jego wniesienia. Sąd Najwyższy stwierdził, że w razie skierowania pisma do sądu niewłaściwego, dla zachowania terminu do jego wniesienia decydująca jest data nadania pisma przez sąd niewłaściwy do sądu właściwego w urzędzie pocztowym, a nie data jego nadania do sądu niewłaściwego⁸⁹. W związku z tym, aby termin tygodniowy do wniesienia zażalenia został zachowany, sąd niewłaściwy najpóźniej siódmego dnia biegu terminu do wniesienia zażalenia musi nadać zażalenie w urzędzie pocztowym do sądu właściwego.

⁸⁵ Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 19.02.2015 r., III CZP 100/14, OSNC 2015, Nr 12, poz. 136.

⁸⁶ T. Zembrzusi, *Zachowanie terminu do wniesienia zażalenia na postanowienie sądu I instancji*, Monitor Prawniczy 2015, Nr 19, s. 1041-1042.

⁸⁷ Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 15.05.2013 r., III CZP 91/12, OSNC 2013, Nr 10, poz. 112. Por. postanowienie SN z 18.01.2008 r., V CZ 131/07, Lex/el nr 627271 (dostęp: 21.02.2023 r.); postanowienie SN z 12.02.2009 r., I PZ 41/08, Lex/el nr 746166 (dostęp: 21.02.2023 r.); postanowienie SN z 21.07.2011 r., V CZ 59/11, Lex/el. nr 898286 (dostęp: 21.02.2023 r.); postanowienie SN z 13.06.2013 r., IV CZ 48/13, Lex/el. nr 1365749 (dostęp: 21.02.2023 r.); postanowienie SN z 15.07.2014 r., II UZ 40/14, Lex/el. nr 1777912 (dostęp: 21.02.2023 r.).

⁸⁸ Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 15.05.2013 r., III CZP 91/12, OSNC 2013, Nr 10, poz. 112.

⁸⁹ Postanowienie SN z dnia 03.10.2000 r., I CKN 967/00, Legalis nr 277264 (dostęp: 21.02.2023 r.).

Zażalenie można złożyć bezpośrednio w sądzie (biurze podawczym) lub nadać w polskiej placówce operatora świadczącego usługi pocztowe powszechne na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na adres sądu. Dniem wniesienia zażalenia jest wówczas data stempla pocztowego (art. 165 § 2 k.p.c.). To samo dotyczy złożenia zażalenia przez żołnierza w dowództwie jednostki wojskowej albo przez osobę pozbawioną wolności w administracji zakładu karnego lub członka załogi polskiego statku morskiego u kapitana statku - przed upływem ostatniego dnia terminu (art. 165 § 3 k.p.c.)⁹⁰. W sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem dopuszczalne jest wnoszenie pism procesowych także za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Przy tym dokonanie wyboru wnoszenia pism procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego oraz dalsze wnoszenie tych pism za pośrednictwem tego systemu jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy z przyczyn technicznych leżących po stronie sądu jest to możliwe (art. 125 § 2¹ i 2^{1a})⁹¹. Wprowadzenie pisma do systemu teleinformatycznego jest równoznaczne z wniesieniem pisma do sądu (art. 165 § 4 k.p.c.). Sąd Najwyższy dopuścił możliwość wnoszenia środków odwoławczych, a więc również zażaleń w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem również za pośrednictwem faksu. Środek odwoławczy nadany faksem jest uznany za wniesiony z chwilą określoną przez upoważnionego pracownika w adnotacji o wpływie pisma do sądu⁹². Odmienne jest w przypadku nadania środka odwoławczego w telegramie. W tym przypadku Sąd Najwyższy uznał, że środek odwoławczy uważa się za wniesiony w dacie nadania telegramu⁹³. Sytuacja jest bardziej skomplikowana, gdy środek zaskarżenia zostanie wniesiony drogą e-mail. Zgodnie z przyjętym stanowiskiem Sądu Najwyższego wniesienie środka odwoławczego drogą elektroniczną jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy przepis szczególnie tak stanowi⁹⁴. Ponieważ w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem ustawodawca nie przewiduje możliwości wnoszenia środków odwoławczych drogą elektroniczną, przyjąć należy że niedopuszczalne jest wniesienie zażalenia drogą e-mail. Jednak Sąd Najwyższy uznał, że wydruk niedopuszczalnego środka odwoławczego wniesionego drogą elektroniczną może być potraktowany jako środek odwoławczy

⁹⁰ B. Bładowski, *Zażalenie ...*, s. 45.

⁹¹ E. Stefańska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-477(16)*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021, s. 406; E. Stefańska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16)*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el. uw. do art. 125 (dostęp: 17.02.2023 r.).

⁹² Postanowienie SN z dnia 29.01.2003 r., I CZ 192/02, OSNC 2004, Nr 4, poz. 64.

⁹³ Uchwała SN z dnia 29.04.1977 r., III CZP 23/77, OSNC 1977, Nr 12, poz. 230.

⁹⁴ Uchwała SN z dnia 23.05.2012 r., III CZP 9/12, OSNC 2012, Nr 11, poz. 128.

niewniesiony tą drogą, jeżeli usunięty zostanie brak podpisu (art. 130 § 1 w zw. z art. 126 § 1 pkt 4 k.p.c.). Wówczas datą wniesienia tego środka do sądu jest data wykonania wydruku (art. 130 § 3 k.p.c.)⁹⁵. Zatem, w sprawie o wykonywanie kontaktów, jeśli usunięty zostanie brak formalny zażalenia w postaci podpisu, zażalenie może być potraktowane jako niewniesione drogą e-mail, ale datą jego wniesienia będzie data wykonania wydruku.

Drugim wymaganiem jest wskazanie imion i nazwisk uczestników, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników. Ponieważ zażalenie jest kolejnym pismem w sprawie, oznaczenie uczestników, przedstawicieli ustawowych oraz pełnomocników polega jedynie na podaniu ich imion i nazwisk⁹⁶.

Trzeci warunek formalny, czyli oznaczenie rodzaju pisma, w tym przypadku polega na nadaniu pismu tytułu „zażalenie”⁹⁷. Zgodnie z art. 130 § 1 zd. drugie k.p.c. mylne oznaczenie pisma procesowego lub inne oczywiste niedokładności nie stanowią przeszkody do nadania pismu biegu i rozpoznania go w trybie właściwym. Za mylne oznaczenie pisma poczytuje się nadanie pismu błędnej nazwy⁹⁸. W piśmiennictwie zaznacza się, że nie chodzi tu o każde błędne oznaczenie, ale o takie, które można nazwać oczywistą niedokładnością⁹⁹. Z utrwalonego orzecznictwa wynika, że w sytuacji mylnego oznaczenia pisma, o jego traktowaniu nie decyduje nazwa, lecz jego treść¹⁰⁰. W związku z tym, mylne zatytułowanie pisma np. „apelacja”, „odwołanie”, „skarga”, zamiast poprawnie „zażalenie”, nie stanowi przeszkody do nadania biegu i rozpoznaniu go we właściwym trybie, o ile również z treści pisma będzie wynikać, że wolą skarżącego było wniesienie zażalenia. Sąd Najwyższy uznał, że jeżeli w świetle okoliczności sprawy istnieją jednak wątpliwości co do rzeczywistych intencji autora pisma, sąd powinien poddać je wykładni zgodnie z dyrektywami właściwymi

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Zażalenie ...*, s. 69.

⁹⁷ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Zażalenie ...*, s. 70.

⁹⁸ A. Kościółek [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I*, pod red. T. Zembruskiego, Warszawa 2020, s. 281; Zembruski, *Formalizm procesowy a skutki wadliwego oznaczenia pisma procesowego spełniającego wymagania środka zaskarżenia*, *Przegląd Sądowy* 2018, Nr 1, s. 10.

⁹⁹ K. Markiewicz, *Oznaczenie środka zaskarżenia a jego wybór (uwagi na tle art. 130 § 1 zd. 2 k.p.c.)*, *Polski Proces Cywilny* 2015, Nr 3, s. 338.

¹⁰⁰ Orzeczenie SN z dnia 21.10.1957 r., 2 CR 915/57, *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny* 1958, Nr 3, s. 335; orzeczenie SN z dnia 22.06.1957 r., 3 CZ 153/57, *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny* 1958, Nr 1, s. 317; orzeczenie SN z dnia 14.08.1957 r., 3 CR 421/57, *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny* 1958, Nr 2, s. 339; postanowienie SN z dnia 13.12.1965 r., III PR 64/65, *Legalis* nr 12517 (dostęp: 09.02.2023 r.), wyrok SN z dnia 04.02.1972 r., I PR 408/71, *Legalis* nr 16009 (dostęp: 09.02.2023 r.); postanowienie SN z dnia 04.04.1995 r., I PRN 5/95, *Legalis* nr 29218 (dostęp: 09.02.2023 r.); postanowienie SN z dnia 05.02.1998 r., I PZ 71/97, *Legalis* nr 42838 (dostęp: 09.02.2023 r.).

dla tłumaczenia oświadczeń woli (art. 65 k.c.) albo usunąć te wątpliwości przez wezwanie strony do ich wyjaśnienia¹⁰¹. W doktrynie również panuje zgoda, że błędne określenie środka zaskarżenia nie uniemożliwia jego rozpoznania, jeżeli tylko pismo posiada wszystkie istotne cechy dla właściwego środka zaskarżenia i zostało wniesione w przepisany dla niego terminie¹⁰². Nie można jedynie przyjmować, że mylnym oznaczeniem pisma procesowego jest wniesienie pisma w formie skargi kasacyjnej zamiast w formie zażalenia. W takim wypadku chodzi bowiem o dokonanie innej czynności procesowej¹⁰³. Wyjątek ten nie jest aktualny w sprawach związanych z wykonywaniem kontaktów z dzieckiem, gdyż skarga kasacyjna w tych sprawach nie przysługuje, o czym dalej.

Nie stanowi jednak mylnego oznaczenia pisma wybór pisma wadliwego. Jak wskazał Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 24 maja 2017 r. o procesowej kwalifikacji dokonanej czynności decydują nadane jej cechy konstrukcyjne, zazwyczaj specyficzne dla danej czynności, odróżniające ją od innej, a nie nazwa użyta w celu opisanie tej czynności (tytuł), zwłaszcza wtedy, gdy okoliczności danego przypadku jasno wskazują, że doszło nie do wadliwego doboru czynności, lecz oczywistej omyłki (niedokładności) w jej opisanu¹⁰⁴.

Jak już była mowa, w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem niedopuszczalnym środkiem zaskarżenia jest apelacja. Jeśli skarżący złoży pismo procesowe zatytułowane „apelacja”, ale wniesie je w terminie tygodniowym od doręczenia postanowienia z uzasadnieniem i z jego treści będzie wynikać, że zaskarża np. postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, sąd powinien potraktować pismo jako zażalenie. Jest wówczas oczywistym, że mamy do czynienia z mylnym oznaczeniem pisma. Natomiast, jeśli skarżący w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem na postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty złoży środek odwoławczy, który zatytułuje „apelacja” i wniesie go w terminie dwóch tygodni od otrzymania postanowienia z uzasadnieniem, a także uiści od niego opłatę sądową właściwą dla apelacji, wówczas wydaje się, że sąd winien odrzucić

¹⁰¹ Postanowienie SN z dnia 15.01.2015 r., IV CZ 105/14, Lex/el. nr 1622328 (dostęp: 11.02.2023 r.).

¹⁰² T. Zembrzusi, *Formalizm ...*, s. 12-13; E. Stefańska [w:] *Kodeks ...*, Tom I, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 126 (dostęp: 13.02.2023 r.); T. Ereciński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009, s. 74; T. Żyznowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013, s. 434; S. Cieślak, *Zasada formalizmu przy wnoszeniu środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym*, Przegląd Sądowy 2001, Nr 4, s. 40; K. Markiewicz, *Oznaczenie ...*, s. 351.

¹⁰³ Postanowienie SN z dnia 24.11.2004 r., V CZ 121/04, Lex/el. nr 1614841 (dostęp: 11.02.2023 r.). Por. M. Jędrzejewska, K. Weitz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 697; K. Markiewicz, *Oznaczenie ...*, s. 344.

¹⁰⁴ Uchwała SN z dnia 24.05.2017 r., III CZP 2/17, OSNC 2018, Nr 2, poz. 16.

apelację. W tym przypadku z całokształtu okoliczności sprawy wynika, że intencją skarżącego było wniesienie apelacji a nie zażalenia. W takim przypadku nie doszło tylko do mylnego oznaczenia pisma, lecz wadliwego wyboru środka zaskarżenia. Nie stanowi przeszkody do nadania pismu biegu i rozpoznania go we właściwym trybie mylne oznaczenie pisma również przez profesjonalnego pełnomocnika (art. 130^{1a} § 1 k.p.c.)¹⁰⁵.

Zgodnie z art. 126 § 1 pkt 6 k.p.c. uczestnik bądź pełnomocnik musi własnoręcznie podpisać zażalenie. Podpis musi wskazywać jednoznacznie osobę, która go złożyła. Powinien składać się co najmniej z nazwiska, niemożliwe jest zastąpienie podpisu parafą¹⁰⁶. Jeżeli skarżący nie może samodzielnie podpisać zażalenia, może je podpisać osoba przez niego upoważniona ze wskazaniem przyczyny, dla której skarżący sam nie mógł podpisać zażalenia (art. 126 § 4 k.p.c.). W piśmiennictwie złożenie podpisu w sytuacji przewidzianej w art. 126 § 4 k.p.c. określa się czynnością techniczną zastępującą podpis o skutkach prawnych przewidzianych dla podpisu¹⁰⁷. Upoważnienie musi być udzielone konkretnej osobie fizycznej i nie jest możliwe jego udzielenie poprzez wskazanie, że pisma będzie podpisywać każdorazowo osoba zajmująca określone w upoważnieniu stanowisko¹⁰⁸. Przyczyn, dla których skarżący nie może sam podpisać zażalenia może być wiele. W ramach otwartego katalogu stanów faktycznych uzasadniających upoważnienie osoby trzeciej do złożenia podpisu w literaturze wymienia się m.in. chorobę, kalectwo, analfabetyzm, kontuzję ręki, bycie niewidomym¹⁰⁹. Sąd Najwyższy wskazał, że nieobecność strony wnoszącej pismo nie może stanowić podstawy do upoważnienia innej osoby do złożenia podpisu pod pismem zgodnie z art. 126 § 4 k.p.c. W takiej sytuacji właściwe jest ustanowienie pełnomocnika¹¹⁰.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ K. Markiewicz, *Podpis zawarty w pozwie*, Przegląd Sądowy 2008, Nr 5, s. 51-52; G. Kamiński, *Podpis jako wymóg formalny pisma procesowego*, Nowa Currenda 2022, Nr 8, s. 18; F. Rosengarten, *Podpis i jego znaczenie w prawie cywilnym*, Palestra 1973, Nr 1, s. 11; A. Szpunar [w:] *Komentarz do prawa wekslowego i czekowego*, pod red. A. Szpunara, M. Kalińskiego, Warszawa 2003, s. 60; J. Gwiazdomorski, *Glosa do uchwały SN z 28 kwietnia 1972 r., III CZP 78/72*, Nowe Prawo 1974, Nr 9, s. 1198-1200; J. Gwiazdomorski, *Podpis na testamentie holograficznym*, Nowe Prawo 1962, Nr 7-8, s. 943.

¹⁰⁷ A. Jasiński, A. Jurek-Jasińska, *op. cit.*, s. 111; J. Krajewski, *Glosa do orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 1967 roku, II PZ 22/67*, Nowe Prawo 1979, Nr 12, s. 1723; F. Rosengarten, *op. cit.*, s. 12-13.

¹⁰⁸ A. Jasiński, A. Jurek-Jasińska, *op. cit.*, s. 114.

¹⁰⁹ A. Jasiński, A. Jurek-Jasińska, *op. cit.*, s. 116; A. Marcinkowski, *Jeszcze o znaczeniu podpisu*, Palestra 1973, Nr 12, s. 107; M. Malczyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom I, Komentarz art. 1-729*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2016, s. 391; M. Jędrzejewska, K. Weitz [w:] *Kodeks..., Tom I*, pod red. T. Ercińskiego, s. 570; E. Stefańska [w:] *Kodeks ..., Tom I*, pod red. M. Manowskiej, s. 418.

¹¹⁰ Uchwała SN z dnia 20.12.1968 r., III CZP 93/68, OSNCP 1969, Nr 7-8, poz. 129.

Upoważnienie do podpisania pisma m.in. zażalenia za skarżącego, który nie może tego uczynić, nie wymaga żadnej formy szczególnej¹¹¹.

Kolejnym wymaganiem formalnym zażalenia jest wymienienie i załączenie załączników. Wymagany załącznikiem w przypadku spraw o wykonywanie kontaktów z dziećmi jest odpis zażalenia dla drugiego uczestnika postępowania¹¹². Fakultatywnymi załącznikami natomiast mogą być wszelkie dokumenty, które uczestnik złożył wraz z zażaleniem, w tym pełnomocnictwo¹¹³ i dowód uiszczenia opłaty skarbowej od pełnomocnictwa, jeżeli zażalenie wniósł pełnomocnik, który wcześniej nie był ustanowiony w sprawie, dowód uiszczenia opłaty sądowej od zażalenia¹¹⁴. Zażalenie jako dalsze pismo procesowe, powinno zawierać sygnaturę akt sądu pierwszej instancji (art. 126 § 2¹ w zw. z art. 394 § 3 k.p.c.)¹¹⁵.

Stosownie do art. 126¹ § 1 k.p.c. w każdym piśmie należy podać wartość przedmiotu zaskarżenia, jeżeli od tej wartości zależy właściwość rzeczowa sądu, wysokość opłaty lub dopuszczalność środka odwoławczego, a przedmiotem sprawy nie jest oznaczona kwota pieniężna. Zagadnienie to może budzić problemy praktyczne. Sądy bowiem niejednokrotnie oczekują od uczestników wnoszących zażalenia w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi wskazania wartości przedmiotu zaskarżenia. Również w piśmiennictwie można zauważyć tendencję wskazującą na potrzebę określania w zażaleniu m.in. na postanowienie o nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej wskazania wartości przedmiotu zaskarżenia¹¹⁶. Praktyka taka wydaje się jednak nieprawidłowa. Wynika to z kilku powodów. Po pierwsze, wartość przedmiotu zaskarżenia w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem nie ma wpływu na właściwość rzeczową sądu, gdyż zażalenia rozpoznaje zawsze sąd drugiej instancji – sąd okręgowy. Po drugie, wartość przedmiotu zaskarżenia w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem nie wpływa

¹¹¹ J. Bodio [w:] *Kodeks ..., Tom I*, pod red. A. Jakubeckiego, s. 234; M. Jędrzejewska [w:] *Komentarz ..., Tom I*, pod red. T. Erecińskiego, s. 702; A. Jasiecki, A. Jurzec-Jasiecka, *op. cit.*, s. 119.

¹¹² A. Mączyński uważa, że załącznikiem nie jest odpis pisma procesowego. A. Mączyński, *Niewymienienie załączników w pozwie jako brak formalny uzasadniający zwrot pozwu*, *Monitor Prawniczy* 2010, Nr 6, s. 348.

¹¹³ Szerzej na temat skutków niezłączenia pełnomocnictwa zob. E. Gapska, *Skutki prawne niezłożenia odpisu pełnomocnictwa dla strony przeciwnej*, *Polski Proces Cywilny* 2013, Nr 1, s. 41-49.

¹¹⁴ Dotyczy to przypadku, gdy uczestnik był zwolniony od uiszczenia opłaty od wniosku o uzasadnienie zaskarżonego postanowienia, ale zwolnienie z kosztów nie obejmowało zwolnienia od uiszczenia opłaty od zażalenia. Skarżący zawsze będzie zobowiązany do uiszczenia opłaty od zażalenia, jeśli zaskarżone postanowienie odnosi się minimum do czworga dzieci. Zagadnienie szczegółowo zostanie omówione w dalszej części rozdziału.

¹¹⁵ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Zażalenie ..., s. 72.*

¹¹⁶ A. Partyk, A. Cempura, *Zażalenie na postanowienie w przedmiocie nakazania zapłaty*, *Lex/el.* (dostęp: 27.01.2023 r.).

również na wysokość opłaty od zażalenia. Wszystkie zażalenia w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem podlegają jednakowej stałej opłacie w wysokości 30,00 złotych (art. 19 ust. 3 pkt 2 w zw. z art. 20 ust. 1 u.k.s.c.). Po trzecie, wartość przedmiotu zaskarżenia w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie wpływa na dopuszczalność wniesienia środka odwoławczego. Po czwarte, sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie mają charakteru majątkowego. Skarżący tak jak uczestnik we wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej nie musi określać w zażaleniu wartości przedmiotu zaskarżenia. Podobnie jest w przypadku zaskarżenia postanowienia o nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej, w tym również zaskarżania postanowienia w części dotyczącej tylko wysokości sumy zagrożenia lub sumy nakazanej do zapłaty. Oczywiście, wskazanie wartości przedmiotu zaskarżenia w zażaleniu, o którym mowa nie jest uchybieniem, ale też brak określenia wartości przedmiotu zaskarżenia nie powinien być traktowany przez sądy jako brak formalny.

Większe wątpliwości ze wskazaniem wartości przedmiotu zaskarżenia zdają się wyłaniać w przypadku złożenia zażalenia na postanowienie o zwrocie wydatków związanych z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem. Postanowienie to, w przeciwieństwie do postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty i nakazaniu zapłaty, wydaje się być postanowieniem o charakterze majątkowym. Bezsprzeczne jest ponadto, że konieczne jest określenie wartości przedmiotu sporu w pozwie o zapłatę z tytułu zwrotu wydatków związanych z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem na podstawie art. 415 k.c., a w apelacji wartości przedmiotu zaskarżenia. Okoliczność ta zdaje się przemawiać za tym, że w zażaleniu wnoszonym na podstawie art. 598¹⁷ § 3 k.p.c. należy wskazać wartość przedmiotu zaskarżenia. Jednakże mimo tego, że postanowienie o zwrocie wydatków związanych z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem jest postanowieniem majątkowym, to jak wskazano wcześniej, wartość przedmiotu sporu nie wpływa ani na wysokość opłaty, ani na właściwość rzeczową sądu, ani na dopuszczalność wniesienia środka zaskarżenia. Zatem, wydaje się że zaskarżając postanowienie o zwrocie wydatków związanych z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem również nie ma obowiązku określania wartości przedmiotu zaskarżenia. Tym samym brak jego wskazania nie powinien być traktowany jako brak formalny zażalenia.

W ramach wymagań konstrukcyjnych zażalenia, art. 394 § 3 k.p.c. oprócz ogólnych wymagań pisma procesowego, wskazuje cztery dodatkowe wymagania, tj. wskazanie

zaskarżonego postanowienia, wniosek o jego zmianę lub uchylenie, związane uzasadnienie zażalenia oraz wskazanie w miarę potrzeby nowych faktów i dowodów.

Pierwsze wymaganie polega na dokładnym określeniu postanowienia, które podlega zaskarżeniu. Zaskarżając postanowienie uczestnik powinien wskazać takie elementy postanowienia, które bez żadnych wątpliwości wskazują, postanowienie podlegające zaskarżeniu. Skarżący powinien wskazać sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, datę wydania, sygnaturę sprawy i nazwiska uczestników postępowania¹¹⁷. Dotyczy to w szczególności postanowienia o nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej, gdyż takich postanowień w ramach całego postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem może być wydanych nawet kilkanaście.

W ramach tego wymagania wydaje się, mieścić również wskazanie zakresu zaskarżenia, czyli oznaczenie czy uczestnik zaskarża postanowienie w całości czy w części. Najbardziej widoczne jest to w ramach zaskarżenia postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej oraz postanowienia o nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej. Zaskarżenie takich postanowień w całości oznacza, że uczestnik nie tylko nie zgadza się z rozstrzygnięciem co do istoty sprawy, czyli zagrożeniem nakazaniem zapłaty lub nakazaniem zapłaty, ale również z wysokością kwoty jaka została zagrożona lub nakazana do zapłaty. Natomiast uczestnik ma możliwość zaskarżenia tych postanowień również w części. Przede wszystkim dotyczy to sytuacji, gdy skarżący zgadza się z rozstrzygnięciem o zagrożeniu nakazaniem zapłaty lub nakazaniem zapłaty, lecz nie zgadza się z wysokością oznaczonej sumy pieniężnej. Wówczas może zaskarżyć postanowienie tylko w tej części, tj. w zakresie dotyczącym wysokości sumy pieniężnej, która została zagrożona nakazaniem zapłaty lub nakazana do zapłaty.

Celem wniosku o zmianę lub uchylenie zaskarżonego postanowienia jest wskazanie sądowi drugiej instancji jakiego rozstrzygnięcia oczekuje uczestnik postępowania. W sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem podważaną przez uczestników kwestią jest głównie rozstrzygnięcie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty i nakazaniu zapłaty albo rozstrzygnięcie dotyczące wysokości zagrożonej lub nakazanej do zapłaty sumy pieniężnej. Jeśli uczestnik wnosi o uchylenie postanowienia, powinien określić czy domaga się uchylenia

¹¹⁷ Por. postanowienie SN z dnia 11.05.2006 r., III CSK 144/06, Legalis nr 2728291 (dostęp: 16.02.2023 r.). T. Zembrzusi [w:] *System ...*, III cz. I, s. 464.

w całości, czy w części i w jakiej części¹¹⁸. Natomiast formułując wniosek o zmianę zaskarżonego postanowienia, skarżący powinien dokładnie określić, jakiej zmiany oczekuje.

Zażalenia wnoszone w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem mogą zawierać ponadto wnioski dodatkowe lub inaczej tzw. dalsze wnioski¹¹⁹. Należy do nich przede wszystkim wniosek o zwrot kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu zażaleniowym. Jak już była mowa, wydaje się, że sąd drugiej instancji, nie powinien orzekać o kosztach zastępstwa rozpoznając zażalenie, lecz uprawniony jest do tego sąd pierwszej instancji, który wyda postanowienie o umorzeniu postępowania. Na etapie postępowania zażaleniowego, sąd drugiej instancji powinien orzec jedynie o kosztach zastępstwa dla pełnomocnika działającego z urzędu, jeśli pełnomocnik ustanowiony do reprezentowania uczestnika z urzędu zgłosi w tym przedmiocie wniosek. Poza wnioskiem o zasądzenie kosztów procesu, dalszym wnioskiem może być również wniosek o przeprowadzenie dowodu czy wstrzymanie wykonania zaskarżonego postanowienia.

Trzecim konstrukcyjnym wymaganiem każdego zażalenia, a więc również w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi, jest jego zwięzłe uzasadnienie. W uzasadnieniu skarżący może wskazać wszystkie argumenty, które w jego ocenie przemawiają za nieprawidłowym rozstrzygnięciem sądu pierwszej instancji. W sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, uczestnicy wobec których zostały wydane postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty lub nakazaniu zapłaty będą wykazywać przede wszystkim, że kontakty z dzieckiem są prawidłowo wykonywane a ewentualne nieprawidłowości nie wynikają z ich winy. Drugą najczęściej podważaną kwestią jest wysokość sumy zagrożenia lub nakazania zapłaty. Z tym niejednokrotnie wiąże się ostatnie konstrukcyjne wymaganie zażalenia, jakim jest przedstawienie w miarę potrzeby nowych dowodów i faktów. Uczestnicy często dopiero na etapie postępowania zażaleniowego mają możliwość przedstawienia nowych dowodów lub faktów. Często są to dowody wykazujące sytuację materialną, która ma wpływ na wysokość orzeczonej sumy pieniężnej. Należy jednak mieć na uwadze, że według art. 394 § 3 k.p.c. zażalenie powinno zawierać zwięzłe uzasadnienie ze wskazaniem w razie potrzeby nowych faktów i dowodów. Sformułowanie "w razie potrzeby" nie oznacza dowolności i swobody decyzji skarżącego w tym względzie, lecz odwołuje się do przebiegu postępowania w którym skarżone postanowienie zostało

¹¹⁸ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Zażalenie ...*, s. 74-75.

¹¹⁹ T. Zembrzusi [w:] *System ...*, III cz. I, s. 465.

wydane. Skarżący może skorzystać z możliwości powołania nowych faktów i dowodów tylko wtedy, gdy konieczność przedstawienia bądź udowodnienia faktu powstała dopiero na etapie postępowania toczącego się na skutek zażalenia, a nie wtedy, gdy potrzeba taka istniała już wcześniej, jednak uczestnik postępowania zaniechał powołania wniosków dowodowych bądź powołał dowody, które okazały się nieprzydatne¹²⁰.

Zażalenie w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, tak jak każde inne zażalenie podlega obowiązkowi fiskalnemu. Opłata od zażalenia w tych sprawach jest stała i wynosi 30,00 złotych (art. 19 ust. 3 pkt 2 w zw. z art. 20 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych¹²¹). Wskazana wysokość opłaty dotyczy wszystkich zażaleń w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, a więc zarówno zażalenia na postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej (art. 598¹⁵ § 3 k.p.c.) jak i np. zażalenia na postanowienie o zwrocie wydatków związanych z przygotowaniem kontaktu z dzieckiem (art. 598¹⁷ § 3 k.p.c.) lub zażalenia na postanowienie o umorzeniu postępowania (art. 598²⁰ § 3 k.p.c.).

Trudności z ustaleniem wysokości opłaty od zażalenia mogą powstać, gdy kontakty odnoszą się do więcej niż jednego dziecka. Wówczas powstaje pytanie czy od zażalenia należy uiścić jedną opłatę wysokości 30,00 złotych niezależnie od liczby dzieci, objętych zaskarżonym postanowieniem o zagrożeniu nakazaniem zapłaty lub postanowieniem o nakazaniu zapłaty, czy tyle opłat po 30,00 złotych ile jest dzieci. Ustawodawca ani w kodeksie postępowania cywilnego ani w ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych nie określa, które z wyżej wskazanych rozwiązań jest właściwe. Skoro jednak składając wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty lub o nakazanie zapłaty wnioskodawca zobowiązany jest uiścić tyle opłat po 100,00 złotych ile jest dzieci¹²², wydaje się, że również skarżący wnosząc zażalenie powinien uiścić tyle opłat po 30,00 złotych ile jest dzieci.

Analizując zagadnienie opłaty od zażalenia nie można pominąć, że według art. 25b ust. 2 u.k.s.c. w przypadku wniesienia środka zaskarżenia opłatę uiszczoną od wniosku o doręczenie orzeczenia albo zarządzenia z uzasadnieniem zalicza się na poczet opłaty od środka zaskarżenia. Mając na uwadze, że opłata od uzasadnienia postanowienia wynosi 100,00 złotych (art. 25b ust. 1 u.k.s.c.), skarżący wnosząc zażalenie na postanowienie, które będzie

¹²⁰ Postanowienie SN z dnia 02.04.2009 r., IV CZ 25/09, Lex/el. nr 738361 (dostęp: 28.01.2023 r.).

¹²¹ T.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1125 (dalej: u.k.s.c.).

¹²² Szerzej na temat opłaty od wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej zob. rozdział szósty, podrozdział 2.4.

odnosiło się do jednego, dwóch lub trojga dzieci, nie będzie *de facto* ponosił opłaty od zażalenia. Wówczas bowiem, w każdym z tych przypadków, opłata od uzasadnienia postanowienia przewyższa kwotę opłaty od zażalenia. Nie dotyczy to natomiast sytuacji, w której uczestnik był zwolniony od ponoszenia opłaty za uzasadnienie postanowienia, a zwolnienie z kosztów nie obejmowało opłaty od zażalenia. Opłatę od zażalenia skarżący będzie natomiast zawsze zobowiązany uiścić (chyba, że został zwolniony w całości od ponoszenia kosztów sądowych), gdy zaskarżone postanowienie będzie dotyczyło minimum czworga dzieci. Wtedy łączna suma opłat od zażalenia, czyli cztery opłaty po 30,00 złotych przewyższają wartość opłaty od uzasadnienia postanowienia. W takim przypadku zastanowić się należy, czy opłatę od zażalenia skarżący powinien uiścić w wysokości 20,00 złotych, która stanowi różnicę między kwotą 120,00 złotych wynikającą z czterech opłat od zażalenia w wysokości po 30,00 złotych, a kwotą 100,00 złotych z tytułu opłaty od wniosku o uzasadnienie zaskarżonego postanowienia, czy jednak opłatę w wysokości 30,00 złotych mając na uwadze art. 12 u.k.s.c. stanowiący, że opłata stała nie może być niższa niż 30,00 złotych. Prawidłowe wydaje się przyjęcie, że skarżący powinien uiścić opłatę w wysokości 30,00 złotych. W przedstawionym przypadku, brakująca kwota opłaty od zażalenia, na skutek zaliczenia kwoty 100,00 złotych tytułem opłaty od wniosku o uzasadnienie postanowienia, jest niższa od minimalnej opłaty jaką przewiduje ustawodawca, bowiem wynosi 20,00 złotych. Dlatego też, z uwagi na art. 12 u.k.s.c. wydaje się, że skarżący zobowiązany jest do uiszczenia opłaty w najniższej możliwej wysokości, czyli 30,00 złotych.

Jeżeli zażalenie nie spełnia któregośkolwiek wymagania formalnego przewidzianego dla zażalenia ma miejsce brak skutkujący koniecznością jego naprawienia lub uzupełnienia. Analogicznie, nieopłacenie albo opłacenie zażalenia w mniejszej wysokości stanowi brak fiskalny. Braki formalne lub fiskalne będą podlegały uzupełnieniu w trybie art. 130 k.p.c. Sąd wezwie wówczas skarżącego do jego uzupełnienia w terminie tygodniowym pod rygorem odrzucenia zażalenia (art. 397 § 3 w zw. z art. 373 § 1 w zw. z art. 130 § 1 k.p.c.). Te same reguły odnoszą się do zażalenia wniesionego w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem przez profesjonalnego pełnomocnika, tj. adwokata lub radcę prawnego.

Zażalenie wnosi się w terminie tygodniowym od dnia doręczenia postanowienia z uzasadnieniem. Jeżeli przy wydaniu postanowienia sąd odstąpił od jego uzasadnienia,

termin liczy się od dnia ogłoszenia postanowienia, a jeżeli podlegało ono doręczeniu - od dnia jego doręczenia (art. 394 § 2 k.p.c.). Termin do wniesienia zażalenia wynosi zatem zawsze tydzień, lecz jego bieg rozpoczyna się dwojako. Jest liczony albo od dnia doręczenia postanowienia z uzasadnieniem albo od ogłoszenia postanowienia, gdy sąd po wydaniu postanowienia odstąpił od jego uzasadnienia, chyba że postanowienie podlegało doręczeniu, wówczas od dnia doręczenia.

Ponieważ sprawy o wykonywanie kontaktów z dzieckiem rozpoznawane są na posiedzeniach jawnych, uczestnik który zamierza wnieść zażalenie musi uprzednio złożyć wniosek o uzasadnienie postanowienia. Wynika to z treści art. 357 § 1 k.p.c., który stanowi, że postanowienia ogłoszone na posiedzeniu jawnym sąd uzasadnia tylko wtedy, gdy podlegają one zaskarżeniu i tylko na żądanie uczestnika zgłoszone w terminie tygodniowym od dnia ogłoszenia postanowienia. Postanowienia te doręcza się tylko temu uczestnikowi, który zażądał sporządzenia uzasadnienia i doręczenia postanowienia z uzasadnieniem. W związku z powyższym, co do zasady termin do złożenia zażalenia na postanowienie w sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem rozpoczyna się od dnia doręczenia postanowienia wraz z uzasadnieniem. Analogicznie bieg terminu do wniesienia zażalenia rozpocznie się od dnia doręczenia postanowienia z uzasadnieniem, jeśli podlegające zaskarżeniu postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym sąd uzasadni z urzędu. Jak już była mowa, zgodnie z art. 357 § 2³ k.p.c., który został dodany ustawą z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹²³, sąd może z urzędu uzasadnić takie postanowienie, jeżeli pozwoli to na usprawnienie postępowania. W takim przypadku postanowienie z uzasadnieniem doręcza się wszystkim stronom lub osobom, których postanowienie dotyczy, a doręczenie przez sąd z urzędu postanowienia z uzasadnieniem wydanego na posiedzeniu niejawnym zwalnia stronę z obowiązku zgłoszenia wniosku o doręczenie postanowienia z uzasadnieniem (art. 357 § 2⁴ k.p.c.). Jednak wydaje się, że art. 357 § 2² - 2⁴ k.p.c. nie będą mieć dużego zastosowania w sprawach o wykonywanie kontaktów, gdyż orzekanie na posiedzeniu niejawnym w tych sprawach powinno być stosowane wyjątkowo.

Wydaje się, że w niektórych sporadycznych sytuacjach w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem może mieć miejsce rozpoczęcie biegu terminu również od dnia

¹²³ Dz. U. z 2023 r., poz. 614, ustawa wchodzi w życie z dniem 01.07.2023 r.

ogłoszenia postanowienia. W literaturze wskazuje się, że sąd, wydając postanowienie podlegające zaskarżeniu, może według swojej oceny opartej na rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy postanowić o odstąpieniu od jego uzasadnienia, jeżeli w całości uwzględni wnioski wnioskodawcy i podzieli argumenty wnioskodawcy przytoczone na jego poparcie¹²⁴. Przenosząc to na kanwę spraw o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, jeśli sąd w całości przychylił się np. do wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, ogłaszając postanowienie, może według swojego uznania odstąpić od uzasadnienia postanowienia. Ponieważ postanowienia w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie są doręczane z urzędu, w razie odstąpienia przez sąd opiekuńczy od uzasadnienia postanowienia, bieg terminu do wniesienia zażalenia rozpoczyna się od dnia ogłoszenia postanowienia.

Brak pouczenia o terminie do wniesienia zażalenia uczestnika postępowania występującego w sprawie bez zawodowego pełnomocnika nie powoduje wstrzymania biegu terminu do wniesienia zażalenia, ale uzasadnia uwzględnienie wniosku o przywrócenie terminu¹²⁵.

Sąd drugiej instancji odrzuci zażalenie wniesione po upływie ustawowego terminu, nieopłacone lub z innych przyczyn niedopuszczalne, jak również zażalenie, którego braków uczestnik postępowania nie usunął w wyznaczonym terminie (art. 397 § 2 w zw. z art. 373 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Zgodnie z art. 397 § 1 k.p.c. sąd rozpoznaje zażalenie na posiedzeniu niejawnym w składzie trzech sędziów. Po jego rozpoznaniu sąd drugiej instancji może wydać trzy rozstrzygnięcia. Po pierwsze, orzeczenie reformatoryjne, po drugie orzeczenie kasatoryjne oraz rozstrzygnięcie skutkujące utrzymaniem zaskarżonego postanowienia w mocy.

Przesłanką uzasadniającą wydanie orzeczenia reformatoryjnego, w którym sąd orzeka co do istoty sprawy, zmieniając tym samym zaskarżone postanowienie jest z reguły naruszenie prawa materialnego przez jego błędną wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. Nie da się jednak wykluczyć sytuacji, że przesłanką zamiany postanowienia będzie wada o charakterze procesowym, mająca wpływ na treść rozstrzygnięcia, np. naruszenie art. 233 § 1

¹²⁴ M. Kuchnio [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, pod red. O. Piaskowskiej, Warszawa 2020, s. 1044.

¹²⁵ Postanowienie SN z dnia 06.09.2011 r., I UZ 23/11, Lex/el. nr 1463700 (dostęp: 28.01.2023 r.); T. Zembrzusi [w:] *System ...*, III cz. I, s. 472. Tożsame stanowisko M. Michalska-Marciniak [w:] *Kodeks ...*, Tom II, pod red. A. Marciniaka, s. 1031-1032. Odmienne uchwała SN z dnia 03.05.1966 r., III CO 12/66, OSNCP 1966, Nr 11, poz. 182.

w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.¹²⁶. W sprawie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem sąd drugiej instancji może uznać, że sąd pierwszej instancji nieprawidłowo ustalił stan faktyczny, a w konsekwencji niesłusznie orzekł o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej. Uprawniony może wówczas wnosić o zmianę postanowienia sądu pierwszej instancji poprzez oddalenie wniosku o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej.

Sąd drugiej instancji wyda natomiast orzeczenie kasatoryjne, jeśli stwierdzi, że zaskarżone postanowienie dotknięte jest wadą skutkującą nieważnością postępowania¹²⁷. Sąd rozpoznając zażalenie może również uchylić zaskarżone postanowienie i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania tylko w razie nierozpoznania przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy albo gdy wydanie postanowienia wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości (art. 397 § 2 w zw. z art. 386 § 4 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Jeśli sąd drugiej instancji rozpoznający zażalenie uzna, że zaskarżone postanowienie jest wolne od wad lub gdy zachodzą okoliczności wyłączające merytoryczne zbadanie zażalenia, utrzymuje zaskarżone postanowienie w mocy. Możliwość ta zachodzi w dwóch przypadkach. Po pierwsze, gdy nie dochodzi do merytorycznego rozpoznania zażalenia na skutek jego odrzucenia jako niedopuszczalnego, spóźnionego obarczonego nieuzupełnionymi brakami formalnymi lub fiskalnymi. Po drugie, oddalenia zażalenia jako wniesionego bezzasadnie, gdyż zaskarżone postanowienie zdaniem sądu drugiej instancji jest zgodne z prawem, słuszne oraz zasadne¹²⁸.

Sąd drugiej instancji, w sprawach w których zażalenie oddalono lub zmieniono treść sentencji zaskarżonego postanowienia, pisemne uzasadnienie sporządza tylko wówczas, gdy uczestnik zgłosi wniosek o doręczenie postanowienia z uzasadnieniem (art. 397 § 2 k.p.c.).

¹²⁶ E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2017, s. 565.

¹²⁷ E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie ...*, s. 566.

¹²⁸ E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie ...*, s. 566-567.

2. Środki zaskarżenia, które nie przysługują w postępowaniu w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dziećmi

1. Apelacja

Apelacja jest środkiem odwoławczym przysługującym w postępowaniu nieprocesowym od postanowień sądu pierwszej instancji orzekających co do istoty sprawy (art. 518 k.p.c.)¹²⁹. Jak podniesiono w poprzednim rozdziale, postanowienia wydawane w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem są orzeczeniami co do istoty sprawy, co mogłoby sugerować możliwość wnoszenia od nich środka odwoławczego w postaci apelacji. Jak wskazuje dalsza treść art. 518 k.p.c., w postępowaniu nieprocesowym w wypadkach wskazanych w ustawie przysługuje jednak zażalenie. Takimi wypadkami są właśnie sprawy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem. Ustawodawca wprost wskazuje, że na postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej, nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej, postanowieniu o zwrocie wydatków poniesionych w związku z przygotowanym kontaktem z dzieckiem oraz umorzeniu postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, przysługuje zażalenie. Stąd też, w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem niedopuszczalnym środkiem zaskarżenia jest apelacja.

Kwestia ta została również przesądzona w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Jak już była mowa, Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 22 maja 2013 r. wskazał, że na postanowienie oddalające wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej osobie, która nie wykonuje albo niewłaściwie wykonuje obowiązki w przedmiocie kontaktów z dzieckiem (art. 598¹⁵ § 1 k.p.c.) nie przysługuje apelacja, lecz zażalenie¹³⁰. Tym samym Sąd Najwyższy przesądził, że również na inne postanowienia nie wymienione wprost przez ustawodawcę w sprawach związanych z wykonywaniem kontaktów z dzieckiem przysługuje również zażalenie, a nie apelacja. W uzasadnieniu postanowienia Sąd Najwyższy podniósł, że art. 518 k.p.c., stanowiący o środkach odwoławczych w postępowaniu nieprocesowym nie reguluje sposobu zaskarżania postanowień wydawanych w tym postępowaniu w sposób całościowy i jednolity. W niektórych przepisach księgi drugiej części pierwszej kodeksu postępowania cywilnego ustawodawca przewidział bowiem zażalenie także na postanowienia merytoryczne. Tytułem przykładu wskazał przepisy art. 551 § 2 k.p.c., art. 586¹ czy art. 648 § 2 k.p.c. Z tej też przyczyny dobór właściwego środka zaskarżenia w odniesieniu

¹²⁹ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 435.

¹³⁰ Uchwała SN z dnia 22.05.2013 r., III CZP 25/13, OSNC 2013, Nr 12, poz. 140.

do postanowień orzekających co do istoty sprawy, zwłaszcza niekończących postępowania w sprawie, może niekiedy nasuwać wątpliwości¹³¹. Dodał, o czym już była kilkakrotnie mowa, że postanowienia w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem są postanowieniami merytorycznymi, od których zgodnie z ogólną regułą wyrażoną w zdaniu pierwszym art. 518 k.p.c. przysługuje apelacja. Ustawodawca jednak w tym wypadku zdecydował, że właściwym środkiem zaskarżenia jest zażalenie¹³².

Jednak jak już była mowa, w drodze apelacji może być zaskarżone postanowienie w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem - zagrożeniem nakazania zapłaty w wyroku w sprawie o rozwód albo w postanowieniu o ustaleniu kontaktów w postępowaniu nieprocesowym na podstawie art. 582 § 3 k.p.c.¹³³.

2. Skarga kasacyjna

Ustawodawca w art. 519¹ k.p.c. uregulował dopuszczalność skargi kasacyjnej w postępowaniu nieprocesowym. Przepis art. 519¹ k.p.c. nie reguluje natomiast trybu wnoszenia i rozpoznawania tego środka zaskarżenia, co oznacza że w pozostałym zakresie stosuje się na zasadzie art. 13 § 2 k.p.c. odpowiednio przepisy o skardze kasacyjnej w procesie, czyli przepisy art. 398¹ – 398²¹ k.p.c., z uwzględnieniem specyfiki postępowania nieprocesowego¹³⁴.

Zgodnie z art. 519¹ k.p.c. skarga kasacyjna w postępowaniu nieprocesowym przysługuje od wydanych przez sąd drugiej instancji postanowień co do istoty sprawy oraz postanowień w przedmiocie odrzucenia wniosku i umorzenia postępowania kończącego w sprawie. Jednak już w dalszej części § 1 art. 519¹ k.p.c. dopuszczalność skargi została ograniczona do spraw z zakresu prawa osobowego, rzeczowego i spadkowego z zastrzeżeniem „chyba że przepis szczególnie stanowi inaczej”. Ustawodawca w dalszych paragrafach tego artykułu przyjął różną technikę legislacyjną, gdyż z jednej strony w sposób pozytywny przewidział dopuszczalność skargi kasacyjnej w niektórych sprawach, a w innych natomiast wyłączył

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² *Ibidem*.

¹³³ Szerzej na temat możliwość zaskarżenia postanowienia w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem w drodze apelacji zob. rozdział trzeci.

¹³⁴ J. Jagieła, *Dopuszczalność skargi kasacyjnej w postępowaniu nieprocesowym (zagadnienia wybrane)* [w:] *Wokół problematyki środków zaskarżania w postępowaniu cywilnym*, pod red. M. Michalskiej-Marciniak, Sopot 2015, s. 331; E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie ...*, s. 542.

dopuszczalność wniesienia skargi kasacyjnej¹³⁵. Dokonując pewnego uogólnienia, można stwierdzić, że skarga kasacyjna w postępowaniu nieprocesowym jest co do zasady dopuszczalna wtedy, gdy przepis szczególny tak stanowi¹³⁶.

Dla rozstrzygnięcia dopuszczalności skargi kasacyjnej w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem zasadnicze znaczenie ma treść art. 519¹ § 2 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem w sprawach z zakresu prawa rodzinnego, opiekuńczego i kurateli skarga kasacyjna przysługuje tylko w sprawach o przysposobienie oraz o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami, chyba że wartość przedmiotu zaskarżenia jest niższa niż sto pięćdziesiąt złotych. Mając na uwadze, że ustawodawca nie wymienił spraw o wykonywanie kontaktów z dzieckiem w katalogu spraw z zakresu prawa rodzinnego, opieki i kurateli, od których dopuszczalne jest wniesienie skargi kasacyjnej, należy stwierdzić, że skarga kasacyjna w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem jest niedopuszczalna.

3. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia

Z utrwalonej linii orzeczniczej Sądu Najwyższego¹³⁷ wynika, że w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem niedopuszczalna jest również skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia od postanowienia sądu drugiej instancji. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 8 maja 2015 r. stwierdził, że z natury postanowień mających na celu wykonanie obowiązków związanych z ustalonymi kontaktami z dzieckiem, wynika, że postanowienie przewidziane w art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. nie jest orzeczeniem samodzielnym, kończącym postępowanie w sprawie, ale kontynuacją wszczętego wcześniej postępowania wykonawczego. Oznacza to, że prawomocne postanowienie sądu drugiej instancji w przedmiocie nakazania osobie, która nadal nie wypełnia nałożonego obowiązku, zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, nie należy do kategorii postanowień co do istoty sprawy kończących postępowanie, o jakich mowa w art. 519² § 1 k.p.c. Dlatego też niedopuszczalna jest skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego postanowienia sądu drugiej

¹³⁵ J. Jagieła, *Dopuszczalność ...*, [w:] *Wokół...*, s. 332.

¹³⁶ J. Jagieła, *Dopuszczalność ...*, [w:] *Wokół...*, s. 333.

¹³⁷ Postanowienie SN z dnia 16.03.2015 r., V CNP 15/15, Lex/el. 1660673 (dostęp: 29.01.2023 r.); postanowienie SN z 26.08.2016 r., IV CNP 10/16, Lex/el. nr 2095940 (dostęp: 29.01.2023 r.). Por. A. Partyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe. ...*, pod red. O. Piaskowskiej, s. 292; Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ...*, Tom III, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 376.

instancji o nakazaniu zapłaty oznaczonej sumy osobie, która pomimo zagrożenia nakazaniem zapłaty, nadal nie wykonuje obowiązku dotyczącego kontaktów z dzieckiem (art. 598¹⁶ § 1 k.p.c.)¹³⁸. Z tych samych przyczyn niedopuszczalna jest skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego postanowienia sądu pierwszej instancji w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem na podstawie art. 519² § 2 k.p.c.

4. Skarga o wznowienie postępowania

W przeciwieństwie do apelacji, skargi kasacyjnej oraz skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, Sąd Najwyższy nie wypowiedział się w kwestii możliwości zaskarżenia postanowień wydawanych w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem poprzez wniesienie skargi o wznowienie postępowania. Brak jest również w tym zakresie wypowiedzi doktryny. Zagadnienie jest natomiast dość skomplikowane, niejednoznaczne, dlatego też wymaga szerszej analizy.

Skarga o wznowienie postępowania jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia o charakterze restytucyjnym, zmierzającym do obalenia prawomocnego orzeczenia w drodze ponownego rozpoznania sprawy. Ma charakter mieszany, bowiem łączy elementy środka zaskarżenia oraz pisma inicjującego postępowanie¹³⁹. Podstawą prawną skargi o wznowienie postępowania w postępowaniu nieprocesowym jest art. 524 k.p.c., który w § 1 stanowi, że uczestnik postępowania może żądać wznowienia postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem orzekającym co do istoty sprawy, jednakże wznowienie postępowania nie jest dopuszczalne, jeżeli postanowienie kończące postępowanie może być zmienione lub uchylone.

Po pierwsze, należy zastanowić się, czy w przypadku spraw o wykonywanie kontaktów z dzieckiem zachodzi przypadek wyłączający zastosowanie skargi o wznowienie tzn. czy postanowienia w tych sprawach mogą być zmieniane lub uchylane. Istotne znaczenie w tym zakresie ma przepis art. 598²¹ k.p.c., zgodnie z którym do spraw uregulowanych w niniejszym oddziale, tj. spraw o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, art. 577 k.p.c. nie stosuje się. Natomiast art. 577 k.p.c. stanowi, że sąd opiekuńczy może zmienić swe postanowienie nawet prawomocne, jeżeli wymaga tego dobro osoby, której postępowanie

¹³⁸ Postanowienie SN z dnia 08.05.2015 r., II CNP 5/15, Lex/el. nr 1683405 (dostęp: 29.01.2023 r.).

¹³⁹ E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie ...*, s. 553.

dotyczy. Wyłączenie stosowania art. 577 k.p.c. w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem oznacza, że sąd opiekuńczy nie może zmienić postanowień wydawanych w tym postępowaniu w trybie zwykłym ze względu na dobro dziecka¹⁴⁰. Nie zachodzi zatem okoliczność wyłączająca możliwość wznowienia postępowania, w związku z uregulowaniem zawartym w art. 524 § 1 k.p.c. *in fine*.

W związku z tym, należy się zastanowić, czy zachodzą inne pozytywne przesłanki umożliwiające wniesienie skargi o wznowienie postępowania w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem.

Przepis art. 524 k.p.c. wskazuje, że skarga o wznowienie postępowania przysługuje na postanowienie orzekające co do istoty sprawy. Jak już była mowa, zgodnie z utrwaloną linią orzeczniczą, postanowienia w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem są postanowieniami merytorycznymi, a więc orzeczeniami co do istoty sprawy. Sąd Najwyższy w powołanej już uchwale z dnia 22 maja 2013 r., III CZP 25/13 wskazał, że postanowieniami orzekającymi co do istoty sprawy są postanowienia rozstrzygające o żądaniu będącym przedmiotem postępowania, czyli takie, które odpowiadają wydawanym w procesie wyrokom; innymi słowy, postanowienia merytoryczne, rozstrzygające kwestie materialnoprawne. Chodzi tu zarówno o postanowienia, które dotyczą całego przedmiotu postępowania, jak i takie, które odnoszą się tylko do części postępowania¹⁴¹. W związku z tym, zdaniem Sądu Najwyższego postanowienia wydawane w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem są postanowieniami co do istoty sprawy.

Należy jednak zwrócić uwagę na drugą przesłankę wznowienia postępowania wynikającą z art. 524 § 1 k.p.c., a mianowicie, że wznowienie postępowania jest dopuszczalne jeśli jest „zakończone” prawomocnym postanowieniem. Przeto jest wymagane, aby prawomocne postanowienie co do istoty sprawy kończyło postępowanie. W związku z tym rodzi się największy problem związany z dopuszczalnością skargi o wznowienie postępowania w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, gdyż postępowanie to, jak zostało ustalone charakteryzuje się ciągłością. Postanowienia wydane na podstawie art. 598¹⁵ k.p.c.,

¹⁴⁰ J. Jagieła [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. A. Marciniaka, s. 953; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks ..., pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej*, s. 1346; P. Prus [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el., uw. do art. 598²¹ (dostęp: 25.01.2023 r.); P. Prus [w:] *Kodeks ..., Tom II*, pod red. M. Manowskiej, s. 561; A. Partyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe. ...*, pod red. O. Piaskowskiej, s. 299; J. Bodio [w:] *Kodeks ..., Tom I*, pod red. A. Jakubeckiego, s. 996; Z. Strus, M. Strus-Wołos [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. T. Wiśniewskiego, s. 384; Z. Strus [w:] *Kodeks ..., Tom III*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, s. 305-306.

¹⁴¹ Uchwała SN z dnia 22.05.2013 r., III CZP 25/13, OSNC 2013, Nr 12, poz. 140.

598¹⁶ k.p.c. oraz 598¹⁷ k.p.c. są tylko jednymi z możliwych postanowień wydawanych w toku całego postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, a więc nie kończą postępowania w sprawie dotyczącej wykonywania kontaktów z dzieckiem. Jego zakończenie następuje bowiem na skutek wydania postanowienia o umorzeniu postępowania na podstawie art. 598²⁰ k.p.c.¹⁴². Ponieważ postanowienia wydane w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie kończą postępowania w sprawie, wydaje się że w tych sprawach wniesienie skargi o wznowienie postępowania jest niedopuszczalne.

Za niedopuszczalnością skargi o wznowienie postępowania od prawomocnego postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej opowiedział się także Sąd Okręgowy w Poznaniu¹⁴³. Zwrócił przy tym uwagę, że postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej nie kończy postępowania w sprawie, słusznie odnosząc się w tej kwestii do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2013 r. Jednak głównym argumentem Sądu Okręgowego w Poznaniu przemawiającym za niedopuszczalnością skargi o wznowienie postępowania w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem jest okoliczność, że przedmiotowe postanowienie jest wprawdzie postanowieniem merytorycznym, ale wydanym w postępowaniu wykonawczym, a nie postanowieniem co do istoty w postępowaniu rozpoznawczym¹⁴⁴. Z tym stwierdzeniem jednak nie sposób się zgodzić, bowiem Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 22 maja 2013 r. przesądził, że są to postanowienia co do istoty sprawy¹⁴⁵. Dla dopuszczalności skargi o wznowienie postępowania w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem nie ma znaczenia czy postanowienie zostało wydane w postępowaniu rozpoznawczym, czy wykonawczym, lecz czy jest to postanowienie kończące postępowanie w znaczeniu użytym w art. 524 § 1 k.p.c., czy nie.

Reasumując, choć zagadnienie może być sporne, wydaje się, że skarga o wznowienie postępowania w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem jest środkiem zaskarżenia niedopuszczalnym.

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ Postanowienie SO w Poznaniu z dnia 20.01.2015 r., II CZ 1923/14, Legalis nr 2110743 (dostęp: 01.03.2023 r.).

¹⁴⁴ *Ibidem*.

¹⁴⁵ Uchwała SN z dnia 22.05.2013 r., III CZP 25/13, OSNC 2013, Nr 12, poz. 140.

Zakończenie

Z całą stanowczością można stwierdzić, że prawo do wykonywania kontaktów z dzieckiem należy do najważniejszych a zarazem najtrudniejszych zagadnień tzw. prawa dziecięcego¹. Uniemożliwianie realizacji kontaktów jest niestety coraz częstszym i powszechnym zjawiskiem. Rodzice sprawujący pieczę nad dzieckiem po rozpadzie rodziny niejednokrotnie traktują bojkotowanie kontaktów drugiego rodzica z dzieckiem jako swego rodzaju karę za krzywdę i żal, który mają wobec partnera, z którym się rozstali. Niestety konflikt istniejący między rodzicami wpływa negatywnie na dziecko. Rodzice ci zapominają, że podstawową ich rolą jaką pełnią wobec dziecka jest jego ochrona i zadbanie o jego dobro. Wraz z uniemożliwianiem jednemu rodzicowi kontaktów z dzieckiem dochodzi często do przypadków manipulowania dzieckiem poprzez negatywne wyrażanie opinii o rodzicu uprawnionym do kontaktów. Dodatkowo konsekwencją utrudniania bądź nawet całkowitego uniemożliwiania realizacji kontaktów z dzieckiem jest zjawisko izolacji wobec całej rodziny rodzica uprawnionego do kontaktu, tj. z dziadkami, ciotkami, wujkami, kuzynostwem itp. Z biegiem czasu dziecko, poddane manipulacji i izolacji wobec jednej strony rodziny traci z nią więź, bliskość i potrzebę kontaktowania się. Problem jest na tyle powszechny, że w dniu 25 kwietnia przypada Światowy Dzień Alienacji Rodzicielskiej².

Dla rodzica pozbawionego kontaktów z dzieckiem taka sytuacja odbierana jest w kategoriach porażki życiowej. By temu zapobiec ustawodawca wprowadził regulację umożliwiającą wykonywanie kontaktów z dzieckiem. Z analizy przeprowadzonej w niniejszej pracy wynika, że należy wyrazić ogólną aprobatę dla tego rozwiązania. Z pewnością można uznać ją za próbę znalezienia rozwiązania na coraz bardziej powszechny problem braku wykonywania kontaktów z dzieckiem. Jednak regulacja nie jest pozbawiona wad. Wiele kwestii nie zostało przez ustawodawcę wprost uregulowanych, co powoduje trudności interpretacyjne, a przede wszystkim rozbieżności w interpretacji niektórych kwestii. Wydaje się, że największym problemem jaki można zauważyć jest rozbieżność istniejąca między praktyką a doktryną w kwestii formułowania treści postanowień o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej a następnie postanowień o zagrożeniu nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej. Problem polega na braku określania przez sądy opiekuńcze w sentencji postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty jakie konkretnie obowiązki podlegają

¹ T. Jastyński, *Prawo do kontaktów z dzieckiem w prawie polskim i obcym*, Warszawa 2011, s. 244.

² Światowy Dzień Alienacji Rodzicielskiej, Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Dzie%C5%84_%C5%9Awiadomo%C5%9Bci_Alienacji_Rodzicielskiej (dostęp: 13.03.2023 r.).

zagrożeniu. To ma następnie niezwykle istotny wpływ na dalsze postępowanie o wykonywanie kontaktów z dzieckiem, tj. o nakazanie zapłaty. Kolejną rozbieżnością, którą można zauważyć między praktyką orzeczniczą a doktryną jest wydawanie przez sądy opiekuńcze na każdym etapie postępowania postanowienia o kosztach postępowania, choć wydaje się, że powinno mieć to miejsce tylko raz, przy wydaniu postanowienia o umorzeniu postępowania, gdyż tylko to orzeczenie jest kończącym postępowanie.

Jednak największym mankamentem obecnej regulacji w sprawie wykonywania kontaktów z dzieckiem jest brak realnej skuteczności tego postępowania. Owszem, z pewnością w wielu przypadkach wydanie przez sąd postanowienia o zagrożeniu nakazaniem zapłaty wpłynęło mobilizująco na rodzica, który utrudnia realizację kontaktów, jednak istnieje duża liczba postępowań, które mimo wydania przez sądy nawet postanowienia o nakazaniu zapłaty sumy pieniężnej nie przynoszą żadnego rezultatu. Wówczas rodzic pozbawiony kontaktu z dzieckiem czuje się bezsilny. Dowodem tego są najczęściej rozczarowani i rozżaleni ojcowie dzieci, bowiem to ich problem w zdecydowanej części dotyczy, a którzy dzielą się swoimi historiami na licznych forach internetowych w poszukiwaniu pomocy i wsparcia³.

W związku z tym, wydaje się, że należy zastanowić się nad potrzebą nowelizacji istniejących przepisów i wprowadzić inne środki poza karą finansową. Na ten problem zwrócił uwagę m.in. Rzecznik Praw Dziecka Mikołaj Pawlak, który w wystąpieniu do Ministra Sprawiedliwości zaproponował wprowadzenie dodatkowo nowego środka w postaci prac społecznych, w razie niewykonywania kontaktów mimo nałożenia przez sąd opiekuńczy obowiązku zapłaty sumy pieniężnej⁴. Pojawiają się również propozycje wprowadzenia kary aresztu w razie niewykonywania kontaktów z dzieckiem, mimo orzeczenia nakazania zapłaty określonej sumy pieniężnej⁵. Jednak kara aresztu za niewykonywanie kontaktów z dzieckiem nie jest nowością w polskim ustawodawstwie. Jak już była mowa, przed wprowadzeniem regulacji art. 598¹⁵-598²² k.p.c. do spraw o wykonywanie kontaktów z dzieckiem stosowano przepisy o egzekucji świadczeń niepieniężnych (art. 1050 i 1051 k.p.c.). Zgodnie z art. 1053 § 1 k.p.c. nieuiszczona przez dłużnika w ciągu tygodnia grzywna automatycznie ulegała

³ Kontakt z dzieckiem – forum prawa ojca- GoldenLine, <https://www.goldenline.pl/grupy/Zainteresowania/prawa-ojca/kontakt-z-dzieckiem,1169148/> (dostęp: 13.03.2023 r.); niewykonywanie kontaktów z dzieckiem – Forum prawne, <https://forumprawne.org/prawo-rodzinne-opiekuncze/819988-niewykonywanie-kontaktow-z-dzieckiem.html> (dostęp: 13.03.2023 r.); uregulowanie kontaktów z dzieckiem – Forum BabyBoom, <https://www.babyboom.pl/forum/temat/uregulowanie-kontaktow-z-dzieckiem.65727/> (dostęp: 13.03.2023 r.).

⁴ RPD postuluje: *Prace społeczne za utrudnianie dziecku kontaktów z drugim rodzicem*, Dziennik Gazeta Prawna z dnia 24.04.2021 r., <https://serwis.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/8148818,RPD-postuluje-prace-spoeczne-za-utrudnianie-dziecku-kontaktow-z-drugim-rodzicem.html> (dostęp: 13.03.2023 r.).

⁵ J. Hetman-Krajewska, *Utrudnianie kontaktów z dzieckiem powinno być karane, skutecznie*, Prawo.pl z dnia 24 grudnia 2022 r., Lex/el. (dostęp: 08.05.2023 r.).

zmianie na areszt. Jednak jak wynikało z badań przeprowadzonych przez F. Zedlera, w latach 1945-1997 w Polsce nie wykonano ani jednego aresztu celem przymuszenia do wykonywania kontaktów z dzieckiem⁶. Jako przyczynę takiego stanu rzeczy wskazują się konieczność ponoszenia kosztów aresztu przez wierzyciela oraz fakt, że aresztant nie mógł być osadzony z więźniami karnymi⁷. Dlatego wydaje się, że w razie rozważania przez ustawodawcę możliwości orzekania aresztu celem przymuszenia do realizacji kontaktów z dzieckiem, koszty aresztu powinien pokryć Skarb Państwa z możliwością późniejszego obciążenia nimi dłużnika. Warto nadmienić, iż zgodnie z projektem ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw⁸ zaproponowano wprowadzenie do Kodeksu karnego nowego przestępstwa stypizowanego w art. 209a. Projekt przewiduje, aby osoba, która po wyczerpaniu środków przewidzianych w postępowaniu cywilnym, tj. zagrożenia i nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, będzie nadal uchylać się od wykonywania kontaktów z dzieckiem podlegać będzie karze grzywny lub ograniczenia wolności⁹.

Trudno jest jednoznacznie na tym etapie stwierdzić, czy zaproponowane środki, tj. prace społeczne, areszt lub wprowadzenie nowego typu przestępstwa do Kodeksu karnego byłby skutecznym rozwiązaniem braku wykonywania *de facto* orzeczeń sądowych w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem. Wydaje się jednak, że zasługują na rozważenie i ewentualne wprowadzenie (jednego z nich lub obu środków) do Kodeksu postępowania cywilnego lub wprowadzenia do Kodeksu karnego nowego typu przestępstwa, na wzór innych ustawodawstw państw europejskich¹⁰.

Z całą stanowczością należy stwierdzić, że regulacje powinny być elastyczne i dostosowane do potrzeb społeczeństwa, a obecna regulacja w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem nie spełnia tych wymagań. Okazuje się w praktyce, że przepisy a nawet orzeczenia sądowe są lekceważone przez niektórych obywateli. Zatem stwierdzić należy, że istnieje konieczność wprowadzenia środka, który w sposób bardziej mobilizujący niż kara pieniężna wpłynąłby na rodzica utrudniającego drugiemu rodzicowi kontakt

⁶ R. Zegadło, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 28 sierpnia 2008 r. (III CZP 75/08)*, Rodzina i Prawo 2009, Nr 11, s. 85-86.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Druk Sejmowy nr 3254, Sejm RP VIII kadencji, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/E6E4F16B8BE6C428C12583AE00523F12/%24File/3254.pdf> (dostęp: 12.06.2023 r.).

⁹ Artykuł „Nowe przestępstwo w Kodeksie karnym – utrudnianie kontaktów z dzieckiem”, Infor.pl, <https://www.infor.pl/prawo/kodeks-karny/odpowiedzialnosc-karna/2824186,Nowe-przestepstwo-w-Kodeksie-karnym-utrudnianie-kontaktow-z-dzieckiem.html> (dostęp: 12.06.2023 r.).

¹⁰ Szerzej na temat uregulowania wykonywania kontaktów z dzieckiem w innych państwach (Niemcy, Hiszpania, Włochy, Francja) zob. rozdział drugi.

z dzieckiem. Jednocześnie pamiętać należy o naczelnej zasadzie, w tych sprawach, czyli dobru dziecka. Dlatego też ewentualne próby nowelizacji przepisów w zakresie wykonywania kontaktów z dzieckiem, powinny być skonsultowane z psychologami dziecięcymi.

Na zakończenie rozważań w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem wskazać należy, że na mocy obowiązujących przepisów Kodeksu cywilnego dopuszczalne jest dochodzenie zadośćuczynienia pieniężnego za naruszenie dóbr osobistych rodzica, w postaci prawa do utrzymywania kontaktów z dzieckiem, któremu drugi z rodziców utrudnia lub uniemożliwia realizowanie kontaktów z dzieckiem¹¹. Sąd Apelacyjny w Gdańsku wyrokiem z dnia 15 lipca 2015 r. stwierdził, że brak kontaktów z dzieckiem narusza więzi rodzinne, zatem ten rodzic, który z winy byłego partnera nie może kontaktować się z dziećmi, może skutecznie żądać ochrony naruszonych dóbr osobistych¹². Jednak wydaje się, że orzeczona przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku na rzecz ojca kwota 5000,00 złotych tytułem zadośćuczynienia za zerwanie więzi z dwoma córkami jest zbyt niska do wysokości doznanej przez niego krzywdy, a nadto mało prawdopodobnym jest, by wywarła wpływ na pozwaną i mobilizująco przyczyniła się do respektowania przez matkę dzieci orzeczenia sądu w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem. Zatem *de lege ferenda*, wydaje się, że zasądzane przez sądy kwoty zadośćuczynienia pieniężnego za naruszanie więzi rodzinnych powinny być znacznie wyższe.

¹¹ K. Tryniszewska, *Zadośćuczynienie pieniężne za brak kontaktów z dzieckiem*, <https://katarzynatryniszewska.pl/arttykul/zadoscuczynienie-pieniezne-za-brak-kontaktow-z-dzieckiem> (dostęp: 12.06.2023 r.), J. Zajączkowska, *Kontakty z dzieckiem. Prawa i obowiązki*, Warszawa 2020, s. 177-182.

¹² Wyrok SA w Gdańsku z dnia 15.07.2015 r., I ACa 202/15, Lex/el. nr 1770654 (dostęp: 12.06.2023 r.); J. Zajączkowska, *Kontakty ...*, s. 177-178.

Bibliografia

- AEAFA, *AbogadosdeFamilia/ Editorial. Buscarsin encontrarlaeficacia del art. 776 de la LEC*, <https://www.aeafa.es/noticias-ampliadas/1789/4/abogados-de-familia-editorial-buscar-sin-encontrar-la-eficacia-del-art776-de-la-lec-/>;
- Andrzejczak-Świątek M., *Ochrona praw dziecka w sytuacjach nadzwyczajnych*, Opracowanie Biura Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2016 http://brpd.gov.pl/sites/default/files/ochrona_praw_dziecka_w_sytuacjach_-_ebook.pdf;
- Arkuszewska A., *Instytucja wysłuchania dziecka w świetle Konstytucji RP (wybrane zagadnienia)*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2021, Nr 2 (60);
- *Articulo 776 de la Ley de Enjuiciamiento Civil*, ConceptosJuridicos.com, <https://www.conceptosjuridicos.com/ley-enjuiciamiento-civil-articulo-776/>;
- Artykuł „Nowe przestępstwo w Kodeksie karnym – utrudnianie kontaktów z dzieckiem”, Infor.pl, <https://www.infor.pl/prawo/kodeks-karny/odpowiedzialnosc-karna/2824186,Nowe-przestepstwo-w-Kodeksie-karnym-utrudnianie-kontaktow-z-dzieckiem.html>;
- Artykuł pt. „Tajlandia i macice tajlandzkich kobiet już nigdy nie będą na wynajem”, TVN 24 bis, <https://tvn24.pl/swiat/tajlandia-zakazuje-cudzoziemcom-korzystania-z-surogatek-ra517123-3294571>;
- Białecki M., *Sprawy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem [w:] Księga jubileuszowa z okazji X-lecia Samorządu Komorniczego w Apelacji Szczecińskiej. Iustitia est constans et perpetua voluntans ius suun cuique tribuendi*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, Sopot 2016;
- Bielecki M., *Dobro dziecka jako przesłanka korzystania z jego prawa do wolności religijnej*, Studia z Prawa Wyznaniowego 2004, tom 7;
- Bieliński A., Kaftańska A., *Kilka uwaga na temat mediacji rodzinnej*. ADR Arbitraż i mediacja 2011, Nr 3;
- Biuletyn Informacji Publicznej RPO, *Który sąd rozpoznaje zażalenia w sprawach o kontakty z dzieckiem*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/ktory-sad-rozpoznaje-zazalenia-w-sprawach-o-kontakty-z-dzieckiem>;
- Bładowski B., *Metodyka pracy sędziego cywilisty*, Warszawa 2013;
- Bładowski B., *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013;
- Bładowski B., *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013;
- Błaszczak Ł., Markiewicz K., *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny z orzecnictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych*, Warszawa 2015;
- Błaszczak Ł., Markiewicz K., *Rola biegłego w postępowaniach cywilnych*, Wrocław 2016;
- Bobryńska O., Mostowik P., *Zwykły pobyt dziecka*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Acta Iuris Stetinesis 2014, Nr 6;
- Bodio J., *Interes prawny a interes publiczny prokuratora wytaczającego powództwo w trybie art. 7, 57 i 189 k.p.c.*, Palestra 2015, Nr 1-2;
- Bodio J., *Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego*, Warszawa 2019;
- Borkowska K., *Prawo dziecka do wypowiedzi a jego udział w postępowaniu cywilnym w sprawach rodzinnych i opiekuńczych*, Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, 2011, Nr 2;
- Borkowska K., *Prawo dziecka do wypowiedzi w sprawach rozpoznawanych przez sąd rodzinny*, Warszawa 2014;
- Broniewicz W. [w:] *Studia z procesu cywilnego*, pod red. K. Korzana, Katowice 1986;
- Broniewicz W., *Legitymacja procesowa*, Łódź 1963;
- Broniewicz W., Marciniak A., Kunicki I., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020;
- Broniewicz W., *Powództwo prokuratora w polskim procesie cywilnym*, Państwo i Prawo 1966, z. 7-8;
- Broniewicz W., *Prokurator w cywilnym postępowaniu kasacyjnym*, Prokuratura i Prawo 1997, Nr 9;

- Broniewicz W., *Warunki uwzględnienia powództwa*, Państwo i Prawo 2003, z. 3;
- Broniewicz W., *Sąd rodzinny a sąd opiekuńczy*, Przegląd Sądowy 1993, Nr 2;
- Broniewicz W., *Zdolność sądowa w postępowaniu cywilnym*, Nowe Prawo 1965, Nr 5;
- Cano O., *Régimen De Visitas. La Correcta Interpretación Del Artículo 776.3ª De La Ley De Enjuiciamiento Civil*, El Blog de Oscar Cano, <https://www.oscar-cano.com/regimen-visitass-la-correcta-interpretacion-del-articulo-776-3a-la-ley-enjuiciamiento-civil/>;
- Carratta A., *L' esecuzione forzata indiretta delle obbligazioni di fare infungibile o di non fare: I limiti delle misure coercitive dell' art. 614 bis c.p.c.*, https://www.treccani.it/magazine/diritto/approfondimenti/diritto_processuale_civile_e_delle_p_rcedure_concorsuali/4_Carratta_esecuzione_forzata_obbligazioni.html;
- Ciepla H., *Nowelizacje Kodeksu rodzinnego i opiekuńskiego z komentarzem*, Warszawa 2010;
- Cieślak S., *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008;
- Cieślak S., *Zasada formalizmu przy wnoszeniu środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym*, Przegląd Sądowy 2001, Nr 4;
- Cieśliński M., *Praktyka sądowa wysłuchiwanie małoletnich w postępowaniach cywilnych w kontekście idei przyjaznego wysłuchiwanie dziecka (komunikat o wynikach badań)*, Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne 2015, Nr 24;
- Czerederecka A. [w:] *Wyzwania psychologa jako biegłego w relacji z wymiarem sprawiedliwości*, pod red. A. Czeredereckiej, Kraków 2020;
- Czerederecka A., *Manipulowanie dzieckiem przez rodziców rywalizujących o udział w opiece, Dziecko krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka 2008, vol. 7;*
- Czerederecka A., *Rozwód a rywalizacja o opiekę nad dziećmi*, Warszawa 2020;
- Danielewicz-Prokorym W., *Władza rodzicielska a kontakty z małoletnim dzieckiem. Instytucja pieczy naprzemiennej na mocy ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 2015, poz. 1062)*, Miscellanea Historico-Iuridica 2016, Tom XV, z. 1;
- Daniluk N., Daniluk D., *Rozwód rodziców a prawo do wykonywania kontaktów z dzieckiem – implikacje nowelizacji K.P.C. z dnia 26 maja 2011 r.*, Kortowski Przegląd Prawniczy 2014, Nr 2;
- Dobrzański B., *Jakie zmiany wprowadził Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Palestra 1964, Nr 4 (76);
- Doda Z., *Zażalenie w procesie karnym*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1985;
- Dolecki H., *Ingerencja sądu opiekuńskiego w wykonywanie władzy rodzicielskiej*, Warszawa 1983;
- Dominowska J., *Jurysdykcja w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej i obowiązku alimentacyjnego a jurysdykcja w postępowaniu rozwodowym*, Europejski Przegląd Sądowy 2017, Nr 1;
- *Droit de visite et d'hébergement en cas de separation des parents*, République Française, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F18786>;
- Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji;
- Druk Sejmowy nr 3063, Sejm RP VI kadencji;
- Druk Sejmowy nr 3254, Sejm RP VIII kadencji;
- Druk Sejmowy nr 4068 Sejm RP VI kadencji;
- Druk Sejmowy nr 949, Sejm RP VI kadencji;
- Dudek B. *Pokolenie eurosierot „Społeczna katastrofa”*, dw.com, z 04.12.2013, <https://www.dw.com/pl/pokolenie-eurosierot-spo%C5%82eczna-katastrofa/a-17269121>;
- Dunajska M., *Rozważania o wykonywaniu postanowienia o ustaleniu kontaktów z dzieckiem w świetle uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 2008 r. (III CZP 75/08)*, Rodzina i Prawo 2011, Nr 19;
- Działyński M., *Macierzyństwo zastępcze*, Studia Prawnicze 1993, z.1;
- Dzierżanowska J., Studzińska J., *Biegli w postępowaniu sądowym cywilnym i karnym. Praktyczne omówienie regulacji z orzecznictwem*, Warszawa 2016;

- Dziewulska A., *Sprawy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem*, Młoda Palestra 2016, z. 1;
- Dziurda M., *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, Monitor Prawniczy 2021, Nr 17;
- E. Holewińska-Łapińska, *Kontakty z dziećmi innych osób niż rodzice (art. 113⁶ k.r.o.)*, Warszawa 2017, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/IWS-_Holewi%C5%84ska-%C5%81api%C5%84ska-E._Kontakty-z-dzie%C4%87mi-innych-os%C3%B3b-ni%C5%BC-ich-rodzice.pdf;
- Ereciński T., *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009;
- Ereciński T., *Kilka uwag o tzw. jurysdykcji koniecznej* [w:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, red. L. Ogiełło, W. Popiołek, M. Szpunar, Kraków 2005;
- Falkiewicz K., Romatowska M., *Uгода w postępowaniu mediacyjnym w sprawach cywilnych*, Temidium 2012, Nr 5 (71);
- Flaga-Gieruszyńska K., *Biegły w postępowaniu cywilnym i karnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych i orzeczeń*, Warszawa 2017;
- Flaga-Gieruszyńska K., Zieliński A., *Sporządzanie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2019;
- Flaga-Gieruszyńska K., Zieliński A., *Zażalenie w postępowaniu cywilnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2020;
- Gapska E., *Skutki prawne niezłożenia odpisu pełnomocnictwa dla strony przeciwnej*, Polski Proces Cywilny 2013, Nr 1;
- Gapska E., Studzińska J., *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2017;
- Gawinek J., Noworska B., *Zapłodnienie in vitro jedną z metod leczenia niepłodności w Polsce*, Problemy pielęgniarstwa 2014, Nr 1, vol. 22;
- Gil I., Gil P., *Dowodzenie w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2019;
- Goettel M., *Ingerencja sądu opiekuńczego w sprawowanie władzy rodzicielskiej a prawo rodziców do osobistej styczności z dzieckiem*, Nowe Prawo 1983, Nr 9-10;
- Golec-Grzymek A., *Uwagi do nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 6.11.2008*, Monitor Prawniczy 2009, Nr 19;
- Gonera K., *Oplaty sądowe w sprawach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego (według nowej ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)*, Rodzina i Prawo 2006, Nr 2 (2);
- Gottwald U. [w:] *Kommentar zum Familienverfahrensrecht*, K.P. Horndasch, W. Viefhues, Münster 2009;
- Gójska A., Huryn V., *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych*, Warszawa 2007;
- Góra-Błaszczkowska A., *Apelacja. Zażalenie. Wznowienie postępowania. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Komentarz*, Warszawa 2006;
- Góra-Błaszczkowska A., *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz do art. 367-424¹² KPC*, Legalis 2020;
- Górski W., *Zastępcze macierzyństwo a prawo karne – ocena obecnego stanu prawnego*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych, Rok XV: 2011 z. 1;
- Górski A., Walentynowicz L., *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Ustawa i orzekanie. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2008;
- Gromek K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2020;
- Gromek K., *Prawo rodzinne dla sędziów i pełnomocników*, Warszawa 2019;
- Grossi S., Pagni M.C., *Commentary on the Italian Code of Civil Procedure*, Oxford University Press, Oxford 2010;
- Grudzińska M., *Kontakty z dzieckiem. Sądowe ustalenie. Orzecznictwo. Wzory*, Warszawa 2000;
- Grycz J., *Czy sprawa o kontakty może toczyć się razem ze sprawą o pozbawienie władzy rodzicielskiej?*, <https://www.adwokatrodzinny.pl/26,99,Kontakty%20z%20dzieckiem,Czy%20sprawa%20o%20>

20kontakty%20mo%C5%BCe%20toczy%C4%87%20si%C4%99%20razem%20ze%20spraw%C4%85%20o%20pozbawienie%20w%C5%82adzy%20rodzicielskiej

- Grzegorz P., *Legitymacja procesowa – pojęcie, funkcje i reżim procesowy*, Przegląd Sądowy 2020, Nr 2;
- Grzelińska J., *Obowiązek alimentacyjny oraz opieka nad małoletnim dzieckiem. Aspekty prawne i procedur przyznawania świadczeń*, Warszawa 2010;
- GUS, Rocznik Demograficzny, Warszawa 2019;
- GUS, Rocznik Demograficzny, Warszawa 2020;
- GUS, Rocznik Demograficzny, Warszawa 2021;
- GUS, Rocznik Demograficzny, Warszawa 2022;
- Guza Ł., *Przybywa pracujących na czarno*, <https://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/8217321,rynek-pracy-na-czarno-rosnie-szara-strefa.html>;
- Gwiazdomorski J., *Glosa do uchwały SN z 28 kwietnia 1972 r., III CZP 78/72*, Nowe Prawo 1974, Nr 9;
- Gwiazdomorski J., *Podpis na testamentie holograficznym*, Nowe Prawo 1962, Nr 7-8;
- Haak H., *Opinia na temat rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji)* <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1166>;
- Haberko J., *Dziadkowie – wnuki, osobista więź prawnorodzinna i relacja prawnośpadowa*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2012, z. 3;
- Haberko J., *Kilka uwag na temat zgody na zabieg medyczny, wyrażonej przez małżonka w trybie art. 68 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2010, z. 1;
- Haberko J., *Ustawa o leczeniu niepłodności. Komentarz*, Warszawa 2016;
- Hanas K., *Konstrukcja normatywna „dobra dziecka” i jej sądowe stosowanie*, Lublin 2021;
- Hanaussek S., *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, Warszawa 1967;
- Hantschel A. [w:] *FamFG. Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit. Kommentar*, D. Bahrenfuss, Berlin 2009;
- Harla A.G., *Zdolność sądowa w świetle obowiązujących przepisów prawnych*, Studia Prawnicze 1986, Nr 3-4;
- Hetman-Krajewska J., *Kontakty z dzieckiem. Jak regulować, jak egzekwować? Praktyczny poradnik*, Warszawa 2022;
- Hodtkin R., Newell P., *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child*, UNICEF, Geneva 2007;
- Holcher J., Soniewicka M., *Analiza prawna umowy o zastępczym macierzyństwie*, Prawo i Medycyna 2009, Nr 3 (36 t. 11);
- Holewińska-Łapińska E., Domański M., Słyk J., *Orzecznictwo w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2015, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/kolor_IWS_Doma%C5%84ski-M.Holewi%C5%84ska-%C5%81api%C5%84ska-E.-S%C5%82yk-J._Wykonywanie-kontakt%C3%B3w-2.pdf;
- Holewińska-Łapińska E., *Orzeczenie zakazu kontaktów z dzieckiem*, Warszawa 2018 r., <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/10/IWS-Holewi%C5%84ska-%C5%81api%C5%84ska-E.Orzeczenie-zakazu-kontakt%C3%B3w-z-dzieckiem.pdf>;
- Holewińska-Łapińska E., *Powództwo prokuratora o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka oraz unieważnienie uznania dziecka (art. 86 k.r.o.)*, Warszawa 2005, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/E-Holewi%C5%84ska-Pow%C3%B3dztwo-prokuratora-o-ustalenie-lub-zaprzeczenie-pochodzenia-dziecka-20051-1.pdf>;
- Holewińska-Łapińska E., *Sędziowska ocena efektywności stosowania przepisów o wykonywaniu kontaktów z dzieckiem (art. 598¹⁵-598²⁰ KPC) i ich adekwatności do potrzeb praktyki w świetle wyników badania ankietowanego*, Prawo w działaniu 2016, Nr 25;
- Hüßtege R. [w:] *Zivilprozessordnung*, H. Thomas, H. Putzo, München 2011;

- Ignaczewski J., *Komentarz do spraw o kontakty z dzieckiem*, Warszawa 2011;
- Ignaczewski J., *Pochodzenie dziecka i władza rodzicielska po nowelizacji. Art. 61⁹-113⁶ KRO. Komentarz, stan prawny 13 czerwca 2009 r.*, Warszawa 2009;
- Ignaczewski J., *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, Warszawa 2012;
- Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2012;
- Imperiali L., *I rapporti tra tutela civile e tutela penale dell'effettività della giurisdizione in materia di famiglia*, <https://www.judicium.it/i-rapporti-tra-tutela-civile-e-tutela-penale-delleffettivita-della-giurisdizione-in-materia-di-famiglia/?testocercato=imperiali&a=>;
- Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/IWS-Mikluszka-M.-Zagraniczne-procedury-tzw.-macierzy%C5%84stwa-zast%C4%99pczego-surrogacy-motherhood-w-%C5%9Bwielkie-zasady-handlu-lud%C5%BAmi-%E2%80%93-zagadnienia-w%C4%99z%C5%82owe.pdf>;
- *Interwencja realizacji przez Policję procedury „Niebieskiej Karty” w 2020 r.*, file:///C:/Users/48696/Downloads/Informacja_2020%20(1).pdf;
- *Interwencja realizacji przez Policję procedury „Niebieskiej Karty” w 2021 r.*, file:///C:/Users/48696/Downloads/Informacja_roczna_2021_r__pdf.pdf;
- Jadach K., Sadowska M., *Psychologiczne i prawne aspekty kontaktów osadzonych ojców z dziećmi*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2019, Nr 53;
- Jagieła J., *Dopuszczalność skargi kasacyjnej w postępowaniu nieprocesowym (zagadnienia wybrane)* [w:] *Wokół problematyki środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, pod red. M. Michalskiej-Marciniak, Sopot 2015;
- Jasiecki A., Jurec-Jasiecka A., *Upoważnienie do złożenia podpisu za stronę w postępowaniu cywilnym*, Przegląd Sądowy 2014, Nr 10;
- Jędrzejewska M., *Problemy wynikające z regulacji zdolności sądowej w postępowaniu cywilnym*, Przegląd Sądowy 1993, Nr 10;
- Jodłowski J., *Jurysdykcja krajowa w sprawach spadkowych w świetle k.p.c.*, Studia Cywilistyczne 1969, Nr 13-14;
- Justyński T., *Kontakty z dorosłym ubezwłasnowolnionym dzieckiem. Glosa do uchwały SN z dnia 17 maja 2018 r., III CZP 11/18*, Orzecznictwo Sądów Polskich 2019, Nr 7-8;
- Justyński T., *Prawo do kontaktów z dzieckiem w prawie polskim i obcym*, Warszawa 2011;
- Justyński T., *W sprawie tzw. opieki naprzemiennej*, Rodzina i Prawo 2011, Nr 19;
- Kabaza E., Krupa-Lipińska K., *Dobro dziecka w ujęciu interdyscyplinarnym*, Toruń 2016;
- Kamiński G., *Podpis jako wymóg formalny pisma procesowego*, Nowa Currenda 2022, Nr 8;
- Kamiński G., *Egzekucja kontaktów z dzieckiem w świetle uchwały SN III CZP 28/22 i wyroku TK SK 3/20*, Nowa Currenda 2022, Nr 7;
- Kamiński G., *Egzekucja kontaktów z dzieckiem*, Nowa Currenda 2020, Nr 10;
- Kamiński G., *Zaskarżanie postanowień wydanych w trybie art. 598¹⁵ k.p.c.*, Folia Iuridica Universitatis Wartsilaviensis 2020, vol. 9 (2);
- Kmiecik R., *Prawo dowodowe*, Kraków 2005;
- *Kodeks cywilny, Tom I, Komentarz art. 1-449¹⁰*, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2020;
- *Kodeks cywilny, Tom I, Komentarz art. 1-449¹¹*, pod red. M. Gutowskiego, Warszawa 2016;
- *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2021;
- *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. M. Załuckiego, Warszawa 2020;
- *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. Cz. I (art. 1-55⁴)*, pod red. J. Gudowskiego, Warszawa 2021;
- *Kodeks cywilny. Tom I, Komentarz art. 1-352*, pod red. M. Gutowskiego, Warszawa 2021;
- *Kodeks cywilny. Tom I. Część ogólna*, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2012;
- *Kodeks postępowania cywilnego, Tom I, Komentarz art. 1-205*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019;
- *Kodeks postępowania cywilnego, Tom I, Komentarz art. 1-729*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2016;

- *Kodeks postępowania cywilnego, Tom Ia, Komentarz art. 1-424¹²*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020;
- *Kodeks postępowania cywilnego, Tom Ib, Komentarz art. 425-729*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020;
- *Kodeks postępowania cywilnego, Tom II, Komentarz. Art. 205¹-424¹²*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020;
- *Kodeks postępowania cywilnego, Tom II*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2012;
- *Kodeks postępowania cywilnego, Tom II. Komentarz. Art. 205¹-424¹²*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019;
- *Kodeks postępowania cywilnego, Tom III, Komentarz. Art. 425-729*, pod red. A. Marciniaka A., Warszawa 2020;
- *Kodeks postępowania cywilnego, Tom IV, Komentarz. Art. 730-1095¹*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020;
- *Kodeks postępowania cywilnego, Tom V, Komentarz art. 1096-1217*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, pod red. A. Jakubeckiego, Lex/el. 2019;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477 (16)*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el. 2022;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II. Art. 478-1217*, pod red. M. Manowskiej, Lex/el. 2022;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, pod red. J. Gołaczyńskiego, D. Szostka, Warszawa 2019;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, pod red. A. Jakubeckiego, Lex/el. 2019;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2022;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis 2021;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. P. Ryłskiego, Legalis 2022;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506-1217. Tom II*, pod red. T. Szanciło, Warszawa 2019;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-477(16)*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Komentarz art. 1-505³⁹*, pod red. T. Szanciło, Warszawa 2019;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Art. 478-1217*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Art. 506-729*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Art. 506-729*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016;

- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom V. Art. 1096-1217*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom VI. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2017;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I*, pod red. T. Zembrzuskiego, Warszawa 2020;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe, w razie zaginięcia lub zniszczenia akt zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do artykułów 506-1088, Tom III*, pod red. K. Piaseckiego, A. Marciniaka, Warszawa 2012;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe. Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz*, pod red. O. Piaskowskiej, Warszawa 2022;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, pod red. O. Piaskowskiej, Lex/el. 2022;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, pod red. O. Piaskowskiej, Warszawa 2020;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Art. 1-729*, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2017;
- *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217*, pod red. J. Jankowskiego, Warszawa 2019;
- *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, pod red. G. Jędrejka, Lex/el. 2019;
- *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 6 listopada 2008 r. – o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw*, pod red. J. Zatorskiej, Lex/el. 2011;
- *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. H. Pietrzykowskiego, Warszawa 2021;
- *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. J. Wiercińskiego, Warszawa 2014;
- *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. K. Piaseckiego, Warszawa 2011;
- *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. M. Fransa, M. Habdas, Warszawa 2021;
- *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, Warszawa 2013;
- *Kodeks rodzinny. Komentarz*, pod red. M. Grudzińskiego, J. Ignatowicza, Warszawa 1959;
- Kołakowski K., *Środki odwoławcze po nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego z 2000 roku*, Warszawa 2000;
- *Komentarz do prawa wekslowego i czekowego*, pod red. A. Szpunara, M. Kalińskiego, Warszawa 2003;
- *Komentarz do przepisów KPC regulujących małżeństwo*, pod red. H. Haaka, A. Haak-Truskawskiej, Legalis 2022;
- *Komentarz do spraw rodzinnych*, pod red. J. Ignaczewskiego, Warszawa 2014;
- *Komentarz Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy*, pod red. B. Dobrzańskiego, J. Ignatowicza, Warszawa 1975;
- *Komentarz Prawa Prywatnego. Tom V. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzające KRO*, pod red. K. Osajdy, Legalis 2020;
- *Komentarze Prawa Prywatnego. Tom V. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzające KRO*, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2017;
- Kontakt z dzieckiem – forum prawa ojca- GoldenLine, <https://www.goldenline.pl/grupy/Zainteresowania/prawa-ojca/kontakt-z-dzieckiem,1169148/>;
- Kopacz K., Czeladko R., *Pokolenie eurosierot*, Rzeczpospolita z 22.01.2008 <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art16368221-pokolenie-eurosierot>;
- Korzan K., *Podmioty postępowania nieprocesowego*, cz. I, Rejent 2005, z. 2;
- Korzan K., *Postępowanie nieprocesowe przed sądem pierwszej instancji*, Rejent 2004, Nr 10;

- Korzan K., *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2004;
- Kosek M., *Opinia dotycząca rządowego projektu ustawy – o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji)* <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1166>;
- *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Ustawa i orzekanie. Komentarz praktyczny*, pod red. A. Górskiego, L. Walentynowicza, Warszawa 2008;
- Kozaczek M., *Prokurator w postępowaniu upadłościowym*, Prokuratura i Prawo 2005, Nr 5;
- Krajewski J., *Glosa do orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 1967 roku, II PZ 22/67*, Nowe Prawo 1979, Nr 12;
- Krajewski J., *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*, Palestra 1973, Nr 11;
- Krakowiak M., *Suma przymusowa w polskim postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2017;
- Krakowiak M., *Nakazanie zapłaty sumy pieniężnej w nowym postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem*, Transformacje Prawa Prywatnego 2013, Nr 3;
- Krakowiak M., *Przymusowe wykonanie orzeczeń o kontaktach z dzieckiem na przykładzie prawa hiszpańskiego, włoskiego i niemieckiego*, Studia Prawno-Ekonomiczne 2013, t. LXXXVIII;
- Krakowiak M., *Suma przymusowa według francuskiego modelu astreinte w polskim kodeksie postępowania cywilnego [w:] Ius est a iustitia appellatu. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, G. Jędrejka, Warszawa 2014;
- Krasnowolski A., Dragan A., Korzeniowska-Linkowska D., Sawicka A., Woronowicz S., *Biuro analiz i dokumentacji. Zespół Analiz i Opracowań Tematycznych. Przepisy prawne dotyczące zapłodnienia pozaustrojowego obowiązujące w wybranych krajach. Opracowanie tematyczne OT- 634*, Warszawa 2015 file:///C:/Users/48696/Downloads/ot-634_do_internetu.pdf;
- Kubiak A., *Rzecznik Praw Obywatelskich*, Państwo i Prawo 1987, z. 12;
- Kulski R., *Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym*, Kraków 2006;
- Kumaniecki K., *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa 1986;
- Kunicki I., *Opinia na temat rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (druk nr 1166) w zakresie dotyczącym nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego (Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji)* <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1166>;
- Lewandowska Z., *Wiadomości SMS w sprawie o rozwód*, Blog Prawnik Lewandowska, <https://prawniklewandowska.pl/wiadomosci-sms-rozwod/>;
- Łakoma S., *Instytucja rodzin zastępczych w prawie administracyjnym*, Łódź 2014;
- Łapiński A., *Ograniczenia władzy rodzicielskiej w polskim prawie rodzinnym*, Warszawa 1975;
- Łazarska A., *Efektywne wykonywanie orzeczenia dotyczącego prawa do kontaktów z dzieckiem w świetle standardów strasburskich*, Przegląd Prawa Egzekucyjnego 2020, Nr 11;
- Łukasiewicz R., *Dobro dziecka a interesy innych podmiotów w polskiej regulacji prawnej przysposobienia*, Warszawa 2019;
- Malinowska-Bizon M., *Gdy dziecko jest ofiarą. Reakcja organów ścigania na przemoc w rodzinie, Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 2022, Vol 21, Nr 1;
- Malinowski A., *Logika dla prawników*, Warszawa 2020;
- Manowska M., *Apelacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz i orzecznictwo*, Warszawa 2022;
- Marcewicz O., *Postępowanie w sprawach dotyczących wykonania kontaktów z dzieckiem – zagadnienia wybrane [w:] Aequitas Sequitur Legem. Księga jubileuszowa z okazji 75. urodzin profesora Andrzeja Zielińskiego*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, G. Jędrejka, Warszawa 2014;
- Marcinkowski A., *Jeszcze o znaczeniu podpisu*, Palestra 1973, Nr 12;
- Markiewicz K., *Oznaczenie środka zaskarżenia a jego wybór (uwagi na tle art. 130 § 1 zd. 2 k.p.c.)*, Polski Proces Cywilny 2015, Nr 3;

- Markiewicz K., *Podpis zawarty w pozwie*, Przegląd Sądowy 2008, Nr 5;
- Marszałkowska-Krześ E., *Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobowych oraz rodzinnych*, Wrocław 2012;
- Mączyński A., *Niewymienienie załączników w pozwie jako brak formalny uzasadniający zwrot pozwu*, Monitor Prawniczy 2010, Nr 6;
- *Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz*, pod red. K. Antolak-Szymańskiej, O. Piaskowskiej, Warszawa 2017;
- Mejka A., *Interes prawny jako przesłanka dopuszczalności zaskarżenia orzeczenia wydanego w postępowaniu cywilnym. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2009 r., III CZP 36/09*, Lex/el.;
- Metafora R., *L'esecuzione degli obblighi di fare (fungibili) e di non fare*, [https://www.judicium.it/lesecuzione-degli-obblighi-di-fare-fungibili-e-di-non-fare/?testocercato=metafora%20L%E2%80%99esecuzione%20degli%20obblighi%20di%20fare%20\(fungibili\)%20e%20di%20non%20fare,&a=](https://www.judicium.it/lesecuzione-degli-obblighi-di-fare-fungibili-e-di-non-fare/?testocercato=metafora%20L%E2%80%99esecuzione%20degli%20obblighi%20di%20fare%20(fungibili)%20e%20di%20non%20fare,&a=);
- Michalska M., *Legitymacja do wniesienia kasacji w postępowaniu cywilnym*, Palestra 2003, Nr 5-6;
- Michalska-Marciniak M., *Wniesienie apelacji do sądu drugiej instancji (art. 369 §3 k.p.c.)*, Polski Proces Cywilny 2012, Nr 1;
- Mielczarek E., *Wnioski rewizji cywilnej*, Warszawa 1973;
- Mikluszka M., *Zagraniczne procedury tzw. macierzyństwa zastępczego (surrogacy motherhood) w świetle zasady handlu ludźmi- zagadnienia węzłowe*, Warszawa 2017
- Ministerstwo Sprawiedliwości, 08.04.2020 r. DLPC-V.053.3.2020, Dot. IV.7021.52.2020 <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Odpowied%C5%BA%20MS%2C%208.04.2020.pdf>;
- Miszczuk A., *Jurydyka, uznawanie i wykonywanie orzeczeń sądowych w sprawach małżeńskich i odpowiedzialności rodzicielskiej w Unii Europejskiej*, Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Zeszyty Studenckie 2010, Nr 5;
- Miszewski W., *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa 1946;
- Misztal-Konecka J., *Wzięcie udziału przez prokuratora w postępowaniu cywilnym jako gwarancja zapewnienia efektywności ochrony prawnej*, Zeszyty Naukowe KUL 2017, Nr 3;
- Mostowik P., *Kontakty dziecka z rodzicami, krewnymi i bliskimi a władza rodzicielska*, Przegląd Sądowy 2013, Nr 3;
- Mróz-Szarmach D., *Interes prawny w zaskarżeniu orzeczenia w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym*, Warszawa 2020;
- Niewykonywanie kontaktów z dzieckiem – Forum prawne, <https://forumprawne.org/prawo-rodzinne-opiekuncze/819988-niewykonywanie-kontaktow-z-dzieckiem.html>;
- *Nowelizacja prawa rodzinnego i opiekuńczego na podstawie ustaw z 6 listopada 2008 r. i 10 czerwca 2010 r. Analiza. Wykładnia. Komentarz*, pod red. W. Stojanowskiej, Warszawa 2011;
- Obrębski R., *Zarys istoty legitymacji w procesie cywilnym*, Polski Proces Cywilny 2017, Nr 4;
- Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości - z upoważnienia ministra - na zapytanie nr 10088 w sprawie doprecyzowania przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/76019DA2>;
- *Opieka i kuratela. Komentarz do art. 145-184 KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC (art. 516, 518, 520, 573-574, 590-598, 599-602, 604-605)*, pod red. H. Haaka, A. Haak-Trzuskawskiej, Warszawa 2021;
- Pachnik K., *Ocena dowodów w polskich procedurach sądowych i administracyjnych*, Siedlce 2015;
- Partyk A., Cempura A., *Postanowienie o zagrożeniu nakazaniem zapłaty. Wzór*, Lex/el. 2015;
- Partyk A., Cempura A., *Zażalenie na postanowienie w przedmiocie nakazania zapłaty*, Lex/el. 2015;
- Pawlak B., *Zakres i uwarunkowania wykonywalności ugód mediacyjnych w sprawach rodzinnych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017 https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/kolor_IWS_Pawlak-B.J._Ugody-mediacyjne-w-spr.-rodzinnych.pdf;

- Pawliczak J., *Orzekanie w wyroku rozwodowym o kontaktach z dzieckiem*, Przegląd Sądowy 2017, Nr 10;
- Pawliczak J., *Sąd właściwy do rozstrzygania o istotnych sprawach dziecka w toku procesu o rozwód lub o separację*, Monitor Prawniczy 2019, Nr 1;
- Pazdan M., *Zasięg jurysdykcji krajowej w sprawach spadkowych*, Studia Cywilistyczne 1972, Nr 20;
- Perrot R., *L'effettività dei provvedimenti giudiziari nel diritto civile, commerciale e del lavoro in Francia*, Rivista Trimestrale di Diritto e Procedura Civile 1985
- *Persecución penal del incumplimiento del régimen de visitas*, ELDERECHO.COM, <https://elderecho.com/persecucion-penal-del-incumplimiento-del-regimen-de-visitas>;
- Piasecki K., *System dowodów i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, Warszawa 2012;
- Pieńkos M., *Dziadkowie w wychowywaniu wnuków na podstawie opinii osób młodych i starszych*, Forum Pedagogiczne 2015, Nr 2;
- Pietrzkowski H., *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, Warszawa 2020;
- Piotrowska A., *Zagadnienia dotyczące stosowania art. 443 i 445 KPC*, Nowe Prawo 1974, Nr 10;
- Piórkowska M., *Kilka refleksji w związku z udziałem prokuratora w postępowaniu cywilnym*, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 1994;
- *Podmioty w postępowaniu cywilnym*, pod red. K. Markiewicza, A. Torusa, Legalis 2018;
- *Pokrewieństwo i powinowactwo (pochodzenie dziecka, stosunki między rodzicami a dziećmi, przysposobienie). Komentarz do art. 61(7)-127 KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC*, pod red. H. Haaka, Warszawa 2019;
- *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, pod red. T. Smoczyńskiego, Warszawa 2014;
- *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Pytania. Testy. Pytania. Kazusy. Tablice*, pod red. M. Łączkowskiej, A. Schulza, Urbańskiej-Łukaszewicz A., Warszawa 2015;
- Pyzder B., *Zbieg zażalenie dewolutywnego i zażalenia poziomego w postępowaniu cywilnym*, Palestra 2020, Nr 10;
- *Qué pasa si se incumple el régimen de visitas?*, Abogados de Familia, <https://vestaliaasociados.es/2021/12/15/que-pasa-si-se-incumple-el-regimen-de-visitas/>;
- Radwan M., *Zapłodnienie pozaustrojowe [w:] Niepłodność i rozród wspomagany*, pod red. J. Radwana, S. Wołczyńskiego, Termedia Wydawnictwa Medyczne, Poznań 2011;
- Radwański Z., *Pojęcie i funkcja dobra dziecka” w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym*, Studia Cywilne 1981, Nr XXXI;
- Radwański Z., *Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2005;
- Reportaż pt. „Matki do wynajęcia”. *Surogatki na Ukrainie*, TVP VOD, <https://vod.tvp.pl/video/matki-do-wynajecia-surogatki-na-ukrainie,matki-do-wynajecia-surogatki-na-ukrainie,56075326>;
- Rodziewicz P. [w:] *Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Komentarz do Rozporządzenia Rady UE 2019/2011*, pod red. J. Gołaczyńskiego, Lex/el. 2022;
- Rogalska A., *Realizacja kontaktów rodziców z małoletnimi dziećmi orzeczonych w wyroku rozwodowym – wybrane zagadnienia*, Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury 2019, z. 4 (36);
- Rosengarten F., *Podpis i jego znaczenie w prawie cywilnym*, Palestra 1973, Nr 1;
- *Rozwód i separacja*, pod red. J. Ignaczewskiego, Warszawa 2014;
- *Rozwód i separacja. Komentarz do art. 55-61⁶ KRO oraz związanych z nim regulacji KPC (art. 7,17, 41,47, 66,, 98, 100-102, 117, 177, 187, 193, 201, 203, 204, 205⁴,232, 316-317, 366-367, 400, 425-446, 509, 510-511, 511², 516, 520, 567¹-567⁵)*, pod red. H. Haaka, Warszawa 2020;

- *RPD postuluje: Prace społeczne za utrudnianie dziecku kontaktów z drugim rodzicem*, Dziennik Gazeta Prawna z dnia 24.04.2021 r., <https://serwisy.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/8148818,rdp-postuluje-prace-spoeczne-za-utrudnianie-dziecku-kontaktow-z-drugim-rodzicem.html>;
- Rudkowska-Ząbczyk E., *Pisemne czynności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2008;
- Rudnicka- Danielska E., *Opinia Dotycząca rządowego projektu ustawy – o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji)* <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1166>;
- Rychlewska- Hotel A., *Rozwód a fałszywe oskarżenie*, opublikowane w dniu 11.01.2021 r., <https://www.karh.pl/prawo-karne/rozwod-a-falszywe-oskarzenie/>;
- Ryłski P., *Uczestnik postępowania nieprocesowego - zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2017;
- Ryłski P., Weitz K., *Entèrèt, interesse, ad impugnare, Beschwer, Aggravance* [w:] *Oblicza prawa cywilnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Bleszyńskiemu*, pod red. K. Szczepanowskiej-Kozłowskiej, Warszawa 2013;
- Ryłski P., *Zażalenie dewolutywne a zażalenie poziome w postępowaniu cywilnym*, Przegląd Sądowy 2021, Nr 3
- Rzecznik Praw Obywatelskich, 16.03.2020 r., IV.7021.52.2020.MK <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/WG%20do%20MS%2C%2016.03.2020.pdf>;
- Safjan M., *Prawne problemy zastępczego macierzyństwa*, [w:] *Prawne problemy ludzkiej prokreacji*, pod red. W. Lang, Toruń 2002;
- Safjan M., *Prawo wobec ingerencji w naturę ludzkiej prokreacji*, Warszawa 1990;
- Serwis ciekaweliczby.pl – panel Ariadna, https://ciekaweliczby.pl/praca_na_czarno/;
- Siedlecki W., *Zasady orzekania oraz zasady zaskarżania orzeczeń w postępowaniu cywilnym w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, Warszawa 1982;
- Siedlecki W., *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1988;
- Siedlecki W., *Udział Rzecznika Praw Obywatelskich w sądowym postępowaniu cywilnym*, Państwo i Prawo 1989, z. 4;
- Siedlecki W., *Zażalenie w procesie cywilnym de lege lata i de lege ferenda, cz. I*, Nowe Prawo 1960, Nr 4;
- Silvestri E., *Esecuzione forzata degli obbligazioni di fare o non fare*, [https://www.treccani.it/enciclopedia/esecuzione-forzata-degli-obblighi-di-fare-o-non-fare_\(Diritto-on-line\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/esecuzione-forzata-degli-obblighi-di-fare-o-non-fare_(Diritto-on-line)/);
- Skibińska M., *Przedmiot mediacji rodzinnych w sprawach niemajątkowych*, Rodzina i Prawo 2016, Nr 37;
- Słyk J., *Wpływ emigracji zarobkowej rodziców na wykonywanie władzy rodzicielskiej w świetle orzecznictwa sądów rodzinnych*, Prawo w Działaniu Sprawy Cywilne 2015, Nr 21;
- Sokołowski T., *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Poznań 2013;
- Soniewicka M., *Sprawozdanie z debaty Polskiego Towarzystwa Bioetycznego „Jak uregulować kwestię macierzyństwa zastępczego?”*, „Diametros” 2009, Nr 22, https://www.ptb.org.pl/pdf/soniewicka_macierzynstwo_1.pdf;
- Sprawa Q v Q (No 3) [2016] EWFC 5, <https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed158695>;
- Stefańska B., *Przestępstwo uprowadzenia małoletniego w hiszpańskim prawie karnym*, Prokuratura i Prawo 2017, Nr 3;
- Stojanowska W., *Opinia dotycząca rządowego projektu ustawy – o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Druk Sejmowy nr 1166, Sejm RP V kadencji)* <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1166>;
- Stojanowska W., *Rozwód a dobro dziecka*, Warszawa 1979;
- Strózik I. [w:] *Standardy opiniowania psychologicznego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych*, pod red. A. Czeredereckiej, Kraków 2016;

- Studzińska J., *Charakter postępowania o wykonywanie kontaktów z dzieckiem* [w:] *Procedury w sprawach małżeńskich i rodzinnych. Teoria i praktyka*, pod red. J. Krzywkowskiej, R. Sztuchmilera, Olsztyn 2016;
- Studzińska J., *Charakter prawny postanowienia o wykonywaniu kontaktów z dzieckiem* [w:] *Aequitas sequitur legem. Księga jubileuszowa z okazji 75 urodzin Profesora Andrzeja Zielińskiego*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, G. Jędrejka, Warszawa 2014;
- Sylwestrzak A., *Skutki prawne separacji małżonków. Stan prawny na 1 czerwca 2007r.*, Warszawa 2007;
- *System postępowania cywilnego, t. 2, Dowody w postępowaniu cywilnym*, pod red. Ł. Błaszczaka, Warszawa 2021;
- *System prawa medycznego, t. 2, Szczególne świadczenia zdrowotne*, pod red. L. Bosek, A. Wnukiewicz-Kozłowskiej, Warszawa 2018;
- *System prawa procesowego cywilnego. Środki zaskarżenia. III cz. 1*, pod red. J. Gudowskiego, Warszawa 2013;
- *System Prawa Procesowego Cywilnego, Postępowanie nieprocesowe, Postępowanie z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego, t. IV, cz. 2*, pod red. P. Rylskiego, M. Walasika, Warszawa 2023;
- *System Prawa Prywatnego, t. 11, Prawo rodzinne i opiekuńcze*, pod red. T. Smoczyńskiego, Warszawa 2014;
- *System Prawa Prywatnego, t. 12, Prawo rodzinne i opiekuńcze*, pod red. T. Smoczyńskiego, Warszawa 2011;
- *System prawa rodzinnego i opiekuńczego, cz. 1*, pod red. J. Piątowskiego, Warszawa 1985;
- Syta M., *Gravamen jako przesłanka zażalenia w postępowaniu przygotowawczym*, Prokuratura i Prawo 2004, Nr 4;
- Szczurek Z., *Egzekucja sądowa w sprawach cywilnych*, Sopot 2005;
- Szmidt R., *Nadanie klauzuli wykonalności ugodzie zawartej przed mediatorem*, ADR Arbitraż i Mediacja 2010, Nr 1(9);
- Szydło W., *Niedopuszczalność umorzenia postępowania o wydanie nakazu zapłaty sumy pieniężnej za naruszenie obowiązków w przedmiocie kontaktów z dzieckiem w przypadku zmiany rozstrzygnięcia formalizującego kontakty* [w:] *Wybrane zagadnienia polskiego prawa prywatnego: księga pamiątkowa ku czci Doktora Józefa Kremisa i Doktora Jerzego Strzebinczyka*, pod red. J. Jezioro, K. Zagrobelnego, Wrocław 2019;
- Światowy Dzień Alienacji Rodzicielskiej, Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Dzie%C5%84_%C5%9Awiadomo%C5%9Bci_Alienacji_Rodzicielskiej;
- Trapuzzano C., *Le misure coercitive*, CEDAM 2012;
- Tryniszewska K., *Zadośćuczynienie pieniężne za brak kontaktów z dzieckiem*, <https://katarzynatryniszewska.pl/artukul/zadoscuczynienie-pieniezne-za-brak-kontaktow-z-dzieckiem>;
- Uregulowanie kontaktów z dzieckiem – Forum BabyBoom, <https://www.babyboom.pl/forum/temat/uregulowanie-kontaktow-z-dzieckiem.65727/>;
- *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz*, pod red. P. Feligi, Warszawa 2020;
- *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz*, pod red. K. Gonery, Warszawa 2012;
- Uzasadnienie projektu ustawy – o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, Druk Sejmowy nr 4068, Sejm RP VI kadencji;
- Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, Druk Sejmowy nr 3063, Sejm RP VI kadencji;
- Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Druk Sejmowy nr 949, Sejm RP VI kadencji

- Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Druk Sejmowy nr 888, Sejm RP VI kadencji;
- Walaszek B., *Powództwo Prokuratora w niektórych sprawach o prawa stanu a polskie prawo międzynarodowe prywatne*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1963, Nr 1;
- Walaszek B., *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym oraz polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym. Dokonanie i skutki*, Warszawa 1966;
- Walerjan B., *Nowe dylematy medycyny – zjawisko macierzyństwa zastępczego w perspektywie społeczno-etycznej*, „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” 2009, Nr 2, vol. 12;
- Waligórski M., *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*. Warszawa 1947;
- Waligórski M., *Polskie prawo procesowe w świetle zasady dyspozycyjności*, Studia Cywilistyczne 1963, t. 2;
- Wałachowska M., *Macierzyństwo zastępcze w systemie common law*, Państwo i Prawo 2003, Nr 8;
- Warecka K., *Strasburg: postępowanie w sprawie kontaktów z dzieckiem musi być bezzwłoczne. Kuppinger przeciwko Niemcom-wyroki ETPC z dnia 15 stycznia 2015 r., skarga nr 62198/11*, Lex/el. 2015;
- Wąworek R., *Utrudnianie kontaktów z dzieckiem – rozwiązania prawne i praktyka w Polsce i Europie oraz postulaty de fege ferenda*, Lex/el. 2016;
- Weitz K., *Znaczenie woli stron dla ustanowienia jurysdykcji krajowej w sprawach z zakresu odpowiedzialności rodzicielskiej w świetle prawa unijnego*, Polski Proces Cywilny 2017, Nr 4;
- Weitz K., *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005;
- Wengerek E., *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym w świetle polskiej literatury prawniczej*, Studia Cywilistyczne 1963, t. 3;
- Wiśniewski P., *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym. Część I*, Prokuratura i Prawo 1997, Nr 10;
- Wiśniewski T., *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013;
- *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, pod red. J. Ignaczewskiego, Warszawa 2012;
- Włodyka S., *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym w świetle nowego ustawodawstwa*, Nowe Prawo 1966, Nr 9;
- Wnuk M., *Rozwód a fałszywe oskarżenie*, opublikowane w dniu 28.04.2021 r., <https://mezczyznairozwod.pl/rozwod-a-falszywe-oskarzenie/>;
- Wojcieszak A., *Zabieg medycznie wspomaganej prokreacji a ustalenie ojcostwa*, Medyczna Wokanda 2016, Nr 8;
- Wojdyła A., *Ustanie i unieważnienie małżeństwa a powinowactwo*, NP 1988/10–11;
- Wojewoda M., Kostwiński M., *Wybrane zagadnienia dotyczące transgranicznej zmiany miejsca zwykłego pobytu dziecka, którego rodzice żyją w rozłączeniu*, Forum Prawnicze 2020, Nr 2 (58);
- Wojnisz A., *Apelację przy rozwodzie trzeba właściwie opłacić*, <https://kancelarierp.pl/apelacje-przy-rozwodzie-trzeba-wlasciwie-oplacic/>;
- Woś P., *Przeciwdziałanie alienacji rodzicielskiej w postępowaniu cywilnym- sprawy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem*, Studia Prawnicze KUL 2022, z. 1 (89);
- Wójcik P., *Jak wnosić zażalenia w sprawach wykonywania kontaktów z dzieckiem*, opub. <https://www.rp.pl/opinie-prawne/art892831-pawel-wojcik-jak-wnosic-zazalenia-w-sprawach-wykonywania-kontaktow-z-dzieckiem>;
- Wybrańczyk D., *Kształtowanie kontaktów rodziców z ubezwłasnowolnionym dorosłym dzieckiem- glosa – III CZP 11/18*, Monitor Prawniczy 2018, Nr 24;
- Wybrańczyk D., *Udział Rzecznika Praw Dziecka i prokuratora w postępowaniu o rozwód rodziców małoletniego dziecka*, Prokuratura i Prawo 2021, Nr 12;
- Zajac-Rzosińska M., Zdun-Załęska K., *Sprawy o kontakty rodziców z dzieckiem w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych*, Temidum.pl, Portal Okręgowej Izby Radców Prawnych w Warszawie,

https://www.temidium.pl/artykul/sprawy_o_kontakty_rodzicow_z_dzieckiem_w_orzecznictwie_sadu_najwyzszego_i_sadow_powszechnych-3744.html;

- Zajączkowska J., *Aspekty prawne kontaktów z dzieckiem*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2018, Nr 1;
- Zajączkowska J., *Nietrudno pozbawić ojca kontaktów z dzieckiem*, Rzeczpospolita, opublikowane w dniu 12.08.2017 r., <https://www.rp.pl/prawo-rodzinne/art2515321-nietrudno-pozbawic-ojca-kontaktow-z-dzieckiem>;
- Zajączkowska-Burtowy J., *Kontakty z dzieckiem. Prawa i obowiązki*, Warszawa 2020;
- Zapytanie Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 19.12.2006 r., sprawa nr RPO-546030-XI/06/MPK, <https://bip.brpo.gov.pl/sprawygeneralne/pdf//2006/11/546030/1170588.pdf>;
- Zawadzka Z., *Formy udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym*, Prokuratura i Prawo 2009, Nr 10;
- Zawadzka Z., *Pozycja procesowa prokuratora w postępowaniu cywilnym*, Prokuratura i Prawo 2010, Nr 6;
- Zawisław T., *Zarządzenia sądu opiekuńczego w nagłych wypadkach (art. 569 § 2 k.p.c.)*, Palestra 2002, Nr 7-8 (46);
- Zedler F., *Postępowanie opiekuńczo-wychowawcze*, Warszawa 1986;
- Zegadło R., *Glosa do uchwały SN z dnia 28 sierpnia 2008 r. (III CZP 75/08)*, Rodzina i Prawo 2009, Nr 11;
- Zegadło R., *Mediacja w sprawach rodzinnych i opiekuńczych*, Rodzina i Prawo 2006, Nr 1;
- Zegadło R., *Wykonywanie orzeczeń o kontaktach*, Rodzina i Prawo 2012, Nr 23;
- Zembrzusi T., *Dopuszczalność środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, Polski Proces Cywilny 2022, Nr 3;
- Zembrzusi T., *Formalizm procesowy a skutki wadliwego oznaczenia pisma procesowego spełniającego wymagania środka zaskarżenia*, Przegląd Sądowy 2018, Nr 1;
- Zembrzusi T., *Rola Prokuratora Generalnego w cywilnym postępowaniu kasacyjnym*, Prokuratura i Prawo 2006, Nr 2;
- Zembrzusi T., *Zachowanie terminu do wniesienia zażalenia na postanowienie sądu I instancji*, Monitor Prawniczy 2015, Nr 19;
- Zieliński A., *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*, Warszawa 1975;
- Zieliński A., *Zwyczajne środki zaskarżenia (odwoławcze) w postępowaniu nieprocesowym*, Monitor Prawniczy 2002, Nr 2;
- Ziemiński Z., *Logika praktyczna*, Warszawa 2002;
- Zima M., *Prawo osób homoseksualnych do życia rodzinnego – prawo do wychowywania własnych dzieci [w:] Tęczowe rodziny w Polsce. Prawo a rodziny lesbijskie i gejowskie. Raport 2009*, pod red. M. Zima, Warszawa 2010;
- Żak P., Brysacz P., *Rozwód z molestowaniem w tle*, Charaktery, opublikowane w dniu 27.07.2016 r., <https://charaktery.eu/artykul/rozwod-z-molestowaniem-w-tle>.

Orzecznictwo

- Decyzja ETPC z dnia 15.05.2018 r. w sprawie Bryske przeciwko Polsce (skarga nr 1694/14), Lex/el. nr 2606208;
- Decyzja ETPC z dnia 25.11.2014 r. w sprawie Krušić i inni przeciwko Chorwacji, skarga nr 10140/13, Legalis nr 1438651;
- Orzeczenie SN z dnia 09.11.1953 r., 2 C 187/53, Państwo i Prawo 1954, Nr 3, poz. 557;
- Orzeczenie SN z dnia 11.01.1957 r., II CR 1014/56, OSPiKA 1958, z. 6, poz. 147, Lex/el. nr 1633424
- Orzeczenie SN z dnia 14.08.1957 r., 3 CR 421/57, Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny 1958, Nr 2;
- Orzeczenie SN z dnia 15.04.1967 r., III CZP 23/67, OSN 1967, Nr 11, poz. 195;
- Orzeczenie SN z dnia 21.09.1971 r., II CZP 43/71, OSN 1972, Nr 3, poz. 46;
- Orzeczenie SN z dnia 21.10.1957 r., 2 CR 915/57, Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny 1958, Nr 3;
- Orzeczenie SN z dnia 22.06.1957 r., 3 CZ 153/57, Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny 1958, Nr 1;
- Orzeczenie SN z dnia 28.01.1949 r., C 1089/48, Lex/el. nr 310177;
- Postanowienie SA w Krakowie z dnia 20.02.2017 r., I ACz 146/17, Lex/el. nr 2238262;
- Postanowienie SA w Krakowie z dnia 20.12.2012 r., I ACz 2007/12, Legalis nr 730611;
- Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 16.06.2008 r., I ACz 569/08, Lex/el. nr 426625;
- Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 28.09.2012 r., I ACz 1762/12, Legalis nr 565352;
- Postanowienie SN z dnia 01.02.1972 r., II CZ 2/73, Lex/el. nr 7059;
- Postanowienie SN z dnia 01.03.2017 r., IV CZ 124/16, Lex/el. nr 2281264;
- Postanowienie SN z dnia 02.04.2009 r., IV CZ 25/09, Lex/el. nr 738361;
- Postanowienie SN z dnia 03.04.1981 r., IV CZ 38/81, OSPiKA 1982, z. 5-6, poz. 66;
- Postanowienie SN z dnia 03.10.2000 r., I KKN 967/00, Legalis nr 277264;
- Postanowienie SN z dnia 04.04.1995 r., I PRN 5/95, Legalis nr 29218;
- Postanowienie SN z dnia 05.02.1998 r., I PZ 71/97, Legalis nr 42838;
- Postanowienie SN z dnia 05.12.1979 r., II CZ 121/79, OSNC 1980, Nr 6, poz. 124;
- Postanowienie SN z dnia 07.11.2000 r., I KKN 1115/00, OSNC 2001, Nr 3, poz. 50;
- Postanowienie SN z dnia 08.05.2015 r., II CNP 5/15, Lex/el. nr 1683405;
- Postanowienie SN z dnia 08.05.2015 r., II CNP 5/15, Lex/el. nr 1683405;
- Postanowienie SN z dnia 08.05.2019 r., IV CZ 27/19, Legalis nr 1921817;
- Postanowienie SN z dnia 08.06.2005 r., V CZ 59/05, Lex/el. nr 1615089;
- Postanowienie SN z dnia 09.09.2016 r., V CZ 47/16, Lex/el. nr 2149224;
- Postanowienie SN z dnia 10.05.2000 r., III CKN 845/00, Lex/el. nr 1222322;
- Postanowienie SN z dnia 11.03.2004 r., II UZ 7/04, Legalis nr 279567;
- Postanowienie SN z dnia 11.05.2006 r., III CSK 144/06, Legalis nr 2728291;
- Postanowienie SN z dnia 12.02.2009 r., I PZ 41/08, Lex/el. nr 746166;
- Postanowienie SN z dnia 13.06.2013 r., IV CZ 48/13, Lex/el. nr 1365749;
- Postanowienie SN z dnia 13.12.1965 r., III PR 64/65, Legalis nr 12517;
- Postanowienie SN z dnia 13.12.2013 r., III CZP 89/13, Biul. SN 2013;
- Postanowienie SN z dnia 15.01.2015 r., IV CZ 105/14, Lex/el. nr 1622328;
- Postanowienie SN z dnia 15.06.1970 r., I CZ 60/70, OSNCP 1971, Nr 1, poz. 17;
- postanowienie SN z dnia 15.07.2014 r., II UZ 40/14, Lex/el. nr 1777912;
- Postanowienie SN z dnia 16.01.2014 r., IV CZ 135/13, Lex/el. nr 1430575;
- Postanowienie SN z dnia 16.03.2015 r., V CNP 15/15, Lex/el. nr 1660673;
- Postanowienie SN z dnia 17.04.1967 r., II PZ 22/67, Lex/el. nr 6142;

- Postanowienie SN z dnia 18.01.2008 r., V CZ 131/07, Lex/el nr 627271;
- Postanowienie SN z dnia 18.12.1967 r., III PRN 81/67, OSNC 1968, Nr 6, poz. 111;
- Postanowienie SN z dnia 20.06.1974 r., I CZ 74/74, Legalis nr 18106;
- Postanowienie SN z dnia 21.07.2011 r., V CZ 59/11, Lex/el. nr 898286;
- Postanowienie SN z dnia 22.05.2018 r., III CNP 38/17, Legalis nr 1793798;
- Postanowienie SN z dnia 22.11.1999 r., I CKN 526/98, Legalis nr 336066;
- Postanowienie SN z dnia 23.01.1978 r., IV CZ 160/77, Legalis nr 20642;
- Postanowienie SN z dnia 24.06.2002 r., I PZ 55/02, Legalis nr 55015;
- Postanowienie SN z dnia 24.11.2004 r., V CZ 121/04, Lex/el. nr 1614841;
- Postanowienie SN z dnia 25.03.1999 r., III CKN 124/99, OSNC 1999, Nr 10, poz. 182;
- Postanowienie SN z dnia 25.06.2008 r., IV KO 62/08, Lex/el. nr 609562;
- Postanowienie SN z dnia 26.08.2016 r., IV CNP 10/16, Lex/el. nr 2095940;
- Postanowienie SN z dnia 26.11.2014 r., III CZ 48/14, Lex/el. nr 1628932;
- Postanowienie SN z dnia 28.06.2001 r., I CZ 89/01, Lex/el. nr 1632182;
- Postanowienie SN z dnia 29.01.2003 r., I CZ 192/02, OSNC 2004, Nr 4, poz. 64;
- Postanowienie SN z dnia 29.05.2019 r., III SCK 91/17, Legalis nr 1942528;
- Postanowienie SN z dnia 29.07.1971 r., III CZ 122/71, Legalis nr 15594;
- Postanowienie SN z dnia 30.03.2017 r., V CZ 23/17, Lex/el. nr 2273880;
- Postanowienie SN z dnia 30.04.1997 r., III CKU 22/97, OSNC 1997, Nr 9, poz. 139;
- Postanowienie SN z dnia z 08.04.1997 r., I CKN 57/97, OSNC 1997, Nr 11, poz. 166;
- Postanowienie SN z dnia 16.12.1997 r., III CZP 63/97, Legalis nr 32030;
- Postanowienie SO w Kaliszu z dnia 23.12.2013 r., II Cz 922/13 Lex/el. nr 1717012;
- Postanowienie SO w Poznaniu z dnia 19.12.2019 r., XV Cz 2215/19, niepubl.;
- Postanowienie SO w Poznaniu z dnia 20.01.2015 r., II CZ 1923/14, Legalis nr 2110743;
- Postanowienie SO w Sieradzu z dnia 28.12.2016 r., I Ca 482/16, Lex/el. nr 2192085;
- Postanowienie SO w Toruniu z dnia 03.02.2017 r., VIII Cz 70/17, Lex/el. nr 2206156;
- Postanowienie SO w Toruniu z dnia 10.08.2012 r., VIII Cz 392/12, Lex/el. nr 1714407;
- Postanowienie SO w Toruniu z dnia 20.11.2013 r., VIII Ca 492/13, Legalis nr 2020397;
- Postanowienie SO w Kaliszu z dnia 23.09.2014 r., II Cz 498/14, Lex/el. nr 1857860;
- Postanowienie SO w Zamościu z dnia 07.02.2014 r., I Cz 50/14, Lex/el. nr 1847846;
- Postanowienie SR dla m. st. w Warszawie z dnia 06.11.2015 r., VI Nsm 440/15, Lex/el. nr 2134940;
- Postanowienie SR dla m. st. w Warszawie z dnia 08.09.2015 r., VI Nsm 451/15, Lex/el. nr 2135241;
- Postanowienie SR dla m. st. w Warszawie z dnia 10.09.2015 r., VI Nsm 346/16, Lex/el. nr 1901481;
- Postanowienie SR dla m. st. w Warszawie z dnia 19.01.2016 r., VI Nsm 878/15, Lex/el. nr 2134890;
- Postanowienie SR w Bełchatowie z dnia 04.10.2017 r., III Nsm 213/17, Lex/el. nr 2403430;
- Postanowienie SR w Bełchatowie z dnia 26.02.2018 r., III Nsm 601/17, Lex/el. nr 2472794;
- Postanowienie SR w Bielsku Podlaskim z dnia 17.03.2015 r., III Nsm 493/14, Lex/el. nr 1866121;
- Postanowienie SR w Brodnicy z dnia 24.05.2022 r., III Nsm 347/21, Lex/el. nr 3447753;
- Postanowienie SR w Brodnicy z dnia 30.12.2020 r., III Nsm 220/20, Lex/el. nr 3274511;
- Postanowienie SR w Częstochowie z dnia 12.08.2016 r., VI Cz 1481/16, niepub.;
- Postanowienie SR w Człuchowie z dnia 09.06.2017 r., III Nsm 93/17, Lex/el. nr 2318301;
- Postanowienie SR w Łęborku z dnia 18.12.2015 r., III Nsm 207/18, Lex/el. nr 2052219;
- Postanowienie SR w Łowiczu z dnia 10.07.2018 r., III Nsm 179/18, Lex/el. nr 2532100;
- Postanowienie SR w Łowiczu z dnia 20.01.2017 r., III Nsm 250/17, Lex/el. nr 2433358;
- Postanowienie SR w Łowiczu z dnia 29.01.2018 r., III Nsm 388/17, Lex/el. nr 244536;
- Postanowienie SR w Raciborzu z dnia 24.10.2018 r., III Nsm 282/17, Lex/el. nr 2669261;
- Postanowienie SR w Wieliczce z dnia 20.11.2017 r., IV Nsm 418/17, Lex/el. nr 2402532;

- Uchwała pełnego składu Izby Cywilnej SN z dnia 09.06.1975 r., III CZP 46/75, OSNCP 1976, Nr 9, poz. 184;
- Uchwała pełnego składu Izby Cywilnej SN z dnia 12.10.1970 r., III CZP 6/70, OSNC 1971, Nr 7-8, poz. 117;
- Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 05.01.1953 r., C 688/51, OSN 1954, Nr 2, poz. 26;
- Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 05.06.2012 r., III CZP 72/11, OSNC 2012, Nr 12, poz. 135;
- Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 12.06.1992 r., III CZP 48/92, OSNC 1992, Nr 10, poz. 179;
- Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 15.05.2013 r., III CZP 91/12, OSNC 2013, Nr 10, poz. 112;
- Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 19.02.2015 r., III CZP 100/14, OSNC 2015, Nr 12, poz. 136;
- Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 21.02.1971 r., III CZP 76/71, OSNCP 1972, Nr 9, poz. 152;
- Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 29.09.2006 r., II UZP 10/06, OSNP 2007, Nr 5-6, poz. 75;
- Uchwała SN z dnia 03.05.1966 r., III CO 12/66, OSNCP 1966, Nr 11, poz. 182;
- Uchwała SN z dnia 03.05.1979 r., III CZP 14/79, OSNC 1979, Nr 12, poz. 230;
- Uchwała SN z dnia 08.03.2006 r., III CZP 98/05, OSNC 2006, Nr 10, poz. 158;
- Uchwała SN z dnia 09.09.2008 r., III CZP 31/08, OSNC 2009, Nr 3, poz. 36;
- Uchwała SN z dnia 11.09.1992 r., III CZP 107/92, OSNCP 1993, Nr 5, poz. 73;
- Uchwała SN z dnia 12.02.1955 r., I CO 83/54, OSNCK 1955, Nr 3, poz. 52;
- Uchwała SN z dnia 13.04.2022 r., III CZP 76/22, OSNC 2022, Nr 11, poz. 107;
- Uchwała SN z dnia 14.06.1988 r., III CZP 42/88, OSNC 1989, Nr 10, poz. 156;
- Uchwała SN z dnia 14.06.1988 r., III CZP 42/88, OSNC 1989, Nr 10, poz. 156;
- Uchwała SN z dnia 16.02.2017 r., III CZP 96/16, Lex/el. nr 2216170;
- Uchwała SN z dnia 17.05.2007 r., III CZP 43/07, OSNC 2008, Nr 7-8, poz. 73;
- Uchwała SN z dnia 17.05.2018 r., III CZP 11/18, OSNC 2019, Nr 3, poz. 27;
- Uchwała SN z dnia 18.03.2011 r., III CZP 139/10, OSNC 2011, Nr 11, poz. 122;
- Uchwała SN z dnia 18.12.1968 r., III CZP 119/68, OSNPG 1969, Nr 4, poz. 23;
- Uchwała SN z dnia 20.10.2005 r., III CZP 75/05, OSNC 2006/09, poz. 142;
- Uchwała SN z dnia 20.12.1968 r., III CZP 93/68, OSNCP 1969, Nr 7-8, poz. 129;
- Uchwała SN z dnia 21.02.1968 r., III CZP 105/67, OSNC 1968, Nr 10, poz. 162;
- Uchwała SN z dnia 21.06.1966 r., III CZP 47/66, OSNC 1967, Nr 1, poz. 7;
- Uchwała SN z dnia 21.12.2010 r., III CZP 107/10, OSNC 2011, Nr 9, poz. 93;
- Uchwała SN z dnia 22.05.2013 r., III CZP 25/13, OSNC 2013, Nr 12, poz. 140;
- Uchwała SN z dnia 23.05.2012 r., III CZP 9/12, OSNC 2012, Nr 11, poz. 128;
- Uchwała SN z dnia 23.05.2012 r., III CZP 21/12, OSNC 2012, Nr 12, poz. 140;
- Uchwała SN z dnia 23.07.2008 r., III CZP 74/08, OSNC 2009, Nr 1, poz. 11;
- Uchwała SN z dnia 24.05.2017 r., III CZP 2/17, OSNC 2018, Nr 2, poz. 16;
- Uchwała SN z dnia 25.02.2021 r., III CZP 17/20, Legalis nr 2535852;
- Uchwała SN z dnia 25.03.1999 r., III CKN 124/99, OSNC 1999, Nr 10, poz. 182;
- Uchwała SN z dnia 27.11.2020 r., III CZP 12/20, Legalis nr 2502773;
- Uchwała SN z dnia 28.08.2008 r., III CZP 75/08, OSNC 2009, Nr 1, poz. 12;
- Uchwała SN z dnia 29.04.1977 r., III CZP 23/77, OSNC 1977, Nr 12, poz. 230;
- Uchwała SN z dnia 30.09.1961 r., 4 CO 13/61, OSNCP 1963, Nr 1, poz. 2;
- Wyrok ETPC z dnia 03.04.2019 r. w sprawie Bogonowscy przeciwko Rosja, skarga 38201/16, Legalis nr 1880638;
- Wyrok ETPC z dnia 10.06.2014 r. w sprawie P.K. przeciwko Polsce, skarga nr 43123/10, Lex/el. nr 1469246;

- Wyrok ETPC z dnia 15.01.2015 r. w sprawie Kuppingier przeciwko Niemcom, skarga nr 62198/11, Lex/el. nr 1583468;
- Wyrok ETPC z dnia 16.04.2015 r., w sprawie Mitovi przeciwko Byłej Jugosłowiańskiej Republice Macedonii, skarga nr 53565/13, Legalis nr 1242163;
- Wyrok ETPC z dnia 20.01.2015 r. w sprawie Manuello i Nevi przeciwko Włochom, skarga nr 107/10, Lex/el. nr 1621707;
- Wyrok NSA z dnia 03.03.2020 r., I OSK 3787/19, Lex/el. nr 3007162;
- Wyrok NSA z dnia 04.04.2008 r., II GSK 474/07, Legalis nr 119914;
- Wyrok NSA z dnia 08.11.1988 r., III SA 428/88, ONSA 1988, Nr 2, poz. 88;
- Wyrok NSA z dnia 16.09.2009 r., II FSK 438/08, Legalis nr 238157;
- Wyrok SA w Gdańsku z dnia 15.07.2015 r., I ACa 202/15, Lex/el. nr 1770654;
- Wyrok SN z dnia 02.08.2007 r., V CSK 109/07, OSNC 2008, Nr 9, poz. 107;
- Wyrok SN z dnia 03.02.1999 r., III CKN 167/98, Lex/el. nr 483310;
- Wyrok SN z dnia 04.02.1972 r., I PR 408/71, Legalis nr 16009;
- Wyrok SN z dnia 08.11.1988 r., II CR 312/88, Lex/el. nr 8925;
- Wyrok SN z dnia 09.03.1993 r., I CR 3/93, OSNC 1993, Nr 9, poz. 165;
- Wyrok SN z dnia 11.07.1969 r., I CR 140/69, OSN 1970, Nr 5, poz. 85;
- Wyrok SN z dnia 11.12.2006 r., I UK 153/06, OSNAPiUS 2008, Nr 1-2, poz. 22;
- Wyrok SN z dnia 18.09.2014 r., V CSK 563/13, Lex/el. nr 3382734;
- Wyrok SN z dnia 20.01.1967 r., II PR 284/66, OSNC 1967, Nr 9, poz. 159;
- Wyrok SN z dnia 20.03.2015 r., II CSK 254/14, Lex/el. nr 1730597;
- Wyrok SN z dnia 23.02.2017 r., V CSK 248/16, Legalis nr 1640604;
- Wyrok SN z dnia 23.07.2014 r., V CSK 514/13, Lex/el. nr 1504591;
- Wyrok SN z dnia 25.03.2011 r., IV CSK 407/10, Lex/el. nr 1111022;
- Wyrok SN z dnia 26.11.1999 r., III CKN 468/98, OSP 2000, Nr 7-8, poz. 117;
- Wyrok SN z dnia 29.11.1972 r., III CRN 286/72 Legalis nr 16746;
- Wyrok SO w Gliwicach z dnia 21.12.2015 r., III Ca 1243/16, Lex/el. nr 2193241;
- Wyrok SO w Toruniu z dnia 12.02.2020 r., I C 2267/19, Lex/el. nr 2785053;
- Wyrok TK z dnia 22.06.2022 r., SK 3/20, OTK-A 2022, poz. 46;
- Wyrok TSUE z dnia 02.04.2009 r., C-523/07, Lex/el. nr 488342;
- Wyrok TSUE z dnia 22.12.2010 r., C-497/10 PPU, Legalis nr 287533;
- Wyrok WSA w Lublinie z dnia 22.11.2012 r., II SA/Lu 757/12, Lex/el. nr 1241060;
- Wyrok WSA w Warszawie z dnia 18.05.2016 r., II SA/Wa 371/16, Lex/el. nr 2089999.